

2024

DOKTORA TEZİ

İsmail ZEYREK

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ETNİK RADİKALLEŞMENİN SOSYAL İNŞASI VE
DİNİ DENEYİMLERLE İLİŞKİSİ:
ŞIRNAK ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

İsmail ZEYREK

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Ankara, 2024

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ETNİK RADİKALLEŞMENİN SOSYAL İNŞASI VE
DİNİ DENEYİMLERLE İLİŞKİSİ:
ŞIRNAK ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

İsmail ZEYREK

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Özcan GÜNGÖR

Ankara, 2024

ONAY SAYFASI

İsmail ZEYREK tarafından hazırlanan “Etnik Radikalleşmenin Sosyal İnşası ve Dini Deneyimlerle İlişkisi: Şırnak Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Özcan GÜNGÖR	AYBÜ	
Kabul ☒ Ret ☐		
Prof. Dr. Zekiye DEMİR	AYBÜ	
Kabul ☒ Ret ☐		
Prof. Dr. Cenksu ÜÇER	AYBÜ	
Kabul ☒ Ret ☐		
Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU	Ankara Üniv.	
Kabul ☒ Ret ☐		
Prof. Dr. Hilmi DEMİR	TOBB ETÜ	
Kabul ☒ Ret ☐		

Tez Savunma Tarihi: 29/08/2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Doktora Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Unvan Ad Soyad

Doç. Dr. Muhammet Enes KALA

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. (29/08/2024)

İmza

İsmail ZEYREK

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, olgunlaşmasında ve vücuda gelmesinde birçok kişinin bilimsel ve manevi destekleri olmuştur. Bu bakımdan çalışmanın her safhasında çalışmayı bir zanaatkar edasıyla ilmek ilmek işleyen, beni istikamette tutan ve her daim yüreklendiren kıymetli danışmanım ve yol göstericim Prof. Dr. Özcan GÜNGÖR'e minnet ve teşekkür ederim. Beri taraftan çalışmanın sınırlarını belirlememde yöntemsel ve içeriksel olarak desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Zekiye DEMİR'e, Prof. Dr. Cenksu ÜÇER'e; kardeşten öte bildiğim Dr. Yusuf YARALIOĞLU ve Dr. Mehmet Emin SARIKAYA'ya, meslektaşlarım ve iş arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Ayrıca bu çalışmaya katılarak randevu veren bütün katılımcılara ve desteklerinden dolayı başta eşim ve çocuklarıma ailemin bütün fertlerine ve bilhassa babama teşekkür ederim.

ÖZET

Etnik Radikalleşmenin Sosyal İnşası ve Dini Deneyimlerle İlişkisi: Şırnak Örneği

Toplumun yapı taşı olan birey, dünyaya geldiği andan itibaren çevresiyle etkileşime girerek kimlik inşasına başlar. Bu süreçte dış etkenler büyük önem taşır. Çalışmamız, etnik radikal kimlik edinimini etkileyen unsurların dini bağlamda nasıl ele alınabileceği ve Şırnak özelinde etnik kökenli radikalizmin önlenmesi ile barışçıl bir toplum inşasına nasıl katkıda bulunabileceği sorunu ele almaktadır. Çalışmanın temel amacı, etnik motifli radikal kimlik inşasında bireylerin maruz kaldığı temel faktörleri, radikal eğilimlerin hangi durumlarda arttığını ve din ile nasıl bir etkileşime girdiğini, bu süreçlerin sonunda nasıl bir etnik tipoloji oluşturduğunu anlamaktır.

Çalışmanın bulguları, nitel araştırma yöntemleri kullanılarak elde edilmiştir. Fenomenolojik çözümleme yöntemlerinden yararlanılan bu çalışmada, 14'ü kadın olmak üzere toplam 41 kişiyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar, çalışmanın odağında bulunan Şırnak ilinden seçilmiştir. Elde edilen bilgiler, katılımcıların etnik radikal kimlik inşasının din ile ilişkisini, etnik kimlik algılarını ve bu algının oluşturduğu siyasal düşünce biçimlerini içermektedir. Bilgilerin analizi, görüşme dökümleri üzerinden yapılmış ve elde edilen katılımcı görüşleri betimlenmiş ve yorumlanmıştır. Ancak elde edilen sonuçlar genelleştirilmemiş, araştırmanın katılımcı grubuyla sınırlı tutulmuştur. Bu özgül örneğin etnik kimlik, din ve radikalleşme konularında sürdürülen tartışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca katılımcıların beyanlarının yanı sıra ikincil veri kaynaklarından da faydalanılmıştır.

Sonuçlar, çalışmanın katılımcı grubunu oluşturan bireylerde kolektif kimlik inşasının yanı sıra ailenin de etnik radikalleşme sürecinde önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Araştırmanın önemli sonuçlarından biri de etnik kimlik inşası sürecinde dini olguların kimi zaman engelleyici kimi zaman da destekleyici olduğudur. Çalışmada ele alınan katılımcı grubunun radikalleşme eğilimleri, literatürdeki radikalleşme teorileriyle uyumlu bir paralellik göstermektedir. Genel bir perspektiften bakıldığında, dengeli bir gelir dağılımına sahip, demokratik, özgürlükçü, eşitlikçi ve hukukun üstünlüğünü öne çıkaran bir toplum modeli, radikal eğilimleri büyük ölçüde azaltabilir. Bu tür bir toplumsal yapı, diğer ülkelerden edinilen tecrübelerle de desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Etnik Kimlik, Radikalleşme, Din, Kimlik İnşası, Kürt Kimliği

ABSTRACT

The Social Construction of Ethnic Radicalization and Its Relationship with Religious Experiences: The Case of Şırnak

The individual, who is the building block of society, starts to construct identity by interacting with his/her environment from the moment he/she is born. External factors are of great importance in this process. Our study addresses the problem of how the factors affecting the acquisition of ethnic radical identity can be addressed in a religious context and how it can contribute to the prevention of ethnic radicalism and the construction of a peaceful society in the specific case of Şırnak. The main aim of the study is to understand the main factors that individuals are exposed to in ethnically motivated radical identity construction, in which situations radical tendencies increase and how they interact with religion, and what kind of ethnic typology is formed at the end of these processes.

The findings of the study were obtained using qualitative research methods. In this study, which utilized phenomenological analysis methods, semi-structured interviews were conducted with a total of 41 people, 14 of whom were women. The participants were selected from Şırnak province, which is the focus of the study. The information obtained includes the relationship of the participants' ethnic radical identity construction with religion, their perceptions of ethnic identity and the political thought patterns formed by this perception. The information was analyzed through the transcripts of the interviews and the views of the participants were described and interpreted. However, the results obtained were not generalized and were limited to the participant group of the research. This specific example is thought to contribute to the ongoing debates on ethnic identity, religion and radicalization. In addition to the participants' statements, secondary data sources were also utilized.

The results show that in addition to collective identity construction, family is also an important factor in the process of ethnic radicalization. One of the important results of the study is that religious phenomena are sometimes inhibitory and sometimes supportive in the process of ethnic identity construction. The radicalization tendencies of the participant group in the study show a parallelism with the radicalization theories in the literature. From a general perspective, a democratic, libertarian, egalitarian, egalitarian and rule of law-oriented society with a balanced income distribution can reduce radical tendencies to a great extent. Such a social structure is also supported by experiences from other countries.

Keywords: Sociology of Religion, Ethnic Identity, Radicalization, Religion, Identity Construction, Kurdish Identity

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	i
BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ.....	xiv
ÖNSÖZ	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	5
1.2. Araştırmanın Önemi ve Kapsamı	7
1.3. Araştırmanın Amacı ve Beklenen Yararlar	9
1.4. Literatürdeki Araştırmalar	10
1.5. Araştırmanın Güven Duyulabilirliği	14
1.5.1. Metodolojik Yaklaşım	15
1.5.2. Araştırmanın Çalışma Sahası ve Katılımcı Grubu.....	17
1.5.3. Katılımcı Görüşmeleri ve Analiz	24
1.5.4. Araştırmacının Konumu ve Araştırma Deneyimi	26
1.5.5. Araştırmada Yaşanan Güçlükler ve Sınırlılıklar	27
2. RADİKALLEŞME OLGUSU VE KİMLİK İNŞA SÜREÇLERİNİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	30
2.1. Radikalleşme	30
2.1.1. Radikalleşme Kavramı ve Kuramları	30
2.1.2. Radikalleşme Kavramının Muğlaklığı	32

2.1.3. Karşı Radikalleşme	34
2.1.4. Radikalleşme Aşamaları ve Literal Ajandası.....	38
2.1.5. Radikalleşme Biçimleri ve Mekanizmaları.....	40
2.1.5.1. Bireysel Radikalleşme	40
2.1.5.2. Grupsal Radikalleşme.....	40
2.1.5.3. Kitlesele Radikalleşme	41
2.1.6. Radikalleşme Teorilerine Genel Bir Bakış	42
2.1.6.1. Sosyal Hareket Teorileri.....	42
2.1.6.2. Çatışma Teorileri	44
2.1.6.3. İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı	45
2.1.6.3.1. İtici Etkenler	45
2.1.6.3.2. Çekici Etkenler	45
2.1.7. Sosyal Kimlik Kuramı	49
2.1.8. Kusurlu Ebeveyn Yaklaşımı Teorisi.....	51
2.1.9. Seçilmiş Travma ve Seçilmiş Zafer Olgusu.....	54
2.1.10. Radikalleşme Sürecini Modelleme Biçimleri ve Metodolojisi	55
2.1.10.1. Fathali Moghaddam ve Kademeli (Merdiven) Radikalleşme Modeli.....	56
2.1.10.2. Borum'un Dört Aşamalı Modeli.....	58
2.1.10.3. Quintan Wiktorowicz'in Sosyal-Bilişsel Modeli.....	59
2.1.10.4. McCauley ve Moskalenko'nun Üç Seviyeli / On İki Aşamalı Modeli.....	60
2.1.10.5. Heinke-Persson'un Birleştirici Gençlik Radikalleşmesi Modeli ...	61
2.1.11. Radikalleşme Tipolojileri.....	63
2.1.11.1. İdeolojik Radikalizmin	63
2.1.11.2. Dini ve Manevi Radikalizm.....	64
2.1.11.3. Etnik-Ulusal Radikalizm	65
2.1.11.4. Neo- Radikalizm Boyutları.....	66

2.2. Kimlik ve Kimlik İnşa Süreçleri	67
2.2.1. Radikalleşme Süreçlerinin Sosyolojik Boyutları	67
2.2.2. Sosyolojik Olarak Kimlik Oluşum Süreçleri	68
2.2.2.1. Kimlik ve Kolektif Kimlik Kavramlarının Sosyolojik Analizi	70
2.2.2.2. Kimlik ve Sosyal İnşacılık İlişkiselliği.....	71
2.2.2.3. Kimlik İnşası.....	76
2.2.2.4. Kimlik İnşasında Dinin ve Kültürün Önemi.....	80
2.2.2.5. Etnik Grup	81
2.2.2.6. Etnik Milliyetçilik.....	83
2.2.3. Etnisite ve Irk Kavramlarının Sistemik Farklılıkları.....	85
2.2.4. Ulusal, Alt-Üst Kimlik Tartışmaları	86
2.2.5. Etnik Kimlik ve Sosyal İnşacılık İlişkiselliği	87
2.2.6. Kolektif Etnik Kimlik İnşasının Metodolojisi	89
2.2.6.1. Öfke	90
2.2.6.2. “Biz” ve “Onlar” Ayırımı	90
2.2.6.3. Ajitasyon.....	91
2.2.6.4. Tarihsel Bağ Kurma Çabaları	91
2.2.6.5. Din ve İnanç.....	91
2.2.6.6. Şiddete Başvurma ve Korku Uyandırma	92
2.2.6.7. Propaganda ve Manipülasyon.....	92
2.2.6.8. Sosyal Medya ve Yazılı ve Görsel Yayınlar	94
2.2.7. Kolektif Bilinç ve Kitle Hareketlerinin Anatomik Metodolojisi	94
2.2.7.1. Eric Hoffer’ın Kitle Hareketleri ve Gustave Le Bon’un Kitleler Psikolojisi Anatomisi ile PKK Terör Örgütünün Kitle Anatomisinin Karşılaştırılması.....	96
3. ARAŞTIRMA SAHASININ GENEL ÖZELLİKLERİ	103
3.1. Genel Özellikler	103
3.1.1. Tarihi.....	103

3.1.2. Coğrafi Yapısı ve Konumu	104
3.1.3. İdari, Demografik, Sosyal, Ekonomik, Eğitim ve Siyasi Durumu	105
3.1.3.1. İdari Yapı.....	105
3.1.3.2. Nüfus	105
3.1.3.3. Alan	105
3.1.3.4. İlçeler	105
3.1.3.5. Ekonomik Göstergeler	105
3.1.3.6. Sosyal Yapı.....	106
3.1.3.7. Siyasi Yapısı ve Seçmen Eğilimleri	106
3.1.3.7.1. Sosyolojik Faktörler (Columbia Ekolü)	107
3.1.3.7.2. Sosyo-Psikolojik Faktörler (Michigan Ekolü).....	107
3.1.3.7.3. Rasyonel Tercih Faktörleri (Ekonomik Yaklaşım)	108
3.2. Anlatıların Dili	112
3.2.1. Sosyal Alerjik Reaksiyon: “Öfke” Odaklı Toplumsal Hassasiyetler ve Semptomlar	112
3.2.2. Karşılıklı Stereotipleştirme Hevesi: “Biz” ve “Onlar”	132
3.2.3. Duyguların Duygu ile Sömürülmesi: Manipülasyon ve Ajitasyon.....	157
3.2.4. Toplumsal Hafızanın Etnik Kimlik Yansımaları: Tarihsel Bağ Kurma	173
3.2.5. Radikalleşmenin Manevi Ruhu: Din, İnanç ve Kimlik.....	194
3.2.6. Etnik Kimlik İnşasının Karanlık Yüzü: “Öldürelim Otorite Olalım”	222
3.2.7. Programlanmış Zihinler: Propagandanın Gücü	240
3.2.8. Modern Dünyanın Etkin Etnik Kimlik Silahı: Sosyal Medya	253
3.2.9. Etnik Kimliğin Sosyal İnşasının Mikro ve Makro Yuvası: “Aile ve Aşiret”	272
4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	291
5. KAYNAKÇA.....	315

6. EKLER.....	331
EK 1: Proje Onay Belgesi.....	331
EK 2: Katılımcı Görüşme Formu.....	332
EK 3: Saha Araştırması Katılımcı Profili	335

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIVD	Algemene Inlichtingen-en Veiligheidsdienst
DEAŞ	Irak Şam İslam Devleti
DHS	Department of Homeland Security
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
JİTEM	Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
NYPD	New York Polis Departmanı
PET	Danish Security and Intelligence Service
PKK	Partiya Karkerên Kurdistanê / Kürdistan İşçi Partisi
SÄPO	Swedish Security Service
SETA	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TSSB	Travma Sonrası Stres Bozukluğu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UK	United Kingdom
US	United States

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Katılımcı Grubu Yaş Dağılımları ve Ortalamaları.....	19
Şekil 2. Katılımcı Grubu Cinsiyet Dağılımları.....	20
Şekil 3. Katılımcı Grubu Eğitim Düzeyleri Dağılımları	20
Şekil 4. Katılımcı Grubu Parti Üyelikleri Dağılımları	21
Şekil 5. Katılımcı Grubu Kimlik Tanımı Dağılımları	22
Şekil 6. Katılımcı Grubu Kimlik Yansımaları Dağılımları	23
Şekil 7. Katılımcı Grubu Etnik Kimliğin Rolü Dağılımları	23
Şekil 8. Katılımcı Grubu Etnik Kimlik Deneyim Dağılımları	24
Şekil 9. Kademeli Radikalleşme Modeli.....	57
Şekil 10. Terörist Düşünce Sürecinin Dört Aşamalı Modeli.....	59
Şekil 11. Quintan Wiktorowicz'in Sosyal-Bilişsel Modeli.....	60
Şekil 12. Heinke-Persson'un Birleştirici Gençlik Radikalleşmesi Modeli	62
Şekil 13. Öfke Temalı Kelime Bulutu.....	112
Şekil 14. Katılımcı Grubu Öfke Nedenleri Dağılımları	113
Şekil 15. Biz ve Onlar Temalı Kelime Bulutu	132
Şekil 16. Katılımcı Grubu Biz Onlar Ayırımı Dağılımları.....	133
Şekil 17. Katılımcı Grubu Diğerleri ile İlgili Görüş Dağılımları	134
Şekil 18. Manipülasyon ve Ajitasyon Temalı Kelime Bulutu.....	157
Şekil 19. Katılımcı Grubunun Diğerleri ile İlgili Görüş Dağılımları	158
Şekil 20. Tarihsel Bağ Kurma Temalı Kelime Bulutu	173
Şekil 21. Katılımcı Grubu Etnik Tarihle İlgili Bilgi Düzeyi Dağılımları	174
Şekil 22. Katılımcı Grubu Etnik Tarihle Bağ Kurma Düzeyi Dağılımları.....	175
Şekil 23. Din, İnanç ve Kimlik Temalı Kelime Bulutu.....	194
Şekil 24. Katılımcı Grubu Dini Kimlik Tanımlamaları Dağılımları	195
Şekil 25. Katılımcı Grubu Dini Tezahür Biçimleri Dağılımları.....	197
Şekil 26. Katılımcı Grubu Din Etnik Kimlik İlişkisi Dağılımları	198

Şekil 27. Katılımcı Grubu Dini Referansların Radikalleşmeye Etki Dağılımlar	200
Şekil 28. Şiddete Başvurma ve Korku Uyandırma Temalı Kelime Bulutu.....	222
Şekil 29. Katılımcı Grubu Şiddete Karşı Tutum Düzeyi Dağılımları	223
Şekil 30. Katılımcı Grubu Şiddete ve Etnik İlişkisi Dağılımları.....	224
Şekil 31. Propaganda ve Manipülasyon Temalı Kelime Bulutu	240
Şekil 32. Sosyal Medya Temalı Kelime Bulutu	253
Şekil 33. Aile ve Aşiret Temalı Kelime Bulutu	272

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Aşırı/İradikalleşme Aşamaları.....	39
Tablo 2. Khalil James ve Martine Zeuthen’a Göre İradikalleşmeyi Etkileyen Faktörler.	48
Tablo 3. İç ve Dış Gruba Etnik Merkezci Yaklaşımlar	50
Tablo 4. Sosyal Kimlik Kuramının Temel Kavramlarının PKK Terör Örgütüne Uygulanması.....	51
Tablo 5. Seçilmiş Travma ve Seçilmiş Zafer Olgularının İradikal Gruplarca Kullanımı.	55
Tablo 6. McCauley ve Moskalkenko’nun Üç Seviyeli / On İki Aşamalı Modeli	61
Tablo 7. Etnik ve Yurttaşlığa Dayanan Milliyetçilik Özellikleri.....	84
Tablo 8. Devlet ile Birey Arasında Üst–Alt Kimlik İlişkileri.....	87
Tablo 9. Gerçekliğin ve Etnik Kimliğin Sosyal İnşası	88
Tablo 10. Propaganda ve Propaganda Türleri	93
Tablo 11. Eric Hoffer’ın Kitle Hareketleri Oluşum Şeması	97
Tablo 12. Gustave Le Bon’un Kitle Hareketleri Psikolojisi Oluşum Aşamaları.....	98
Tablo 13. Gustave Le Bon’un Kitle Hareketleri Psikolojisi Oluşum Modellemesi	99
Tablo 14. Eric Hoffer Kitle Modelinin Etnik İradikal Bir Terör Örgütü Olan PKK’nın Kitle Modeli İle Karşılaştırılması.....	100
Tablo 15. Gustave Le Bon’un Kitle Modelinin Etnik İradikal Bir Terör Örgütü Olan PKK’nın Kitle Modeli ile Karşılaştırılması.....	101
Tablo 16. Şırnak’ta 1991-2023 Yılları Arası Milletvekili Seçimleri ve Seçmen Tercihleri	110
Tablo 17. İradikalleşme Tipolojisi.....	314

ÖNSÖZ

Çağlar boyunca tarih bilimi; insan komünlerinin birlikteliği ve etkileşimleri sonucunda heterojen toplumların meydana gelmesine şahitlik etmiştir. Çeşitli etmenler sonucunda birbiriyle temasa geçen bu komünler, salt bir homojen toplum modelinin meydana gelmesinin neredeyse imkânsızlığını bizlere göstermiştir. Modernizmle beraber, toplumların bu heterojen yapısı daha da belirgin ve görünür hale gelmiştir. Bu belirginleşme süreci sonucunda; etnik kimlik ve milliyetçilik, politik sorunların başat kavramlarından sayılmış, bu dönemden sonra da bahse konu kavramlar, sosyal bilimcilerin odak temalarından olmaya başlamıştır. Dünyaya yayılan milliyetçilik akımlarından sonra ortaya çıkmaya başlayan ulus-devlet modellerinden sonra etnik kimlik, milliyetçilik, alt-üst kimlik gibi kavramlar daha da önem kazanmış; tüm bunların sonucunda kitlelerde etnik bilincin oluşmaya başlaması kimlik inşa sürecini de ciddi manada ivmelendirmiştir.

Türkiye özelinde bakıldığında ülkemizin, hem bir ulus devlet modelini temsil etmesi, hem de bünyesinde farklı birçok etnik unsur ve inanç sistemi barındırıyor olması onu zaman zaman olumlu ve olumsuz durumlarla karşı karşıya getirmiştir. Bu çeşitliliğin olumlu etkileri arasında, kültürel zenginlik, kitlesel çeşitlilik, sosyal dayanışma, toplumsal bütünlük ile diplomatik ve uluslararası ilişkilerde elde edilen güç gibi durumlar yer almaktadır. Olumsuz etkiler arasında ise; kimlik politikaları, etnik radikalleşmeler, etnik gerilimler, sosyal ayrılmalar ile yönetim zorlukları gibi olarak konular sayılabilir. Bu bağlamda ülkemiz geniş bir sosyoloji uygulama laboratuvarı sahası şeklinde düşünülebilir. Nitekim bahsi geçen temalar etrafında değerlendirildiğinde; bu laboratuvarda en çok işlenen konuların başında etnisite, kimlik, milliyetçilik, din ve radikalizm gibi toplumsal olgular gelmektedir.

Ülkemizin kendisine has yapısından kaynaklı kimi etnik tabanlı sorunlar, zaman içerisinde girift bir hal alarak toplumsal anomilere neden olmuştur. Etnik kimlik inşa sürecinde radikal bir yönelimin izleri, Ortadoğu coğrafyasına has duygusal insan tipolojisine de uyumludur. Söz sahibi tarafların rasyonel bir tutumdan ziyade olaylara daha çok hissi bir şekilde yaklaşmaya çalışılmaları bu sorunların daha da kaotik bir hal almasına ve etnik olarak tarafların daha çok radikalleşmesine neden olmuştur.

Etnik kimlik edinimi ve kolektif kimlik oluşum süreçleri, çeşitli dinamiklerin etkisi altında karmaşık bir şekilde inşa edilir. Bu dinamikler arasında öfke, "biz" ve "siz" ayrımı, tarihsel bağ kurma, ajitasyon ve manipülasyon, medya, yazılı ve görsel basın, aile,

propaganda, din ve inanç gibi ögeler önemli bir yer tutmaktadır. Etnik kimliğin sosyal inşası, özellikle toplumsal ve siyasal hareketlerin temelini oluşturur ve bu süreçlerin anlaşılması, etnik radikalleşmeyi anlamada kritik bir öneme sahiptir.

Etnik grupların siyasal olarak bir güç haline gelmesi ve harekete geçmesi, Kurubaş'ın deyimi ile genellikle çifte sadakat sorununa¹ yol açmaktadır. Bu, bireylerin hem etnik gruplarına hem de devlete bağlılık göstermeleri gerektiğinde ortaya çıkan bir dilemma olarak tanımlanabilir. Etnik sorunların en önemli tetikleyici unsurlarından biri olarak karşımıza çıkan bu durum, etnik grupları siyasallaştıran nedenlerin derinlemesine incelenmesini gerektirir. Etnik grubun fiziksel varlığının ya da kültürel kimliğinin zarar görme veya yok olma kaygısı, bu siyasallaşmanın temel sebeplerinden biridir. Etnik gruplar, fiziksel varlıklarının ve kimliklerinin güvencede olduğunu hissettikleri sürece bu kimliklerini koruma konusunda çok da fazla çaba göstermeyebilirler. Ancak, herhangi bir nedenle bu varlık ve kimlik tehdit altına girdiğinde, bastırılmış etnik duygular canlanabilir ve etnik gruplar, kimliklerine daha fazla sarılarak siyasi amaçlar gütmeye başlayabilirler. Özellikle “öteki” etnik gruplardan gelen tehditler, siyasal baskılar, asimilasyon faaliyetleri, nefret söylemleri ve ayrımcı tutumalar ile ekonomik şartların değişmesi gibi durumlar, etnik kimlik inşa sürecindeki grupların radikalleşmelerine, iç grup kayırmacılığının artmasına yol açarak bu grupların etnik kimliklerine sarsılmalarına ve grupta gerilimin artmasına neden olabilmektedir. Bu tür tehditlerle karşılaşan etnik gruplar, radikalleşerek kimliklerinin korunması çabasına girerler. Bu gruplar açısından kimliğin kaybı, etnik kimliğin çökmesi ya da parçalanmasıyla eşdeğerdir ve bu durum, kitlelerde psikolojik olarak bir yok olma korkusunu tetikler. Bu süreçler, etnik ulusçuluğun doğmasına zemin hazırlar. Etnik kimlik ve kolektif kimlik, tarih boyunca pek çok toplumda önemli roller oynamıştır ve bu kimliklerin korunması, sadece fiziksel varlıkların değil, aynı zamanda toplulukların ruhsal ve kültürel varlıklarının korunması anlamına gelir. Etnik ulusçuluk, bu bağlamda, bir kimliğin savunulması ve korunması çabası olarak ortaya çıkar ve genellikle siyasal hareketler ve ideolojilerle şekillenir. Bu çalışma, Şırnak ili özelinde etnik radikalleşmenin sosyal inşasının din ile ilişkisini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda alt amaçlarımız şu şekilde ifade edilebilir:

¹Kavramla ilgili detaylı bilgi için Erol Kurubaş'ın Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki adlı çalışmasına bakınız.

- ❖ Etnik ve kolektif kimliklerin sosyal inşası nasıl gerçekleşmektedir?
- ❖ Etnik radikalleşmeyi etkileyen dinamikler nelerdir?
- ❖ Meydana gelen süreçler etnik radikalleşmeye nasıl yol açmaktadır?
- ❖ Tüm bu süreçlerin din ile ilişkileri nelerdir?

Çalışmamızın en nihai amacı; uygulamalı sosyoloji ilkeleri doğrultusunda, ülkemizde etnik kimliklerin nasıl ve neden radikalleştiğini anlayarak, bu süreçleri daha barışçıl ve uyumlu hale getirmek için katılımcıların görüşleri ve elde edilen anlatılar doğrultusunda çeşitli çözüm önerileri sunmaktır.

İsmail ZEYREK

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi, Reform ve Rönesans hareketleri, 19. ve 20. yüzyıllarda Avrupa'da köklü toplumsal değişimlere yol açmış ve bu etkiler zamanla tüm dünyaya yayılmıştır. Bu dönüşümler, toplumlarda derin ekonomik, kültürel ve sosyal kırılmalara neden olmuş, toplumsal yapıyı yeniden şekillendirmiş ve eşitsizlikleri de belirgin hale getirmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte, üretim süreçlerinin makineleşmesi ve şehirleşmenin hızlanması, zengin ve yoksul sınıflar arasında derin bir uçurum yaratmış; Reform hareketleri, dini temelli ayrışmalara ve eğitimde fırsat eşitsizliklerine yol açmıştır. Rönesans ise bilim, sanat ve kültürde büyük bir canlanma sağlarken, bu alanlardaki bilgi ve üretim, genellikle elit kesimlerin tekelinde kalmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler toplumlarda derin farklılaşmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Farklılaşma, insanların varlıklı ve mülk sahibi olmalarından dolayı ortaya çıkmaz. Bu durum daha ziyade cinsiyet, ırk, etnik kimlik, dinsel bağ, yaş, meslek ve statü gibi niteliklere sahip insanların bunu bir baskı unsuru olarak kullanmasıyla ortaya çıkar (Giddens, 2012, 341) Farklılaşma kavramını en iyi ifade eden terim ise “eşitsizlik”tir (Akyüz - Çapcıoğlu, 2012, 71).

J. J. Rousseau, “*insanlar kendilerini tanımadıkları sürece, kendi aralarındaki eşitsizliğin kaynağı bilinemez*” der. Bu görüşten hareketle insanın kendini bilmesi ve tanınması elzemdir. Ona göre insanlar arasında iki tür eşitsizlik vardır: Bunlardan ilki insanın doğasında bulunan ve doğal olarak farklılık arz eden yaş, cinsiyet, sağlık, zekâ, ruh gibi niteliklerdir. Buna “*doğal eşitsizlik*” denir. Diğerisi ise insanların kendi elleriyle yarattıkları eşitsizliklerdir. Manevi, siyasi veya toplumsal statü buna örnek olabilir. Bunlar da yapay eşitsizlikler olarak tanımlanabilir. Zengin ve itibarlı olma hırsı, gücü ve statüsüyle insanlara boyun eğdirme arzusu toplamda insanlar arasında eşitsizliği tetikleyen basit örnekler olabilir (Rousseau, 2010).

Karl Marx da Komünist Manifesto adlı eserinde bu eşitsizlik kavramına burjuva ve proleterler arasındaki sınıf mücadeleleri ekseninde yaklaşmıştır. Öyle ki Marx, toplumların günümüze dek olan tarihlerini sınıf savaşımalarının tarihi olarak tanımlar. Eşitlikçi bir toplumun mevcudiyetinin koşulunu; burjuvazi düzeninin yıkılması, üretim araçlarının ve özel mülkiyetin tekelleşmesinin ortadan kaldırılıp sınıfsız bir toplumun meydana getirilmesine bağlar (Marx - Engels, 2018, 49).

Durkheim, İntihar adlı çalışmasında, toplumsal dayanışma ve anomi arasında bir benzerlik ilişkisi kurmaktadır. Ona göre insan davranışı açısından radikal bir tutum olan intihar davranışı, toplumsal dayanışmanın az olduğu yerlerde oranla daha fazladır. Dayanışmanın yüksek olduğu toplumlar sağlıklı toplum olarak nitelendirilirken anominin hüküm sürdüğü karmaşık ve iş bölümünün zayıf olduğu toplumlar da hastalıklı toplum olarak nitelendirilir. Hastalıklı toplumlarda kaotik bir toplum yapısı mevcuttur (Durkheim vd., 2013). Anomik toplum yapılarında doğal olarak eşitsiz bir sosyal sistem mevcut olacağından bu tür toplumlarda radikal eğilimlerin daha üst seviyede olacağı düşünülmektedir. Nasıl ki intihar ile organik toplum modelinin mevcut olduğu yerlerde doğrusal bir orantı varsa; radikal tutumların da iş bölümünün zayıf olduğu, düzensiz toplumlarda daha belirgin olacağı düşünülmektedir. Belirtilen ifadelerden hareketle yukarıdaki hususların yol açtığı eşitsizlik duygusu radikalleşme süreçlerinin de temel olgusu olarak düşünülebilir. Radikalleşme olgusunun altına genel olarak; dışlanma, ait hissedememe, ötekileştirme, mobbing, dini yetersizlik, adaletsizlik duygusu, siyasal sorunlar, ekonomik problemler vb. gibi etmenler yatmaktadır (P.Schmid, 2013, 2). Toplumda meydana gelen bu olumsuz etmenler ise; kişi veya gruplarda öfke duygularının açığa çıkmasına neden olmaktadır.

Toplumsal bütünlük içinde bakıldığında toplumu meydana getiren çok farklı yapı ve oluşumların olduğu görülmektedir. Bu yapı ve oluşumlarda meydana gelen işlevsel bozukluklar toplumun ötekileştirilmiş kesiminde bir öfke meydana getirmektedir. Dışlanma biçimine göre değişen bu öfkeli durum çeşitli radikalist oluşum ve hareketlerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Farzı misal, bir ırka mensup kişilerin elinde bulundurduğu imtiyazlarla diğer bir ırkı baskılaması veya ötekileştirmesi sonucunda karşı grupta meydana gelecek olan öfkeliliğe bağlı olarak etnik veya milliyetçi radikal oluşumlar peyda olabilir. Bu durum diğer bütün radikal oluşumların ortaya çıkmasının temel referans noktasıdır. Bu tip gruplar uğradıkları bu dışlanma pratiğine karşı, kendilerini gerçekleştirmek için yasal olmayan yollar dâhil her türlü aşırı tutum sergileyebilir, gerektiğinde şiddete de başvurabilirler. Bu uğurda radikal gruplar, kendilerine engel olabilecek her türlü seti yok etmeye, dönüştürmeye veya en kötü ihtimalle uğruna mücadele ettikleri ideolojilerinin zihinsel yapısına uygun hale getirmeye çalışırlar (Heywood, 2010). Aşırı bir tutum meydana geldiğinde radikalizm en basit haliyle terörizmle ilişkilendirilmektedir. Bu bakımdan genel olarak terör ve terörizmle ilişkilendirilen radikalizm ve radikalleşme olgusu özünde, sosyal bilimlerin birçok alanında kendisine yer bulabilen kavramlardır. Bu

kavramlar, ırk ve etnik ilişkiler sosyolojisi açısından ele alındığında; etnik grupların da en çok kullandığı kavramlar arasında sayılmaktadır.

Toplumsal ve siyasal kimlik oluşturma sürecinde etnik grupların aktif bir misyonu vardır (Bulmer - Solomos, 1999, 3). Etnik radikalist guruplar, kendileriyle özdeş olan kimlikler üzerinde daha çok etkilidirler. Onlar için ülkenin genelinden ziyade kendi taraftarları önemlidir. Bu açıdan bu radikal tipoloji, daha çok bölgesel bir niteliğe sahiptir. Genel olarak, devletin önerdiği üst kimliği reddederek toplumsal kimliği ön plana çıkarmak, karşısında mücadeleye giriştiği rakip nüfusun arasında bir korku iklimi yaratmak, tarihsel köklere atıfta bulunarak milli bir şuur oluşturmak gibi amaçları bulunmaktadır (Byman, 1998). Bu ve bunun gibi konularda din gibi önemli bir toplumsal vakıa bile radikalist grupların nihai hedeflerine ulaşmak adına aşındırılacak bir olgu olarak görülmektedir.

Ele alacağımız bu çalışma, yukarıda bahsi geçen oluşumların bir parçası olan ve özünde etnik ve bazen de aşırı bir tutum sergileyen etnik radikalist oluşumların etnik radikalizmin sosyal inşasını nasıl gerçekleştirdiğini inceler. Çalışmamızın ana omurgası, 1970’li yıllarda Henri Tajfel ve John Turner tarafından geliştirilen ve özünde “grup üyeliğini, grup süreçlerini ve gruplar arası ilişkileri” ele alan sosyal psikoloji kuramlarından *Sosyal Kimlik Kuramı* üzerinde kurgulanmıştır. Bu kuram ile etnik radikalleşme arasında ilişki ortaya konulmaya çalışılacaktır. Özellikle aşırı grupların kişileri kendi emelleri doğrultusunda örgütlemesinde bu kuramın tekniklerinden faydalandıkları bilinmektedir. Bu bağlamda kişilerin kendilerini tanımlarken üyesi olduğunu düşündüğü grupla özdeşleştirdiği bu vasıta ile “sosyal bir kimlik” edindikleri görülmektedir. Bireyler, sosyal çevresinde bulunan diğer gruplarla kendini ait hissettiği grupları karşılaştırarak konumunu değerlendirmektedir. Kendi grubunun konumunu diğer gruplarla yapılan “sosyal karşılaştırma” vasıtasıyla yapar. Olumlu bir sosyal kimlik edinmek uğruna insanlar, benlik saygılarını yükseltmek adına bu tür bir sosyal karşılaştırma yoluna başvurur. Bunun sonucunda insanlar kendi grubunu kayırarak algılar ve diğer grubu da küçümseme gibi bir yanlılık gösterir. “İç grup kayırmacılığı” adı verilen bu durum insanları farklı algılar etrafında kategorize etme anlamında etkili olabilmektedir (Tajfel - Turner, 1986, 278-290). Bunun yanında göç literatüründe ele alınan ancak daha sonra radikalleşme teorileri içerisinde de sıkça tartışılan “İtici ve Çekici Güçler Teorisi”, “Sosyal İnşacılık Kuramı” sosyal psikoloji alanında çalışmamıza kaynaklık etmesi açısından “Kusurlu Ebeveyn Yaklaşımı

Kuramı” ve politik psikoloji kapsamına giren “*Seçilmiş Travma/Zafer Kavramına*” da değinmekte fayda vardır.

Çalışmamız; doğudaki kişi ve grupların radikal eğilimlerinin daha yüksek olduğu faraziyesi üzerine ortaya çıkmıştır. Aynı dini, geçmişi ve coğrafyayı paylaşan fakat ayrı etnik kimliklere sahip bu iki kardeşten birinin nasıl oluyor da radikal bir kimlik inşa etme ihtiyacı duyduğu ve bunu nasıl yaptığı çalışmamızın esas merak konusu olmuştur. Bu bağlamda varsayımımızı en iyi yansıtabilecek çalışma sahası, etnik radikalleşmenin yoğun olduğu, zamanında etnik radikal örgütlerin en çok faaliyet gösterdiği illerden biri olan Şırnak ili merkez ilçesi seçilmiştir. 1990’lı yıllarda il olan, hala çok sıkı aile/aşiret bağlarına sahip ve il olduktan sonra devletle daha yoğun bir temasa geçmeye başlayan merkez ilçe; etnik ve mezhepsel olarak büyük oranda homojen bir yapıya sahiptir. Ulus devlet modeli mantığına pek uymayan bu homojen yapı zaman içerisinde değişik sorunlara, çatışmalara ve toplumsal travmalara yol açmıştır. Genelde kökleri cumhuriyetin ilk yıllarına dayanan toplumsal sorunlar, özelde çalışma sahamızda 1992’de meydana gelen çatışmalar, akabinde yaşanan köy boşaltmaları ve göçler ile 2016 yılındaki hendek olayları, bölge insanının terör olaylarının sonuçlarından etkilenecek yaşadığı en önemli kırılmalar olarak karşımıza çıkmıştır. Bu travmalar etrafında inşa edilmek istenen Kürt etnik kimliği itici ve çekici faktörlerin etkisi ile zaman içerisinde radikalleşme eğilimleri göstermiştir. Bu durumlar neticesinde; karşılıklı bir stereotipleştirme refleksinin geliştiği ve her iki tarafın da kendi grubunu kayırmaya çalıştığı, aralarında biz ve onlar ayrımının belirginleştiği gözlemlenmiştir. Zor zamanlarda çok rahat bir şekilde kenetlenen, aynı cephede mücadele eden, ortak bir vatan paylaşan bu iki “kardeş”, rahat zamanlarda kavgacı, birbirleri ile didişmekten çekinmeyen tipik Anadolu köylüsünü hatırlatmaktadır. Kazananı olmayan bu kardeş kavgasını çözüm ona çözmeye çalışan taraflar olayları kendi lehine daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Bu sıkıntıları çözmenin en kestirme yolu ise bu meseleye dışarıdan kimseyi katmadan, küslükleri bir kenara bırakıp, mevcut sorunları konuşmaları, her iki kardeşin de sırtını hukukun üstünlüğüne ve demokrasiye vermeleridir. Böylelikle aralarında dayanışma artar, farklılıklar zenginlik olarak algılanır, önyargılar azalır; ayrımcılık, çatışma, dışlanma ve gerginlik gibi olumsuz durumlar da bertaraf edilir. Makro düzeyde din, ekonomik ve siyasi koşullar, toplumsal yapı ve tarihsel arka plan gibi geniş kapsamlı faktörler; mikro düzeyde ise komşuluk, alışveriş, evlilik ve arkadaşlık gibi günlük etkileşimler, bu sonuçların şekillenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Çalışmamızda etnik radikalleşmenin sosyal inşasının dinle ilişkisinin kolektif kimlik oluşturma metodoloji

yoluyla nasıl inşa edildiği sosyal kimlik kuramının kaideleriyle ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede aşağıda araştırmanın problemi, amacı ve araştırma modeline dair bilgiler verilmektedir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Çalışmamızın temelleri, Şırnak gibi radikal etnik kimliklerin güçlü bir şekilde inşa edildiği yerlerde yaşanan sosyal ve dini dinamikleri anlamaya yönelik bir akademik sohbet sırasında atıldı. Sohbet esnasında, bu bölgede radikalleşmenin neden diğer yerlere kıyasla bu kadar yüksek olduğuna dair esprili bir şekilde ortaya atılan şu soru dikkat çekiciydi: "Oradaki insanlar ne yiyor, ne içiyor, nasıl yaşıyor ki etnik radikalleşme eğilimleri bu denli yüksek?" Bu basit ama derin merak, Şırnak'ın toplumsal yapısını ve bu yapının radikalleşme süreçleri üzerindeki etkilerini anlamak adına bizim için bir tetikleyici oldu.

Bölge insanı olarak sohbet sırasında konuşulan bu mevzular konu hakkında ilgimin derinleşmesine neden oldu. Buna göre, bölgede yaşayan insanların sert ve radikal tutumları, siyasi partilerin uç noktalarda siyaset yapmaları, en ufak bir olayda bile çatışmaların meydana gelmesi, etnik kimliğin sürekli ön planda tutulması, aşiret, aile ve din gibi değerlerin hala çok güçlü olması gibi sosyal olguların, sadece kültürel değil, aynı zamanda yapısal dinamiklerle de ilişkili olduğu açık bir husustur. Ancak bu durumun kökeninde yatan asıl etkenlerin neler olduğu sorusu bizi ayrıca düşündürdü: Acaba bu durum mezhepsel farklılıklardan mı, bölgenin coğrafi yapısından mı, insanların mizacından mı, yoksa oradaki siyasi atmosferden mi kaynaklanıyordu? Bu sorulara yanıt ararken, danışman hocamın da tavsiyesiyle araştırmamızın odağı: Şırnak'ta yaşayan insanların etnik olarak nasıl radikalleştirdiklerini, bu süreçte kimliklerini nasıl inşa ettiklerini ve bu kimlik inşasının dinle nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu incelemek şeklinde netleşti.

Şırnak gibi bir yerde etnik radikalleşmenin sosyal ve dini inşasının, Türkiye genelindeki benzer süreçleri anlamada önemli bir rol oynayabileceği düşüncesi, bu çalışmanın temel motivasyonu haline geldi. Bu doğrultuda araştırmanın kuramsal çerçevesi, sosyal kimlik ve inşacılık kuramı üzerine yapılandırıldı. Bu süreç, yalnızca teorik bilgiye dayalı değil, aynı zamanda yerinde yapılan gözlemler ve birebir görüşmelerle beslenen, sosyal gerçekliği derinlemesine kavramayı amaçlayan nitel bir yaklaşımı gerektiriyordu. Bundan dolayı saha araştırmamızda, bölgede yaşayan insanların bu süreçleri nasıl deneyimlediğini, nasıl anlamlandırdığını ve bu deneyimlerin onların günlük yaşamlarına

nasıl yansıdığını derinlemesine anlamamız için fenomenolojik yöntemin uygulanmasına karar kılındı. Çalışmanın her aşamasında, Şırnak'ın toplumsal yapısının inceliklerine odaklanarak, radikalleşmenin ardındaki karmaşık ve çok boyutlu etkenleri çözümlemeye yönelik bir yol haritası oluşturulmaya başlandı. Konu ile ilgili yarı yapılandırılmış görüşme formu ve soruları tasarlandı, görüşmeciler belirlendi ve saha çalışmalarına başlandı. Tüm bu yapılanlarla beraber kolektif kimlik inşa metodolojisi baz alınarak Şırnak ilinde yaşanan etnik radikalleşmenin sosyo-ekonomik koşullar, siyasi süreçler ve dini inançlar arasındaki etkileşimler bağlamında sosyal olarak nasıl inşa edildiği ve bu süreçte dinin rolünün ne olduğu sorusu çalışmamızın ana problemi olarak ele alınmıştır. Ana problem doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmaya çalışılmıştır:

- ❖ Etnik radikalist oluşumlar, Şırnak'taki sosyokültürel yapıdan faydalanmakta mıdır ve bu durum, etnik radikalleşmeyi tetiklemekte midir?
- ❖ Etnik radikalist oluşumlar, siyasi ideolojileri ve propagandaları etnik radikalleşmeyi körüklemek için kullanmakta mıdır ve Şırnak'taki siyasi atmosfer etnik radikalleşmeyi etkilemekte midir?
- ❖ Ekonomik yoksulluk ve eşitsizlik etnik radikalleşmeyi tetiklemekte midir ve etnik radikalist oluşumlar ekonomik kaynakları radikalleşmeyi teşvik etmek için kullanmakta mıdır?
- ❖ Öfke, etnik kimlik oluşumunda ve radikalleşmede güçlü bir duygusal bileşen olarak rol oynamakta mıdır ve bu duygu, bireyleri radikal gruplara yönlendirebilir mi?
- ❖ “Biz” ve “onlar” ayrımı, etnik kimliklerin inşasında kritik bir rol oynamakta mıdır ve bu ayrım, radikalleşmeyi teşvik eden bir unsur olarak kullanılmakta mıdır?
- ❖ Ajitasyon, bireylerin etnik kimliklerinin radikalleşmesinde etkili bir araç mıdır ve bu yöntem, radikal gruplar tarafından sıkça kullanılmakta mıdır?
- ❖ Tarihsel bağ kurma, etnik kimliklerin inşasında önemli bir strateji midir ve radikal gruplar, tarihsel referansları kullanarak kimlikleri güçlendirmekte midir?
- ❖ Etnik radikalist oluşumlar ve temsiller, dini inançları ve ritüelleri etnik radikalleşmeyi teşvik etmek için kullanmakta mıdır ve dini liderler ve kurumlar bu süreçte rol oynamakta mıdır?
- ❖ Şiddet ve korku uyandırma, etnik kimlik inşasında kritik bir rol oynamakta mıdır ve bu yöntemler uzun vadede barış ve uyumu zedelemekte midir?

- ❖ Propaganda ve manipölasyon, etnik kimlik oluşumunda önemli bir mekanizma olarak işlev görmekte midir ve bireylerin duygusal aidiyetlerini hedef alarak radikalleşmeyi artırmakta mıdır?
- ❖ Sosyal medya, etnik kimlik oluşturma ve radikalleşme süreçlerinde önemli bir rol oynamakta mıdır ve kitleleri yönlendirme gücüne sahip midir?
- ❖ Aile ve aşiret yapıları, etnik kimliğin sosyal inşasında mikro ve makro düzeyde önemli bir rol oynamakta mıdır?

1.2. Araştırmanın Önemi ve Kapsamı

Kimlik, makro düzeyde ulusal, kültürel veya dini yapılar ve politik süreçler gibi geniş toplumsal yapılar tarafından şekillendirilirken, mikro düzeyde ise aile, sosyal çevre ve kişisel deneyimler gibi bireysel etkenlerle inşa edilir. Bu bağlamda, makro düzeyde kimlik oluşturma, devlet politikaları, tarih yazımı, eğitim sistemi ve medya gibi unsurların etkisiyle gerçekleşirken; mikro düzeyde etnik kimlik oluşturma, bireylerin aile içindeki kültürel pratikler, sosyal çevre ve kişisel deneyimleri üzerinden şekillenir. Bu süreçler, hem makro düzeyde ele alındığında geniş toplumsal ve politik dinamikleri, hem de mikro düzeyde bireylerin günlük yaşamlarını ve kişisel deneyimlerini kapsayan son derece komplike ve eklektik bir yapı sergiler. Dinamik bir yapıya sahip olan bu kavramlar belirli radikal grupların eliyle toplumsal travma ve çatışmalara da zemin oluşturabilmektedir.

Bu alanda yapılan kaynak taramalarında; radikalizmin olgusunun alt bir türevi olan etnik radikalist oluşumların kolektif kimlik inşası ve dindarlık üzerine olan etkilerinin müstakil olarak ele alınmamış olması, bu tür oluşumların insanların din algısı ve tutumları üzerindeki etkilerinin nasıl olduğunun pek bilinmemesi, radikalizm olgusunun toplumsal boyutta hangi yöntemlerle inşa edildiğinin fazlaca çalışmamış olması bizi bu konuda çalışmaya teşvik etmiştir. Bu manada ele alınan bu çalışmanın din sosyolojisi alanında özgün bir yerinin olacağı düşünülmektedir. Şırnak ili özelinde sınırlanan bu çalışma sayesinde ülkemiz genelinde faaliyet gösteren bu tip oluşumların hareket tarzı, kullandıkları yol ve yöntemler, geliştirdikleri söylemler hakkında bilgi sahibi olunması ve bu alanda çalışmak isteyen kişilere yol göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Elde edilen bilgiler ışığında, çalışmamız ülkemiz adına gelecekte yaşanabilecek benzer durumlara karşı kalıcı önlemler alınması ve bu manada uygun politikalar geliştirmesi adına uygulamalı sosyoloji ilkelerine dayalı bir yol haritası oluşturmayı hedeflemektedir. Her ne kadar ele alınan bu

konuda araştırma yapılırken özellikle bölgenin sosyo-politik yapısından dolayı kişilere ve kurumlara ulaşmada zorluklar yaşanmış olsa da katılımcı grubunun çalışma sahasını en iyi şekilde yansıtabilmesi adına gerekli hassasiyetler gözetilerek çalışmanın titizlikle yürütülmeye çalışılmıştır.

Ülkemizdeki çok kültürlülük, etnisite çeşitliliği ve bazı yönlerden heterojen olan toplum yapısı kimi zaman bize bir zenginlik katarken kimi zaman da toplumsal manada bir takım sıkıntılara neden olmaktadır. Etnik olarak çoğunluğu Kürt olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin çeşitli illerinde etnik radikal akımların karşılık bulmasının altında yatan sosyo-politik nedenlerin yanında yukarıda bahsi geçen unsurların da etkili olduğu düşünülmektedir. Kimi ayrılıkçı etnik hareketler, şiddet yanlısı ideolojilerini meşrulaştırmak amacıyla, barışçıl ve demokratik söylemleri araçsal olarak kullanmaktadır. Bu hareketlerin, toplum içinde huzursuzluk çıkarmak ve etnik kimlikler arasında ayrımcılık yaratmak gibi nihai hedeflerine hizmet eden, görünüşte masumane görünen söylem ve eylemler sergiledikleri sıklıkla gözlemlenmektedir. Bir nevi bölge insanında aidiyet duygusuna sahip olmayı sağlayan ve toplumun bir aradalığını pekiştiren din, aşiretçilik, geleneksel ve kültürel bağlar, etnik milliyetçi oluşumların asli hedeflerindendir. Bu bağlamda sürekli vurgu yaptıkları “özgürlük ve özgürleştirme” söylemleri adı altındaki asıl amaç toplumdaki birliğin erozyona uğratılmasıdır. Bölgedeki mevcut kültürel kodların getirdiği toplumsal birlikteliğin ve yapının aşındırılmasında “özgürlük metaforu” adı altında bireysellik kültürünün topluma dayatılması etnik radikalistlerin öncül konularının başında gelmektedir. Bölgede hala varlıklarını sürdürmeye devam eden aşiret ve feodal yapılar bu çözülmenin önündeki en büyük set görünümündedir. Aynı zamanda güçlü aile yapısı, kültürel bağlar, gelenek ve görenekler ile dini bağlar da toplumsal bağı güçlendiren diğer unsurlardır. Bu unsurların çözülmesi bu tür oluşumların işini kolaylaştıracağı gibi radikalleşme sürecini de hızlandırmaktadır. Bu bağlamda bu oluşumların insanların dini algı ve tutumlarını değiştirecek argümanlar geliştirdikleri ve bu manada değişik faaliyetler yürüttükleri bilinmektedir. Bu faaliyetlerin bilinmesi, bu oluşumların ülkemiz üzerindeki emellerinin ortaya çıkarılması toplumsal ortak bilincin oluşması adına yararlı olacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Beklenen Yararlar

Ele alınan bu çalışma, Türkiye'nin doğusunda (Şırnak İli Örneği) etnik radikalleşme olgusunun ortaya çıkış sürecini, etnik radikalleşme sürecinin nasıl inşa edildiğini, bu olguyu besleyen kaynak ve araçların ne olduğunu ve bu olgunun bölgede yaşayan insanların dini manada yaşantılarında ne gibi etkiler yaptığını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu çalışma sonucunda konu hakkında bilgi edinmek isteyenlerde beklenen yararların şu şekilde olacağı düşünülmektedir;

- ❖ Radikalizm olgusunun anlamı, tarihsel geçmişi ve arka planının nasıl meydana geldiği ve bu olgunun nasıl bir inşa sürecinden geçtiği sosyolojik olarak daha iyi anlaşılır.
- ❖ Radikalleşme olgusunun siyasi, toplumsal, kültürel, ekonomik ve dinsel bağlamının inşa süreci hakkında fikir sahibi olunur.
- ❖ Radikalleşme modelleri ve bunların toplumsal tatbikinin metodolojisinin nasıl olduğu öğrenilir
- ❖ Ülkemizin geçirmiş olduğu toplumsal dönüşümler ve bunun sonucunda ortaya çıkan radikal oluşumların hangileri olduğu öğrenilir.
- ❖ Genelde radikalist özelde ise etnik radikalist oluşumlar ve bunların inşa süreçleri hakkında bilgi sahibi olunur.
- ❖ Etnik radikalist oluşumların ortaya çıkış süreçlerinin arka planı, inşası ve gelişim seyirlerinin nasıl olduğu bilinir.
- ❖ Çalışmanın çalışma sahası olan ülkemizde ve katılımcı grubu olarak seçilen Şırnak özelinde etnik radikalist eğilimlerin nedenlerinin ve inşa sürecinde kullandıkları yöntemlerin (sosyokültürel, dini, ekonomik ve siyasi) ne olabileceği hakkında fikir edinir.
- ❖ Etnik radikalist grupların inşa sürecinde dini araçsallaştırma yöntem ve tekniklerinin ne olduğunun farkına varılır.
- ❖ Saha çalışmaları sonucunda Şırnak ili özelinde ve ülke genelinde bu oluşumların dini algı, tutum ve yaşantı üzerinde ne gibi etkilerinin olduğu öğrenilir.
- ❖ Toplumsal birlikteliği zedeleyen bu tür oluşumların tezlerine karşı özgün antitezler üretilir.
- ❖ Etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve dini yaşantı ve algılarla ilişkisi hakkında yeni bilgiler sağlanır.

- ❖ Şırnak özelinde elde edilecek bilgiler ışığında ülke genelinde etnik radikalleşmenin önlenmesine yönelik politika ve stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunulur.
- ❖ Dini hoşgörü ve barışçıl bir toplum inşa edilmesi için önemli bir kaynak oluşturulur.

1.4. Literatürdeki Araştırmalar

Yapılan literatür taramasında radikalizm, radikalleşme, radikal, aşırı, köktenci, PKK terör örgütü ve terör grupları gibi konuların defalarca işlendiği, çeşitli yayınlara dönüştürüldüğü görülmüştür. Öncelikle akademik çalışmalar açısından bakıldığında ele aldığımız konuya yakın birkaç tane çalışma hakkında bilgi vermek çalışmamızın özgünlüğünü ifade edebilmek adına önem arz etmektedir. Bu kapsamda ele alacağımız ilk çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesinde 2016 yılında Muhittin İmıl tarafından savunulan “Ulus İnşa Sürecinde PKK ve Din İlişkisi” adlı doktora tezidir. Tezde; ulus inşası iddiasında bulunan PKK terör örgütünün yürüttüğü ve son derece akışkan olan Kürt kimlik olgusunun Marksist bir yaklaşımla dinden arındırılmaya çalışılması sürecinde örgütün hatasını anlaması üzerine dini araçsallaştırma yoluna gitmesine değinilmiştir. Bu amaçla kurulan teşkilat yapıları ulusal bilinç oluşturma adına atalar dini ve mitolojik bağlantılara vurgu yapmaya çalışmaktadır. Temel gaye ise sivil bir Kürt dini oluşturup hareketin başı olan terör örgütü lideri Abdullah Öcalan’ı da bu yeni dinin peygamberi olarak ilan etmektir (İmıl, 2016).

Konuyla alakalı olduğu düşünülen bir diğer çalışma ise; 2011 yılında Polis Akademisi Güvenlik Birimleri Enstitüsünde Burhan Semiz tarafından yayınlan “PKK Terör Örgütünün Din Algısı” adlı yüksek lisans tezidir. İbn-i Haldun’un Ümran ve Asabiyet kuramından hareketle toplumsal oluşumların temelinde asabiyet unsurunun işlevsel bir yönünün bulunduğu belirtilmektedir. Kürtlerin aşiret ve aile yapılarında bu nesep ve asabiyet bağının oldukça güçlü olduğu vurgulanmıştır. Bu bağ İslam anlayışı olarak da Kürtler arasında etnik bir aidiyetten ziyade ümmetçi bir vaziyet almaktadır. Kürtler açısından sosyal bir gerçeklik olan İslam dini etnik radikalist bir terör örgütü olan PKK açısından bir tehdit unsuru olmakta ve bu durum halk tabanında da zıtlıklara neden olmaktadır. Bu nedenle önceleri Marksist bir anlayışa sahip olan PKK terör örgütü söylem strateji değişikliğine giderek dini araçsallaştırmaya başlamıştır (Semiz, 2011).

Ele alacağımız diğer bir akademik çalışma ise 2019 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde Erkan Karabay tarafından kaleme alınan “Parti, Cami, Cemevi:

Kürt Siyasi Hareketin Dinle Kurduğu Dönüştürücü İlişki” adlı yüksek lisans tezidir. Tezde 1970’li yıllarda başlayan ve yoğunlaşan kentleşme ve göç faaliyetleri sonucunda Kürt hareketinin dini söylemlerinin 2000’li yıllara kadar sol çizgide laik-seküler bir vaziyet aldığına değinilmektedir. Değişen koşullarla beraber bu seküler laik söylemlerin bir dönüşüme uğradığı belirtilmektedir. Kürt Sünni tabanın desteğini almak adına bu süreçte dini motifli söylem ve faaliyetlere ağırlık verilmeye başlanmıştır. Dinin araçsallaştırıldığı bu dönemde Kürt Siyasi Hareketin dinle kurduğu faydacı yaklaşım din sosyolojisi bağlamında irdelenmiştir (Karabay, 2019).

Ayrıca Talha Köse ve İpek Coşkun’un SETA için yaptığı “Türkiye Üniversitelerinde Radikalleşme” adlı rapor kitaplaştırılarak literatüre kazandırılmıştır. Eser, dört bölümden oluşmaktadır. Radikalleşmenin Siyasi ve Toplumsal Bağlamı, Radikalleşmenin Kavramsal Arka Planı ve Radikalleşme Süreçleri, Türkiye’de Radikalleşme, Üniversitelerde Radikalleşme Saha Araştırması eserin bölümleri arasındadır. Genel olarak radikalleşme olgusunun anlaşılması adına ele alınmış sistematik bir eser mahiyetindedir (Köse - Coşkun, 2019). Yine Osman Şen’in Editörlüğünde yayınlanan ve bir derleme çalışması olan “Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları” adlı eserin alan için önemli bir kaynak olacağı düşünülmektedir. Radikalleşme sürecini terörün ilk adımı olarak tanımlayan eserde önleyici bir yaklaşım olarak ülkelerin deradikalizasyon faaliyetlerine ve örnek uygulamalarına yer verilmektedir. Eserde enternasyonal bir problem olarak addedilen radikalizm sorunu; güvenlik, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, psikoloji, din ve ilahiyat gibi alanlarda akademik bilgiler ışığında sürece saha tecrübesi de eklenerek analiz edilmeye ve bu soruna karşı çözüm üretilemeye çalışılmıştır (Uslu, 2021).

Merkezi Lahey’de bulunan “International Centre of Counter-Terrorism-The Hague” adlı merkezin himayesinde Dr. Alex P. Schmid tarafından hazırlanan “Radikalleşme, Radikalleşmeyi Önleme, Karşı Radikalleşme: Kavramsal Bir Tartışma ve Literatür İncelemesi” adlı araştırma raporu da önemli bir diğer argümandır. Tarihsel ve derinlemesine bir literatür taramasına dayan bu çalışmada konuyla ilgili tanımlar yapıldıktan sonra kavram kargaşasına neden olabilecek bazı terimlerin açıklamalarına yer verilmiştir. Bu konuda yaşanan tecrübelerle dayanılarak radikalleşme süreci analitik bir perspektifle ele alınmıştır. Radikalleşme olgusuna neden olan itici ve çekici unsurlar belirlendikten sonra, radikalleşmenin önlenmesi ve buna bağlı olarak karşı radikalleşme teorileri ve çözüm önerileri üretilmeye çalışılmıştır (P.Schmid, 2013).

İmıl'ın çalışması, PKK terör örgütünün dinle ilişkisini ideolojik bir çerçevede veri analiz yöntemi ile ele alırken, bizim araştırmamız saha çalışmalarıyla etnik radikalleşme süreçlerinin dinle olan ilişkilerini daha kapsamlı bir şekilde ele almaya çalışmaktadır. Bu çalışma ile etnik kimliklerin toplumsal etkileşimler, kültürel faktörler, propaganda ve manipülasyonlar aracılığıyla nasıl inşa edildiğine dair kişisel deneyimler ve algılar üzerinden odaklanılarak mevcut literatürdeki eksikliklerin gidermesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda, radikalleşme süreçlerinin bireyler üzerindeki etkileri ve dinin bu süreçlerdeki rolü hem sosyal hem de bireysel düzeyde detaylı bir şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır. Semiz'in çalışması, PKK terör örgütünün dini bir tehdit unsuru olarak gördüğü ve bu nedenle dini araçsallaştırma stratejilerine yöneldiği temalarını ele alırken, biz ise çalışmamızda nitel yöntemlerle bireylerin etnik radikalleşme süreçlerinde dinin rolünü sosyal ve kültürel bağlamda derinlemesine incelemeye çalışmaktayız. Erkan Karabay'ın 2019 tarihli "Parti, Cami, Cemevi: Kürt Siyasi Hareketin Dinle Kurduğu Dönüştürücü İlişki" tezi, 1970'lerden itibaren Kürt hareketinin dini söylemlerinin seküler bir vaziyetten dini motifli bir yönelime nasıl dönüştüğünü vurgulamakta iken; biz, bu dönüşüm sürecinin bireylerin kimlik inşası üzerindeki etkilerini ve dinin radikalleşme süreçlerindeki rolünü nitel veriler ışığında daha kapsamlı bir şekilde ele almaktayız. Köse ve Coşkun'un "Türkiye Üniversitelerinde Radikalleşme" raporu ve Uslu'nun "Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları" kitabı, radikalleşme olgusunu genel çerçevede ele alırken, bizim çalışmamız etnik radikalleşme ve din arasındaki ilişkiyi bireylerin deneyimleri ve algıları üzerinden derinlemesine araştırmaktadır. Ayrıca, Dr. Alex P. Schmid'in "Radikalleşme, Radikalleşmeyi Önleme, Karşı Radikalleşme" raporu, radikalleşme sürecine dair kavramsal tartışmalar sunarken, biz bu kavramların etnik radikalleşme bağlamında nasıl sosyal olarak inşa edildiğine dair daha ayrıntılı bir anlayış geliştirmeyi hedefliyoruz. Saha çalışmalarımızdan elde ettiğimiz bilgiler ışığında, radikalleşme sürecinde dinin oynadığı rolü hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha derinlemesine incelemeyi amaçlıyoruz. Böylece, mevcut akademik çalışmalarda eksik kalan yönler bir nebze de olsa tamamlanarak bu konudaki bilgi birikime katkı sunulması hedeflenmektedir.

Dünya genelinde meydana gelen büyük ve sansasyonel terör eylemleri (2011 yılındaki ikiz kule ile Madrid, Londra, İstanbul saldırıları) radikalleşme kavramını sosyal bilimlerin birçok alanında çok daha fazla görünür kılmıştır (Khosrokhavar, 2017). Bu bağlamda

radikalleşme sürecini modelleyen birçok görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan en çok bilinenler ise;

- ❖ Borum'un Dört Aşamalı Modeli
- ❖ Wiktorowicz'ın Sosyal-Bilişsel Modeli
- ❖ Moghaddam'ın Merdiven Modeli
- ❖ McCauley ve Moskalenko'nun Üç Seviyeli / On İki Aşamalı Modeli
- ❖ Heinke-Persson'un Birleştirici Gençlik Radikalleşmesi Modeli'dir
- ❖ New York Polis Departmanı (NYPD) Modeli (Yıldız, 2020, 22-34).

Ülkemizdeki radikalleşme tecrübelerinin tarihsel bir geçmişi bulunmaktadır. Bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'nun son demlerindeki toplumsal, siyasi ve ekonomik çalkantılar imparatorluğun çöküşüne neden olduğu gibi bu dönemde yaşanan toplumsal tecrübe ve ideolojik altyapılar yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin gündelik yaşantısına da sirayet etmiştir. Bu dönemde meydana gelen olağanüstü dönüşüm ve değişim süreçleri beraberinde ülke gündemine modernleşme ve ulusçuluk gibi kavramlar taşımıştır. Sancılı ve hızlı toplumsal bir dönüşüm sürecinden geçen ülkemiz, şehirleşme ve ülke içi göç hareketleri ile siyasal ve sosyal açıdan kaotik ve anomik toplumsal tecrübeler yaşamıştır (Özet, 2019). Yaşanan bu toplumsal deneyimler, ülkemizdeki farklı görüşlere sahip kimi kişi ve zümrelerin radikal eğilimler sergilemelerine neden olmuştur. Bu eğilimler sonucunda ülkemizde de; “sol, Kemalist- devletçi, etnik ve aşırı, dini, milliyetçi ve neo-radikalist” eğilimli oluşumların ortaya çıktığı görülmüştür. Ülke gündemini uzun bir süredir meşgul eden ve daha da meşgul edeceğe benzeyen çeşitli toplumsal olayların ortaya çıkmasında temel bir role ve konuma sahip kimi ayrılıkçı ve radikalist eğilimli grupların varlıklarını hala sürdürdükleri bilinen bir gerçektir. DEAŞ, PKK, FETÖ, HİZBULLAH vb. gibi oluşumlar ülkemizde hala faaliyet gösteren kimi radikalist grupların başında gelmektedir. Bu radikalist eğilimli gruplar kimi zaman milliyetçi-ırkçı, kimi zaman dini, kimi zaman da neo-radikal bir görünüme sahiptirler (Köse - Coşkun, 2019). Bu durum, toplumsal yapının karmaşıklığı ve değişkenliği göz önüne alındığında, ülkemizin radikalleşme süreçlerinin sürekli olarak evrildiğini ve bu evrimin toplumsal ve siyasal dinamiklerle doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

1.5. Araştırmanın Güven Duyulabilirliği

Guba ve Lincoln, nitel araştırmalarda güvenilirliği sağlamak için nicel çalışmalardaki "geçerlik" ve "güvenirlik" kavramlarının yerine "güvenilirlik, doğrulanabilirlik, aktarılabilirlik ve inanılrlık" terimlerini önermişlerdir. İnanılrlık, nitel araştırmalarda verilerin doğru bir şekilde yansıtılmasını değil, araştırmacının kişisel bakış açılarının ve deneyimlerinin etkilerini açıklıkla belirtmesini ifade eder. Bu, birden fazla gerçekliğin var olduğunu kabul ederek ve katılımcıların bakış açılarını açıkça sunarak sağlanır. Doğrulanabilirlik ise, nicel araştırmalarda yer alan analitik tutarlılığı sağlayan “güvenirlik” kavramının nitel versiyonudur. Yani, kullanılan yöntemlerin tutarlı ve şeffaf bir şekilde uygulanmasıyla elde edilen bulguların doğruluğunu sağlar. Aktarılabilirlik, nicel araştırmalardaki ‘genellenebilirlik’ kavramından farklıdır. Burada, bulguların farklı bağlamlar veya gruplar üzerinde ne kadar geçerli olduğu önemlidir. Bu, örneğin, çalışmanın bulgularının başka yerlerde nasıl uygulanabileceğiyle ilgilidir. Güvenilirlik, katılımcılarla uzun süreli bir etkileşim ve araştırmacının kişisel önyargılarını dikkate alarak sağlanır. Araştırmacının felsefi pozisyonu ve deneyimleri, katılımcıların görüşlerinden ayırt edilmelidir (Noble - Smith, 2015; Guba - Lincoln, 1981) .

Bir nitel çalışmanın geçerli ve tutarlı olmasını sağlamak için birkaç ilkeye başvurulur:

- ❖ İnanılrlık için uzun süreli etkileşim, önyargıların azaltılması, katılımcı teyidi ve üçgenleme (farklı veri kaynaklarının kullanımı) önerilir.
- ❖ Aktarılabilirlik için örneklemin dikkatlice seçilmesi, ortam ve katılımcıların detaylı tanıtımları gereklidir.
- ❖ Güvenilirlik adına literatür taraması, üçgenleme, araştırma yöntemlerinin detaylı açıklaması ve başka araştırmacıların değerlendirmesi önerilir.
- ❖ Onaylanabilirlik için ise önyargıların azaltılması ve üçgenleme yöntemlerinin kullanılması faydalıdır.

Etnik radikalizmin sosyal inşasını anlamak için nitel araştırmalarda güvenilirlik, doğrulanabilirlik, aktarılabilirlik ve inanılrlık gibi kavramları göz önünde bulundurmak kritik öneme sahiptir; bu kavramlar, bulguların çeşitli bağlamlarda geçerliliğini ve araştırma sürecinin şeffaflığını sağlamada bize rehberlik eder, böylece etnik kimliklerin ve radikalizasyon süreçlerinin nasıl inşa edildiğini daha derinlemesine anlayabiliriz. Bu çerçevede, araştırmanın metodolojik yaklaşımını, katılımcı grubunun yapısını, görüşmelerin

nasıl yapıldığını, analiz sürecini ve araştırmacının rolünü dikkate alarak güvenilirlik ilkesini sağlamaya çalışılmıştır.

1.5.1. Metodolojik Yaklaşım

Bu araştırmada, nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin temel nedeni, bireylerin etnik kimliklerine ve radikalleşme süreçlerine dair derinlemesine ve zengin bir anlayış elde etme isteğinden kaynaklanmaktadır. Nitel araştırma, katılımcıların kendi deneyimlerini ve perspektiflerini ifade etmelerine olanak tanır ve bu sayede, daha önce görülmemiş veya göz ardı edilmiş nüansları ortaya çıkarır. Özellikle, etnik kimlik ve radikalizasyon gibi karmaşık ve çok boyutlu konularda, nicel yöntemlerin sağladığı sayısal verilerden ziyade, kalitatif verilerin derinlemesine analizinin daha anlamlı sonuçlar sunacağı düşünülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; nitel araştırmalarda, sorunları derinlemesine analizlerle anlamlandırma amaçlanır ve bu süreçte yorumlayıcı bir kuramsal çerçeve kullanılır. Araştırma sırasında, problemin doğasına dair örüntüler ve temalar oluşturulur. Bu temalar, tümevarım yöntemiyle mevcut verilerden soyutlanarak elde edilir. Ancak, elde edilen bilgiler tümdengelim yöntemiyle araştırma sürecinde sürekli olarak kontrol edilir. Tümevarım ve tümdengelim yöntemleri, nitel araştırmanın sürecinde birbirini tamamlayıcı şekilde uygulanabilir (Balcı, 2013). Nitel araştırmada, belirli bir yöntem üzerinde ısrar edilmez; bunun yerine, katılımcıların doğal ortamında, problemin kaynağında gerçekleştirilen derinlemesine etkileşimler ön plandadır. Araştırmacı, nicel yöntemlerde olduğu gibi anket gibi bilgi toplama araçlarına bağımlı kalmadan, gözlem, odak grup görüşmeleri ve mülakat gibi çeşitli nitel bilgi toplama tekniklerini kullanır. Katılımcıların yorumları, nitel araştırma desenindeki temaları ve örüntüleri şekillendirir. Önceden belirlenmiş katı bir araştırma deseni yerine, zaman içinde ortaya çıkan sorulara ve bilgi toplama tekniklerine göre esnek bir desen tercih edilir. Araştırmacılar, problemin etkileyen karmaşık faktörlerin bütüncül bir resmini oluşturmayı hedeflerler (Neuman, 2008).

Etnik radikalizmin karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olduğu, günümüzün en önemli sosyal sorunlarından biri haline geldiği bir gerçektir. Bu olgunun kökenlerini ve dinamiklerini anlamak için farklı disiplinlerden birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan biri de, bireylerin öznel deneyimlerine odaklanan ve sosyal gerçekliğin nasıl inşa edildiğini inceleyen fenomenolojik yaklaşımdır. Bu bağlamda, etnik radikalizmin sosyal inşası ve din ilişkisini ele alırken fenomenolojik yöntem büyük bir önem taşır.

Fenomenolojik yaklaşım, bireylerin etnik kimlik ve radikalizasyon süreçlerini nasıl deneyimlediklerini, bu süreçlerin nasıl anlamlandırıldığını ve dinin bu deneyimlerdeki rolünü derinlemesine anlamayı amaçlar (Öktem, 2005, 29-54). Bu yöntem, katılımcıların etnik radikalizasyon ve dinle ilgili yaşadıkları deneyimleri ve bu deneyimlerin nasıl şekillendiğini kişisel perspektiflerden keşfetmeye olanak tanır. Dolayısıyla, fenomenolojik yöntem, etnik radikalizmin sosyal inşası ve dinle ilişkisini daha kapsamlı ve kişisel düzeyde analiz etmemizi sağlar, bu sayede bu olguların kökenlerine dair daha derin bir kavrayış elde edilebilir.

Fenomenoloji, etnik radikalizmin sosyal inşasını ve dinin bu süreçteki rolünü anlamak için güçlü bir araçtır. Bu yaklaşım, bireylerin etnik kimliklerini ve dini inançlarını nasıl oluşturdukları, bu kimliklerin sosyal etkileşimlerini nasıl şekillendirdiği ve radikalize olma süreçlerinde nasıl bir rol oynadığı sorularına cevap aramaktadır. Fenomenolojik araştırmacılar, bireylerin yaşadığı deneyimleri derinlemesine inceleyerek, bu deneyimlerin nasıl anlamlandırıldığını ve bu anlamların sosyal yapı ile nasıl etkileşime girdiğini ortaya çıkarmayı amaçlarlar. Etnik radikalizmin sosyal inşası, bireylerin kendi gruplarına ait olma duygularını güçlendirme çabaları, dış gruplara karşı düşmanlık ve önyargı geliştirmeleri ve siyasi veya sosyal değişim için şiddete başvurmaları gibi çeşitli boyutları içerir. Din, bu süreçte önemli bir rol oynayarak, bireylere kimlik, değerler ve bir aidiyet duygusu sunar. Ancak, din aynı zamanda radikalizmin meşrulaştırılması ve haklı çıkarılması için de kullanılabilir. Fenomenolojik yaklaşım, dinin bu çifte rolünü ve bireylerin dini inançlarını radikalizme nasıl bağdaştırdıklarını anlamak için önemli bir perspektif sunar.

Fenomenolojik araştırmalarda, derinlemesine görüşmeler, gözlemler ve diğer nitel veri toplama yöntemleri kullanılarak, katılımcıların kendi sözleriyle deneyimlerini anlatmaları sağlanır. Bu sayede, araştırmacılar bireylerin etnik kimlikleri, dini inançları ve radikalizme yönelişleri arasındaki karmaşık ilişkileri daha iyi anlayabilirler (Yalçın, 2022, 213-232). Araştırmacılar, katılımcıların "biz" ve "onlar" arasındaki ayrımı nasıl oluşturduklarını, bu ayrımın nasıl pekiştirildiğini ve radikal düşüncelerin nasıl yayıldığını detaylı bir şekilde incelemektedirler. Fenomenolojik analizde, anlam doğrulama ve veri üçgenlemesi gibi yöntemler kullanılarak elde edilen bulguların güvenilirliği artırılır. Bu sayede, araştırmacılar katılımcıların yaşantılarına ne kadar yakın olduklarını değerlendirebilir ve elde ettikleri bulguların genellenebilirliğini artırabilirler. Sonuç olarak, fenomenolojik yaklaşım, etnik radikalizmin sosyal inşası ve dinin bu süreçteki etkilerini anlamak için önemli bir perspektif

sunar. Bu yaklaşım, bireylerin öznel deneyimlerine odaklanarak, radikalizmin karmaşık ve çok boyutlu yapısını daha iyi anlamamıza olanak tanır. Elde edilen bilgiler, radikalizmin önlenmesi ve mücadelesi için geliştirilecek politikalar ve programlar için önemli bir bilgi kaynağı olabilir.

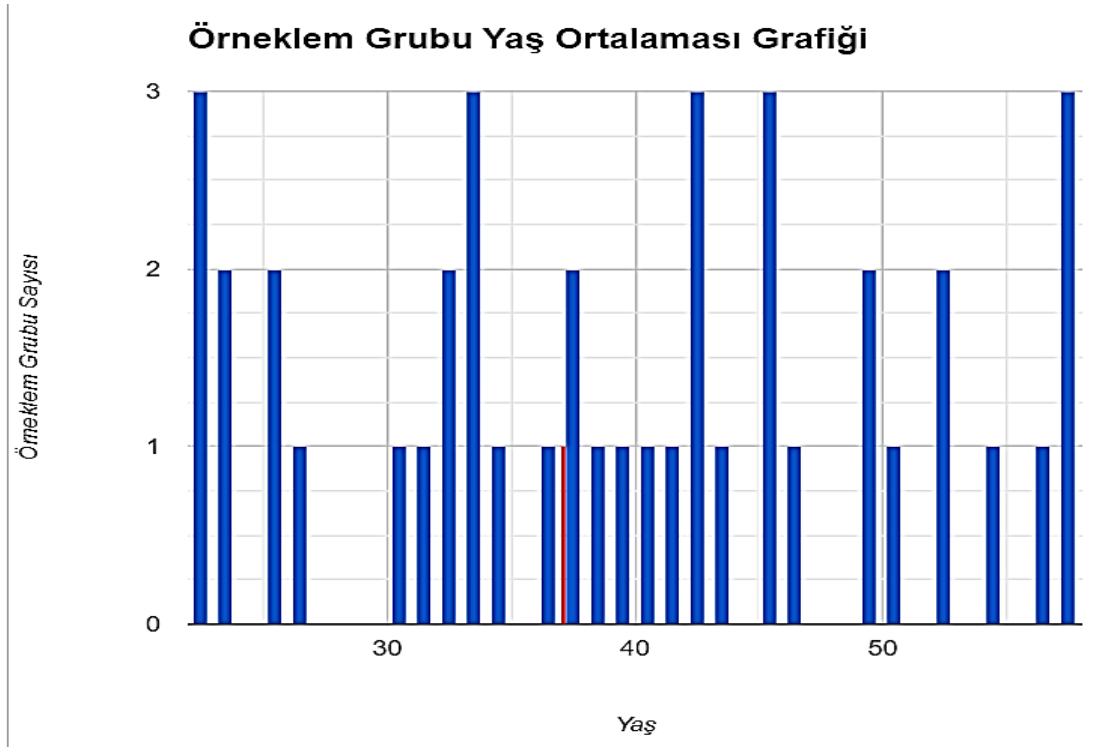
1.5.2. Araştırmanın Çalışma Sahası ve Katılımcı Grubu

Bilimsel araştırmalarda, tüm çalışma sahasını incelemek yerine, sahayı temsil eden bir katılımcı grubu seçmek yaygın bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, araştırmanın daha yönetilebilir ve uygulanabilir olmasını sağlar. Katılımcı grubunun çalışma sahasını doğru bir şekilde temsil etmesi için çeşitli yöntemler kullanılabilir. Ancak, etkili bir araştırma yürütmek için araştırma sahasının özelliklerini iyi anlamak ve hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmak kritik öneme sahiptir. Bu bilgi, katılımcı grubu seçiminde yapılacak hataları en aza indirir ve araştırmanın güvenilirliğini artırır (Güngör, 2018). Bu bağlamda bütünü yansıtabilmesi açısından parçayı oluşturan kişilerin kalifiyeli ve kendilerini ifade etme yeteneğine sahip kişiler olmalarına dikkat edilmiştir. Bu nedenle araştırmanın örneklem grubu amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Başlığı ‘Etnik Radikalleşmenin Sosyal İnşası ve Dini Deneyimlerle İlişkisi: Şırnak Örneği’ olan çalışmamızın çalışma sahası; Şırnak İlinde ikamet eden ve daha önce politik bir çizgiye sahip ve bu anlamda bir geçmişi olan bireylerden oluşmaktadır. Katılımcı grubumuz ise; Şırnak’ta yaşayan ve doğma büyüme Şırnaklı, belirli bir kültürel ve politik donanıma sahip ve büyük bir kısmı üniversite mezunu olan 14’ü kadın 27’si erkek toplam 41 kişiden oluşmaktadır.

Çalışmamamızın araştırma sahasının Şırnak olarak seçilmemesinin en temel nedeni; etnik radikal örgütlerin ilk eylem sahalarından birinin bu il olması ve burada yürütülen yoğun üst ve alt kimlik mücadelelerine Şırnak’ın ev sahipliği yapmasıdır. Öyle ki burada yaşanan bu mücadeleden hem yerel halkın, hem devletin resmi temsilcilerinin, hem de burada siyaset yapan kişilerin etkilendikleri ve bu doğrultuda ülkenin diğer yerlerine göre daha radikal bir tutum edindikleri bilinen bir gerçektir. Bu anlamda katılımcı grubunun belirli bir akademik yetkinliği olan kişilerden seçilmesinin nedeni bahsi geçen hususlarda görüşmecilerin daha nitelikli ve doygun cevaplarla çalışmamıza destek olacağı düşüncesidir. Katılımcı grubu olarak seçilecek katılımcıların sayısı, bilimsel bir kavram olan teorik doygunluk sınırına göre belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda, veriler tekrar etmeye başladığında teorik doygunluğa ulaşıldığı kabul edilir. Genellikle, bu sınır 30-35 katılımcı arasında değişmektedir. Bu sayı,

araştırmanın amacına uygun ve yeterli veriyi sağlayacak katılımcı miktarını ifade eder. Teorik doygunluk, verilerin derinlemesine ve ayrıntılı bir analizine olanak tanır, böylece araştırma bulguları daha güvenilir ve geçerli hale gelir (Güngör, 2018; Baltacı, 2019, 428-434). Bu bilgiler ışığında çalışmamızın katılımcı grubu daha önce de değinildiği gibi 41 kişiden oluşmaktadır. Yarı yapılandırılmış gözlem formunda katılımcılara kendilerini yansıtacak bir kod isim (rumuz) bulmaları istenmiş ve analiz sürecinde kişiler kod isimleri, yaşları ve cinsiyetleri (Örneğin: Armin, 28, K; Armanç, 57, E) belli olacak şekilde çalışmada kullanılmıştır. Katılımcıların beyan ettiği görüşlerin sonunda bu kod, isim ve bilgiler parantez içerisinde ifedinin sonuna eklenmek suretiyle kullanılmıştır. Görüşme sırasında görüşmecinin verdiği bilgilerin yanında kişisel notlar alınarak fikir vermesi adına daha sonra çalışmanın muhtelif yerlerinde bu notlara başvurulmuştur. Araştırma sahasında görüşme/mülakat gerçekleştirilen kaynak kişilere, kırk sekiz (48) sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir soru formu uygulanmıştır. Aşağıda daha detaylı bilgi sunma maksadıyla çalışmamıza katılan katılımcı gruba ait demografik ve etnik özelliklerin yansıtıldığı grafikler sunulmuştur.

- ❖ Katılımcı grubundaki bireylerin hepsi Şırnak'ta yaşayan ve Şırnaklı bireylerden oluşmaktadır.
- ❖ Çalışmanın katılımcı grubunu teşkil eden kişilerin yaşları, 22-57 arasında değişen ve yaş ortalaması 37,1 olan kırk bir (41) kişiden oluşmaktadır. Belli yaştaki kişilerin katılımcı olarak seçilmesindeki temel amaç bu kişilerin muhakeme becerilerinin ve geçmiş bakiyelerinin daha iyi olabileceği düşüncesidir.

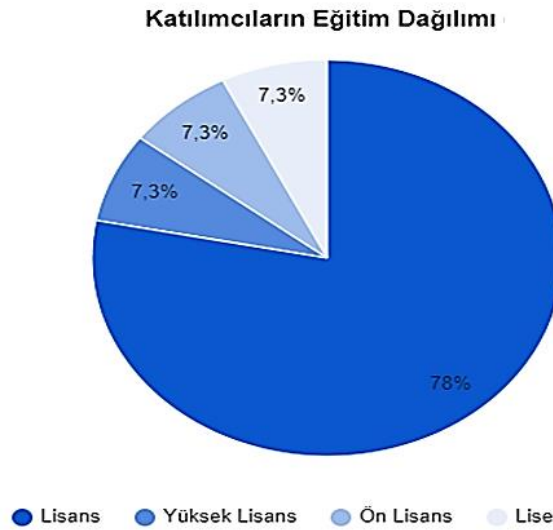
Şekil 1. Katılımcı Grubu Yaş Dağılımları ve Ortalamaları

- ❖ Katılımcı grubunda bulunan kişilerin cinsiyete dağılımı çoğunlukla (27) erkeklerden oluşmakta olup kadın katılımcı sayımız (14) on dördtür. Kadın katılımcıların az olmasının temel gerekçeleri; toplumsal cinsiyet rollerinin erkekleri daha görünür kılmasının yanı sıra, kadınların sosyal ve kültürel engeller nedeniyle daha az temsil edilmesidir. Geleneksel toplumsal normlar ve güvenlik endişeleri, kadınların bu tür hassas konularda görüş bildirme ve tartışmalara katılmalarını kısıtlayabilmektedir. Ayrıca, eğitim ve sosyal fırsatların sınırlılığı, kadınların araştırma süreçlerine dâhil olmalarını zorlaştıran diğer bir faktördür. Bu faktörlerden dolayı kimi zaman kadınlar bu tür çalışmalarda daha az yer alabilmektedir.

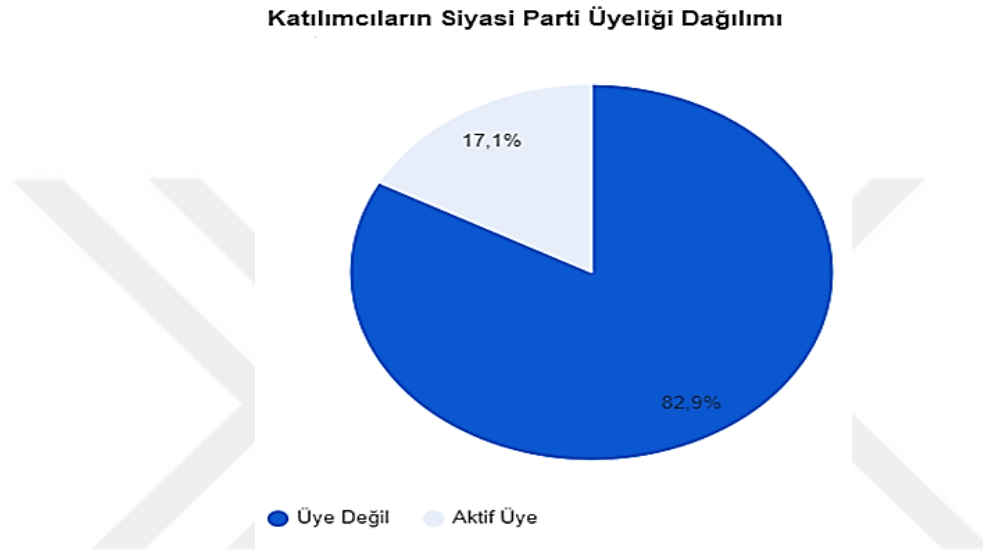
Şekil 2. Katılımcı Grubu Cinsiyet Dağılımları

- ❖ Katılımcıların büyük çoğunluğu eğitimli kişilerden oluşmaktadır. Lisans mezunları, otuz iki (32) kişi ile en geniş kümeyi oluştururken, yüksek lisanstan üç (3), ön lisanstan üç (3) ve lise mezunlarından da üç (3) katılımcımız bulunmaktadır. Çalışmada eğitim düzeyi yüksek katılımcıların tercih edilmesinin temel gerekçesi, bu kişilerin bilgi derinliği, analiz kapasitesi ve yorumlama yeteneklerinin daha iyi olabileceği düşüncesinden kaynaklanmıştır. Süreç içerisinde bu bireylerin, radikal ideolojiler ve etnik kimliklerin sosyal inşası hakkında daha kapsamlı ve detaylı perspektifler sunabildiği, radikalizasyon süreçlerini daha iyi anlayabildiği ve bu konularda daha etkili katkılar sağlayabildikleri tespit edilmiştir. Ayrıca bu kişiler, araştırma sürecinde daha kaliteli ve tutarlı veriler sunarak etnik radikalizmin din ile ilişkisini derinlemesine analiz edebilmişlerdir.

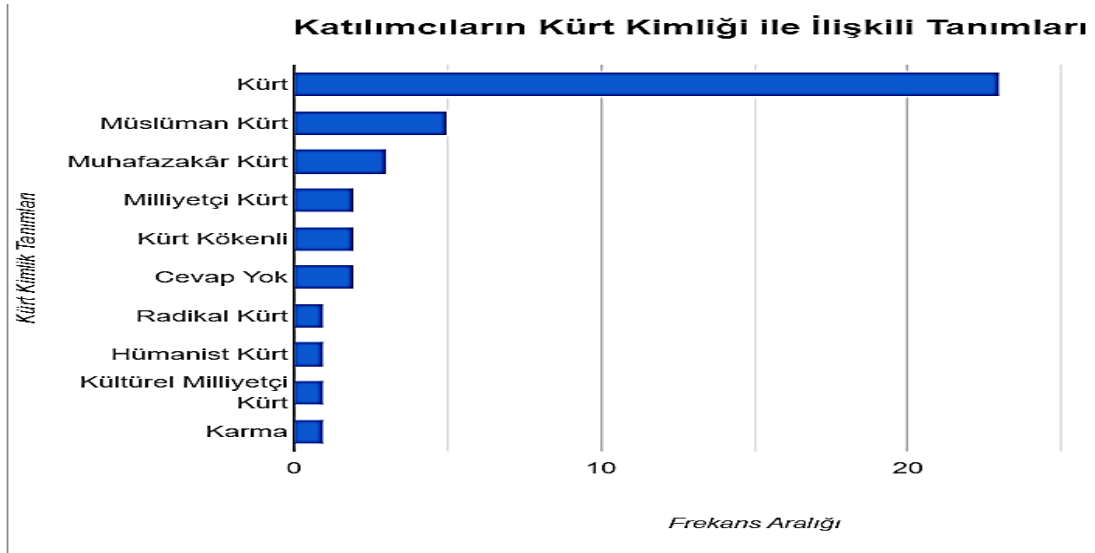
Şekil 3. Katılımcı Grubu Eğitim Düzeyleri Dağılımları

- ❖ Kaynak kişilerin büyük çoğunluğu (34) herhangi bir siyasi partiye üye olmadıklarını belirtirken, bir partiye aktif üye olanların sayısı 7’dir. Katılımcıların çoğunluğunun siyasi parti üyeliğinin olmaması; sosyal ve kültürel faktörlerden, siyasi güvensizlikten, radikalizme yönelimden, ekonomik ve bölgesel nedenlerden, güvenlik endişelerinden ve alternatif sosyal yapıların etkilerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu durum, bireylerin siyasi partilere olan ilgisini ve katılımını azaltan bir dizi yerel dinamiği varlığını yansıtmaktadır.

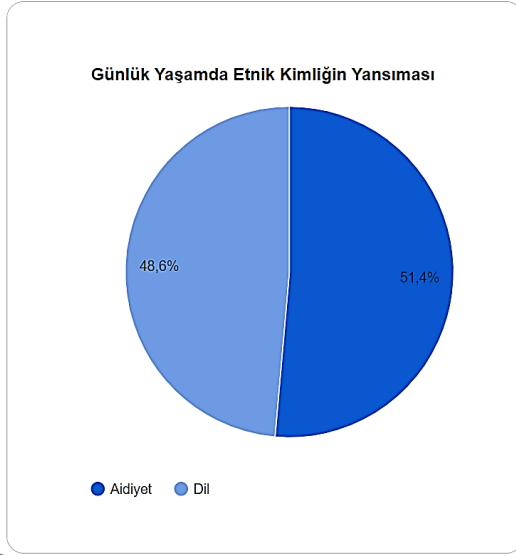
Şekil 4. Katılımcı Grubu Parti Üyelikleri Dağılımları

- ❖ Kaynak kişiler, çoğunlukla (23) kendini “Kürt” olarak tanımlarken, bunu sırasıyla “Müslüman Kürt” (5), “Muhafazakâr Kürt” (3), ”Milliyetçi Kürt” (2), “Kürt Kökenli (2), Cevap Yok (2), “Radikal Kürt” (1), “Hümanist Kürt” (1), “Kültürel Milliyetçi Kürt” (1) ve “Karma” (1) yanıtları takip etmiştir. Yanıtlara panoramik açıdan bakıldığında katılımcıların tamamının bir şekilde “Kürt”lük şemsiyesi altında toplanabildiği söylenebilir. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere Kürt kimliğinin çeşitli biçimlerde ortaya konulduğu görülmektedir. Bu çeşitlilik, bireylerin etnik kimliklerini nasıl konumlandıklarını ve bu kimliğin toplumsal ve bireysel anlamlarını nasıl farklı şekillerde ifade ettiklerini göstermekte; aynı zamanda bu durum, Kürt kimliğinin radikal ve ideolojik yelpazede nasıl farklılaştığını ve bireylerin bu kimlikleri toplumsal normlara ve değerler sistemlerine nasıl uyarladığını ortaya koymaktadır. Bu çeşitlilik, etnik kimliklerin sadece monolitik değil, aksine çok katmanlı ve dinamik bir sosyal inşanın ürünü olduğunu vurgulamaktadır.

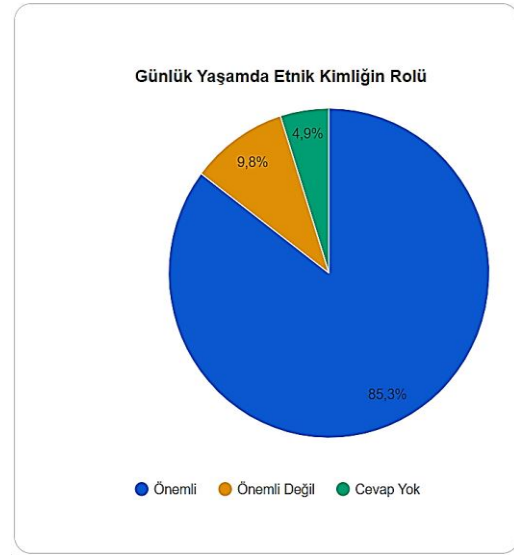

Şekil 5. Katılımcı Grubu Kimlik Tanımı Dağılımları

- ❖ “Günlük yaşamda etnik kimliğin rolü ve yansıması”na katılımcıların 35’i “önemli” yanıtını vermiş ve bunu “aidiyet” (18), “dil” ile (17) özdeşleştirmişlerdir. Etnik kimliğin rolü “önemli değil” diyenlerin sayısı ise 4, cevap vermeyenlerin sayısı da 2 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun günlük yaşamda etnik kimliğin rolünü "önemli" olarak nitelendirmesi, etnik kimliğin bireyler için güçlü bir aidiyet duygusu ve sosyal anlam taşıdığını göstermektedir. "Aidiyet" ve "dil" gibi unsurların bu kimlikle özdeşleştirilmesi, etnik kimliğin sosyal bağları güçlendiren, toplumsal ve kültürel devamlılığı sağlayan bir unsur olarak algılandığını ortaya koymaktadır.

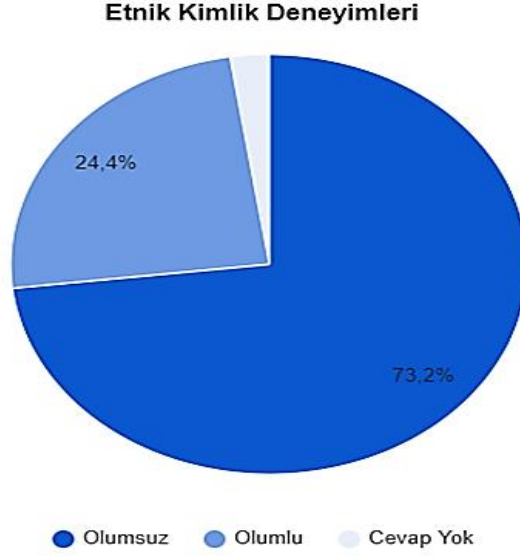

Şekil 6. Katılımcı Grubu Kimlik Yansımaları Dağılımları

Şekil 7. Katılımcı Grubu Etnik Kimliğin Rolü Dağılımları

- ❖ Katılımcıların 30’u etnik kimliği ile ilgili “*Olumsuz*” deneyimlere sahipken 10 kişinin olumlu deneyimlerinin olduğu bu soruya 1 kişinin de cevap vermediği tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun etnik kimlikleriyle ilgili "olumsuz" deneyimler yaşadıklarını belirtmeleri, etnik kimliklerinin toplumsal yaşamda dışlanma, ayrımcılık veya ötekileştirme gibi olumsuz süreçlere maruz kaldığını düşündürmektedir. Bu olumsuz deneyimler, etnik radikalizmin sosyal inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bireyler bu tür deneyimler sonucunda kendi kimliklerine yönelik tehdit algılayabilmekte ve bu tehdit, radikal kimlik oluşumunu tetikleyebilmektedir. Buna karşılık, 10 kişinin olumlu deneyimler yaşadıklarını belirtmesi, kimliklerinin toplumsal kabul gördüğü veya desteklendiği ortamlarda yaşadıklarını gösterir. Bu durum, etnik kimliklerin bireyler tarafından farklı şekillerde deneyimlendiğini ve bu deneyimlerin, bireylerin kimlik algılarını ve radikalleşme süreçlerini nasıl etkilediğini ortaya koyar. Olumsuz deneyimlerin çoğunlukta olması, etnik kimliğin toplumsal çatışma ve gerilimlerle nasıl ilişkilendirildiğine dair önemli sosyolojik ipuçları sunmaktadır.

Şekil 8. Katılımcı Grubu Etnik Kimlik Deneyim Dağılımları

1.5.3. Katılımcı Görüşmeleri ve Analiz

Etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve dini deneyimler arasındaki ilişkiyi derinlemesine anlamak ve araştırma konumuzu daha iyi bir şekilde ortaya çıkarabilmek için son zamanlarda sosyal bilim alanında sıkça başvurulan araştırma yöntemlerinden biri olan nitel yöntemin fenomenolojik yaklaşımı (Balcı, 2013,) bu çalışmanın temel yöntemi olarak belirlenmiştir. Bilindiği üzere nitel yöntemler, eldeki verilerin az olduğu konuların incelenmesi, analiz edilmesi ve anlaşılması için tercih edilen yöntemlerdendir. Bu bağlamda araştırma amacını net bir biçimde ortaya çıkarmak, araştırmamızın temel sorusuna çoklu veri elde etme yoluyla anlaşılır ve daha detaylı cevap verme adına bu yöntem tercih edilmiştir. Fenomenoloji, bireylerin yaşantılarını, bu yaşantıların bireyler için taşıdığı anlamları ve bu anlamların toplumsal kimliklerini nasıl şekillendirdiğini incelemeyi amaçlayan bir yöntemdir. Araştırma konumuz olan etnik radikalleşme ve din ilişkisinin, bireylerin toplumsal kimliklerini ve dini algılarını nasıl etkilediği, ancak bu kişilerin bu süreçleri ne şekilde deneyimlediklerinin derinlemesine anlaşılması ile ortaya çıkarılabilir. Bu açıdan fenomenolojik yaklaşım, bireylerin kendi perspektiflerinden dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını ve bu anlamlandırmaların onların etnik ve dini kimliklerine nasıl yansıdığını inceleyerek, radikalleşme süreçlerini anlamamıza olanak tanımaktadır.

Bu kapsamda etnik radikalist grupların kimlik inşa sürecinde insanların dini algı ve tutumları üzerinde ne gibi etkilerinin olduğu, kolektif radikal etnik kimlik inşasının nasıl

teşekkül ettiği; literatür tarama, gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme gibi teknikler ile ortaya çıkarılmaya (Baltacı, 2019, 374), elde edilen anlatılar ışığında araştırmamızın alt problemlerine cevap aranmaya çalışılmıştır. Sosyal bilim çalışmalarında ele alınan araştırma konuları genel olarak sosyal, siyasi, kültürel ve dini gibi alanları kapsadığından araştırma yapacak kişilere birincil ve ikincil verilerden oluşan geniş bir çalışma alanı ve avantajı sunmaktadır. Bu bağlamda ikincil tür verilerden faydalanma, yöntem açısından en çok bilinen ve en çok başvurulmuş bir diğer araştırma desendir (Neuman, 2008, 221-260). Bu araştırmada da ikincil verilerden faydalanma yoluna gidilmiştir. İkincil veriler içerisinde çok sayıda bilimsel yayın, kitap ve dergi, rapor, bildiri vb. doküman yer almaktadır (Güngör, 2018). Ele alınan çalışmanın genel mahiyeti kuramsal bir temele dayandığından, ikincil verilere özellikle kuramsal altyapı hazırlanırken daha sık başvurulmuştur. Bununla birlikte, araştırma konusunun etnik radikalizmin sosyal inşası ve din olması hasebiyle bu tür oluşumların insanların dini algı ve yaşantıları üzerindeki etkileri bağlamında kullandıkları dokümanların, sosyal medya hesaplarının ve diğer kaynakların da araştırma çerçevesinde kullanılmasını elzem kılmıştır. Tüm bu çalışmalar sonucunda toplanan veriler ışığında katılımcı grubu olarak seçilen Şırnak ili merkez ilçesi özelinde endüksiyonel bir yol izlenerek etnik radikalist grupların radikalizm olgusunu inşa ederken kitlenin dini algı, tutum ve yaşantıları üzerindeki etkilerinin olup olmadığı varsa neler olduğu hakkında genel bir kanıya varılmaya çalışılmıştır. Özellikle, yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanırken aşağıdaki temel sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır:

- ❖ Etnik ve kolektif kimliklerin sosyal inşası hangi süreçler aracılığıyla gerçekleşmektedir?
- ❖ Etnik radikalleşme süreçlerini etkileyen temel dinamikler nelerdir?
- ❖ Bu süreçler, bireylerin radikalleşmesine nasıl katkıda bulunmaktadır?
- ❖ Tüm bu süreçlerin dini algılar ve tutumlar ile ilişkileri nasıldır?

Bu itibarla ele alacağımız çalışmamız üç temel aşamadan müteşekkildir. Birinci aşamada; konuyla ilgili derinlemesine bir yazın (kitap, makale, rapor, tez, bildiri vb.) taraması gerçekleştirilmiş ve çalışmanın teorik altyapısı için de gerekli derlemeler yapılmıştır. İkinci aşamada ise araştırma desenine uygun bir şekilde katılımcılara yöneltilen yarı yapılandırılmış sorular hazır hale getirilmiştir. Üçüncü ve son aşamada ise teorik çerçeve kapsamında elde edilen bilgiler ışığında saha çalışmalarından devşirilen bilgiler

analiz edilerek ele alınan çalışma genel bir değerlendirilmeden geçirilmiş ortaya atılan hipotezlerin sağlaması yapılmıştır.

Yukarıda bahsi geçen çalışmalar süresince; özellikle nitel desen kapsamındaki verilerin analizinde Maxqda veri analiz programı kullanılarak, programdan katılımcı görüşlerinin deşifre edileceği kısımda faydalanılmıştır. Gerekli görülen yerlerde ise görseller, grafikler, fotoğraflar, infografiklerden, internet kaynakları ve sosyal medya hesaplarından ve yapay zekâ uygulamalarından yararlanılmıştır.

1.5.4. Araştırmacının Konumu ve Araştırma Deneyimi

Etnik radikalizmin sosyal inşası ve din ilişkisi üzerine çalışan bir araştırmacının saha çalışmasındaki konumu ve deneyimi, araştırmanın başarısı ve inanırlığı açısından büyük önem taşır. Bu bağlamda, Gold'un (1958) tipolojileri, araştırmacının sahada nasıl konumlanması gerektiğini belirlemek için önemli bir rehber sunar. Araştırmacının tam katılım, katılımcı olarak gözlem, gözlemci olarak katılım ve tam gözlem gibi roller arasında nasıl bir denge kuracağı, elde edilecek verilerin niteliğini doğrudan etkiler (Karamanidou, 2016, 2003-2019).

Etnik radikalizmin sosyal inşası gibi hassas bir konuda çalışırken, araştırmacının tarafsızlığını koruması ve katılımcılar üzerinde minimal etki yaratması gerekir. Araştırmacının ne kadar katılımcı veya gözlemci olacağı, katılımcıların kendilerini nasıl ifade edecekleri üzerinde etkili olabilir. Bu nedenle, katılımcı olarak gözlem tipolojisi, bu tür bir araştırma için en uygun seçenek olarak öne çıkar. Bu yaklaşım, araştırmacının sahadaki katılımcılarla belirli bir iç içelik kurmasına ve onların perspektiflerini yakından anlamasına olanak tanır. Aynı zamanda, katılımcıların araştırmacının amacından haberdar olması, etkileşimlerde bir güven ortamı oluşturabilir. Bu güven ortamı, özellikle din gibi kişisel ve hassas konularda, katılımcıların açık ve dürüst bir şekilde görüşlerini paylaşmalarını kolaylaştırır.

Katılımcı olarak gözlem, araştırmacının katılımcılarla derinlemesine ilişkiler kurmasına imkân tanırken, aynı zamanda tarafsızlıktan aşırı derecede ödün vermemesini sağlar. Etnik kimlik ve din gibi yoğun duygusal ve toplumsal anlamlar taşıyan konularda, araştırmacının kendi konumunu ve önyargılarını yönetebilmesi için kritik bir denge sunar. Bu tipolojinin en büyük avantajı, araştırmacının katılımcıların dünyasını belirli bir

mesafeden gözlemleyebilmesi, ancak aynı zamanda onların deneyimlerini ve anlam dünyalarını yakından takip edebilmesidir. Bu esneklik, etnik radikalizmin sosyal inşası gibi dinamik ve zamanla değişebilen bir süreci anlamak için büyük bir derinlik sağlar. Ancak, araştırmacının bu süreçte katılımcılar üzerinde bir etki yaratmaktan kaçınması ve davranışlarını mümkün olduğunca doğal halleriyle gözlemlemeye özen göstermesi gerekmektedir.

Bu çerçevede, etnik radikalizmin sosyal inşası ve din ilişkisi üzerine yaptığımız çalışmanın başında katılımcılarla yapılan görüşmelerde daha mesafeli bir gözlemci olarak başlanılmış, güven inşa edildikçe katılımcı olarak gözleme geçilmiş ve gerektiği zamanlarda ise tam katılım sağlanmıştır. Özellikle din gibi hassas ve kişisel konular söz konusu olduğunda, katılımcıların araştırmacıya güven duyması, araştırmacının kendi konumunu dikkatlice belirlemesi hassasiyetine riayet edilmiştir. Bu nedenle araştırmacı olarak edinilen rol ve konum esnek bir şekilde ayarlanılarak, saha çalışmasının güvenilirliği ve derinliği arttırılmaya çalışıldı. Bu esneklik, araştırmacı olarak hem katılımcılardan uzak durma hem de dahil olma stratejilerini yerinde ve zamanında kullanarak, etnik radikalizmin sosyal inşası ve din ilişkisi üzerine sağlam ve geçerli sonuçlar elde edilmesi sağlanmaya çalışıldı.

1.5.5. Araştırmada Yaşanan Güçlükler ve Sınırlılıklar

Tümevarımsal bir yol izlenerek yapılan fenomenolojik saha çalışmaları, bireylerin dünyayı ve kendi yaşantılarını nasıl deneyimlediğini ve anlamlandırdığını inceleyen bir araştırma yöntemidir. Bu yaklaşım, insanların öznel deneyimlerinin derinliklerine inmeyi ve bu deneyimlerin nasıl anlam oluşturduğunu anlamayı amaçlar. Fenomenoloji, bireylerin belirli bir olay, nesne veya durum hakkındaki kişisel algı ve hislerini doğrudan anlamaya çalışır ve bu anlayışı toplumsal bağlamla ilişkilendirir (Creswell, 2009). Bu tür yöntemler, katılımcı ve araştırmacının bilgi ve yorumlarına dayandığından hem çalışma sahasının hem de katılımcı grubunun sınırlı tutulduğu çalışmalar olarak ifade edilebilir. Tamamen katılımcıların rızasına dayalı bir biçimde yapılan bu tür çalışmaların bir dizi sınırlılıkları bulunmaktadır.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşasını dini deneyimlerle ilişkilendirdiğimiz çalışmamızda; ilk olarak yakın çevremdeki arkadaşlarımla bu konuda çalışmaya destek verecek nitelik sahibi kişilerin kim olabileceğine dair bir dizi istişareler yaptıktan sonra tarafımızca yaklaşık 70 kişilik bir isim listesi belirlendi. Bu kişilerle değişik vasıtalarla

iletişime geçildi. Bahse konu kişilerin etnik kimlik edinme süreçlerinde genel olarak olumsuz bir deneyime sahip olmaları ve yaşadıkları bölgenin birçok manada yoğun bir politik ikliminin olması katılımcılarda ilk etapta endişelere yol açmıştır. Bu manada katılımcılar genel olarak niversite düzeyinde kişilerden seçilmeye çalışılarak bu tür endişelerinin bertaraf edilmesi çalışılmış, yapılan çalışmamanın bilimsel bir çalışma olduğu ve kişilerin şahsi bilgilerinin hiçbir suretle kullanılmayacağı telkin edilerek katılımcılara güven duygusu aşılanmaya çalışılmıştır. Bu itibarla tüm çabalara rağmen ancak yaklaşık 50 kişilik net bir liste oluşturulmuş fakat 41 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilebilmiştir.

Katılımcıların bir kısmı güvenlik endişesi duyduklarından dolayı özellikle kadın katılımcılara ulaşmada zorluklar yaşandı. Kadın görüşmecilerin politik ve kimlik konularında erkek katılımcılara göre daha tutuk ve kısa cevaplar verdiği, kimi zaman bağlamdan koptukları gözlemlendi. Bu durum çalışmamızın cinsiyete göre etnik radikalleşme düzeylerinin ortaya çıkarılması açısından bir sınırlılık olarak ifade edilebilir. Her ne kadar kendilerine çalışmada katılımcıların kimlikleri ile ilgili malumat verilmeyeceği ve her hangi bir yerde şahsi bilgilerinin kullanılmayacağı hususu ısrarla telkin edilmiş olsa da katılımcıların konunun hassasiyeti açısından bilinçli veya bilinçsiz olarak, araştırmacıya yanlış veya yanılıcı bilgi vermiş olabilecekleri alışmamanızın bir diğer sınırlılığı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcılara mülakat öncesi konu ile ilgili genel bir bilgilendirme yapılmış olmasına rağmen mülakat yapılacak zaman geldiğinde kimi katılımcılardan dönüt alınamadığı, katılımcıların bazılarının telefonlara ve mesajlara cevap vermediği görüldü. Bu durum da zamanın verimli kullanılması konusunda sınırlılıklar yaşanmasına neden oldu.

Katılımcılar alışma alanının şırnak olması hasebiyle şırnak'ta yaşayan kişilerle sınırlı tutulmuştur.

Çalışmada katılımcılardan elde edilen bilgiler genel olarak katılımcıların ses kaydı alınmasını istememelerinden dolayı ya elle kâğıda geirilmış daha sonra bilgiler olduğu gibi Word'e aktarılmıştır. Bu bakımdan katılımcıların beyanları, kurdukları cümleler ve ifadeleri kendi görüşleri ile sınırlı olup, belli kesimlerde hassasiyet uyandırması muhtemel kimi sözcükler filtrelenmiştir. Araştırmacının kendi yaşam sahasında böyle si bir araştırma yapması araştırmacının konumu ve yanlılığı açısından gklere neden olmuştur.

Çalışmamızın konusunu daha iyi yansıtılabilmesi için katılımcı grubu için seçilen görüşmeciler, genel olarak yüksek eğitimli ve bahsi geçen konularda farkındalığı olan kişilerle sınırlandırılmaya çalışılmıştır.

2. RADİKALLEŞME OLGUSU VE KİMLİK İNŞA SÜREÇLERİNİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Radikalleşme, bireylerin veya toplulukların mevcut sosyal, siyasi, kültürel ya da dini normlara karşıt aşırılıkçı tutumlar geliştirdiği, kimlik ve aidiyet hissini yeniden şekillendiren bir süreçtir. Bu süreç, kimlik inşasının dinamikleriyle yakından ilişkilidir ve toplumsal aktörlerin ötekileştirme, marjinalleşme, ayrımcılık ya da dışlanma gibi deneyimleri sonucunda kendilerini yeniden tanımlamalarıyla ivme kazanır. Kimlik, bireyin ve grubun hem içsel hem de dışsal anlam dünyalarında sürekli olarak yeniden müzakere edilen bir yapı olarak ele alınırken, radikalleşme bu yapıyı, aşırı ideolojik ya da etnik kutuplara taşıyarak yeni bir aidiyet formu yaratır. Kavramsal çerçevede, radikalleşmenin sadece şiddet içeren eylemlerle sınırlı olmadığı; aksine bireysel ve kolektif düzeyde psikolojik, sosyo-kültürel ve politik kırılmalarla gelişen çok katmanlı bir süreç olduğu vurgulanmalıdır. Bu bağlamda, sosyal kimlik teorisi ve sosyal inşacılık gibi kuramsal yaklaşımlar, radikalleşme süreçlerinin kimlik ve ideoloji arasındaki etkileşim bağlamında analiz edilmesine olanak tanır. Bu bölümde, radikalleşme olgusunun tarihsel, sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla birlikte kimlik inşası süreçlerine etkisi ele alınacak; birey ve toplum düzeyindeki dönüşümleri şekillendiren faktörler kapsamlı bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

2.1. Radikalleşme

2.1.1. Radikalleşme Kavramı ve Kuramları

Toplumsal ve politik aksaklıkların reformist bir düşünce tarzı ile giderilebileceğini savunan ve bu sorunların çözümünü bildiğini iddia eden kişiler, radikal olarak tanımlanabilir (Bartlett, 2020, 19). Tek başına bir kavram olarak ele alındığında radikal sözcüğü; Latince'de bulunan “radix” (kök, köken, kaynak) sözcüğünden çoğaltılmıştır (Schmid, 2013; Marshall, 2005). Dilimize ise Fransızca'da kullanılan “radical” kelimesinden geçmiş olup Türkçe karşılığı “kökten” veya “köktencilik” olarak ifade edilmektedir (Komisyon, 2009). Oxford sözlüğünde radikal kavramı sıfat olarak; sosyal ve siyasal hayatta geniş çaplı ve derin değişimleri temel alıp savunma şeklinde tanımlanırken, isim olarak ise hâlihazırda mevcut bulunan siyasi ve toplumsal yapının değişmesi gerektiğini savunan kişi veya gruplar biçiminde tanımlanmıştır. Radikalizm ise bu değişimlerin esas alındığı inanç veya eylemleri

kapsamaktadır (*Lexico Dictionaries | English*, 2013). Ahmet Cevizci ise, Felsefe Sözlüğü adlı eserinde radikal sözcüğünün iki manada ifade edilebileceğini belirtir. Bu kavramı birinci manada; “temel, mutlak, topyekûn ya da kesin olan bir şeyi tanımlamak için kullanılan sıfat”, ikinci manada ise; “politik sistemde geniş kapsamlı ve temel bir dönüşümün gerekliliğini savunan kişiyi; siyasi yelpazede aşırı uçlarda, ama özellikle solda yer alan birini tanımlamak için kullanılan politik niteleme” şeklinde tanımlar (Cevizci, 1999, 722).

Temelinde yenilikçi bir forma sahip olan radikalizm, toplumda değişimin ve üretkenliğin bir tetikleyicisi niteliğine bürünebilir. Bu değişim ve üretkenlik kimi zaman bünyesinde yıkıcı ögeler de barındırabilir (Bartlett, 2020, 21). Radikalizm olgusunun yasal boyutta kabul görmesinin birincil koşulu toplumsal ve hukuksal sınırlar içerisinde kalmak ve bunu yasadışı bir zemine taşımamaktır. Kanuni kuralların ihlali daha ileri bir radikallik düzeyi gerektir. Aşırıcilık olarak tanımlanabilecek bu husus, radikalizmin daha önce de değinildiği gibi özünde şiddet barındıran kısmını ifade eder. Radikalizm ve aşırıcilık kavramları arasında bir nüans bulunmaktadır: Radikalleşme, eylemin teorik altyapısını hazırlayan zihinsel organizasyonlar olarak ifade edilirken, aşırıcilık ise; eylemin yasa dışı bir zemine taşınarak olayı kriminize edilmesini ifade eder. Şiddet içerikli terör eylemleri aşırıcilık eylemlerin bir sonucu iken radikalist eylemlerde her zaman fiili şiddet unsuru bulunmayabilir (Bartlett - Miller, 2012). Radikalizm, marjinal kişi veya grupların mevcut toplumsal ve siyasal duruma yönelttiği saldırının yalnızca bir biçimidir. Radikalistlerin temel dürtüsü, içinde yaşadıkları kültürün onun marjinalliğine katkıda bulunan veya tetikleyen tüm yönlerinin altını oymaktır (Rothman - Lichter, 1996, 120). Böylece tespit ettikleri toplumsal ve politik aksaklıklara kendilerince bir çözüm üretmenin altyapısını hazırlamaktadırlar. Alınacak ve fiiliyata geçirilecek radikal kararlar toplumsal dönüşümün habercisi niteliğindedir. Bu açıdan ele alındığında toplumsal, siyasi, ekonomik veya dini alanlarda temelden köklü büyük değişim ve dönüşümlerin olması gerektiğini savunan ister teorik isterse de pratik hareketler radikal bir veçhe sahiptir. Geleneksel ve kurumsallaşmış yapıların geçmişle olan bağlarının koparılarak bu alanlarda yeni bir dünya düzeni kurmak istenmesi de radikalizm olarak tanımlanabilir (Cevizci, 1999, 722).

Literatürde radikalizm kavramı ile anılan ve bu kelimeler arasında kimi zaman anlam karmaşasına yol açan bazı sözcükler de bulunmaktadır. Kökten dincilik manasına gelen “*fundamentalizm*”, aşırı, uç, sıra dışı anlamına gelen “*ekstrem*”, bağnazlık anlamına gelen “*fanatizm*” ve ürpermek, ürpermeye neden olmak, anlamında kullanılan “*terörizm*” bu

kavramlardan birkaçı olarak ifade edilebilir (Kurum - Avcı, 2018, 43-46). Bir üst yapı olarak ele alındığında radikalizmle ilişkilendirilen bu ve buna benzer tüm ifadeler kullanıldığı yere ve zamana göre radikalizm kavramının evreninde kendine yer edinebilir.

2.1.2. Radikalleşme Kavramının Muğlaklığı

Radikallik olgusu en temel anlamıyla, mevcut toplumsal normlara, yasa ve kurumlara karşı bir başkaldırı olarak ifade edilebilir. Radikalleşme ise statükocu yapının sert bir eleştirisinin sonucunda bireyin kimi zaman şiddete meyil göstermesinin fiiliyata geçmiş hali olarak tanımlanabilir (McLaughlin, 2012, 10-16). Radikal sözcüğü sembolik olarak durağan bir görünüme ve anlama sahipken radikalleşme kavramı içerisinde ise bir devinim ve hareketlilik barındırır. En basit haliyle radikalleşme insanların aşırılıkçı hale gelmesi gibi bir sürece işaret eder (Uslu, 2021, 10). Özünde şiddet unsurları da barındırabilen ve bir eylemselliğe dikkat çeken bu kavram, bu eylemi gerçekleştirenlerin geçirdikleri zihinsel, sosyolojik, politik, dini veya etnik vakıaların süreçlerine kaynaklık eder. Şiddet içerikli bu tür eylemlerin senaryolaştırılması, uygulanması ve haklı görülmesi durumuna özetle radikalleşme denir (Köse - Coşkun, 2019). Radikalleşme kavramını olgunlaştıran ve bireylerde bir davranış biçimi haline getiren kimi unsurlar bulunmaktadır. Bunlar; kişilerin bireysel tutumları ve karakteristik yapısı, içinde bulunulan çevre, aile, arkadaş grubu, takip edilen yayın ve medya organizasyonları, mevcut siyasi iklim, yaş düzeyi vb. unsurlar şeklinde sıralanabilir (Gunn - Demirden, 2019, 36). Koşulların uygun olması ve kişide oluşan şiddetli değişim arzusunun bir araya gelmesi sonucunda radikalleşme sürecinin ilk aşaması ortaya çıkmaktadır.

Kişiden kişiye, gruptan gruba ve hatta toplumdan topluma değişiklik gösterebilen bu husus, komplike ve tanımlaması zor olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Köse - Coşkun, 2019, 39). Alex Peter Schmid'in de ifade ettiği gibi; bu kavramın hem akademik çevrelerde hem de devletler bazında yapılan safi ve ortak bir tanımı bulunmamaktadır (P.Schmid, 2013, 5). Schmid'in bu görüşüne paralel olarak Peter Neumann da radikalleşme kavramı üzerinde mutabık kalınmış bir tanımın olmadığını ifade eder (Neumann, 2013, 874). Genel itibariyle bakıldığında radikalleşme kavramının tek bir tanımla geçirilemeyecek karmaşık bir yapısının olduğu ifade edilebilir. Radikalleşme olgusu belirli bir zamana yayılan aşamalı bir süreçtir. Dolayısıyla çeşitli faktörlerin (*çekici*: radikalleşme eğilimini azaltan etkenler ve *itici*: radikalleşme eğilimini çoğaltan etkenler) bir araya gelmesiyle

ortaya çıkan ve içerisinde bir nedensellik ağı barındıran radikalleşme süreci çoklu bir ilişkisellik bağlamına sahiptir (Köse - Coşkun, 2019, 44). Radikalleşme kavramının tam olarak tanımlanamamasının temelinde bu kavramın kişi, toplum veya devletler nezdinde göreceli bir yapıya sahip olması bulunmaktadır. Ortaya çıkan ve mevcut düzene alternatif fikirler öne süren yeni bir toplumsal hareket, kimine göre radikal bir görünümündeyken kimine göre de değildir. Radikalleşme süreci her ne kadar öznel bir tanıma ve yapıya sahip olsa da tüm çevrelerce kabul gören ortak kanı, bu sürecin aşırıçılık veya terörizmle ilişkilendirildiğinde kavramın farklı bir boyuta taşındığıdır. Bu bağlamda; insani ve ahlaki değerlerden sıyrılmış bir şekilde kişilerin şiddet ve terörizme meyletmeleri doğrudan doğruya aşırıçılıkla ilişkilendirilmektedir. Jensen, radikalleşmenin kademeli bir süreç olduğunu ifade eder ve radikalleşmeyi insanların siyasi şiddetin meşru bir zemine taşınmasına yol açan fikir ve düşünceleri aşamalı olarak içselleştirmeleri şeklinde tanımlar (Köse - Coşkun, 2019, 41). Ongerling ise radikalleşmeyi, “bireyin kişisel gelişim sürecinde, hiç olmadığı kadar siyasi ve siyasi-dini fikirler ve amaçları benimseyerek bu amaçların gerçekleştirilmesinde aşırıcı yöntemlerin kullanımının meşruluğuna inanır hale gelmesidir” (Schmid, 2013) diyerek bireyin kişisel gelişim evresine ve sürece atıfta bulunarak tanımlar. Avrupa Komisyonu ise; radikalleşmeyi “insanların terör eylemi gerçekleştirmesine sebebiyet veren radikal bir ideolojiyi benimsediği karmaşık bir olgu” şeklinde tanımlar. Şen ise basitçe bu kavramı insanların aşırıcı hale dönüşme süreci (Uslu, 2021, 10) olarak ifade eder. Devletlerin güvenlik kurumlarınca da radikalleşme kavramı farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılmıştır.

- ❖ ABD İç Güvenlik Departmanı (US Department of Homeland Security [DHS]) “sosyal değişim yaratmak için şiddet kullanma, şiddet kullanmayı destekleme veya kolaylaştırmayı da içine alan aşırı uç inanç sistemini hayata geçirme süreci”,
- ❖ Danimarka Güvenlik ve İstihbarat Servisi (Danish Security and Intelligence Service [PET]), “bir kişinin özel politik/ideolojik amaçlarına ulaşmak için terörizm dâhil demokratik olmayan yöntemlerini veya şiddet araçlarını artan bir şekilde kullanma süreci”,
- ❖ Hollanda Genel İstihbarat ve Güvenlik Servisi (The Netherlands General Intelligence and Security Service [Algemene Inlichtingen-en Veiligheidsdienst-AIVD]), “mevcut demokratik yasal düzene tehlike oluşturacak şekilde demokratik yasal düzenin fonksiyonlarına zarar verecek demokratik olmayan metotları kullanarak toplumda kapsamlı değişiklikler (aktif olarak) gerçekleştirme ve/veya bunu destekleme”,

- ❖ İsveç Güvenlik Servisi (Swedish Security Service [Säpo]), “toplumda radikal değişikliği tanıtmayı öngören ideolojik veya dini aktivizm süreci ve politik amaçlara ulaşmak için bir kişi veya grubun şiddeti kullanması, desteklemesi veya savunması süreci” olarak tanımlamıştır (P.Schmid, 2013, 12).

Yukarıda radikalleşme hakkında yapılmaya çalışılan betimlemelere bakıldığında kavramın tanımlanmasında net ve ortak bir tarifi yapılamadığı görülmektedir. Bunun yanında radikalleşme kavramının tanımlanması sürecinde karşımıza çıkan kimi ortak özellikler bulunabilmektedir. Bunlar; belli ideolojik fikir ve düşüncelere karşı sert, hızlı ve kesin bir değişim ve dönüşüm isteği, bu doğrultuda şiddet ile şiddet içeren unsurların meşru görülmesi sürecinde yaşanan davranışsal, zihinsel, sosyal ve psikolojik dönüşümler şeklinde ifade edilebilir. En belirgin ortak özellik ise bu durumun tüm çevrelerce bir süreç olarak kabul görmesidir. Radikalleşme sürecinin anlamlandırılmasındaki esas odak ise bu dönüşümlerin ne şekilde ve hangi ortamlarda gerçekleştiğidir. Bu durum ayrıca sosyal bilimcilerin de üzerinde durması gerektiği en önemli husustur (Köse - Coşkun, 2019). Bu bilgilerden hareketle radikalizm ve radikalleşme kavramları şu şekilde tanımlanabilir:

Radikalizm, mevcut toplumsal, siyasi ve kültürel mizanın izanına karşı köklü bir değişim talebini ifade eden, genellikle müfrit ve uç bir ideoloji veya dünya görüşüdür. Radikalleşme ise, bir bireyin veya grubun, daha önce benimsediği moderat ve orta yolcu görüşlerden uzaklaşarak, radikal bir ideolojiye meyletmesi ve bu ideolojiyi içselleştirmesi sürecidir.

Genel olarak ifade edilmeye çalışılan olgular bağlamında toplumsal alanda aşırıcı ve terör eylemlerine dönüşmüş veya dönüşmesi muhtemel görüş, düşünce ve hareketlerin bir tehdit haline gelmeden önlenmesi mevcut siyasal erklerin en asli görevlerinin başında gelmektedir. Bu bağlamda radikalleşme tezine karşı üretilen ve bir antitez niteliğinde olan karşı radikalleşme (*deradicalization*) kavramı karşımıza çıkmaktadır.

2.1.3. Karşı Radikalleşme

Karşı radikalleşme ortaya çıkmış ya da çıkması muhtemel kronik sorunların tespiti ve çözümü için yapılan erken müdahale olarak ifade edilebilir. Karşı radikalleşme, özellikle hükümetler nezdinde devletin milli birlik ve beraberliğini bozacak ve tehdit niteliğinde sayılabilecek kimi kişi, grup veya örgütsel oluşumların fiiliyata geçmeden bertaraf edilmesi

yahut örgütsel eylemlerde bulunmuş kişi ve grupların radikal tutumlarının sonlandırılması, siyasi veya dini inançlarında daha az radikal hale getirilmesi (“deradicalization”, 29 Nisan 2022) ile beraber kişi ve grupların rehabilite edilip tekrardan normal bir sürece dâhil edilmesidir. Karşı radikalleşme, öz itibariyle daha az radikal olma sürecidir. Bu hem davranışsal (şiddet içeren eylemlere son verilmesi) hem de inançsal (sisteme olan güvenin artırılması, topluma entegrasyon isteği ve antidemokratik yöntemlerin reddi) açıdan sürdürülebilir bir durum haline gelmelidir (P.Schmid, 2013, 40). Bu itibarla hem bireysel hem de ulusal düzlemde yürütülen karşı radikalleşme faaliyetlerinden söz edilebilir. Birey ve gruplar için uygulanabilecek genel önlemler şu şekilde sırlanabilir:

- ❖ Af
- ❖ Danışmalık Hizmetleri
- ❖ Programsızlaştırma
- ❖ Diyalog
- ❖ Terhis
- ❖ Dağılma
- ❖ Mutabakat
- ❖ Yeniden entegrasyon (P.Schmid, 2013, 40)

Karşı radikalleşme faaliyetlerinin yürütülmesi daha önce de belirtildiği gibi, ulusal düzeyde devletler için de hayati önem taşımaktadır. Radikalleşme sürecini geriletilmesi adına uygulanan programlar kapsamında hedeflenen bir dizi ulusal amaç mevcuttur. Bu itibarla;

- ❖ Halen aktif olan terörist ve aşırıların sayılarını azaltmak veya kontrol altında tutmak,
- ❖ Toplumsal düzeydeki şiddet ve mağduriyet unsurlarını azaltmak,
- ❖ Bu tür programlara dâhil edilenlerin ideolojik düşüncelerini yeniden kurgulamak,
- ❖ Örgüt üyelerinin yeniden sosyalleşmelerini sağlamak,
- ❖ Haklarında yürütülen davalarda delil ve tanıklara yer vererek daha adil bir yargılama süreci sağlamak,
- ❖ Pişmanlık yasalarından faydalanan aşırı radikal ve teröristlerden kanaat oluşturuıcı olarak faydalanmak,
- ❖ Terör söylemlerine ve çevrelerine karşı muhalefet etmek,
- ❖ Kişilerin terör örgütlerinden kurtulma yollarını sağlamak,

- ❖ Baskıcı unsurlara karşı bağımlılığı azaltarak daha insancıl ve demokratik yollara başvurmak,
- ❖ Sayıca fazla olan teröristlerin uzun süre cezaevinde tutulmasının ekonomik ve sosyal açıdan maliyetlerini azaltmak,
- ❖ Devlet ve hükümetlerin meşru olduğunu onlara kanıksatmaktır (P.Schmid, 2013, 42).

Literatürde karşı radikalleşmeyi sağlayabilmek için çeşitli araç ve yöntemlere başvurulduğu görülmektedir. Sıklıkla kullanılan yöntemler şu şekilde sırlanabilir:

- ❖ Aile veya akran grubundan seçilen ve teröristi etkileyebilecek bir arabulucunun bulunması,
- ❖ Tanınmış dini şahsiyet ve kanaat önderlerinin kullandığı söylem ve ideolojik araçlar (fetva, diyalog, telkin),
- ❖ Af kapsamına alınan veya tövbe eden eski arkadaşların ikna çabaları,
- ❖ Tövbe eden kişilerin ekonomik ve sosyal yönden entegrasyonlarını sağlayan toplumsal ve iktisadi yöntemler,
- ❖ Suça geri dönmeyi engellemek adına yapılan izleme programları,
- ❖ Karşı radikalleşme sürecine giren kirşlerin yönelebileceği gruplara (aile, akran) yapılan sistematik vurgular ve o kişilere sorumluluk yükleme (P.Schmid, 2013, 44; European Commission. Directorate General for Migration and Home Affairs., 2019).

11 Eylül 2001 yılında ABD’de yaşanan ikiz kule saldırıları ve daha sonraki yıllarda yaşanan DEAŞ saldırıları Batı dünyasının haleti ruhiyesinde sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve politik açılardan bir terör travması meydana getirmiştir. Bu olay neticesinde terörizm olgusu uluslararası bir boyuta taşınmış ve daha görünür bir hal almıştır. Miat olarak kabul edilen bu tarihten sonra terör, terör eylemleri, radikalizm, aşırıçılık, İslami terör, cihat gibi kavramlar Batı literatüründe daha sık kullanılmaya başlanılmıştır. Bu olay neticesinde Batı, terörün kendilerine de bulaşabilen bir olgu olduğunun ayırımına varmıştır (Uslu, 2021, 49). Meydana gelen bu farkındalık sonucunda, araştırmaların yönü terörün nedenleri ve önlenme yollarına doğru evrilmiştir. Kavramsal çerçeveden bakıldığında radikalizmin ne olduğu ve nasıl tanımlandığı ile radikalleşme sürecinin terörizme dönüşmesinin önüne geçmek için yapılması gereken asgari önlemler bu konuda mücadele içinde bulunan devletlerin/hükümetlerin genel, iç ve dış politikaları haline gelmiştir. Genel itibarla bakıldığında radikalleşmenin önüne geçilmesi adına aşağıdaki durumlar göz önüne alınabilir:

- ❖ Aşırı veya radikal hareketlerin kişi veya kitlelerce cazibeli hale gelmeden hükümetlerin bu konuda zafiyet göstermesi muhtemel kesimlerin dayanımını arttırıcı karşı güvenilir söylemler, politikalar ve yöntemler geliştirmesi,
- ❖ Bu tür eğilim gösterenlere önderlik eden kişilerin yöntem ve hedeflerinin gayrimeşru olduğunun deklare edilip, eylemlerinin yasal ve inandırıcı yöntemlerle sabote edilmesi,
- ❖ Aşırıların öne sürdükleri adaletsiz ve antidemokratik durumların çözüme kavuşturulması için; kapsayıcı, barışçıl, sistematik ve yenilikçi bir tutumla bu durumlara uygun sosyal ve politik yöntemler belirlenmesi,
- ❖ Topluma yargı ve adalet konusunda tam güven verilmesi,
- ❖ Farklı kesim ve grupların (dil, din, etnisite vb.) ana akım temsilcileri ile sürekli irtibat halinde olunması,
- ❖ Göçmenlerin radikalleşmelerinin önüne geçmek ve sosyal uyumu hızlandırmak adına rehabilitasyon ve entegrasyon faaliyetlerinin yapılması,
- ❖ Dini araçsallaştırıp siyasi emelleri için kullanan grupların tespit edilip yapılması muhtemel suiistimallere karşı gerekli önlemlerin alınması,
- ❖ Toplum içerisinde meydana gelebilecek ayrıklıkların önlenmesi için; nefret söylemlerinin kati bir şekilde önüne geçilmeli, kamusal ve sanal alanda kullanılan sembol ve işaretler ile insanların hassas olduğu dil, din, mezhep ve ırk gibi konuların propaganda malzemesi yapılmasının önüne geçilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması,
- ❖ Sosyal medyada kolaylıkla yayılabilecek asılsız şiddet ve terör eylemlerinin görüntülerinin yayılmasını önleyecek tedbirlerin alınması,
- ❖ Devletler/hükümetler, uluslararası sivil toplum örgütleri ile uyumlu bir çalışma modeli belirlemeli, dış politikada ihtiyatlı bir duruş sergilemeli, inandırıcı siyasi çözümler üretmeli, insanlığın ortak değerleri adına söylemler geliştirmeli, ahlaklı ve hukukun üstünlüğünü önceleyen iyi bir siyasi politika belirlemeli, politikacılar söylemlerinde güvenilir olmalı ve çifte standartlardan kesinlikle kaçınmalıdır (P.Schmid, 2013, 56-61; European Commission. Directorate General for Migration and Home Affairs., 2019).

Bu bilgilerden hareketle karşı radikalleşme kavramı şu şekilde tanımlanabilir:

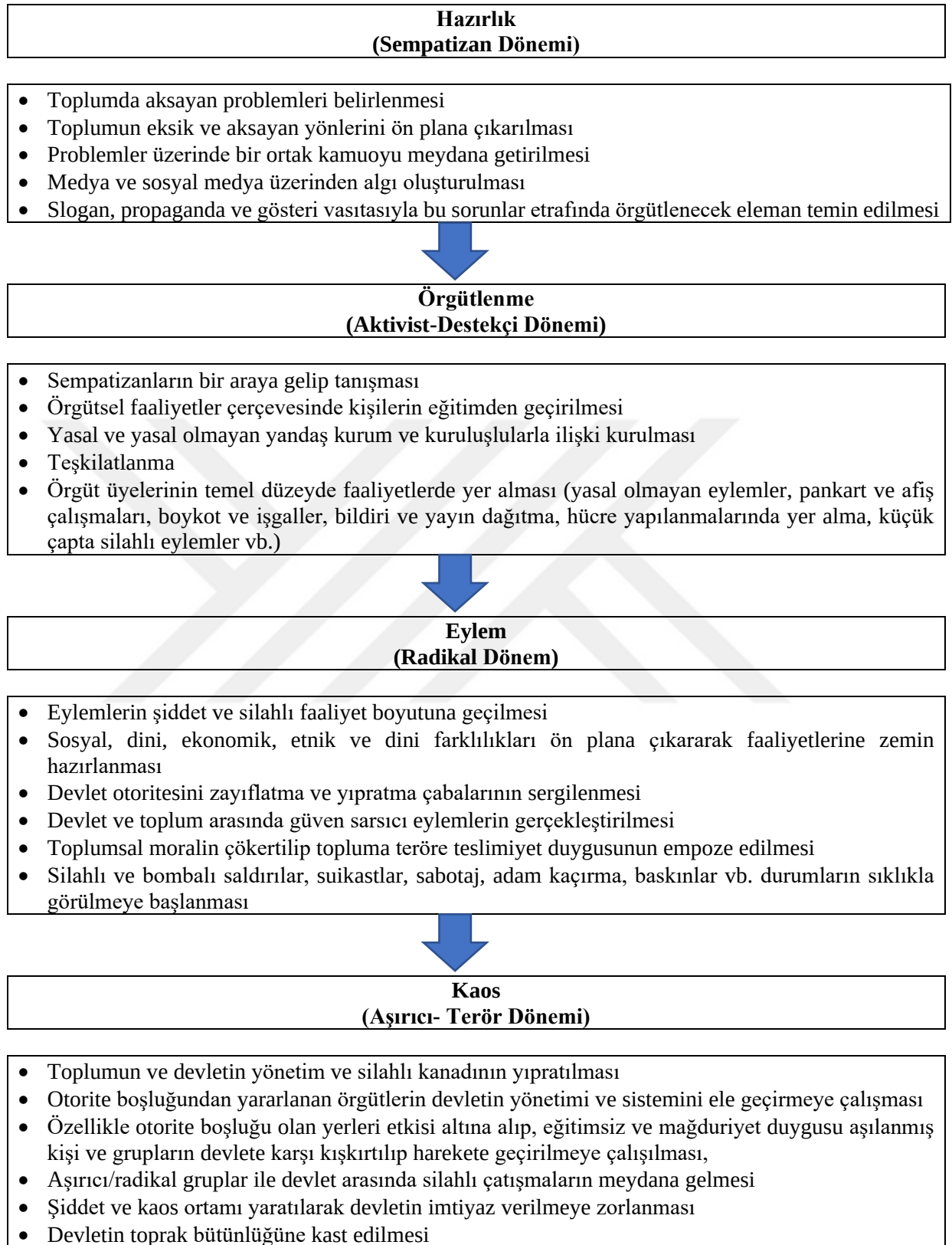
Karşı radikalleşme, fert veya toplulukları aşırı ve zararlı görüşlerden tedricen uzaklaştırarak, mutedil ve barışçıl bir hayat tarzına yönelmeleri için yapılan kapsamlı ve itidalli çabalar bütünüdür. Bu süreç, bireylerin zihinlerini aşırı fikirlerden temizleyerek, toplumla bütünleşmelerini sağlamak, demokratik değerlere bağlılığı artırmak ve şiddetten uzak durmalarını sağlamayı hedefleyen bir hareketler bütünüdür.

Daha önce sıklıkla ifade edildiği gibi radikalleşme ile ilgili çalışma yapmış akademisyenlerin üzerinde mutabık olduğu temel husus, radikalleşme olgusunun bir süreç olduğudur. Bu bağlamda radikalleşme sürecinin aşamaları ve nedenleri de üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

2.1.4. Radikalleşme Aşamaları ve Literal Ajandası

Radikalleşme olgusunun aşamalı ve kimi zaman uzun soluklu bir süreç olduğuna ilişkin oluşan genel kanının yanında bu kavramın ajandasında bilişsel, psikolojik, sosyal, ideolojik, dini ve bazen de coğrafi unsurların da olduğu unutulmamalıdır. Bireyi radikal bir eyleme sürükleyen bu hususların güçlü propagandalarla desteklenmesi sonucunda bireyde aşırı davranışların meydana gelmesi genel olarak değerlendirildiğinde bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilişsel anlamda insan zihninde meydana gelen aşırı fikirlerin güçlü bir ideolojik altyapıyla gerektiğinde şiddete başvurmadan davranışsal olarak dışa vurumu radikalleşme sürecinin fiiliyata geçtiğinin en önemli göstergesidir. Bireyde radikalleşme sürecinin başlamasının ön koşulu öne sürülen ideolojik fikrin zihnen ve kalben benimsenmesidir. Bilişsel anlamda başlayan bu süreç, aşırılıkçı bir amaç uğruna şiddeti meşrulaştırmaya kadar gitmektedir. Genel olarak bakıldığında toplumun birçok kesiminde harekete geçmemiş irrasyonel, çılgın veya yıkıcı fikirlerin var olduğunu bilmekteyiz. Buradaki nüans kişilerin toplumdan sıyrılarak bu tür fikirleri eyleme dönüştürmesidir. Bu bağlamda radikal veçhede ele alınan her türlü eylem ılımlı, öfkeli, çok öfkeli ve hatta şiddetli akıl yürütmenin ürünüdür (Neumann, 2013, 876). Bilişsel düzeyde başlayan bu tür davranışlar diğer etmenlerin de devreye girmesiyle sistematik bir oluşum içerisinde kendisine yer edinir. Genel olarak bakıldığında radikal/terör gruplarının radikalleşme aşamalarının benzer bir çizgiye sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Aşırı/ Radikalleşme Aşamaları

Kaynak: (Kurum - Avcı, 2018, 61; Telci, 2018, 17-18; Şahin, 2019, 13-14; Teğin, 2019, 36-38)

2.1.5. Radikalleşme Biçimleri ve Mekanizmaları

Radikalleşme süreci, olgusal olarak büyük ölçüde kimlik edinme faktörlerinin tamamını kapsayan bir süreçtir. Yapılan çalışmaların birçoğunda ortaya çıkan genel kanının radikal/aşırı eylemlere katılan bireylerin çoğunun geldikleri sosyo-kültürel geçmişlerinin farklı olduğu, radikalleşme süreçlerinin farklı evrelerden geçtiği ve motivasyon kaynaklarının da oldukça çeşitli olduğudur (Çelik, 2015, 104). Toplumsal düzeyde radikal unsurların ortaya çıkmasında daha önce de değinildiği gibi birçok farklı etmenin olduğu belirtilmekle beraber kişi veya toplumları radikalleştiren kesin ve net faktörlerin ne olduğu hakkında genel bir mutabakat bulunmamaktadır (Köse - Coşkun, 2019, 45). Horgan'a göre; "Bir kimse nasıl veya ne için aşırı/terörist olur?" sorusu cevap verilmesi gereken en önemli ve en güç sorulardan biridir. Misalen 2005 yılı temmuz ayında İngiltere'de El Kaide tarafından gerçekleştirilen dört farklı terörist eylemde; eylemcilerin birbirinden farklı profillere sahip oldukları ve güvenlik birimlerinin elinde bu kişilerin radikalleşme süreçlerine dair sistematik bir bilginin mevcut olmadığıdır (Horgan, 2008, 82). Örneğin dini bir metin bazı kesimlerce ılımlı bir şekilde yorumlanırken bazı kesimlerce yapılacak şiddet eylemlerine kaynaklık etmek üzere yorumlanabilmektedir. Bu da bilişsel anlamda kişilerin zihinsel yapılarının ideolojik tutumlarıyla eşgüdümsel bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Zihinsel bir bulanıklığa neden olan her türlü tutum ve davranışın toplumsal manada yansımalarının olacağı unutulmaması gereken önemli bir konudur. Bu bağlamda radikalleşme sürecini başlatan kimi genel unsurlardan bahsetmek mümkündür:

2.1.5.1. Bireysel Radikalleşme

Bireysel Nedenler; kişinin niteliksel özellikleri ve yaşamsal deneyimleri radikalleşme sürecinde etki etmektedir. Yabancılaşma, sosyalleşememe, kendi grubu dışındakilere beslenen öfke ve düşmanlık, yakınma, adaletsiz bir duruma maruz kalma hissinden doğan mağduriyet, meydana gelen hukuksuzluğun mesulü olan kişi, kurum ve yapılara karşı beslenen nefret duygusu radikalleşme sürecinde görülen bireysel nedenler arasında gösterilebilir (Erkmen, 2021, 13).

2.1.5.2. Grupsal Radikalleşme

Grup Dinamikleri; radikalleşme sürecinde bireysel motivasyonların yanında kişinin grup içerisindeki konumu ve yeri de önemli bir unsurdur (Erkmen, 2021, 14). Wictorowicz

grup dinamikleri çerçevesinde radikalleşme sürecini “bilişsel açılma” başlığı altında; -kişisel (aileden birinin suça karışması veya kaybı), sosyokültürel (ötekileştirilme, kültürel dışlanma, ırkçılığa maruz kalma), siyasi (siyasi ayrımcılığa uğranılması), ekonomik (iş kaybı veya işsiz kalma)- dört aşamalı bir biçimde tanımlar. Bu dört nedene bağlı olarak bireyler bir kriz döngüsüne girmekte bunun sonucunda ise bireylerin mevcut inanç ve değerler sisteminde ciddi manada sarsıntılar meydana gelmektedir. Meydana gelen bu travmatik durumlar sonucunda radikal gruplardan gelen manasız tepki, ileti ve talepler krize girmiş kişinin dünyasında anlam kazanabilir. Kişinin zafiyetinden faydalanan radikal gruplar kişi ile grup arasında kimi zaman maddi kimi zaman da manevi yardımlar vasıtasıyla bir bağ kurmaktadır. Zamanla grubun temel saikleri doğrultusunda uyum yakalayan birey, grubun öğretileri doğrultusunda belli bir sosyalleşme evresine geçmekte, eyleme hazır hale gelmektedir (Wiktorowicz, 2004).

2.1.5.3. Kitlesele Radikalleşme

Kitle Dinamikleri; grup içi rekabet de radikalleşmeye yol açabilmektedir. Sosyal karşılaştırma kuramında grup içi rekabet oldukça yoğun çatışma yaratabilme potansiyeline sahiptir. Siyasal düşüncenin farklılıkları kişisel düşmanlıklara yol açabilmekte ve grup içi rekabet yoluyla örgüt birlikten uzaklaşabilmektedirler. Buna çözüm yolu olarak ise devlete veya başka bir gruba ortak bir eylem düzenlemek grup birliğini tekrar yükseltecek bir yol görülmektedir. Çoğunlukla grup içi rekabette eylem öldürmenin daha ötesine geçebilecek bir potansiyele sahiptir. Dıştan gelen tehditlere karşın içten gelen bir tehdit tehlikenin yanı sıra kirlenme duygusunu da beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak azınlığın kovulması ya da fraksiyonlara bölünmesi muhtemeldir (Volkan, 2005).

Kitle radikalleşmesinin ilk örneği, bir dış grup ile yaşanan çatışmada kitlesele radikalleşmedir. “Jujitsu siyaseti” olarak adlandırılan bir başka kitlesele radikalleşme süreci de bulunmaktadır. Bu bir dış grup ile çatışma sürecinde yaşanan kitlesele radikalleşmedir. Grup dışından bir tehdit belirlediğinde grup içi uyumun artışı, grup liderinin saygınlığının artışı, grup içi normların idealleştirilmesi gibi durumlar gözlemlenmektedir. Bu durumlara vatanseverlik ya da milliyetçilik gibi grup içi kimlik örüntüleri de eşlik etmektedir. Bu durum etkisinin büyüklüğü onu bir strateji olarak dahi kullanılabilir yapmaktadır. Jujitsu siyaseti adlandırmasının arkasında da düşmanın gücünün düşmana karşı kullanılması prensibi gelmektedir. Kitlesele radikalleşme de nefrette çok önemli bir etken olarak

gözükmektedir. Nefret karşı grubun semboller veya işaretler vasıtasıyla algılanması ve soyut bir kimlik atfedilerek insan statüsünden çıkarılmasını da beraberinde getirmektedir. Şehitlik kavramı da kitlesel radikalleşme sürecinde etkisi olduğu düşünülen bir diğer etkidir. Radikal grupların sıklıkla “şehit” olarak niteledikleri üyelerini andıkları ve üyelerinin motivasyonunu yüksek tutmaya çalıştıkları görülmektedir. “Şehit” aynı zamanda davaya adanmışlığın, fedakârlığın ve bu uğurda ölümü göze alabilmenin simgeleşmiş ve vücut bulmuş şeklidir (Mccauley & Moskalenko, 2008, s. 418-428).

2.1.6. Radikalleşme Teorilerine Genel Bir Bakış

Radikalleşme teorileri, radikallik fenomeninin anlaşılmasında kritik bir rol oynar ve geniş bir spektrumu kapsar. Bu teoriler genellikle sosyal hareket ve çatışma teorileri çerçevesinde incelenir. Sosyal hareket teorileri arasında “Planlanmış Davranış Teorisi”, “Rasyonel Toplumsal Hareketler Yaklaşımı” ve “Yeni Sosyal Hareketler Teorisi” gibi teoriler dikkat çeker. Çatışma teorileri bağlamında ise, hırs ve kinin yoğun bir şekilde etkili olduğu görülür ve “Ayrım ve Baskı Teorileri” ile “Rejim Teorisi” radikalleşme süreçlerinde önemli bir rol oynar. Ayrıca, başlangıçta göç literatüründe ele alınan ancak daha sonra radikalleşme teorileri içerisinde de sıkça tartışılan “İtici ve Çekici Güçler Teorisi” de oldukça önemlidir. (*Radikalleşme Bağlamında Yabancı Savaşçıların Evrimi*, 2019, 5). Bunun yanında “*Sosyal Psikoloji Kuramı*” kapsamında değerlendirilen “*Sosyal Kimlik ve Sosyal İnşa Kuramları*” da özellikle bireysel farklılıkları grup temelinde değerlendiren bir kuramdır. Sosyal psikoloji alanında çalışmamıza kaynaklık etmesi açısından “*Kusurlu Ebeveyn Yaklaşımı Kuramına*” ve “*Seçilmiş Travma/Zafer Kavramına*” da değinmekte fayda vardır.

2.1.6.1. Sosyal Hareket Teorileri

Sosyal hareket teorileri, 1950’lerden itibaren çeşitli yaklaşımlarla ortaya çıkmıştır. İlk olarak, Planlanmış Davranış Kuramı, toplumsal hareketlerin oluşumunda yoksunluk, nefret, adaletsizlik ve hayal kırıklığı gibi duygusal unsurların önemli bir rol oynadığını belirtir. Bu teori, bireylerin kişisel tutumları ve yakınlarından birinin hareketlerine karşı tutumları arasındaki ilişkiyi ve bu süreçteki davranış kontrolünün önemini vurgular. 1960’larda geliştirilen Rasyonel Toplumsal Hareketler Yaklaşımı ise, toplumsal hareketleri oluşturan grupların ve bireylerin rasyonel olduğunu kabul eder. Bu yaklaşımda, bireylerin ve grupların

çıkarlarına göre hareket ettikleri, bilinçli bir şekilde kar-zarar hesaplaması yaptıkları ve bireyin toplumun temel unsuru olduğu kabul edilir. Bu bağlamda, toplumsal hareketlerin çıkar odaklı olduğu ve her hareketin kendi özgül amaçlarına göre ihtiyaçlarını belirlediği savunulur. 1980'lerde ortaya çıkan Yeni Sosyal Hareketler teorisi, yeni sosyal hareketlerin yerel tepkilerin birleşmesi sonucu oluştuğunu belirtir. Bu teoriye göre, 'eski' politikanın öne çıkan konularına, kimlik, insan hakları ve demokrasi gibi yeni konular eklenmiştir. Bu teoriler, sosyal hareketlerin anlaşılmasında önemli bir rol oynar ve toplumsal hareketlerin çeşitli yönlerini aydınlatır (Özen, 2013; Topal Demiroğlu, 2014).

Toplumsal hareketlerin oluşumu ve gelişimi, yukarıda da görüldüğü gibi çeşitli teorilerle incelenmiştir. 1950'lerden itibaren Planlanmış Davranış Teorisi, bireylerin duygusal durumlarının ve sosyal tutumlarının toplumsal hareketlerin oluşumunda önemli bir rol oynadığını; 1960'larda geliştirilen Rasyonel Toplumsal Hareketler Yaklaşımı da bireylerin ve grupların rasyonel davranışlarının ve çıkarlarının hareketlerin oluşumunda belirleyici olduğunu savunmuştur. 1980'lerde ortaya çıkan Yeni Sosyal Hareketler Teorisi ise, yerel tepkilerin birleşmesi sonucu oluşan yeni sosyal hareketlerin varlığını vurgulamıştır. Bu teoriler, toplumsal hareketlerin çeşitli yönlerini aydınlatır ve toplumsal hareketlerin karmaşık doğasını daha iyi anlamamızı sağlamaktadır.

Etnik çatışmaların sosyo-politik dinamiklerini anlamaya çalışan teorik çerçeveler içerisinde, hırs ve öfke gibi unsurlara odaklanan bir yaklaşım oldukça yaygındır. Collier ve Hoeffler tarafından geliştirilen tipoloji, bu yaklaşımı üç temel kategoriye ayırarak; gruplar arası düşmanlık, siyasi dışlanmışlık ve intikam duygularının etnik çatışmalardaki rolünü incelemektedir. Bu kategoriler ışığında, devlet veya diğer aktörler arasında tarihsel geçmişe dayanan öfke duygularının etnik çatışmaları tetikleyebileceği, kimlik, bağımsızlık ve inanç gibi değerlerin çatışma dinamiklerini etkileyebileceği ve bu tür çatışmaların uzun bir zaman dilimine yayılabileceği savunulmaktadır. Bu bağlamda, etnik çatışma teorisinde hırs ve öfke kavramları öne çıkan iki temel faktördür.

- ❖ *Hırs*: Etnik kimlik, bireyler veya gruplar tarafından kaynaklara (örneğin toprak, siyasi güç, ekonomik fırsatlar) haksız ve orantısız bir şekilde erişmek için kullanılabilir. Bu durum, diğer etnik gruplar arasında öfke ve hoşnutsuzluğa yol açarak çatışmaya zemin hazırlayabilir.
- ❖ *Öfke*: Etnik kimlik temelinde hissedilen haksızlık ve eşitsizlik duyguları "öfke" olarak adlandırılır. Bu duygular, geçmişten gelen travmalar, ayrımcılık, siyasi

marjinalleştirme veya ekonomik yoksulluk gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir. Öfke, etnik gruplar arasında kutuplaşmayı ve düşmanlığı körükleyerek çatışma riskini artırır.

Collier ve Hoeffler, etnik çatışmalarda kinin üç farklı tipini tanımlamıştır:

- ❖ *Gruplar arası düşmanlık*: Bu tip öfke, tarihsel çatışmalar, etnik stereotipiler (kalıp yargı; toplum içinde var olan yaygın inanç ve sabit fikirler) ve önyargılar gibi faktörlerden kaynaklanır.
- ❖ *Siyasi dışlanmışlık*: Bir etnik grubun siyasi sistemden dışlanması veya marjinalleştirilmesi öfke duygusuna yol açabilir.
- ❖ *İntikam*: Geçmişteki haksızlıklar veya travmalar için intikam alma arzusu da etnik çatışmalarda önemli bir rol oynayabilir (Collier - Hoeffler, 2004).

Etnik çatışmalarda devlet veya diğer aktörler arasında tarihsel geçmişe dayanan öfke, kimlik-bağımsızlık, inanç gibi değerlerin önemli bir etken olduğu ve çatışmaların uzun bir zaman dilimine yayıldığı görülmektedir. Özetle hırs ve öfke, etnik çatışmaların temel itici güçlerindendir. Bu duygular, etnik gruplar arasında kutuplaşmayı ve düşmanlığı körükleyerek çatışma riskini artırır. Etnik çatışmalarda kinin farklı tiplerini ve bu tiplerin çatışmalara hangi açılardan neden olduğunu anlamak, barışçıl çözümler geliştirmek adına önem arz etmektedir.

2.1.6.2. Çatışma Teorileri

Çatışma teorileri çerçevesinde, ilk olarak *Ayrım ve Baskı Teorileri* ele alınır. Bu teoriler, devletin uyguladığı politikalar sonucunda, iktidarı elinde bulunduran gücün, çoğunluk hissiyatından yola çıkarak azınlık gruplara karşı ayrımcı ve baskıcı bir politika izlemesi durumunda, etnik çatışmaların kaçınılmaz olacağını savunur. İkinci olarak, *Rejim Teorisi* incelenir. Bu teori, devlet otoritesinin eksik olduğu durumlarda, oluşan güç boşluğunun çatışmaların ortaya çıkmasına neden olacağını öne sürer. Özellikle kaotik dönemlerde, sosyal ve ekonomik zorlukların ortaya çıkması sonucunda toplum genelinde önemli yıkımların yaşanabileceği belirtilir. Hobbes'un Leviathan adlı eserinde de belirtildiği gibi, otorite boşluğunda insanların sürekli bir çatışma içinde olacağı ve insan doğasının kötü olduğu düşüncesiyle, kaos durumunda şiddetin kullanılacağı (Hobbes, 2007, 116) ifade edilmektedir. Çatışmaları etkileyen bir başka önemli faktör, rejimlerin ve uluslararası

sistemin niteliğidir. Demokratik rejimlerde, hükümetler uluslararası hukuka ve insan haklarına daha fazla duyarlılık gösterirken, baskıcı rejimlerde ise adaletsiz uygulamaların daha yaygın olduğu görülmektedir (*Radikalleşme Bağlamında Yabancı Savaşçıların Evrimi*, 2019, 5-6).

2.1.6.3. İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı

Radikalleşme teorilerinden bir diğeri ise itici ve çekici güçler yaklaşımıdır. İtici ve çekici güçler yaklaşımı ilk olarak göç literatüründe kullanılmıştır. Ravenstein göç ve göçe neden olan temel iki hususa ve bunlara bağlı meydana gelen sonuçlardan bahsetmektedir. Buna göre Ravenstein, 1885 yılında "Göç Yasaları" adlı makalesinde göç olgusunu inceleyerek göçü etkileyen faktörleri "itici" ve "çekici" etkenler olarak iki ana kategoriye ayırmıştır. Bu kategoriler, göç kararını etkileyen temel motivasyonları ve koşulları sistematik bir şekilde analiz etmemize olanak tanır. Buna göre Ravenstein'in çalışmalarına göre "itici ve çekici faktörleri" ve onları teşekkül eden alt nedenleri şu şekilde ifade edebiliriz:

2.1.6.3.1. İtici Etkenler

- ❖ Ekonomik Faktörler: Yoksulluk, işsizlik, düşük maaşlar, toprak kıtlığı ve ekonomik fırsatların yetersizliği gibi unsurlar, bireyleri ve grupları daha iyi ekonomik koşullar arayışında göç etmeye teşvik eder.
- ❖ Sosyal Faktörler: Aile birleşimi, siyasi ve dini baskılar, savaşlar, doğal afetler, etnik çatışmalar, ayrımcılık ve sosyal huzursuzluk gibi unsurlar, göçmenleri bulundukları yerden ayrılmaya zorlayabilir.
- ❖ Demografik Faktörler: Nüfus artışı, yüksek doğum oranları, yaşlı nüfus oranının artması ve ailelerin büyüklüğü gibi demografik değişimler göçü tetikleyebilir.

2.1.6.3.2. Çekici Etkenler

- ❖ Ekonomik Faktörler: Daha yüksek maaşlar, iş imkânları, ekonomik kalkınma ve refah, göçmenleri belirli bölgelere çeken önemli faktörlerdir.

- ❖ Sosyal Faktörler: Aile ve akrabalarla birleşme, siyasi ve dini özgürlük, daha iyi eğitim ve sağlık imkânları, kültürel çekicilik ve sosyal huzur gibi unsurlar göçmenler için cazip bir ortam oluşturabilir.
- ❖ Çevresel Faktörler: Daha iyi iklim koşulları, doğal kaynakların bolluğu, güvenli ve yaşanabilir bir ortam da göçmenleri belirli bölgelere çekebilir (Ravenstein, 1889).

Bu faktörler ve nedenler daha sonra Lee tarafından formüle edilmiştir. Lee'nin formülüne göre göç sürecinde etkili olan dört temel faktör şöyle belirlenmiştir:

- ❖ Çıkış yerine ilişkin faktörler (itici etkenler),
- ❖ Varış yerine ilişkin faktörler (çekici etkenler),
- ❖ Araya giren engeller
- ❖ Bireysel faktörler (Everett, 1966).

Lee'nin göç etkenleri modeli, radikalleşme araştırmalarında da kullanılmıştır. Bireysel veya grupsal radikalleşme süreçleri incelendiğinde, hem kendisinden hem de bulunduğu ortamdan kaynaklanan etkenlerin yanı sıra karşı taraftan gelen unsurların da önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Khalil ve Zeuthen, bu çerçevede itici faktörleri "yapısal", çekici faktörleri ise "bireysel" olarak sınıflandırmışlardır.

Khalil James ve Martine Zeuthen'ın "Countering Violent Extremism and Risk Reduction: A Guide to Programme Design and Evaluation" adlı çalışması, radikalleşmeyi etkileyen itici ve çekici faktörleri ele alır. Bu faktörler genellikle radikalleşme sürecine neden olan sosyal, ekonomik, siyasi ve psikolojik dinamikleri içerir. Bu bağlamda, çalışmanın öne çıkardığı itici ve çekici faktörler şunlardır:

İtici Faktörler (Yapısal)

- ❖ Sosyal dışlanma ve ayrımcılık: Bireylerin toplumda dışlanmış veya ayrımcılığa maruz kaldığı durumlar, radikalleşme eğilimini artırabilir.
- ❖ Siyasi baskı ve adaletsizlik: Siyasi sisteme güvensizlik, adaletsizlik ve baskılar, bireyleri radikal gruplara yönlendirebilir.
- ❖ Ekonomik dezavantajlar: Yoksulluk, işsizlik ve ekonomik dezavantajlar, bireyleri radikalleşme yoluna itebilir.
- ❖ İdeolojik manipülasyon: Radikal ideolojilere maruz kalan bireyler, radikalleşme sürecine girebilirler.

Çekici Faktörler (Bireysel)

- ❖ Toplumsal prestij ve kimlik arayışı: Radikal gruplar, bireylere toplumda kabul görmüş bir kimlik ve prestij vaat ederek çekebilirler.
- ❖ Macera ve heyecan arayışı: Radikal gruplar, bireylere heyecanlı ve macera dolu bir yaşam tarzı sunarak çekici gelebilirler.
- ❖ Toplumsal dayanışma ve bağlılık: Radikal gruplar, üyelerine bir aidiyet duygusu ve toplumsal dayanışma vaat ederek çekici hale gelebilirler.
- ❖ İdeolojik uyum ve inanç: Radikal grupların sunduğu ideolojik inançlar, bireylerin değerlerine ve inançlarına uygun olduğunda çekici olabilir (James - Zeuthen, 2016).

Bu tanımlamada yapısal faktörlerin içine baskı, yolsuzluk, eşitsizlik, işsizlik, ayrımcılık, kimlik grupları arasındaki tarihsel düşmanlık ve diğer ülkelere yapılan dış devlet müdahaleleri konulmuştur. Bireysel faktörlere ise amaç arayışı, macera, aidiyet, kabul arayışı, statü, maddiyat, silahlı gruplardan duyulan korku, cennet beklentisi gibi ödüller yerleştirilmiştir. Söz konusu bu sınıflandırmada fırsat verici/kolaylaştırıcı faktörler olarak ise aşırı akıllar, internet ağları üzerinden erişim, sosyal bağlar, devlet etkisinin azlığı ve aile desteğinden yoksunluk gösterilmiştir (Yaşa, 2019, 41-42). Yukarıda verilen bilgiler ışığında radikalleşme sürecini etkileyen faktörler şu şekilde sistematize edilebilir.

Tablo 2. Khalil James ve Martine Zeuthen’a Göre Radikalleşmeyi Etkileyen Faktörler

Yapısal Faktörler	
Baskı	Politik, dini veya etnik köken gibi nedenlerle bir gruba uygulanan baskı, radikalleşmeye yol açabilir.
Yolsuzluk	Devlette veya toplumda yaygın olan yolsuzluk, adaletsizlik duygusu yaratarak radikalleşmeyi tetikleyebilir.
Eşitsizlik	Ekonomik, sosyal veya politik eşitsizlik, bir gruba karşı öfke ve hoşnutsuzluk yaratarak radikalleşmeye zemin hazırlayabilir.
İşsizlik	Yeterli iş imkanlarının bulunmaması, bireyleri marjinalleştirebilir ve onları aşırı gruplara çekici hale getirebilir.
Ayrımcılık	İrk, din, cinsiyet veya etnik köken gibi nedenlerle ayrımcılığa maruz kalan bireyler, radikalleşmeye daha yatkın olabilir.
Kimlik Grupları Arasındaki Tarihsel Düşmanlık	Farklı kimlik grupları arasındaki geçmişten gelen çatışmalar ve düşmanlıklar, radikalleşmeyi besleyebilir.
Diğer Ülkelere Yapılan Dış Devlet Müdahaleleri	Bir ülkeye yapılan dış müdahaleler, o ülkedeki grupların radikalleşmesine yol açabilir.
Bireysel Faktörler	
Amaç Arayışı	Yaşamında anlam ve amaç arayan bireyler, aşırı gruplarda bu arayışın cevabını bulabilirler.
Macera	Risk alma ve heyecan arayan bireyler, şiddet içeren aşırı gruplara katılabilirler.
Aidiyet	Kendisini ait hissedecek bir grup arayan bireyler, aşırı gruplarda bu ihtiyacını karşılayabilirler.
Kabul Arayışı	Toplum tarafından dışlanmış veya kabul görmemiş bireyler, aşırı gruplar tarafından kabul görmeyi arzulayabilirler.
Statü	Aşırı gruplarda yüksek statü ve saygınlık kazanma arzusu, bazı bireyleri radikalleşmeye yönlendirebilir.
Maddiyat	Ekonomik zorluk yaşayan bireyler, aşırı gruplara katılarak maddi çıkar sağlayabilirler.
Silahlı Gruplardan Duyulan Korku/Öykünme	Bazı bireyler, aşırı gruplara katılarak kendilerini ve sevdiklerini koruma altına almaya çalışabilirler.
Cennet Beklentisi	Dini inançları gereği cennete gitmeyi arzulayan bireyler, aşırı grupların vaatlerine kapılabilirler.
Fırsat Verici/Kolaylaştırıcı Faktörler	
Aşırı Akıl Hocaları	Aşırı görüşlere sahip kişiler, diğer bireyleri de bu görüşlere yönlendirmeye çalışabilirler.
İnternet Ağları Üzerinden Erişim	İnternet ve sosyal medya platformları, aşırı grupların propaganda yaymasına ve yeni üyeler çekmesine olanak sağlar.
Sosyal Bağlar	Aile, arkadaş veya akraba gibi yakın çevredeki aşırı görüşlü kişiler, bireyin radikalleşmesini tetikleyebilir.
Devlet Etkisinin Azlığı	Devletin zayıf olduğu veya kontrol edemediği bölgelerde aşırı gruplar daha rahat faaliyet gösterebilirler.
Aile Desteğinden Yoksunluk	Aileden yeterince destek alamayan veya aile içi çatışmalar yaşayan bireyler, aşırı gruplara katılmaya daha yatkın olabilirler.

Kaynak: Countering Violent Extremism and Risk Reduction: A Guide to Programme Design and Evaluation (James - Zeuthen, 2016).

Radikalleşme süreçlerini hızlandıran kimi unsurların yanında bunu sistematik hale getiren kuramlardan da söz etmek mümkündür. Örgütlerin kişileri radikalleştirme süreçlerinde bu tür kuramlardan sıkça yararlandıkları bilinen bir gerçektir. Bu manada çalışmamızda değineceğimiz önemli kuramlardan biri de sosyal kimlik kuramıdır.

2.1.7. Sosyal Kimlik Kuramı

Sosyal Kimlik Kuramı, gruplar arası davranışın tanımlanmasına ilişkin farklı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Gruplar arası algı ve davranışı açıklamada temel güdüsel ve bilişsel süreçlerinin yerini vurgulayan kuram birbiriyle yakından ilişkili olan beş temel kavram üzerine kuruludur. Bunlar genel olarak şu şekilde ifade edilebilir:

- *Sosyal kimlik*: Bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır. Yani insanlar, kendilerini bir grup üyesi olarak tanımlayarak bu grupla özdeşleşirler. Örneğin, etnik kimlik, milliyet, cinsiyet, meslek gibi faktörler sosyal kimliği şekillendirir.
- *Sosyal sınıflandırma*: İnsanlar, karmaşık dünyayı anlamlandırmak için grupları sınıflandırır. Bu sınıflandırma, iç gruplar (örneğin, aynı etnik kökene sahip insanlar) ve dış gruplar (örneğin, farklı etnik kökenlere sahip insanlar) arasındaki ayrımı içerir. Sosyal kimlik, bu sınıflandırma sürecinde önemli bir rol oynar.
- *Sosyal karşılaştırma*: Bireyler, kendi grupları ile diğer grupları karşılaştırarak kimliklerini şekillendirirler. Bu karşılaştırma, kendini daha üstün veya daha aşağı görmek şeklinde gerçekleşebilir. Örneğin, bir etnik grubun diğer etnik gruplarla karşılaştırılması, sosyal kimliği etkiler.
- *En küçük grup paradigması*: Bu kavram, insanların sosyal kimliklerini ve grup üyeliğini en yakın ve en anlamlı gruplarında deneyimlediklerini belirtir.
- *İç ve dış grup kayırmacılığı ve sosyal yapı*: İnsanlar, kendi gruplarına kayırmacılık yapma eğilimindedir. Bu, iç grup üyelerine daha fazla olumlu davranışta bulunma ve dış grup üyelerine daha az olumlu davranışta bulunma anlamına gelir. Sosyal kimlik, bu iç grup kayırmacılığını etkiler (Taijfel - Turner, 1986; Ashforth - Mael, 1989; Harwood, 2020).

Bu beş kavramı ayrı ayrı ele almak çok da kolay değildir. Çünkü bu kavramlar iç içe girmiş kavramlardır (Demirtaş, 2003, 127). Bu kuram, radikalleştirme süreçlerinde örgütsel

faaliyetler kapsamında örgüte eleman kazandırma aşamasında grupsal aidiyet oluşturma ve kimlik inşası aşamalarında radikal örgütlerce uygulanabilir bir kuramdır. Toplumsal manada çekici ve itici faktörlere maruz kalan birey radikal örgütlerce oluşturulan grupların birine kendini yakın hissederek o gruba özdeşleşmeye başlayarak sosyal bir kimlik edinmeye başlar. Kişi mensubu bulunduğu gruba diğer gruplar arasında bir değerlendirme yapmaya başlar ve mensubu bulunduğu iç grup ile “diğer” olarak tanımlanan dış grup arasında bir kıyaslama yoluna başvurur. Benlik algılarının yükselmesi için kayırmacı bir tutum sergileyen kişiler, kendi grup üyelerine karşı yanlı bir tutum sergilemeye başlar. Bu süreçte örgüte katılım sağlayan birey örgütsel grubunu mental olarak da içselleştirmeye başlar. Radikalleştirme süreçlerinde iç ve dış grup yaklaşımları somut bir şekilde etkili bir ayırıştırma yöntemi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 3. İç ve Dış Gruba Etnik Merkezci Yaklaşımlar

<i>Üyelerin İç Gruba (Biz) Yaklaşımı</i>	<i>Üyelerin Dış Gruba (Onlar) Yaklaşımı</i>
Kendilerini uzman ve kusursuz görmek	Diğerlerini ikinci sınıf, ahlaki değerleri zayıf ve yetersiz görmek
Kendi değerlerini tümüyle doğru ve evrensel bulmak	Diğerlerinin değerlerini reddetmek
Kendilerini güçlü görmek	Diğerlerini zayıf görmek
Diğer iç-grup üyeleriyle işbirlikçi ilişkiler kurmak	Dış-grupla işbirliğini reddetmek
Grup içindeki otoritelere boyun eğmek	Dış-gruptaki otoritelere karşı gelmek
Grup üyeliğini sürdürme yönündeki istekliliğini sergilemek	Dış-grup üyeliğini reddetmek
İç-grup üyelerine güven duymak	Dış-grup üyelerine güvenmemek
Diğer iç-grup üyelerine ilişkin olumlu tutumlar geliştirmek	Dış-grup üyelerine olumsuz duygularını ve nefretini sezdirmek
İç-grubun başarılarından kendine pay çıkarmak	Grup içindeki tatsızlıklardan ve iç-grubun başarısızlıklarından dış-grubu sorumlu tutmak

Kaynak: (Demirtaş, 2003, 136)

Sosyal Kimlik Kuramının temel kavramları, örgüt üyelerinin kimlik algılarını, gruplar arası ilişkilerini ve örgütsel bağlılıklarını nasıl geliştirdiğini ve sürdürdüğünü açıklamaya yardımcı olur. PKK terör örgütü gibi etnik örgütler, Sosyal Kimlik Kuramı çerçevesinde incelenebilecek ideal bir örnektir. Bu örgütlerde, üyeler güçlü bir sosyal kimlik duygusuna sahip olurlar ve bu kimlik, örgütün ideolojisi ve hedefleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Bu kuram etnik radikal bir yapıya sahip olan PKK terör örgütüne uyarladığında örgütün hareket ve davranış metotları şu şekilde tablolastırılabilir.

Tablo 4. Sosyal Kimlik Kuramının Temel Kavramlarının PKK Terör Örgütüne Uygulanması

Sosyal Kimlik	PKK terör örgütü üyeleri, örgütlerinin ideolojisine ve amaçlarına sahip olduklarını düşünerek, kendilerini bu grupların bir parçası olarak tanımlayarak Kürt kimliğiyle güçlü bir özdeşleşme yaşarlar. Bu kimlik, örgütün ideolojisinin temelini oluşturur ve üyelerin örgütsel bağlılıklarını ve eylemlerini yönlendirmek için kullanılır.
Sosyal Sınıflandırma	PKK terör örgütü, Türkiye'deki Kürt nüfusunu ayrı bir etnik sınıf olarak tanımlayıp insanları "Kürtler" ve "Türkler" gibi kategorilere ayırarak sosyal bir sınıflandırma yapar. Bu sınıflandırma, "biz" ve "onlar" ayrımını pekiştirerek gruplar arası çatışmayı tetiklemek amacıyla yapılır.
Sosyal Karşılaştırma	PKK terör örgütü üyeleri, kendi gruplarını diğer gruplarla, özellikle de Türk devletiyle karşılaştırma eğilimindedirler. Bu karşılaştırma, örgütün ideolojisini ve hedeflerini meşrulaştırmak ve kendi gruplarının üstünlüğünü vurgulamak için kullanılır.
En Küçük Grup Paradigması	PKK terör örgütü, üyelerini küçük gruplara ayırarak örgütsel bağlılığı ve dayanışmayı artırmayı amaçlar. Bu küçük gruplar, üyelerin sosyal kimliklerini pekiştirmelerine ve örgütsel hedeflere bağlılıklarını sürdürmelerine yardımcı olur.
İç - Dış Grup Kayırmacılığı ve Sosyal Yapı	PKK terör örgütü, üyeler arasında güçlü bir iç grup kayırmacılığı duygusu teşvik eder. Bu, örgüt üyelerinin kendi gruplarını diğer gruplardan üstün görmelerine ve "biz" grubuna mensup olmanın ayrıcalığını hissetmelerine yol açar. Bu durum örgüt içindeki sosyal yapıyı güçlendirerek grup üyelerinin birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmalarını sağlar.

2.1.8. Kusurlu Ebeveyn Yaklaşımı Teorisi

Sosyal-psikoloji teorilerinden biri olan “Kusurlu Ebeveyn Yaklaşımı Teorisi” ilk defa Lawrence Kohlberg tarafından 1963 yılında "Moral Development and Identification" başlıklı makalesinde ortaya atılmıştır. Ancak daha sonra bu teorinin geliştirilmesi ve popülerleşmesi Carol Gilligan tarafından yapılmıştır (Kohlberg, 1963; Gilligan, 1993). Bilindiği üzere aile sosyal bir varlık olan bireyin ilk toplumsal bir kimlik kazandığı informal bir kurumdur. Ailede, ebeveyn tutumları çocuğun gelişim evrelerinde büyük rol oynamaktadır. Ebeveynler, çocukların büyüme ve gelişme süreçlerinde rehberlik eder, onlara sevgi ve güven ortamı sağlar, toplumsal değerlerin aktarılması için bir köprü vazifesi görür. Ancak bazen, ebeveynlerin hatalı ve olumsuz davranışları çocukların psikolojik sorunlarının temel nedenleri olarak ele alınmaktadır. Bu noktada, Kusurlu Ebeveyn Yaklaşımı teorisi, ebeveynlerin yanlış davranışlarının çocukların psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceğini iddia eden bir teorik çerçeve sunar.

Kusurlu Ebeveyn Yaklaşımı teorisi, çocukların psikolojik sorunlarının, ebeveynlerin dikkatsizliği, istismarı veya duygusal ihmalden kaynaklandığını savunur. Bu teoriye göre, çocuklar travmatik deneyimler yaşadıklarında, özellikle ebeveynlerin ihmâl veya istismarına maruz kaldıklarında, duygusal ve psikolojik sorunlar yaşama eğilimi gösterirler. Ebeveynlerin yetersizlikleri, çocukların özgüven eksikliği, kaygı, depresyon ve saldırganlık gibi sorunlarla mücadele etmelerine neden olabilmektedir (Vygotskij - Cole, 2012).

Kusurlu Ebeveyn Yaklaşımı teorisi sosyal psikoloji alanında önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir ve çeşitli araştırmalarla desteklenmektedir. Bu araştırmalar, ebeveynlerin duygusal desteğinin eksik olduğu durumlarda çocukların duygusal düzenleme becerilerinde zayıflama ve empati yeteneklerinde azalma olduğunu göstermektedir. Ayrıca, çocukluk döneminde yaşanan travmatik deneyimlerin ilerleyen yaşlarda yaşam memnuniyetsizliği, ilişki sorunları ve ruh sağlığı sorunlarıyla ilişkili olabileceği belirtilmektedir. Bu konuda birçok çalışma mevcuttur. Örneğin; Baumrind, kusurlu ebeveyn yaklaşımına eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir. Ona göre, kusurlu ebeveyn yaklaşımı, çocuğun davranışlarını tek bir nedenle açıklamaya indirgemekte ve çocukların kendi gelişimlerdeki sorumluluğunu göz ardı etmektedir. Baumrind'e göre, ebeveynlerin tutumları sadece çocuğun davranışlarını etkilemez, aynı zamanda çocuğun kişilik özellikleri ve çevresel faktörlerle de etkileşime girer (Baumrind, 1966).

Alice Miller, kusurlu ebeveyn yaklaşımı teorisini destekleyen önemli araştırmacılardan biridir. Miller, çocukluk döneminde yaşanan travmatik deneyimlerin, yetişkinlikteki psikolojik sorunların temelinde yattığını savunur. Ona göre, fiziksel veya duygusal istismar, ihmâl veya duygusal olarak desteklenmeme gibi olumsuz deneyimler, çocuğun duygusal ve psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir (Miller, 2007). Herman, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) konusunda önemli çalışmalar yapmış bir araştırmacıdır. TSSB, çocukluk dönemindeki travmatik deneyimlerin yetişkinlikteki psikolojik sorunlara yol açtığı bir durumdur. Herman da, çocukluk döneminde yaşanan istismar, ihmâl veya travmatik deneyimlerin, yetişkinlikteki psikolojik sorunların temelinde yattığını vurgular (Herman, 1997). Van der Kolk, çocukluk dönemindeki travmatik deneyimlerin beyin ve sinir sistemi üzerindeki etkilerini inceleyen bir araştırmacıdır. Araştırmaları, çocukluk dönemindeki travmaların, yetişkinlikteki duygusal düzenlemeyi, stres tepkilerini ve ilişki kurma yeteneğini etkileyebileceğini göstermektedir. Bu da kusurlu ebeveyn yaklaşımı teorisinin temelini desteklemektedir (Van der Kolk, 2015).

Eisenberg ise, bu yaklaşımın çocukların duygusal düzenleme ve empati becerileri üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Araştırmalarında, ebeveynlerin duygusal desteği eksik olduğunda, çocukların empati yeteneklerinde zayıflama ve duygusal düzenleme sorunları yaşama eğilimi olduğunu bulmuştur (Eisenberg, 1992). Son olarak sosyal öğrenme teorisiyle tanınan bir psikolog olan Bandura'ya göre, çocuklar, ebeveynlerinin model aldıkları davranışları taklit edebilir. Ona göre, çocuklar, şiddet içeren veya yetersiz bir ebeveynlik modeli sergileyen ebeveynlerden olumsuz davranışları öğrenebilirler (Bandura, 1973).

Her ne kadar bireyler üzerinde ebeveyn tutumlarının gelişimsel açıdan büyük etkisi görülse de; çocukların ileriki yaşamlarında göstermiş oldukları travmatik davranışlar salt aile ve ebeveyn tutumları ile ölçülemez. Çocukların psikolojik sorunlarının tek bir nedenle açıklanması yerine, bireysel farklılıklar, genetik yatkınlıklar, diğer çevresel etkenler ve çocuğun kendi kişilik yapısı gibi faktörlerin de göz önünde bulundurulması önemlidir. Ebeveyn davranışları, çocukların psikolojik sağlığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilirken, diğer etkenlerin de etkisini değerlendirmek gerekmektedir (Eisenberg, 1992).

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle, çalışmamızın konusu itibariyle bu tutumların bireyin radikalleşmesinin alt nedenlerinden biri olabileceği düşünülmektedir. Teorik çerçeveden bakıldığında tekil bir neden olmasa da bu dönemde zorbalığa uğrayan çocuklarda nispeten şiddet eğilimleri diğer akranlarına göre daha fazladır. Radikal/terör eylemlerine katılan kişilerin bu dönemlere ait ailesel travmalarının olduğu bilinmektedir (Verkaik, 2016). Bu tutumlar neticesinde; çocuklarda güven eksikliği, öfke, saldırganlık ve dışlanma hissi gibi duygusal tepkiler gelişebilmektedir. Eğer bu sorunlar çocukların hayatında yeterince ele alınmaz veya çözülmezse, yaşanan duygusal bozukluklar ilerleyen dönemlerde bireylerin radikalleşme eğilimlerini ivmelendirebilir (Horgan, 2008), radikal ideolojilere yönelmesini veya radikal gruplara katılma isteğini körükleyebilir. Bu durum, duygusal bir boşluğu doldurma, aidiyet arayışı veya intikam duygusu gibi motivasyonlarla ilişkilendirilebilir. Sonuç olarak, her ne kadar Kusurlu Ebeveyn Yaklaşımı teorisi ile radikalleşme arasında net bir bağlantı kurulamasa da elde edilen doneler ve yaşantısal deneyimler aile içi yanlış tutumların çocukların ileri zamanlarda radikalleşmesi sürecini kısmi de olsa etkilediğini ortaya koymaktadır.

2.1.9. Seçilmiş Travma ve Seçilmiş Zafer Olgusu

Politik psikoloji, bireylerin duygusal ve davranışsal yanıtlarının siyaset üzerindeki etkilerini inceleyen bir alandır. Bu disiplin, ilk olarak Frankfurt Sosyal Araştırmalar Enstitüsü tarafından kullanılmış ve zamanla politik liderlerin eylemleri, yönetim biçimleri ve toplumun genel politik yapısını analiz etmeye yönelmiştir. Politik psikolojinin temel kavramlarından “seçilmiş zafer” ve “seçilmiş travma”, grupların tarihi deneyimlerini nasıl hatırladıkları ve yorumladıkları ile ilgilidir. “seçilmiş zafer”, bir topluluğun geçmişteki başarılarını ve diğer gruplar üzerinde elde ettiği üstünlükleri simgelerken, “seçilmiş travma” ise bir topluluğun geçmişte yaşadığı ve genellikle dış bir düşman tarafından kaynaklanan acı verici olayların kolektif hafızadaki izlerini ifade eder. Bu iki kavram, etnik bir grubun tarih anlayışının şekillenmesinde, radikalleşmesinde veya kimi zaman da kimlik inşa etme sürecinde önemli rol oynadığı görülmektedir (Doğan, 2021, 48-49).

Vamık D. Volkan'ın "Large-Group Identity, International Relations and Psychoanalysis" adlı eserinde ortaya koyduğu “*seçilmiş travma ve seçilmiş zafer*” kavramları, yukarıda da değinildiği gibi radikal etnik grupların kimlik inşası ve siyasi mobilizasyon süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kavramlar, kolektif hafızanın ve travmatik deneyimlerin etnik gruplar üzerindeki etkisini anlamamıza yardımcı olur. Radikal etnik gruplar, bu kavramları siyasi amaçları için kullanarak grup üyelerini mobilize etmek, şiddeti meşrulaştırmak ve düşman algısını pekiştirmek için kullanmaktadır. Bu durum, etnik çatışmaların ve şiddetin artmasına neden olabilir.

Büyük grup kimliği, genellikle etnik, ulusal veya dini bağlamda, binlerce hatta milyonlarca insanın paylaştığı ve genellikle ortak bir geçmişe, kültüre veya dini inançlara dayanan bir öznel deneyim olarak tanımlanır. Bu kimlik, üyeler arasında kalıcı bir aynılık duygusu yaratır ve aynı zamanda onları diğer gruplardan ayıran belirli özelliklerle donatır. “Seçilmiş travma” kavramı, bir grubun üyelerinin atalarının geçmişte yaşadığı ve genellikle bir düşman tarafından uygulanan büyük bir travmanın, grup üyeleri tarafından paylaşılan ve hatırlanan bir zihinsel temsilini ifade eder. Bu travma, grubun kimliğinin bir parçası haline gelir ve genellikle grup üyeleri tarafından anlatılan hikayeler ve ritüeller aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılır. Grup kimliğini sürdürmek, korumak ve onarmak, grubun üyeleri için temel bir görevdir ve bu, genellikle ortak tarihleri ve deneyimleri hatırlayarak ve bunları gelecek nesillere aktararak gerçekleştirilir. *Seçilmiş Travma*; bir etnik grubun tarihsel geçmişinden, kolektif kimliğini ve siyasi görüşlerini şekillendirmek için seçtiği ve sürekli

hatırladığı travmatik bir olay veya olaylar dizisidir. Bu travmalar, genellikle dış bir grup tarafından gerçekleştirilen zulüm veya haksızlıklar olarak algılanır. Seçilmiş travmalar, grup üyeleri arasında ortak bir mağduriyet duygusu ve "biz" ve "onlar" ayrımı yaratarak etnik kimliği pekiştirir. *Seçilmiş Zafer ise*; bir etnik grubun tarihsel geçmişinden, kolektif özgüvenini ve kahramanlık duygusunu beslemek için seçtiği ve kutladığı zafer veya başarı hikâyeleridir. Bu zaferler, genellikle dış bir gruba karşı kazanılmış zaferler olarak görülür ve etnik grubun üstünlüğünü ve gücünü sembolize eder. Seçilmiş zaferler, grup üyelerine gurur ve ilham verir ve etnik kimliğe bağlılığı artırır (Volkan, 2001).

Bir travmanın içerdiği incinme, örselenme, acı çekme, utanç gibi duygulara yönelik olarak geliştirilen bilinçdışı savunmaların, etnik grup içinde kuşaktan kuşağa aktararak etnik kimliğin bir parçası haline getirilmesi mekanizması da devreye girdiğinde “seçilmiş travma” kavramının tüm unsurları tamamlanmış olmaktadır (Tombuloğlu, 2008). Radikal etnik gruplar, seçilmiş travma ve seçilmiş zafer kavramlarını siyasi amaçları için kullanmaya meyillidirler. Bu kavramlar, grup üyelerini mobilize etmek, şiddeti meşrulaştırmak ve düşman algısını pekiştirmek için kullanılmaya müsait bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür aşırı gruplar seçilmiş travma yöntemini kullanarak aşağıdaki tabloda belirtilen sonuçlara ulaşmayı hedeflemektedirler.

Tablo 5. Seçilmiş Travma ve Seçilmiş Zafer Olgularının Radikal Gruplarca Kullanımı

Seçilmiş Travma	Seçilmiş Zafer
Grup üyeleri arasında mağduriyet ve öfke duygularını tetiklemek	Grup üyelerine güç ve özgüven duygusu aşlamak için kullanılır.
Düşman gruba karşı nefret ve intikam arzusunu körüklemek	Etnik grubun üstünlüğünü ve hâkimiyetini savunan ideolojileri destekler.
Grup üyelerinin dış dünyayla olan ilişkilerini "biz" ve "onlar" şeklinde dikotomik bir çerçevede göstermek	Grup üyelerini kazanılmış zaferler doğrultusunda şiddete ve militanlığa teşvik eder

2.1.10. Radikalleşme Sürecini Modelleme Biçimleri ve Metodolojisi

Radikal olarak tanımlanabilecek kişilerin illa ki terör faaliyetlerine katılması gibi bir durum söz konusu değildir. Fakat radikalleşme teröre katılmak veya aşırı eylemler sergilemek için önemli bir sacayağıdır. Bu alanda ele alınan çalışmalarda genel olarak bu sürecin bireysel bir anomaliden ziyade toplumsal bir olgu ve ilişkisel bir örüntüye sahip olduğuna dair atıflar ön plandadır (Köse - Coşkun, 2019, 45). Bu bağlamda hem devlet

güvenlik birimlerinin hem de sosyal bilimcilerin bu aşamaları belirlemek için geliştirmiş oldukları radikalleşme modelleri bulunmaktadır. Farklı deneyim ve süreçlerin ürünleri olan bu modelleme biçimleri kendi içerisinde artı ve eksi yönler barındırır. Bunun nedeni de daha önce değinildiği gibi standart bir radikalleşme modelinin ortaya konulamamasına bağlıdır. Bu nedenle radikalleşme modellerini ortaya koyabilme adına genel olarak kullanılan birkaç modele değinmenin isabetli olacağı düşünülmektedir.

2.1.10.1. Fathali Moghaddam ve Kademeli (Merdiven) Radikalleşme Modeli

Fathali Moghaddam, şiddet unsuru barındıran radikalleşme sürecini altı basamakta tanımlamakta ve bu tanımlamayı yaparken altı katlı bir apartman metaforu kullanmaktadır. Zemin katta bireyin bilişsel düzeyde bilinçlenmesi veya sorgulamaya başlaması bulunur. Toplumun çoğunluğunun bulunduğu bu katta birey haksız ve adaletsiz koşulları nedensellik ilişkisi bağlamında yorumlamaya başlamaktadır. Birinci katta bu adaletsiz duruma çare arayan kişiler mevcuttur. Bu katta siyasi ve sosyal sorunlara yönelik seçenekler keşfedilir. İkinci katta adaletsizliğe maruz kaldığını düşünen bireyler dış gruplarda suç aramaya başlar. Üçüncü katta ahlaki çöküntüye bağlı olarak terör/radikal gruplarla özdeşleşme ve onlarla bağ kurma süreci başlar. Dördüncü katta örgüte yeni üye olan kişiler örgütün değer yargıları ile tahkim edilmeye başlanmaktadır. Son ve altıncı katta örgüt bireyde doğal olarak mevcut bulunan şiddete bulaşma ve terör eylemlerinde yer alma isteksizliğini yenmesi için fırsatlar tanımaktadır (Köse - Coşkun, 2019, 50).

Şekil 9. Kademeli Radikalleşme Modeli

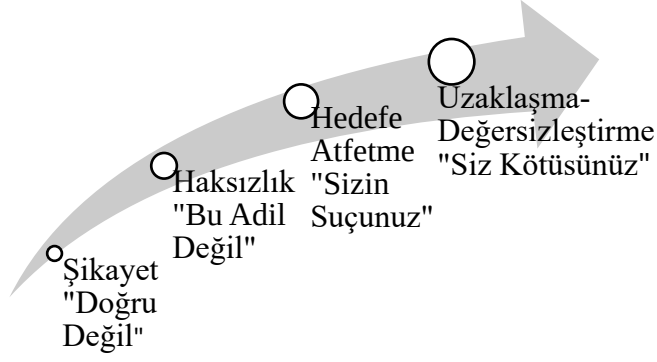
Kaynak: (Borum, 2011, 40; Köse - Coşkun, 2019, 49)

Radikalleşme sürecinin sadece adaletsiz bir muameleyle karşı karşıya kalınca meydana geleceği fikri sık bir yaklaşımdır. Bireyin o gruba karşı sempati duyması ve sosyal kimlik bağlamında o gruba karşı aidiyet hissetmeye başlaması önemli bir adım sayılmaktadır. Son dönemde özellikle sosyal medya ve iletişim kanalları vasıtasıyla örgütler kendileri için sempatican toplama yoluna başvurmaktadırlar. Örneğin doğuda gençlerin suça sürüklenmesi için gençler basit eylemlere dâhil edilerek onlarda bir grup benliği meydana

getirilmekte bu süreçte örgüt üyeliğinin meydana gelmesi için onların isteksizliklerini yenme konusunda onlara fırsatlar tanınmaktadır.

2.1.10.2. Borum'un Dört Aşamalı Modeli

Borum, “terörist düşünce sürecinin” nasıl geliştiğini açıkladığı “Dört Aşamalı Modeli”nde (The Four-Stage Model), farklı ideolojik altyapılara sahip şiddeti araç olarak kullanmayı benimseyen çeşitli grupların radikalleşme süreçlerinin ortak temel özelliklerini ortaya koymuştur. Bu modelde haksızlıklar ve mağduriyetler ile hassasiyetlerin nasıl başka gruba karşı nefrete dönüştüğü ve söz konusu nefretin bir kısmının şiddeti nasıl meşrulaştırıldığı veya itici güç hâline getirildiği açıklanmaya çalışılmıştır. Dört aşamalı model tatmin edici olmayan bir olay, durum ya da şikâyetin ilk aşamada “doğru değil” olarak tanımlanması ve bu durumun adaletsizliğe neden olması sonrasındaki ikinci aşamada “bu adil değildir” şeklinde kabul edilmesini ihtiva eder. Üçüncü aşamada (“sizin suçunuz”), adaletsizlik durumu bir politikaya, kişiye ya da ulusa atfedilir. Dördüncü ve son aşamada, sorumlu olarak kabul edilenler “siz kötüsünüz şeklinde nitelendirilerek ve hatta şeytanlaştırılarak, saldırganlığın meşrulaştırılması veya bir güdü hâline getirilmesi kolaylaştırılmış olur. Söz konusu modelde, görelî yoksunluk ve haksızlığa uğradığı inancıyla ortaya çıkan, ahlaki olarak tanımlanan öfke ve öfkenin nasıl sözde adaletsizlik algısı ile terörist eylemlerin meşrulaştırıldığı ortaya konulmuştur. Moghaddam ile Borum’un yaklaşım ve modellerinde terörizme giden zihniyetin başlangıç noktası temelde haksızlıklar ve mağduriyetler ile hassasiyetler olarak ele alınmıştır. Böylece, sadece mağduriyetler veya haksızlıklar değil, yeni bir devlet kurma, mevcut iktidarı ele geçirme, kendi ideolojisini yayma, ayrılıkçılık gibi idealize edilmiş amaç ve hedeflerden oluşun farklı olgular da terörizme giden yolun başlangıç noktalarını oluşturabilir (Borum, 2011, 38-39; Kurum - Avcı, 2018, 64-65).

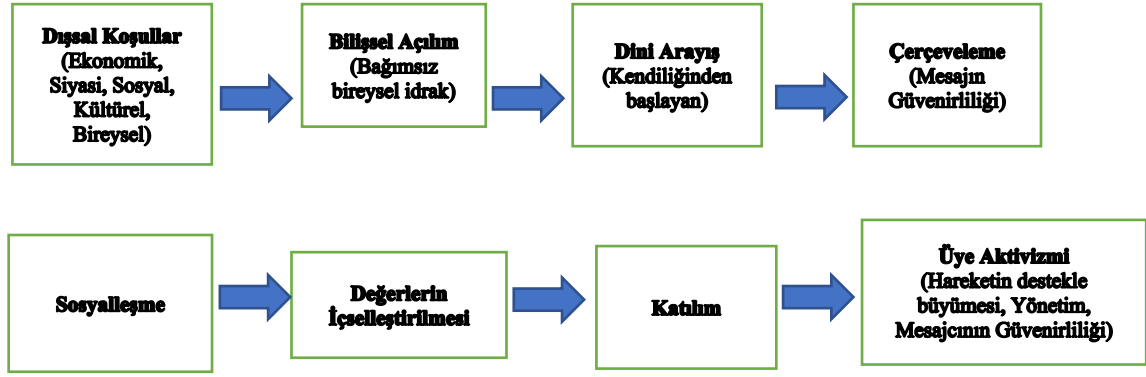

Şekil 10. Terörist Düşünce Sürecinin Dört Aşamalı Modeli

Kaynak: (Borum, 2011; Kurum - Avcı, 2018)

2.1.10.3. Quintan Wiktorowicz'in Sosyal-Bilişsel Modeli

Sosyal hareket teorisi temelinde yeni bir radikalleşme modeli geliştiren Wiktorowicz'e göre hiçbir yaklaşım modeli tek başına radikalleşme sürecini tam olarak açıklayamaz. Bu model, radikalleşme sürecini bireysel ve toplumsal çerçevede ifade edebilmek için bilişsel ve sosyal etkenlerin bir araya gelmesi gerekliliğini savunur. Özünde, radikalleşme sürecinin bir birbirini takip eden bir sürü etmenden meydana geldiğini ve bu etmenlerin kendi içerisinde birbirleriyle ilişkili olduğunu öne sürer. Ona göre bireyin radikalleşme sürecinde harekete geçme aşamasında gruplar ve grup dinamikleri oldukça önem arz etmektedir (Köse - Coşkun, 2019, 51). Dolayısıyla Wiktorowicz'in Sosyal-Bilişsel Modelinde, radikalleşme salt bireysel bir süreç olarak ele alınmaz. Bu aşamada sosyal etkileşimler ve çevresel faktörler de radikalleşmeyi önemli ölçüde ivmeler. Kişilerin bilişsel düzeylerinin şekillendiği sosyal ağlar ve bağlamlar radikalizm düşüncesin kuvvetlenmesine neden olmaktadır. Genel olarak bakıldığında bireylerin radikalleşme aşamalarını ifade eden Quintan Wiktorowicz'in Sosyal-Bilişsel Modeli, bizlere bilişsel, ideolojik ve sosyal faktörleri bir araya getiren kapsamlı bir çerçeve sunar (Wiktorowicz, 2004, 77-78).

Şekil 11. Quintan Wiktorowicz'in Sosyal-Bilişsel Modeli

2.1.10.4. McCauley ve Moskaleiko'nun Üç Seviyeli / On İki Aşamalı Modeli

Radikalleşme sürecini; birey, küçük grup ve kitle düzeyinde üç ana başlık altında toplamayı tercih eden McCauley ve Moskaleiko diğer radikalleşme modellerinin aksine doğrusal bir gidişatın ön görülemeyeceğini ifade etmektedir (Köse - Coşkun, 2019, 53-55). Bu bağlamda siyasal radikalleşme ve terörizme giden yolların çok çeşitli ve farklı nedenleri olabilmektedir.

Radikalleşme olgusu birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Konumuz itibari ile bizim alanımıza giren siyasal radikalleşme mefhumu genellikle kişi veya grupların sahip olduğu politik görüşlerinin dramatik bir değişime uğrayıp bunların daha uç ve radikal fikir ve eylemlere yönelmesi olarak tanımlanabilir. Daha önce de ifade edildiği gibi radikalizm seviyesi arttıkça kişi ve grupların sahip olduğu ideolojiye bağlılıkları artar. Bu tür kişiler fikirlerinin uygulanması için ise şiddet veya silahlı mücadele dahil her türlü yolu kendilerine meşru olarak görebilirler. Siyasal radikalleşme mekanizmaları içerisinde farklı birçok faktör barındırabilir. Bunlar içerisinde; her türlü sosyal ağlar, ideolojik temelli örgütlenmeler, karizmatik liderler, örgütsel ve fikrîsel propagandalar ve özsel faktörler gibi çeşitli unsurlar yer alabilir. Ancak her ne olursa olsun, herhangi bir kişi veya grup için radikalleşme süreçleri ve radikalleşmeye neden olan etmenler farklılık arz edebilir ve doğal olarak bu nedenleri anlamak oldukça karmaşık ve zordur (McCauley - Moskaleiko, 2008). Bireysel düzlemde ele alındığında örneğin, bir kişi sosyal medya vasıtasıyla radikal fikirlere sahip bir gruba katılabilir, bu grubun düşüncelerinin ve ideolojik propagandalarının etkisine girebilir. Terörizmine giden ilk safha olarak nitelendirebilen bu aşamada olay tamamen bireysel olarak gelişir. Kişinin kendisini o gruba yakın hissetmeye başlaması ve grubun direktifleri ile hareket etmeye başlaması, o gruba beraber kitlesel bir oluşumun parçası olması terörizme

doğru giden yolların ayak izlerinin bir göstergesi arasında sayılır (McCauley - Moskalenko, 2008, 415).

McCauley ve Moskalenko'nun radikalleşme aşamalarını ifade ettiği aşamalı modelin tablolaştırılmış hali bu modeli anlamayı kolaylaştıracaktır. Bu tabloya göre radikalleşme mekanizmalarının altısı birey, üçü grup ve diğer üçü de kitlesel düzeyde radikalleşme ile ilintilidir.

Tablo 6. McCauley ve Moskalenko'nun Üç Seviyeli / On İki Aşamalı Modeli

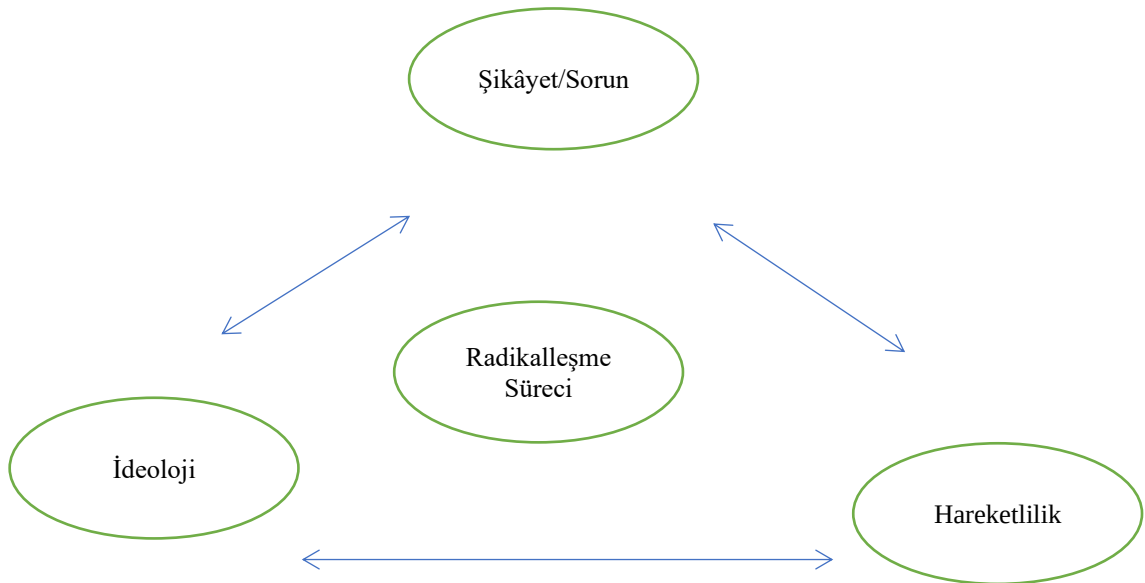
Radikalleşme Düzeyi	Mekanizma
Birey	• Kişisel Sorunlar • Siyasal Hınç • Radikal Bir Gruba Katılmak – Riskli Durum • Radikal Bir Gruba Katılmak-Sevginin Gücü • Benzer Düşünen Gruplarda Aşırıılık Geçiş • İzolasyon ve Tehdit Altında Aşırı Uyum
Grup	• Benzer Destek Grupları İçin Rekabet • Devlet İktidarı ile Rekabet-Yoğunlaşma • Grup içi Rekabet- Ayrışma
Kitle	• Jiu-Jitsu Politikası • Nefret • Şehitlik

2.1.10.5. Heinke-Persson'un Birleştirici Gençlik Radikalleşmesi Modeli

Bu radikalleşme modelinde gençlerin radikalleşmesine yol açan temel nedenin gençlerin savunmasızlıkları (biyolojik ve psikososyal) olduğu ifade edilmektedir. Genç bireylerin biyolojik ve psikososyal özellikleri onların daha savunmasız olması durumunu tetiklemektedir. Biyolojik faktörler arasında ergenlik dönemindeki hormonal ve beyinsel değişimler ve gelişimler buna örnek gösterilebilirken; psikososyal faktörler arasında aile içi problemler, akran ve arkadaş çevresi, kimlik ve benlik arayışı ile sosyal adaletsizlik ve toplumsal düzensizlik gibi konular yer almaktadır. Bilhassa gençlerin radikalleşme sürecinde bu savunmasızlıklarının çok yönlü bir şekilde ele alınması gerektiği bilinmektedir. Örneğin; ailesiyle herhangi bir sorun yaşayan genç birey, sorunları çözülmediğinde yalnızlık duygusuna kapılmakta bu durum o ve ona benzeyen kişileri radikalleşmeye daha yatkın bir hale getirmektedir. Aynı zamanda arkadaş çevresi radikal gruplarla ilişkili olan bireylerin radikalleşme ihtimalleri daha yüksektir. Biyolojik faktörler de göz önüne alındığında hormonal değişimler sonucunda gençlerin daha duygusal ve daha

çok dürtüsel hareket ettiği bilinmektedir. Bu durum da gençleri radikal grupların propagandalarına açık hale getirmektedir (Dainel - Mareike, 2016).

Heinke ve Persson'a göre radikalleşme süreci şikâyet, ideoloji ve hareketlilik yörüngesinde birleşen üç ana unsurdan meydana gelmektedir. Buna göre, bu üç farklı unsurun bir araya gelerek birleşmesi ve etkileşime girmesi sonucunda radikalleşme süreci başlamaktadır. Psikososyal ve biyolojik faktörlerin de etkin olması sonucunda gençler; kargaşa, yabancılaşma, ayrımcılık ve kimlik arayışı gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkan sorunlar/şikâyetlerle radikalleşebilmektedir. Bu tür olumsuz ve ayrıştırıcı durumlar karşısında hassas bir yapıya sahip olan gençler bu durumların neticesinde tezahür eden ideolojik söylemlerin etkisi altına girebilmekte, bu durum onların daha hızlı radikalleşmelerine neden olabilmektedir. Sonuç olarak sosyal kimlik teorisinde de değinildiği gibi fikirsel benzerlikleri olan sempatizanlar arasında bu durum güçlü bağların oluşmasını sağlamaktadır. Radikal ideolojik fikirler ekseninde sorunlarına cevap bulan genç bireyler, oluşturulan ideolojik amaç çerçevesinde kendisini yakın bulduğu bir gruba ait hissetmeye başlamaktadır. Düşünsel altyapısı oluşan gençler, mensubu olduğu grup üyelerinin de etkisi ile yeni değerler edinmektedir. Bu yeni düşünce sistemi etrafında şekillenen bu düşünce yapısı zamanla şiddeti ve zor kullanmayı meşru ve hatta zorunlu olarak görmeye başlayacaktır. Sonraki ve en önemli aşama olan hareketlilik aşamasına geçen birey, bu noktadan sonra eylemlere katılma konusunda herhangi bir tereddüt yaşamayacaktır (Yıldız, 2020, 30-31).

Şekil 12. Heinke-Persson'un Birleştirici Gençlik Radikalleşmesi Modeli

2.1.11. Radikalleşme Tipolojileri

Radikalizm mefhumu bilindiği üzere çok boyutlu bir olgu olup içerisinde birçok unsuru barındıran eklektik bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda radikalizm içinde yaşanan zaman dilimi ve şartlara bağlı olarak değişik boyutlar alabilir (“Types of Radicalization - info-radical.org”, 07 Haziran 2023). Bu durumlara bağlı olarak farklı olay ve ideolojilerle ayrıca ilişkilendirilebilir. Radikalizm tipolojilerini anlayabilmek için radikalizmi sistematik bir şekilde kategorize etmek ve analiz etmek öncelikli görevlerdendir. Bu bölümde radikalizm kavramının tipolojik boyutlarına odaklanarak ideolojik radikalizm, dini ve manevi radikalizm, etnik-ulusal radikalizm, neo-radikalizm boyutlarına değinmekte yarar vardır.

2.1.11.1. İdeolojik Radikalizmin

İdeoloji, mevcut siyasal düzeni korumayı, az biraz değişime uğratmayı veya tamamen yok etmeyi hedeflemiş politik eylemlere altyapı oluşturmuş tutarlılığı düşük fikirsel kümelenmelerdir. Bu açıdan ortaya çıkmış tüm ideolojiler dünya görüşlerini ifade eden bir manifestoya sahiptirler, idealize edilen geleceğe dair kendi fikirleri doğrultusunda iyi bir toplum modeli önerirler ve bu iki unsuru nasıl başarabileceklerine dair bir yol haritası belirlerler (Heywood, 2010, 28-29). Her ideolojik sistemde bahsi geçen durumları gerçekleştirmek için fanatik bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda; bireyin içinde bulunduğu çevresel şartlar ile siyasi koşullar vasıtasıyla bireylerin politik veya sosyal ideolojileri temelinde radikalleştiği durumu ifade eden radikalizm tipolojisine ideolojik radikalizm denir. Bu tipolojide bireylerde mevcut siyasi veya sosyal düzene karşı derin bir hoşnutsuzluk, geleceğe karşı kaygı ve mevcut düzene karşı içten içe bir öfke vardır (Ülken, 1969, 179). Farklı siyasi spektrumlar üzerinde ortaya çıkabilen ve bu alanda radikalleşen bireyler toplumda değişim dönüşüm veya devrim gibi taleplerini dile getirmekten çekinmezler. Bunun için fikirsel düzeyde olan radikal düşüncelerini gerektiğinde fiiliyata geçirmektedirler (Yaziji - Doh, 2013). Fransız İhtilali’nden beri birçok ülkede aşırı sağ gruplarının yükselişe geçtiği görülmektedir (Aslan, 2018, 47). Bu gruplar bilhassa göçmen karşıtı, ırkçı ve ötekileştirici ideolojileri savunarak toplumda bir nevi kutuplaşmaya tabakalaşmaya ve şiddet olaylarının tırmanmasına neden olmaktadır (Janoski, 2005, 393-394). Aynı şekilde aşırı sol grupların da mevcut düzeni değiştirme ve yerine kendi fikirlerini ikame etme düşünceleri bulunmaktadır. Bu yönüyle aşırıcılıkta iki cenahın da ideolojik

düşüncelerinin benzer radikal yönleri bulunmaktadır. Bu gruplar da mevcut düzene karşı sosyalist veya komünist bir düzen önererek toplumun geneline bu ideolojilerini propaganda yoluyla empoze edip toplumun bir kısmını kutuplaştırmaktadırlar. Bahsi geçen her iki grup da toplumun mevcut düzenine karşı çıkan kimi zaman şiddet içeren kimi zaman da şiddet içermeyen radikal eylemlerle düşünceleri uğruna mücadele etme eğilimindedirler. Özetle ideolojik radikalizm bireylerin sistematik bir şekilde sosyal ve politik değişiklik talepleri ile ortaya çıkan bir radikalizm tipolojisidir (Köse - Coşkun, 2019, 130).

2.1.11.2. Dini ve Manevi Radikalizm

Dini ve manevi radikalizm; sosyolojik düzen ile ilgili olarak kişi veya grupların kendi zihin dünyalarındaki din anlayışını uygulayabilmek için; dini, manevi, doğaüstü veya ezoterik unsurları (uygulamalar, inançlar, ritüeller, eylemler) seferber etmesidir. Doğruları sadece doğru veya yanlış şeklinde ikili değerler çerçevesi ne sıkıştıran ve modernizmin karşısında çok katı bir tutum sergileyen bu düşünce sistemi özünde toplumsal bütünleşme sürecine katkı yapan ve bütünleşmeyi sağlayan dini inanç sistemlerine partikülarist bir yaklaşım tarzıyla yaklaşarak kitleler arasında kutuplaşma ve gruplaşmalara neden olmaktadır (Kirman, 2011, 120-121). Toplumun ana bileşenlerinin en önemli ögesi olan din olgusu, kimi zaman uç bir tutumla bazı kişilerin kendi fikir ve görüşleri ekseninde kullandığı aşırı bir unsur haline gelebilmektedir. Dini inançların referans alınıp kişilerin bu anlamda radikalleşmesine dini radikalizm denilir. Bu tür radikalizmin ortaya çıkmasının en büyük sebebi ise bireylerin mensubu olduğu dini doktrinleri kendi çıkarları doğrultusunda yorumlaması veya kötüye kullanması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Köse - Coşkun, 2019, 150). Dini radikalizm dünya genelinde farklı dini gruplarda veya inanç sistemlerinde ortaya çıkabilmektedir.

- ❖ Hristiyan Radikalizmi
- ❖ İslami Radikalizm
- ❖ Hindu Radikalizmi
- ❖ Yahudi/Siyonist Radikalizmi
- ❖ Budist Radikalizmi dini radikalizm türlerine örnek olarak sayılabilir.

Fundamentalist bir görünüme sahip olan bu radikalleşme türü ilk etapta kendi öz değerlerini koruma amacıyla olumlu bir mana taşıırken; zamanla saldırganlık, aşırılık, fanatizm ve şiddet içeren dayalı siyasal radikalist bir hal almıştır. Dini radikalizmin en temel

argümanları arasında; terörizm, din temelli ayrımcılık, dini fanatizm ve yeni bir neo-radikalizm türü olan internet/sosyal medya ağları tabanlı radikalizm sayılabilir. (Tekin, 2013, 235). Her ne kadar kendi sistematik yapısında eskiye dönme düşüncesi ve modernizm karşıtı bir tutum varsa da esasında dini radikalizm modern dünyanın bir ürünü olarak varsayılmaktadır (Heywood, 2010, 287).

2.1.11.3. Etnik-Ulusal Radikalizm

Etnik radikalizm bireylerin mensubu olduğu etnik kimlikleri çerçevesinde etnik özelliklerini ön plana çıkararak radikal bir tutum sergileme durumu olarak ifade edilebilir (Marshall, 2005, 215). Bu radikalizm türünün özünde “biz” ve “onlar” ekseninde “öteki” grup aidiyeti hissi ağır basmaktadır (Kirman, 2011, 107). Etnik radikalist kişi veya gruplar diğer etnik gruplara zarar vermek veya etnik çıkarlarını desteklemek için değişik radikal tavırlar ve eylemler sergileyebilmektedirler. Misalen aşırı milliyetçi veya ayrılıkçı eğilimler etnik radikalizmin ana unsurları arasında sayılabilir. Vamık D. Volkan, “Körü Kürüne İnanç” adlı eserinde etnisite kavramının bir “duygulanım” kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. O, etnisite kavramını; “insanları, bilinçdışı ve simgesel olarak anneleri gibi ya da çocukluk çağında kendilerine bakan önemli kişiler gibi “hissettikleri” kişilere bağlayan duyguları ve düşünceleri yansıtan bir duygu şeklinde tanımlar. Bu nedenle etnisite yalnızca temel duygusal düzeyde insanî bir aidiyet duygusunu ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda “başkası”nı “bizim gibi” olmayan biri şeklinde tanımlayarak özünde “biz-lik”i’n” ne olduğunu açıklar (Volkan, 2005, 32).

Giddens’e göre ise ırk ve etnik kimlik tamamen birbirinden farklı iki kavramdır. ırk kavramı yanlışlıkla değişmez ve biyolojik bir şeyi çağrıştırır, oysa etniklik anlam açısından bütünüyle toplumsal bir kavramdır. Etniklik kültürel pratiklere ve belli bir toplumun insanlarını diğerlerinden ayırt eden görünümlere atıfta bulunur. Etnik grupların üyeleri kendilerini toplumda diğer gruplardan kültürel açıdan farklı görür, karşılığında da diğer gruplar tarafından farklı görülürler. Farklı özellikler bir etnik grubu diğerinden ayırt etmeye yardımcı olabilir ancak, bunlar arasında en bilinenler dil, tarih ya da (gerçek ya da hayali) atalar, din, giyim ya da süslenme tarzlarıdır. Etnik farklılıklar bütünüyle öğrenilmiştir; bu durum, bazı grupların nasıl sık sık “yönetilmek için doğmuş” ya da “tembel”, “aptal” vb. şeklinde değerlendirildiğini hatırladığımızda apaçık ortaya çıkan bir noktadır. Aslında etniklikle ilgili doğuştan olan hiçbir şey yoktur. Etniklik, zamanla üretilen ve yinelenen,

bütününü toplumsal bir olgudur. Toplumsallaşma yoluyla genç insanlar, topluluklarının yaşam tarzlarını, normlarını ve inançlarını özümserler. Çok sayıda insan için etniklik bireyin ve grubun kimliği için önemlidir. Geçmişle süreklilik için önemli bir bağ oluşturur ve kültürel geleneklerin uygulanmasıyla canlı tutulur (Giddens, 2012, 535).

Toplumların zor zamanlar geçirdiği durumlarda –savaş, çatışma, iç karışıklık vb.- milliyetçilik, toplumsal bütünleşme konusunda kimi zaman işlevsel bir yapıya bürünmektedir. Ama genel olarak etnik ve kültürel olarak farklılık arz eden bir siyasal topluluk içerisinde bu unsur toplumda bölücü ve ayrıştırıcı işleve kavuşur. Aşırı tutumların neticesinde her yıl dünya genelinde bu tipte birçok etnik radikal olayların yaşandığı bilinmektedir (Turner, 1998, 246-247; Anıl Öztö, 2015; Çakan, 2018).

Çalışmamızın ana omurgası niteliğinde olan etnisite kavramı sonraki bölümlerde daha detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

2.1.11.4. Neo- Radikalizm Boyutları

Neo radikalizm kavramı, geleneksel radikalizm formları ve tanımlamalarından farklı olarak yeni bir radikalizm türünü ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Bu kavram genellikle önceden mevcudiyeti bilinen radikalist hareketlerin yeniden biçimlendirilip veya tekrardan yorumlanıp yeni bir versiyon şeklinde tanımlanmaktadır. Neo-radikalizm, modern veya çağdaş bir perspektife dayanan yeni ideolojik, politik veya toplumsal hareketleri kapsar. Bu gruba mensup kişiler, diğer radikalist hareketlerden farklı olarak ileri teknoloji ve iletişim araçlarından üst düzeyde yararlanmakta, küresel ve kültürel bir perspektife sahip olmaktadır. Başka bir ifade ile klasik radikalizmin sağ - sol düşünsel ve sembolik kaynaklarına dayanmayan bir yapıya sahip olan bu yeni form, üye, örgütlenme ve hareket yaklaşımları bakımından farklılıklar taşımaktadır. Toplumsal hak ve talepleri temel alan ve gelişen siyasal hareketleri ifade eden bir yaklaşıma sahiptir.

❖ Feminist radikalizm

❖ Ekolojist radikalizm bu yeni akımın alt başlıkları arasında sayılmaktadır (Köse - Coşkun, 2019, 160-161).

2.2. Kimlik ve Kimlik İnşa Süreçleri

2.2.1. Radikalleşme Süreçlerinin Sosyolojik Boyutları

Toplumun yapısında ve onu vücuda getiren oluşumlarda ortaya çıkan toplumsal tabaka, organizasyon ve kültürde meydana gelen köklü ve etkili değişimler toplumsal değişme olarak tanımlanmaktadır (Günay, 2005, 363). Toplumsal değişimlerin temelinde karmaşık, girift ve uzun sosyal olaylar, tecrübeler ve döngüler mevcuttur. Her türlü değişim talebinin karşısında illa ki değişime karşı duran kitlelerin bulunduğu da unutulmamalıdır. Bu değişim süreçleri, kimi zaman şiddet unsurları dâhil uç ve radikal sonuçları içeren niteliklere bürünebilmektedir. Aşırı bir tutum sergileyen taraflar hem değişimi isteyenler hem de değişime karşı olanlar arasından çıkabilir. Bu açıdan sosyolojik değişimler devinimsel olarak her an karşılaşılan olgulardır. Bu olguları değişim tipleri adı altında Güngör şu şekilde ifade etmektedir:

- ❖ *Serbest Sosyal Değişimler*, toplumsal iç ve dış dinamiklerin etkisi ile kendiliğinden ve kendi doğasında meydana gelen değişimlerdir.
- ❖ *Planlı ve Plansız Değişimler*, topluma belirli bir şekilde yön verebilen karizmatik kişi veya grupların toplumu istedikleri yönde değiştirdikleri değişimlerdir.
- ❖ *Mecburi Sosyal Değişimler*, kitlesel bir baskı sonucunda yapılmak istenen değişimin zorla yaptırıldığı değişimlerdir (Güngör, 2021, 10-11). Özellikle dayatmacı bir şekilde cebren yapılmak istenen değişimler toplumsal kırılmalara ve anomaliye neden olmaktadır. Toplumsal manada radikalleşmenin en çok artması beklenen sosyal değişim türünün bu tür olduğu ifade edilebilir.

Ona göre değişim sürecinin belirli ve sistematik bir istikameti ve kendine has kavramları vardır bunlar;

- ❖ Evrim
- ❖ Devrim
- ❖ İlerleme
- ❖ Gelişme
- ❖ Güncelleme
- ❖ Çözülme/Anomi
- ❖ Yabancılaşma

- ❖ Modernleşme
- ❖ Farklılaşma
- ❖ Zamanın Ruhu
- ❖ Değişimin Faili'dir (Güngör, 2021, 11-23).

Her biri kendi içerisinde bir sistematığe ve özel bir alana sahip bu kavram ve ögelerin toplumsal kırılmalarındaki paylarında farklılıklar bulunmaktadır. Konumuz itibariyle devrim, güncelleme, çözülme/anomi, yabancılaşma, modernleşme ve farklılaşma gibi kavramlar radikalleşme süreçlerini etkileyen önemli başat değişim unsurlarıdır. Tüm bunların bir araya gelmesi sonucunda sosyolojik olarak toplumsal bir kimlik inşası sürecinin başlayacağı ifade edilebilir. Kimlik oluşum süreçlerinde birçok faktörün etkili olduğunu ifade dilmektedir.

2.2.2. Sosyolojik Olarak Kimlik Oluşum Süreçleri

Sosyolojinin ilgi alanlarından biri olan kimlik, durağanlıktan ziyade, sürekli değişim halinde olan bir olgudur. Siyasetten kültüre, hukuktan dine kadar her alanda kendini gösteren kimlik, yerleşik kabulleri ve zamana dirençli fikirleri sarsacak kadar akışkandır. Bu akışkanlık, kimliğin hem niteliğini hem de kapsamını hızla değiştirir. Sosyal bilimlerde kimlik konusuna ilgi yeni olmasına rağmen, bu alanda birçok farklı ve birbirleriyle ilişkili yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlar, kimlik etrafında yapılan tartışmalara ve geniş bir literatürün oluşmasına katkıda bulunmuştur. Toplumsal kurumların içerisinde yaşanan sosyal etkileşimlerin bir ürünü olarak kimlik, sosyolojik bir kategori olarak 'kişi'nin kendini ve diğerlerini tanımlamasının bir aracıdır. Modern toplumla birlikte, kimlik farklı bağlamlarda önem kazanmıştır ve çeşitli açılardan ele alınmaktadır. Bu, bireyin kimlik oluşumunda etkileyici faktörlerin karmaşıklığını ve modern toplumun kimlik algısındaki değişimleri vurgulamaktadır. (Alpman, 2018, 3).

“Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi: Modern İnsanın Yönelimi” adlı eserlerinde Berger ve Luckmann kimlik olgusunu modern dönemde insanların anlam arayışı ve çoğulculuk ikileminden yola çıkarak ifade etmeye çalışmışlardır. Buna göre; kimlik, modern dünyada karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Modernitenin hızlı değişimi, kültürel çeşitlilik ve bireysel deneyimler, kimliği şekillendiren faktörler arasında yer alır. Bu bağlamda, kimlik sadece kişinin kendisine ait değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamlarda da anlam kazanır. Modern insanın kimlik arayışı hem içsel bir yolculuk hem de dışsal etkileşimlerle şekillenir. Çoğulculuk ise kimliğin karmaşıklığını vurgular.

Farklı kültürler, inançlar, değerler ve yaşam tarzları modern dünyada bir arada var olur. Bu çeşitlilik, kimliğin tek bir tanımı olmadığını ve her bireyin benzersiz bir kimlik taşıdığını gösterir. Çoğulculuk, kimliğin sabit ve homojen olmadığını, aksine sürekli bir dönüşüm ve etkileşim içinde olduğunu vurgular. Anlam krizi ise modern insanın kimlik arayışında karşılaştığı bir zorluktur. Geleneksel normlar, değerler ve inançlar hızla değişirken, bireyler kendi kimliklerini anlamlandırmakta güçlük çekebilirler. Anlam krizi, kimliğin belirsizlikleri ve çelişkileriyle başa çıkmaya çalışan insanların deneyimlediği bir durumdur. Bu bağlamda modern insanın kimlik arayışının karmaşıklığını ve çeşitliliğini ele alan çalışma, kimliğin sürekli bir yapı olduğunu ve anlamın kişisel ve toplumsal düzeyde nasıl inşa edildiğini bizlere göstermektedir. (Berger - Luckman, 2015, 43-58). Özetle kimlikle ilgili şu temel hususlardan bahsedilebilir:

- ❖ Kimlik, sabit bir olgudan ziyade bir süreci ifade eder.
- ❖ Kimlik, modern zamanda çoklu bir yapıdadır.
- ❖ Modern toplumların hızlı değişimi kimlik olgusunun da değişken kılar.
- ❖ Geleneksel zamanların zayıflaması ile anlam krizine giren kişilerin kimlik edinimleri arayış ve sorgulama ile olur.
- ❖ Kimlik hem bireyin iç dünyası hem de toplumsal bağlam ile etkileşim içinde oluşan bireysel ve toplumsal bir olgudur.

Sosyoloji, kimliği sosyal bir fenomen olarak ele alır ve onu hayatın içinde gömülü olduğu geniş bağlamlar üzerinden anlamaya çalışır. Bu çerçevede kimlik, sabit bir özden oluşmayan, sürekli bir inşa süreci içinde olan dinamik bir yapı olarak değerlendirilir. Metodolojik açıdan, bu yaklaşım yapısalcı ve bireyselci bakış açılarını sentezleyerek kimlik olgusunu çok boyutlu bir şekilde analiz etmeye çalışır. Bu sayede, nihai bir bilgi üretme iddiasından kaçınılır ve kimliklerin nasıl inşa edildiği, farklı toplumsal alanlarda nasıl bağlantılar kurduğu ve hangi işlevleri gördüğü gibi sorulara odaklanılır. Güncel kimlik çalışmaları bu sorular etrafında şekillenmektedir. Bu çalışmalar, gündelik yaşamın farklı alanlarında (aile, okul, işyeri, medya vb.) kimliklerin nasıl inşa edildiğini, farklı toplumsal gruplar (etnik köken, cinsiyet, sınıf vb.) arasında nasıl farklılaştığını ve toplumsal değişime nasıl uyum sağladığını araştırmaktadır (Alpman, 2018, 5-6). Kimlik, sosyal ilişkilerde yer alan bireylerin özdeşleşme, karşılaştırma ve ayırtırma yapabilmelerinin temelini oluşturur. Kişinin "ben kimim?" sorusuna verdiği cevap ve kendini tanımlamasının bir ifadesi olarak "bireysel kimlik" ve "biz kimiz?" sorusuna verdiği cevap ve sosyal aidiyetlerin çoğul ifadesi

olarak “kolektif kimlik” düzeyinde ele alınabilir. Soyutlama düzeyi ne olursa olsun, kimlik, kişinin dâhil olduğu sosyal ilişkiler içerisindeki yerini anlamlandırmasını sağlayan temel kavramlardan biridir.

2.2.2.1. Kimlik ve Kolektif Kimlik Kavramlarının Sosyolojik Analizi

Kimlik sözcüğü, Latince de aynılığı ve sürekliliği ifade eden “idem” kökünden gelmektedir (Marshall, 2005, 405). Bu kavram TDK’de ise; “Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü” olarak tanımlanmaktadır (“Kimlik Ne Demek TDK Sözlük Anlamı”, 12 Haziran 2023). İçinde bulunulan zümrenin tüm değer ve hükümlerini kapsayan; fikir, his, istek ve heyecanlarını temsil eden ve “biz” ve “bizim” kavramlarının benlik haline geldiği ortak şuur (Ülken, 1969, 175) kimlik oluşumunun en önemli basamaklarından. Kimlik, bireylerin benzersiz özelliklerini, aidiyetlerini ve toplumsal rollerini yansıtan karmaşık bir kavramdır. Bu kavramın sosyal boyutu, bireylerin toplumsal gruplarla etkileşimleri ve bu gruplara ait olma duygusuyla şekillenen sosyolojik kimlik kavramı ile yakından ilişkilidir. Sosyolojik kimlik, bireylerin toplumsal yapılarla ve süreçlerle etkileşime girerek, toplum içindeki rollerini ve ilişkilerini temsil ettiği bir kimlik biçimidir. Kalıtım yoluyla edindiğimiz temel özelliklerimiz dışında birey, hayatta kaldığı müddetçe kimliğini inşa etmeye devam etmektedir. Bu durum hem bireysel hem de sosyal kimlik sürecinin yaşam boyu devam ettiğini göstermektedir (Abercrombie vd., 2006, 190). Sosyal kimliğini oluşturan birey zamanla kendisini yakın hissettiği veya ait olduğunu düşündüğü bir gruba göre konumlanmaktadır (Bilgiç, 2011, 5).

Kimlik kavramı sosyolojik olarak ele alındığında; benzer özellikler taşıyan veya aynı değerlere sahip bireylerin meydana getirdiği toplumsal yapılar olarak tanımlanabilir (*Güvenlik Terimleri Sözlüğü*, 2017, 407-408). Başka bir deyişle her hangi bir bireyin veya grubun kişilik özelliklerini ve yapısını belirleyen ve onları diğerlerinden ayıran niteliklere kimlik denir (Parker, 2018, 173). Kimlik oluşumunun en önemli belirleyicisi toplumsal faktörlerdir. Kimlik oluşumu belirli bir süreci ifade eder ve devamlılık ilkesi doğrultusunda sürekli bir edinim söz konusudur. Kimlik oluşumunun alt parametreleri içerisinde kültürlenme, sosyalleşme, kültürel değer ve normların duygusal bir yolla içselleştirilmeleri girmektedir. Belirli bir geleneğin taşıyıcısı olan bireyler, kendilerini gerçekleştirip kendi

özlerini yansıtarak bir kimlik kazanırlar (Kirman, 2011, 184-185). Bu da sosyal kimlik olgusunun temelini oluşturur.

Toplumsal (kolektif) kimlik, bireylerin ilk sosyalleşmeye başladıkları zamandan itibaren içselleştirdikleri ve kabul ettikleri sosyokültürel, politik ve toplumsal tüm unsurların meydana getirdiği bütüncül ve komplike bir kavramdır (Bilgiç, 2011, 7-8). Etnik ve ulusal kimlikler de toplumsal kimlik kapsamında değerlendirilmelidir. Her ne kadar modern toplumla ortaya çıkan yeni alternatif kimlik yapı ve kalıpları kimlik kavramını yeniden tanımlamaya çalışsa da klasik anlamdaki kimlik tanımlamaları (millet, kültür, din, etnisite vb.) bireysel ve sosyal anlamını koruyarak önemini devam ettirecektir. Demokratikleşme süreci ve insan hakları ile ilgili gelişmeler sonucunda kimlik olgusunun siyasetle ilişkisi de aynı oranda artmakta ve ortaya “kimlik siyaseti” denilen bir kavram çıkmaktadır. Kimlik siyaseti, kendimizi siyasi açıdan nasıl tanımladığımız ve bunun edindiğimiz politik sürece nasıl etki ettiği ile ilgili bir kavramdır. Millî kimlik, kültürel kimlik, etnik kimlik, kültür siyaseti gibi kavramlar kimlik siyaseti ile doğrudan ilgili olarak kullanılabilecek kavramlardır (*Güvenlik Terimleri Sözlüğü*, 2017, 408). Kimlik oluşum sürecinde ve kimlik inşa sürecinde özellikle örgütsel yapılanmaların (devlet, dini gruplar, siyasi yapılar, radikal örgütler vb.) aktif bir şekilde çalıştıkları bilinmektedir. Bilhassa aidiyet duygusunun önemine binaen bu tür yapılanmaların taraftar toplayabilmesi için kullanabilecekleri başat faktörlerin başında kimlik inşası gelmektedir.

2.2.2.2. Kimlik ve Sosyal İnşacılık İlişkiseliliği

Sosyal İnşacılık, psikoloji ve sosyolojinin ortak ilgi alanı olan, toplumsal fenomenleri inceleyen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, benliğin ve sosyal düzenin statik unsurlar olmadığını, aksine bireyin aktif katılımıyla sürekli olarak inşa edildiğini savunur. Bu bakış açısına göre, toplumsal hayatta yer almak sadece uyum sağlamaktan öte, bireyin de bu değişimin aktif bir parçası olması anlamına gelir. Birey, yaşamının ilk anından itibaren aile başta olmak üzere çeşitli sosyalleşme süreçlerine maruz kalır. Bu süreçler, ölene kadar farklı kültürlerle etkileşimi de kapsar. Bireyin bu kültürlerle maruz kaldığı “tabii konum” (subject position), yani içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çerçeve, benliğin inşasında kritik bir rol oynar. Başka bir ifadeyle inşacı yaklaşım ya da inşacılık, genel anlamda; sosyoloji ve psikolojide belli toplumsal bağlamlar altında toplumsal fenomenlerin nasıl oluştuğuyla ilgilenen bir bilgi teorisidir. Bu yaklaşımı kabul edenler, bireylerin kendilerinden önce

mevcut bir dünyaya uymaktan başka, bu dünyanın oluşumuna sürekli ve aktif bir biçimde katkıda bulunduklarını savunurlar (Kaçar, 2014, 3).

Cinsiyet, aile içi hiyerarşi, sosyoekonomik durum, etnik köken ve cinsel yönelim gibi unsurlar, bireyin toplumda nasıl bir pencereden bakacağını ve bu pencereden nasıl bir bilgi karmaşasıyla karşılaşacağını belirler. Toplum, bu pencere aracılığıyla bireye etki eder ve birey de bu pencereden bakarak toplumu dönüştürür. Aynı bireyin bile benzer olaylara her seferinde farklı tepkiler vermesi, tabi konumun ve bu konumdan bakış açısının değişkenliğinden kaynaklanır. Zamanla aynı kültürden bireyler arasında ve farklı kültürler arasında da çeşitlilik gözlemlenir. Bulunulan tabi konumdaki küçük farklar bile büyük sonuçlar yaratabilir ve bu da bireyi asla pasif bir konuma indirgemez (Calhoun, 2003). Sosyal hayatta sürekli aktif bir sosyalleşme görünümüne sahip olan bireyin dışsal unsurlara maruz kalarak değişken bakış açıları kazandığı ve bu yönüyle yeni bilgiler edindiği görülmektedir.

Sosyal İnşacılık yaklaşımı, bilginin doğuştan veya pasif bir şekilde oluştuğunu savunan yaklaşımlara karşı çıkar. Bu yaklaşımda bilgi, bireyin aktif katılımıyla ve sosyal etkileşimler aracılığıyla inşa edilir. Birey, tabi konumundan bakarak aldığı bilgileri yorumlar, anlamlandırır ve içselleştirir. Duygular da bu süreçte önemli bir rol oynar ve bireyin bilgiyi nasıl yorumlayacağını ve içselleştireceğini etkiler. Sosyal İnşacılık, benlik ve sosyal düzenin nasıl inşa edildiğini anlamamıza yardımcı olan önemli bir kuramsal nazariyedir. Bu nazariye, bireyin pasif bir varlık olmadığını, aksine toplumsal değişimin aktif bir parçası olduğunu gösterir (Barrett, 2009, 170-171). Toplumda meydana gelen her türlü değişim ve dönüşümden birey de nasibini almakta ve yaşanan bu değişimlere edindiği bilgi ve beceriler neticesinde uyum sağlayarak kimlik oluşum sürecine maruz kalmaktadır.

Sosyal inşacılık, insan türünün sosyalliğinin tüm yönlerini ve bu sosyallikle ilişkili olarak ortaya çıkan bilgi formlarını inceleyen kuramsal bir çerçevedir. Bu çerçeve, bilgi ve gerçekliğin nesnel ve evrensel olgular olmadığını, aksine sosyal etkileşim ve kolektif anlamlar aracılığıyla inşa edildiğini savunur alp (Alpman, 2018, 16). Sosyal inşacılığın birçok farklı tanımı mevcuttur. Weinberg, bu tanımlamalardan bazılarını sentezleyerek sosyal inşacılığı şu şekilde ifade eder:

“Sosyal inşacılık, insan türünün türsel bir özelliği olan sosyalliğinin tüm yönlerini; bu sosyallikle ilişkili olarak ortaya çıkan birçok farklı bilgi formunu - buna sosyal bilimcilerin kendileri tarafından üretilen bilgiler de dâhil olmak üzere- sürekli ve içsel bir sosyolojik bakış açısıyla izlemeyi ve geliştirmeyi içerir” (Weinberg, 2015, 20-22).

Burr ise sosyal inşacılığı dört temel nitelik üzerinden tanımlar:

- ❖ *Eleştirel Duruş*: Verili bilgiye karşı eleştirel bir duruş sergiler ve sahip olunan dünya tasarımına karşı şüpheci bir bakış açısı benimser. Bu sayede, bilginin ve gerçekliğin nasıl inşa edildiğinin sorgulanması ve farklı bakış açılarının değerlendirilmesi mümkün hale gelir.
- ❖ *Tarihsel ve Kültürel Özgüllük*: Dünyayı kavramak için kullanılan kavramların ve kategorilerin tarihsel ve kültürel bağlama göre şekillendiğini savunur. Bu bağlamda, her toplumun kendine özgü bir bilgi ve gerçeklik algısına sahip olduğu kabul edilir.
- ❖ *Bilginin Sosyal Süreçlerle Sürdürülmesi*: Bilginin statik ve değişmez bir olgu olmadığını, aksine sosyal etkileşim ve kolektif anlamlar aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretildiğini savunur. Bireyler, dünya hakkındaki bilgilerini ve anlamlarını sosyal etkileşimler aracılığıyla edinir ve bu bilgiler zamanla değişime uğrar.
- ❖ *Bilgi ve Sosyal Eylemin Birlikte Hareketi*: Bilgi ve sosyal eylemin birbirinden ayrılmaz olduğunu savunur. Bilgi, sosyal eylemi yönlendirirken, sosyal eylem de bilginin yeniden üretilmesine katkıda bulunur. Bu sayede, bilgi ve gerçeklik, statik birer olgu olmaktan öte, dinamik bir süreç içerisinde sürekli olarak dönüşüm halindedir (Burr, 2012, 2-10).

Sosyal inşacılık, sosyoloji, psikoloji, eğitim ve antropoloji gibi birçok disiplinde önemli bir kuramsal olgu olarak kabul edilir. Bu kuram, bilgi ve gerçekliğin doğası hakkındaki geleneksel yaklaşımlara karşı önemli bir meydan okuma oluşturmuştur. Bu bağlamda; sosyal inşacılık kuramının sosyoloji alanında önemli bir yeri ve konumu bulunmaktadır. İnşacılık, toplumun nasıl işlediğini ve sosyal olguların nasıl ortaya çıktığını anlamamıza yardımcı olur. Sosyal inşacılık, toplumun statik bir varlık olmadığını, aksine sürekli olarak değişen ve yeniden inşa edilen bir olgu olduğunu gösterir.

Daha önce de genel hatları ile değinildiği gibi; sosyal inşacılık, bilgi ve gerçeğin bireysel zihinlerde doğuştan var olmadığını, aksine sosyal etkileşim ve deneyimler yoluyla

inşa edildiğini savunan bir kuramdır. Bu kurama göre, gerçeklik nesnel bir varlık değil, dil, kültür ve sosyal pratikler aracılığıyla ortaklaşa inşa edilen bir olgudur (Kaçar, 2014). Tüm bilgilerden hareketle sosyal inşacılık kuramının gerçekliği oluşturma ve akabinde kimliği meydana getirme süreçlerinde de etkili olduğu bilinmektedir.

Peter Berger ve Thomas Luckmann'ın “Gerçekliğin Sosyal Yapısı” adlı eseri, sosyal inşacılık kuramının en önemli eserlerinden biridir. Bu kitapta Berger ve Luckmann, gerçekliğin nasıl sosyal olarak inşa edildiğini üç temel aşamada açıklar:

- ❖ *Dışsallaştırma*: Bireyin kendi deneyimlerini, düşüncelerini ve duygularını dış dünyaya aktarması sürecidir. Bu, bireyin sosyal dünyaya katkıda bulunmasını ve toplumsal gerçekliğin şekillenmesine yardımcı olmasını sağlar (Berger - Luckman, 2008, 151).
- ❖ *Nesnelleştirme*: Dışsallaştırma yoluyla ifade edilen deneyimlerin ve etkileşimlerin toplum tarafından paylaşılan anlamlar ve sembollerle sabitlenmesidir. Bu süreç, bireyin deneyimlerinin toplumsal düzeyde anlam kazanmasını ve kurumlaşmasını içerir (Berger - Luckman, 2008, 109).
- ❖ *İçselleştirme*: Toplum tarafından nesnelleştirilmiş normlar, değerler ve rollerin birey tarafından benimsenmesi ve kişisel kimliklerinin bir parçası haline getirilmesi sürecidir. Bu, bireyin toplumsal dünyayı anlamasını ve bu dünyada yerini bulmasını sağlar (Berger - Luckman, 2008, 190).

Bahsi geçen eserde sosyal inşacılığın temel ilkelerin dört ana unsurdan müteşekkil olduğu görülmektedir. Bunlar;

- ❖ *Bilgi ve Gerçeklik*: Bilgi ve gerçeklik, evrensel ve nesnel olmayıp, sosyal gruplar tarafından inşa edilir ve yorumlanır. Aynı zamanda bilgilerimiz, içinde yaşadığımız toplumun kültürel ve toplumsal yapıları tarafından şekillenir.
- ❖ *Kurumlar ve Sosyal Etkileşim*: Kurumlar, insanların gerçekliği algılama ve yorumlama biçimini etkileyen toplumsal yapılardır. Eğitim kurumları, medya, aile, din gibi faktörler, bireylerin gerçekliği nasıl gördüğünü etkiler. Bilgi ve gerçeklik, dil, kültür ve sosyal pratikler aracılığıyla sosyal etkileşim yoluyla inşa edilir.
- ❖ *Dil ve Anlam*: Dil, gerçekliği algılama ve yorumlama biçimimizi etkiler. Dil aracılığıyla anlam oluştururuz ve bu anlam, toplumsal normlar ve değerlerle şekillenir. Anlam ise; bireysel zihinlerde değil, sosyal etkileşim ve paylaşılan anlamlar aracılığıyla ortaya çıkar.

- ❖ *Güç ve İdeoloji*: Gerçeklik inşası, güç ve ideoloji tarafından etkilenir. Baskın gruplar, kendi gerçekliklerini diğer gruplara dayatabilirler (Berger - Luckman, 1991) şeklinde sıralanabilir.

Yukarıda bahsi geçen genel hususlar doğrultusunda hareket edildiğinde kimliğin inşa sürecinin de belirli aşamalardan geçtiği görülmektedir. Bu bağlamda toplumda var olan genel normlar ve sosyal yapılar kişinin kimlik edinmesinde ve kimliğini oluşturmada da önemli olduğu görülmektedir.

Kimlik, bireyin öznel gerçekliğinin merkezinde yer alan ve toplumla sürekli bir etkileşim içinde olan bir olgudur. Sosyal süreçler, kimliğin şekillenmesinde aktif bir biçimde rol oynamaktadır. Bir kez oluştuğunda, kimlik sosyal ilişkiler aracılığıyla sürdürülmekte, dönüştürülmekte ve hatta yeniden yapılandırılmaktadır. Kimliğin hem oluşumu hem de sürdürülmesi, sosyal yapının etkisi altındadır. Ancak, bireyin bilinci ve fiziksel varlığı ile sosyal yapının karşılıklı etkileşimi sonucu oluşan kimlikler de sosyal yapıyı desteklemekte, değiştirmekte ve yeniden şekillendirmekte aktif bir rol oynamaktadırlar. Toplumlar, belirli kimliklerin meydana geldiği özgün tarihlerle tanımlanmakta; ancak bu tarihlerin de kendine has kimliklere sahip insanlar tarafından yaratıldığı görülmektedir (Berger - Luckman, 2008, 250). Kimlik teorileri, bireyin toplumla olan diyalektik ilişkisini ve sosyal süreçlerin kimliğin oluşumunu ve idamesini nasıl etkilediğini inceleyen bir alandır. Kimlik ise bireyin toplumsal deneyimleri ve tarihsel koşullarla şekillenen karmaşık bir olgudur. Bu bağlamda kimlik inşasında etkin olan kimi kavramlara değinmekte fayda vardır.

- ❖ *Kimlik ve Toplum*: Kimlik, öznel gerçekliğin merkezi unsurlarından biri olarak kabul edilir ve toplumla sürekli etkileşim halindedir. Bu etkileşim, kimliğin hem oluşumunu hem de sürdürülmesini içeren sosyal süreçler aracılığıyla gerçekleşir.
- ❖ *Sosyal Süreçlerin Rolü*: Kimlik, sosyal süreçler tarafından şekillendirilir ve somutlaştıktan sonra sosyal ilişkiler tarafından desteklenir, değiştirilir ve yeniden biçimlendirilir. Sosyal yapı, bu süreçleri belirlerken, aynı zamanda kimlikler de sosyal yapıyı etkileyebilir, değiştirebilir ve yeniden şekillendirebilir.
- ❖ *Tarihsel ve Sosyal Yapılar*: Toplumlar, belirli kimliklerin ortaya çıktığı özgün tarihlerle karakterize edilir. Ancak bu tarihler, kendilerine özgü kimliklere sahip insanlar tarafından yaratılır. Bireysel varoluşun ebedi ve ezeli biricikliğine başvurmadan, yanlış ‘kolektif kimlikler’ kavramından kaçınmak mümkündür.

- ❖ *Kimlik Tipleri ve Günlük Hayat:* Spesifik tarihsel sosyal yapılar ve roller, gözlemlenebilir kimlik tiplerini oluşturur. Günlük hayatta uyum ve davranış, bu türden tipleştirmelere dayanmaktadır (Berger - Luckman, 2008, 250-264).

Sosyal inşacı yaklaşım, kimliği statik ve özsel bir varlık olarak değil, dinamik ve sürekli dönüşüm halinde olan bir sosyal inşa olarak tanımlamakla beraber; bu yaklaşımda kimlik, beden ve toplum arasındaki diyalektik ilişkinin bir ürünü olarak ifade edilmektedir. Bireyin deneyimleri kadar, içinde yer aldığı sosyal ilişkiler ve etkileşimler de kimliğin oluşumunda belirleyici rol oynamaktadır. Sosyalizasyon süreçleri, yani ailenin, okulun, akran gruplarının ve diğer kurumların etkisi kimliği şekillendirmede önemlidir. Sosyal inşacı bakış açısına göre, kişinin "ben kimim?" sorusuna cevabı dahi içinde bulunduğu sosyal bağlamdan bağımsız değildir. Bu bağlam, sosyal yapının değişimine bağlı olarak sürekli yeniden düzenlenmekte ve kimlik referanslarını da dönüştürmektedir. Sosyolojik yaklaşımlar, kimliğin statik bir özden ziyade sosyal bir inşa olduğunu savunarak onu hem sosyal bir fenomen olarak değerlendirmekte hem de toplumla olan ilişkisini kurmaktadır. Bu yaklaşıma göre kimlikler, kendi başlarına anlamsızdır ve ancak kendilerini ifade ettikleri sosyal bağlamda anlam kazanırlar. Bu bağlam ise sosyal yapının ve ilişkilerin ürünü olarak tarif edilebilmektedir (Alpman, 2018, 22).

2.2.2.3. Kimlik İnşası

Sosyal bir varlık olan bireyin kimlik inşası belirli bir süreci kapsayan, toplumsal değişim ve dönüşümlerden etkilenen dinamik bir yapıdır. Psikolojik olarak değerlendirildiğinde birey kimlik inşasında önemli bir faktördür. Dolayısıyla bireysel ve toplumsal olgunun başat aktörü yine bireyin kendisidir. Bunun yanında toplumsal bir varlık olan birey, ne olursa olsun toplumsal bağlamdan koparılamaz. Toplumsal ve tarihsel bağlamı içerisinde bakıldığında bireyin, içinde yaşadığı topluluğun veya grubun normları temelinde geliştirdiği kolektif kimlik algısı, kimlik inşası sürecinde etnisite ve etnik kimliği oluşturmada etkili bir unsurdur (Yanık, 2013, 229).

Tümevarımsal olarak bakıldığında, kimlik inşası;

- ❖ Bireyde, kimlik oluşturma süreci ve karşılaştığı yeni kimliklere uyumu, bunun gelişim süreci ve kimliğinin biçimlenmesidir. Kimlik gelişimi, bireyin kendisini temsil ettiği

kimliğe bürünmesi; kimlik oluşturma ise mevcut toplumsal normlara uyumu veya yeni normların geliştirilmesini ifade eder.

- ❖ Toplumda, ortak değerlerin ortaya çıkması ve bu değerlerin sahiplenilmesi,
- ❖ Siyasette, politikacıların güçlerini korumaları veya iktidara gelebilmeleri için yeni ve farklı değerler üretmeleri ya da mevcut değerleri yeniden ifade ederek güncel siyasal yapılar ortaya çıkarması,
- ❖ Uluslararası ilişkilerde ise millî, etnik, dinî veya kültürel değerler çerçevesinde politikalar üretme olarak kendini göstermektedir (*Güvenlik Terimleri Sözlüğü*, 2017, 408-410).

Birey etkileşim sırasında hem diğer kişilerin kişilik özelliklerinden hem de toplumsal kolektif yapıdan etkilenmektedir. Bu nedenle kolektif bilinç bireyin benlik oluşturma ve onu içselleştirmesi açısından oldukça önemlidir. Ortak kolektif bilincin meydana gelmesi ile “kolektif kimlik” ortaya çıkmaktadır. Toplumsallaşma aşamalarında birey öncelikle cinsiyet kimliğini oluşturur ve kendi cinsiyet grupları içerisindeki dominant özellikleri edinir. İlk zamanlardan itibaren oluşmaya başlayan cinsiyet kimliği kolektif kimlikle bir araya gelerek bireysel kimliği tamamlar. Kimlik olgusunun içerisinde bulunan cinsiyet, etnik köken, toplumsal katmanlar içsel ve dışsal olmak üzere iki farklı boyutta gelişim göstermekte ve birbirini tamamlamaktadır. Bu boyutların birbirleri ile çeliştiği veya çatıştığı durumlarda birey bu durumlara uygun olarak yeni bir kimlik tercih etmek durumuna kalabilir (Abercrombie vd., 2006, 190-191).

Çoğunlukla sosyopolitik bir eksenle karşımıza çıkan kimlik tercihi olgusu, kimlik gelişiminin ilk başlangıcından itibaren yani bireyin kendisini tanımaya başlamasıyla sosyal ve politik alternatiflere bağlı olarak bazı tercihlere göre yapılmaktadır. Bu durumda birey sadece içsel ve dışsal etkenlerin oluşturduğu gerilmelerden (toplumsal ve ekonomik beklentileri, siyasî görüşü, iş ve arkadaşlık çevresi ve bu çevrede kabul ve onaylanma durumu) kaçınarak kimlik tercihini ortaya koyabilmektedir. Kimlik inşası hem toplumsal tabanlı olduğu hem de siyasî politikaların sonucu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde ulusal düzeydeki siyasî tercihler, millî kimliklerin ve dolayısıyla milletin oluşmasında önemli yere sahiptir (İmıl, 2019, 36-37).

Toplumda siyasi ve politik güçlere egemen olan zümreler, toplumsal kolektif bir kimlik olarak ulusal kimliği inşa etme sürecinde birtakım metotlar kullanmaktadırlar. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- ❖ *Dil politikaları*: Alfabe, yeni kelimelerin türetilmesi, eski kelimelerin tekrar kullanıma sokularak canlandırılması.
- ❖ *İdeoloji oluşturma*: Bahse konu topluluğa yönelik farklı açılımlar içeren ve diğerlerinden ayrılmayı sağlayan değişik kavramsal yaklaşımlar.
- ❖ *Dinsel kimlik*: Din temeline dayalı bir çerçevede toplumsal olarak farklılaşma üzerine dayalı politikalar.
- ❖ *Tarih araştırmaları*: Ortak tarihsel sürecin aydınlatılması suretiyle sosyal ve kültürel bağları kuvvetlendirmek.
- ❖ *Ulusal tarih oluşturulması*: Toplumu oluşturan tüm bireylerin sahip çıkabileceği ve duygusal bağlar kurabileceği bir ortak tarihin yaratılması.
- ❖ *Ortak milli kahramanlar*: Tarihsel süreçte kahramanlık gösteren önemli şahsiyetlerin topluma mal edilmesi.
- ❖ *Model insanlar*: Toplumu oluşturan bireyler arasında genel kabul görebilecek ve destek alabilecek model şahsiyetler yaratılması ya da mevcut şahısların tanıtılması.
- ❖ *Toplu gösteri, miting veya boykotlar*: Aynı hedefler paralelinde ortak hareketlerin sergilenmesi.
- ❖ *Etnik kökenler*: Toplumu oluşturan bireylerin ortak etnik bir kökeni paylaşması ve bunu benimsemesi.
- ❖ *Ortak amaçlar*: Bireyleri belirli bir yönde toplu olarak sevk etmeyi sağlayacak hedefler
- ❖ *Geleneksel, ulusal ve küresel değerler*: Fertleri birbirine kenetleyecek ortak değerler.
- ❖ *Ortak düşman*: Topluluğu oluşturan tüm bireyler tarafından benimsenecek düşman topluluklar.
- ❖ *Ortak dost*: Toplumsal bazda kabul ve destek görmüş ortak dostlara sahip olunması.
- ❖ *Ortak sorunlar*: Aynı sorunların toplumsal tabanda paylaşılarak benzer hassasiyetlerin gösterilmesi.
- ❖ *Kıyafet*: Diğerlerinden ayrılırken kendi arasında bütünlük sağlayan farklı giyim tarzlarının benimsenmesi (Doğan, 2008, 14-15).

Kimlik inşası, bireyin toplumla etkileşimi, kültürel ve sosyal kimlikler, içsel ve dışsal faktörler, süreklilik ve değişim, çoklu kimlikler ve içsel tutumlar gibi birçok faktörün etkileşimiyle gerçekleşir.

- ❖ *Birey-Toplum Etkileşimi:* Kimlik inşasında bireyin toplumla etkileşimi önemlidir. Birey, toplumun değerleri, normları ve beklentileriyle etkileşime girerek kimlik oluşturur. Bu etkileşim neticesinde birey, toplumun da kendisini inşa ettiği söylenebilir.
- ❖ *Kültürel Kimlikler:* Kimlik inşasında kültürel kimlikler önemli bir rol oynar. Birey, kültürel kimlikleri aracılığıyla kendini tanımlar ve kimliğini şekillendirir. Kültürel kimlikler, bireyin aidiyet duygusunu güçlendirir ve toplumsal bağlarını pekiştirir.
- ❖ *Sosyal Kimlik:* Kimlik inşasında sosyal kimlik de önemli bir faktördür. Sosyal kimlik, bireyin bir sosyal gruba ait olduğu bilinciyle ilgilidir. Birey, sosyal kimliği aracılığıyla grup üyeliğini benimser ve grupla ilişkilerini şekillendirir. Sosyal kimlik, bireyler arası ilişkilerin önem kazandığı bir kimlik türüdür.
- ❖ *İçsel ve Dışsal Faktörler:* Kimlik inşasında içsel ve dışsal faktörler etkilidir. İçsel faktörler, bireyin kişilik özellikleri, değerleri ve inançları gibi içsel özelliklerini ifade eder. Dışsal faktörler ise toplumun ve çevrenin birey üzerindeki etkilerini temsil eder. Bu faktörler birlikte çalışarak kimlik oluşumunu şekillendirir.
- ❖ *Süreklilik ve Değişim:* Kimlik inşası sürekli bir süreçtir ve zaman alır. Kimlik, bireyin yaşamı boyunca gelişen ve değişen bir yapıdır. Birey, yaşadığı deneyimler, ilişkiler ve çevresel etkilerle kimliğini sürekli olarak yeniden şekillendirir.
- ❖ *Çoklu Kimlikler:* Kimlik inşasında bireyin birden fazla kimliği olabilir. Birey, farklı sosyal gruplara ait olduğu durumlarda farklı kimlikler sergileyebilir. Örneğin, bir kişi hem etnik bir kimliğe sahip olabilir hem de bir meslek grubuna ait kimliği benimseyebilir. Bu çoklu kimlikler, bireyin farklı bağlamlarda farklı yönlerini ifade etmesine olanak sağlar.
- ❖ *İçsel Tutumlar ve Algılar:* Kimlik inşasında bireyin içsel tutumları ve algıları da etkilidir. Bireyin kendisiyle ilgili düşünceleri, inançları ve değerleri, kimlik oluşumunda önemli bir rol oynar. Bireyin kendine dair algıları, kimlik inşasında şekillendirici bir faktördür (Dalbay - Avcı, 2018).

2.2.2.4. Kimlik İnşasında Dinin ve Kültürün  nemi

Kimlik inşası ve din arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Din, bireyin kimlik oluşumunda önemli bir rol oynar. Din, bireye inanç, ibadet ve ahlaki sorumluluklar yüklerken aynı zamanda hayata ve dünyaya dair görüşler sunar. Bireyin değerlerini, inançlarını ve yaşam tarzını şekillendirerek kimlik oluşumuna katkıda bulunur. Din, bireyin toplumla olan etkileşimiyle de ilişkilidir. Birey, toplumla etkileşim halindeyken kendi kimliğini inşa ederken toplumun da bireyi inşa ettiği söylenebilir. Bu etkileşim neticesinde kültürel kimlikler ortaya çıkar. Birey, toplumun değerleri, normları ve ritüelleriyle etkileşime girerek kendini tanımlar ve kimliğini şekillendirir. Bu süreçte din, toplumun bireyi inşa etmesinde önemli bir faktör olarak ortaya çıkar. Ancak, kimlik inşası ve din arasındaki ilişki sadece pozitif etkileşimlerden ibaret değildir. Din, bazen bireyin kimlik inşasında baskılayıcı veya sınırlayıcı bir rol oynayabilir. Toplumun ve dinin dayattığı normlar ve beklentiler, bireyin  zg r iradesini sınırlayabilir ve kimlik oluşumunda kısıtlayıcı bir etki yapabilir. Ayrıca, toplumun dinin etkisiyle bireyi inşa ettiği de belirtilmektedir. Birey, toplumla etkileşim halindeyken kendi kimliğini inşa ederken toplumun da bireyi inşa ettiği söylenebilir. Bu etkileşim neticesinde kültürel kimlikler ortaya çıkar ve bireyin psikolojik düzlemde kendisiyle ya da toplumsal etkileşiminde ortaya çıkan boşlukları dolduran bir dolgu malzemesi gibi algılanır (Dalbay - Avcı, 2018, 5-13).

Din ve kimlik kavramları karmaşık bir yapıya ve karşılıklı bir etkileşime sahiptirler. Bu konuda belirli bazı olgulardan söz etmek yerinde olacaktır. Kimlik oluşumunu kimi zaman olumlu kimi zaman da olumsuz etkileyebilen bu olgular; sosyolojik olarak toplumsal yapıların içerisinde çok önemli bir yere sahip olan dinle ilişkilendirildiğinde dinin fonksiyonel bir yönünün olduğu görülmektedir (Kilp, 2011, 197-222). Bu kavram kalıpları şu şekilde ifade edilebilir:

- ❖ *İnanç ve Değerler*: Din, bireyin inançlarını ve değerlerini şekillendirir. Örneğin, bir kişi İşlam dinine mensup olduğunda, İşlam'ın öğretileri ve değerleri doğrultusunda yaşamaya başlar. Bu inançlar ve değerler, kişinin kimlik oluşumunda önemli bir rol oynar ve onun davranışlarını, tercihlerini ve yaşam tarzını etkiler.
- ❖ *Toplumsal Kimlik*: Din, toplumun bireyi inşa etmesinde de etkili olabilir. Örneğin, bir toplumda çoğunlukla Müslüman olan bir grup varsa, bu grup  yeleri genellikle İşlam kültürü ve değerleriyle b y rl r. Bu durumda, din toplumsal kimliklerini şekillendirir ve onların aidiyet duygusunu güçlendirir.

- ❖ *Ritüeller ve Semboller*: Din, bireyin kimlik inşasında ritüeller ve semboller aracılığıyla da etkili olabilir. Örneğin, bir kişi düzenli olarak ibadet eder, dini bayramları kutlar veya dini sembollerini kullanır. Bu ritüeller ve semboller, kişinin dini kimliğini ifade etmesine ve toplum içinde bir bağlılık hissi oluşturmaya yardımcı olur.
- ❖ *Toplumsal Baskı ve Sınırlamalar*: Ancak, din bazen bireyin kimlik inşasında baskılayıcı veya sınırlayıcı bir rol oynayabilir. Örneğin, bazı toplumlarda dini kurallar ve normlar, bireyin özgür iradesini sınırlayabilir ve kimlik oluşumunda kısıtlayıcı bir etki yapabilir (Dalbay - Avcı, 2018; Coşkun, 2003, 5-23).

Sosyolojik perspektiften bakıldığında, kimlik inşasında *sosyal yapı ve kurumlar* (toplumsal kurallar, normlar, değerler, roller, bireysel ve sosyal ilişkiler, aile, eğitim kurumları, işyeri, sendikalar, siyasi partiler, dini cemaatler, etnik yapılanmalar vb.) (Kilp, 2011) , *statü ve roller* (çocuk, doktor, Müslüman, öğretmen, işveren kavramları kişilerin statülerini ifade ederken; toplumun statülerine göre bireyden beklediği davranışa da rol olarak ifade edilir) (Ceylan, 2011, 89-104), *siyasal söylemler ve metotlar* (insan fiillerini etkileme tekniği olarak fikir, inanç ve doktrini karşı tarafa tek taraflı kabul ettirme esasına dayanır. Beyaz, gri ve kara propaganda şeklinde türleri mevcuttur) (Mete, 2020, 16), ile *ötekileştirme çabaları* (belli bir kimliğe sahip olan insanları diğerlerinden farklı veya aşağılanmış hissettirme çabasıdır. Genelde toplumsal güç ilişkileri, sosyal hiyerarşiler, kültürel ayrımcılık ve ön yargı gibi faktörlerden etkilenir. Tüm bunların sonucunda; bireylerin kimliklerinin reddedilmesi, hor görülmesi veya sınırlayıcı sosyal rollerle ilişkilendirilmesi gibi sonuçlara yol açar) (Selçuk, 2011, 40) da son derece önemli kavramlardır.

2.2.2.5. Etnik Grup

“Etnik” kelimesi Yunanca bir kavram olup “arkadaş”, “insan” veya “klan” anlamları taşımaktadır. Sosyal bilimlerde sıkça kullanılan bu kavram belli başlı değerler üzerine bina edilen spesifik bir kalıptır (Volkan, 2005, 31). Ülken, etnik grubu başka bir ulusun kökünden ayrılarak bir millet içinde yer alan farklı türdeki gruplar olarak tanımlar. Ona göre etnik grup, kendilerine has adetlerini saklamakla beraber ancak milli kültürü benimserse milletle bütünleşir (Ülken, 1969, 102). Etnik grup, insanın toplumsal manada yaşamın sürdürüldüğü ve içinde doğduğu gruptur. Bu gruplar diğer gruplardan farklı olarak ayırt edici özelliklere sahiptirler (Ürer, 1995, 13). Nesiller boyunca meydana gelen uzun soluklu

birliktelikler, yoğun akrabalık ilişkileri, ortak kültür, dinsel birlik ve bölgesel aynılıkların bir araya gelerek oluşturduğu sabit gruplara etnik grup denir. Etnik gruplar sosyal gruplar içerisinde değerlendirilir fakat her sosyal grup etnik bir grup sayılmaz. Etnik grubun teşekkülü için onu diğer gruplardan ayıran birtakım gereksinimler vardır. Bunlar;

- ❖ Halka ait ortak dinî inanç ve uygulamalar,
- ❖ Ortak dil,
- ❖ Tarihsel süreklilik duygusu,
- ❖ Ortak atalara ve ortak bir anayurda karşı beslenen inanç,
- ❖ Ortak bir tarih,
- ❖ Ortak soy,
- ❖ Gelenek ve Görenekler
- ❖ Mitler,
- ❖ Simgeler,
- ❖ Ortak kültür,
- ❖ Yaşanan ve grup üyelerini birbirine bağlayan olay, savaş ve zaferler olarak sırlanabilir (Volkan, 2005, 31-32; Erkal, 1995, 20-22; *Güvenlik Terimleri Sözlüğü*, 2017).

Farklı etnik grup iddiasında olanların yukarıda bahsi geçen unsurlarla beraber bu bağlamdaki en temel dayanakları dildir (Abercrombie vd., 2006, 136). Dil insanları diğer gruplardan ayıran önemli bir ayrıdır.

Yukarıdaki açıklamamalardan da anlaşılacağı üzere etnik kimliğin meydana gelmesi için birçok ortak paydanın bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu süreçte içinde bulunan grupta etnik bir kimlik ve içsel bir bağın oluşabilmesi için bireyin kimlik algısı da son derece önemlidir. Etnik kimlik algısı şu dört boyuttan oluşmaktadır:

- ❖ *Olma Boyutu*: Öz tanımlama olarak da ifade edilen bu kavram, kişinin kendini tanımlamak için kullandığı etnik etikettir.
- ❖ *Hissetme Boyutu*: Kişinin etnik kimliğine ilişkin duygularını ifade ettiği boyuttur. Bağlı bulunduğu etnik kimliğe karşı duyulan güçlü aidiyet hissi ve bağlılık duygusu burada ön plana çıkar.
- ❖ *Yapma Boyutu*: Etnik grubun niteliklerine göre kişinin dâhil olduğu fiili katılımları ifade eder. Etnik pratikler (kutlama, müzik, elbise, yiyecek vb.) bu boyutun en önemli göstergelerindendir.

- ❖ *Bilme Boyutu*: Etnik gruba mensup bireylerin köken, kültür ve tarihleri hakkında ne kadar bilgili olduklarını ifade eden boyuttur (Yayak, 2018, 780-782).

Etnik grupların nasıl oluştuğu ile ilgili sosyolojik terminolojide üç temel yaklaşım bulunmaktadır:

- ❖ *Primordialist Yaklaşım*: Bu yaklaşıma göre etnik grubu diğer gruplardan ayıran ana unsur; derin kültürel, psikolojik ve biyolojik insan yapılarıdır. Kültürel faktörler (kan bağı ve grup aidiyeti) zamanla grup üyeleri arasında “biz” ve “ötekiler” ayırımını derinleştirerek “grup kimliğini” ortaya çıkarır.
- ❖ *İnstrümentalist Yaklaşım*: Bu yaklaşıma göre etnisite saf ve katışıksız politik bir görüngüdür. Kültürle beraber diğer değişkenlerin etnik kimliğin oluşmasında herhangi bir katkısı bulunmamaktadır.
- ❖ *Yapısalcı (constructivist) Yaklaşım*: Bu anlayışa göre ise etnik kimlik bir kısım elit zümrelerce tasarlanmış olup yapılandırılmış bir biçimde sosyal olarak ortaya atılmıştır. Bu görüşe göre etnisite kavramı sürekli bir değişim halindedir ve diğer gruplara karşı tepkisel bir tutum içerisindedir (*Güvenlik Terimleri Sözlüğü*, 2017).

2.2.2.6. Etnik Milliyetçilik

Millet sözcüğü, 13. yüzyıldan beri kullanılan ve Latince “doğum” anlamına gelen “nasci” kelimesinden türetilmiştir. Bu sözcük, “natio” olarak kullanıldığında doğdukları yer bakımından bir araya gelen insanlar grubuna denk düşmektedir. En orijinal haliyle millet kavramı herhangi bir siyasi yönü olmayan bir insan türüne veya ırksal bir gruba binaen kullanılan bir kelimedir. Milliyetçilik kavramı ise ilk defa bir Fransız papazı olan Augustin Barruel tarafından Fransız jakobenlerine karşı kullanılmıştır. Milliyetçilik kavramının siyasi bir doktrin haline gelmesi 19. yüzyılı bulmaktadır. Fransız İhtilali ile ortaya çıkan bu akım daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır. Bu yayılma sürecinden en fazla çok uluslu imparatorluklar ve devletler zarar görmüştür. Çok uluslu devletlerden kopan yeni milli devletler milliyetçilik akımının sembolleri olan bayrak, milli marş, milli edebiyat, halk törenleri ve milli tatiller gibi unsurları kullanmaya başlamışlardır. Temel eğitim kurumlarının artması, okuryazarlık oranının yükselmesi, popüler gazetelerin yayınlanması gibi hususlar neticesinde bu kavram kitlesel politikanın en etkin dili haline gelmiştir. İlk ortaya çıktığında siyasi özgürlük ve demokrasi ülküsüne dayanan milliyetçilik, zamanla

milli onur ve askeri başarılarla dayanan şovenizm ve yabancı düşmanlığını ön plana çıkaran bir ideoloji haline dönüşmüştür (Heywood, 2010, 162-176).

Her türlü milliyetçilik kimlik meselesiyle dolaysız bir şekilde bağlantılıdır. Kolektif kimlik hissiyatına dayanan milliyetçilik özünde millet olma bilinci genelde ise vatanseverlik olarak algılanmaktadır. Etnik milliyetçilik olgusu ise daha özsel bir yapıya sahiptir. Şu hâlde etnik milliyetçilik ile yurttaşlığa dayanan milliyetçilik arasında farklılıkların olduğunu ifade etmekte yarar vardır.

Tablo 7. Etnik ve Yurttaşlığa Dayanan Milliyetçilik Özellikleri

Yurttaşlığa Dayanan Milliyetçilik	Etnisiteye Dayanan Milliyetçilik
Siyasi millet	Kültürel/tarihsel millet
Kapsayıcı	Dışlayıcı
Evrenselcilik	Partikülerizm/parçalanmacılık
Eşit milletler	Biricik milletler
Rasyonel/ilkeli	Mistik/duygusal
Milli egemenlik	Milli ruh
Gönüllük esasına dayalı	Organik
Vatandaşlığa dayalı	Soya dayalı
Vatandaş sadakati	Etnik sadakat
Kültürel çeşitlilik	Kültürel birlik

Kaynak: (Heywood, 2010, 175)

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere yurttaşlığa dayanan milliyetçilik; koruyucu, toparlayıcı, bütünleştirici niteliklere sahipken mikro/etnik milliyetçilik daha çok dışlayıcı özelliklere sahiptir. Bu milliyetçilik türünde kişiler kendilerini, mensubu olduğu milletin asli unsuru olarak görmekten ziyade kaba tabirle kendilerini akraba topluluğu olarak görmekte ve yaşadıkları bölgede ev sahibi olduklarını iddia etmektedirler (Yaralıoğlu, 2018; Kirman, 2011, 220). Genel milliyetçi akımların bir parçası olarak karşımıza çıkan mikro veya etnik milliyetçilik, üst kimlik metaforunu reddeder. Dil, tarih, kültür gibi birleştirici unsurlara sahip olan millet kavramından ziyade küçük ve daha ziyade dar kapsamlı kabile, aşiret, aile, kılan ve kan bağına dayanan “bizi” benimseyerek üst kimlikten farklı olarak özsel bir kimlik iddiasında bulunurlar (*Güvenlik Terimleri Sözlüğü*, 2017). Kendilerine benzemeyenleri “öteki” olarak tanımlayan bu akımın daha çok etnik kökene dayanan gruplarca benimsendiği

görülmektedir. Etnik milliyetçiliğin özü ziyadesiyle ötekileştirme ve farklılaştırma çabası üzerine kurgulanmaktadır. Bu çaba çatışmacı bir yaklaşım içermekte olup, kendisine benzemeyen diğer grupları rakip veya düşman olarak görmektedirler. Aynı zamanda devam eden bu süreçte etnik gruplar ulusal bir statü talebi ile kendilerini “yabancı/öteki” olarak ifade ettikleri yönetimden kurtulmaya onlardan ayrışmaya çalışmaktadırlar (Turner, 2006, 412-413). Bu durum tür ayrılıkçı tutumlar genel olarak toplumlarda kutuplaşmalara ve çatışmalara neden olmaktadır. Milli şuur ve bütünlüğü bozan bu tür anlayışlar, uzun vadede bağlı bulundukları ulusları da akamete uğratmaktadırlar (Chancer - Watkins, 2006, 52).

2.2.3. Etnisite ve Irk Kavramlarının Sistematik Farklılıkları

Karl Marx, Max Weber ve E'mile Durkheim gibi klasik dönem sosyologları, neredeyse son bir yüzyıldır sosyolojik düşünce ve pratiği şekillendirmiştir. Üç teorisyenin de toplumun yapılanmasında ırk ve/veya etnisitenin önemi konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Her biri bu fenomenleri, toplum modernleştikçe ortadan kaybolacak olan insan örgütlenmesinin erken biçimlerinden kalan kalıntılar olarak ele aldı (Turner, 2006, 492). Ne var ki değişen süreçte ve özellikle Fransız devriminden sonra bu akımların giderek toplumda belirginleştiği görülmektedir. Etnisite ve ırk kavramları, anlamsal olarak birbiriyle örtük manalar taşımaktadır. Öyle ki bu iki kavram sosyolojik terminolojide aynı karşılığı taşımamaktadırlar.

“Etnisite” sözcüğü, etimolojik olarak Yunanca “topluluk”, “halk” ya da “kabile” anlamına gelen “*ethnos*” sözcüğünden gelmektedir (Volkan, 2005, 31). Günümüzde çokça birbirine karıştırılan ırk ve etnisite kelimeleri temelde birbirinden oldukça farklı iki kavramdır. Irk genellikle gerçek veya düşünülen bazı fiziksel, biyolojik ve soya dayanan niteliklerle tanımlanırken; etniklik ise içerisinde kültürel nitelikler (dinsel inanç ve uygulamalar, yemek, giyim tarzı vb.) barındırır. Irk kavramı genel olarak insan toplulukları arasında doğuştan getirilen biyolojik farklılıklara işaret eder. Etnisitede ise sonradan kazanılmış edinimler mevcuttur (Ritzer, 2011, 452-453). Fanon’a göre biyolojik olarak kaba ve ilkel bir şekilde ifade edilebilen (kafatası, omurga boyutu, ten rengi, beyin kıvrımlarının niceliği ve konfigürasyonu vb.) ırk kavramı (Frantz, 2017, 64), içinde yaşanılan kültürün yapılandırılmış bir parçasıdır.

Kurgulanmış bir niteliği olan etnisite kavramı, insan topluluklarını ortak değerler çerçevesinde bir araya getiren inançlar, din, dil, kültür, biyolojik özelliklerden müteşekkil

olan ve sosyal süreçlerin bir sonucu olan toplumsal grupların farklılık algısı üzerine inşa edilen sosyolojik bir olgudur. Dış görünüş, gelenekler ve ortak bellek nedeniyle aynı kökenden geldiğine ilişkin öznel inanış, etnisitenin kavramının temelini oluşturmaktadır (Heywood, 2010, 230-231).

İrk, etnisite kavramının farklı bir boyutu olarak kabul edilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi genetik özellikler ile buna bağlı olarak ortaya çıkan sosyal farklılıklar ırkları oluşturmaktadır. Bununla birlikte ırk, sosyal yapı tarafından kabul edilen sosyal bir kurgu iken, etnisite daha çok grup üyeleri tarafından varsayılan bir kimliktir (Turner, 2006, 490).

2.2.4. Ulusal, Alt-Üst Kimlik Tartışmaları

1648 yılında yürürlüğe sokulan Vestfalya Anlaşması uluslar ve ulus devletler için bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu anlaşmaya göre artık devletler politik anlamda eşit sayılmalı, kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olmalı ve başka egemen devletlerin içişlerine karışmamalıdır. Bu durum ulus-devlet bilincini yükselterek ulusçuluğun tüm dünyada etkili bir konuma yükselmesine vesile olmuştur. Ulus ve devlet bileşeninden teşekkül olan bu kavram içerisinde bir dizi ayrıca kavram barındırmaktadır. Bunlar: Devlet, ulus, ulusal kimlik ve ulusçuluktur. Buna göre; feodalitenin çöküşünden sonra ortaya çıkan devlet, “vergilerden sağlanan kaynaklar ve kendine ait kurallarıyla diğer sosyoekonomik hiyerarşilerin dışında, bunlardan görece özerk devlet memurlarının bulunduğu örgütsel yapıdır.” Ulus;” ortak bir soy, kültür, dil, kültür ve toprak birliği sayesinde birbirine bağlanmış toplumsal bir grubu ifade eder.” Ulusal kimlik, “bir topluluğun kendi üyelerinin onları diğer gruplardan farklı kılan bir dizi niteliği paylaştığı, yönünde öznel inancı üzerine kurulan akışkan ve dinamik bir kolektif kimlik biçimidir.” Ulusçuluk ise, “ulusu politik bir yapının özellikle bir devletin temeli yapmayı amaçlayan doktrin ya da politik harekettir (Ritzer, 2011, 161; Kirman, 2011, 219; Marshall, 2005, 505). Batı’da meydana gelen derin toplumsal, siyasi ve ekonomik değişimler zamanla tüm dünyadaki milletler üzerinde etkili olmuştur. Bu durum devletlerin örgütsel yapısının yanında kendilerini bir ulus olarak ifade eden grupların birleştirildiği ulus-devlet yapılanmalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Süreç içerisinde meydana gelen küresel faktörler, ekonomik gelişmeler, uluslararası insan hakları, savaşlar ve ulus aşırı müzakere toplulukları gibi oluşum ve yapılanmaların (Ritzer, 2011, 162-165) paralelinde kimi etnik gruplar, kendilerini ulus devletin bir parçası olarak

görmemeye başlamışlardır. Bu bağlamda da karşımıza ulusal, alt ve üst kimlik kavramları çıkmaktadır (Keskingören, 1997, 57).

“Üst kimlik kavramı, özellikle ulusallaşma sürecinde ulus bilincinde birleşen bireylerin alt iyeliklerinin üstünde buluşma yaratan belirleyici kimlik olarak tanımlanabilir. Üst kimlik-alt kimlik kavramsallaştırmaları herhangi bir grubun bir değerine üstünlüğünü ifade etmez, bu kavramlardaki ayrım “dâhil olma” ile ilişkilidir. Ancak günümüzde üzerinde durulan “üst kimlik” kavramı bu anlamda kullanılmayıp daha çok “millî kimlik” ve “ulusçuluk” kavramları üstünden tartışılmaktadır. Bu anlamda belirli bir devlete ait olmayı ifade eden “üst kimlik” kavramı, içerisinde birçok alt kimliği barındıran, etnik, dinî ya da coğrafi bir nitelik taşımayan kapsayıcı bir “çatı” görevi görmektedir” (*Güvenlik Terimleri Sözlüğü*, 2017, 766-767). Şu hâlde üst kimlik olarak benimsenen ulusal kimlikle alt kimlik olarak benimsenen (dini, etnik, kültürel ve diğer kimlikler) kimlik arasında çatışma olmamalıdır. Ne zaman ki ulusal kimlik dışlayıcı bir etnik unsuru ön plana çıkarıcı bir tutum içerisine girerse bahsi geçen kimlikler arsında çatışma kaçınılmaz olacaktır (Zenginoğlu, 2012, 19). Bu kimlikler arasında uyum ve çatışmanın nasıl ortaya çıkacağı aşağıdaki tablodan daha net bir şekilde anlaşılabacaktır.

Tablo 8. Devlet ile Birey Arasında Üst–Alt Kimlik İlişkileri

OLASILIKLAR	BİREY-GRUP	ULUS DEVLET	MUHTEMEL SONUÇLAR
OLASILIK-1	Üst kimliği subjektif kimlik olarak benimseme	Memnuniyet	Gönüllü asimilasyon
OLASILIK-2	Üst-kimliği ret	Sert tepki	Travma (ayrılma, çatışma)
OLASILIK-3	Üst-kimliği kabul, alt-kimlikte ısrar	Alt-kimliğe saygı ve teritoryal üst-kimlik	Uyum ortamı
		Asimilasyonda veya kan temelli üst-kimlikte ısrar	Çatışma

Kaynak: (Oran, 2010, 327)

2.2.5. Etnik Kimlik ve Sosyal İnşacılık İlişkiselliği

İnşacılık kuramı, bilgi ve gerçekliğin nesnel ve evrensel olgular olmadığını, aksine sosyal etkileşim ve kolektif anlamlar aracılığıyla inşa edildiğini savunur. Bu kuram, kimlik ve etnik kimliğin sosyal inşası konusunu anlamak için de bizlere önemli bir perspektif

sunmaktadır. Bilindiği üzere **etnik kimlik**, doğuştan gelen bir özellik değildir, aksine sosyal etkileşim ve deneyimler aracılığıyla inşa edilir (Erkal, 1995, 20-22). Berger ve Lukmann'ın inşacılık kuramında bahsi geçen gerçekliğin sosyal inşasını etnik kimliğin sosyal inşasına uyarladığımızda karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Tablo 9. Gerçekliğin ve Etnik Kimliğin Sosyal İnşası

	Gerçekliğin Sosyal İnşası	Etnik Kimliğin Sosyal İnşası
Dışsallaştırma	Bireyler, biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını ve dürtülerini eyleme dönüştürerek dış dünyaya aktarırlar. Bu eylemler, nesnel bir dünyanın oluşmasına temel oluşturur. Bu, dil, sanat, yazı gibi sembolik sistemler aracılığıyla gerçekleşir ve bireylerin toplumsal dünyaya katkıda bulunmalarını sağlar.	Bireyler, etnik kökenlerine dair inançları, değerleri ve pratikleri dış dünyaya aktararak toplumsal bir ortamda kendi kimliklerini ifade ederler. Bu, dil, giyim, yemek, müzik ve ritüeller gibi çeşitli biçimlerde olabilir. Bu süreçte, bireylerin kişisel deneyimleri ve yaratıcılıkları, toplumsal normlar ve etnik özelliklerle harmanlanarak dış dünyaya yansıtılır.
Nesnelleştirme	Dışsallaştırılan düşünceler ve eylemler toplumsal dünyada nesneler gibi algılanmaya ve anlamlandırılmaya başlanır. Dışsallaştırılmış ürünler ve eylemler, diğer insanlar tarafından da algılanır ve yorumlanır. Bu ortak yorumlar, nesnel bir gerçeklik algısının oluşmasına yol açar.	Dışsallaştırılmış etnik unsurlar, diğer insanlar tarafından da fark edilir, yoruma tabi tutulur ve tanınır. Meydana gelen bu ortak kanılar, belirli bir etnik gruba dair nesnel bir algının oluşmasına yol açarak tanınan ve paylaşılan bir gerçeklik halini alır. Etnik gruplar, ortak bir tarih, dil, kültür veya inanç sistemine dayalı nesnelleştirilmiş kimlikler geliştirir.
İçselleştirme	Bireyler, nesnel olarak algılanan gerçekliği kendi zihinlerine alarak özümsemeler. Bu sayede, ortak bir gerçeklik algısı ve anlam dünyası oluşur. Bu süreçte, toplumsal normlar, değerler ve inançlar bireyin kişisel deneyimleriyle bütünleşir ve bireyin kendini ve dünyayı algılayış şeklini etkiler.	Bireyler, toplumun nesnelleştirdiği bu kimlik ve etnik özellikleri benimser ve kendi bireysel kimliklerinin bir parçası haline getirir. Nesnel olarak algılanan etnik kimliği kendi dimağlarına alarak benimserler. Böylece etnik kimlik bilinci ve aidiyet duygusu oluşarak bireyin toplumsal ve etnik kimliği şekillenir ve onun bu kimliklerle olan bağı güçlenir.

Kaynak: (Berger - Luckman, 2008; Alpman, 2018; Kilp, 2011)

Sosyal inşacılık kuramından hareketle etnik kimliğin inşasında birçok faktörün rol aldığı görülmektedir. Bu faktörlerden en önemlileri şunlardır:

- ❖ **Aile:** Aile, etnik kimliğin ilk ve en önemli aktarıcısıdır. Bireyler, etnik kökenlerine dair inançları, değerleri ve pratikleri ailelerinden öğrenirler.
- ❖ **Eğitim:** Eğitim sistemi, etnik kimliğin inşasında önemli bir rol oynar. Okullarda öğretilen tarih, dil ve kültür, etnik kimlik bilincini şekillendirmede önemli bir etkiye sahiptir.

- ❖ Medya: Medya, etnik kimliğin inşasında önemli bir rol oynar. Medyada yer alan etnik temsiller, stereotipler ve önyargılar, etnik kimlik algısını etkileyebilir.
- ❖ Siyaset: Siyasi ideolojiler ve etnik milliyetçilik akımları, etnik kimliğin inşasında önemli bir rol oynar. Siyasi partiler ve devletler, etnik kimlik bilincini yönlendirmeye ve manipüle etmeye çalışabilirler (Panaitova - Solovev, 2019; Burr, 2012).

İnşacılık kuramı, etnik kimlik ve etnik kimliğin sosyal inşası konusunu anlamamız ve oluşum süreçlerini öğrenmemiz açısından bizlere önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu vesileyle, kuram gerçekliğin sosyal inşasında bahsi geçen hususlarda olduğu gibi etnik kimliğin inşa sürecinin de statik ve değişmez bir olgu olmadığını, aksine dinamik ve sosyal öğrenme vasıtasıyla sürekli olarak yeniden inşa edilen bir kavram olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda bu kuramdan yola çıkılarak, etnik kimliğin sadece bireysel bir olgu olmadığını, aksine sosyal ve politik bir vakıa olduğunu da görmekteyiz. İnşacılık kuramı, etnik kimlik çalışmalarına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu kuram sayesinde, etnik kimliğin nasıl oluştuğu, nasıl değiştiği ve nasıl sürdürüldüğü daha iyi anlaşılabilmiştir.

2.2.6. Kolektif Etnik Kimlik İnşasının Metodolojisi

Etnik kimlik, bireylerde bir topluluğa aidiyet duygusu aşılayan ve kültürel, dilbilimsel veya tarihsel özelliklerle tanımlanan bir grup kimliğini temsil eder (Gönenç, 2012, 746). Ayırıştırıcı emellerle bir etnik grubu diğerine karşı üstün tutma veya onu farklılaştırma süreci ise planlanmış bir örgütsel üründür. Kolektif etnik kimlik oluşturma, örgütlerin stratejik hedeflerinden biridir ve bu alandaki çalışmalar, sosyal bilimlerin önemli bir araştırma alanını oluşturmaktadır. Örgütlerin veya referans olarak kendilerini etnik aidiyetlere dayandıran yapılanmaların etnik kimlik oluşturma çabaları, toplumlar üzerinde derin etkiler yaratmakta, milli birlik ve beraberliği zedelemekte ve uzun süreli çatışma ortamlarının sürmesine neden olmaktadır. Örgütler, hedef kitlelerini etnik gruplar arasında ayırım yapmaya teşvik etmekte, aidiyet duygusunu güçlendirerek kimlik bilincini pekiştiren mesajlar ve eylemlerle etnik kimlik oluşturma sürecini etkilemektedirler. Bu metodoloji, örgüt yapılanmalarının geniş bir destek tabanı oluşturma amacını gütmektedir (Telci, 2018, 42). Amaçları ve doktrinleri ne olursa olsun tüm kitle hareketlerinin ilk taraftarları genel olarak toplumda hüsrana uğramış, hayal kırıklıkları olan veya dışlanmış kişilerden oluşmaktadır. Bu örgütsel yapılanmaların mensuplarının radikalleşme seviyeleri arttıkça; ölümü göze alma ve harekete geçme arzuları da ayrıca artmaktadır. Öyle ki bu hareketler genel olarak; radikal olmayı, coşkuyu, yüksek

beklenti ile umudu, öfke ve hoşgörüsüzlüğü körükleyerek mensuplarından kör bir inanç ve mutlak bir sadakat beklemektedirler (Hoffer, 2021, 11). Örgütler, bu süreci gerçekleştirmek için çeşitli strateji, araç ve metotlar kullanmaktadırlar

2.2.6.1. Öfke

Örgütler, etnik kimlik oluşturma sürecinde öfkeyi etkili bir araç olarak kullanmaktadır. Bu manada hedef kitlelerinde var olan veya örgüt tarafından vurgulanan baskı, ayrımcılık veya adaletsizlik gibi konuları öne çıkararak öfke duygularını harekete geçirerek kitleyi istendik bir yönde programlarlar. Hoffer'a göre öfke/nefret en heterojen unsurları bile birleştirme erkine sahiptir (Hoffer, 2021, 119). Öfke duygusu ile örgütler, etnik grup üyeleri arasında güçlü bir kimlik bilinci oluşturmayı hedefleyerek, örgüte sempati duyanları veya mevcut sisteme karşı öfkeli olanları örgütsel faaliyetlere katılmaları konusunda teşvik etmektedirler (Yıldız, 2020, 104). Bu yolla örgütler, öfkenin sembolik olarak ifade edilmesini sağlayarak söylem ve eylemlerle, etnik kimliğin güçlendirilmesini sağlamaktadır. Öfke edilgen kitleyi harekete geçirme eylemi olarak son derece kullanışlı bir araçtır (Hoffer, 2021, 118-130).

2.2.6.2. “Biz” ve “Onlar” Ayırımı

Çok alt kimlikli ülkelerin bir kısmının dağılmasına neden olan dışlayıcı milliyetçilik akımı, değişik yol ve yöntemlerle ülkelerin iç ve dış politikalarını etkileyerek son iki asırdır toplumsal manada ‘öteki’leri yarattı (Ergül, 2007, 5). Ulus devletlerin ortaya çıkmasından sonra milli kimlik ve milli benlik algıları da farklılaşmaya başlamıştır. Üst kimlikte buluşmayı reddeden etnik yapılanmalar “biz” ve “onlar” kavramları üzerinde bina ettikleri söylemlerini ayırışmayı derinleştirmek için kullanmaktan kaçınmamaktadırlar. Bu ayırım, örgütlerin kendi etnik grubunu diğer gruplardan ayırmak ve düşmanlaştırmak için dil, semboller ve propaganda araçlarını kullanmasını içerir. Örgütler, etnik grup üyelerinin toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirmek için bir "biz" kimliği oluştururken, "onlar"ı yabancılaştırıcı, düşman ve tehdit olarak tasvir ederek alt kitlelerine bu durumu dayatmaktadırlar. Bu ayırımı yapmaktaki temel amaç, etnik kimlik bilincinin ve grup üyelerinin örgüte olan bağlılığının güçlenmesini sağlamaktır (Bilgiç, 2011, 138-143). Aynı zamanda bu husus, Sosyal Kimlik Kurumunun iç ve dış grup kayırmacılığına iyi bir örnek teşkil etmektedir.

2.2.6.3. Ajitasyon

Örgütler, toplumu tahrik etmek ve etnik gerginlikleri artırmak için ajitatif retorik, olayları manipölasyon ve çatışma ortamı yaratma gibi yöntemlere başvurabilir. Ajitasyon, toplumda var olan sosyal veya siyasi sorunları kışkırtarak, etnik kimlik bilincini ve aidiyet duygusunu güçlendirebilir. Bu süreç, örgütlerin destekçilerini harekete geçirmek ve örgütü daha fazla destekleyen bir toplumsal taban oluşturmak için kullanılır (Schmid, 2013, 600). Misalen PKK gibi terör örgütleri, kendi yarattığı acı ve ölümleri, halkı kışkırtmak için bir malzeme olarak görerek bu sayede kitleler arasında radikalleşmeyi besleyebilmektedirler.

2.2.6.4. Tarihsel Bağ Kurma Çabaları

Örgütler, geçmişte ‘öteki’lerin neden olduğunu iddia ettikleri travmatik olayları referans göstererek etnik gruplar arasında ortak bir tarih paydası ve duyarlılığı oluşturmayı hedeflemektedirler. Bu durum etnik kimlik bilincini ve birlik duygusunu güçlendirerek; geçmişteki acı verici deneyimleri kitlelerine hatırlatarak, toplumda kolektif bir hafıza oluşturmaktadır. Geçmişle kurulan bağ sayesinde etnik kimliklerin korunması ve savunulmasının önemini vurgulanarak destekçiler harekete geçirilmektedir (İmıl, 2016, 12-30). Seçilmiş travma kavramı bu manada önemli bir kavram olarak nitelendirilebilir.

2.2.6.5. Din ve İnanç

Örgütler, dini inançları etnik kimlikle bağdaştırarak, dini referanslarla etnik grupların kimliklerini güçlendirmeye çalışır. Din, örgütün ideolojisini meşrulaştırma, toplumda geniş bir destek tabanı oluşturma ve etnik gruplar arasında birlik duygusunu güçlendirme amacıyla kullanılır. Örgütler, dini semboller, ritüeller ve referanslar aracılığıyla etnik kimliği vurgular ve örgüt üyelerinin dini kimlikleriyle birleşmesini teşvik eder (Köse - Coşkun, 2019, 80). Toplumsal bütünlük açısından genelde olumlu bir yapıya sahip olan din mefhumu kimi zaman dini veya ideolojik örgütlerin çıkarları doğrultusunda kullandıkları bir araca dönüşmektedir. Schmid, kimi zaman laik ideolojilerin şiddet için sağlayamadığı motivasyonu, din temelli ideolojilerin sağladığını belirtir. Ona göre temelinde yüksek bir isteklilik ve inanç barındıran bu yapı diğer şiddet unsurlarını da kolaylıkla etkileyebilmektedir (Schmid, 2013, 24). Bireyde yüksek motivasyonun sonucunda meydana gelen kuvvetli hissiyat ahlaki değerlerden yoksun davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir. Dindarlık salt yüce bir yaratıcıya inanmaya indirgenemez. Ruhunu, iradesini

ve benliğini bir davanın veya bir kimsenin hizmetine vakfeden kişi veya gruplar da Le Bon'e göre dindardır (Le Bon, 2016, 66). O halde radikal dürtülere neden her türlü hissiyatın temelinde güçlü bir inanç ve iman duygusu yatmaktadır.

2.2.6.6. Şiddete Başvurma ve Korku Uyandırma

Şiddet eylemleri, bilhassa terörize olmuş grupların toplumda korku, infial ve endişe yaratmak amacıyla tercih ettikleri yöntemlerdir. Bu eylemlerle örgütler, etnik gruplar arasında birliği sağlamak, kimlik bilincini güçlendirmek ve örgütün ideolojisini yüceltmek gibi amaçlar gütmektedirler. Şiddet, etnik grupların güvenlik ve korunma ihtiyaçlarını ön plana çıkaran bir nevi silahla yürütülen bir propaganda biçimidir. Silahlı mücadele, etnik temelli terör örgütlerinin amaçlarına kısa vadede ulaşmak için tercih ettikleri bir yoldur. Bu açıdan bakıldığında barışçıl yolların uzun süreceği kanaati ile örgütlerin siyasi hedeflerini gerçekleştirebilmeleri adına kısa ve uzun vadeli stratejiler geliştirerek mevcut konjonktüre uygun bir biçimde amaçlarına ulaşma adına bu tür şiddet eylemlerine başvurdıkları görülmektedir (Baysal, 2018, 56-57). Toplumda ses getirmek ve bir korku atmosferi oluşturmak adına yapılan bu tür faaliyetler sonucunda mevcut iktidara karşı güvensizlik ve insanlarda ümitsizlik aşılacak istenmektedir (Alexander - Güzel, 2002, 18).

2.2.6.7. Propaganda ve Manipülasyon

Propaganda, örgütlerin ideolojik mesajlarını yaymak, etnik gruplar arasında bağlılık ve dayanışma hissi oluşturmak ve hedef kitlenin davranışlarını ikna edici bir iletişim yoluyla dönüştürmek için kullanılmaktadır. Propaganda, medya, toplantılar, broşürler, afişler ve diğer iletişim araçları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Propaganda yoluyla örgütler, dil, sembolik ifadeler ve duygusal manipülasyon kullanarak etnik kimlikleri güçlendirme amacı gütmektedirler (Schmid, 2013, 676-677). Başka bir ifade ile propaganda, bilgi kaynağına doğrudan veya dolaylı faydalı olmak amacıyla seçilen hedef kitlenin veya kişinin fikir, duygu ve inançlarını etkileyip, tutum ve davranışlarını değiştirmek için sistematik çalışmalarla her türlü haber, bilgi, doktrin ve özel çağrılarının psikolojik ve enformatik yöntemlerle yayılması faaliyetidir (*Güvenlik Terimleri Sözlüğü*, 2017, 580) Toplumda, siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik gibi çeşitli nedenlerden dolayı hüsrana uğramış kişiler, içinde bulundukları hâkim sisteme karşı devlete yönelik bir tavır içerisine girmektedirler. Örgütsel yapılar, alt yapılarını kuvvetlendirebilmek için dışlanmışlık

psikolojisi içerisinde bulunan kitleleri hedef olarak belirlemektedirler. Bu psikolojiye sahip kişi veya gruplar, teröre veya sistem karşıtı hareketlere yönelecek olan hareketlerin başlatıcılarının her zaman hedefi olmuşlardır (Ergül, 2007, 16-17). Propaganda faaliyetleri tam da bu tip gruplar üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenlidir ki; propaganda hem psikolojik savaşın hem de asimetrik savaşın kullandığı en etkili silahlardandır. Bu faaliyetlerin en belirgin nedenleri ise;

- ❖ Davayı tanıtmak,
- ❖ Örgütü tanıtmak,
- ❖ Sempatî oluşturmak,
- ❖ Potansiyel taraftar oluşturmak,
- ❖ Karşı tarafı yıldırmak,
- ❖ Taraftarlarının moral ve motivasyonlarını yüksek tutmak,
- ❖ Davranışı eyleme dökmek (Göce, 2019, 37)

vb. şeklinde sıralanabilir.

Tablo 10. Propaganda ve Propaganda Türleri

PROPAGANDA	
Yöntemine Göre Yapılan Propagandalar	• İkna Edici Propaganda (ispat yöntemiyle bir fikrin kabul edilmesini sağlamak amacıyla yapılır) • Korkutucu/Yıldırıcı Propaganda (hedef toplumun korkutulması, yıldırlması, umutsuzluğa düşürülerek pes ettirilmesini kapsar) • Kışkırtıcı Propaganda (toplumun doyurulmamış duygularına, yoksunluk hissine hitaben yapılır)
Amacına Göre Yapılan Propagandalar	• Propaganda (doğrudan hedef kitlenin duygu ve düşünceleri etkilemek için yapılır) • Karşı Propaganda (Rakip propaganda faaliyetlerini etkisiz kılmak üzere yapılır) • Silahlı Propaganda (terör örgütlerinin varlıklarını duyurma, gücünü gösterme amacıyla gerçekleştirdikleri şiddet eylemleridir)
Kaynağına Göre Propaganda	• Beyaz Propaganda (kaynağı gizlenmeyen, açıkça yürütülen propaganda türü) • Gri Propaganda (kaynağı açıkça belli olmayan, hedef toplum yorumuna bırakılan ve gizlice yapılan propaganda türüdür) • Kara Propaganda (başka bir kaynağın adı kullanılarak yapılan, gerçekliğinin bir önemi olmayan ahlaki ve etik değerlerden yoksun gizli bir şekilde yürütülen propaganda türüdür)

Kaynak: (Telci, 2018; Schmid, 2013)

2.2.6.8. Sosyal Medya ve Yazılı ve Görsel Yayınlar

Örgütler yeni dünya düzeninde teknolojinin nimetlerinden sonuna kadar faydalanmakta (Turner, 2017, 267-270), militan ve yandaş devşirme konusunda bu platformları etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Yoğun kışkırtma ve şiddet unsurları barından çarpıcı görüntü ve ses kayıtları ile radikalleşmeye mental olarak hazır olan bireyler hedef alınmaktadır. Bu kişilerle yine sosyal medya hesabı üzerinden iletişime geçilerek radikalleşme süreci profesyonel kişilerce koordine edilip bu kişilere eylemler için teknik bilgi aktarımı yapılmaktadır (Şen, 2021, 99-100). Sosyal medya platformları, örgütlerin etnik kimlik mesajlarını geniş kitlelere yaymasını ve etkileşim sağlamasını sağlar. Yazılı ve görsel yayınlar, örgütlerin etnik grupların kimliklerini güçlendirmek ve örgütün ideolojisini yaymak için kullanabileceği araçlardır. Örgütler, bu yayınlar aracılığıyla etnik kimlik bilincini güçlendiren, örgütün amaçlarına destek sağlayan ve toplumda geniş bir destek tabanı oluşturan mesajlar iletebilirler. Sosyal medya son dönemlerde en etkili propaganda ve kendini ifade etme araçları arasındadır. Örgütlerin aynı kimliği paylaştığı geniş gruplara kitle iletişim araçları vasıtasıyla rahatlıkla ulaşabileceklerini ifade etmektedir. Terör örgütleri bu yolla kitle içerisinde militan devşirebildiği gibi lojistik açıdan eksiklerini de karşılayabilmektedir (Korkmaz, 2021, 21).

2.2.7. Kolektif Bilinç ve Kitle Hareketlerinin Anatomik Metodolojisi

Kolektif bilinç, bir grubun veya toplumun paylaştığı ortak inançlar, değerler ve tutumlar olarak tanımlanabilir (Tilly, 2008). Kitle hareketleri ise, ortak bir amaç veya hedefe ulaşmak için birleşen ve eyleme geçen geniş bir insan topluluğudur (McAdam vd., 1996). Kolektif bilinç, kitle hareketlerinin oluşumunda ve gelişiminde önemli bir rol oynar. Kolektif bilincin kitle hareketleri üzerindeki etkisini anlamak için, öncelikle kolektif bilincin nasıl oluştuğunu ve nasıl işlediğini anlamamız gerekmektedir. Kolektif bilinç, bireysel bilinçlerin etkileşimi yoluyla oluşmaktadır. Bir grup insan bir araya geldiğinde, ortak bir deneyim yaşamaya başlarlar. Bu deneyimler, ortak inançlar, değerler ve tutumların oluşumuna katkıda bulunur. Kolektif bilinç, kitle hareketlerinin oluşumunu ve gelişimini şu şekilde etkiler:

- ❖ Hareketin amacını ve hedeflerini belirler: Kitle hareketlerine katılan insanlar, hareketin amacı ve hedeflerini paylaşırlar. Kolektif bilinç, hareketin amacını ve hedeflerini belirlemede ve hareketin üyelerini bir arada tutmada önemli bir rol oynar.

- ❖ Hareketin üyelerini motive eder: Kolektif bilinç, hareketin üyelerini eyleme geçmeye motive eder. İnsanlar, kolektif bilince sahip olduklarında, kendi çıkarlarını aşan bir amaç için çalışmak için daha istekli olurlar.
- ❖ Hareketin üyelerini bir araya getirir: Kolektif bilinç, hareketin üyelerini bir araya getirir ve hareketin gücünü artırır. İnsanlar, kolektif bilince sahip olduklarında, birbirlerine daha yakın hissederler ve hareket için birlikte çalışmaya daha istekli olurlar (Tilly, 2008).

Kitle hareketlerinin anatomik metodolojisi, kitle hareketlerinin oluşumunu ve gelişimini anlamak için kullanılan bir ifadedir. Bu yöntem, kitle hareketlerini oluşturan unsurları ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini inceler (Flesher Fominaya, 2010, 394-402). Meydana gelen ortak bilincin sonucunda ortaya çıkan eyleme geçme güdüsünün oluşmasında belli başlı öğelerin bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda kitle hareketlerinin anatomisini oluşturan belli başlı olgular şu şekilde sıralanabilir:

- ❖ Fırsatlar: Kitle hareketlerinin ortaya çıkması için fırsatların olması gerekir. Bu fırsatlar, mevcut sistemin istikrarsızlığı, ekonomik krizler veya sosyal adaletsizlikler gibi faktörlerden kaynaklanabilir.
- ❖ Kaynaklar: Kitle hareketleri, eyleme geçmek için kaynaklara ihtiyaç duyar. Bu kaynaklar, maddi kaynaklar (para, malzeme), insan kaynakları (gönüllüler) ve bilgi kaynakları (bilgi, uzmanlık) gibi unsurları içerebilir.
- ❖ Hareketin Üyeleri: Üyeler, hareketin amacı ve hedeflerini paylaşan kişilerdir. Hareketin üyeleri, hareketin oluşumunu ve gelişimini etkileyen önemli bir unsurdur.
- ❖ Hareketin Karizmatik Liderleri: Kitle hareketlerinin liderleri, hareketin amacı ve hedeflerini belirlemede ve hareketin üyelerini bir arada tutmada önemli bir rol oynarlar.
- ❖ Hareketin Taktikleri: Kitle hareketleri, amaçlarına ulaşmak için çeşitli taktikler kullanır. Bu taktikler, barışçıl gösterilerden şiddete kadar geniş bir yelpazeyi kapsayabilir (Çetinkaya, 2008, 19-72; Snow, 2011).

Kolektif bilinç sonucunda ortaya çıkmış kimi toplumsal hareketlerin örneklerine dünyada ve ülkemizde de rastlanılmaktadır. Örnek vermek gerekirse; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sivil haklar hareketi; 1950'lerde ve 1960'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde siyahların sivil haklarını elde etmek için yapılan mücadeleyi içermektedir (Dittmer - Weisbrot, 1990, 562-567). Bu hareketin oluşumunda ve gelişiminde kolektif

bilinç önemli bir rol oynamış; siyahlar, beyazların onlara karşı sergiledikleri ırkçılığa karşı ortak bir bilinç geliştirmiş ve bu bilinç, onları harekete geçmeye motive ederek onların ciddi kazanımlar elde etmelerini sağlamıştır. Yine Hindistan'daki bağımsızlık hareketi; 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Hindistan'ın Britanya İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanmak için yapılan mücadeleyi kapsamaktadır (Kundan Kumar, 2013, 405-413). Bu hareketin oluşumunda ve gelişiminde de kolektif bir bilinçle hareket etmenin önemi ortaya çıkmıştır. Hintliler, bu davranışlarının sonucunda bağımsızlıklarını elde etmeyi başarmışlardır. Türkiye’de ise Kurtuluş Savaşı (1919-1923) buna örnek olarak gösterilebilir; I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu’ndan sonra İtilaf devletlerinin ülke genelinde yapmış oldukları işgallere karşı Mustafa Kemal ve silah arkadaşları tarafından Anadolu halkı nezdinde oluşturulan ortak bilinç, bir kitle hareketine dönüşmüştür. Birçok cephede yürütülen bu topyekûn mücadele sonucunda tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur (Akşin, 2007, 179-180).

2.2.7.1. Eric Hoffer’ın Kitle Hareketleri ve Gustave Le Bon’un Kitleler Psikolojisi Anatomisi ile PKK Terör Örgütünün Kitle Anatomisinin Karşılaştırılması

Kitle hareketleri konusunda yazılmış ve bu konuda oldukça detay bilgiler içeren Eric Hoffer’in “Kesin İnançlılar” adlı eserinden yola çıkılarak bir hareketin kitle hareketine dönüşme sürecinin ortaya çıkarılması çalışmamıza kaynaklık etmesi açısından önem arz etmektedir. Hoffer kitle hareketlerinin üç temel özelliğini şu şekilde sıralamaktadır:

- ❖ Kitle hareketleri, bireylerin kendilerini bir ülküye veya bir lidere adadıkları ve onun uğruna her şeyi feda etmeye hazır oldukları fanatik bir bağlılık yaratır.
- ❖ Kitle hareketleri, bireylerin kendilerini ait hissettikleri bir topluluk oluşturur ve onlara yeni bir kimlik verir. Bu kimlik, bireylerin eski bağlarını, değerlerini ve inançlarını reddetmelerini veya değiştirmelerini gerektirir.
- ❖ Kitle hareketleri, bireylerin kendilerine güven duymalarını ve hayatlarının anlamlı olduğunu hissetmelerini sağlar. Bu anlam, genellikle hareketin hedeflediği bir gelecek vizyonu veya vaadi ile ilgilidir.

Bu özelliklere göre, bir hareketin kitle hareketine dönüşme sürecinin şematik olarak tablollaştırılması sürecin adımlarını anlamamızda bizlere kolaylık sağlayacaktır. Bu şemada, bir hareketin kitle hareketine dönüşmesi için aşağıdaki aşamaların gerçekleşmesi gerekmektedir:

Tablo 11. Eric Hoffer’ın Kitle Hareketleri Oluşum Şeması

1. Aşama: Potansiyel katılımcıların varlığı	2. Aşama: Hareketin ortaya çıkışı	3. Aşama: Hareketin yayılması	4. Aşama: Hareketin kurumsallaşması
Bu aşamada, harekete katılmaya eğilimli olan bireylerin belirli özelliklere sahip olması gerekir	Bu aşamada, harekete katılmak isteyen bireyleri cezbedecek bir ülkü veya bir lider ortaya çıkar. Bu ülkü veya lider, bireylere şunları sunar:	Bu aşamada, harekete katılan bireyler, hareketin ülküsünü veya liderini yaymak için çeşitli yöntemler kullanır	Bu aşamada, hareket, kitle hareketine dönüşür ve kendini sürdürebilmek için belirli kurallar, normlar, ritüeller ve semboller oluşturur
Bireyler, eski bağlarını, değerlerini ve inançlarını kaybetmiş veya sorgulamış olan kişilerdir.	Bireylerin kendilerini adayabilecekleri ve onur duyabilecekleri bir amaç veya misyon belirlenir.	Propaganda: Hareketin ülküsünü veya liderini öven, savunan veya tanıtan sözlü veya yazılı mesajlar yaymak.	Hareketin ülküsünü veya liderini resmileştirmek ve doktrinleştirmek.
Bireyler, hayatlarından memnun olmayan, kendilerine güven duymayan, kendilerini yetersiz veya değersiz hisseden kişilerdir	Bireylerin kendilerini ait hissedecekleri ve dayanışma duyacakları bir topluluk veya grup meydana gelir.	Eylem: Hareketin ülküsünü veya liderini desteklemek için gösteri, protesto, miting, grev gibi toplumsal eylemlere katılmak.	Hareketin üyelerini eğitmek, disipline etmek ve denetlemek.
Bireyler, hayatlarının anlamsız olduğunu veya boşa gittiğini düşünen kişilerdir. Bireyler, değişime açık, maceracı ve risk almaya hazır olan kişilerdir.	Bireylerin kendilerine güven duymalarını ve hayatlarının anlamlı olduğunu hissetmelerini sağlayacak bir gelecek vizyonu veya vaadi.	Şiddet: Hareketin ülküsünü veya liderini korumak veya rakiplerini etkisizleştirmek için silahlı mücadele, terörizm, suikast gibi şiddet eylemlerine başvurmak.	Hareketin dış dünyayla ilişkilerini düzenlemek ve yönetmek

Kaynak: (Hoffer,2021)

Yukarıda bahsi geçen ve bir kitle hareketinin ortaya çıkmasını sağlayan şematik bilgilerin yanında bu sürecin oluşumunu etkileyen psikolojik etmenlerin de son derece önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda Gustave Le Bon’un “Kitleler Psikolojisi” adlı eserinden hareketle bir kitle hareketinin psikolojik sürecinin bir şemasını ortaya koymanın önemli olduğu düşünülmektedir. Le Bon, kitlelerin psikolojisinin bireylerin psikolojisinden

farklı olduğunu ve belirli bir misyona sahip kitlelerin içinde yer alan bireylerin şu şekilde değiştiğini vurgulamaktadır:

- ❖ Bireyler, kendi kişiliklerini kaybeder ve kitle ruhuna uyum sağlar. Böylece, kendi düşünce ve iradelerinden vazgeçer ve kitle içinde anonimleşir.
- ❖ Bireyler, daha ilkel, duygusal ve sezgisel hale gelir. Böylece, mantık ve eleştiri yerine inanç ve taklit etmeye başlar ve kolayca etkilenebilir olur.
- ❖ Bireyler, daha cesur, saldırgan ve maceracı olur. Böylece, risk almaya, eyleme geçmeye ve şiddete başvurmaya meyilli olur.

Bu özelliklere göre, bir kitle hareketinin psikolojik sürecini şematik olarak tablolaştırdığımızda; kitle hareketinin psikolojik süreci için aşağıdaki adımların gerçekleşmesi gerekmektedir:

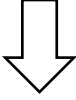
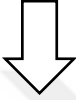
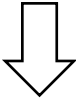
Tablo 12. Gustave Le Bon'un Kitle Hareketleri Psikolojisi Oluşum Aşamaları

1. Aşama: <i>Kitle oluşumu</i>	2. Aşama: <i>Kitle ruhunun etkisi</i>	3. Aşama: <i>Kitle eylemi</i>
Bu aşamada, belirli bir ülkeye veya lidere bağlı olan veya belirli bir durumdan memnun olmayan bireyler bir araya gelir. Bu bireyler, kendi kişisel özelliklerini veya farklılıklarını önemsemez ve ortak bir amaç için birleşir.	Bu aşamada, kitle içinde yer alan bireyler, kendi kişiliklerini kaybeder ve kitle ruhuna uyum sağlar. Böylece, kendi düşünce ve iradelerinden vazgeçer ve kitle içinde anonimleşir. Ayrıca, daha ilkel, duygusal ve sezgisel hale gelir. Böylece, mantık ve eleştiri yerine inanç ve taklit etmeye başlar ve kolayca etkilenebilir olur.	Bu aşamada, kitle içinde yer alan bireyler, daha cesur, saldırgan ve maceracı olur. Böylece, risk almaya, eyleme geçmeye ve şiddete başvurmaya meyilli olur. Kitle eylemi, genellikle ülkeye veya lidere bağlılık göstermek, rakipleri veya düşmanları yok etmek veya istenen değişimi sağlamak için gerçekleştirilir.

Kaynak: (Le Bon, 2016)

Kitle davranışı ve psikolojisini anlamlandırabilmek için, Le Bon'un çalışmasında öne sürülen bir kısım modellemelere değinmekte fayda vardır. Bu bağlamda kitle hareketlerinin davranışsal ve psikolojik boyutunun bireylerin davranışlarının şekillenmesinde önemli bir husus olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Gustave Le Bon'un Kitle Hareketleri Psikolojisi Oluşum Modellemesi

Kolektif Bilinçaltı ve Anonimlik 	Kitle hareketlerinin başlangıcında, bireylerin kimliklerinin kısmen kaybolduğu ve anonimlik içinde bir kolektif bilinçaltının ortaya çıktığı görülür. Bireyler, kitle içindeki anonimlik duygusuyla normalde sergilemedikleri davranışları sergileyebilirler.
Liderlik ve Karizma 	Kitlelerin belirli bir liderlik figürüne veya ideolojiye yönelme eğilimi vardır. Bu liderler genellikle karizmatik veya otoriter figürler olup kitlelerin duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarına hitap ederler.
Duygusal Yükseliş 	Kitlelerin duygusal dürtüleri ve tutkuları körüklenir. Bu duygusal yükseliş, kitlelerin eyleme geçmelerini ve belirli bir amacı gerçekleştirmek için harekete geçmelerini teşvik eder.
Sembollerin ve Söylemin Gücü 	Kitle hareketlerinde sembollerin ve söylemin gücü önemlidir. Bu semboller ve söylem, kitlelerin duygusal bağlılıklarını artırır ve onları belirli bir hedefe odaklar.
Düşmanlaştırma ve Dışlama 	Kitleler, genellikle dışarıda bir düşman figürü yaratma eğilimindedir. Bu düşman figürü, kitlelerin birlik olmasını ve belirli bir amaca ulaşmak için bir düşmana karşı birlikte hareket etmelerini teşvik eder.
Eylem ve Hareket 	Kitle hareketlerinde, kitleler eyleme geçer ve belirli bir amaca yönelik olarak topluca hareket etmeye başlar. Bu eylem genellikle kolektif bir çaba ile gerçekleşir ve kitlelerin motivasyonu ve inançları etrafında odaklanır.
Toplumsal Değişim ve Sonuçlar	Kitle hareketleri genellikle toplumsal değişimlere yol açar. Bu değişimler, toplumun yapısal ve kültürel düzeyde değişimine işaret edebilir ve kitlelerin hedeflediği amaçlara bağlı olarak farklı sonuçlar doğurabilir.

Kaynak: (Le Bon, 2016)

Yukarıda yapılan çıkarımlardan hareketle bir hareketin kitle hareketine dönüşebilmesi için; psikolojik, davranışsal, sosyal, siyasal ve ekonomik gibi birçok unsurun bir araya gelmesi ile beraber aynı sıkıntılardan mustarip kişilerin karizmatik bir liderin önderliğinde örgütlenerek harekete geçmesi gerektiği görülmektedir. Nihayetinde; lider tarafından bu süreçlere mental olarak hazırlanan kitlenin eyleme geçerek hedeflediği toplumsal değişimlere ulaşması ve kazanımlar elde edebilmesi beklenmektedir. Tüm bunlarla beraber meydana gelen her kitle hareketinin başarıya ulaşması olası değildir. Temelinde sağlam bir

motivasyon güdüsü olmayan hiçbir hareketin başarı elde etmesinin mümkünatı bulunmamaktadır. Bu bağlamdan yola çıkılarak bu iki çalışmanın ülkemizde aktif faaliyet yürüten ve etnik radikalist bir yapıya sahip olan PKK terör örgütünün kitle modeli ile karşılaştırmakta fayda olacağı düşünülmektedir.

Tablo 14. Eric Hoffer Kitle Modelinin Etnik Radikal Bir Terör Örgütü Olan PKK'nın Kitle Modeli İle Karşılaştırılması

Eric Hoffer'in Kitle Hareketleri Modeli (Kesin İnançlılar)	PKK Terör Örgütünün Kitle Hareket Modeli
Kitle hareketleri, bireylerin kendilerini bir amaca veya bir lidere adadıkları ve onun uğruna her şeyi feda etmeye hazır oldukları fanatik bir bağlılık yaratır.	PKK terör örgütü, kurulduğu günden beri Kürt milliyetçiliği amacını ve Abdullah Öcalan'ın terör örgütü liderliğini savunmuş ve bu uğurda silahlı mücadeleyi seçmiştir. Terör örgütünün amacı ve lideri, bireylerin kendilerini adadıkları ve onur duydukları bir amaç veya misyon olarak işlev görmüştür. PKK terör örgütünün militanları, amacına veya liderine karşı çıkanlara karşı şiddet eylemlerine başvurmuş ve bu eylemler neticesinde pek çok ülke tarafından terör örgütü olarak tanımlanmıştır.
Kitle hareketleri, bireylerin kendilerini ait hissettikleri bir topluluk oluşturur ve onlara yeni bir kimlik verir. Bu kimlik, bireylerin eski bağlarını, değerlerini ve inançlarını reddetmelerini veya değiştirmelerini gerektirir.	PKK terör örgütü, Türkiye'deki Kürt nüfusunu temsil ettiğini iddia etmiş ve kendisine bağlı olan bireylere yeni bir kimlik atfetmiştir. Bu kimlik, bireylerin Türk devleti ve toplumu ile olan bağlarını koparmalarını veya zayıflatmalarını gerektiğini telkin etmektedir. Örgüt, Kürt kültürünü, dilini ve tarihini korumak ve geliştirmek için çeşitli faaliyetler yürüttüğünü ve bu vesile ile Kürt sorununu uluslararası platformda tartışılır hale getirdiğini iddia etmektedir.
Kitle hareketleri, bireylerin kendilerine güven duymalarını ve hayatlarının anlamlı olduğunu hissetmelerini sağlar. Bu anlam, genellikle hareketin hedeflediği bir gelecek vizyonu veya vaadi ile ilgilidir.	PKK terör örgütü, Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde yaşayan Kürt vatandaşların sömürüldüğünü, asimile edildiğini ve baskı altında tutulduğunu ileri sürmüş ve bu duruma karşı mücadele ettiğini iddia etmiştir. Örgüt, bireylerin kendilerine güven duymalarını ve hayatlarının anlamlı olduğunu hissetmelerini sağlamak için ilk zamanlarda bağımsız veya özerk bir Kürdistan devleti kurmayı hedeflemiştir.

Kaynak: (Hoffer, 2021; Semiz, 2013)

Tablo 15. Gustave Le Bon'un Kitle Modelinin Etnik Radikal Bir Terör Örgütü Olan PKK'nın Kitle Modeli ile Karşılaştırılması

Gustave Le Bon'un Kitle Modeli (Kitleler Psikolojisi)	PKK Terör Örgütünün Kitle Hareket Modeli
Bireyler, kendi kişiliklerini kaybeder ve kitle ruhuna uyum sağlar. Böylece, kendi düşünce ve iradelerinden vazgeçer ve kitle içinde anonimleşir.	Örgüt, kitle içinde yer alan bireylerin kişiliklerini kaybetmelerini ve kitle ruhuna uyum sağlamalarını öncül hedef olarak belirlemektedir. Böylece militanların, kişisel düşünce ve iradelerinden vazgeçmeleri ve kitle içinde anonimleşmeleri istenmektedir. PKK terör örgütü, bireylerin daha ilkel, duygusal ve sezgisel hale gelmelerini ve mantık ve eleştiri yerine inanç ve taklit etmeyi; bireylerin kolayca etkilenebilir olmalarını ve kendi amacına veya liderine bağlılıklarını göstermelerini beklemektedir.
Bireyler, daha ilkel, duygusal ve sezgisel hale gelir. Böylece, mantık ve eleştiri yerine inanç ve taklit etmeye başlar ve kolayca etkilenebilir olur.	PKK terör örgütü, örgütsel yapıda bulunan bireylerin daha cesur, saldırgan ve maceracı olmaları doğrultusunda onları bir dizi eğitimden geçirerek; militanların risk almaya, eyleme geçmeye ve şiddete başvurmaya meyilli olmalarını teşvik etmiştir. Örgüt, bireylerin kendi amacına veya liderine karşı çıkanlara karşı şiddet eylemlerine katılmalarını veya bu tür faaliyetleri desteklemelerini istemiştir.
Bireyler, daha cesur, saldırgan ve maceracı olur. Böylece, risk almaya, eyleme geçmeye ve şiddete başvurmaya meyilli olur	Kolektif bir benlik etrafında toplanan örgüt üyeleri, kendilerine biçilen roller doğrultusunda amaçlarını gerçekleştirmek için yüksek risklere rağmen eyleme geçme konusunda tereddüt yaşamazlar.

Kaynak: (Le Bon, 2016; Semiz, 2013)

Bu karşılaştırmadan da görülebileceği gibi, PKK terör örgütünün kitle modeli hem Hoffer'in hem de Le Bon'un kitle modeline oldukça uyumlu görünmektedir. Ancak bu uyum, PKK terör örgütünün kitle hareketinin olumlu veya meşru olduğu anlamına gelmemektedir. PKK terör örgütünün kitle modelinin hem Hoffer'in hem de Le Bon'un kitle modelinden farklı olarak şu noktaları da dikkate almak gerekir:

- ❖ PKK terör örgütünün kitle modeli, Türkiye'deki Kürt nüfusunun tamamını temsil etmediği gibi örgüte karşı çıkan veya onları desteklemeyen pek çok Kürt vatandaşın olduğu da bilinmektedir. Dolayısıyla PKK terör örgütünün kitle modeli ve kendi istekleri doğrultusunda kurgulamak istediği kimlik modeli Kürt kimliğinin tek ve doğru tanımı olarak kabul görmemektedir. Kürt kimliği, diğer birçok etnik kimlikte olduğu gibi çeşitli siyasi, sosyal ve kültürel unsurlardan oluşan karmaşık ve dinamik bir olgudur.

- ❖ Gelineen noktada PKK terör örgütünün oluşturmak istediği kolektif kimlik ve kitle modeli, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşayan Kürt vatandaşların sorunlarını çözmek yerine bu sorunları çoğu zaman daha da derinleştirdiği görülmektedir. Bu bağlamdan irdelendiğinde PKK terör örgütünün silahlı mücadelesi; bölgede can kaybı, yoksulluk, göç, insan hakları ihlalleri, terörizm gibi pek çok ekonomik, sosyal ve siyasal soruna yol açmıştır. Örgüt, Kürt meselesini diyalog, demokrasi ve barış yoluyla çözmek yerine şiddet, çatışma ve savaş yoluyla çözmeye çalışmıştır.

Yukarıda bahsi geçen noktalar göz önüne alındığında, PKK terör örgütünün kitle modelinin hem Hoffer'in hem de Le Bon'un kitle modelinin olumsuz ve tehlikeli yönlerini yansıttığı söylenebilir. Bu model, bireyleri fanatikleştiren, toplumu ayrıştıran ve anlamı şiddete indirgeyen bir modeldir. Etnik kimliğin sosyal inşası sürecinde bu tür ayrıştırmaların sıkça kullanıldığı da bilinen bir gerçektir.

3. ARAŞTIRMA SAHASININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde konunun daha iyi anlaşılması adına araştırma yapılan sahanın coğrafi yapısı, konumu, idari, demografik, sosyal, ekonomik, eğitim, politik durumu ve seçmen eğilimleri hakkında genel bir bilgilendirme yapılacaktır. Daha sonra araştırma sahasından seçilen örneklem grubundan elde edilen bilgiler doğrultusunda etnik radikalleşmenin sosyale inşasında dini deneyimlerin nasıl ortaya çıktığına dair analizler yapılacaktır.

3.1. Genel Özellikler

Geçmiş binlerce yıl öncesine kadar dayanan Mezopotamya bölgesinin en önemli kavşak noktalarının birinde bulunan ve Hz. Nuh'a ev sahipliği yapan Şırnak, Dicle'siyle Cudi'si ile önemli tarihsel ve kültürel bir mirasa sahip olduğu kabul edilen bir şehirdir. (Hüseyini, 2021, xvii). Yine genel bir görüş çerçevesinde Şırnak ve çevresi Nuh Tufanı sonrasında insanlığın yeniden ortaya çıktığı ve buradan tüm dünyaya yayıldığı bir coğrafya olarak kabul edilir. Birçok devlet ve medeniyete ev sahipliği yapan bu kara parçası üzerinde önemli kültürel bırakıtlar ve izler hala mevcudiyetini devam ettirmektedir (Gülenç, 2021, 2). Bu bölümde araştırmamıza teorik altyapı oluşturması ve konunun daha iyi anlaşılması açısından önemli bir unsur olacağı düşünülen Şırnak İlının genel özellikleri kapsamında ilin, tarihi, coğrafi konumu, idari, eğitim ve sosyo-politik durumu hakkında genel bilgiler verilecektir. Özellikle Şırnak'ın sosyo-politik yapısı üzerinde halkın siyasal eğilimlerin ortaya çıkarılması adına biraz daha geniş durulacaktır.

3.1.1. Tarihi

"Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu!" denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cudi'ye oturdu ve *"Zalimler topluluğu, Allah'ın rahmetinden uzak olsun!"* (Kur'an-ı Kerim Meâli, 2009, 225). Kuran'ı Kerim de bahsi geçen Cudi Dağı Şırnak ili sınırları içerisinde bulunmaktadır. Nuh Tufanı insanlığın ikinci diriliş serüveni olarak kabul edildiğinden tarih boyunca birçok dinde ve kültürde kendine yer edinmiştir. Bunca çeşitliliğe ve farklı kültürel çeşitliliğe ev sahipliği yapmış bu kara parçasının geçmişle olan bağları İslamiyet öncesine kadar dayanmaktadır. İslamiyet öncesinde Şırnak topraklarında hüküm süren başlıca uygarlıklar; Sümerler, Gutiler, Huriler, Babiller, Mitaniler, Asurlar, Urartular,

Medler, Persler, Makedonya Kralı Büyük İskender, Partlar ve Sasaniler'dir. Şırnak ilinin kültürel, sosyal ve dini hayatını derinden etkileyecek bu durum İslamiyet sonrasında da devam etmiştir. İslamiyet'in kabulünden sonra bölgede sırasıyla Abbasiler, Mervaniler, Selçuklular ve en sonunda Osmanlıların hâkimiyet kurduğu görülmektedir (Baz, 2021, 1-13; Gülenç, 2021, 12).

Şırnak, Cumhuriyetin ilanından önce 1913 yılında ilçe olmuş ve Siirt iline bağlanmıştır. 1990 yılına kadar ilçe olan Şırnak, 18.05.1990 tarih ve 20522 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 16.05.1990 tarih ve 3647 sayılı yasa ile il statüsüne kavuşmuştur. İle bağlı altı ilçe bulunmaktadır. Bu ilçeler Beytüşşebap, Cizre, Güçlükonak, İdil, Silopi ve Uludere'dir. Sonuç olarak görüldüğü üzere Şırnak ili tarihten gelen birikimiyle oldukça önemli bir yere ve konuma sahiptir (Top, 2009, 357).

3.1.2. Coğrafi Yapısı ve Konumu

Coğrafi Konumu Şırnak ili coğrafi konum itibarıyla oldukça stratejik bir konumda yer almaktadır. Şırnak ilinin topraklarının batı kesimi, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle bölümünde yer alır. Öteki yarısı da Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde kalan ilin toplam alanı 7. 152 km²'dir. İl Batıda Mardin, Kuzeyde Siirt, Kuzeydoğuda Hakkâri illeri, Güneyde de Irak ve Suriye ile çevrilidir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 73. ilidir. Güney yönünde Suriye ve Irak topraklarıyla sınırlanan ilin doğu ve kuzey doğusunu dağlar (Cudi, Namaz, Gabar), batı ve güneybatısını düzlükler kaplar. Namaz Dağı'nın yamacında kurulan ilimizin denizden yüksekliği 1.350 metredir. Şırnak'ta karasal iklim hüküm sürer. Orta kesimleri kışın çok yağış alır. Güney ve güneybatı kesimlerinde iklim daha yumuşaktır. Yüksek dağlardan meydana gelen doğu kesimindeyse kışları sert ve kar yağışlı geçer. Bir ülkenin coğrafi konumunun ona sağladığı avantajlara jeopolitik konum denir. Şırnak ilinin de Güneyde Irak ve Suriye devletleriyle komşu olması, onun son derece önemli bir jeopolitik konumda olduğunun göstergesidir. Bölgede bulunan sınır kapılarıyla yapılan dış ticaret bölge ve ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlamaktadır (Top, 2009, 365; Hüseyini, 2021).

3.1.3. İdari, Demografik, Sosyal, Ekonomik, Eğitim ve Siyasi Durumu

3.1.3.1. İdari Yapı

Şırnak'ta merkez ilçe dâhil 7 ilçe, 19 belediye ve 240 köy bulunmaktadır ("T.C. Şırnak Valiliği Resmi İnternet Sitesi", 09 Haziran 2023).

3.1.3.2. Nüfus

Şırnak ilinin nüfusu, 2022 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 557.605'dir ("TÜİK - Veri Portalı", 09 Haziran 2023).

3.1.3.3. Alan

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Şırnak, 7.172 kilometrekarelik (göl dâhil) yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün % 0,9'una denk gelmektedir ("T.C. Şırnak Valiliği Resmi İnternet Sitesi", 09 Haziran 2023).

3.1.3.4. İlçeler

Nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla Cizre, Silopi, Merkez ve İdil'dir. Yüzölçümü bakımından en büyük ilçesi Merkez, nüfus ve yüzölçümü bakımından en küçük ilçesi ise Güçlükönak'tır ("TÜİK - Veri Portalı", 09 Haziran 2023).

3.1.3.5. Ekonomik Göstergeler

Ekonomisi tarım ve ticarete dayalıdır. İlin kırsal kesimlerinde başlıca gelir kaynağı hayvancılıktır. Yaylacılık metoduyla çok sayıda küçükbaş hayvan beslenir. Tereyağı, peynir, yün, kıl ve tiftik ilde üretilen başlıca hayvansal ürünlerdir. Ekime uygun arazi alanı az olduğundan, yetiştirilen tarım ürünlerinin miktarı da azdır. Başlıca tarım ürünleri buğday, mercimek, arpa, üzüm ve pamuktur. Şırnak ilinde madencilik sektörü de gelişme göstermekte ve ilde kömür çıkarılmaktadır. Son dönemlerde ülke genelinde çıkarılan ham petrol verilerine göre yüksek oranlarda petrol rezervleri bulunmuş olup çalışmalar devam etmektedir (Hüseyini, 2021).

Şırnak ilinin nüfus ve konut araştırmasına göre işsizlik oranı 2022 yılı için % 24,7, işgücüne katılma oranı % 41,5 ve istihdam oranı %33,8'dir ("TÜİK - Veri Portalı", 09 Haziran 2023).

Şırnak ilinin Türkiye dış ticaretinde oldukça önemli bir yeri vardır. Cizre ilçesinde E-24 Karayolu'ndan ayrılan E-26 Karayolu Silopi'nin güneydoğusundaki Habur sınır kapısından Irak topraklarına ulaşır. Son yıllarda ülkemiz ile Irak arasında gelişen ticaret ilişkileri nedeniyle karayoluyla mal taşımacılığı açısından Habur sınır kapısı ülke be bölge ekonomisine büyük ölçüde canlılık kazandırmıştır Bu nedenle de Cizre ve Silopi önemli birer ulaşım, ticaret ve konaklama merkezleridir (Hüseyini, 2021).

3.1.3.6. Sosyal Yapı

2022 verilerine göre İl ve ilçe merkez nüfusunun toplam nüfusa oranı % 65'tir. Nüfusun 362.910 kişisi şehirlerde yaşarken, 194.685 kişisi bucak ve köylerde yaşamaktadır. İl merkezi nüfusu 102.553'dir. Şırnak ilinde genç nüfusun ağırlığı dikkat çekicidir. 2022 yılında il nüfusunun % 66'sı 25 yaşın altındadır. Şırnak ili 2022-2023 yılları arası yıllık nüfus artış hızı % 20'dir. Aynı yılda 6 yaş üzeri nüfus için okuryazarlık oranı % 95'tir. 2022-2023 yılları için Şırnak ilinin % -6,03 net göç hızı ile göç verdiği anlaşılmaktadır ("TÜİK - Veri Portalı", 09 Haziran 2023).

3.1.3.7. Siyasi Yapısı ve Seçmen Eğilimleri

Şırnak'ın il olmasının ardından yaşanan sosyal ve siyasal olaylar seçmenlerin tercihlerini belirlemede etken bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda seçimlerde başarı elde etmek isteyen siyasi parti mensupları da seçmen davranışlarını yakından takip etmeyi bilmeli ve zamanın konjonktürüne uygun hareket etmelidir (Aksu, 2021, 267). Seçmen tercihlerinde coğrafyanın ve o coğrafyada yaşayan bireylerin birbirlerini etkileme eğilimlerinin olduğu ve bu manada kitlenin homojen yapısının da önem arz ettiği bilinmektedir (Aydoğan Ünal, 2020, 22). Bunun yanında seçmen tercihlerinde etkili olan uzun ve kısa faktörler bulunmaktadır. Seçim dönemleri ile sınırlı olmak üzere; mevcut ekonomik durum, adayların karizmatik özellikleri, temsil ettiği siyasi kaynağın performansı, uluslararası durumlar, seçim havasını etkileyen anlık durumlar kısa vadeli faktörler içerisinde sayılabilir (Heywood, 2010, 311). Belirli bir sürekliliğin yanında zaman içerisinde kademeli

değişimlere maruz kalan faktörler de uzun vadeli faktörler (Sosyolojik, Sosyo-psikolojik ve Rasyonel Tercih Faktörü) olarak ifade edilmektedir.

3.1.3.7.1. Sosyolojik Faktörler (Columbia Ekolü)

Seçmen tercihlerini sosyal bağlama yerleştiren bu faktöre göre; tercihlerin belirlenmesinde içinde yaşanılan coğrafya, sosyal, ekonomik ve etnik aidiyetler ile aile, gelenekler, arkadaş çevresi, medya, üyesi olunan dernek ve sivil toplum örgütü gibi sosyal gruplar etkili olmaktadır. Bu yaklaşıma göre, toplumdaki etnik, mesleki ve dinsel farklılıklardan kaynaklanan sosyal bölünmeler ve gerilimler de seçmen tercihlerinin oluşmasında etkilidir. Siyasal sosyalleşme sürecinde özellikle din, aile ve sosyal çevre önemli bir konuma sahiptir (Taydaş, 2021, 130-131). Bu anlayışa göre genel olarak tercihlerini etkileyen faktörler şunlardır:

- ❖ Bireylerin sosyal özellikleri ile parti tercihleri arasında doğrusal bir korelasyon mevcuttur.
- ❖ Kişiler bireysel değil grup halinde oy verme davranışı sergilerler yani seçmen davranışı grup temelli bir yaklaşımla ele alınmaktadır.
- ❖ Oy verme ve siyasal tercih bir grup deneyimi olarak kabul edilir.
- ❖ Grup sadakati temeline dayanan bu tür oy verme davranışları bireylerin bağımsız ve rasyonel karar alabileceği varsayımına uymamaktadır.
- ❖ Sosyo-ekonomik süreçler, dini faktörler ile statü farklılıkları seçmenin karar verme davranışı üzerinde önemli ölçüde etkilidir.
- ❖ Sosyal bir grup olan STK ve dernekler, seçmenin oy verme tercihlerini etkilemektedir.
- ❖ İçinde bulunulan sosyal grupların etkisi ile oy verme siyasi tercih kararı alma eğilimi yüksektir (Filiz, 2019, 23).

3.1.3.7.2. Sosyo-Psikolojik Faktörler (Michigan Ekolü)

Seçmen eğilimlerinin psikoloji ile ilişkilendirildiği bu faktöre göre insanlar özellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde ailelerinin de etkisi ile seçmen kimliklerini benliklerinin bir köşesine kalıcı halde oturturlar. Daha sonraki süreçte bir parti kimliği kazanan bu bireyler ailenin ve akranlarının değer ve tutumlarından hareketle bir tür sosyalleşme sürecine girmektedirler. Burada da aile faktörünün önemi göz önüne alındığında yaşın ilerlemesi ile beraber parti ve siyasi görüşle kişinin özdeşleşme süreci veya düzeyi artmaktadır. Parti ve

siyasal kimliği ile duygusal bir bağıllık kuran kişiler zaman içerisinde kısmi etkilenmelere maruz kalsalar bile önceki fikir ve düşüncelerine duygusal olarak bağıllıklarını devam ettirirler. Bu durum kişilerin siyasi tercihlerini belirleme konusunda önemli bir faktördür (Taydaş, 2021, 131; Aksu, 2021, 269). Bu anlayışa göre;

- ❖ Seçmenlerin sosyal birey olma görüşünün reddine dayanan bu anlayışa göre seçmen ve parti arasında bireysel bir tutum ve özdeşim söz konusudur.
- ❖ Tercihlerde geçmişten gelen psikolojik bir bağ olduğunu ifade eder. Bu anlayışa göre siyasi tercihlerde küçük yaşlarda çevresel faktörlerin de etkisiyle başlayan psikolojik bağıllık zaman içerisinde güçlenerek yaşam boyu benimsenen bir olgu haline gelir.
- ❖ Takım tutar gibi siyasi parti tutma ifadesi bu anlayışın özünü yansıtmaktadır.
- ❖ Bu yaklaşıma göre kişilerin taşıdığı nitelikler ile benimsemiş oldukları değerler sistemi seçmen davranışının en belirleyici faktörlerindendir.
- ❖ Korku, bencillik, otoriterlik, saldırganlık gibi psikolojik baskılar kişilerin seçimlerini etkileyen birtakım durumlar olarak gösterilebilir. Yani bir partiye duyulan sevgi veya nefret psikolojik etkilerden dolayı rasyonellikten uzak önyargılar taşıyabilir.
- ❖ Parti görüşleri ile seçmen çıkarlarının kesişmesi sonucunda bireyin parti kimliği şekillenir (Filiz, 2019, 23-25; Filiz, 2019; Taydaş, 2021).

3.1.3.7.3. Rasyonel Tercih Faktörleri (Ekonomik Yaklaşım)

Seçmenlerin siyasi tercihlerini belirlerken rasyonel bir tutum sergilediklerini ifade eden yaklaşımdır (Kiser - Bauldry, 2005, 172-186). Akılcı bir karşılaştırma sonucunda en iyi seçenekten daha faydalı olacağına inanılan seçeneğin tercih edilmesi temeline dayanır. Ekonomik faaliyetlerin ana ülküsü olan fayda ve zarar ilişkisi temelli bir sisteme dayanmaktadır. Kısaca seçmen tercihlerinde grup aidiyeti veya sosyalleşmeden ziyade bireysel olarak kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeyi yeğler (Heywood, 2010).

Buna göre seçmen tercih yaparken şu kriterleri göz önünde bulundurur:

1. Bu anlayışta birey ve bireysellik ve ekonomik faktörler daha ön plandadır.
2. Tercihler, duygusallıktan ziyade akıl ve rasyonellik ekseninde yapılmaktadır.
3. İktidarların geçmişteki performansları ile ilgili yapılan yorumlama ve analizler sonucunda mevcut seçeneklerden kişinin kişisel menfaatlerine en çok uyanlar arasından tercih yapılır.

4. İdeolojik yönelmelerin yanı sıra işsizlik ve enflasyon oranları ile reel artış oranları gibi temel ekonomik göstergeler de bu tür seçmenlerin tercihlerini belirlemede etkilidir.
5. Siyasi partilerin icraatları ile liderlerin tutumlarının kendi menfaatleri doğrultusunda olması önemlidir.
6. Seçim sonucunda en yüksek fayda ve hizmet beklentisiyle hareket edilir (Aksu, 2021, 271; Filiz, 2019, 17-21).

Çalışmamıza kaynaklık etmesi açısından Şırnak'taki genel seçmen eğilimleri ve tercihlerine geniş bir perspektiften bakmamız önem arz etmektedir. Siyasi arenadaki çekişmeler ve tutumlar daha önce de değinildiği gibi bireysel ve kitlesel radikalleşme sürecinde etkili olan mekanizmalardandır. İl statüsüne kavuştuktan sonra Şırnak'ta 1991 ile 2023 yılları arasında toplamda on tane genel seçim yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda yıllara sâri milletvekili seçim sonuçları verilmiştir. Türkiye'de siyasi partiler temsil ettikleri ideoloji ve değer sistemleri açısından belirli bir kategoriye göre ayrılırlar. Bu kategori genel olarak İslami değerleri referans alan İslami (Refah Partisi, Saadet Partisi, Hür Dava Partisi) ile Türk milliyetçilerini esas alan sağ (Milliyetçi Hareket Partisi Büyük Birlik Partisi), seküler ve Kürt milliyetçiliğini esas alan sol (Halkın Demokrasi Partisi, Demokratik Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi vb.) merkez sağ (Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi, Demokrat Parti vb.) ve merkez sol (Sosyal Demokrat Halkçı Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokratik Sol Parti vb.) şeklindedir. Tabloda seçmen eğilimleri hakkında daha net bilgi vermesi açısından belirli bir oran (1000 oy) üzerinde oy alan partilere yer verilmiştir. Uzun vadeli faktörler ışığında tablo hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Tablo 16. Şırnak'ta 1991-2023 Yılları Arası Milletvekili Seçimleri ve Seçmen Tercihleri

SEÇİM TARİHİ	SEÇMEN SAYISI	DYP	ANAP	SHP	HADEP	HDP	RP	MHP	CHP	FP	DSP	DHP	AKP	YSP	BĞMSZ	Mv. Sayısı
20 EKİM 1991 MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ	86.549	9.828	13.222	41.297	-	-	1.713	-	-	-	-	-	-	-	0	SHP 3
24 ARALIK 1995 MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ	91.512	19.399	9.175	-	17.130	-	5.509	2.822	5.868	-	1.865	-	-	-	0	ANAP 1 DYP 2
18 NİSAN 1999 MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ	113.856	8.818	14.595	-	20.752	-	-	4.299	4.432	9.598	3.912	-	-	-	14.020	ANAP 1 DYP 1 FP 1
3 KASIM 2002 MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ	142.173	5.347	11.715	-	-	-	-	2.966	4.855	-	1.938	47.449	14.462	-	10.022	AKP 2 BĞMSZ 1
22 TEMMUZ 2007 MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ	151.958	-	-	-	-	-	-	3.542	8.283	-	-	-	33.179	-	63.866	AKP 1 BĞMSZ 2
12 HAZİRAN 2011 MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ	204.010	-	-	-	-	-	-	2.033	5.155	-	-	-	35.714	-	125.282	AKP 1 BĞMSZ 3
07 HAZİRAN 2015 MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ	243,304	-	-	-	-	189,044	-	5,786	2,987	-	-	-	21,895	-	2,826	HDP 4
24 HAZİRAN 2018 MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ	268.840	-	-	-	-	164.184	-	9.370	6.363	-	-	-	42.516	-	-	HDP 3 AKP 1
14 MAYIS 2023 MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ	324.504	-	-	-				6.738	23.826				58.732	171.602	-	HDP 3 AKP 1

Kaynak: ("YSK Web Portal", 10 Haziran 2023)

Şırnak'ta seçim ve seçmen eğilimlerini belirli tarihlere ayırarak iki bölümde incelemekte fayda vardır. 1991-2002 yılları arasındaki seçmen eğilimleri ile 2002 sonrası seçmen eğilimleri arasında ciddi manada bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir (Aksu, 2021, 279). Şırnak'ın il olarak ilk defa seçimlere girdiği 1991 yılında merkez sol parti olarak kabul edilen SHP, oyların büyük bir kısmını alarak (% 61) bölgeden ciddi bir seçmen desteği almıştır. Seküler milliyetçi Kürtlerin oluşturduğu parti yapılanmaları 1995 yılından sonra siyasi arenaya çıkmıştır. 1995 ve 1999 seçimlerinde bu partinin oy oranları %25 civarlarındadır. Merkez sağ partileri ise 1995 yılında totalde %36, 1999 seçimlerinde ise %43'lük bir oy oranına ulaşmışlardır. Bu dönemde seçmen tercihlerinin daha önce bahsi geçen kısa vadeli faktörlerin etkisinde kaldığı görülmektedir. 2002 yılına kadar seçmen davranışlarında belirli oranda bir değişkenliğin söz konusu olduğu görülmektedir. 2002 yılından sonra bu değişkenlik nispeten yerini bir sürekliliğe bırakmıştır. Ak Parti'nin siyasal hayata girmesiyle beraber bölgede merkez sağ ve seküler milliyetçi Kürtlerin destekledikleri partiler arasında rutin bir ahenk oluşmaya başlamıştır. 2002 seçimlerinde DEHAP tek başına, %45'lik bir oy oranına sahipken merkez sağ partiler %33'lük bir oy oranında kalmıştır. 2007 yılı genel seçimlerinde ise diğer seçimlerden farklı olarak DEHAP bağımsız adaylarla seçime girmeyi tercih etmiştir. Bu seçim sonucunda da bağımsız adaylar %52'lik bir oy oranı yakalarken merkez sağ partiler toplamda %38'lik bir oranda kalmışlardır. O dönemde bu oranın da %27'si tek başına AK Parti'ye aittir. 2011 yılında da bağımsız adaylarla yoluna devam eden ve DEHAP 'tan BDP'ye dönüşen dönemin seküler milliyetçi Kürt partisi, % 72'lik bir oy oranı yakalamıştır. 7 Haziran 2015 tarihinde hükümetin kurulamaması nedeniyle tekrarlanan ve 1 Kasım'da yapılan seçimlerde ise artık saha AK Parti ve HDP'ye kalmıştır. Bu seçimlerde de HDP %77'lik bir oy oranı yakalarken AK Parti ancak %10'luk bir oran tutturabilmiştir. 2018 yılına gelindiğinde ise HDP'nin oylarında bir düşüş olduğu AK Parti'nin oy oralarında da bir yükseliş olduğu gözlenmektedir. Bu seçimlerde HDP %70'lik bir oy oranı ile bölgede birinci parti olurken; %18'lik oy oranı ile AK Parti ikinci parti olarak tutanaklardaki yerini almıştır. Son olarak 2023 yılı mayıs ayında yapılan genel seçimlerde ise Yeşiller ve Sol Gelecek Parti adı altında seçime giren ve HDP'nin uzantısı olan parti %62'lik bir oy oranı ile birinci sırada yer alırken AK Parti %22'lik bir oranla ikinci sırada yer almıştır.

2002'ye kadar bölgede yürütülen yanlış hükümet politikalarının (köy boşaltmaları, bölgede yaşanan faili meçhul olaylar, JİTEM yapılanmaları vb.) seçmen eğilimlerini birçok açıdan etkilediğini ortaya koymaktadır. 2002 ve 2002'den sonraki dönemleri kapsayan

seçim zamanlarında milliyetçi Kürt tabanına sahip olan partilerin büyük oranda oy aldıkları gözlemlenmektedir. Bu durumun daha önce bahsi geçen grup aidiyetinin yüksek olduğu ve bireyin ön planda olmadığı sosyolojik yaklaşıma uygun olduğu bunun yanında parti ile psikolojik bir özdeşim kuran seçmen eğilimlerinin psikososyal yönlerinin olduğu da söylenebilir. Son dönemlerde bölgede yaşanan sokak olayları, hendek ve şehir çatışmalarının milliyetçi Kürt partilerinin oylarına olumsuz yönde etki ettiği gözlemlenmektedir. Bu durum sonucunda az da olsa seçmen eğilimlerinde zamanla rasyonel bir seçim mekanizmasının geliştiği ifade edilebilir.

3.2. Anlatıların Dili

3.2.1. Sosyal Alerjik Reaksiyon: “fke” Odaklı Toplumsal Hassasiyetler ve Semptomlar

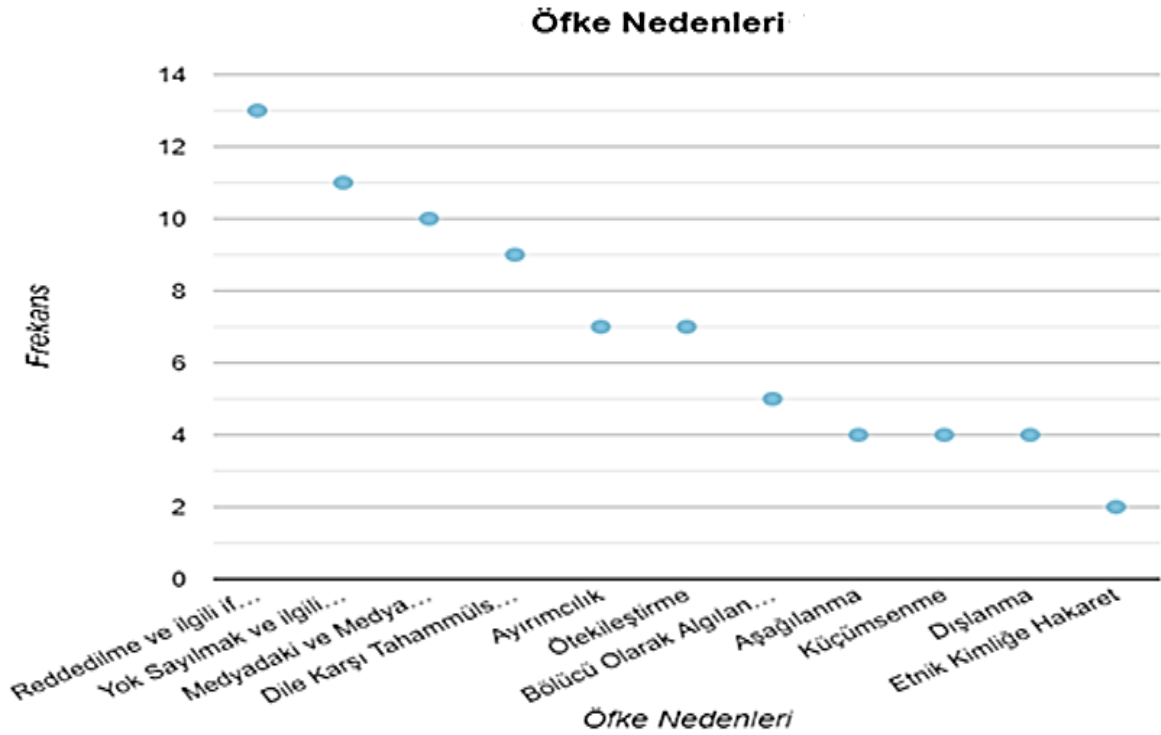

şekil 13. Öfke Temalı Kelime Bulutu

Yapılan saha çalışmaları kapsamında görüşmecilere; “Etnik kimliğinizle ilgili olarak hangi durumlarda öfke hissedersiniz? Bu fke duyguları hangi olaylar veya etkileşimler sonucunda ortaya çıkar? Toplumda veya medyada öfke uyandıran söylemlerin var olduğunu düşünüyor musunuz?” şeklinde bir soru yöneltilerek etnik kimliğin inşası ve radikalleşme durumlarını tespit edebilmek adına görüşmecilerin hangi durumlarda öfke duygusuna kapıldıkları “Sosyal Alerjik Reaksiyon: “fke” Odaklı Toplumsal Hassasiyetler ve Semptomlar” başlığı altında ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Genel olarak görüşmecilerin en

çok öfkелendikleri konularının arasında; yok sayılma, aşağılanma, reddedilme, sosyal medya ve siyasilerin nefret söylemleri, dile karşı tahammülsüzlükler, bölücü/terörist olarak görülme gibi konular gelmektedir. Ayrıca katılımcıların kayda değer bir kısmı toplumda ve medyada öfke uyandıran söylemlerin var olduğunu beyan etmiştir.

Yukarıdaki kelime bulutu sorulan soru doğrultusunda görüşmecilerce en çok tekrarlanan kelimelerden oluşmaktadır. Maxquda programı ile yapılan sözcük analizinde görüşmecilerin en çok öfkeye neden olan sözcüklerin sırasıyla “etnik, öfke, Kürt, kimlik, devlet, Kürtçe gibi sözcükler olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda katılımcılarca öfkeye neden olan ve en çok tekrarlanan söz ve söz öbekleri şu şekilde tespit edilmiştir.

Şekil 14. Katılımcı Grubu Öfke Nedenleri Dağılımları

Saha araştırmasında, katılımcıların öfke kaynakları, kimliklerinin sistematik olarak reddedilmesi ve marjinalleştirilmesi ekseninde şekillenmiştir. Siyaset ve medyada yer alan nefret söylemleri, etnik kimliğin inkârı, asimilasyon politikaları ve dil dayatmacılığı gibi uygulamalar, katılımcıların kimliklerine yönelik tehdit algısını pekiştirmiştir. Bu durum, sosyal dışlanma, ayrımcılık ve aşağılanma gibi deneyimlerle birleşerek, etnik kimliğe yönelik savunmacı bir tutumu ve buna bağlı olarak radikal eğilimleri tetikleyen temel

unsurlar haline gelmiştir. Ayrıca geçmişte yaşanan, Uludere olayları ve faili meçhul olaylar gibi travmatik konular, katılımcıların kimi güvenlik politikalarına karşı duyduğu itimatsızlığı ve etnik kimliklerine yönelik tehdit algısını daha da derinleştirmiştir. Bu bağlamda, öfke, yalnızca bireysel bir tepki değil, aynı zamanda kolektif kimliğin korunmasına yönelik bir direncin ifadesi olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu tür durumlar, etnik radikalleşmenin din ile etkileşime girerek güçlendiği bir zemin oluşturmaktadır.

Beşerî hissiyat, insanın aklını kullanabilme özelliğinin yanında insanı diğer varlıklardan ayıran önemli özelliklerin başında gelir. Fakat duygular, sadece iç dünyamızda yaşadığımız bireysel deneyimlerden ibaret değildir; aynı zamanda sosyal etkileşimler ve kültürel faktörler tarafından da şekillendirilen karmaşık ve çok yönlü bir yapıya sahiptirler. Bu bakış açısına göre, Barret duyguları "sosyal gerçeklikler" olarak kabul eder ve ona göre bu gerçeklik, bireyler arasındaki ilişkilerden doğar. Bunun yanında Barrett, duyguların evrensel olmadığını ve kültürel, sosyal ve bireysel etkileşimlerden şekillendiğini öne sürer. Örneğin, "schadenfreude" olarak bilinen, başkalarının talihsizliklerinden zevk alma duygusu, bazı kültürlerde diğerlerinden daha yaygındır. Aynı şekilde, "öfke" duygusu, bireyin sahip olduğu ilişkiler ve değerlere göre farklı şekillerde deneyimlenebilir. "How Emotions Are Made" adlı çalışmaya göre duyguların sosyal oluşumu şu şekilde meydana gelmektedir:

- ❖ Sosyal Etkileşimler: Duygularımız, diğer insanlarla olan etkileşimlerimizden büyük ölçüde etkilenir. Örneğin, birinin bize gülümsemesi mutluluk duygumuzu tetikleyebilirken, öfkeli bir bakış öfke duygumuzu uyandırabilir. Bu tür duygusal tepkiler, sosyal normlar ve beklentiler tarafından da yönlendirilir.
- ❖ Kültürel Normlar: Farklı kültürlerde, duygular farklı şekilde ifade edilir ve yorumlanır. Bazı kültürlerde açık ve direkt duygusal ifade teşvik edilirken, bazılarında duygular daha kısıtlı ve dolaylı bir şekilde ifade edilir. Bu kültürel normlar, hangi duyguların kabul edilebilir olduğu ve nasıl ifade edilmesi gerektiği konusunda bize rehberlik eder. Kültürel kodlar kişi veya kitlelerin farzı misal öfke kontrolleri için bir ölçü niteliğindedir.
- ❖ Sosyal Öğrenme: Duygularımızı, ailemizden, arkadaşlarımızdan ve toplumdaki diğer insanlardan gözlemleyerek ve taklit ederek de öğreniriz. Örneğin, bir çocuğun öfkeli bir ebeveynin davranışlarını gözlemlemesi, öfke duygusunu nasıl ifade edeceğini öğrenmesine yol açabilir (Barrett, 2017, 128-151).

Sonuç itibariyle; duyguların sosyal gerçeklik olarak algılanması, duyguların karmaşık ve çok yönlü yapısını anlamamıza yardımcı olur. Bu bakış açısı, duyguların sadece biyolojik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel faktörlerden de etkilendiğini gösterir. Duygularımızı daha iyi anlamak için, onları sadece bireysel deneyimler olarak değil, aynı zamanda sosyal etkileşimler ve kültürel bağlam içinde de incelememiz önemlidir. Bu bağlamda kimlik ediniminde önemli faktörlerden sayılabilecek ve çevresel etkilerle şekillenen öfke, nefret, haksızlığa maruz kalma, ötekilik vb. gibi duygular, sosyal inşacılık modeli ile de örtüşmektedir. Duyguların öğrenilmesi ve toplumların bu yönde belirli kaideler oluşturmaları onların tahammül sınırlarını da belirlemektedir. Toplumsal hassasiyetler bu duyguların farklı sonuçlarına göre o toplumun özelliklerini yansıtır ve her sosyal yapı kendince toplumsal alerjik reaksiyonlar geliştirir.

Toplumsal alerjik reaksiyon, rahatsız edici bulunan bir davranışa karşı kitlelerin verdiği olumsuz bir duygusal tepki olarak tanımlanır ve toplumsal alerjen olarak adlandırılır. Toplumsal alerjik reaksiyon, kitlesellik ve kasıtlılık derecesine göre kategorize edilebilir; bunların kesişimi çeşitli toplumsal alerjenlere neden olmaktadır. Toplumsal alerjenler, kitlelerde güçlü olumsuz duygusal tepkiler uyandırabilir ve birçok türde sosyal olayları etkileyebilir. Toplumlar, toplumsal alerjenlerle çeşitli yollarla başa çıkarlar. Suçlu tarafın olumsuz davranışlarından vazgeçmesi ve bir kitlenin rahatsız edici davranışını terkedeceğine karşı inanç, toplumsal alerjenlerin olumsuz ilişkisel etkilerini azaltabilir (Miller, 2015) şeklinde ifade edilebilir. Toplumsal alerji, kitlenin çeşitli sosyal durumlara karşı aşırı ve orantısız öfke patlamaları gösterme eğilimidir. Bu tepkiler genellikle diğer insanların davranışlarına karşı kızgınlık ve öfke şeklinde ortaya çıkar, ancak yalnızca bu duygularla sınırlı değildir. Sosyal alerjiyi sadece kızgınlık veya öfke ile sınırlamak yerine, “başka bir kişinin sosyal davranışlarına karşı olumsuz duyguları içeren yüksek duyarlılık” olarak tanımlamak daha doğru olabilir. Çünkü alerjik davranışlarla ilişkilendirilebilecek üzüntü, hayal kırıklığı ve incinme gibi birçok olumsuz duygu bulunmaktadır. Sürekli ve tekrarlı bir şekilde sosyal alerjenlere maruz kalan kişilerde alerjik semptomlar ortaya çıkar ve kişiler/kitleler duygusal bağlamda yaşanabilecek durumlara karşı daha duyarlı hale gelir ve bu duyarlı kişiler/kitleler, kendilerini rahatsız eden bu davranışlar hakkında sessiz kaldıklarında ya da yoğun öfke ve kızgınlıklarını ifade ettiklerinde sosyal ilişkilerinde bozulmalar meydana gelebilmektedir. Hatta bu tür durumlar kitleler arası ilişkilerin sona ermesine ve toplumsal travmalara bile neden olabilir (Yılmaz - Yılmaz, 2022, 58).

“Ben Türkiye’de zaten nüfusun yüzde doksanına yakınının ötekiyi sevmediğini düşünüyorum. Dozu değişir, dozajı değişir, yol ve yöntemi değişir, ifade etme şekli değişir ama bu ülkede yaşayanların %90’ının üst kimliğin daha doğrusu üstünlükçü kimliğin Türk kimliğine sahip insanların %90’ının kesinlikle ama kesinlikle ötekiyi sevmediğini düşünüyorum. Dün o öteki Kürt’tü, Ermeni’ydi, Rum’du Alevi’ydi; bugün işte mülteci, Suriyeli, Afgan, dışardan gelen, savaştan kaçmış gelmiş sığınmış insanlar, cinsel yönelimi farklı olan LGBT bireyleri yani öteki sevmeyen bir topluluk ve biz bunla çok karşılaştık dediğiniz gibi. Yani dilimizle, şivemizle, konuşma şeklimizle ne bileyim kaşımızla, gözümüzle çokça dalga geçildi. Ve hatta aşağılandık bile. Mesela son zamanlarda beni en çok öfkeliendiren olaylardan bir tanesi bu özellikle ultra faşist isteyebileceğimiz Zafer Partisi gibi partilerin tabanının özellikle Selahattin Demirtaş’ın eşine ağza alınmayacak hakaretler, küfürler etmesi beni gerçekten çileden çıkardı. Yani o an elime geçse paramparça edebilirdim o insanları açık söyleyeyim yani. Hümanist bir insan olduğumu da düşünüyorum bir yere kadar ama hakikaten de yani ciddi anlamda o an onları gözümde insan bile saymadım hani tıpkı Yahudilerin Nazileri artık insan saymaması gibi ya da Kızıl Ordu’nun işte Berlin’e dayandığında Nazi subaylarına insan gibi bakmaması gibi. Ben de onlara insan gibi bakmadım zira Nazizm’i mi bile aratan söylemler, hakaretler. Düşünün küçük Kürt çocukları öldüğünde fotoğraflarını paylaşıyorlar ve bunlara sarı torbaları değil bunlara BİM’deki küçük poşetler bile yeterlidir diyebilecek kadar alçalıyorlar. Sosyal medya bu anlamda hakikaten girip baktığında tüylerimi diken diken edebilecek bir noktada. Hani dilin kemiği yok denilebilir yani bu sadece orada oluyordur anlamına gelmiyor bu toplumun bir yansıması bence ve son derece faşist bir toplumda yaşıyoruz. Yani çok kendini karşı karşıya kaldığında gizleyebiliyor ama kendi kendine kaldığında da kendi başına kaldığında da veyahut da kendini gizleyerek ortaya çıkarabildiğinde de yani dediğim gibi Nazizm’e hakikaten rahmet okutabilecek düzeyde bir faşist zihniyet söz konusu. Öfke, nefret duyuyorum ve bunları bitmeden ben Türkiye’de kalıcı bir barışın bütün ötekilerin kucaklaşabileceğine de inanmıyorum. Ha bu, biter mi çok zor çünkü gerçekten de sürekli anlık rejim eliyle, gelen her sistem ve rejiminin eliyle faşizm yeni versiyonlarla kendini var ediyor bir folluk adeta (Gernaz,44, E).”

Görüşmeci, Türkiye’de büyük bir ötekileştirme ve nefret sorunu olduğuna inanıyor. Ona göre bu durum, farklı gruplara yönelik ayrımcılık, sosyal medya üzerinden yayılan nefret söylemleri ve belirli siyasi partilerin faşist ideolojileriyle besleniyor. Çocuklar üzerinden sosyal medya araçlarında kaynağı belli olmayan provakatif hesaplardan yapılan ve doğruluğu ıspatlanamayan paylaşımlar ile söylemlerin görüşmecimizin öfkesini körüklediği görülmektedir. Yanılsamalara neden olacak bu tür kaynaklar bu tür olayları

bilinçli bir şekilde dolaşıma sokarak belli hassasiyetlere sahip kişilerin öfke duygularının artmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra tarihsel trajediler ve ideolojik çatışmalarla bağ kuran görüşmecimiz, günümüzdeki öfke duygularının giderek artırdığını beyan etmektedir. Görüşmeci, toplumsal barışın sağlanmasının zor olduğunu ve sürekli yenilenen faşist söylemler nedeniyle umutsuzluk ve öfke duygularının derinleştiğini ifade ediyor. Ona göre bu durum, toplumda yaygın bir öfke ve nefret ortamı yaratıyor. Ötekileştirici söylem ve tutumlar görüşmecimizde sosyal bir alerjiye neden olurken, mevcut durumlar karşısında öfke ve kin duyması da bu durumunun sonucunda meydana gelen semptomlar olarak ifade edilebilir.

Toplumsal alerjenleri tetikleyen semptomların varlığının dayanağı çeşitlilik gösterse de genel olarak semptomların ortaya çıkmasında topluma yön veren siyasetçilerin, yöneticilerin, toplumu istendik yönde şekillendirmek isteyen örgütlerin ve toplum mühendislerinin rolü büyüktür. Kimlik, inanç, mezhep, yaşam tarzı, etnisite, ırk ve semboller gibi unsurlar etrafında meydana getirilen toplumsal hassasiyetler, toplumun belli kesimleri üzerinde sosyal alerjik reaksiyonlara neden olmaktadır. Aşağıda görüşmecilerin verdiği ifadeler yukarıdaki görüşleri destekler niteliktedir.

“Bölgemizde her ne kadar terör olayları denilse de devlet ile örgüt arasında yaşanan olaylar ve çatışmalar etnisiteye dayanmaktadır. Örgütün akşam yapmış olduğu bir saldırıya karşın, olaylar ile ilgisi olmayan halka sıra dayığı (tekme, tokat, dipçik vb.) atılması, öldürülen örgüt elemanlarının haftalarca araç içerisinde halka teşhir edilmesi, öldürülen örgüt elemanlarının dini vazife gerekleri yerine getirilmeden yıkanmadan gömülmesi vb. gibi sıralanacak çok olay bulunmaktadır. Bu durumlar halkın öfkelenmesine sebep olduğu gibi, devlet güçlerinin özellikle halka zorluk yaratması öfkelenmesine sebebiyet verecek sözler ve laflar kullanması ve hatta neden dağa çıkmıyorsun gibi ifadeler kullanması halkın öfkesini artırdığı gibi örgüte desteğini de artırmıştır. Örneğin 6-7 Ekim olaylarına sebebiyet veren özellikle İŞİD elemanlarınca Kobane saldırısında Cumhurbaşkanı’nın “Kobane düştü düşecek” sözleri Kürt halkında bir öfkeye sebebiyet vermiştir. Bir yerde baskı var ise öfke de doğal olarak oluşacaktır (Doğa01, 50, E).”

“Etnik kimliğimle ilgili olarak zoruma giden beyaz yakalıların yaptığı kafatasçı milliyetçilik. Hiç köyünden çıkmamış İç Anadolu köylüsünün ırkımı inkâr edip Kürt yoktur demesi bir beyaz yakalının “Olsun orası da bizimdir”, “Kürt’tür ama iyidir”, “Bildğin Kürtlerden değil” laflarına yeğlerim. Üniversite de hocanın “Şehir içi

hatlarından birine bindim baktım adam çocuğu ile bilmediğim bir dil konuşuyor (Kürtçe demeye dili varmıyor). Döndüm adama bak dedim işte bu çocuğa yazık ettin. Bu çocuk senin yüzünden okuyamayacak niye resmi dilimiz olan Türkçe ile konuşmuyorsun diye tepki gösterdim.” Bunu diyen bir doçent. Toplumda ve medyada yüzlerce örneğine denk gelmek mümkün. Ama bu hiçbir zaman baskıcı etnik unsura karşı bir kin oluşturmada bende çünkü insan kınadığına benzemek istemez (Hıfzullah, 38,E).”

“Kimliğime hakaret edildiği zaman öfke duyarım. Geçen sene telefonla Kürtçe konuştuğum sırada önümü kesen bir insanın hakaretlerine uğradım. Bu şahıs bir toplumun aynası olamaz tabi ki ama iktidarların geliştirdiği politikaların kesinlikle bir yansımasıydı (Spinoza, 30, E).”

Ayrışma kültüründen beslenmeyi amaçlayan kimi siyasi yapılanmalar, yukarıda zikredilen hassasiyetleri araçsallaştırarak kitleleri kimlik, inanç, mezhep ve ideoloji motifli mahallelerin mücadele ettiği bir sahaya çekmek istemektedirler. Toplumda yaratılan semptomlar üzerinden fraksiyonların belirli bir amaç uğruna çatıştırıldığı ve bundan siyasi çıkarların devşirildiği görülmektedir. Bilhassa gelişmemiş ve mekanik iş bölümünün arttığı toplum modellerinde bu tür mahalle arası mücadeleler artmakta olup; mücadelenin körüklenmesindeki temel amaç bütünün kazanımından ziyade etkin odaklarca desteklenen seçilmiş mahallenin çıkarıdır. Bu bağlamda söz konusu seçilmiş mahallenin kazanımı olunca, kaybeden mahallenin kaybı seçilmiş mahallenin kazanımı olarak lanse edilmektedir. En nihayetinde toplumda kimsenin kazanmadığı anomik bir vakıa hâsıl olur. Böyle durumlarda genele hitap eden ortak toplumsal bir kazanımın olması beklenemediği gibi bu tür durumlar, duygudaş ve ortak bir amaca yönelen bir toplum meydana getirmenin önünde bir engel teşkil etmektedir.

“En büyük öfkeyi kendimi tanımlarken ardında bir ama cümlesinin beklenilmesi. Hani bende yarattığı etki sanki kendimi tanımlarken veya etnik kimliğimi belirtirken bir suç işlemişim gibi algılanması. Bugün etnik kimlikler üzerinden yapılan haksızlıklar tamamen siyasetçilerin ve medyanın etkisiyle oluşan bir durum. Gün içinde sık sık başvurduğumuz TV veya sosyal medya içeriklerine bakan bir insanın nefretle dolmaması imkânsız (Şano, 33, E).

Öfke, daha önce de belirtildiği gibi etnik kimliğin inşasında önemli bir motivasyon kaynağıdır. Kendini tanımlarken sürekli bir "ama" cümlesi beklenmesi, bireylerin kendi kimliklerini suçluluk veya eksiklik hissiyle ifade etmelerine neden olabilir. Bu durum, kişilerde kimliklerin tam anlamıyla kabul edilmediği duygusunu yaratır ve öfkeyi tetikler.

Şano'nun ifadeleri, etnik kimliklerin siyasiler ve medya tarafından dezenformasyona uğratarak politik amaçları doğrultusunda kullanıldığını bu nedenlerden dolayı bu tür olayların bireylerde nefret uyandırdığını belirtmektedir. Bu durum, kimliğin sosyal olarak kabul görmemesi ve sürekli sorgulanması durumunda bireyde oluşan duygusal tepkilerin kimlik inşasını nasıl etkilediğini gösterir.

“Üst kimlik ya da egemen üst kimliğin kendine hak verdiği – verildiğine inanıldığı durumlarda alt kimliğin küçümsendiği, haklılık konusunda normal legal durumlarda bile bu haklılığın farklı saiklerle illegal bir pozisyonda değerlendirildiği, kişi, grup ve kurumların mağdur edildiği her durum beni rahatsız eder. Hegemonya oluşturan davranışlar, görsel simgeler, söylemler ve eylemler benim hoşuma giymeyen durumlardır. Bu durum hâkim etnik unsurlardan ve aynı etnik kimlikten gelen farklı gruplardan da aynı derecede benim tasvip etmediğim durumlardır (Haymatlos, 44, E)”

Haymatlos, üst kimliğin kendine hak gördüğü dayatmacılık durumlarında alt kimliklerin küçümsenmesi ve marjinalleştirilmesinin, bireylerde öfkeye neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu, hegemonik davranışların ve söylemlerin bireylerin kimliklerini etkilediğini ve bu durumun öfke doğurduğunu gösterir. Etnik kimliğin yasal durumlarda bile illegal olarak değerlendirilmesi, bireylerde adaletsizlik duygusunu pekiştirerek onların kimlik mücadelesi sürecinde daha da radikalleşmelerini teşvik etmektedir.

“Toplum, eğitim, bürokrasi, medya, ticaret, teknoloji gibi akla gelebilecek her yoldan ayrımcılık yapıyor ve bu da tepkisel olarak öfke uyandırıyor, söylemimi sertleştiriyor. “Hak arama yeri” olan sendikaların bile tüzüğünde benim dilime giden yolu kapatmak için “Eğitim dili Türkçedir.” ibaresi var. Kendi paramla alışveriş yaptığım markette bile benim müziğim inkâr ediliyor; Zuluca müzik bile çalabilir ama Kürtçe çalamaz. Her yerden bu kadar tekme yiyen ve organize şekilde üstüne gidilen “ben”in şarkı söylemesi mümkün mü? Hayır, elbet radikalleşecektir. Hitler bile hiçbir zaman işi dil yasaklamaya ve yerleşim yeri adını değiştirmeye kadar vardırılmamıştır. Küreselleşmeni hâkim olduğu bu zamanda ve gezegenler arası yolculuğun şafağında bu kadar alt düzey şeylerle uğraştırdığı için bile sisteme ve zihniyete öfkeliyim. Dünya, CERN deneyleri meşgul ve ben hala en doğal haklarımdan mahrum şekilde “var olma” mücadelesi veriyorum (Fanon, 38, E).”

Fanon, ayrımcılığın eğitimden bürokrasiye, medyadan ticarete kadar günlük yaşamın her alanında yaygınlaştığında bu durumun insanlarda büyük bir öfke yarattığını vurgulamaktadır. Ona göre sürekli olarak kimlikleri nedeniyle hedef alınan bireyler, böyle

bir ortamda radikalleşmeye daha meyilli hale gelir. Kendi dilini ve kültürünü ifade etme özgürlüğünden mahrum bırakılan insanlar, kimliklerini savunma ve koruma çabalarını daha da yoğunlaştırır. Her ne kadar görüşmecimiz dil ile ilgili birtakım görüşlerini belirtmiş olsa da son dönemlerde bu konuyla ilgili Kürtler adına önemli kazanımların olduğu gerçeği de yadınamaz. Kürtçe yayın yapan radyo ve televizyon kanallarının açılması, Kürtçenin okullarda seçmeli dil olarak seçilebilmesi, üniversitelerde Kürtçe bölümlerin açılması bu kazanımlardan bazıları olarak sayılabilir.

“Son dönemlerde özellikle iktidar partisi ve onunla birlikte yöneten muhalefet partisinin Kürtlere yönelik terörist söylemleri ve oy verdiği partiye yönelik aşağılayıcı söylemler en çok öfke duyduğum konuların başında gelmektedir. Etnik kimliğim ve bağlı olduğum sendikanın mücadelesinden kaynaklı olarak çalışmaların ve alanların yasaklanması medyada Kürt kimliğinin fazla olduğu yerleri sürekli küçük düşürücü paylaşımlar yapılması özellikle yandaş medyanın kullandığı argümanlardır. Kesinlikle bu tür durumlar karşıt bir öfkeye dönüşmektedir (Barış, 34, E).”

“Bu durum tıpkı Batı Avrupa’nın Türkleri barbar kavimler olarak değerlendirmesi ve bu yersiz propagandanın Türkiye’nin Avrupa kıtasında hak ettiği yerde olmamasına neden olması gibidir. Aynı durumu Kürtler de yaşamaktadır. Bu durum etnik unsura dayalı öfkenin Kürtlerde oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum beni de aynı derecede etkilemekte ve öfke uyandırmaktadır (Armin, 28, K).”

Barış ve Armin’e göre, siyasi söylemler ve medyanın etnik kimliklere yönelik olumsuz söylemleri bireylerde öfkeye yol açmaktadır. Onlara göre; iktidar ve muhalefet partilerinin Kürtlere yönelik teröristlik ithamları ve bazı aşırı sosyal medya hesaplarında Kürtleri küçük düşürücü paylaşımlarda bulunulması, etnik kimliklerin marjinalleşmesine ve bireylerde öfkenin artmasına neden olmaktadır. Bu durum, etnik kimliklerin sosyal ve politik düzeyde sürekli olarak sorgulandığı ve baskı altına alındığı bir ortam meydana getirerek, bireylerin etnik kimlik inşalarını hızlandırmaktadır.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere öfke, kimlik inşa sürecinde önemli bir sosyal alerjen olarak rol oynamaktadır. Meydana gelen bu alerjik reaksiyon bireylerin kimliklerini savunma ve ifade etme çabalarını etkilediğini göstermektedir. Etnik kimliklerin sürekli olarak sorgulandığı, marjinalleştirildiği ve hatta kurganıldığı ortamlarda, bireylerin kimliklerini koruma ve savunma çabaları öfke reaksiyonuyla şekillenmektedir. Her ne kadar bu öfkenin alt sebeplerinin pek çoğu şahsi gözlem ve ideolojik ezberlere dayansa da kimi

zaman kurgu gerçeğin önüne geçebilmektedir. Kurgulanmış olsa bile meydana gelen bu öfke, bireylerin kimliklerini daha da pekiştirmelerine ve radikalleşmelerine neden olabilmektedir.

Toplumun geneline bakıldığında tamamen sübjektif olan ve kişiden kişiye veya zümreden zümreye değişiklik gösteren alerjik reaksiyonlar ancak tüm kesimlerce kabul gören eşitlik, özgürlük, adalet, liyakat, nezaket, saygı, dürüstlük gibi evrensel değerler ve yöntemlerle tedavi edilebilir. Odağa alınan ve bunun üzerinden toplumsal alerjiye neden olacak semptomlardan kaçınmak toplumları bölünme ve kutuplaştırma hastalığından kurtaracak önemli hususlardandır.

Toplumda karşılaştığımız bazı olumsuz davranışlar, tıpkı alerjenler gibi, içimizde öfke duygusunu körükleyen sosyal alerjilere yol açabilir. Bu durum, sadece basit bir hoşlanmama değil, yoğun ve orantısız bir öfkeye dönüşebilir.

Sosyal alerjinin öfke odaklı belirtileri:

- ❖ Adaletsizlik ve eşitsizlik: Ayrımcılık, haksızlık ve eşitsizlik gibi durumlar, öfkenin en temel tetikleyicilerindendir. Toplumsal statü, etnik köken, cinsiyet, inanç gibi unsurlara dayalı haksızlıklar, sosyal alerjiyi besleyen en önemli faktörlerden biridir.

“Diğer etnikler ile eşit haklara sahip olmadığımız durumda öfkelenirim. Örneğin özellikle Suriyelilerin gelmesi ile Batıda her yerde Arapça tabelalarının kullanılması, ancak bin yıldan fazla bu coğrafyada kader birliği yapılmasına rağmen Kürtçe bir tabelanın olmaması, çocuklarına Kürtçe isim verilmemesi, kreş anaokulu gibi eğitim kurumlarında Kürtçenin kullanımın kısıtlanması gibi. Yıllarca ailemizin çocuklarımıza istediği isimleri verilmemesi. Belki ailelerimiz zamanında kendi dilimizde isim verebilselerdi kardeş olarak hepimizin isimleri özellikle dinin de etkisi ile Arapça olmazdı (Mamoste, 42, E).”

- ❖ Saygısızlık ve nezaketsizlik: Kaba davranışlar, alaycı sözler ve saygısızlık, bireyin kendine değer vermediği algısına yol açarak öfkenin alevlenmesine neden olabilir.

“En çok aşağılandığımda veya küçümsendiğimde öfke duyarım. Bir kız sevmiştim kız doğulu olmasına rağmen farklı bir etnikten olduğu için sevgimi reddetmişti. Yani sırf etnik kimliğimden dolayı beni istemedi. Bu beni çok kırdı. Etnik kimliğimden dolayı dışlandığımı düşünüyorum. Etnik kimliğin dışlanma için önemli bir faktör olduğunu düşünüyorum (Cemil, 44, E).”

“Ben askerdeyken asker arkadaşlarımın sürekli yaşadıkları şehirde (oturmuş düşünceleri) bölgedeki Kürtlerin sürekli terör ile iç içe olduğu, sabah şehirde akşam dağda olduğu, milletin sürekli keleşle silahla dolaştığı ve devlete başkaldırıp çatıştığı gibi düşünceleri ve söylemleri vardı. Bu tür durumlar beni oldukça öfkeliendirmekteydi (Demokrat, 42, E)”

- ❖ Yalancılık ve aldatma: Güven zedelenmesine yol açan yalanlar ve aldatmacalar, öfkenin en yıkıcı tetikleyicilerinden biridir. Bu durum, sadece bireysel değil, toplumsal düzeyde de öfkeye yol açabilir.

“Bana ait bir hakkın sırf dillendirmemek ve gündemde tutmamak için “hepimiz kardeşiz edebiyatı” en çok beni öfkeliendiren durumlardan bir tanesidir. Beni ben (Kürt) olarak tanımak istemeyen her kes/her şeye karşı doğal bir öfkeye sahibim (Arkadaş İsmet, 46, E).”

- ❖ Şiddet ve saldırganlık: Fiziksel veya sözlü şiddet, bireyin güvenliğini tehdit ederek ve travmatik bir etki yaratarak öfke duygusunun yoğunlaşmasına neden olur.

“Dini veya ilmi herhangi bir şeye dayanmayan tamamen hakaret olduğu belli olan söylemler benim öfkeliendirebiliyor. Mesela hala birileri çıkıp Türkiye’de Kürt yoktur ya da Kürtçe bir dil değil deyince çok zoruma gider. Türkiye’de her zaman devlet eliyle diğer etnik gruplara karşı hakaretler sıradanlaşmıştır. Anladıysam Arap olayım, bırak Dürzüyü, Ermeni dölü vb. Ben bu söylemlerin devlet eliyle medya eğitim ve benzeri propaganda araçlarıyla yayıldığını biliyorum o yüzden sıradan insanlardan çok var olan sisteme kızıyorum (Miheme, 36, E)”

“Bölgemizden bir gelin alındı davul zurna çalındı mahalledekilerin hepsi bir ağızdan buna karşılık İzmir marşı okumaya başladılar. Düğünde sanki memleket elden gidiyormuşçasına bir hava yaratıldı bu olay mesela Bolu’da başıma geldi (Sekvan, 56, E).”

- ❖ Yolsuzluk ve suiistimal: Güç sahiplerinin haksız kazanç elde etmesi ve yetkilerini kötüye kullanması, toplumda öfkenin ve adaletsizlik algısının artmasına yol açar.

“En son seçim sonucunda Van ilinde yaşanan mazbata durumu şiddet içeren eylem derecesine varmadan bende öfke uyandırmıştı. Bu olay özelinde devletin temel siyaseti olmamakla birlikte belli başlı bazı görevlilerin etnik temelde bu tür olayların yaşanmasına sebep olduklarını düşünüyorum. Etnik kimliğin hassasiyetini göz ardı eden ve toplumu bölüştürüp ayırtıran söylem ve eylemleri var olduğu aşikâr bir durumdur.

Ki yakın tarihlerde yaşananlar herkesin malumudur. Baskıcı etnik unsurlara karşı elbette ki öfke duyuyorum Ama hiçbir haksızlık ya da yanlışla karşı hak arama yolunun öfke kontrolsüzlüğü, şiddet eylemleri ve karşı tarafa aynısını yapma düşüncesine katılmıyorum (Haymatlos, 44, E)".

Sosyal alerjinin öfkeyle beslenen sonuçları:

- ❖ Bireysel ve toplumsal huzursuzluk: Öfke, şiddet ve saldırganlığa yol açarak bireysel ve toplumsal huzuru tehdit eder.
- ❖ Kutuplaşma ve çatışma: Farklı görüşler ve ideolojiler arasındaki öfke, kutuplaşmaya ve çatışmaya yol açarak toplumsal birliği zedeler.
- ❖ Güvensizlik ve yabancılaşma: Toplumsal alerjinin artması, bireylerin birbirine olan güvenini zedeleyerek yabancılaşmaya ve izolasyona yol açabilir.

Sosyal alerjinin öfke duygusunun sönmümlenmesi için:

- ❖ Adalet ve eşitliğin sağlanması: Toplumsal adaletin ve eşitliğin sağlanması, sosyal alerjinin temelini oluşturan haksızlık algısını ortadan kaldırarak öfkenin kaynağını kurutmaya yardımcı olabilir.
- ❖ Saygı ve hoşgörünün teşvik edilmesi: Toplumsal bir saygı ve hoşgörü kültürü oluşturmak, bireyler arasındaki iletişimi ve anlayışı artırarak öfkenin önüne geçebilir.
- ❖ Şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması: Güç sahiplerinin şeffaf ve hesap verebilir olması, yolsuzluk ve suiistimal gibi durumlara karşı mücadeleyi sağlayarak öfkenin kaynağını kurutmaya yardımcı olabilir.
- ❖ Eğitim ve bilinçlendirme: Toplumsal alerjinin nedenleri ve sonuçları hakkında eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları, bireylerin öfkeyle başa çıkma becerilerini geliştirmelerine ve daha yapıcı çözümler üretmelerine yardımcı olabilir.

Sosyal alerjinin öfke odaklı etkilerini anlamak ve azaltmak için bilinçli adımlar atmak, daha adil, barışçıl ve hoşgörölü bir toplum inşa etmek için oldukça önemlidir.

Toplumsal semptomlar, bireylerin ve grupların kimliklerine, değerlerine, inançlarına, ve yaşam biçimlerine yönelik tehdit algıları ile tetiklenen, sosyal bilimlerde sıklıkla "toplumsal alerji" olarak adlandırılabilir tepkilere neden olabilmektedir. Bu tür alerjik reaksiyonlar, etnik köken, dini gruplar, siyasi partileşme ve ideolojik fraksiyonlar gibi sosyal kategoriler üzerinden yaşanan kutuplaşma ve ayrışmalarla ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda, sosyal medya dilinin nefret söylemlerinin yayılmasını kolaylaştırması, kıyafet

tercihleri, mezhepsel ve sosyoekonomik farklılıklar, bölgesel eşitsizlikler gibi unsurlar da bu reaksiyonları derinleştirmektedir. Göç ve mültecilerin toplumsal değişime etkileri, feminizm ve LGBTİ+ faaliyetleri, laiklik tartışmaları, Atatürkçülük üzerinden meydana gelen zıtlaşmalar ve muhafazakârlık algısı gibi konular, toplumsal duyarlılıkları artırarak bireyler ve gruplar arasındaki çatışma potansiyelini yükseltmektedir. Bu bağlamda, toplumsal semptomların tıpkı biyolojik alerjiler gibi, belirli hassasiyetlere ve bu hassasiyetlerin üzerine gelen dış uyaranlara karşı aşırı duyarlılık gösteren reaksiyonlar şeklinde yorumlanabileceği söylenebilir. Bu tür sosyal alerjiler, zamanla toplumsal bağları zayıflatabildiği gibi, kutuplaşmayı derinleştirebilir ve toplumsal çatışmaları tetikleyebilmektedir.

Katılımcı görüşmelerinden hareketle, duyguların bireysel deneyimlerden ziyade sosyal ve kültürel etkileşimlerin bir ürünü olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, "toplumsal alerji" kavramı, duygusal tepkilerin sosyal ve siyasi bağlamlarda nasıl şekillendiğini ve toplumları nasıl etkilediğini anlamının önemli bir anahtarını sunmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde elde edilen bilgiler sonucunda, Şırnak örneği üzerinden, etnik kimlik, siyasi ideolojiler, dini inançlar ve sosyal statü gibi faktörlerin tetiklediği toplumsal alerjilerin yaygın olduğunu göstermektedir. Bu alerjiler, bireylerin kimliklerini inşa etme süreçlerini etkileyerek, öfke, nefret ve yabancılaşma gibi olumsuz duyguları beslemektedir. Sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte nefret söylemlerinin hızla yayılması, bu alerjilerin daha da şiddetlenmesine neden olmaktadır. Siyasetçilerin ve medyanın kullandığı ayrıştırıcı söylemler, toplumsal yaraları derinleştirmekte ve kutuplaşmayı artırmaktadır. Bu tür durumlar toplumsal kırılganlıkları arttırıp sosyal uzlaşma ihtimallerini zayıflatıcı nedenlere sebebiyet verebilmektedir. Toplumsal huzursuzluk, güvensizlik ve çatışmalar, bireylerin ve toplumların gelişimini engellemektedir. Demokratik değerlerin zayıflaması, insan haklarının ihlali ve hukukun üstünlüğünün yara alması gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Genel olarak, duyguların sosyal bir inşa süreci olduğunu ve toplumsal alerjilerin bu süreçte önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Bu durum, bireylerin ve toplumların daha iyi anlaşılması ve daha sağlıklı ilişkiler kurulması için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Toplumsal barış ve huzurun sağlanması için, adalet, eşitlik, hoşgörü ve saygı gibi evrensel değerlerin ön plana çıkarılması ve nefret söylemlerine karşı mücadele edilmesi gerekmektedir. Eğitim, bilinçlendirme ve diyalog, bu süreçte en önemli araçlardır.

Değerlendirme

Çalışmamızın bu bölümünde, etnik kimliklerin sosyal inşası ve etnik radikalleşme süreçlerini anlamak amacıyla sosyal inşacılık ve sosyal kimlik teorileri perspektiflerinden yola çıkılarak “öfke” olgusu ile ilgili derinlemesine bir analiz sunma hedeflenmiştir. Özellikle, "öfke" olgusunun etnik radikalleşme dinamiklerindeki merkezi rolü bu bölümün ana odağıdır. Bu bağlamda öfke olgusu sosyal bir alerjik reaksiyon şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Çalışmamızda elde edilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, öfkenin, etnik kimliklerin radikal biçimde pekiştirilmesi ve kolektif hareketlerin mobilizasyonunda kritik bir işlev üstlendiğini göstermektedir.

Öfke, bireylerin ve toplulukların maruz kaldıkları algılanan adaletsizliklere ve dışlanmalara karşı verdikleri tepkilerin merkezinde yer almaktadır. Sosyal kimlik teorisine göre, bireyler, ait oldukları gruplar üzerinden kendilerini tanımlamaktadırlar ve bu grup kimliğinin tehdit altında olduğunu hissettiklerinde güçlü duygusal tepkiler geliştirmektedirler. Bu duygusal tepkiler arasında öfke, en belirgin ve güçlü olanlardan biridir. Öfke, grup üyeleri arasında dayanışmayı artırmakta, grup içi bağlılığı güçlendirmekte ve kolektif bir mücadele ruhunu tetiklemektedir. Çalışmamızda görüşmecilerin ifadelerinde de anlaşılacağı üzere katılımcılarda genel olarak öfkeye neden olan olguların benzer nitelikler taşıdığı, bu durum sonucunda her ne kadar tüm sahayı yansıtmasa da kişilerin Kürt etnik kimliği etrafında bir kimlik inşa ettikleri tespit edilmiştir.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşası sürecinde, öfke hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çeşitli mekanizmalar aracılığıyla beslenmekte ve yönlendirilmekte olup, bu sürecin anlaşılması kritik bir öneme sahiptir. Medya, siyasi liderler ve toplumsal hareketlerin söylemleri, öfkenin yoğunluğunu ve yönünü belirlemede önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda, tarihsel hafızalar ve kolektif travmalar, öfkenin sürekliliğini sağlayarak yeni nesillerin radikalleşme süreçlerine katılımını teşvik etmektedir. Bu mekanizmaların detaylı analizi, öfkenin nasıl kolektif bilinçte kök saldığına ve nasıl bir toplumsal hareketin katalizörü haline geldiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların büyük bir kısmı toplumsal tepkilere ve öfke durumlarına neden olanların çoğunlukla siyasetçiler ve medya unsurları olduğunu belirtmişlerdir.

Öfkenin etnik radikalleşme süreçlerindeki rolü, sadece bireysel bir duygu olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir inşa süreci olarak ele alınmalıdır. Öfke, bireylerin kendilerini

ve gruplarını tehdit altında hissetmeleri durumunda ortaya çıkan bir savunma mekanizması olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda, öfkenin kolektif eylemleri yönlendirmede ve radikalleşmeyi teşvik etmede nasıl bir araç haline geldiği, sosyal inşacılık perspektifiyle çalışmamızdan da elde edilen bilgiler ışığında şu şekilde ifade edebiliriz:

Sosyal inşacılık teorisi, duyguların ve davranışların insanlar arasında bulaşıcı olduğunu ve toplumsal normların bu bulaşmayı sosyal öğrenme ve çevresel faktörlerden hareketle sağladığını öne sürmektedir. Örneğin özellikle öfke gibi yoğun duygular, toplumsal hareketlerin başlatılmasında önemli bir rol oynayarak; kitlenin maruz kaldığını düşündüğü bir haksızlığa karşı duyulan öfke, toplumsal değişim taleplerini ve hareketlerini besleyebilmektedir. Toplumsal kimliklerin ve gruplar arası aidiyet duygularının güçlendirilmesi de öfkenin kolektif eylemleri şekillendirmedeki rolünü açıklamaktadır. Öfke, grupların kendilerini diğer gruplardan farklılaştırmalarında ve ortak düşmanlar veya hedefler etrafında birleşmelerinde bir araç olarak kullanılabilir. Nitekim etnik radikalist görünümlü örgütlerin bu tür argümanlara sıkça başvurdıkları bunun yanında toplumda belirli kesimlerin de bu öfke duygusunu körükledikleri görülmüştür. Kimi zaman da katılımcıların bizzat şahit olmadıkları veya sıradışı örnekler üzerinden kurguladıkları öfke durumlarının olduğu da tespit edilmiştir.

Radikalleşme süreçleri genellikle uzun süreli ve yoğun öfkenin sonucunda ortaya çıkmakta olup; bu süreçte öfke, belirli legal veya illegal lider figürler ile gruplar tarafından yönlendirilip organize edilerek kitlelerin radikal eylemlere doğru yönlendirdikleri tespit edilmiştir. Sosyal inşacılık perspektifinden bakıldığında, öfkenin toplumsal normlar ve grup dinamikleri ile nasıl birleştiği ve bu birleşmenin radikalleşmeyi nasıl teşvik ettiği daha net bir biçimde anlaşılmaktadır. Bu bağlamda katılımcı görüşmelerinden sağaltılan bazı kavramların fenomenolojik yorumlamalarını yapmak çalışmanın niteliği açısından önem arz etmektedir. Katılımcıların öfkeye neden olan belirli kavramlar üzerinden dile getirdikleri deneyimler, bu kavramların onların sosyal gerçekliklerini nasıl yapılandırıldığını ortaya koymaktadır. Hıfzullah'ın "beyaz yaka milliyetçiliği" kavramı, eğitilmiş sınıfın milliyetçi tutumlarının, katılımcının kimlik algısında marjinalleşmeye yol açan bir ayrımcılık olarak nasıl deneyimlendiğini yansıtırken; Demokrat'ın "sabah şehirde, akşam dağda" ifadesi, bireylerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları çelişkilerin, kimliklerine ve sosyal aidiyetlerine yönelik derin bir sorgulama süreci başlattığını göstermektedir. Şano'nun "ama'lı tanımlar" ifadesi, sürekli olarak olumlu bir kabul beklentisinin ardından gelen şüphe

ve reddedilme duygusunu, bu duygunun bireylerin aidiyet hislerini ve radikalleşme eğilimlerini nasıl şekillendirdiğini vurgularken; Sekvan'ın "davul zurnaya karşı İzmir Marşı" kavramı, yerel kültürel kimlik ile milliyetçi semboller arasında yaşanan çatışmanın, bireylerin kendi kültürel varoluşlarının tehdit altında olduğunu hissetmelerine yol açtığını göstermektedir. Fanon'un "var olma diyalektiği" ise bireyin kendi kimliğini savunma ve baskıcı güçlerle mücadele etme sürecini, bu süreçte yaşanan varoluşsal çatışmanın radikalleşme üzerindeki etkisini ifade ederken; Arkadaş İsmet'in "hepimiz kardeşiz edebiyatı" söylemi, eşitlik ve kardeşlik retoriğinin, bireylerin bu söylemler karşısında yaşadığı hayal kırıklığı ve güvensizlikle nasıl radikalleşmeye itilebileceğini göstermektedir.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşasında dinin rolü, katılımcıların ifadeleri aracılığıyla derinlemesine incelendiğinde, dinin bu süreçte çift yönlü bir işlev üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Din, bir yandan etnik kimliğin korunmasında manevi bir kalkan olarak işlev görmektedir, diğer yandan ise öfkenin radikal bir direnişe dönüşmesinde merkezi bir motivasyon kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılardan Miheme'nin, dini değerlere yönelik hakaretlerin kendisinde öfkeye neden olduğunu belirttiği ifadesi, dinin, etnik kimliğe yönelik tehditler karşısında bir savunma mekanizması olarak işlev gördüğünü ve bu öfkenin radikal bir tutuma dönüşmesine zemin hazırladığını göstermektedir. Diğer yandan, Mamoste'nin, ailelerin çocuklarına kendi dillerinde isim verememesinin, etnik kimliğin dini kimlikle örtüşmesi sonucunda Arapça isimlerin yaygınlaşmasına yol açtığını ifade etmesi, dinin, etnik kimliğin oluşumunda ve bireylerin kendilerini tanımlama süreçlerinde nasıl derin bir etki yarattığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, dinin çalışma sahasında etnik radikalleşme sürecindeki rolü, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli etkiler yaratmaktadır. Burada dinin etnik kimliği savunma refleksinin bir parçası olarak kullanılması, aynı zamanda bu kimliğin radikal direnişe evrilmesinde de belirleyici bir faktör olarak işlevi görmesi kuvvetle muhtemeldir.

Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, parti üyelikleri, kendilerini tanımlamaları ve etnik kimlik dağılımları göz önüne alındığında, öfke temalı toplumsal hassasiyetler ve semptomlarla ilgili yapılan yorumlarda bazı benzerlikler ve farklılıklar dikkat çekmektedir.

Benzerlikler:

- ❖ Etnik Kimlik ve Öfke Duygusu: Dil yasakları ve asimilasyon politikaları gibi konular, bu gruptaki katılımcıların çoğu için ortak bir öfke kaynağıdır. Örneğin, Hıfzullah'ın

"beyaz yaka milliyetçiliği" kavramı, eğitimli sınıfların milliyetçi tutumlarının, marjinalleşmeye yol açan bir ayrımcılık olarak deneyimlendiğini yansıtırken, Fanon'un "var olma diyalektiği" kavramı ise bireyin kendi kimliğini savunma sürecinde yaşadığı varoluşsal çatışmayı ve bu sürecin radikalleşme üzerindeki etkisini göstermektedir.

- ❖ Cinsiyet ve Öfke Duygusu: Hem kadın hem de erkek katılımcılar, etnik kimliklerine yönelik aşağılanma ve ayrımcılık gibi olaylara karşı öfke duyduklarını ifade etmektedirler.
- ❖ Parti Üyeliği ve Siyasi Söylemler: Siyasi partilere üye olan veya siyasi ideolojiye sahip katılımcılar, siyasi söylemlerden kaynaklanan öfke duygusunu yoğun olarak hissetmektedirler.
- ❖ Sosyal Medya ve Nefret Söylemleri: Sosyal medyanın, öfke duygularını yoğunlaştırıcı bir etkiye sahip olduğu, katılımcıların ortak bir gözlemidir.

Farklılıklar:

- ❖ Eğitim Düzeyi ve Öfkenin Kaynağı: Yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılar (örneğin, üniversite mezunları) öfkelerini daha çok sistematik ve ideolojik sorunlara, devlet politikalarına ve toplum mühendisliği çabalarına yönlendirmiştir. Bu katılımcılar, öfkelerini genellikle entelektüel bir temele dayandırarak ifade etmişlerdir.
- ❖ Daha düşük eğitim düzeyine sahip katılımcılar ise (örneğin, lise mezunları) öfkelerini daha çok günlük hayatta karşılaştıkları doğrudan ayrımcı davranışlar, kişisel hakaretler ve etnik kimliklerine yönelik küçümsemelere yönlendirmiştir.

Yaş Farklılıkları:

- ❖ Yaşça daha büyük katılımcılar (örneğin, 40 yaş ve üstü) öfkelerini genellikle tarihsel bağlamda ifade etmektedirler. Bu grup, yaşanan olayları tarihsel bir perspektiften değerlendirerek, geçmişteki olaylara ve bunların günümüzdeki yansımalarına odaklanmaktadır.
- ❖ Daha genç katılımcılar ise (örneğin, 20-30 yaş arası) daha çok güncel olaylara ve sosyal medyada karşılaştıkları durumlara odaklanmaktadır. Bu grup, öfkelerini güncel sosyal medya tartışmaları ve mevcut siyasi söylemler üzerinden ifade etmektedir.

Kendini Tanımlama ve Öfkenin İfadesi:

- ❖ Gernaz gibi kendilerini daha “radikal” veya “milliyetçi” olarak tanımlayan katılımcılar öfkelerini daha açık ve keskin bir şekilde ifade etmektedir. Bu katılımcılar, siyasi parti söylemleri ve medyanın Kürtlere yönelik olumsuz propagandalarına karşı daha sert bir duruş sergilemektedirler.
- ❖ Şano gibi daha “ılımlı” veya “uzlaşmacı” bir kimlik taşıyan katılımcılar ise öfkelerini genellikle daha kontrollü ve yapıcı bir şekilde ifade etmeye çalışmaktadırlar. Bu katılımcılar, çözüm odaklı bir yaklaşım benimsemekte, öfkelerini kontrol altında tutmayı vurgulamaktadırlar.

Sosyal Alerjik Reaksiyon: "Öfke" Odaklı Toplumsal Hassasiyetler ve Semptomlar bölümünü tipleştirmek ve sınıflandırmak, toplumsal öfke kaynaklarının derinlemesine bir analizini gerektirmektedir. Katılımcıların yorumları doğrultusunda bu öfke kaynaklarını belirli kategorilere ayırarak incelemek faydalı olacaktır:

Kimlik Temelli Öfke: Bu kategoride, katılımcıların öfke duyguları etnik kimliklerine yönelik saldırılar, inkâr ve asimilasyon politikaları üzerine odaklanmaktadır.

- ❖ Etnik Kimlik İnkârı ve Aşağılama: Katılımcıların Büyük Bir Çoğunluğu: Kimliklerinin yok sayılması, inkâr edilmesi veya küçümsenmesi, öfkenin temel tetikleyicileri arasında yer almaktadır. Örneğin, Hıfzullah ve Spinoza gibi katılımcılar, Kürt kimliklerinin inkâr edilmesi veya küçümsenmesi karşısında yoğun öfke duyguları yaşamaktadırlar.
- ❖ Etnik Ayrımcılık ve Dil Yasakları: Katılımcılar, Kürtçe gibi ana dillerin kullanımının engellenmesi ve bu dillerin yasaklanması karşısında da büyük bir öfke hissetmektedirler. Mamoste gibi katılımcılar, dil yasaklarına karşı büyük bir tepki göstermektedirler.
- ❖ Marjinalleştirme ve Ötekileştirme: Şano ve Haymatlos gibi katılımcılar, sürekli bir "ama" cümlesi ile kimliklerinin marjinalleştirilmesine ve ötekileştirilmesine karşı öfke duymaktadırlar. Bu durum, kimliklerinin tam anlamıyla kabul edilmediği algısına yol açarak öfke kaynağı haline gelmektedir.

Devlet ve Siyasi İdeolojilere Dayalı Öfke: Bu kategoride, öfke duyguları genellikle devlet politikaları, güvenlik önlemleri ve siyasi ideolojilere karşı yoğunlaşmaktadır.

- ❖ **Devletin Baskıcı Politikaları:** Gernaz, Doğa01 ve Barış gibi katılımcılar, devletin baskıcı politikalarına ve güvenlik önlemlerine karşı büyük bir öfke duymaktadır. Özellikle Kürt kimliğine yönelik yapılan baskılar ve saldırılar, bu öfkenin temel kaynağını oluşturmaktadır. Hendek ve Kobane olayları gibi spesifik olaylar, katılımcılar arasında öfkenin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Devletin bu olaylar karşısındaki tutumu, öfkeyi daha da pekiştirmektedir.
- ❖ **Siyasi Söylemler ve Propaganda:** Barış ve Fanon gibi katılımcılar, siyasilerin ve medyanın etnik gruplara yönelik ayrımcı söylemlerine karşı büyük bir öfke beslemektedirler. Özellikle nefret söylemleri ve ötekileştirme propagandaları, bu öfkenin odak noktasıdır. Fanon ayrıca, eğitim ve bürokrasideki ayrımcı uygulamalara karşı da öfke duymaktadır. Ona göre bu uygulamalar, bireylerin kimliklerini ifade etmelerini engellemektedir.

Toplumsal ve Kültürel Ayrışmaya Dayalı Öfke: Bu kategoride, öfke duyguları toplumsal ayrışma, sosyal dışlanma ve kültürel marjinalleştirme üzerine yoğunlaşmaktadır.

- ❖ **Sosyal Dışlanma ve Kültürel Marjinalleşme:** Cemil gibi katılımcılar, etnik kimlikleri nedeniyle yaşadıkları sosyal dışlanma ve kültürel marjinalleşmeye karşı büyük bir öfke beslemektedir. Bu durum, etnik kimliklerinin sosyal hayatın her alanında bir engel olarak görülmesine yol açmaktadır.
- ❖ **Eğitim ve Medyada Ayrımcılık:** Katılımcılar, eğitim sistemindeki ve medyadaki ayrımcılıklar karşısında öfkelerini dile getirmektedirler. Haymatlos ve Spinoza, bu tür ayrımcılıkların etnik kimliklerinin tam anlamıyla kabul görmesini engellediğini ifade etmektedirler.
- ❖ **Sosyal Medya ve Nefret Söylemleri:** Sosyal medyada yayılan nefret söylemleri, katılımcılar arasında yoğun bir öfke kaynağı olarak görülmektedir. Gernaz ve Şano, sosyal medyada karşılaştıkları nefret söylemlerinin ve bu söylemlerle beslenen ayrımcı propagandaların öfke duygularını artırdığını ifade etmektedirler.

Ekonomik ve Sosyal Hakların Verilmemesine Dayalı Öfke: Bu kategoride, öfke duyguları genellikle ekonomik ve sosyal hakların verilmemesi, adaletsizlik ve eşitsizlik üzerine yoğunlaşmaktadır.

- ❖ **Ekonomik Ayrımcılık ve Sosyal Haklar:** Fanon ve Haymatlos gibi katılımcılar, sosyal hakların verilmemesi, ekonomik ayrımcılık ve haksızlıklar karşısında öfke

duymaktadır. Bu durum, ekonomik kaynaklara ve sosyal haklara erişimde yaşanan eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır.

- ❖ Sendikal Hakların Kısıtlanması: Mamoste gibi katılımcılar, sendikal hakların kısıtlanması ve Kürtçenin kamusal alanlarda kullanılmasının engellenmesi gibi durumlar karşısında öfke duymaktadırlar.

Bu tiipleştirme ve sınıflandırmalar, katılımcıların öfke duygularının çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Etnik kimliğin inkârı, sosyal dışlanma, devletin baskıcı politikaları ve ekonomik ayrımcılık gibi faktörler, bu öfkenin temelini oluşturmaktadır. Öfke, sadece bireysel bir duygu olmaktan öte, toplumsal ve kültürel etkileşimlerin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların öfke kaynakları, onların kimliklerini nasıl tanımladıkları, toplumsal statüleri, siyasi ideolojileri ve günlük hayatta karşılaştıkları ayrımcılıklarla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, öfkenin sosyolojik bir perspektiften anlaşılması, toplumsal barışın sağlanması ve toplumsal çatışmaların önlenmesi açısından önemlidir. Öfke, bireylerin ve grupların kimliklerini koruma çabalarını artırmakta ve ayrıca radikalleşme süreçlerine de zemin hazırlamaktadır.

Tesev tarafından yürütülen “Kürtler Ne Kadar Haklı? Türkiye'nin Batısı Kürt Sorununa Bakıyor” adlı raporda; Batı’da yaşayan Kürt olmayan vatandaşların çoğunun Kürt sorunuyla ilgili sınırlı ve genellikle yanlış bilgilere sahip olduğu, bu durumun da Kürtlere karşı önyargı ve zaman zaman öfke dolu tutumlara yol açtığı saptanmıştır. Bu durum, toplumda artan ayrımcılık ve nefretin, müdahale edilmediği takdirde, düşmanlık ve çatışma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu öfke odaklı dinamikler, toplumsal barış için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır². Yapılan bu tespit çalışmamızda ulaşılan bilgilerle doğru orantılı olup, karşılıklı önyargıların öfke duygusunu körüklediği görülmektedir.

Sonuç olarak, öfkenin etnik radikalleşmenin sosyal inşasında merkezi bir unsur olduğu ve bu dinamiğin anlaşılmasının etnik çatışmaları önlemek ve çözmek için geliştirilecek stratejilerin etkinliğini artıracacağı açıktır. Öfkenin kolektif kimliklerin inşasındaki rolünü daha iyi kavramak, sosyal adaletin sağlanması ve barışçıl bir toplum inşa edilmesi için kritik öneme sahiptir.

² TESEV'in 2008 tarihli raporunda yer alan Kürtlerin düşünce ve talepleri, Kürt nüfusun yoğun olmadığı batı illerinde tartışmaya açılmıştır. Bu bağlamda, İzmir, Mersin, Trabzon ve Ankara illerinde, çevre illerden katılımcıların da dâhil olduğu toplam beş yuvarlak masa toplantısı düzenlenmiştir. Toplantılara, etnik, kültürel ve siyasal açıdan farklı kesimlerden katılımcılar davet edilerek, 2008 raporunda yer alan Kürt talepleri ve katılımcıların yaklaşımları, itirazları, kaygıları ve beklentileri tartışmaya açılmıştır (Ensaroğlu - Kurban, 2011).

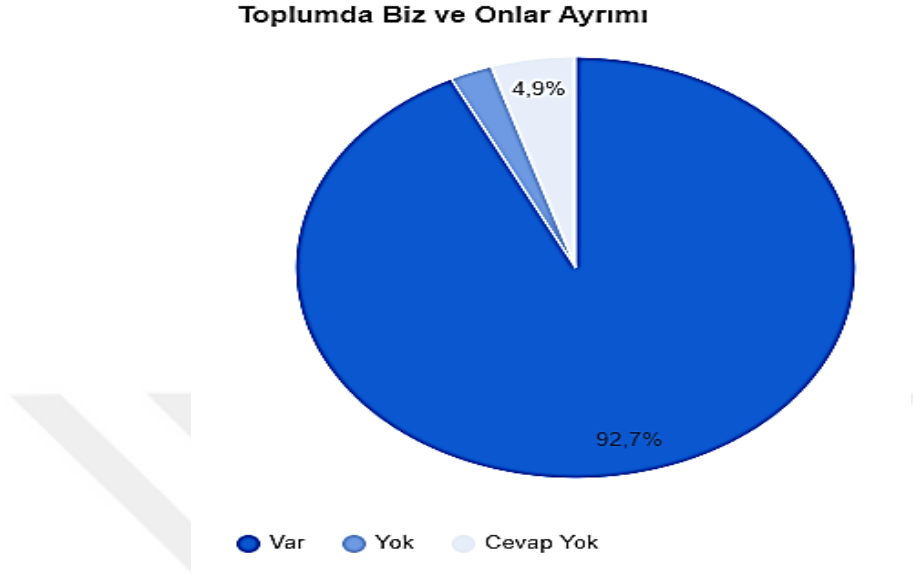
3.2.2. Karşılıklı Stereotipleştirme Hevesi: “Biz” ve “Onlar”

Şekil 15. Biz ve Onlar Temalı Kelime Bulutu

Yapılan saha çalışmaları kapsamında görüşmecilere; “*Kendi etnik grubunuzu diğer gruplardan ayıran özellikler nelerdir? Bu ayrımın toplumsal ve bireysel yaşamınız üzerindeki etkileri nedir? Diğer etnik gruplar hakkındaki düşünceleriniz ve duygularınız nelerdir? Bu düşüncelerinizi nasıl ifade edersiniz, biz ve onlar diye bir ayırımdan söz edebilir misiniz?*” şeklinde bir dizi soru yöneltilerek etnik kimliğin inşası ve radikalleşme durumlarını tespit edebilmek adına görüşmecilerin hangi durumlarda “Biz ve Onlar” duygusuna kapıldıkları, Karşılıklı Stereotipleştirme Hevesi: “Biz” ve “Onlar” başlığı altında ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüşmecilerden elde edilen veriler doğrultusunda kendilerini değer etnik gruplardan ayıran en önemli faktörlerin dil, kültür, kıyafet, gelenek ve görenekler, aile bağları ve misafirperverlik gibi unsurlar olduğu tespit edilmiştir. Diğer etnik gruplar ile ilgili görüşleri hakkında görüşmecilerin yarısına yakını olumlu (18) fikir beyan ederken; diğer önemli bir kısmı ise (15) karşılıklı kabul olması durumunda olumlu fikir beyan etmişlerdir. Etnik radikal eğilimleri fazla olan görüşmeciler ise diğer gruplar hakkındaki duygularının nötr olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca görüşmecilerin tamamına yakını (38) toplumda “biz ve onlar” ayrımının mevcut olduğunu ifade etmişlerdir. Yukarıdaki kelime bulutu sorulan sorular doğrultusunda görüşmecilerce en çok tekrarlanan kelimelerden oluşmaktadır. Maxquda programı ile yapılan sözcük analizinde görüşmecilerin en çok “Biz” ve “Onlar” ayrımına neden olan sözcüklerin sırasıyla “etnik, biz, onlar, farklı, diğer” gibi sözcükler olduğu tespit edilmiştir.

Toplumda “biz” ve “onlar” ayrımının var olup olmadığı sorusuna görüşmecilerin 38’i “var” yanıtı verirken, “yok” diyenlerin sayısının 1, cevap vermeyenlerin sayısının 2 olduğu tespit edilmiştir.

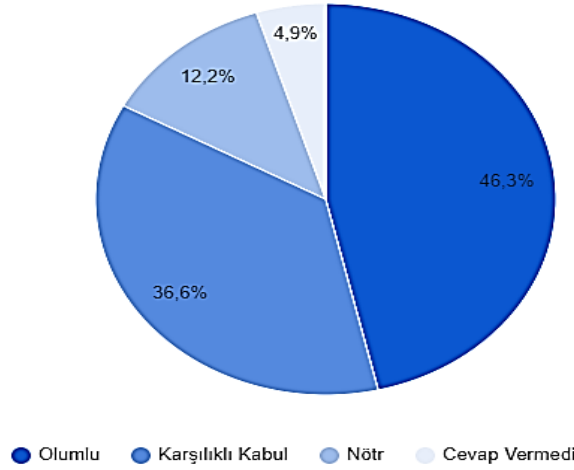

Şekil 16. Katılımcı Grubu Biz Onlar Ayrımı Dağılımları

- “Sizi diğerlerinden ayıran genel özellikler nelerdir?” sorusuna katılımcılar, çoğunlukla beyan ettiği ve en çok kullandıkları kavramlar şunlardır;
- ❖ “Dil” (22) ve “Kültür” (15) öğelerinin farklılıklarına dikkat çekmiştir.
- ❖ “Misafirperverlik ve Yardımseverlik” (10),
- ❖ “Gelenek- Görenek” (10),
- ❖ “Aile ve Aile Yapısı” (8),
- ❖ “Giyim Kuşam” (8),
- ❖ “Samimiyet ve Cana Yakınlık” (6),
- ❖ “Etnik/İrk” (5),

“Diğerleri hakkındaki görüşler” bölümünde ise; görüşmecilerin 19’u “olumlu” düşünürken temkinli davranıp olumlu düşünmeyi “karşılıklı kabul” şartına bağlayanların sayısı 15 olarak tespit edilmiştir. “Nötr” olanların sayısı 5 iken, cevap vermeyenlerin sayısı 2’dir.

Görüşmecilerin Diğerleri Hakkındaki Görüş Dağılımları

Şekil 17. Katılımcı Grubu Diğerleri ile İlgili Görüş Dağılımları

Stereotip kelimesi, Yunanca kökenli olup “stereo” ve “tipos” kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. “Stereo” katı, “tipos” ise karakter veya tip anlamına gelir. İnsanlarla ilgili kullanımı, bir fikir veya teoriye dair katı karakterizasyon anlamında kullanılmıştır (Limon vd., 2019, 197). Sosyal bilimlerde, stereotipler, bir toplumsal gruba dair inançları ifade eder ve insanları belirli tiplere, türlere veya sınıflara ayırır. Bunlar, çevreyi anlama ve karar verme sürecini kolaylaştıran, kemikleşmiş ve yanılma potansiyeli yüksek bilişsel yapılar olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, kalıplaşmış yargılar, sosyal grupların üyeleri hakkında geniş ve yoğun genellemelerdir. Bu genellemeler, bireylerin tüm özelliklerini bir bütün olarak ele alır ve kişiler arasındaki farklılıkların ve niteliklerin ayrılmasını engeller. Aşağıdaki görüşmecenin dış görünümünden dolayı yaşadığı bir stereotipleştirme yukarıdaki açıklamalara yönelik bir örnek teşkil edebilir:

“Şuan görev aldığım Giresun ilinde yeni tanıştığım her insanın fiziksel olarak esmer oluşumdan kaynaklı selam bile vermeden nereli olduğumu sormaları (Spinoza, 30, E)”

Stereotipler, bireylere çevreyi ve dünyayı daha iyi anlama ve bir gruba aidiyet hissi kazanma gibi olumlu katkılar sağlasa da toplumsal yapı içinde farklı etkileri de olabilir. Stereotipler genellikle farklı kültürlerle aittir ve bu nedenle kalıp yargılar da farklılık gösterir. Ancak bu durum, stereotipleri bilişsel olarak içsel olmaktan ziyade dışsal olmaya yönlendirir ve bu da bağlamsal yanılgılara yol açabilir. İnsanlar, dış grupları tek seferde anlamak ve tanımak için stereotipleştirmeye eğilimlidir, çünkü bu basit ve kolaydır. İnsan aklı, her zaman bilişsel olarak daha kolay işleyebileceği yöntemi seçer (Taijfel - Turner, 1986, 1-39).

“Bir etnik kimliğin tamamıyla bir partiye bağlanmaya çalışılması yanlış bir şey. Ben hiç bir partiye ve ya ideolojiye bağlı değilim. Kürt'se x partisine bağlıdır demek çok yanlış (Düz İnsan, 36,E).”

Etnik kimliğimden dolayı yaşıyorum boyunca birçok sorunla karşılaştım elbette. En fazla üniversite yıllarımda bunu yaşadım. En basit “Nerelisin?” sorusuna verdiğim cevaba karşılık verilen tepki bile başlı başına bir sorun teşkil etmekte veya sadece doğum yerinden yola çıkılarak yaşadığım ön yargılar bunun birer örneği (Şano, 33, E)

“...en bariz örneği bütün Kürtleri terörist olarak adlandırmaları (Berivan, 27, K)”

“Türkiye’de halen Kürt halkına ve Kürtçe diline karşı toplumsal olarak tepki duyulmaktadır. Kürt halkını hor görme, dışlama hatta potansiyel olarak PKK’lı görme anlayışı bazen hâkim olabilmektedir. Bu tepkiler zaman zaman özellikle bölgemizde cereyan eden olaylar ile artmaktadır. Özellikle Şırnaklıyım denildiği zaman bazı kişi ve kesimlerin renginin değiştiği, benzinin attığı ve hatta bizlerden uzaklaştığına da şahit olmuşumdur (Doğa, 50, E).”

Stereotipler, toplumsal etkileşimlerde işlevsel olabilen bilişsel araçlar olabilir; bireylere çevreyi ve dünyayı daha iyi anlama, aidiyet duygusu geliştirme gibi katkılarda bulunabilirler. Ancak, bu kalıp yargılar toplumsal yapı içinde çeşitli olumsuz etkilere de yol açabilir. Özellikle etnik kimliklerle ilişkili stereotipler, bireylerin karmaşık sosyal kimliklerini basitleştirerek önyargılara ve toplumsal dışlamaya neden olabilir. Örneğin, "Bir etnik kimliğin tamamıyla bir partiye bağlanmaya çalışılması" ifadesi, etnik kimliğin dar bir siyasi çerçevede anlaşılmasının yanlışlığına işaret eder. Bununla birlikte, bireyler yaşadıkları sorunlar ve önyargılarla ilgili deneyimlerini paylaştıklarında, stereotiplerin bireysel yaşantılar üzerindeki etkisini gözler önüne sererler. "Nerelisin?" gibi basit bir soruya verilen tepkiler, yerleşik kalıp yargıların bireylerin günlük yaşamlarına nasıl nüfuz ettiğini ve toplumsal dışlamayı nasıl tetiklediğini gösterir. Ayrıca, Kürt kimliğine sahip bireylerin terörist olarak damgalanması, bu gruba yönelik olumsuz stereotiplerin somut bir örneğidir ve bu tür stereotipler, bireylerin sosyal kabul görme ve entegrasyon süreçlerini zorlaştırabildiği gibi; bireylerin kimliklerini ve sosyal aidiyetlerini dar bir perspektifte ele almaktadır. Bu tür kalıp yargılar toplumsal yapıyı derinlemesine etkileyebilmektedir. Bireylerin yaşadığı dışlanma ve ayrımcılık gibi olumsuz deneyimler, onların belli bir gruba aidiyet hissetmelerine neden olarak kimlik inşa sürecini hızlandırabilmektedir. İnsanları ve kitleleri stereotipleştirmek ve bu yönde davranış sergilemek karşı tarafta “öteki” duygusunu körüklerken bu yargıda bulunanlarda da “biz” duygusu pekişmektedir.

“Mensup olduğum etnik grup açısından bir kere zaten dil farklılığı var. Toplumsal olarak da çok farklılıklar var, kültürel olarak yani. Bir kere aile ilişkileri çok farklı, hiyerarşi yine aynı şekilde çok farklı, bunun dışında dediğim gibi kültürel olarak zaten örnek veriyorum, düğünler çok farklı, yaşam tarzları farklı, kıyafetler farklı. Yani farklı olduğumuz çok nokta var bir de işin şu kısmı da var hani belki baskı altında kaldığımız için hani biraz o mazlumluğun verdiği iyi niyet de var. Sürekli iyi niyetliyiz biz ve karşı taraf sürekli olarak art niyetli. Bu da bence çok net bir şekilde ayırt edilebiliyor. Toplumsal ve bireysel yaşam olarak ben hani kendi bireysel yaşamını söyleyebilirim bireysel yaşam üzerinden mümkün merteye diğer insanlardan ayrı durmaya çalışıyorum çünkü zaten aynı hissiyatı paylaşmıyoruz (Liberte, 37, E)”

Stereotipler, genellemeler ve önyargılar üzerinden şekillenir. Bu genellemeler, etnik grupların belirli özelliklerle tanımlanmasına ve bu özellikler üzerinden değerlendirilmelerine neden olur. Görüşmecinin ifadesinde, kendi etnik grubunun "iyi niyetli" olarak tanımlanması ve karşı tarafın "art niyetli" olarak görülmesi, bu stereotipleştirmenin bir örneğidir. Bu tür genellemeler, etnik gruplar arasındaki sosyal mesafeyi artırır ve karşılıklı güvensizliği pekiştirir. Etnik kimlik, "biz" ve "onlar" ayrımı üzerinden inşa edilir. "Biz" duygusu, ortak dil, kültür, gelenekler ve yaşam tarzları üzerinden güçlenir. Görüşmeci, kendi bireysel yaşamında diğer insanlardan ayrı durmaya çalıştığını ifade ederken, bu ayrımı net bir şekilde göstermektedir. Bu durum, bireyin kendi etnik kimliğini koruma ve güçlendirme çabasının bir yansımasıdır. Görüşmecinin ifadesinde, baskı altında kalmanın ve mağduriyetin etkisiyle "iyi niyetli" olma durumu vurgulanmaktadır. Bu durum ise mağduriyet algısının etnik kimlik inşasında nasıl bir rol oynadığının bir kanıtıdır. Mağduriyet, "biz" duygusunu pekiştirerek karşı grubu "öteki" olarak konumlandırır.

Stereotipler, anlayışın kolaylaşması ve bilişsel sistemin ekonomik kullanımı açısından gündelik hayatta bazı noktalarda masum ve faydalı olabilir. Ancak, belirli konularda büyük toplumsal sorunlara yol açabilirler, hatta tarih boyunca ve günümüzde dahi savaşlara ve büyük krizlere sebep olabilirler. Özellikle ırk ve etnik köken üzerinden yapılan bu tür davranış örüntüleri toplumsal manada ayrışmalara zemin hazırlamaktadır. Bu yönüyle ele alındığında ırkçılık ve etnisite stereotipleştirmesi, tarih boyunca en büyük toplumsal sorunları yaratan nedenler arasında yer alır.

“Ben her etnik grubun sahip olduğu bütün özelliklerini evrensel normlar esasında yaşamalarını ve yaşatmalarını savunuyorum. Hegemonya kurup farklı etnik grupların

sahip olduğu dil, din, kùltùr, folklor, sanat vb. ayırt edici kùltùr yapılarının ezilmesine, asimile edilmesine, baskılanmasına karşıyım. İdeolojik söylem ve eylemlerin toplumu kutuplaştırdığını, ùlkù-ùlkùdaşlık, tarafgirlik mahiyetinde olan grupların bazı değerklerin sahipleriymiş gibi lanse edilmesi ve himaye altına alınmasına karşıyım ki Türkiye toplumuna 6-7 Eylül olayları, Sivas, Maraş olayları ve münferit olsa da hala farklı yer ve zamanlarda yaşanan olayların ne kadar zarar verdiğı hepimizin malumudur. Zararlı toplum mühendisliğı projeleri belli hâkim grup ve çıkar grupları tarafından hayata geçirilmediğı sürece toplumda biz ve onlar diye bir ayrımın olduğunu düşünmüyorum. Tabii her şey güllük gülistanlıktır da demiyorum. Milli ve hissi duyguları yoğun olan memleketiz. Her durumdan kendimize görev çıkarmayı bilen bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olma konusunda ileri derecede pratik olduğumuz için hemencecik galeyana geliyoruz ki bazen bu durum toplumda ciddi olarak öfke patlamalarına sebep olmaktadır. Ayrıca hassasiyet kodları fazla olan bir toplumuz. Bu durumu bilen iç ya da dış mihraklar, sermaye sahipleri, istihbari güçler vb. fraksiyonlar sansasyonel eylemler yapabiliyorlar ki toplumun en çok zarar gördüğü zamanlardır (Haymatlos, 44, E)”.

Görüşmeci, etnik grupların evrensel normlar çerçevesinde kendi kültürel değerlerini yaşatma hakkını savunurken, hegemonik güçlerin bu değerleri asimile etme veya baskılama girişimlerine karşı çıkmaktadır. Bu ifade, toplumsal uyum ve çoğulculuk açısından önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Ancak, aynı zamanda toplumsal kutuplaşma ve ötekileştirme gibi sorunları da gündeme getirmektedir. Ona göre; ideolojik söylem ve eylemler toplumu kutuplaştırmaktadır. Kutuplaşma, toplumsal uyumu zayıflatan ve gruplar arasındaki gerilimi artıran bir süreçtir. Özellikle ırk ve etnik köken üzerinden yapılan kutuplaştırmacı söylemler, toplumsal ötekileştirmeyi besler ve ayrımcılığı derinleştirir. Türkiye’de yaşanan 6-7 Eylül olayları, Sivas ve Maraş’ta yaşanan olaylar gibi örnekler, bu tür kutuplaştırmanın ve ötekileştirmenin ne denli yıkıcı olabileceğini gösteren önemli emarelerdir.

“Uzun vadede Türkiye’nin demokratikleşmesi konusunda endişelerim var. Özgürlüğün yasalar çerçevesinde artırılması lazım. Yasakçı zihniyet insanların radikalleşmesini tetikliyor. Türkiye’de genel olarak tüm Kürtlerin potansiyel bir bölücü olarak görülmesi Kürtleri diğer kesimlerce kullanılmasına müsait hale getiriyor. Kürtler konusunda Türkiye’nin demokratikleşmesi endişesi var çünkü onlara göre Kürtlerin varlığı bölünme korkusunu tetikliyor. Etnik kimliğin doğal olmayan yollarla kontrol altına alınmaya çalışılması baskılanması, asimilasyon entegrasyon dışlanma aşağılanmak kabul etmeme gibi durumlar endişe vericidir. Bunların neticesinde de kısmi olarak kimi kesimlerde genel olarak doğa kanunu gereğı yani etki tepki kanununa göre

Radikalleşme, ayrışma, daha örgütlü yapılara kayma gibi neticeler kaçınılmaz olacaktır (Devran, 36, E).”

Demokratikleşmenin özgürlüğü yasalar çerçevesinde artırması gerektiğini belirten görüşmeci, yasakçı zihniyetin radikalleşmeyi tetiklediğini ifade etmektedir. Ona göre Kürtlerin potansiyel bölücü olarak görülmesi, ötekileştirme ve ayrımcılığa yol açarken, etnik kimliklerin baskılanması ve asimilasyonu gibi süreçler de Kürtlerin radikalleşme ve örgütlü yapılara kayma riskini artırmaktadır. Özellikle ırk ve etnik köken üzerinden yapılan Stereotipleştirmelerin, toplumsal ayrışma ve çatışmalara zemin hazırladığı hususuna dikkat çekilmiştir.

Mitolojik hikâyeler, tarihi olaylar, dini inançlar ve birçok farklı hikâyede açık veya örtük farklı ırkçılık örüntülerine rastlamak mümkündür. İnsanların ırklara ve etnik kökenlerine göre sosyal ve politik sınıflara ayrılması, başta siyasi, ekonomik ve sınıfsal çatışmalara yol açmaktadır. Bu durum, biyolojik anlamda “üstün ırk” veya “üst kimlik” gibi tabirlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

“Batıda çalıştığım dönemlerde iş ararken tecrübeli ve deneyimli olmama rağmen etnik kimliğimden kaynaklı işe alınmama durumları yaşadım. Örneğin Antep’te dayıoğlumla gezerken çarşıda eşya taşıyan yaşlı bir adama yardım ettik evine ulaştığımızda bize nerelisiniz diye sorunca biz de Şırnaklı dedik yaşlı adam bize “olsun siz de insansınız” diye karşılık verdi. Bu durum bizim zihin dünyamız çok etkiledi kendince iltifat ettiğini düşünen adam aslında bize karşı olan bilinçaltındaki karşıt duygularını yansıttı. Bunun dışında sıkça; olsun, sizde insansınız, bizim de Kürt komşularımız var, Kürt’tür ama iyidir, bunlar iyi Kürtlerden, sizin oraları çok merak ediyoruz,... Damadı/ gelini de Kürt, olsun orası da bizimdir, siz hiç Kürtlere benzemiyorsunuz gibi söylemlerle karşılaşılırdık (Ramo, 37, E).”

Her ne kadar genel bir değerlendirmeye tabi tutulmasa da görüşmecinin ifade ettiği kişisel deneyimleri, sosyolojik bir perspektiften değerlendirildiğinde, etnik kimliğin, toplumsal kalıp yargılardan dolayı kimi zaman sosyal ve ekonomik hayatta engelleyici bir yönünün olduğunu göstermektedir. Antep’te yaşlı bir adamın "siz de insansınız" ifadesi, onun etnik kökenine dönük bilinçaltındaki önyargıları ve ayrımcılığı açığa vururken; bu tür ifadeler, etnik kimliklere yönelik sosyal ötekileştirmeyi ve negatif stereotiplerin içselleştirildiğini göstermektedir. Kürtlere yönelik "olsun, siz de insansınız", "bizim de Kürt komşularımız var", "Kürt’tür ama iyidir" gibi söylemler önyargıların, stereotiplerin ve örtük

ırkçılığın gündelik dilde ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir. Sosyolojik olarak, bu durum, etnik grupların sosyal kimliklerinin nasıl inşa edildiği ve bu kimliklerin bireylerin sosyal yaşamlarındaki deneyimlerini nasıl şekillendirdiği üzerine bir örnek teşkil etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Adorno, psikanalitik çalışmalarında insanların anti-semitik ve faşizan duygulara olan duyarlılığını incelemiştir. Bu duyarlılık, gruba ve grubun prestijine aşırı bağlılıktan doğan konformizm, toplumsal sorunlara günah keçisi arama ve dogmatik düşüncenin yarattığı basitlik algısının etrafında şekillenir (Erbil, 2018, 4-5; Adorno, 1951, 118-137). Sosyal kimlik kuramına da uygun olan bu tür davranış modelleri toplumda belli kesimlerin stereotipleştirilmesine sebebiyet vermektedir. Böylelikle toplumda yaşanan aksaklıkların nedeninin öfke yönelimi bu gruplar üzerinde yoğunlaşarak kitleler arasında toplumsal anomiler ve ayrışmalar meydana gelmektedir.

“Varlık”ını tamamen benim “yokluk”um üzerine kuran bir sistem ve onun yarattığı bir zihniyet var; öfke duymamak mümkün mü? “Karşı” ile bir tek olumlu deneyiminin olmaması, öfke dışında başka bir çıkış kapısı bırakmıyor (Fanon, 38, E).”

Diğer bir önemli stereotipleştirme ise siyaset alanında aktif olan yöneten ve yönetici arasındaki çatışmalardan doğar. Erbil’ göre, bu çatışmaların kökenini Antik Yunan topluluklarında dahi görmek mümkündür (Erbil, 2018, 5). Propaganda temelli yapılan bu tür siyasi faaliyetlerin temelinde yönetenlerin yönetilenleri kendi belirledikleri istikamete doğru yönlendirdikleri ve bu manada onlara bir benlik duygusu kazandırmaya çalıştıkları bilinmektedir. Bu süreçte yapılan hemen her türlü propaganda, doğrudan pragmatist bir yaklaşımla ortaya konulmuş ve halkı belli bir amaç doğrultusunda güdüleyerek ötekileştirmeyi tetiklemiştir. Bu konu çerçevesinde yapılan en önemli ve bir o kadar da ünlü deney, Milgram’a aittir. Yaptığı ve sosyal psikoloji tarihine geçen deneyde, insanların otorite karşısında normal şartlar altında asla sergilemeyeceği şiddet içerikli ve saldırgan tavırlar gözlemlenmiştir. Bu tavırlar, basitçe topluma uyum sağlamak adına uygulanan baskıya bir taviz verme yapısındadır (Russell, 2011). Otoritenin baskısı ile şekillenen bu davranış şekli bu yönüyle “biz” duygusu taşıyanların “diğer” olarak stereotipleştirdiği kesime yapılan haksızlıkları normalleştirdiğini göstermektedir. Konu ile ilgili görüşmecilerin aşağıdaki ifadeleri bu durumu katılımcıdır.

“Genel olarak diğer baskın etnik grupların resmi ideolojiye entegre olduğunu ve küçük etnik gruplara yapılan baskının, zulmün bir parçası ve ortağı olduğunu düşünüyorum. Gelineen noktada ortak değerlerin yitirildiği baskın etnik grubun devlet dairelerinden

tutun ta ki hukuki evrelere kadar daha avantajlı olduğu yerde elbette biz ve onlar kavramı doğal ortaya çıkacaktır(Herekol Ezizan, 39, E).”

“Son zamanlarda değil aslında Cumhuriyet kurulduğundan beridir şöyle syleyeyim ben ve benim gibi Kürtler etnik kimliğinden ötürü tekileştiriliyor. Yani bizler de günübirlik bu ötekileştirme ile karşı karşıya kalabiliyoruz. Ya çalıştığımız iş yerlerinde olsun veyahut da sosyal yaşam içerisinde olsun Kürt kimliğimizi azıcık da olsa var kılmaya başladığımız an bir bakışla ya da bir başka bir tepki ver refleksiyle de olsun karşı taraftan yani çok hoş olmayan tavırlarla karşılaşabiliyoruz (Gernaz,44, E).”

“zellikle devletin kolluk kuvvetlerinin Türk olmayan kesime karşı tavrı daha sert daha adaletsizdir. Üniversitede bol bol deneyim yaşadık, Kürt olduğum için milliyetçi hoca notlarımı hep düşük verirdi. Kayseri gibi bir yerde kendimi güvende hissetmediğim için çok istememe rağmen yurttan kalamadım. Birçok kere terörist damgası yedim (Herekol Ezizan, 39, E).”

Görüşmeciler, bu çatışmaların günümüzde de devam ettiğini ve özellikle etnik kimlik üzerinden ötekileştirmenin yaygın olduğunu bireysel deneyimlerinden yola çıkarak iddia etmektedirler. Onlara göre baskın etnik grupların resmi ideolojiye entegre olması ve küçük etnik gruplara yapılan baskı, toplumsal adaletsizliklerin ve ötekileştirmenin temelini oluşturur ve bu bağlamda, “biz” ve “onlar” kavramları doğal olarak ortaya çıkar ve toplumsal uyumun önünde büyük bir engel teşkil eder. Bu tür ötekileştirme, bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları ayrımcılık ve adaletsizliklerle daha da pekişmekte, kişilerde grup aidiyeti bilincini arttırarak toplumsal barış ve eşitlik için ciddi bir tehdit oluşurmaktadır.

Toplumda stereotipleştirme mevzusuna uyan önemli bir diğer olgu da dindir. Din, dogmatikliğinden ötürü tartışmadan uzak bir yapıdadır. Dinin mistisizmi ve felsefesini araçsallaştıran kimi grup ve kesimler maddi kazanç ve sosyal statü elde etmek için tarih boyunca dini diğer inanç mensuplarını stereotipleştirmek için sıklıkla kullanmıştır. Bu yapı neticesinde, kültürel farklılıklara ve farklı inançlara sahip bireyler, hala günümüzde de sıklıkla karşılaşılan çeşitli stereotipleştirici tabirler aracılığıyla kutuplaştırılarak ötekileştirilmektedir (Erbil, 2018, 5).

“Türkiye de dinin toplumun yaşamının her alanında etkisi vardır. Ancak Cumhuriyetin kurulmasından sonra özellikle dindarlar ve Kürtler sistemin mağduru olmuşlardır. Hatta Kürtler ekseriyeti dindar olduğu için mağdur olma çarpanı daha fazladır. Ancak daha

sonra dindarların büyük bir oranda mağduriyetleri giderildi. Ancak kürlerin etnik kimlikten kaynaklı mağdurlukları devam etmektedir. Din ve etnik kimlik yaşamın vazgeçilmez unsurlarıdır. Yaşamsal bir gerçekliktir. Ancak sistem günümüzde dini inançlara hem mezhepsel hem dinsel olarak eşit mesafede değildir. Hatta Sünni Hanefi dini bir hegemonya mevcuttur. Toplumda her etnik ve her dini kimlikler anayasal güvencede olup eşit haklar çerçevesinde yaşama şansına sahip olmalıdır. Türkiye de sistem son yıllarda etnik kimliklerin dini kardeşlik potasında eritme aracı olarak kullanılmaktadır. Diyanetin objektif adil bir kurum olduğuna inanmamaktayız (Mamoste, 42, E).”

“Türkiye insanı genel olarak bilinçli, okuyan ve araştıran bir insan profili olsaydı şayet kendi dinini tanıyor olacak ve şu an dine olan mesafe ve önyargıların hiçbirisi olmayacaktı. Özellikle bazı yönetimlerin dini kendi siyasi emellerine alet ederek toplumu körüklemesinin toplumu dinden uzaklaştırdığını düşünüyorum ama tekrar ediyorum dine olan mesafenin ölçüsüne karar vermek kişinin kendi elindedir. Dinin önemsenmesi ve gerekliliklerinin yerine getirilmesi taraftarıyım (Menesa, 35, K).”

Her iki görüş de, dinin toplumsal kimliklerin oluşumunda ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığını, ancak aynı zamanda siyasi güçler tarafından manipüle edilebildiğini göstermektedir. Bu durum, dinin hem birleştirici hem de ayrıştırıcı bir güç olabileceğini ortaya koymaktadır. Görüşlerdeki ortak nokta, Türkiye’de dinin ve etnik kimliğin sıklıkla birbirine karıştırıldığı ve bu durumun toplumsal uyumu olumsuz etkilediği yönündedir. Bu da, Türkiye’deki din ve etnik kimliklerin, tarihsel, siyasal ve sosyolojik süreçler sonucunda karmaşık bir hal aldığını ve bu karmaşıklığın bireylerin yaşamlarını derinden etkilediğini göstermektedir.

Çalışmamız bakımından ele alındığında yukarıda genel hatları ile değinildiği gibi stereotipleştirme hevesinin en çok görüldüğü alanların başında ırk, etnik köken, etnik kimlik ve etnisite dair söylemler gelmektedir. Dünya tarihine bakıldığında uluslararası dengeleri altüst eden ve ciddi manada ulusal devletler açısından tehdit unsuru oluşturan büyük çatışmaların ve kavgaların kökenlerinde etnik kimliklerin olduğu görülmektedir. Bu sürecin soğuk savaş ve sonrasında daha da belirgin olduğu gerçeği tarihsel bir olgudur. Etnik hareketlerin ulusal düzeyde homojenleşmesi ekonomik parametrelerin modernleşmesi ve gelişmesi sonucunda etnik kimliklerin zayıflayacağını görüşü yerini bulunmamakla beraber zaman içerisinde giderek önem kazandığı ve etnik kimliklere mensup kimi grupların siyasal düzende aktif bir şekilde hareket ettikleri görülmektedir. İster gelişmiş ülke kategorisinde

olsun ister olmasın dünyanın birçok yerinde -Sri Lanka (Tamil), Nijerya (Yoruba/Hausa/Ibo), Malezya (Çinli), Gürcistan (Abaza/Acar), Irak (Kürt) gibi az gelişmiş ülkeler ile, Kanada (Quebec), Belçika (Flaman/Valon), İspanya (Katalan/Bask), İngiltere (İskoç/Kuzey İrlanda) gibi gelişmiş ülkeler- bu tür hareketlerin görüldüğü ve bir şekilde canlılığını koruduğu bilinmektedir (Kurubaş, 2008, 11). Yukarıdaki açıklamalar ışığında; saha çalışmalarında etnik kimliklerin geleceğiyle ilgili görüşmecilere; *“Etnik kimliklerle ilgili endişeleriniz nelerdir, Türkiye’de etnik kimliklerin gelecekteki durumu hakkındaki görüşleriniz nedir?”* şeklinde bir soru yöneltilmiş, görüşmecilerin çoğunun etnik kimliğin geleceği hakkında endişeli olduğu tespit edilmiştir.

“Etnik kimlikler ilgili en büyük endişem hâkim anlayışlardan, siyasi çekişmelerden, yanlış politikalardan, üstenci, popülist yaklaşımlardan ve üst kimlik egemen zihniyetinden dolayı etnik kimliklere ait özelliklerin kaybolması-kaybedilmesidir. Türkiye’de yerleşmiş demokratik bir düzen, etnik kimlik hakların yerel ya da evrensel hukuk normlarına göre korunması gerekliliği, etnik kimlikten doğan zengin kültür çeşitliliği toplum savunması, her ne kadar milli iradenin tecilli olunması sonucunda farklı siyasi anlayışlarda hükümetler geçmesine rağmen etnik kimlik yaklaşımları ya da reaksiyonları aynı şekilde tezahür olduğu-olacağı için etnik kimlik konumlarının bugünden daha farklı olacağını düşünmüyorum (Haymatlos, 44, E).”

“Dünya literatürüne baktığımızda Avrupa ülkeleri başta olmak üzere milliyetçilik duygusundan kaynaklı ideolojileri bu eksen de yürüten siyasi partilerin kazandığına şahit olmaktayız. Bizim ülkemizde de yıllardan beri böyle bir anlayış egemen olmakta. Yerli ve milli söylemden yola çıkarak özellikle ülkedeki pek çok adalet sorunundan kaynaklı etnik kimliğin giderek daha da sorunlu hale geleceğine inanıyorum. Ama elbette ki bu 80’li yıllardan önceki etnik kimlik ayrımcılığı gibi radikal bir şekilde olmayacaktır. Biz de demokratik bir anayasa olmadığı için ve hemen yanı başımızda fokur fokur kaynayan bir Orta Doğu olmasından kaynaklı eğer ülkemizde demokrasiyi ve çok çeşitlilik düşüncesini egemen kılmazsak etnik kimliğinin ileride ideolojik sorunlara neden olacağına dair endişelerim var (Daren, 47, E).”

“Türkiye konjonktürel olarak -dünya politikası bağlamında- küresel güçlere karşı bir vaziyet almadığı sürece sorun çıkmaz. Ama Kürtlerin dış destek alması bir tehlike oluşturacaktır. Belki de ileride bütünleşik ve ayrı bir Kürt yönetimi şeklinde de çevrilebilir. Bu durum devletin duruşuna, meseleyi ele alma veya çözümlemeye karşı samimiyetine bağlı olarak değişiklik gösterebilir. (Farac, 47, E).”

“Son olarak Türkiye’de özellikle son yıllarda Suriye ve Afganistan’dan gelen göçmenlerle birlikte yaşanacak olan bir etnik kimlik karmaşasının var olma çabası ile pek çok toplumsal sorunun yaşanacağı kanaatindeyim (Armin, 28, K).”

Etnik kimliklerin tarih boyunca uluslararası çatışmaların ve ulusal tehditlerin merkezinde yer aldığı görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu durum daha da belirginleşmiştir. Etnik kimliklerin zayıflayacağına dair görüşlerin aksine, modernleşme ve ekonomik gelişmelerle birlikte etnik kimliklerin önem kazandığı ve siyasal düzende aktif rol oynadığı gözlemlenmektedir. Görüşmecilerin ifadeleri de bu durumu destekler niteliktedir. Haymatlos, etnik kimliklerin korunması gerektiğini ve demokratik düzenin bu konuda önemli olduğunu vurgularken, Daren, milliyetçilik ve adalet sorunlarının etnik kimlikleri daha da sorunlu hale getireceğini belirtmektedir. Farac, Kürtlerin dış destek almasının tehlike oluşturabileceğini ve dilin ulusal kimlik için önemini vurgularken, Armin, göçmenlerle birlikte etnik kimlik karmaşasının toplumsal sorunlara yol açabileceğini ifade etmektedir. Bu görüşler, etnik kimliklerin korunması ve çeşitliliğin desteklenmesi gerektiğini, aksi takdirde toplumsal ve ideolojik sorunların artabileceğini göstermektedir. Tüm bu faktörler, etnik kimliklerin ulusal ve uluslararası düzeyde süregelen etkisini ve önemini koruduğunu göstermektedir.

Ulus devletler açısından bir sorun haline gelen ve ulus devletlerin varoluş paradigmalarını sorgulayan etnik kimlik olgusu bilhassa mevcut siyasal otoriteye karşı şiddet içeren bir eylemselliğe dönüştüğünde bu husus ulusal düzeyden sıyrılıp uluslararası bir niteliğe bürünebilmektedir. Kimi zaman etnik kimlik olgusu uluslararası düzeyde rakip devletlerin birbirlerini alt etme veya birbirlerine karşı stratejik üstünlük kurma açısından el altında tutmayı tercih ettikleri bir araç haline gelebilmektedir. Bu bağlamda etnik kimliğin belli düzlemlerde bir sorun haline geldiği savı güçlenmektedir. Aşağıdaki görüşmecinin ifadeleri bu durumu açıklar niteliktedir:

“Türkiye’deki etnik kimliklerin durumu ise biraz da Yeni Dünya’nın siyasetine bağlı. Her ne kadar kitle imha silahları 3.dünya savaşını biraz da geciktiriyor görünse de korkum o ki çok da uzak bir ihtimal gibi görünmüyor. Bu gibi ciddi olayların ve tabi komşu ülkelerin siyaseti Türkiye’deki etnik kimlik siyasetini durumunu belirleyecektir (Herekol Ezizan, 39, E).”

Diğer taraftan bakıldığında; demokrasi açığı, kalkınma sorunları ve ulusal bütünleşmenin sağlanamaması gibi unsurlar, etnik sorunlarla sıklıkla ilişkilendirilir ve bu

sorunların nedenleri olarak sunulur. Fakat bu durum tek başına etnik kimlik sorununu açısından yeterli bir açıklama değildir. Etnik sorunlar, bu faktörlerden etkilenmekle birlikte, karmaşık bir yapıya sahiptir ve her etnik sorunun kendine özgü dinamikleri ve bağlamları bulunur. Ülkelere göre değişkenlik gösterebilen bu durum; kalkınmışlık düzeyi, yönetim biçimi ve rejim gibi faktörlerin etkisi ile farklı ülkelerde farklı etnik sorunlara yol açabilir. Bazı durumlarda şiddet içeren çatışmalar yaşanabilirken, diğer durumlarda siyasi ve kültürel ayrışmalar ön plana çıkabilir. Bu minvalden bakıldığında sorunun tarafları da önemli bir rol oynar. Devlet ve etnik gruplar arasındaki çatışmaların yanı sıra, farklı etnik gruplar arasında da gerilimler ve çekişmeler yaşanabilir. Etnik grubun azınlık, yerli veya göçmen halk, kabile veya ulus gibi nitelikleri de sorunun seyrinde belirleyici olabilir. Dolayısıyla, etnik sorunları yalnızca demokrasi açığı, kalkınma sorunları ve ulusal bütünleşme eksikliği gibi genel çerçevelerle açıklamaya çalışmak, sorunun karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü göz ardı etmek anlamına gelir. Bu türden nedensellikler, etnik sorunları besleyen, farklılaştıran ve uygun ortam sağlayan faktörler olarak değerlendirilmelidir. Asıl açıklayıcılar, her etnik sorunun kendine özgü bağlamında ve dinamikleri içerisinde aranmalıdır (Kurubaş, 2008, 12).

Anthony D. Smith, “Ulusların Etnik Kökenleri” adlı eserinde; etnisite kavramına kuramsal olarak primordial ve araçsal olmak üzere iki farklı açıdan bir yaklaşım sergilemektedir. Buna göre primordial yaklaşım, etnisitenin doğuştan gelen ve değiştirilemez bir özellik olduğunu savunmakta olup bu yaklaşıma göre; etnik bağlılık, doğum yeri, akrabalık ilişkileri, din, dil ve gelenek gibi unsurlardan kaynaklanmakta ve bu da bireyler arasında doğal bir dayanışma duygusu oluşturmaktadır. Primordialistler, bu durumun, aynı etnik özelliklere sahip bireyler arasında kolayca bir yakınlık oluşturduğunu ve bu sayede etnik grupların oluştuğunu belirtmektedirler. Diğer taraftan ele alındığında, bu yaklaşıma yönelik eleştirilerin de mevcut olduğu görülmektedir. Eleştirmenler, bazı primordial bağlılıkların (dil, din, akrabalık, doğum yeri) değişebileceğini ve bu unsurların duygusal öneminin her zaman sabit olmadığını vurgulamaktadırlar. Öte yandan, araçsalci yaklaşım teorisyenleri, etnisitenin sosyo-politik koşullar tarafından oluşturulan bir yapı olduğunu ve siyasal elitlerin belirli politik hedeflere ulaşmak için bireyleri harekete geçirmek amacıyla bu yapıyı kullandığını iddia etmektedirler (Smith, 2008, 21). Genel itibarıyla, etnik kimlikler genellikle bu iki yaklaşımın bir karışımını yansıtır ve özellikle siyasallaşma sürecinde, koşullara bağlı olarak her iki yaklaşımın özelliklerini de

gösterebilirler. Bu durum, etnik grupların siyasallaşmasını açıklamada önemli bir rol oynamaktadır.

“Nüfusunun büyük bölümünün Kürtlerden oluştuğu bir şehir olan Şırnak’ta doğmak, büyümek ve okumak etnik unsurun hayatımın her alanında aktif olarak yer almasına neden olduğunu söyleyebilirim. Ancak etnik kimlik benim için bir ırk kavramı etrafında şekillenmiş ve körü körüne bağlanmak kavramlarından çok uzaktır. Bana göre etnik kimlik insanın kendi çabalarıyla ve emekleriyle yoğurduğu düşünceleri, tarihten ve yaşantılarından edindiği bilgileri ile toplumu ayırtırmadan bir var olma çabasıdır. Etnik kimlik var olma ve aidiyet hissetme konularında hayatımda önem arz etmesine karşılık benim için bir ayırtıcı unsur değildir. Aynı zamanda yaşadığım coğrafyada etnik kimlik unsuru üzerinden yaşanan olaylar ve bölücü girişimler bu konunun hayatımda sadece kişisel bir yaşam olgusu olmasına neden olmuştur. Günlük yaşamda etnik unsur ise özellikle kültürel etkinlik ve aile içi olaylarda etkili olmaktadır. Benim için etnik unsur günlük yaşamımda bir siyasi olgu değil sadece sosyal ve kültürel yaşamımda etkili olan bir olgudur (Armin, 28, K).

Armin adlı görüşmecinin ifadeleri incelendiğinde, etnik kimliğin kendisi için doğuştan gelen veya değiştirilemez bir özellik olmadığı, aksine kişisel çabalar, emekler ve yaşantılarla şekillenen bir yapı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Armin, etnik kimliği tarihsel ve kişisel tecrübelerle yoğrulan, bireyin kendini ifade etme ve aidiyet hissetme aracı olarak tanımlamaktadır. Bu durum, primordial yaklaşımın doğuştan gelen ve değiştirilemez bir özellik olarak tanımladığı etnik kimlik anlayışından uzaklaşarak, araçsal yaklaşımın etnisitenin sosyo-politik ve kişisel bağlamda inşa edilen bir yapı olduğunu savunan görüşlerine daha yakın bir duruş sergilemektedir. Armin, etnik kimliğini sosyal ve kültürel yaşamında önemli bir unsur olarak kabul ederken, bunun siyasi bir araç olmadığını, ayırtıcı değil, birleştirici bir değer taşıdığını belirtmektedir. Etnik kimliğin, toplumsal olaylar ve yaşantılardan etkilenecek bireysel olarak anlam kazandığını ve kişisel bir yaşam olgusu olarak önem taşıdığını ifade etmektedir. Bu açıklamalar, araçsal yaklaşımın bireylerin etnik kimliklerini kendi deneyimleri, tarihsel bağlamları ve sosyo-kültürel etkilerle şekillendirdiğini ve bu kimliklerin dinamik bir yapıda olduğunu öne süren görüşleriyle uyumlu görünmektedir.

Smith, etnik kimliği tarihsel ve sembolik-kültürel unsurlara dayanan bir olgu olarak tanımlar. Bu tanıma göre etnik gruplar, ortak bir soya ait mitlere, tarihi anılara, dile, dine,

geleneklere ve kurumlara sahip kolektif kültürel tiplerdir. Smith'e göre etnik kimliği tanımlayan temel unsurlar şunlardır:

- ❖ Ortak Bir İsim: Etnik grubu diğer gruplardan ayırt eden ve kendine özgü bir kimlik kazandıran isim.

Saha çalışmalarında katılımcıların hemen hemen hepsi kendini Kürt etnik kimliğinin farklı varyasyonları olarak tanımlamıştır.

“Kendimi milliyetçi bir Kürt olarak tanımlamaktayım. Kendi dilini kültürünü yaşamak isteyen bir kişi olarak tanımlamaktayım. Milliyetçilik ve ulusalcılık, (ezilen ulusların milliyetçiliği) kafatasçılık ve ırkçılık olarak algılanmıştır. Ancak ezen ulusların milliyetçiliği ırkçılık olarak lanse edilebilir, ben bu katı ırkçılıktan münezzehim (Armanç,57, E).”

- ❖ Soy Miti: Gerçekte doğrulanıp doğrulanamayacağı önemli olmaksızın, etnik grubun kökenine ve geçmişine dair paylaşılan inanç ve anlatılar.

“Kendi etnik kimliğimin şeceresi incelendiği zaman Halit bin Velid’e kadar öncesinde Kawayı, Mezopotamya ya kadar gittiğini biliyorum (Ramo, 34, E)”

- ❖ Paylaşılan Tarihi Anılar: Etnik grubun geçmişinde önemli rol oynayan ve kimlik duygusunu pekiştiren ortak olaylara ve deneyimlere dair anılar.

“İşid barbarlarına karşı Kobane Kürtleri dünyaya tanıtan bir zaferdir (Demokrat, 42, E).”

- ❖ Ayırıcı Ortak Kültür: Dil, din, gelenekler ve görenekler gibi etnik grubu diğerlerinden ayıran ve ortak bir aidiyet duygusu yaratan kültürel öğeler.

“En önemli ayırım dil ve kültürdür. Tabi buna bağlı olarak yaşam şekli, hayata bakış açısı da bunlara eklenebilir. Bu farklar sosyal ve bireysel yaşamımızı ciddi anlamda etkiliyor. Ezilen, hakkı gasp edilen bir millet olarak diğer baskıcı etnik gruplardan farklıyız. Empati duygusuna sahibiz, birçok insani ve evrensel duyguyu baskın etnik gruplardan daha iyi hissediyor ve kavrayabiliyoruz. İnsanlık, merhamet, barış, hak-hukuk gibi değerler bizim için çok daha değerli ve anlamlıdır (Herekol Ezizan, 39,E).

- ❖ Yurtla Bağ: Etnik grubun tarihi ve kültürel mirasıyla özdeşleşen ve kimlik duygusunu besleyen coğrafi bölge.

“Kadimliğin bu dönemde bir kıymeti yok ama sonuçta bu coğrafyada yaşayan yani Mezopotamya’da yaşayan en eski halk ve topluluklardan bir tanedir Kürt toplumu (Armanç,57, E).”

- ❖ Dayanışma Duygusu: Ortak bir geçmişe, kültüre ve geleceğe dair inanç ve duygular etrafında oluşan ve etnik grubu birleştiren dayanışma bilinci.

“Etnik kimliğini koruyamayan milletler hem dil hem tarihi hem de gelenek ve görenek olarak yozlaştırıldığını ve en nihayetinde tarih sahnesinden benliklerine yitirdiklerini tanık olmaktayız. Orta Doğu’da bu kadar sorunlu ve sıkıntılı bir süreç yaşarken ben de kendi ırkımın devamı için etnik kimliğin çok önemli olduğuna inanıyorum (Daren, 47, E).”

Smith, etnisiteyi sadece biyolojik kökene veya ortak bir dile indirgemeyip, esasen sosyal ve kültürel bir grup olarak ele alır. Bu bağlamda, etnik kimliği oluşturan ve nesilden nesile aktarılan ortak deneyimler ve değerlerin önemini vurgular. Bununla birlikte, şehirleşme, okuryazarlık oranları gibi bazı nesnel göstergelerin de etnik kimliğin oluşumunda ve değişiminde rol oynayabileceğini kabul eder (Smith, 2008, 22-30).

Etnik gruplar hem nesnel hem de öznel niteliklere sahiptir. Etnik grup üyeleri, nesnel bir perspektiften bakıldığında, “biz” kimliğini oluşturan ve sürdüren dil, kültür ve din gibi ortak ve ayırt edici değerlere sahiptirler. Aynı zamanda, bu ortak değerlere yönelik öznel bir aidiyet duygusu da taşırlar. Davranışsal açıdan, etnik grup üyeleri, diğer etnik grup üyeleriyle olan etkileşimlerinde kendi farklılıklarını vurgularlar. Bu, onların "öteki"lik duygusunu taşımasına yol açar. Etnik sınırlar, toplumsal bir süreç olarak inşa edilir ve belirli bir geçirgenliğe sahiptir. Bu, etnik grupların sabit ve değişmez olmadığını, aksine dinamik ve evrimsel olduğunu gösterir. Bu bağlamda, etnik grupların nesnel ve öznel nitelikleri, aidiyet ve "öteki"lik duyguları, etnik sınırların toplumsal inşası ve etnik grupların dinamik doğası, etnik grupların karmaşık ve çok boyutlu yapısını oluşturur. Bu yapı, etnik grupların toplum içindeki rolünü ve etnik çatışmaların, uyumun ve değişimin anlaşılmasını sağlar (Kurubaş, 2008, 14). Bu nedenle, etnik grupların bu niteliklerinin ve dinamiklerinin anlaşılması, toplumların ve kültürlerin daha geniş anlamda anlaşılmasına katkıda bulunur. Yukarıdaki ifadelerden hareketle “biz” ve “öteki” kavramlarının toplumsal manada varlığını

hissettirmeleri esassından hâkim etnik gruplar ile diğler grupların arasında ortaya çıkacak anlaşmazlıkların ve sorunların habercisi niteliğindedir.

Kurubaş, etnik sorununu kavramsal olarak şu şekilde tarif etmektedir: Etnik meseleler, grupların kendilerini ve diğlerini etnik özellikler (köken, dil, din, ırk ve diğler kültürel faktörler) ile tanımladıkları kronik sosyopolitik ihtilaflar ve kutuplaşmalar olarak kavramsal bir çerçevede ele alınabilir. Bu tür meseleler, yalnızca etnik ayrımcılık veya ulusal kimliklerin dominant etnik grubun soyuna ya da kültürüne dayandırılması çabalarından kaynaklanmaz; aynı zamanda etnik grupların fiziksel varlıklarını koruma, kültürel kimliklerini ifade etme ve geliştirme, özerklik ya da ayrılık talepleri gibi faktörlerden de doğmakta; diğler bir deyişle, etnik sorunlar, bir etnik kimliğin tanınması, ilgili hakların yasal statü kazanması, etnik grupların güç paylaşımı ve sosyoekonomik koşullarının iyileştirilmesi gibi konuların bir işlevi olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, etnik sorunlar genellikle devlet ile etnik gruplar arasındaki fiziksel, kültürel, teritoryal ve siyasal alanlardaki çatışmalardan kaynaklanır. Fiziksel boyutta, devlet ile etnik azınlıkların varlıkları arasındaki çatışma; teritoryal boyutta, etnik azınlıkların sınırları ile devlet sınırları arasındaki çatışma; kültürel boyutta, etnik azınlıkların ve devletin semboller ve kültürel kurumlar arasındaki çatışma ve siyasal boyutta, etnik gruplar ile devletin etnik sorunların çözümüne dair hedefleri arasındaki çatışma görülebilir. Ayrıca, bir ülkede devlet otoritesinin zayıflaması, etkisini kaybetmesi veya bir grubun devlet üzerinde kontrol sağlama çabaları, o ülkedeki bazı ya da tüm etnik gruplar arasında çatışmaya sebep olabilir ve bu da farklı bir etnik sorun türünün ortaya çıkmasına yol açabilir (Kurubaş, 2008, 16-17). Tüm bu durumların neticesinde toplumlarda bulunan kalıp yargıların aşılması durumunda etnik kimliğe dayalı stereotipleştirme hastalığının olgusal olarak varlığını devam ettireceği ve toplumda “öğrenilmiş bir ötekilik” kavramının güçleneceği düşünülmektedir.

Değerlendirme

Çalışmamızın bu kısmında kolektif etnik kimlik oluşturma çabaları ve metodolojilerinin bir ögesi olan “Biz ve Onlar” ayrımı, olgusu sosyal inşacılık ve sosyal kimlik teorileri perspektifinden incelenmiştir. Etnik radikalleşme süreçlerinde "biz ve onlar ayrımı" kavramının rolü, kimlik inşası ve toplumsal dinamikler bağlamında derinlemesine analiz edilmeye çalışılmış “Biz ve Onlar” ayrımı “Stereotipleştirme” sözcüğü ile kavramsallaştırılmıştır. Elde edilen bilgiler ve katılımcı grubundan edinilen görüşler

ışığında, bu ayrımın etnik kimliklerin radikalleşmesinde ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesinde temel bir mekanizma olduğunu göstermektedir.

Sosyal kimlik teorisi, bireylerin sosyal dünyalarını anlamlandırma ve kendilerini konumlandırma süreçlerinde grup kimliklerinin merkezi rolünü vurgular. Bu bağlamda, "biz" ve "onlar" ayrımı, bireylerin kendilerini ait hissettikleri grup ile diğer gruplar arasındaki sınırları belirginleştirir. Bu sınırlar, grup içi dayanışmayı ve bağlılığı artırırken, grup dışına yönelik önyargı, düşmanlık ve dışlama eğilimlerini pekiştirir. Çalışmamızdan elde edilen veriler doğrultusunda görüşmecilerin büyük bir kısmının bu tür durumların etki tepki yoluyla açığa çıktığını ifade ettikleri tespit edilmiştir. Kimliğe ve ya etnik aidiyete yönelik verilen tepkiler tepki ile karşılık bulmaktadır.

Etnik kimliklerin radikalleşme süreçlerinde bu ayrımın nasıl kullanıldığı ve derinleştirildiği, sosyal inşacılık perspektifi ile ele alındığında; bireylerin ve grupların kültürel, tarihsel ve coğrafi bağlamlar içinde kimliklerini şekillendirdikleri görülmektedir. Bu süreç, belirli bir gruba ait üyelerin aidiyet duygusunun güçlenmesine katkıda bulunurken, diğer gruplarda karışıklık ve ötekileştirme eğilimlerini artırmaktadır. Çalışmamızda ortaya çıkan sonuçlara göre katılımcı grubunda bulunan kişiler her ne kadar belli bir etnik kimliğe sahip olmuş olsalar bile bu kişilerde ortak bir vatan vurgusu ve kader birliğinin ön planda olduğu tespit edilmiştir.

"Biz" ve "onlar" ayrımı, etnik kimliklerin inşasında sıkça ortaya çıkan bir dinamiktir. Bir grup, ortak dil, kültürel pratikler veya tarih algısı gibi unsurlar üzerinden kimlik oluştururken, bu süreçte "öteki" olarak nitelendirilen gruplar da dışlanabilir veya düşmanlaştırılabilir. Yapılan tespitler sonucunda katılımcıların büyük bir kısmında bu tür dışlanma ve düşmanlaştırma faaliyetlerin üst kimlikten geldiği vurgusu ön plana çıkmaktadır. Bu ayrımların daha önce de belirtildiği gibi, radikalleşmeyi teşvik edebileceği düşünülmektedir. Etnik kimlikler üzerinden yapılan ayrımcılık veya düşmanlaştırma, gruplar arasında gerilim ve çatışma potansiyelini artırabileceği gibi toplumsal anomilere ve çatışmalara da neden olabilmektedir. Bilindiği üzere, bir grup kendi kimliğini diğerlerinden üstün gördüğünde veya tehdit olarak algıladığında, bu durum radikal eğilimleri güçlendirmektedir. Etno-sembolist bir anlayışla değerlendirildiğinde tarihsel süreçte yaşanan buna benzer durumlar Kürt etnik kimliği etrafında radikal eğilimli örgütlenmelerin ortaya çıktığını kanıtlamaktadır.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşası sürecinde, "biz ve onlar" ayrımı, siyasi ve toplumsal söylemler aracılığıyla kimi zaman güçlendirilir, yeniden üretilir ve istendik bir tarafa yönlendirilebilmektedir. Medya, siyasi liderler ve toplumsal hareketler, bu ayrımı pekiştiren ve meşrulaştıran söylemler geliştiren en önemli toplumsal temsillerdir. Bu tür süreçlerde, etnik gruplar arasındaki sınırlar daha belirgin hale gelerek; karşılıklı güvensizlik, düşmanlık ve çatışma potansiyeli artmaktadır. Tarihsel hafızalar ve kolektif travmalar da bu ayrımın sürdürülmesinde önemli rol oynamaktadır. Geçmişte yaşanan acılar ve adaletsizlikler, günümüzdeki etnik çatışmaların temel dinamiklerinden biri haline dönüşmektedir. Bireysel durumların dışında; Uludere ve hendek olayları, Diyarbakır cezaevinde yaşanan olaylar, köy boşaltmaları, 1990'lı yıllarda yaşanan olaylar, dil bazlı ayrımcılıklar gibi geçmişte yaşanan toplumsal durumlar görüşmecilerin tarihsel hafızalarındaki en çok dile getirilen travmalar olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda, "biz ve onlar" ayrımının etnik radikalleşme üzerindeki etkisi, sosyal inşacılık perspektifiyle incelendiğinde, toplumsal gerçekliklerin nasıl şekillendiği ve yeniden üretildiği daha iyi anlaşılmaktadır. Etnik gruplar arasındaki sınırların inşa edilmesi ve bu sınırların radikalleştirilmesi süreçleri, sosyal inşacılık teorisinin "*içselleştirme*" kavramıyla açıklanabilir. Bu yönüyle; grup kimlikleri arasındaki farklılıkların vurgulanması, ötekileştirme ve düşmanlık duygularını besleyerek; bahsi geçen değerler ve rollerin birey tarafından benimsenerek kişisel kimliklerinin bir parçası haline gelmesine neden olur. Bu da etnik çatışmaların temelini oluşturan durumlar meydana getirir.

"Biz ve onlar" ayrımının etnik kimliklerin radikalleşme süreçlerindeki rolü, sadece bireysel bir kimlik oluşumu süreci olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir inşa süreci olarak ele alınmalıdır. Bu ayrım, bireylerin ve grupların kendilerini tehdit altında hissettiklerinde savunma mekanizması olarak işlev görmektedir. Bu konuda katılımcıların büyük bir kısmının etnik bir sembol olan dilin yok olma korkusu unsuruna dikkat çektikleri tespit edilmiştir.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve dini deneyimlerle ilişkisini araştırırken, katılımcıların dile getirdiği kavramlar, "biz ve onlar" ayrımını derinleştiren sosyo-kültürel ve dini dinamiklerin birer yansımasıdır. "Liberte", "mazlumluğun verdiği iyi niyet" kavramını, mazlumiyetin getirdiği ahlaki üstünlük ve iyi niyet duygusunu, bireylerin kimlik inşasında merkezi bir öge olarak konumlandırmaktadır. Bu kavram, radikalleşme sürecinde, mağduriyetin sağladığı moral üstünlüğün, bireylerin direniş ve dayanışma pratiklerine nasıl

yön verdiğini göstermektedir. "Haymatlos" ise "hassasiyet kodları fazla olan bir kitle" ifadesiyle, kendilerini belirli bir etnik veya ulusal kimliğe ait hissedene, yüksek bir aidiyet duygusu yaşayan ve bu nedenle yüksek hassasiyet kodlarına sahip bir kitleyi tanımlamaktadır. Bu grup için, yoğun hassasiyet ve sürekli tehdit altında olma duygusu, 'biz ve onlar' ayrımının temelini oluşturmakta, böylece etnik radikalleşmenin zemini hazırlanmaktadır. "Ramo" tarafından kullanılan "Olsun'lu ifadeler," günlük yaşamda etnik kimliklerine dair sözde iyi niyetli ama özünde derin bir ötekileştirme duygusu taşıyan ifadelerdir. Son olarak, "Mamoste'nin ifade ettiğı "Hanefi Sünni hegemonyası," dinî farklılıkların etnik radikalleşme üzerindeki etkisini vurgulamakta ve bu bağlamda dinin, etnik kimliğin radikalleşmesi sürecinde oynadığı rolü açığa çıkarmaktadır. Bu kavramların her biri, fenomenolojik yöntemle incelendiğinde, katılımcıların sosyo-kültürel ve dini deneyimlerine dayalı olarak inşa ettikleri anlamlandırma biçimlerini gözler önüne sermekte ve etnik radikalleşme sürecinin sosyal inşasında kritik öneme sahip unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve dini deneyimlerle ilişkisini ele alan fenomenolojik saha çalışmamız görüşmecilerin ifadeleri üzerinden, dinin "biz" ve "onlar" ayrımını nasıl şekillendirdiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Mamoste'nin belirttiğı gibi, Türkiye'de dinin toplumsal yaşam üzerindeki geniş etkisi, özellikle Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra dindarların ve Kürtlerin yaşadığı mağduriyetlerle belirginleşmiştir. Mamoste, Kürtlerin büyük çoğunluğunun dindar olduğunu ve bu durumun mağduriyetleri artırdığını vurgularken, dini hegemonya ve eşitsizliklerin "biz" ve "onlar" ayrımını derinleştirdiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Sünni Hanefi hegemonyası, diğer dini ve etnik kimliklere karşı ayrımcı bir etki yaratmakta, din hem bir kimlik koruma aracı hem de etnik kimliklerin baskı altına alınmasında kullanılan bir mekanizma olarak işlev görmektedir. Öte yandan, Menesa'nın yorumları, dinin toplumsal etkilerinin yönetimlerin din politikalarıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Menesa, Türkiye'de dini bilgilerin ve bilinçliliğin eksik olduğunu, bu durumun din ve toplumsal değerler arasındaki mesafeyi artırdığını öne sürmektedir. Yönetimlerin dini kendi siyasi çıkarları doğrultusunda kullanması, toplumu dinden uzaklaştırmakta ve bu durumun "biz" ile "onlar" arasındaki mesafeyi genişlettiğini vurgulamaktadır. Mamoste'nin, din ve etnik kimliklerin anayasal güvenceler çerçevesinde eşit haklara sahip olması gerektiğini belirtmesi, Türkiye'de etnik kimliklerin dini kardeşlik potasında eritilmesi stratejisinin adil olmadığını ifade etmesi, din ve etnik kimlikler arasındaki gerilimlerin toplumsal eşitsizlik ve ayrımcılıkla nasıl

ilişkilendiğini göstermektedir. Sonuç olarak, din bu süreçte hem araçsallaştırılmakta hem de bir ayrıştırma mekanizması olarak işlev görmektedir. Fenomenolojik yaklaşım, bu karmaşık ilişkileri ve radikalleşme kaynaklarını anlamak açısından önemli bir araç sunmaktadır.

Etnik kimlik inşası ve stereotipleştirme süreçlerini anlamak amacıyla yapılan nitel saha çalışmalarında yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, parti üyelikleri ve etnik kimlik dağılımları gibi faktörlerin etnik kimlik oluşumuna ve toplumsal ötekileştirmeye olan etkilerini derinlemesine incelemektedir. Katılımcıların yaş gruplarına göre etnik kimliklerine dair tarihsel ve bireysel perspektifleri, cinsiyetin etnik kimlik ifade biçimlerine getirdiği ek zorluklar, eğitim seviyesinin etnik bilinç üzerindeki rolü, parti üyeliğinin politik kimlik oluşturma üzerindeki etkileri ve etnik kimliklerin stereotipleştirme süreçlerine verdikleri tepkiler, bu dinamiklerin karmaşıklığını ve çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

Yaş ve Etnik Kimlik İnşası:

Katılımcıların yaş gruplarına bakıldığında, yaş ilerledikçe etnik kimlik inşasının daha belirgin bir hale geldiği ve bu inşanın daha bilinçli bir şekilde ifade edildiği görülmektedir. Yaşlı katılımcılar, etnik kimliklerine dair daha derinlemesine ve tarihsel bir perspektifle yaklaşmakta, etnik kimliklerinin tarihsel kökenlerini ve deneyimlerini daha sık vurgulamaktadır. Örneğin, Haymatlos (44 yaşında) ve Devran (36 yaşında) gibi katılımcılar, etnik kimliklerinin tarihsel ve politik bağamlarını daha detaylı bir şekilde ele almışlardır. Genç katılımcılar ise, etnik kimliklerine yönelik daha günlük ve bireysel deneyimlere dayalı bir yaklaşım sergilemektedir. Gençlerin etnik kimlikleri ile olan ilişkileri daha çok bireysel deneyimler ve sosyal medya gibi modern araçlar üzerinden şekillenmektedir. Örneğin, Armin (28 yaşında) ve Berivan (27 yaşında) gibi genç katılımcılar, etnik kimlikleri ile ilgili günlük yaşamlarındaki deneyimlerden yola çıkarak ötekileştirme ve stereotipleştirme konularına vurgu yapmışlardır.

Cinsiyet ve Stereotipleştirme:

Cinsiyet, etnik kimlik ve stereotipleştirme konularında belirgin farklılıklar yaratmaktadır. Kadın katılımcılar, özellikle cinsiyetle ilgili ek baskılarla karşı karşıya kalmakta ve bu durum, onların etnik kimliklerini ifade etme süreçlerini etkilemektedir. Berivan ve Mamoste gibi kadın katılımcılar, hem kadın hem de etnik azınlık olmanın getirdiği ek zorlukları vurgulamışlardır. Bu durum, cinsiyetin etnik kimlik inşası üzerinde

nasıl bir etkiye sahip olduğunu ve bu iki kimliğin nasıl kesiştiğini göstermektedir. Erkek katılımcılar ise genellikle etnik kimliklerini daha çok politik ve toplumsal bağlamlarda tartışmışlardır. Fanon (38 yaşında) ve Herekol Ezizan (39 yaşında) gibi erkek katılımcılar, etnik kimliklerini daha çok siyasi baskılar ve toplumsal ötekileştirme çerçevesinde ele almışlardır. Erkek katılımcılar, genellikle etnik kimliklerini politik kimlikleriyle daha sık ilişkilendirmişlerdir.

Eğitim Düzeyi ve Etnik Bilinç:

Eğitim düzeyi, etnik bilinç ve kimlik inşası üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Üniversite mezunu olan katılımcılar, etnik kimliklerini daha entelektüel bir düzlemde ele almakta ve bu kimlikleri tarihsel, sosyolojik ve politik bağlamda analiz etmektedirler. Düz İnsan (Lisans mezunu, 36 yaşında) gibi katılımcılar, eğitim düzeylerinin etnik kimliklerini nasıl şekillendirdiğini ve bu kimliği nasıl ifade ettiklerini tartışmışlardır. Eğitim düzeyi düşük olan katılımcılar ise genellikle etnik kimliklerini daha pratik ve günlük yaşam deneyimleri üzerinden ifade etmişlerdir. Bu katılımcılar, genellikle doğrudan deneyimlerine dayanarak, etnik kimliklerine yönelik baskıları ve ötekileştirme süreçlerini anlatmışlardır. Bu durum, eğitim düzeyinin etnik kimlik inşasında nasıl bir rol oynadığını ve etnik kimliğin hangi bağlamlarda ele alındığını göstermektedir.

Parti Üyelikleri ve Politik Kimlik:

Katılımcılar arasında belirli bir siyasi partiye üyelik, etnik kimlik inşası üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. Siyasi parti üyeleri, etnik kimliklerini genellikle politik bir çerçevede tartışmakta ve bu kimliği siyasi mücadelelerinin bir parçası olarak görmektedirler. Armanç gibi siyasi olarak aktif olan katılımcılar, etnik kimliklerini politik bir bağlamda inşa etmekte ve bu kimliği siyasi ideolojileriyle harmanlamaktadırlar. Parti üyeliği olmayan katılımcılar ise genellikle etnik kimliklerini daha bireysel ve sosyal bir çerçevede ele almakta, bu kimliği toplumsal baskılar ve ötekileştirme süreçleri üzerinden tanımlamaktadırlar. Bu durum, siyasi aktivizmin etnik kimlik inşasında nasıl bir rol oynadığını ve bu kimliği nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

Etnik Kimlik Dağılımları ve Stereotipleştirme:

Katılımcıların etnik kimlikleri, onların ötekileştirme ve stereotipleştirme süreçlerine verdikleri tepkilerde belirgin farklılıklar yaratmaktadır. Kürt kimliğine sahip katılımcılar, genellikle bu kimliğin ötekileştirildiğini ve stereotiplerle şekillendirildiğini belirtmişlerdir. Bu katılımcılar, etnik kimliklerinin bu tür baskılara karşı bir direnç noktası olduğunu ve bu kimliği korumanın onların kimlik inşa süreçlerinde merkezi bir rol oynadığını ifade etmişlerdir. Diğer etnik kimliklere sahip katılımcılar ise genellikle daha az belirgin bir ötekileştirme ile karşı karşıya kaldıklarını ve bu nedenle etnik kimliklerini daha çok kültürel bir bağlamda ele aldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, etnik kimliklerin ötekileştirme ve stereotipleştirme süreçlerine nasıl farklı tepkiler verdiğini ve bu süreçlerin etnik kimlik inşasında nasıl bir rol oynadığını göstermektedir.

Elde edilen bilgilerden hareketle katılımcıların; "Biz" ve "Onlar" ayrımını dil, kültür, toplumsal önyargılar, etnik güvensizlik ve moral üstünlük algısı gibi çeşitli faktörler üzerinden yapılandırıdıkları tespit edilmiştir.

Dil ve Kültür Odaklı Farklılıklar

- ❖ **Temel Özellikler:** Katılımcıların büyük bir kısmı, "Biz" ve "Onlar" ayrımını özellikle dil ve kültür üzerinden tanımlamıştır. Kürtçe dili ve Kürt kültürü, katılımcılar için bu ayrımın temel taşlarını oluşturmaktadır. Öyle ki; dil ve kültür, etnik kimliğin en belirleyici unsurlarıdır. Dil, sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda kimliğin ve aidiyetin bir göstergesi olarak görülmektedir. Bu bağlamda, dil ve kültürel pratikler üzerinden oluşturulan "Biz" ve "Onlar" ayrımı, katılımcıların toplumsal kimliklerini koruma ve bu kimliği pekiştirme çabalarını yansıtmaktadır.

Toplumsal Önyargılar ve Dışlanma Deneyimleri

- ❖ **Temel Özellikler:** Katılımcılar, Kürt kimliğinin Türkiye'deki toplumsal yapıda genellikle önyargılar ve dışlanma ile karşılaştığını belirtmişlerdir. "Biz" olarak tanımlanan grup, ötekileştirilmekte ve sıklıkla terörist gibi olumsuz stereotiplerle ilişkilendirilmektedir. Toplumsal önyargılar, kimlik inşasında derin etkiler yaratır. Ötekileştirme süreçleri, bir grubun kendisini koruma ve diğerlerinden izole etme

abalarını artırır. Bu tür deneyimler, bireylerin kimliklerini daha radikal biçimlerde ifade etmesine ve "Biz" duygusunun pekişmesine yol açabilir.

Etnik Gruplar Arasında Güvensizlik ve Karşılıklı Şüphe

- ❖ Temel Özellikler: Katılımcılar arasında, diğerk etnik gruplara karşı güvensizlik ve şüphe duygularının yaygın olduğı görülmektedir. "Biz" grubu, "Onlar" grubuna karşı sürekli bir tehdit algısı taşımakta ve bu durum karşılıklı stereotipleştirme ile beslenmektedir. Güvensizlik, sosyal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde gelişmesini engelleyen temel bir faktördür. Etnik gruplar arasındaki güvensizlik, toplumda derin ayrışmalara neden olabilir ve radikalleşme süreçlerini hızlandırabilir. Bu bağlamda, karşılıklı şüphe ve güvensizlik, etnik kimliğın daha katı sınırlarla tanımlanmasına ve sosyal uyumun zorlaşmasına yol açmaktadır.

İyi Niyet vs. Kötü Niyet: Moral Üstünlük Algısı

- ❖ Temel Özellikler: "Biz" olarak tanımlanan grup, kendisini genellikle iyi niyetli ve mazlum olarak görürken, "Onlar" grubu daha art niyetli ve baskıcı olarak tanımlanmıştır. Moral üstünlük algısı, grup kimliğini pekiştiren önemli bir faktördür. Kendi grubunu mazlum, iyi niyetli olarak tanımlamak, grup içi dayanışmayı artırırken, diğerk gruba karşı antipatiyi güçlendirir. Bu tür moral ikilikler, etnik çatışmaların derinleşmesine ve kimlik politikalarının sertleşmesine neden olabilir.

Sosyal Yapı ve Hiyerarşi Üzerinden Farklılaşma

- ❖ Temel Özellikler: Katılımcılar, "Biz" ve "Onlar" ayrımını toplumsal yapı ve hiyerarşi üzerinden de tanımlamışlardır. Aile yapısı, sosyal statü ve hiyerarşik ilişkiler, bu ayrımın önemli bileşenlerindendir. Sosyal yapı ve hiyerarşi, kimliklerin inşa edilmesinde önemli bir rol oynar. Toplumsal hiyerarşi içinde kendine yer bulamayan gruplar, bu durumu etnik farklılıklarla açıklama eğilimindedir. Bu da "Biz" ve "Onlar" ayrımını daha da derinleştirir ve bu gruplar arasındaki sosyal mesafeyi artırır.

Ercan Şen'in 2014 yılında yürüttüğü ve örneklemini 224 Türk ve 240 Kürt katılımcıdan oluşan yüksek lisans tezinde³; Şen, Türk ve Kürt etnik grupları arasındaki "biz" ve "onlar" ayrımının, etnik özdeşleşme, algılanan ayrımcılık ve sosyal temas gibi sosyal psikolojik dinamikler üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bulgular, Kürtlerin daha yüksek etnik özdeşleşme düzeyine sahip olduğunu ve hem bireysel hem de kolektif ayrımcılık algısının Türklerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kürtler, Türklerle daha sık ama düşük nitelikli sosyal temaslarda bulunurken, bu durum "biz" ve "onlar" ayrımını keskinleştirmekte ve ayrımcılığı artırmaktadır. Ayrıca, siyasal görüşler ve etnik özdeşleşme arasında bir ilişki bulunmakta; Türklerin sağ, Kürtlerin ise sol görüşlere yönelmesi, etnik kimliklerini daha belirgin hale getirmektedir. Regresyon analizleri, sosyal temasın niteliği, siyasal görüşler ve çatışmalardan etkilenme durumunun ayrımcılık algısını belirlemede etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ona göre; genel olarak, "biz" ve "onlar" ayrımı, etnik kimliklerin oluşumu ve toplumsal ilişkiler üzerindeki dinamikleri belirleyici bir şekilde etkilemektedir. Bu yönüyle bahsi geçen araştırma ile elde ettiğimiz bilgilerin örtüştüğü tespit edilmiştir.

Din, toplumsal kimliklerin inşasında güçlü bir araç olarak kullanılırken, aynı zamanda bu kimliklerin dışlanması ve ötekileştirilmesini pekiştiren bir mekanizma da olabilir. Etnik ve dini kimlikler arasındaki ilişki, sosyal inşacılık perspektifinden değerlendirildiğinde, dinin grup kimliklerinin güçlendirilmesi ve bu kimlikler arasındaki sınırların belirginleştirilmesinde nasıl kullanıldığına dair önemli ipuçları sunar. Katılımcıların ifade ettiği gibi, din, genellikle toplumsal ve politik ayrışmalarda bir ayrıştırma aracı olarak işlev görmektedir. Sünni Hanefi hegemonya gibi dini hegemonyalar, diğer dini ve etnik kimliklere karşı ayrımcı etkiler yaratırken, dinin kendi içindeki farklılıklar da toplumsal çatışmaların derinleşmesine yol açabilir. Din, bireylerin kimlik inşasında moral üstünlük algısını destekleyebilir, bu da etnik radikalleşmenin ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesine neden olabilir.

Sonuç olarak, "biz ve onlar" ayrımının etnik radikalleşmenin sosyal inşasında önemli bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Bu dinamiğin anlaşılması, etnik çatışmaları önlemek ve çözmek için geliştirilecek stratejilerin etkinliğini artıracaktır.

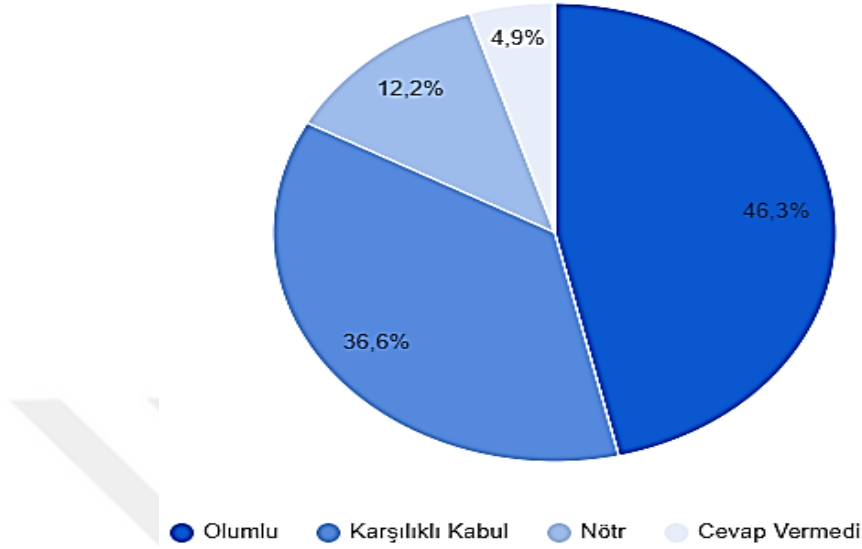
³ “Etnik Gruplarda Sosyal Kimlik Ve Algılanan Ayrımcılık: Türk Ve Kürt Etnik Grupları Üzerine Bir Çalışma (Şen, 2014)”

Şekil 18. Manipülasyon ve Ajitasyon Temalı Kelimeler

157

Ajitasyon” ile ilgili kullandıkları sözcüklerin sırasıyla “ajitasyon, olaylar, derinden, medya, etnik, siyasi” gibi sözcükler olduğu tespit edilmiştir.

Görüşmecilerin Diğerleri Hakkındaki Görüş Dağılımları

Şekil 19. Katılımcı Grubunun Diğerleri ile İlgili Görüş Dağılımları

- ❖ Görüşmecilerin tamamına yakını (38) toplumda ve medyada ajitasyon olduğunu ve bu ajitasyonun etnik kimlik oluşturma sürecinde etkili olduğunu (37) düşünmektedir.

Manipülasyon, insan psikolojisinin karmaşık dünyasında merkezi bir yer tutan ve farklı disiplinler tarafından yoğun ilgi gören bir kavramdır. Bu olguda, bir bireyin veya grubun, bir diğer bireyi veya grubu, olağan koşullarda kabul etmeyeceği amaçları, istekleri, niyetleri ve kuralları benimsemeye ikna etmesi söz konusudur. Bu durum, sadece psikolojinin ilgi alanına giren bir olgu olmakla kalmayıp, sosyoloji, yönetim teorisi, sosyal psikoloji, casusluk ve askerlik gibi birçok disiplinin de araştırma konusu haline gelmiştir. Buna karşın, manipülasyon kavramının tanımı ve kapsamı konusunda tam bir fikir birliğine varılamamıştır. Farklı disiplinler, bu olguyu kendi bakış açılarından ele alarak farklı tanımlar sunmaktadır. Bu durum, manipülasyonun karmaşık doğasından ve çeşitli faktörlerden etkilenmesinden kaynaklanmaktadır (Toktay - Kırık, 2020, 496).

“Ajitasyonu, duyguların duygu sömürüsüne feda edilmesi olarak tanımlıyorum (Rüzgar, 38, E)”

Psikolojik açıdan bakıldığında, manipülasyon, bir bireyin algılarını, duygularını ve davranışlarını kontrol etmeye yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilir. Bu girişim,

çeşitli teknikler kullanılarak gerçekleştirilebilir. Örneğin, manipülatörler, övgü, suçluluk duygusu verme, baskı uygulama, aldatma ve duygusal istismar gibi yöntemlere başvurabilirler. Sosyal açıdan ise manipülasyon, güç ve kontrol ilişkileriyle bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Manipülatörler, genellikle daha az güce sahip olan bireyleri veya grupları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışırlar. Bu durum, sosyal eşitsizliklerin ve adaletsizliğin artmasına yol açabilir (Sadykova, 2014, 52).

“Bireylerin zihinlerini bulandırmanın en etkili yollarından biri toplumsal davranış ve medyadır. İçinde bulunduğumuz toplumun bizleri kendi kalıbına sokmaya çalışması bana göre zorbalıktır. Bireyin, topluma göre davranmadığı sürece dışlanması korkusu elbette ki kişiyi manevi olarak sarsar. Diğer yandan medyanın özellikle gençlerimizin duygularından yararlanmaya çalışması beni en çok etkileyen olaylardandır. İnsanların mutluluk hormonu salgılamasına neden olan müzik duygu sömürüsünde kullanılabilecek en etkili yöntemdir. Buna örnek: seçim propagandalarında müzik kullanılması, müziğin seçim arabalarında son ses açılarak kişilere duyurulmasının bir körükleme olduğunu düşünüyorum. Geçenlerde dinlediğim siyasi bir şarkının, hayatının hassas bir döneminde olan bir gencin aklını kolaylıkla çelebileceğinin farkına vardım ve bu durum beni bir anne olarak endişelendirdi (Menesa, 35, K).”

“Etnik kökenler arasındaki büyük uçurumları yaratan şey tam olarak ajitasyon. Olayları dramatize etmek, bam teline dokunmak uçurumu büyüten olgular oluyor. Bu olaylar bende tiksime yaratır. Çok da etkilendiğimi söyleyemem. Ülkemizin acı bir gerçeği var ki o da insanları hep derinden etkileyen şeylerdir. Tarihimiz ne yazık ki bu tür olaylar dopdoludur (Şano, 33, E)”

Menesa'nın ifadesi, günümüz toplumunda manipülasyonun yaygın ve etkili bir araç haline geldiğine dair çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Medyanın, özellikle gençlerin duygularını hedef alarak, onları belirli düşünce ve davranış kalıplarına yönlendirme çabası, manipülasyonun sosyal hayattaki en belirgin yansımalarından biri olarak öne çıkmaktadır. Müzik gibi güçlü bir duygusal tetikleyicinin, siyasi propagandada kullanılması, bireylerin özgür iradesini sınırlayarak, toplumsal manipülasyonun boyutlarını hakkında sınırlı da olsa bizle bir fikir vermektedir. Bu durum, özellikle belli bir yaş grubunda bulunan bireylerin psikolojik sağlığını tehdit etmekte hem de demokratik süreçleri manipülasyon riskine açık hale getirmektedir. Bu durum, toplumda giderek artan manipülatif iletişimin, özellikle gençlerin geleceği üzerindeki olumsuz etkilerine işaret etmekte kötü niyetli fraksiyonların istendik yönde kimlik inşa etmelerine zemin hazırlamaktadır.

Konumuz itibariye sosyal açıdan manipölasyon faaliyetlerinin etnik kimlik inşasında daha belirgin olduğu düşünölmektedir. Bu tekniğin etnik kimlik inşa sürecinde örgütlerce sıklıkla başvuru lan ve tercih edilen bir yöntem olduğu bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında etnik kimlik inşası, karmaşık ve dinamik bir süreç olmakla beraber bu tür ofansif tekniklerle kimliğin bir nebze de olsa şekil aldığı görölmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi; bireyler ve gruplar, ortak bir geçmişe, kültüre, dile ve inanca dayanarak kimliklerini inşa ederler. Bu süreçte, çeşitli faktörler rol oynar. Manipölasyon, etnik kimlik inşası sürecinde farklı şekillerde kullanılabilmektedir. Örneğin, siyasi liderler, belirli bir etnik gruba ait olma duygusunu güçlendirmek için retorik ve propaganda tekniklerine başvur maktadırlar. Bu durum, grup içi dayanışmayı ve birliğı artırırken, aynı zamanda diğ er gruplara karşı önyargı ve düşmanlık duygularını da tetikler.

“Coğrafyamızdaki insanlar daha çok biz duygusuyla düşünmekte ler. Bu duyguya gelenek, görenek ve dinsel düşüncemizin bir ürünüdür. Bunu bilen siyasi çıkar odakları Cumhuriyet tarihi boyunca neredeyse bütün genel ve yerel seçimlerde toplumsal sorunları araç olarak kullanmışlardır. Bunu ise ajitasyonla yapmışlardır. Medyanın gücünü elinize aldığınızda ve inanç olarak iyimser olan bir topluluğı rahatça etkileyebilirsiniz. Bölgede eğitimsizlik de olunca bu ajitasyon rahatlıkla araç olarak kullanıla bilmektedir. Yakın tarihte bir Kürt sorunu meselesini çözme arayışlarına girildi. Çok fazla sayıda insanın hayatını kaybetmesi insanların büyük travma geçirmesi toplumdaki büyük huzursuzluklardan sonra bu barış süreci insanlara büyük bir umut ışığı olmuştur. Bu süreçte her ne kadar samimi ve içten insanlar olsa da maalesef halkın bu barış umudunu kötüye kullanan düşünceler ve ideolojik oluşumlar da vardı. Bu süreç bittikten sonra sorunu ajitasyon haline getirip çıkar elde eden bütün oluşumlara derin bir öfke duyulmuş oldu (Daren, 47, E).”

“İster sosyal medyada olsun ister yerelde yaşadığımız sosyal çevremizde olsun sürekli olarak sistemli ve bilinçli bir ajitasyon çalışması olduğunu düşünüyorum. Kimisi din üzerinden kimisi etnik köken üzerinden kimisi ekonomi üzerinden sürekli olarak insanları etkilemeye çalışıyor ve onların duygularını sömürüyor. Özellikle 2015-2016 yılları arasında ilimizde meydana gelen sokağı çıkma yasakları ve hendek olaylarında maalesef çeşitli örgütler ve mevcut siyasi bazı partiler toplumda ve medyada ajitasyon yaparak bizleri etkilemeye çalıştılar. Bu durum beni ve çevremi çok kötü etkiledi (Derman, 40, E).”

“Siyasi partiler veya örgütler din ve etnik kimlikleri kullanmaktan hiç geri durmadılar. Özellikle din ve devlet bütönlüğünü birbirine bağlayarak insanlar üzerindeki

egemenliklerini sağlamlaştırdılar. Farklı bir etnik köken bile olsan aynı dini paylaştığın için herhangi bir talepte devlet düşmanlığı ve dinsizlikle suçlanabilirsin (Düz İnsan, 36, E)”

Daren'e göre, siyasi çıkar odakları coğrafyadaki insanların "biz" duygusunu kullanarak toplumsal sorunları araçsallaştırmakta ve medyanın gücüyle halkı manipüle etmektedir. Barış süreci gibi umut vaat eden dönemlerde bile, halkın barış umudunu kötüye kullanan ideolojik oluşumların varlığı, manipülasyonun toplumda derin öfke ve huzursuzluk yarattığını göstermektedir. Derman ise, sosyal medya ve yerel çevrede sürekli ve bilinçli bir ajitasyon çalışmasının varlığına dikkat çekmektedir. 2015-2016 yılları arasındaki sokağa çıkma yasakları ve hendek olaylarında, çeşitli örgütlerin ve siyasi partilerin ajitasyon yaparak insanları etkilemeye çalıştığını ve bu durumun kendisi ve çevresini çok kötü etkilediğini belirtmektedir. Daren ise, belli odakların din ve kimliği çekinmeden amaçlarına göre rahatlıkla kullandığını ve kimi zaman etnik kökenden dolayı dindaşlığa rağmen ayrımcılığa uğradığını ifade etmiştir. Bu örnekler, etnik kimlik inşasında manipülasyonun, toplumsal uyumu ve bireylerin duygusal sağlıklarını olumsuz etkileyen bir araç olarak kullanılabildiğinin bariz kanıtları olarak ifade edilebilir.

Ayrıca, medya da etnik kimlik inşası sürecinde önemli bir rol oynar. Medya tarafından sunulan etnik kimlik imgeleri ve temsilleri, bireylerin kendi kimliklerini nasıl algıladıkları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu temsiller, gerçekliği yansıtmasa bile, belirli bir etnik grubun imajını ve statüsünü pekiştirmek için kullanılabilir. Manipülasyonun, etnik kimlik inşası sürecinde her zaman olumsuz bir rol oynadığı söylenemez. Bazı durumlarda, etnik grupların haklarını savunmak ve eşitlik için mücadele etmek için kullanılabilir. Örneğin, sivil toplum kuruluşları, etnik ayrımcılığa karşı farkındalık yaratmak ve değişimi teşvik etmek için manipülasyon tekniklerini kullanabilirler. Her iki durumda da kimlik inşasında manipülatif tutumlar etkili olmaktadır.

“Özellikle Kürtlerin saldırgan, ilkel ve toplumsal yaşamda yaşanılmayacak bir ırk olarak medyada yer edinmesi ve ayrıştırıcı insanların bunu bir propaganda söylemi olarak kullanması Kürt kökenli biri olarak beni rahatsız etmektedir (Armin, 28, K).”

“Sosyal medyada etnik kimliğimizle ilgili özellikle ırkımızla ilgili birçok ayrıştırıcı söylemlere maruz kalmışsınız. Bu bende genel kitleye karşı bir nefret hissi uyandırmıyor. Irkçı tavırlara karşı ırkçı tavırlar sergilemenin çok doğru olmadığını düşünüyorum (Menesa, 35, K).”

“Medyanın bazı şiddet olaylardan yola çıkarak koca bir etnik kimliği bir bütün olarak teröriste ederek etnik kimlikten kaynaklı haklarının kullanılmasını engellenmesine yol açmaktadır. Diğer etnik kimler ile aralarında bir ayrışma ve bir cepheleşmeye neden olmaktadır (Mamoste, 42, E).”

Görüşmecilerin ifadeleri, medyanın etnik kimlik inşasında hem olumsuz hem de olumlu yönde kullanılabileceğini göstermektedir. Ancak, manipülatif söylemlerin ve çarpıtılmış imgelerin, toplumda derin yaralar açtığı ve sosyal barışı tehdit ettiği açıktır. Bu nedenle, medya kuruluşlarının, etnik kimlikleri objektif ve tarafsız bir şekilde yansıtmaları ve toplumsal birlik ve beraberliği güçlendirecek söylemler üretmeleri tabana yayılmış genel bir sosyal uzlaşma açısından büyük önem taşımaktadır.

Aşağıdaki örnek uygulamalar, manipülasyonun kimlik inşa etme sürecindeki rolü hakkında bizlere daha net fikirler verebilir:

- ❖ **Tarihsel Mağduriyet Anlatıları:** Bir etnik grubun tarihsel olarak mağdur edildiği anlatılar, manipülatif bir şekilde kullanılarak grubun birliğini ve direniş ruhunu güçlendirebilir.

“Beni en çok öfkeliendiren olaylar şunlar olmuştur mitingdeki bir çocuğun kolunun kırılması ve bunu yapanlar hakkında gereğinin yapılmaması, Roboski’de⁴ öldürülen kaçakçıların faillerinin yargılanması veya onlar hakkında gereğinin yapılmaması, karşı tarafın da bu tür olayları ajite etmesine neden olmaktadır. Bu durum karşı tarafta bir kimlik bilinci oluşturma ve etnik kimliğe sarılma duygusunu körüklemektedir. Halepçe katliamı⁵, peşmerge mücadelesi zamanında öldürülen insanlar, cezaevindeki muameleler, 80’lerdeki askeri ihtilal döneminde cezaevinde uygulanan işkenceler, köylerde askerlerin köylülere yaptığı keyfi muameleler, bunlar hep bizi ajite eden ve öfkeliendiren hususlardır (Devran, 36, E)”

⁴ 28 Aralık 2011’de Şırnak’ın Uludere ilçesinde bulunan Roboski (Ortasu) köyünden Irak’a geçen 34 kaçakçıya, PKK terör örgütü üyesi zannedilerek, operasyon düzenlenmesi olayıdır. Bu olayda çoğunluğu çocuk olmakla beraber 34 vatandaşımız yaşamını yitirmiştir. Olay, örgüt ve siyasiler tarafından en çok ajite edilen güncel konuların başında gelmektedir. Roboski ifadesi görüşmeciler tarafından da bu şekilde kullanıldığından görüşmecilerin ifadelerine olduğu gibi yer verilmiştir. Bunun dışındaki yerlerde Roboski olayları yerine resmi bir ifade olan Uludere olayları şeklinde kullanımı uygun görülmüştür.

⁵ Halepçe Katliamı ya da Halepçe’ye zehirli gaz saldırısı, Saddam Hüseyin’in 1986-1988 yılları arasında Irak’ın kuzeyindeki Kürtlere karşı yürüttüğü El-Enfal Harekâtı kapsamında, İran-Irak Savaşı sırasında gerçekleştirdiği bir saldırdır. Bu olay Kürtler arasında tarihsel bir travmaya neden olmuştur. Ayrıca bu olayın Türkiye ile doğrudan veya dolaylı olarak bir bağlantısı bulunmamaktadır.

- ❖ Medya Kampanyaları: Belirli etnik gruplara yönelik sürekli olumsuz medya kampanyaları, bu grupların toplumdaki algısını olumsuz yönde etkileyebilir ve dışlanma süreçlerini hızlandırabilir.

“Özellikle bazı ırkçı diye bileceğimiz medyanın yıllarca etnik kimliğimizi ve dilimizi yok sayan hatta özel olarak yayın yapan medyanın toplumda yarattığı bir öfke bulunmaktadır. Direkt etnik gruplara bir öfke değil de bir üst etnik kimliği oluşturmaya çalışan sisteme bir öfke kendiliğinden doğuyor (Mamoste, 42, E).”

- ❖ Eğitim Müfredatları: Eğitim sistemine dâhil edilen tarih ve kültür dersleri, belirli etnik kimliklerin yüceltilmesi veya küçümsenmesi için manipülatif bir şekilde kullanılabilir.

“Kendi etnik kimliğimle ilgili hiçbir müfredat kaynağında bilgi alma şansım olmadı. Kendi çabamla veya aileden süregelen bilgiler etnik kimliğimin oluşma sürecinde beni etkilemiştir. Bir Türk bütün tarihini eğitim süreci boyunca öğrenip değerlendirme yapabilirken Türkiye’de yaşayan bir Kürt için bu durumda söz edilemez. Bu nedenledir ki Kürtlerin olduğu bölgelerde bilgisizlik toplumdan faydalanılması sonucu birçok propagandanın kendine rahatça yer edinebildiğini görmekteyiz. Her ne kadar Kürt kökenli olsam da etnik kimlik sürecinde etnik kökenimle ilgili yeterli ve doğru bilgiye sahip olduğumu düşünmüyorum (Armin, 28, K).”

Etnik kimlik inşasında manipülasyon hem bireysel hem de kolektif düzeyde önemli bir rol oynar. Bu süreçte kullanılan stratejiler, etnik kimliğin tanımlanması, pekiştirilmesi ve korunmasında etkili olur. Manipülasyonun bu bağlamdaki etkisi, toplumsal dinamikleri ve grup içi/dışı ilişkileri derinden etkileyebilir. Bu nedenle, etnik kimlik inşası süreçlerinde manipülasyonun etkilerini anlamak ve analiz etmek, çalışmamız açısından önemlidir.

Ajitasyon, toplumsal veya politik bir hareketi teşvik etmek amacıyla yapılan kışkırtıcı ve heyecandırıcı faaliyetler olarak tanımlanabilir. Bu tür faaliyetler, bir grup insanı belirli bir hedef doğrultusunda harekete geçirmek için yapılan propagandalar, konuşmalar ve diğer iletişim biçimlerini içerir. Ajitasyon, genellikle mevcut duruma yönelik bir memnuniyetsizlikten beslenir ve değişim talebinde bulunur (Karayaman, 2021, 315). Etnik kimlik inşası sürecinde ajitasyonun rolü, toplumsal hareketlerin ve kimlik politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir araç olarak karşımıza çıkar. Ajitasyon, bireylerin ve grupların duygu ve düşüncelerini manipüle ederek, onları belirli bir amaca yönlendirmek için kullanılan bir tekniktir. Etnik ajitasyonun birçok faktörden kaynaklandığı ve bu ajitasyonun çeşitli sosyal, ekonomik ve politik sonuçlara yol açtığı görülmektedir. Etnik

ajitasyonlar, genellikle kaynakların adaletsiz dağılımı, hükümet politikalarına yönelik memnuniyetsizlik ve etnik grupların marjinalizasyonu gibi nedenlerle tetiklenmektedir. Bu süreç, etnik kimlik inşasında da etkili bir şekilde kullanılabilir (Tanyi vd., 2021, 29-41).

“Yaşadığımız coğrafyada ajitasyona neden olacak birçok olay yaşanıyor. 90’lı yıllarda tüm Şırnak halkı dönemin futbol sahasında toplatıldı halkın etrafı panzer ve tanklarla çevrildi dönemin bölge valisi panzere çıkarak “hepinize devletin gücünü göstereceğiz” gibi bir beyanatta bulunup oradaki herkesi tehdit etti. O an hiç kimse başına ne geleceğini kestiremiyordu bu durum beni en çok ajite eden çocukluk olaylarından biridir. Hâlbuki biz o dönemde sadece canımızı korumaya çalışan insanlardık. Yine Roboski ’de öldürülen köylülerin hiçbirinin faili belli olmadı. Bazı analar sadece çocuklarının ayakkabısını bulabildi, bu durum tabii olarak bizi derinden etkiledi. Muhafazakârlar Yasin Börü’yü, devrimciler Berkin Elvan’ı sürekli gündem yaparken Roboski’dekilere kimse sahip çıkmadı. Biz insan olarak hiç kimsenin öldürülmesini istemiyoruz ölümler bir grubu kıskırtmak için kullanılmamalı. Aynı zamanda Sinan Ateş’in öldürülmesi de diğer olaylar gibi benim nezdimde bir vahşet örneğidir (Demokrat, 42, E).”

Etnik kimlik inşasında manipülasyon ve ajitasyonun rolü, toplumsal dinamikleri ve grup içi/dışı ilişkileri derinden etkileyebilir. Bu süreçte kullanılan stratejiler, etnik kimliğin tanımlanması, pekiştirilmesi ve korunmasında etkili olabilmektedir. Ajitasyon, toplumsal hareketlerin ve kimlik politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanında Şırnak’ta yaşanan olaylar, etnik ajitasyonun nasıl tetiklenebileceğini ve toplumsal hafızada nasıl derin izler bırakabileceğini göstermektedir. Bu tür olaylar, belirli kesimlerce bireylerin ve grupların duygu ve düşüncelerini manipüle ederek, onları istenilen bir amaca yönlendirmek için kullanılabilir. Özellikle adaletsizlik ve marjinalizasyon gibi faktörler, etnik kimlik inşasında manipülasyonun etkisini artırabilir. Bu bağlamda, etnik ajitasyonun sosyal, ekonomik ve politik sonuçları, toplumsal hareketlerin ve kimlik politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynar.

Aşağıdaki açıklamalar ajitasyonun etnik kimlik inşasındaki rolünü daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir:

- ❖ Duygu ve Zihin Dünyasında Sarsıntı Yaratma: Ajitasyon, bireylerin duygu ve zihin dünyasında sarsıntı yaratmayı hedefler. Bu, bir konuya yönelik algı ve tutumları derinden etkileyerek bireyleri harekete geçirme amacını taşır. Etnik kimlik inşasında,

ajitasyon teknikleri kullanılarak belirli olaylar veya durumlar dramatize edilip, duygusal tepkiler tetiklenebilir. Bu, bireylerin etnik kimliklerine yönelik güçlü bir bağ oluşturmaya yardımcı olur.

“Ajitasyon mahiyetindeki kaynaktan beslenen bir olay olduğunda etkiler. Özellikle Roboski’de öldürülenlerin katır sırtında taşınması bir insan bedeninden ziyade bu ölü bedenlerin bir yük veya eşya gibi taşınması beni çok derinden etkiledi nihayetinde orada anaların çocuklarının cesetleri vardı bunu görmem beni çok derinden etkiledi. Öyle çok etkilendim ki olur da birileri tarafından iknaya yönelik bir duruş olması halinde bu konuda kolayca ikna olurum. Bu durum bende bir zafiyete neden olabilir (Farac,47, E)”

- ❖ Duygu Sömürüsü ve Kışkırtma: Ajitasyon, duygu sömürüsü yaparak ve kışkırtma yoluyla bireyleri belirli bir doğrultuda hareket etmeye teşvik eder. Etnik kimlik inşasında, ajitasyon teknikleri kullanılarak etnik grupların tarihsel mağduriyetleri ve haksızlıkları vurgulanabilir. Bu, grubun üyelerini bir araya getirerek, ortak bir kimlik etrafında birleşmelerini sağlar.

“Her ne kadar kişiden kişiye değişiklik ve kişilik gelişiminde ajitasyonun şekillendirici bir etkiye sahip olduğunu düşünmekteyim. Gereği ilgililer tarafından zamanında doğru ve insan haklarına uygun yapılmadığı takdirde başkaları tarafından kullanılacak durumlar ortaya çıkar. Ajitasyonun bir fiil etnik kimlik oluşturma fikrine katılmıyorum. Ancak devin uyandırılmasında da rolü inkâr edilemez. Eğer ajitasyon durumunu oluşturan olgu ve olaylar evrensel hukuk düzleminde ele alınmaz ve gereği yapılmazsa siyasi ideolojik örgütler tarafından kullanılmaması da beklenemez (Devran 36, E).”

- ❖ Amaçlı Manipülasyon: Ajitasyon, amaçlı bir şekilde durumları manipüle ederek bireyler ve gruplar üzerinde etki yaratır. Etnik kimlik inşasında, liderler veya aktivistler, belirli mesajları ve olayları manipüle ederek, grubun kimliğini ve dayanışmasını güçlendirebilirler. Bu süreç, etnik kimliğin daha belirgin ve güçlü bir şekilde inşa edilmesine yardımcı olur.

“Etnik kimlik oluşturma sürecinde ajitasyonun çok önemli yeri vardır. Özellikle propaganda aracı olarak kullanılan ölen insanların fotoğrafları, olaylara ait görüntüler ve tek taraflı sunulan haberler bu durumu destekler. Özellikle Anadolu ve orta doğu insanı batı toplumlarına göre daha çok duygularının ön planda olduğu toplumlardır. Bu toplum insanlarını ajitasyon etrafında toplamak oldukça basittir. Toplum bu ajitasyon propagandaları karşısında duygusal öfkeye yönelmektedir (Armin,28, K).”

- ❖ Örgütsel Ajitasyon Örgütsel ajitasyon, çalışanların ve üyelerin amaçlarına ulaşmak için diğerlerini kışkırtma ve duygularını sömürme sürecidir. Etnik kimlik inşasında, örgütler veya hareketler, ajitasyon tekniklerini kullanarak üyelerini harekete geçirebilir ve belirli hedeflere ulaşabilirler. Bu, etnik grupların daha örgütlü ve etkili bir şekilde hareket etmelerine olanak tanır (Karayaman, 2021; Leach vd., 2008).

“Ajitasyon olmaz ise bir örgüt kendini ayakta tutamaz. Ajitasyonun diğer adı nefreti körüklemektir. Nefret ettiğinizde onu kullanabiliyorsunuz. Mesela bir olayda öldürülen birinin cenazesi üzerinden önemli bir ajitasyon yapılabilir. Özellikle sempati duyduğum parti bunu çok iyi kullandı. Çocukları öldürülen insanlar bu nedenle bu amaca bağlandı. Onlardan kopamadı. Dolayısıyla ölüm, korku ve ajitasyon önemli bir etkidir (Cemil, 44, E).”

Değerlendirme

Çalışmamızın bu kısmında kolektif etnik kimlik oluşturma çabaları ve metodolojilerinin bir ögesi olan “Ajitasyon ve Manipülasyon”, olgusu sosyal inşacılık ve sosyal kimlik teorileri perspektifinden incelenmiştir. Etnik radikalleşme süreçlerinde "Ajitasyon ve Manipülasyon" kavramının rolü, kimlik inşası ve toplumsal dinamikler bağlamında derinlemesine analiz edilmeye çalışılmış bu kavram “Duyguların Duygu ile Sömürülmesi” söz öbeği ile kavramsallaştırılmıştır. Elde edilen bilgiler ve katılımcı grubundan edinilen görüşler ışığında, bu ayrımın etnik kimliklerin radikalleşmesinde ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesinde temel bir mekanizma olduğunu göstermektedir.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve sosyal kimlik kuramları çerçevesinde ajitasyon olgusunu incelediğimizde, bu dinamiğin etnik kimliklerin kolektif olarak şekillendirilmesi konusunda kritik bir rol oynadığını gözlemlemekteyiz. Ajitasyon, bir grubun üyeleri arasında ortak bir bilincin ve duygusal bağlılığın inşa edilmesine katkıda bulunarak, gruplar arası farklılıkların daha belirgin ve keskin bir şekilde ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Çalışmamızda görüşmecilerin büyük bir çoğunluğunun etnik kimlik inşa süreçlerinde ajitasyonun bir araç olarak kullanıldığını belirttikleri tespit edilmiştir.

Sosyal inşacılık perspektifinden bakıldığında, etnik kimliklerin sabit ve değişmez olmadığını, aksine sosyal etkileşimler ve söylemler yoluyla sürekli olarak yeniden üretildiğini görmekteyiz. Ajitasyon, bu bağlamda, grubun tarihsel travmalarını, kolektif acılarını ve maruz kaldığı haksızlıkları vurgulayarak, grubun üyeleri arasında güçlü bir "biz"

bilincinin oluşturulmasına hizmet etmektedir. Bu srec, etnik kimliğin inşasında kritik bir unsur olan ortak anlatıların ve sembollerin güçlendirilmesiyle paralel ilerlemektedir. Nitekim görüşmeciler, şeyh Said isyanı, hendek olayları, Ağrı, Dersim, Zilan ve Uludere Olaylarının en çok ajite edilen konuların başında geldiğini ifade etmişlerdir.

Sosyal kimlik kuramına göre, bireyler kendilerini belirli grupların yeleri olarak tanımlar ve bu grup yeliği, kişinin özsaygısı ve kimlik duygusu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ajitasyon, bu grup üyeliğinin önemini vurgulamak ve bireylerin grup aidiyetlerini güçlendirmek amacıyla kullanılabilir. Radikal etnik hareketler, ajitasyonu kullanarak, grup üyelerinin kendilerini dış gruplardan net bir şekilde ayırmalarını ve grubun kolektif hedeflerine daha sıkı bir şekilde bağlanmalarının zeminini hazırlamaktadır. Bu yönüyle görüşmecilerin kahr ekseriyeti kendilerini diğer etnik gruplardan ayıran belli başlı özelliklerinin (dil, kıyafet, misafirperverlik, merhamet vb.) olduğunu vurgulamışlardır.

Ajitasyonun, etnik radikalleşme sürecinde, dış grupların tehditkâr olarak algılanmasını pekiştirdiği ve grup içi dayanışmayı artırdığı bir gerçektir. Bu bağlamda, ajitasyon, etnik kimliklerin yalnızca sosyal olarak inşa edilmesinde değil, aynı zamanda bu kimliklerin korunmasında ve sürdürülmesinde de merkezi bir rol oynar. Etnik radikalleşme, ajitasyon aracılığıyla, bireylerin grup yeliği algılarını güçlendirir ve grup çıkarlarının korunması için kolektif eylemi teşvik eder. Çalışmada bu tür tehditlerin daha çok üst kimlikten geldiği düşüncesi görüşmecilerce ağır basmaktadır.

Ajitasyon sürecinde, karşıt görüşe sahip kişi veya grupların bölgede yaşanan tüm hadiseleri öteki ile ilişkilendirmeleri ve yığmacı bir ajitasyon stratejisi uygulanmaları dikkat çekmektedir. Bu strateji, bireylerin ve toplulukların kolektif hafızasını manipüle ederek, geçmişte yaşanan olayların sürekli hatırlatılması ve öteki ile bağlantılandırılması yoluyla toplumsal gerilimleri derinleştirmeyi amaçlar. Bu durum, sosyolojik açıdan, toplumsal belleğin bir araç olarak kullanıldığı ve geçmiş travmaların tekrar tekrar gündeme getirilerek ötekileştirmenin pekiştirildiği bir ajitasyon biçimini temsil eder. Böylece, toplumsal çatışmanın sürekliliği sağlanırken, bireylerin ve grupların mevcut durumlarını bu geçmiş olaylarla ilişkilendirmeleri teşvik edilir ve bu da etnik radikalleşmenin ve sosyal bölünmenin temel dinamiklerinden biri haline gelir. Bu yolla, geçmişin sürekli olarak canlı tutulması ve ötekinin sürekli bir tehdit olarak sunulması, toplumsal dayanışmayı zayıflatarak, radikalleşmeyi ve kutuplaşmayı besleyen bir toplumsal yapı inşa eder.

Yapılan saha çalışmalarında katılımcıların "manipölasyon ve ajitasyona" ilişkin ifade ettikleri bazı kavramlar, sosyal gerçekliklerini nasıl yapılandırdığını fenomenolojik olarak anlamamıza olanak tanır. Katılımcıların ifadeleri, etnik radikalleşmenin sosyal inşasında ajitasyon ve manipölasyonun önemli bir konumda yer aldığını göstermektedir. Rüzgar'ın "duyguların duygu sömürüsüne feda edilmesi" ifadesi, manipölasyonun bireylerin duygusal tepkilerini nasıl bir silah olarak kullandığını ve bu durumun etnik kimlikler arasında düşmanlık tohumları ektiğini ortaya koyar. Şano'nun "etnik kökenler arasındaki büyük uçurumlar" sözü, bu manipölasyonun, etnik gruplar arasındaki farklılıkları daha da belirginleştirerek ayrışmayı körüklediğini gösterir. Menesa'nın "ırkçı tavırlara karşı ırkçı tavırlara hayır" ifadesi ise, ajitasyonun bir direniş stratejisi olarak kullanıldığını, ancak bu stratejinin karşı-radikalleşmeye zemin hazırladığını yansıtır. Demokrat'ın "hepinize devletin gücünü göstereceğiz" ifadesi, devletin otoriter uygulamalarının ajitasyon unsuru olarak kullanılarak direnişi tetiklediğini ve radikalleşme sürecine ivme kazandırdığını belirtir. Devran'ın "devin uyandırılması" ifadesi, manipölatif söylemlerle harekete geçirilen pasif potansiyellerin nasıl aktif bir radikalleşme gücüne dönüştüğünü gösterirken, Cemil'in "nefreti körüklemek" ifadesi, manipölasyon ve ajitasyonun en tehlikeli sonucunun, etnik kimlikler arasındaki nefretin sistematik olarak yayılması ve bu nefretin radikalleşme sürecine katkıda bulunması olduğunu vurgular. Bu ifadeler, ajitasyon ve manipölasyonun, etnik radikalleşmenin sosyal inşasında merkezi bir rol oynadığını ve bireylerin bu süreçleri nasıl deneyimlediklerini anlamamız konusunda bizlere bir fikir vermektedir.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşasında dinin ve etnik kimliklerin manipölasyon ve ajitasyon yoluyla nasıl araçsallaştırıldığına dair katılımcıların ifadeleri, bu süreçlerin toplumsal dinamikler üzerindeki etkisini açıkça gözler önüne sermektedir. Daren'in belirttiği gibi, coğrafyamızdaki insanlar "biz" duygusuyla düşünmeye yatkındır ve bu duygu, gelenek, görenek ve dini inançlarla şekillenen bir toplumsal bilinç tarafından beslenmektedir. Bu toplumsal bilinç, siyasi çıkar odakları tarafından ajitasyonla istismar edilmekte ve medyanın gücü kullanılarak inanç bakımından iyimser olan bu kitleler kolayca etkilenmektedir. Derman'ın ifadesi ise, bu ajitasyonun yalnızca medyada değil, günlük sosyal çevremizde de sistemli ve bilinçli bir şekilde yürütüldüğünü, din, etnik köken ve ekonomi gibi hassas konular üzerinden insanların duygularının sömürüldüğünü vurgulamaktadır. Düz İnsan'ın sözleri, dinin ve etnik kimliklerin siyasi güçler tarafından nasıl kullanıldığını, din ve devlet bütünlüğünün öne sürülerek farklı taleplerin devlet düşmanlığı ve dinsizlikle ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu ifadeler, dinin, etnik radikalleşme sürecinde

manipölasyon ve ajitasyonun temel araçlarından biri olarak kullanıldığını ve bu yolla toplumsal hegemonyanın pekiştirildiğini göstermektedir. Din, ajitasyon ve manipölasyon teknikleriyle bu bağlamda, etnik kimliklerle birlikte, siyasi çıkarların meşrulaştırılmasında ve radikalleşmenin beslenmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

Katılımcıların etnik kimlik inşasında manipölasyon ve ajitasyonun oynadığı rolü, bireysel ve toplumsal dinamiklerle ilişkilendirerek, eğitim düzeyi, siyasi üyelik, yaş, cinsiyet ve etnik kimlik gibi faktörlerin bu süreç üzerindeki etkilerini incelemekenin yararlı olacağı düşünülmektedir:

- ❖ *Eğitim Düzeyi ve Manipölasyon Farkındalığı:* Eğitim düzeyi yüksek katılımcılar, medya ve siyasi söylemlerdeki manipölasyon ve ajitasyonun farkında olma eğilimindedir. Özellikle, Menesa (35, K) gibi katılımcılar, müzik ve medya yoluyla yapılan duygusal manipölasyonlara dikkat çekerek, bu tür ajitasyonların gençler üzerindeki etkisinden endişe duymaktadır. Eğitim düzeyi yüksek olan bu katılımcılar, manipölasyonun toplumsal etkilerini daha derinlemesine analiz edebilmekte ve bu süreçlerin etnik kimlik inşasındaki rolünü sorgulamaktadırlar.
- ❖ *Siyasi Üyelik ve Manipölasyon Algısı:* Katılımcıların siyasi parti üyelikleri, manipölasyon ve ajitasyon algılarını şekillendirmektedir. Daren (47, E) ve Derman (40, E) gibi katılımcılar, siyasi çıkar gruplarının manipölatif söylemlerle toplumu ajite etmeye çalıştıklarını belirtmekte ve bu durumun kendileri üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ifade etmektedirler. Bu katılımcılar, ajitasyonun özellikle siyasi partiler ve örgütler tarafından kullanılan bir araç olduğunu ve bu durumun etnik kimlik inşasında belirleyici bir rol oynadığını dile getirmektedir.
- ❖ *Yaş ve Deneyimlerle İlişkilendirilen Manipölasyon Algısı:* Yaşça daha büyük katılımcılar, geçmişte yaşadıkları olaylar üzerinden manipölasyon ve ajitasyonun etkilerini değerlendirmektedir. Devran (36, E) ve Demokrat (42, E) gibi katılımcılar, geçmişte yaşanan travmatik olayların (Roboski, cezaevlerinde işkence gibi) manipölasyon amaçlı kullanıldığını ve bu durumun etnik kimlik inşasında derin izler bıraktığını ifade etmektedirler. Bu katılımcılar, manipölasyonun duygusal dünyalarında derin sarsıntılara yol açtığını ve bu durumun kimliklerini daha da pekiştirdiğini belirtmektedirler.
- ❖ *Cinsiyet ve Manipölasyonun Duygusal Etkisi:* Kadın katılımcılar, manipölasyon ve ajitasyonun duygusal etkilerine daha fazla odaklanmaktadır. Menesa (35, K) gibi kadın

katılımcılar, manipölasyonun özellikle gençler üzerinde yaratabileceği duygusal tehlikelere dikkat çekmekte ve bu durumun toplum üzerindeki uzun vadeli etkilerinden endişe duymaktadırlar. Kadın katılımcılar, manipölasyonun toplumsal ve bireysel etkilerini daha duygusal bir perspektiften değerlendirirken, bu durumun etnik kimlik inşasındaki rolünü de eleştirel bir şekilde sorgulamaktadırlar.

- ❖ *Etnik Kimlik ve Manipölasyon Algısı:* Kürt etnik kimliğine mensup katılımcılar, manipölasyon ve ajitasyonun kendileri üzerinde daha doğrudan bir etkisi olduğunu ifade etmektedirler. Armin (28, K) ve Mamoste (42, E) gibi katılımcılar, medyada yer alan ayrıştırıcı ve olumsuz söylemlerin Kürt kimliğini hedef aldığını ve bu durumun kendilerini rahatsız ettiğini belirtmektedirler. Kürt kimliğine sahip bu katılımcılar, manipölasyonun etnik kimlik inşasında bir baskı unsuru olarak kullanıldığını ve bu durumun kendilerini daha da izole ettiğini ifade etmektedirler.

Manipölasyon ve ajitasyonun, katılımcıların etnik kimlik inş süreçlerinde önemli bir rol oynadığı ve bu sürecin, katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, siyasi üyelikleri ve etnik kimlikleriyle yakından ilişkili olduğu görölmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan katılımcılar, manipölasyonun farkında olup bu durumu eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirirken, yaşça büyük olan katılımcılar, manipölasyonun geçmişte yaşadıkları olaylar üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Siyasi parti üyelikleri, katılımcıların manipölasyon algısını şekillendirirken, cinsiyet farkı, manipölasyonun duygusal etkilerine verilen tepkilerde belirleyici olmaktadır. Etnik kimlik ise, manipölasyon ve ajitasyonun doğrudan hedefi olarak karşımıza çıkmakta ve bu durum, katılımcıların kimliklerini daha da pekiştirmelerine yol açmaktadır.

Duyguların Duygu ile Sömürölmesi: Manipölasyon ve Ajitasyon başlığında yer alan veriler ve katılımcıların yorumlarına dayanarak, bu başlık altında manipölasyon ve ajitasyonun nasıl işlendiğine dair bir sınıflandırma ve tiplleştirme yapabiliriz. Bu süreçleri anlamak, özellikle etnik kimlik inşası, toplumsal huzursuzluk ve radikalleşme bağlamında önemlidir:

Siyasi Manipölasyon ve Ajitasyon: Katılımcıların yorumlarından elde edilen veriler, siyasi manipölasyonun ajitasyon yoluyla toplumu nasıl şekillendirdiğine dair çarpıcı örnekler sunmaktadır. Siyasi aktörler, toplumsal sorunları ve dini değerleri araçsallaştırarak, halkı belirli bir doğrultuda manipöle etmektedir. Bu tür ajitasyon faaliyetleri, etnik kimlik inşasında önemli bir rol oynamakta ve bireylerin kimliklerini radikalleştirmektedir.

- ❖ Daren (47, E): Siyasi çıkar odaklarının, toplumun "biz" duygusunu kullanarak toplumsal sorunları araçsallaştırdığını ve bunu ajitasyon yoluyla gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Bu durum, toplumda derin öfke ve huzursuzluk yaratırken, manipülasyonun siyasi amaçlar doğrultusunda nasıl kullanıldığını göstermektedir.

Medya Manipülasyonu: Medya, manipülasyon ve ajitasyon faaliyetlerinde merkezi bir rol oynamaktadır. Medyanın özellikle etnik kimlikler üzerinden gerçekleştirdiği ajitasyon, toplumsal kutuplaşmayı artırmakta ve önyargıları pekiştirmektedir. Katılımcıların bu konudaki yorumları, medyanın manipülatif gücüne ve bu gücün bireyler üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir.

- ❖ Menesa (35, K): Medyanın, özellikle gençlerin duygularını manipüle etme konusunda güçlü bir araç olduğunu belirtmektedir. Müzik gibi duygusal tetikleyicilerin siyasi propagandada kullanılması, bireylerin zihinlerini bulandırmakta ve toplumsal manipülasyonun boyutlarını genişletmektedir.
- ❖ Mamoste (42, E): Medyanın, şiddet olayları üzerinden etnik kimlikleri terörize ettiğini ve bu durumun toplumsal ayrışmayı derinleştirdiğini ifade etmektedir. Medya, manipülasyon yoluyla etnik gruplar arasında cepheleşmeye neden olmaktadır.

Toplumsal ve Duygusal Ajitasyon: Ajitasyon, bireylerin duygu dünyalarını hedef alarak, onları belirli bir yöne yönlendirme amacı taşımaktadır. Bu tür ajitasyon faaliyetleri, özellikle etnik kimlikler üzerinden yapılmakta ve bireylerin duygusal hassasiyetlerini manipüle etmektedir. Katılımcılar, bu ajitasyonun toplumsal barışı tehdit eden ve bireyleri derin bir öfkeye sürükleyen bir süreç olduğunu vurgulamaktadır.

- ❖ Derman (40, E): Sosyal medya ve yerel çevrede sürekli olarak bilinçli bir ajitasyon çalışmasının varlığını belirtmektedir. Bu tür ajitasyonlar, özellikle 2015-2016 yılları arasında yaşanan hendek olaylarında ve sokağa çıkma yasaklarında etkili olmuştur. Ajitasyon, bireylerin duygu dünyalarını sarsarak, onları derin bir öfke ve çaresizliğe sürüklemiştir.

Dini Manipülasyon: Din, manipülasyon ve ajitasyon süreçlerinde sıkça kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dini değerlerin manipüle edilmesi, toplumsal kutuplaşmayı artırmakta ve bireylerin dini duygularını sömürerek, onları belirli bir doğrultuda yönlendirmektedir.

- ❖ Daren (47, E): Dini inançların ajitasyon aracı olarak kullanıldığını ve bu durumun barış süreci gibi umut vaat eden dönemlerde dahi halkın umutlarını kötüye kullandığını belirtmektedir. Dini değerlerin manipüle edilmesi, toplumda derin yaralar açmakta ve dini kimliğin radikalleşmesine neden olmaktadır.

Ajitasyon ve manipülasyon teknikleri ile belli bir kitlenin kategorize edilmesi veya marjinalleştirilmesi yaygın olarak kullanılan tekniklerin başında gelmektedir. Nitekim Uğur Baysal'ın 2018 yılında yaptığı doktora tezinden⁶ de anlaşılacağı gibi bu teknikler hem hâkim güçlerin hem de ayrılıkçı düşünceye sahip örgütlerin hedeflerine ulaşmak için kullandığı bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce bu yöntemler yazılı basın yoluyla yapılırken, günümüzde teknolojinin ilerlemesi ile görsel ve sosyal medya kanalları ile yapılmaktadır. Bu faaliyetler genel olarak kaynağı ve gerçekliği ıspatlanamayan merkezlerden yapılmakta ve bu durum kişi veya grupların duygularını manipüle ederek onların radikalleştirmelerine neden olmaktadır.

Dini inançlar, tarihsel olarak toplulukları bir arada tutma ve kolektif bir kimlik inşa etme işlevi görmüştür. Ancak bu inançlar, ajitasyon ve manipülasyon teknikleriyle araçsallaştırıldığında, etnik kimliklerin radikalleşmesini ve toplumsal kutuplaşmayı derinleştirebilir. Özellikle dini değerlerin politik çıkarlar doğrultusunda istismar edilmesi, bireylerin duygusal tepkilerini manipüle ederek, dini aidiyetin etnik kimlikle harmanlanmasına yol açar. Bu durum, inançların bireysel düzeyde bir vicdan meselesi olmaktan çıkarak, grup kimliğinin ve "biz" bilincinin radikalleşmesine zemin hazırlar. Katılımcıların ifadeleri, dinin bu süreçte nasıl bir ajitasyon aracı olarak kullanıldığını ve bunun sonucunda etnik kimlikler arasında derin çatışmaların nasıl körüklendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Din, bu bağlamda, manipülasyon ve ajitasyon teknikleriyle, hem toplumsal hegemonyanın pekiştirilmesinde hem de radikalleşmenin beslenmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

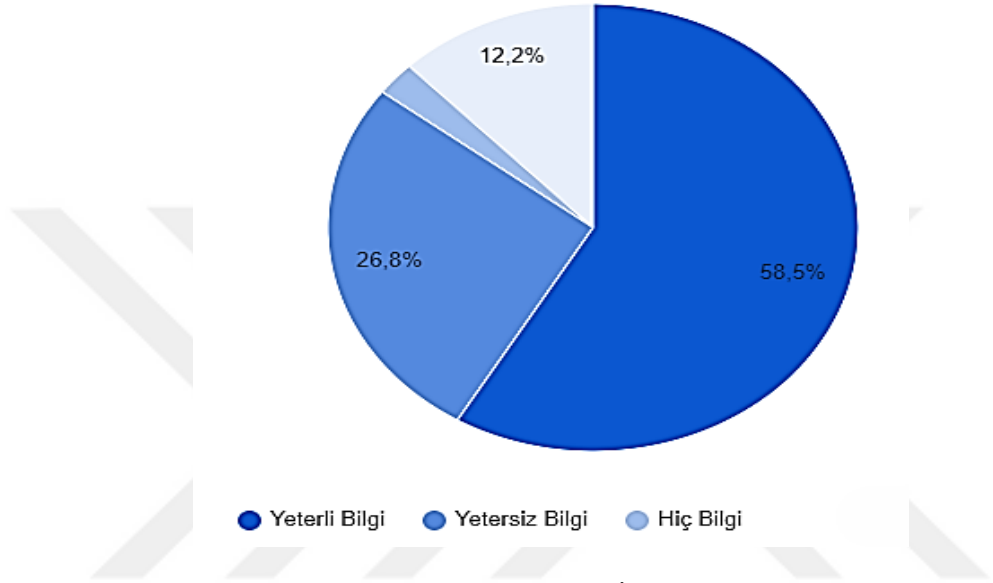
Genel olarak değerlendirildiğinde; ajitasyon, etnik kimliklerin sosyal inşasında ve radikalleşme süreçlerinde hayati bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnik gruplar, ajitasyon yoluyla kolektif kimliklerini yeniden tanımlar, güçlendirir ve grup üyelerinin bu kimliklere sıkı sıkıya bağlanmalarını sağlar. Toplumsal bütünleşmeyi korumak için dezenformasyonu önlemek adına yapılan ajitatif olay ve durumların yetkili mercilerce

⁶ PKK'nın Ayrılıkçı Siyası (Doktora Tezi)

görüşmecilerin en çok “Tarihsel Bağ Kurma” ile ilgili kullandıkları sözcüklerin sırasıyla “etnik, kimlik, kültürel, aidiyet, Kürt” gibi sözcükler olduğu tespit edilmiştir.

- ❖ Kaynak kişilerin 24’ü kendi etnik tarihleri hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünürken, yeterli bilgiye sahip olmadığını düşünenlerin sayısı 11, hiç bilgisi olmayanların sayısının 1, cevap vermeyenlerin sayısı ise 5 olarak tespit edilmiştir.

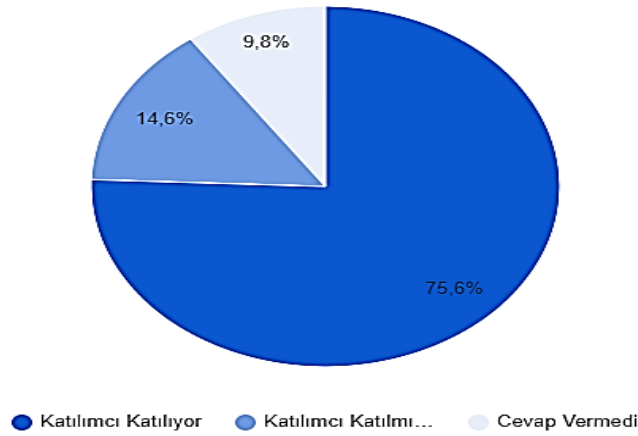
Katılımcıların Etnik Tarihleri İle İlgili Bilgi Dağılımı

Şekil 21. Katılımcı Grubu Etnik Tarihle İlgili Bilgi Düzeyi Dağılımları

- ❖ Katılımcıların büyük bir kısmı (31), etnik kimlik inşasında tarihsel bilincin katkısının olduğu ve bu bunun kimlikle bağ kurma çabasını desteklediği görüşündedir. Bunun yanında 6 kişi tarihsel bağ kurmanın etnik kimlik inşasında etkisiz olduğunu belirtmiş, 4 kişi de bu soruya cevap vermemiştir.

Etnik Kimlik İnşasında Tarihsel Bilincin Etkisi

Şekil 22. Katılımcı Grubu Etnik Tarihle Bağ Kurma Düzeyi Dağılımları

Tarih, genellikle ideolojik yaklaşımların ve varsayımsal tutumların belirgin olduğu bir disiplindir. Tarihin anlatılması, onun yeniden yapılandırılması anlamına gelir. Anlatılanlar, tarihin sadece bir kısmıdır ve bu kısım görecelidir. Anlatılan hikâye, anlatıcının tarih anlayışını yansıtır ve bu nedenle kimlikle yakından ilişkilidir. Ulus-devletlerin tarihle olan ilişkileri, vatandaşların bilincine yerleşen tarihin, ulusal kimliğin benimsenmesindeki başarıyı gösterir. Homojen bir ulusal kimliğin oluşturulmasında tarihin bir araç olarak kullanılması oldukça etkili bir stratejidir. Tarih biliminin, ulus-merkezci bir şekilde yazılabilmesinde, resmi ideolojinin büyük bir rolü vardır. Çünkü resmi ideoloji için tarih, politik bir konudur ve bu nedenle resmi ideoloji, bir yandan tarihi keyfi bir şekilde yazarken, diğer yandan objektif tarih yazımını engeller (Kınsün, 2021, 77).

“Şunu neredeyse her Kürt bilir; yani biz buradaydık bu topraklarda bu coğrafyadaydık. Bir yerden buraya gelmedik yani on binlerce yıldır ifade edilen o. Değişen dönüştürülen bir şekilde buraya kadar gelindi. Ha bundan 5000 yıl önce 3000 yıl önce ulus mu vardı kimlik mi vardı yoktu tabii ki ama yine o soyun daha doğrusu o geçmişin bir parçası olarak şimdi Kürt olarak buradayız. Binlerce yıldır farklı farklı dediğim gibi yapılardan süzülerek buralara kadar geldik. Bunu bilmek tabii ki insanı biraz kök itibarıyla, köklü olma itibarıyla bir ara dayanıyor olması itibarıyla, insana bir özgüven veriyor. Bilgi sahibiyim tabii ki; yani hani Osmanlı’daki durumunu bilirim, yani katkısını bilirim, onun dışında ondan önce o hep klasiktir Türkleri Anadolu’da karşılama hikâyesini yani bilmeyen Kürtler neredeyse yoktur. Cumhuriyet kurulurken Türklerle birlikte verilen mücadeleleri en azından biliriz. Bunu kendi kaynaklarımızdan değil Türk meclisindeki kaynaklardan bile okuyabiliriz yani. Çok eskilere gitmek gerekirse dediğim gibi daha

Türkler burada yokken bile diğer gruplarla işte Ermenilerle, Süryanilerle ve Rumlarla oluşturdukları birlikleri biliriz. Urartuları, Artukluları, Mitanileri ne denirse artık onu bilmiyorum Kürt çoktur öyle ifade edeyim. Gutileri keza aynı şekilde. Bunu tabii Türklerin bize öğrettiği tarihten öğrenmedik. Alternatif tarih diye bildiğimiz vatanın kaynaklarını okuyarak bir anlamda kendimizi geliştirdik. Tabi bu bilinç oluştuğu da ister istemez kim olduğumuz, nereden geldiğimiz ya da ne olmamız gerektiğini, nerede durmamız gerektiğini ilgili sorular biraz daha netleşti tabii ki. Tarihin kesinlikle ama kesinlikle kökten kaynaklı, köklü olmanın vermiş olduğu gururdan kaynaklı evet yani kimliğimizin inşası üzerinde çok ciddi etki yaratmıştır. Bunun dışında şey de yani bize atılan kazıklar da aslında kimliğimizin oluşması konusunda katkısı olmuştur yani. Cumhuriyetin ilk kuruluşunda Kürtlere muhtariyet verilecek fakat sonradan ulus devlet demirden leblebiye dönüşüne olup bitenler; Zilan, Dersim, Nevala Kasaba, Şeyh Sait isyanının bastırılma şekli, 90'lardaki işkenceler, 80'lerdeki Diyarbakır cezaevi gibi cezaevlerindeki işkenceler tabi bunların hepsi bizim kimliğimizin oluşmasında ciddi anlamda katkı sahibidir (Gernaz, 44, E).”

Tarihin, ideolojik yaklaşımlar ve varsayımsal tutumlarla şekillenen bir disiplin olarak, ulusal kimlik inşasında kritik bir rol oynadığı bilinmektedir. Anlatılan tarihler, anlatıcının bakış açısını yansıtır ve bu nedenle kimlikle yakından ilişkilidir. Ulus-devletlerin, homojen bir ulusal kimlik oluşturmak için tarihten nasıl yararlandıkları, resmi ideolojinin politik doğasını ortaya koymaktadır. Resmi ideoloji, dünyanın neredeyse her yerinde tarihi kendi çıkarları doğrultusunda yeniden yazarak objektif tarih yazımını engellemekte ve bu da kimlik inşasında belirgin bir manipölasyon aracı olarak kullanılabilmektedir. Gernaz'ın ifadeleri, Kürt kimliğinin inşasında tarih bilincinin nasıl bir etki yarattığını vurgulamaktadır. Gernaz, Kürtlerin bu topraklardaki uzun geçmişlerinden gelen köklü bir tarih bilincine sahip olduklarını ve bu bilincin, onların kimliklerini ve özgüvenlerini pekiştirdiğini belirtir. Ancak, resmi ideolojinin bu tarih bilincini baskılaması ve manipüle etmesi, Kürtlerin kendi alternatif tarih kaynaklarına yönelmelerine neden olmuştur. Ona göre Kürtlerin tarih boyunca maruz kaldıkları baskılar ve adaletsizlikler de kimlik inşasında önemli bir rol oynamıştır. Cumhuriyetin kuruluşunda verilen vaatlerin yerine getirilmemesi, isyanların bastırılması ile ilgili yöntemler ve cezaevlerindeki işkenceler gibi deneyimler, görüşmecinin Kürt kimliğini oluşturmada görüşmeci üzerinde derin izler bıraktığı anlaşılmaktadır. Gernaz'ın bu tarih bilinci ve yaşanan travmaların kimlik üzerindeki etkisini dile getirmesi, tarihin ulus-merkezci yazımının ve manipölasyonun, etnik kimlik inşasındaki önemini ortaya koymaktadır.

Resmi ideoloji, tarihin yorumlanması ve anlatılması üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Resmi ideoloji, genellikle devletin veya hükümetin belirli bir bakış açısını veya değerler sistemini yansıtır. Bu bakış açısı, tarihin nasıl anlatılacağını ve hangi olayların vurgulanacağını belirler. Örneğin, bir ulus-devletin resmi ideolojisi, genellikle ulusal kimliği güçlendirmeye yönelik bir tarih anlatısı oluşturur. Bu, belirli olayların veya kişilerin öne çıkarılması, bazı olayların veya detayların göz ardı edilmesi veya tarihin belirli bir şekilde çerçevelenmesi anlamına gelebilir. Ayrıca, resmi ideoloji genellikle tarihi, belirli bir politik veya sosyal amaca hizmet edecek şekilde yeniden yazma eğilimindedir. Bu, tarihin objektif bir şekilde anlaşılmasını ve yorumlanmasını zorlaştırabilir. Bu nedenle, tarihçiler ve araştırmacılar genellikle çeşitli kaynakları ve bakış açıları kullanarak tarihi anlamaya çalışır. Genel itibarıyla resmi ideolojinin tarihe etkisi, tarihin nasıl anlatıldığını, hangi olayların vurgulandığını ve tarihin nasıl yorumlandığını belirleyen önemli bir faktördür (Akman, 2011, 81-107). Bu, tarihin anlaşılmasını ve yorumlanmasını etkileyen bir dizi faktörden sadece biridir. Bu bağlamda tarihsel bir anlatım sürecinde bilhassa etnik bir yapı inceleme konusu olduğunda araştırmacının tamamen objektif bir tutum sergilemesinin oldukça güç olduğunun farkına varılmalıdır. Tarafların duygusal bir refleksle olayları ve konuları kendi lehlerinde çözümlemeye çalışması bu güçlüğü en belirgin özelliklerinden biridir.

“Kendimi ait hissettiğim etnik grubumun tarihsel geçmişine hakim olduğumu söyleyebilirim. Mutlaka bu süreç kendimi tanımlama evresinde çok etkilemiştir beni. Ben ben olmadan önce kimdim? Sorusunun cevabını tabiki de araştırdım. Tarihsel bağların radikalleşme üzerinde etkisi elbette vardır. Çünkü resmi tarihin bize empoze ettiği şeylerden biridir. Bir tek biz varız diğer herkes düşmanımız. Bu tür yargılar radikalleşmenin önünü açar. Kendim de etnik kimliğimle tarihsel bağlar kurarım. Ama bu bağı kurarken düşman aramam daha çok ders çıkarma eğiliminde olduğumu söyleyebilirim (Şano, 33, E).”

Kürt kimliği, etnik terör ve din ilişkiselliği konusu, sosyolojik bir bakış açısıyla incelendiğinde oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne var ki bu konu ve alanlarda yapılagelen birçok araştırma, etnik kimlikler ile dini inançların toplumların sosyal ve politik yaşantılarını ve yapısını şekillendirmekte önemli bir rollerinin olduğunu ortaya koymaktadır (Bilgiç, 2013, 97-121). Bu iki olgu, kişi veya grupların bakış açılarına göre değişmekle beraber hem ayrıştırıcı hem de birleştirici unsurları aynı anda içeresinde barındıran niteliklere sahiptir. Bir ayrıştırma ögesi olarak kullanıldığında son

derece kutuplaştırıcı bir mahiyete sahip olan bu unsurların değişik radikal politik çevrelerce araçsallaştırıldığı sıklıkla görülen hususlardandır.

“Etnik grubumun siyasi, dini, kültürel, sosyolojik anlamda ulaşabildiğim kadarıyla tarihsel geçmişi hakkında bilgim var. Siyasi açıdan baktığımda, aile büyüklerimin, Kürt olmamızdan kaynaklı hem kendi devletimizin hem de Kürtçü oluşumların ciddi (ölüm, işkence, zor kullanma...) dayatmalarına maruz kaldığı gerçeği var. Şu an bulunduğumuz etnik gruplara ayrılmamızın altında çok bedeller ödendiği gerçeği de var. Dini ve sosyolojik açıdan bakıldığında da dayatmalar olduğu söylenebilir. Kişinin kendini bir grubun mensubu olarak görme ihtiyacı, tarihsel olayları istediği perspektiften bakmasına neden olup bunun da kişinin etnik kimliğine aşırı bağlanması ile sonuçlandığını düşünüyorum (Menesa, 35, K).”

“Kendi etnik grubum hakkındaki tarihi bilgiye vakıf olduğumu düşünüyorum. Kürtlerin kökeninin Medler’e kadar uzandığını düşünüyorum. Osmanlıdan önceki doğuda yer alan beylikler Kürt’tür. Selçuklu döneminde Sultan Sencer’in Kürt eyaleti kurduğunu bilmekteyim. Etnik grubum hakkındaki tarihi kaynaklar sınırlı olduğundan ve çoğunun da belirli amaçla (kimi yandaş, kimi asimilasyonun bir ürünü) yazıldığını düşündüğümünden kaynak konusunda seçici oluyorum. İnsan ağaç gibi köküne bağlıdır kök gittiğinde ağaç gider. O yüzden hep asimilasyonu başvuran devletler ya da baskın toplumla asimilasyona uğratmak istedikleri etniğin tarihinin olmadığını aslında onların da aynı etniğe sahip olduğunu belirtirler. Bazı radikal örgütlerde kendi önemlerini ön plana çıkarmak için tarihi kuruluş tarihlerine indirgemekte sanki o tarihten önce o etnik yokmuş gibi hareket etmekte. Bunda da amaç o etnik kimliğin onların sayesinde yok olmadığını, onların sayesinde tanındığını, onlar olmasa yok olup gideceği tezidir. Etnik kimliğimle ilgili olarak tarihsel bağlarımı her zaman diri tutarım ki ne olduğumu unutmayayım. Tarihte atalarımın yaptığı hatalardan ders çıkarırım. Aynı şekilde atalarımın yaptığı iyi şeyleri de örnek alıp övünç kaynağı yaparım. Bu da etnik kimliğimle ilgili bana olumlu bir duygu katmakta (Hıfzullah, 38, E).”

Etnik kimliğin, asimilasyon çabalarına karşı direnci ve radikal örgütlerin tarihsel bağları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları, kimliğin korunması ve tanınması adına önemli bir olguya işaret etmektedir. Hıfzullah'ın tarihsel bağlarını diri tutarak atalarının hatalarından ders çıkarması ve başarılarını örnek alması, tarihsel bağ kurma sürecinin kişisel ve toplumsal düzeyde olumlu duygular ve dayanışma yaratmadaki rolüne vurgu yapmaktadır. Bu durum, Kürt kimliğinin sadece geçmişle değil, güncel sosyal ve politik dinamiklerle de şekillendiğini ve güçlendiğini göstermektedir.

Kimlik, ırk ve etnisite kavramlarının analizinde karşılaşılan önemli zorluklardan biri, Kürt tarihinin Türk tarihi ve diğer ulusların tarihinden ayrı olarak ele alınmasının karmaşıklığıdır. Hem Türkiye hem de diğer ilgili ülkeler, kendi topraklarında etnik ayrılıkçılığı teşvik etmemek amacıyla, Kürtlerin tarihini kendi etnik uluslarının tarihlerine entegre etme çabalarına girişmişlerdir. Türkiye’deki Kürtler örneğinde, resmi tarih anlayışının bir sonucu olarak, Kürtlerin ayrı bir etnik grup veya ırk olmadıkları, ayrı bir dil grubuna sahip olmadıkları ve aslında zamanla farklılaşan ve temelde yirmi dört Oğuz boyunun bir kolundan gelen “Dağ Türkleri” oldukları iddiası, Kürt tarih yazımı ve antropolojik ve sosyolojik araştırmaları olumsuz etkilemiştir. Irk, kimlik, etnisite, ulus, devlet, ulusçuluk ve ulus inşası gibi kavramların Kürtlere uygulanmasında tarafsız kaynak bulmak oldukça zordur (Onay, 2016, 103). Bu ve buna benzer durumların genel neticesinde zaman içerisinde Kürt etnik unsurlarının bu tür dayatmacı politikaları bir propaganda malzemesi haline getirerek Kürtlerin radikalleştirilmesi süreçlerini hızlandırdıkları ve bunun için önemli bir çaba sarf ettikleri bilinmektedir. Bu hususta dil en önemli varlık unsurlarının başında gelmekte olup, iki aşırı grubun odağında olan bir vakıadır.

“Kendi etnik grup kimliğimiz hakkındaki bilgi küçük yaştan itibaren filizlendi. Yaşadığım köyde erken yaşlarda çatışmalara tanık olduk. Sürekli kolluk kuvvetleri görünce o korku ve endişeye erken kapıldık. Bu da ister istemez beni bunun nedeni hakkında düşünmeye sevk etti. Zamanla bu merak lise ve özellikle üniversitede kendi etnik kimliğim hakkındaki tarihsel araştırmalara vesile oldu. Tarih içinde yaşanan acıları okudukça internette bunun araştırması yaptıkça bir yandan kendi tarihim hakkında bilgi sahibi olmamı sağlarken bir yanda da doğru söylemek gerekirse radikal düşünceye de kapılmama neden oldu. Bölgedeki ana dil sorunu ve tartışmaları, eğitimsizlik, feodal düzenin hala devam edilmesi, ekonomik geri kalmışlık okuduğum tarih bu şekilde bana bir uyanış sağladı. Bu tarihsel bağlamda meseleye daha reel ve iyimser olmayan bir tarafsızlıkla yaklaşmamı sağladı (Daren, 47, E).”

“Kendi etniğimin tarihini ve kültürü hakkında fazlasıyla bilgi sahibi olduğumu düşünüyorum. Tarihimin yasak olması, kimlik oluşturma sürecimde tarihimi okumamdan daha fazla etkili olmuştur. Adem’i “yasak meyve”yi yemeye götüren “yasağın kışkırtıcılığı”dır. O meyve yasak olmasaydı, uçsuz bucaksız bir bahçede yeme sırası hiçbir zaman ona gelmezdi. Ama yasaklanır yasaklanmaz Âdem, ona yöneldi ve yedi. Ortada okulda verilmeyen yasak bir tarih var ve onun yerine bana ait olmayan bir tarih öğretilmeye çalışılıyor. Buna tepkisiz kalmak mümkün mü? Tabi etnik radikalleşmeye giden yolu açacaktır. Okulda yıllarca tarihini alan etnik gruplar, benim

kadar kendi tarihleri hakkında bilgi sahibi değildir. Nereniz kanıyorsa ruhunuz oradadır. Ve elbette bu tarihle, etnik bağlar kurma çabalarım var ve bu çabalar “beni ben yapan” etnik kodlarımdandır (Fanon, 38, E).”

Türkiye'deki resmi tarih anlayışının zamanında Kürtleri kendi tarihsel anlatısına dâhil etme çabaları, düşünüldüğünün aksine zaman içerisinde paradoksal olarak Kürtlerin bir kısmında kimlik arayışını tetiklemiş ve bu arayış, çoğu zaman alternatif tarihsel kaynaklara yönelmelerine neden olmuştur. Daren ve Fanon'un ifadeleri, bu durumu bireysel düzeyde somutlaştırmaktadır. Her iki katılımcı da, erken yaşlardan itibaren kimlik arayışına girmiş ve bu arayış sürecinde kendi etniklerine ait tarihsel bilgilere ulaşma ihtiyacı meydana getirmiştir. Ancak, ifadelerinden de anlaşılacağı üzere resmi tarih anlatılarının eksik ve hatta çelişkili olması, bu bireylerin daha da radikalleşmelerine neden olmuştur. Özellikle, kendi tarihine erişimin engellenmesi, yasaklanan bir bilgiye ulaşma arzusunu güçlendirerek radikalleşme sürecini hızlandırmıştır. Bu durum, sosyolojik olarak incelendiğinde, kimlik oluşumunun sosyal ve siyasal bağlamlardan ne denli etkilendiğini göstermektedir. Bir bireyin kendi kimliğini inşa etme çabası, yaşadığı toplumun ona sunduğu imkânlar ve kısıtlamalar tarafından şekillendiğinin kanıtıdır.

Bu bağlamda Mehmet Şerif Fırat'ın asker kökenli Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel'e atfedilen “Doğu İlleri ve Varto Tarihi” adlı eserinin sunuş kısmında dönemin hâkim bakış açısını yansıtan önemli bulgulara rastlanmaktadır:

“Doğu Anadolu’da oturan Türkçe’ye benzemeyen bir dil konuştukları için kendilerini Türk’ten ayrı sayan bilgisizliğimiz yüzünden bizim de öyle sandığımız vatandaşlarımızın su katılmamış Türk olduklarını bir defa daha ispat etmektedir. Hem de inkârına imkân bırakmayan deliller ile...Tarihin hiçbir devrinde Doğu illerimize bugünkü sakinlerini tortu olarak bırakacak yabancı bir göç vaki bulmamıştır. Dünya üzerinde Kürt diye adlandırılacak müstakil hüviyetli bir ırk yoktur... Aslı astarı olmayan propagandalara kanmış, aldanmış, neticede yollarını şaşırılmış Doğu Türklerinin kendilerini aydınlığa çıkaracak bu kitabı dikkatle okumaları, can evine çekilip derin derin düşünmeleri lazımdır” (Fırat, 1966, 3).

Yine aynı eserin önsöz bölümünde Fırat bu eseri ele almasındaki amacını ve bölgede konuşulan dillerin aslında nasıl meydana geldiğini dönemin hâkim konjonktürüne uygun olarak şu şekilde ifade etmiştir:

“...bu kitabı yazmaya beni zorlayan biricik ülkü, gerçekte asıl Türk kanını taşıyan ve Türk oğlu Türk olan Varto halkı ile doğu illerimizin çeşitli bölgelerinde oturan Türk ve Türkmen boylarına mensup halkın ve bu çiftçi köylümüzün halen Kormanci ve Zaza hamurlarıyla konuşmaları derdi olmuştur. Bu halkın hepsi de bugün Türk soyundan olduklarını bildikleri halde; Acem, Arap, Ermeni, Keldani kelimelerle dolmuş ve bu suretle anlaşılmaz hale gelmiş aslında Türkçe olan bu karışık ve manasız dilleri bir türlü söküp atamamıştır” (Fırat, 1966, 5-6).

Bu kavramların Kürt meselesiyle ilişkilendirilmesi konusunda, önceki yıllarda hâkim olan resmi Türk tezleri ne kadar temelsiz ve asimilasyoncu bir yaklaşıma sahipse, günümüzde ortaya çıkan radikal Kürtçü görüşlerin çoğu da en azından aynı derecede rasyonel olmayan mit ve efsanelere, hızla bir ulus tarihi oluşturma çabası içinde olduğu gözlemlenen iddialara dayanmaktadır (Onay, 2016, 103-104). Kimlik inşası ve etnik kimlik oluşturma aşamaları kapsamında sıkça kullanılan kimi argümanlardan daha önce bahsedilmişti. Bu bağlamda oldukça sistematik bir şekilde hareket eden ve “*Primordialist*”⁷ bir yaklaşım tarzı sergileyen etnik radikalist bir yapıya sahip olan PKK terör örgütünün “Kuruluş Bildirisi”nde; dil politikası meydana getirme ülküsü, ideoloji oluşturma çabası, tarihi araştırma ve ulusal bir tarih bilinci peyda etme gayreti, etnik kökenlere vurgu, ortak amaç oluşturma, ortak düşmanlar yaratma ve anayurt vurgusu gibi bazı temel unsurlara sıklıkla vurgu yapıldığı bilinmektedir.

Bu bağlamda, Kürt kimliği ve etnik terör arasındaki ilişkinin anlaşılması, bu iki kavramın sosyal ve politik bağlam içerisinde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Kürt kimliği, Kürtlerin tarihsel, kültürel ve sosyal deneyimlerine dayanan benzersiz bir kimlik oluştururken (Şen, 2014, 41-44), etnik terör genellikle politik veya ekonomik amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen şiddet eylemlerini ifade etmektedir. Bu iki olgunun genel olarak aynı nazarla değerlendirilmesi veya ele alınması sosyo-politik ve sosyo-kültürel anlamlarda toplumsal manada kırılmalara neden olmaktadır.

Genel bir kabul olarak, Anadolu'nun Türkleşmesi süreci, 1071 Malazgirt Savaşı'nın kazanılmasıyla başlamış ve kısa sürede tamamlanmıştır. Bu görüş, Anadolu'nun Türkleşmesini, tek bir tarihsel olaya ve tek bir etkene indirgeyerek, karmaşık bir süreci

⁷ Primordialist Yaklaşım, etnik kimliklerin tarihsel olarak derin köklere sahip, doğuştan gelen ve değişmez bir özellik olduğunu savunur (Geertz, 1994, 29-34). Bu bağlamda, PKK gibi etnik radikal bir terör örgütü de Kürt kimliğini tarihsel ve değişmez bir kimlik olarak görüp, kendince bu kimliği savunma ve koruma misyonuyla hareket ettiğini iddia eder. Primordialist bakış açısına göre, bu kimliğin doğal ve köklü bir özellik olarak kabul edilmesi, örgütün radikalizmini besleyen önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

basitleştirmektedir. Anadolu'nun Türkleşmesi, binlerce yıllık bir süreçtir. Bu süreç, Anadolu'nun 10.000 yıllık geçmişinin ve farklı uygarlıklarının birikimine sahip olmasıyla, 11. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan gelen göçlerle ve daha sonra da çok farklı coğrafyalardan gelen insanlarla şekillenmiştir. Bu süreç, politik, ekonomik ve toplumsal dinamiklere göre şekillenen ve yüzyıllarca süren, uzun bir kültürel müzakere ve uzlaşma sürecidir. Türk ulusal kimliğinin oluşumu da benzer bir süreçtir. Bu kimlik, Anadolu'nun yerleşik halklarıyla Orta Asya'dan gelen göçmenler arasında yüzyıllar boyunca süren bir etkileşim ve etkileşim sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu etkileşim, kültürel, dilsel, dini ve siyasi alanlarda gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu da, ulusal kimlik yaratma sürecinin bir parçasıdır. Bu süreç, ülkenin modernleşmesine ve kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla başlatılmıştır (KONDA, 2006, 1). Ancak, bu süreç de, ülkenin toplumsal yapısını doğru anlamak ve olayları bu çerçevede anlamlandırmak açısından yetersiz ve basite indirgenmiş bir anlayıştır. 20. yüzyılda, tüm dünyada geçerli olan ulusal kimlik ve ulus kavramları, geleneksel kimlikleri oluşturan dinsel ve etnik aidiyetleri ne ortadan kaldırdı ne de yerini doldurdu. Ulusal kimlik, hem dinsel hem de etnik kimliklerle daimi bir çekişme içinde olmuştur. Çeşitli etnik ve dinsel gruplar hâlihazırda artık kimliklerinin ve aidiyetlerinin devlet ve toplum tarafından bastırılmasını veya yok sayılmasını artık kabul etmemekte ve çeşitli hak taleplerinde bulunmaktadır.

“Belli bir yaştan ve okumalardan sonra etnik kimlik hakkındaki bilgilerimin yetersiz kaldığını gördüm. Bu eksikliği tamamlamak için farklı kaynaklardan araştırmalar yapmak ve bolca kitap okuyarak eksikliği gidermeye çalıştım. Uğraşımın etnik kimlik konusunda bütün taşları yerine oturttuğunu söylemek zor lakin uğraşımın kim olduğumla ilgili ben de bir aydınlanma yaratması beni ziyadesiyle mutlu ediyor. Ayrıca etnik kimlik oluşturma ya da etnik kimlik hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmanın çok meşakkatli bir uğraş olduğunu düşünüyorum. Hele ki gerçek kaynağından yazılmış yazılı dokümanların az olmasını hesaba katarsak. Edinilen bilgiler etnik kimlik oluşturma sürecinde insana kendi etnik değerlerine daha fazla sahip çıkma, tarihsel bir bağlanma, var olmanın hazzına ulaşma, dünya milletler sahnesinde kendi özgül yapı özellikleriyle yerini alma konusunda güzel bir etki yaratıyor. Elbette ki tarihsel ve etnik bağların radikalleşme üzerindeki etkisi değişken bir durum oluşturur. Genel olarak radikalleşmeye sebep olan durumları etki-tepki sarmalında ele almak daha doğru bir tespittir. Çünkü dini ya da etnik örgütlerde görülen radikal hareketler yaşadıklarına karşılık gösterdikleri tepkiler olarak göstermektedirler. Yapılan her eylem karşılıkına yaşatılana karşılık gelen bir eylem olduğunu kendisini anlama bir nevi empatik bir

duygu durumu yaratmak isteğini belirtir. Etnik kimlikle tarihsel bağ kurmak ve tarihsel derinlikte bilgi sahibi olma kişinin var olma savaşıdır. Tarih yazılırken insan kendi etnik kimliği ve özellikleriyle kendisine ayrılan sayfada ter almak ister. Bu etnik kimlik bağı duygusal bir bağlılığı ve uygarlık kurma ya da oluşturma serüveninde katkı vermiş onuruna sahip olma gururudur (Haymatlos, 44,E)’’.

Türkiye gibi farklı kültürlerin iç içe yaşadığı bir ülkede çok kültürlü olmanın ne demek olduğunu, toplumsal barışı sağlamada nasıl bir zemin oluşturabileceğini tartışmak ve anlamak da yeni açılımlar açısından çok yararlı olabilir. Ancak, çok kültürlülük kavramını başka toplumların örnekleri üzerinden ya da salt kavramlar üzerinden tartışmak yeterli gelmeyecektir. Türkiye'nin neden ve nasıl çok kültürlü olduğunu veya olmadığını, özgüllüğünü görebilir, toplumun bir arada yaşamakla ilgili kendi algısını ve beklentilerini anlayabilirsek, tartışmalar ve belirlenecek politikalar gerçekçi ve doğru çözüme yönelik olabilir.

Kimlik inşa sürecinde tarihsel bağ kurma girişimleri etnik kimlik oluşumunu doğru bir korelasyonla desteklemektedir. Bu bağlamda Kürtlerin dilleri ve ilk ortaya çıktığı düşünülen coğrafi alanları onların karakteristiğine yansımaları muhtemel özellikler taşımaktadır. Jwaideh'e göre Kürtlerin her ne kadar İranî bir dil konuştukları iddia edilse de onların İran halkından olduğu savı gerçekliğe aykırıdır. Yaşadıkları bölgenin konumundan dolayı büyük savaşlara, fetihlere ve göçlere sahne olan bu coğrafyada yaşayan insanların ırksal, dilsel, anatomik ve kültürel karakterlerinde bu olay ve olguların izlerine rastlamak olasılığı yüksek bir ihtimaldir. Kafa yapısı, saç ve göz renkleri ile fiziksel özelliklerinin çeşitli olması bu ihtimali destekler niteliktedir. Yerleşim yeri olarak da Kürtlerin ilk yerleşim alanlarının Zagros ve Doğu Toroslar olduğu düşünülmektedir (Jwaideh, 2020, 38). Aşağıdaki görüşmecinin ifadeleri, geçmişle tarihsel bir bağ kurarak etnik varlığını çok eskilere dayandırdığını iddia etmektedir:

“Kürtlerde mitsel hususlara pek rastlanmaz. Tarihi geçmişimiz elbette vardır. Dayandığımız kökenlerimiz ve mensubiyetlerimiz var mesela Medlere, Mitaniilere, Gutilere ve Sümerler'e kadar gidebiliriz. Bunlar elbette mitolojik yaklaşımlar da barındırabilir. Bu sayılan devletlerin hepsinin Kürt devleti olduğunu söyleyebiliriz. Bir insan eğer geçmişi ile gurur duyuyorsa ona güçlü bir şekilde sahip çıkma duygusu da oluşur. Geçmişiniz yoksa geleceğiniz de olmaz. Geçmişe dayanarak geleceğe yol alma fikri size güç verir. Bu bir hak olarak algılanmalı bu hakka karşı çıkıldığında sizde radikal eğilimler veya mücadeleler ortaya çıkar Yüksek perdeden dile getirmem ama

tarihsel bağları özelimde bir yeri ve değeri her zaman vardır. Tarihsel bağlarımız etkinlik olarak bizi var eden bir olgudur bu durum kimlik oluşturmada bize bir dayanak oluşturur. Tarihsel bağlar aslında Kürt kimliğinin genetik aktarımına da vesile olur (Farac, 47, E).”

Kürtler hakkındaki ilk bilgilere M.Ö. 3000 yılında bir kil tablette rastlanıldığı düşüncesi (Jwaideh, 2020, 39) ile beraber genel olarak bu bilgilerin Arap-İslam akınları döneminde Fars ve Arap yazarların kaleme aldığı eserlerde bulunduğu bilinmektedir. Bu eserler, dokuzuncu yüzyıldan başlayarak on altıncı yüzyıla kadar uzanan bir zaman dilimini kapsar. Kürtler hakkında tarihte verilen ilk bilgi, Orta Asya’daki Yenisey Nehri yakınlarında bulunan bir mezar taşında yer alır. Bu mezar taşında “Kürt” ismine rastlanmıştır. “Kürdistan” ismini tarihte ilk kez kullanan kişinin Selçuklu Sultanı Sancar olduğu bilinir. Sultan Sancar’ın kurduğu Kürdistan eyaleti, Zağros dağlarının doğusunda Hemedan, Dinvar ve Kirmanşah vilayetlerini, batısında ise Şehrizur ve Sincar vilayetlerini içine alacak şekilde sınırlanmıştır (Nikitin, 2013). Bu konuda Minorsky Kürt kelimesi ile coğrafi bir bağ kurarak Kürtlerin tarihi ve kökeni hakkında çıkarımlarda bulunur: M.Ö. 2000 yılına tarihlenen iki Sümer yazı taşı, Thureau-Dangin tarafından incelenmiştir ve bu taşlarda “Kar-da-ka” adında bir bölgenin ismine rastlanmıştır. Bu bölge, Driver’in Van Gölü’nün güneyinde belirttiği "Su Kabilesi"nin yanında yer almaktadır. Şerefnâme, Bitlis bölgesinde bir "Süy Kalesi"nden bahsetmektedir. Bu yazıtların tarihinden bin yıl sonra, Tiglath Pileser “Kur-ti-e” kavmiyle Azu dağlarında savaşmıştır. Driver, bu bölgenin bugünkü Hazo (Sasun) olduğunu düşünmektedir. Ancak “Kur-ti-e” okunuşunun kesinliği konusunda bir belirsizlik vardır. Herodot’un eserlerinde M.Ö. V. Asır’da bu isme benzer bir isim geçmemektedir. Xenophon’un “On binlerin Geri Dönüşü” (M.Ö.401-400) adlı eseri, Karduhların tanınmasına yol açmıştır. Bu kavim, “Kentrites” (Bohtân) ırmağının doğusunda yaşamaktaydı. Daha sonraki dönemlerde, bu isim sürekli olarak Dicle Nehri’nin solunda, Cudi Dağı yakınlarındaki bölgeye verilmiştir ve klasik eserlerde bu isim “Korduene” şeklini almıştır. Arâmiler bu bölgeye Bes-Kardü, günümüzdeki Cazirat kasabasında ise Kardü Gâzartası adını vermişlerdir. Ermeniler Kordu, Araplar ise Bâkardâ (Karday) ismini kullanmışlardır. Xenophon döneminde Dicle’nin kuzeyinde, ana topluluktan ayrılmış bir İranî kabileyi bulmak beklenmedik bir durum olmasa da, Karduhların etnik özellikleri hakkında bir karar vermek için genellikle isimlerine dayanılır. Bu ismin Sâmî dillerindeki karşılıkları da mevcuttur. (Örneğin Akkad-Asur dilinde Kardü “güçlü, kahraman” anlamına gelirken, Karadu “güçlü olmak” anlamına gelir). Ayrıca bu isim, Haldi kabilesinin adıyla da

ses benzerliği gösterir: bu kabile genellikle Asuri kökenli Urartu veya Uraştu ismiyle bilinir. Karduhlar, ister Samilere, ister yerli ırklara bağlı olsunlar, eski Karduhların yaşadığı bölge bugün Kürtlerin ana yaşam alanlarından biridir. Bu nedenle, Karduhların aslında Kürtler olduğu sonucuna varılmıştır (Minorsky, 1988, 3-6).

Günümüzde bazı Kürt entelektüellerinin kendilerinin Medlerden geldiklerini ileri sürmelerine rağmen, Medlerin siyasi arenada gözöktüğu dönemden Kürtlerin (Cyrtii) ilk gözlemlendiği zaman arasındaki büyük zamansal boşluk nedeniyle bu iddiayı ispatlayacak yeterli delil olmadığını belirten Bruinessen'e göre bu iddianın temelsiz olduğu vurgulanmaktadır (Bruinessen, 2018).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere; Kürtlerin kökeni hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Kürtlerin kökeninin Ermenilere, Farslara veya Türklere dayandığına dair görüşler olduğu gibi, Anadolu ve Mezopotamya'da farklı dönemlerde yaşamış olan Elam, Sümer, Hatti/Hitit, Kasit, Guti, Mittani, Hurri, Urartu, Med, Luwi, Pala, Mışki, Lulubi gibi çok çeşitli kavimlere dayandığına dair görüşler de mevcuttur. Ancak, bu kavimlerin Kürt olduğunu kesin olarak kanıtlayan belgeler bulunmamaktadır. Mevcut tarihi veriler, bu isimlerle anılan uygarlıkların bu coğrafyada yaşadıklarını belgelemektedir. Binlerce yıl boyunca var olmuş olan bu uygarlıklar, defalarca isim değişikliğine uğrayarak günümüze ulaşmışlardır. Bu nedenle, bugünkü Kürt ismiyle beş bin yıl öncesinden bir kanıt bulmak zordur. Neolitik devrimi ve Mezopotamya kültürünü Kürtlerle başlatmak ve Kürtlere mal etmek, bazı Kürt kaynaklarının varsayımına dayanmaktadır. Ancak, bu bulguların bu coğrafyada bulunması, bunların mutlaka Kürtlere ait olduğunu kanıtlamaz. Binlerce yıllık tarihe bakıldığında, aynı bölgede farklı uygarlıkların da yaşadığı görölmektedir. Sonuç olarak, Kürtler, Ortadoğu'nun en eski halklarından biridir. Tarih boyunca, Kürtlerin kökeni gibi her kültürün kökeni belirsizleşir ve varsayımlar ve teoriler çeşitlenir. Bu belirsizlikler nedeniyle, diğer milliyetçiler gibi Kürt milliyetçileri de tarih öncesine uzanan görkemli kurgular icat etmektedir. Aslında, Kürtler için de diğerleri gibi saf ve net bir kökenden söz etmek imkânsızdır. Mezopotamya, belirsiz pek çok kavmin birbiriyle karıştığı bir potadır. Ünlü Kürdolog Kemal Burkay'ın ifadeleri de bu savı destekler niteliktedir:

“Bugünkü çağdaş ulusların hiçbirisi saf bir ırkın ya da soyun ürünü değildir. Tarih boyunca soylar, farklı halklarla karışmış, kaynaşmış ve belli yurtlar üzerinde çağdaş

uluslar doğmuştur. Bu durum Kürtler için de böyledir. Bu anlamıyla Kürtler için tek bir ortak atadan söz etmek mümkün değildir”(Kınsün, 2021, 83).

Etnik bir zümrenin kökeni hakkında en belirleyici ve önemli göstergelerden biri dildir. Bu bakımdan bir değerlendirme yapıldığında Kürtçenin Farsça ile olan benzerliği, bu dili konuşanların Farslarla aynı kökten gelmiş olmaları ihtimalini de kuvvetlendirmektedir (Onay, 2016, 108-109).

Tarih yazıcılığın tarafgir yapısından dolayı diğer tüm etnik unsurlar gibi Kürtlerin kökeni hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, bu konuda farklı teoriler öne sürülmektedir. Yukarıda yapılan tüm değerlendirmelerin ışığında en yaygın teorinin, Kürtlerin İran kökenli bir topluluk olduğu ve Zagros Dağları'ndan Anadolu'ya ve Mezopotamya'ya yayılmış olmalarıdır. Nesnel bir yaklaşımla bakıldığında reddiyeci bir anlayıştan ziyade kökenine bakılmaksızın her ulusun, her milletin ve her etnik kimliğin varlığını devam ettirme hakkının olduğu, karşılıklı inkâr zemini yaratmanın radikal unsurlar için altyapı oluşturduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Kürt kimliği olgusu tarihsel bağ kurma esası doğrultusunda kimlik inşası, etnik terör ve din ilişkiselliği konusu çalışmamızın ana sacayaklarını oluşturan önemli kavramlardandır. Tarihsel süreçte ortaya çıkan temel sorunların altında yatan etmenlerin daha doğru ifade edilebilmesi için bu unsurlara bağlamdan kopmadan değinilmekte fayda bulunmaktadır. Bu bağlamda görüşmeciler üzerinde yapılan analiz sonucunda etnik kimlik ile tarihsel bir bağ kurma çabasına giren ve bu konuda belli başlı bir bilince sahip olan bireylerin radikalleşme eğilimlerinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Değerlendirme

Çalışmamızın bu kısmında kolektif etnik kimlik oluşturma çabaları ve metodolojilerinin bir ögesi olan “Tarihsel Bağ Kurma Çabası”, olgusu sosyal inşacılık ve sosyal kimlik teorileri perspektifinden incelenmiştir. Etnik radikalleşme süreçlerinde "Tarihsel Bağ Kurma Çabası " kavramının rolü, kimlik inşası ve toplumsal dinamikler bağlamında derinlemesine analiz edilmeye çalışılmış bu kavram “Toplumsal Hafızanın Etnik Kimlik Yansımaları: Tarihsel Bağ Kurma” söz öbeği ile kavramsallaştırılmıştır. Elde edilen bilgiler ve katılımcı grubundan edinilen görüşler ışığında, bu ayrımın etnik kimliklerin radikalleşmesinde ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesinde temel bir

mekanizma olduğunu, etnik kimlikle tarihsel bağ kurma çabasının radikalleşme eğilimlerini arttırdığını göstermektedir.

Tarihsel bağ kurma çabaları, etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve sosyal kimlik kuramları ışığında değerlendirildiğinde, etnik grupların kolektif kimliklerini güçlendirme ve kendi hikayelerini yeniden inşa etme süreçlerinde kritik bir rol oynadığı görülmektedir. Bu bağlamda, tarihsel bağ kurma, etnik grupların geçmişte yaşadıkları olaylar ve deneyimler üzerinden ortak bir kimlik ve aidiyet duygusu oluşturma çabalarını ifade eder. Sosyal inşacılık teorisi, kimliklerin ve anlamların sosyal etkileşimler yoluyla inşa edildiğini vurgularken, bu süreçte görüşmecilerin büyük birçoğunun etnik kimlikleri hakkında tarihsel bilgiye sahip oldukları, anlatıların ve sembollerin nasıl kullanıldığını bildikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda görüşmeciler çoğunlukla etnik kökenlerinin çok uzun bir geçmişe sahip olduğunu; Med, Guti, Mezopotamya gibi uygarlıklarla tarihsel bağ kurdukları tespit edilmiştir.

Etnik radikalleşme, bir grubun kimliğini koruma ve güçlendirme çabalarının, zamanla daha radikal ve ayrımcı bir söyleme dönüşmesi sürecini ifade eder. Bu süreçte, tarihsel bağ kurma çabaları, grubun maruz kaldığı tarihsel travmaların, mağduriyet anlatılarının ve direniş hikayelerinin sürekli olarak yeniden üretilmesiyle şekillenir. Böylece, grup üyeleri arasında güçlü bir kolektif kimlik ve aidiyet duygusu pekiştirilir. Cumhuriyet döneminde Türk ulus inşa sürecinde yapılan asimilasyon faaliyetlerinin daha sonraki süreçlerde paradoksal olarak ters teptiği tespit edilmiş, bu uygulamalar sonucunda etnik kimlikle bağ kurma sürecinin güçlendiği tespit edilmiştir.

Sosyal kimlik kuramı, bireylerin kendi kimliklerini, ait oldukları grupların özellikleri ve normları üzerinden tanımladıklarını öne sürer. Bu çerçevede, tarihsel bağ kurma çabaları, grup üyelerinin geçmişteki ortak deneyimlerine dayalı olarak kolektif bir kimlik oluşturma ve bu kimliği sürekli olarak yeniden üretme sürecidir. Bu süreç, grup içi dayanışmayı artırırken, dış gruplara karşı ayrımcılık ve ötekileştirme eğilimlerini de besleyebilir. Daha çok baskın üst kimlik mensuplarının bu tür bir ayrımcılık durumlarını körüklediği tespit edilmiştir.

Araştırmamızın anlatıları, etnik grupların tarihsel bağ kurma çabalarının, sosyal kimliklerinin güçlenmesine ve radikalleşme süreçlerine nasıl katkıda bulunduğunu göstermektedir. Etnik gruplar, kendi tarihsel anlatılarını ve sembollerini kullanarak kolektif

bir kimlik inşa ederken, bu kimliğin korunması ve güçlendirilmesi için çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejiler, zamanla daha radikal ve ayrımcı bir söyleme dönüşerek, grubun kimliğini tehdit altında hissettiği durumlarda daha da güçlenebilir. Bu açıdan elde edilen bilgiler doğrultusunda etnik olarak tarihsel bilgiye sahip kişilerin etnik bilinçlerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların etnik radikalleşmenin sosyal inşasında "tarihsel bağ kurma" eğiliminin güçlü bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Farac'ın "geçmişe dayanarak geleceğe yol alma" ifadesi, bireylerin tarihsel deneyimlerinden güç alarak kimliklerini ve varlıklarını geleceğe taşıma arzusunu ifade ederken, bu süreçte geçmişin, geleceği belirleyen bir temel olarak görüldüğünü vurgulamaktadır. Bu durum, toplumsal belleğin ve tarihsel deneyimlerin, etnik kimlik inşasında güçlü bir motivasyon kaynağı olduğunu gösterir. Haymatlos'un "etnik kimlikle tarihsel bağ kişinin var olma savaşıdır" ifadesi, tarihsel bağların, bireyin varoluşunu sürdürebilmesi için hayati bir öneme sahip olduğunu ve bu bağların bireyin kimlik arayışında kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu kavram, bireylerin ve toplulukların tarihsel kökenlerine sıkı sıkıya bağlı kalarak, radikalleşme sürecinde bu kökenleri bir tür direnç noktası olarak kullanma eğiliminde olduklarını yansıtır. Fanon'un "yasağın kışkırtıcılığı" kavramı, geçmişte yaşanan yasaklar, baskılar ve travmaların, bireylerin kimlik arayışını daha da derinleştirdiğini ve tarihsel bağların inşasında bu deneyimlerin merkezi bir yer tuttuğunu vurgular. Bu bağlamda, baskı ve yasakların, bireyleri ve toplulukları tarihsel kökenlerine daha sıkı sarılmaya iten kışkırtıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Hıfzullah'ın "ağaç gibi köküne bağlı" ifadesi, bireylerin köklerine, yani tarihsel ve kültürel miraslarına duydukları güçlü bağlılığı ifade eder. Bu bağlılık, bireylerin ve toplulukların kimliklerini inşa ederken, geçmişe dönük bir referans noktası olarak tarihsel bağları nasıl kullandıklarını gösterir. Bu süreçte, tarihsel bağlar, sadece bir aidiyet duygusu yaratmakla kalmaz, aynı zamanda bu aidiyetin sürekliliğini sağlamak adına bir kimlik koruma mekanizması olarak işlev görür. Gernaz'ın "biz buradaydık" ifadesi, tarihsel bağların, toplulukların varlığını ve sürekliliğini kanıtlamak adına kullandıkları bir ifade olarak karşımıza çıkar. Bu, bireylerin ve toplulukların geçmişteki varoluşlarını bugüne taşıyarak, hem kendilerini hem de kimliklerini tarihsel bir süreklilik içinde konumlandırma çabalarını yansıtır. Bu kavram, bireylerin etnik kimliklerini tarihsel bir bağlamda yerleştirerek, bu kimliği daha da pekiştirme eğiliminde olduklarını gösterir. Şano'nun "bağ kurarken düşman aramam" ifadesi ise, tarihsel bağların kurulmasında düşmanlık yerine olumlu bir aidiyet duygusunun öne çıkarılabileceğini vurgular. Bu, tarihsel bağların, sadece çatışma ve ötekileştirme üzerinden

değil, aynı zamanda birliktelik ve toplumsal dayanışma üzerinden de inşa edilebileceğine işaret eder.

Elde edilen bilgiler doğrultusunda etnik kimlik inşasında tarihsel bağların, bireylerin kimliklerini şekillendirmede ve radikalleşme süreçlerini anlamada önemli derecede etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Tarihsel bağlar, hem bir aidiyet duygusunun temeli olarak işlev görmek hem de bireylerin ve toplulukların kimliklerini geleceğe taşıma arzusunu beslemektedir. Bu bağlamda, tarihsel bağ kurma, sadece bireysel kimliklerin inşasında değil, aynı zamanda kolektif kimliklerin ve toplumsal hafızanın sürdürülmesinde de merkezi bir rol oynamaktadır. Bu süreç, etnik radikalleşmenin sosyal inşasında, geçmişin nasıl hatırlandığı ve bugüne nasıl taşındığına dair bizlere mühim bilgiler sağlamaktadır.

Elde edilen verilerden hareketle, katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, parti üyelikleri, kendilerini tanımlamaları, din anlayışları ve etnik kimlik dağılımları gibi demografik ve sosyal özellikleri arasında belirgin benzerlikler ve farklılıklar gözlemlenebilir. Bu analiz, katılımcıların kimlik inşa süreçlerindeki tutumlarını ve yaklaşımlarını etkileyen faktörleri anlamaya yönelik bir bakış açısı sunar.

Benzerlikler

Tarihsel Bilinç ve Etnik Kimlik İnşası: Çoğu katılımcı, etnik kimlik inşasında tarihsel bilincin önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu durum, katılımcıların yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyinden bağımsız olarak, tarihsel bilinci etnik kimliklerini güçlendirme aracı olarak kullandığını göstermektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı, tarihsel bağlar kurarak kimliklerini inşa etme çabasında olduklarını belirtmiştir. Bu, toplumsal hafızanın etnik kimlik inşasındaki önemini vurgulayan bir benzerliktir.

- ❖ Resmi Tarih Anlatısına Karşı Direnç: Katılımcıların çoğu, resmi tarih anlatısına karşı bir direnç göstermekte ve kendi etnik kimliklerini alternatif tarih kaynaklarından öğrenmeye çalışmaktadır. Bu durum, özellikle Kürt kimliği ile ilgili olarak resmi tarihin yeterli ve objektif olmadığını düşünen katılımcılar arasında yaygındır.
- ❖ Radikalleşme Eğilimleri: Etnik kimlik ve tarihsel bağ kurma sürecinde radikalleşme eğilimlerinin özellikle tarihsel baskı ve travmalarla ilişkilendirildiği gözlemlenmektedir. Çoğu katılımcı, geçmişte yaşanan adaletsizlikler ve baskılar nedeniyle kimlik inşa süreçlerinde daha radikal bir tutum sergilemektedir.

- ❖ **Kimlik Dayanışması ve Hak Arayışı:** Katılımcıların büyük bir bölümü, tarihsel bilinçle birlikte kimlik dayanışmasını vurgulamaktadır. Kimlik inşası sürecinde, geçmişe dayanan hak arayışlarının ve kimlik dayanışmasının önemli bir rol oynadığı ortak bir eğilim olarak ortaya çıkmaktadır.

Farklılıklar

- ❖ **Yaş ve Radikalleşme Eğilimleri:** Yaş faktörü, radikalleşme eğilimlerinde belirgin bir fark yaratmaktadır. Genç katılımcılar, tarihsel bağ kurma sürecinde daha radikal ve aktif bir kimlik inşası süreci yaşarken, daha yaşlı katılımcılar bu süreci daha olgun ve tarihsel derslerle dolu bir şekilde değerlendirme eğilimindedir.

Örneğin, Daren (47, E) gibi daha yaşlı katılımcılar, tarihsel olayları radikalleşme sürecinde bir bilinç aracı olarak kullanırken, genç katılımcılar, daha doğrudan ve aktivist bir tutum benimsemektedir.

- ❖ **Cinsiyet ve Tarihsel Bağ Kurma:** Cinsiyet farklılıkları, tarihsel bağ kurma sürecinde belirgin bir etki yaratmamış gibi görünse de, bazı kadın katılımcılar, kimlik inşasında duygusal ve toplumsal boyutlara daha fazla vurgu yapmaktadır. Menesa (35, K) gibi kadın katılımcılar, tarihsel bağlar kurarken toplumsal normlara ve cinsiyet rolleriyle ilgili deneyimlere de değinmektedir.
- ❖ **Eğitim Düzeyi ve Bilinçlilik:** Eğitim düzeyi, tarihsel bilinç düzeyini ve kimlik inşası süreçlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Daha yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılar, tarihsel bilinci daha sofistike bir şekilde yorumlayıp, bu bilinci kimlik inşasında daha analitik ve eleştirel bir şekilde kullanmaktadır. Haymatlos (44, E) gibi yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılar, tarihsel bilgiye daha fazla erişim sağlamak ve bu bilgiyi kimlik inşasında kullanırken daha derinlemesine bir analiz yapmaktadır.
- ❖ **Parti Üyelikleri ve İdeolojik Yaklaşımlar:** Katılımcıların parti üyelikleri, tarihsel bilinç ve kimlik inşasında belirleyici bir faktör olmuştur. Belirli siyasi partilere üye olan katılımcılar, resmi tarih anlatılarına karşı daha eleştirel bir tutum sergilemekte ve kendi ideolojik bakış açılarına uygun bir kimlik inşası süreci izlemektedir. Parti üyelikleri, katılımcıların tarihsel olayları ve etnik kimlik inşası süreçlerini nasıl yorumladıkları üzerinde etkili olmuş ve bu durum, radikalleşme eğilimleri ile doğrudan bağlantılı hale gelmiştir.

- ❖ **Din Anlayışları ve Etnik Kimlik:** Din anlayışları, katılımcıların etnik kimlik inşası süreçlerinde farklı yorumlara yol açmıştır. Dinini güçlü bir kimlik unsuru olarak gören katılımcılar, etnik kimlik inşasında dini değerleri ön planda tutarken, daha seküler bir yaklaşım benimseyen katılımcılar, etnik kimliği tarihsel ve kültürel boyutlarla ilişkilendirmektedir. Fanon (38, E) gibi seküler katılımcılar, dini unsurları etnik kimlik inşasında daha geri planda tutarken, bazı katılımcılar dini kimliğin etnik kimlik inşasında belirleyici bir rol oynadığını savunmaktadır.

Toplumsal Hafızanın Etnik Kimlik Yansımaları: Tarihsel Bağ Kurma başlığı altında, katılımcıların tarihsel bağ kurma süreçlerindeki tutumları ve kimlik inşa süreçlerine bakarak, belirli katılımcı tipleri tespit edilebilir. Bu tipleştirme, katılımcıların tarihsel bilinç, radikalleşme eğilimleri, resmi tarih anlatılarına karşı duruşları ve mitolojik anlatılarla ilişkileri gibi faktörlere dayandırılarak yapılabilir.

Tarihsel Bilinçli ve Kimlik İnşasında Güçlü: Bu tip katılımcılar, tarihsel bilinçleri yüksek, kendi etnik kimlikleri konusunda derin bilgi sahibi ve bu bilinci kimlik inşa süreçlerinde aktif olarak kullanan bireylerdir. Tarihsel bilincin, onların kimliklerini daha güçlü ve köklü bir şekilde inşa etmelerinde önemli bir rol oynadığını belirtirler.

- ❖ **Gernaz (44, E):** Gernaz, Kürtlerin tarihsel süreçteki varlıklarını bilmenin, kimlik inşasında nasıl özgüven sağladığını vurgulayan bir katılımcıdır. Bu tür katılımcılar, tarihsel bilinçlerinin kimliklerini güçlendirdiğini ve onların kendilerini daha sağlam bir zemine oturttuklarını düşünmektedir.

Resmi İdeolojiye Karşı Dirençli ve Alternatif Tarih Savunucusu: Bu katılımcılar, resmi tarih anlatılarına karşı bir direnç geliştirmiş ve alternatif tarih kaynaklarına yönelmiştir. Resmi ideolojinin tarih yazımını manipüle ettiğini düşünerek, kendi kimliklerini bu manipülasyonlara karşı korumak için alternatif tarih arayışına girerler. Bu süreç, onların radikalleşme eğilimlerini artırabilir.

- ❖ **Hıfzullah (38, E):** Hıfzullah, resmi tarihin manipülasyonlarına karşı kendi tarihini savunmak amacıyla alternatif kaynaklara başvuran bir katılımcıdır. Bu tür bireyler, resmi tarih anlatılarını reddeder ve kendi etnik kimliklerini alternatif anlatılar üzerinden yeniden inşa eder.

Radikalleşme Eğilimi Gösteren Tarihsel Bilinç Sahibi: Bu tip katılımcılar, tarihsel bilincin etkisiyle kimlik inşasında daha radikal bir tutum sergilerler. Geçmişte yaşanan travmalar ve baskılar, bu bireylerin radikalleşme süreçlerini tetikleyebilir. Tarihsel bağ kurma, bu katılımcılar için kimliklerini savunmada radikal bir zemine oturur.

- ❖ Fanon (38, E): Fanon, tarihsel bilinçle birlikte radikalleşme eğilimi gösteren bir katılımcıdır. Resmi tarihin reddi ve kendi kimliğini alternatif tarih kaynaklarından inşa etme çabası, onun radikal bir kimlik bilinci geliştirmesine yol açmıştır.

Tarihsel Hakikat Arayışı İçinde Olan ve Kimlik Dayanışmasına Önem Veren: Bu katılımcılar, tarihsel bağ kurma sürecinde hakikat arayışını ön planda tutar ve bu bağlamda kimlik dayanışmasını güçlendirirler. Etnik kimlik inşasında tarihsel anlatıların önemli olduğuna inanır ve bu süreçte bireyler arası dayanışmayı artırmayı hedeflerler.

- ❖ Haymatlos (44, E): Haymatlos, tarihsel bağ kurma sürecinde hakikat arayışını vurgulayan ve bu süreçte kimlik dayanışmasını güçlendiren bir katılımcıdır. Bu tür bireyler, kimlik inşasında tarihsel doğrulara ulaşmayı ve bu doğrular üzerinden toplumsal bir dayanışma geliştirmeyi amaçlar.

Mitolojik ve Tarihsel Köken Anlatılarıyla Kimlik İnşasında Romantikleştirici Yaklaşım: Bu katılımcılar, etnik kimlik inşasında mitolojik ve tarihsel köken anlatılarını ön planda tutarlar. Bu tür anlatılar, onların kimliklerini romantik bir zemine oturtmalarına yardımcı olur ve köklü bir aidiyet duygusu geliştirirler. Ancak bu yaklaşım, zaman zaman gerçekçilikten uzaklaşabilir ve mitolojik unsurları tarihsel gerçeklerle birleştirme eğilimi gösterebilir.

- ❖ Farac (47, E): Farac, Kürtlerin tarihsel kökenlerini Medler ve diğer eski uygarlıklarla ilişkilendirerek, kimlik inşasında romantik bir yaklaşım benimseyen bir katılımcıdır. Bu tür katılımcılar, tarihsel anlatıları bir aidiyet ve gurur kaynağı olarak kullanır, ancak bu süreçte mitolojik unsurlarla tarihsel gerçekleri harmanlama eğilimindedirler.

Hilmi Telci'nin 2018 yılında hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde⁸ de, PKK terör örgütünün algı yönetiminde başvurduğu temel kavramlar arasında tarihsel bağ kurma önemli bir yer tutmaktadır. Tezde, PKK terör örgütünün etnik ve tarihsel kökenlere dayanan bir algı yönetimi stratejisi izlediği belirtilmiştir. Bu strateji, PKK terör örgütünün etnik kimliği ve

⁸ Terör Örgütlerinin Algı Yönetimi Faaliyetleri, PKK Örneği

tarihsel travmaları kolektif hafızaya entegre ederek bir direniş ve kimlik inşası aracı olarak kullanmasını içermektedir. Sosyolojik açıdan bakıldığında, tarihsel bağ kurma, terör örgütlerinin algı yönetim stratejilerinde, bireylerin ve toplulukların kimliklerini, tarihsel travmalarını ve kültürel miraslarını yeniden yapılandırma ve bu bağlamda bir aidiyet duygusu oluşturma amacı taşır. Bu manada çalışmamızda elde edilen bilgiler doğrultusunda çalışma sahamızda da bu tür faaliyetlerin görüldüğü, belli olayların ajite edilerek kitlelerin hafızalarında tarihsel travmaların yaratılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Etnik kimlik ile dini aidiyet arasındaki güçlü bağ, bireylerin tarihsel travmalarını dini bir çerçevede anlamlandırmalarına ve bu süreçte dini kimliklerinin de etnik kimlikleriyle birlikte pekiştirmesine yol açar. Şırnak örneğinde olduğu gibi, hem devlet baskısı hem de Kürtçü oluşumların dayatmaları, etnik kimliği bir direniş aracı olarak öne çıkarırken, dini inançlar da bu direnişe manevi bir boyut katarak kimlik inşasını güçlendirir. Dini referanslar, tarihsel acılarla birlikte ele alındığında, bireyin kendisini bir etnik grubun parçası olarak tanımlaması, sadece kültürel değil, aynı zamanda dini bir misyon olarak da algılanır. Bu durum, dini kimliğin, etnik kimliği meşrulaştırma ve savunma sürecinde nasıl kullanıldığını ve radikalleşme eğilimlerini nasıl beslediğini gösterir. Tarihsel bağ kurma, dini öğretiler ve ritüeller aracılığıyla daha da derinleştirilir; dini ritüeller, geçmişin acılarını unutmama ve etnik kimliği koruma bilinci ile harmanlanarak, bireylerin etnik aidiyetlerini kutsal bir dava olarak görmelerine yol açabilir. Bu bağlamda, etnik radikalleşme sürecinde din, sadece bir inanç sistemi değil, aynı zamanda bir direniş ve kimlik savunma aracı olarak işlev görür. Din, tarihsel travmaların yeniden inşasında ve bu travmaların kolektif hafızada canlı tutulmasında kritik bir rol oynar, bu da bireylerin hem dini hem de etnik kimliklerine olan bağlılıklarını artırır ve radikalleşme sürecini hızlandırabilir.

Tarihsel bağ kurma çabaları, etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve sosyal kimlik kuramları bağlamında, etnik grupların kolektif kimliklerini güçlendirme ve kendi hikayelerini yeniden inşa etme süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu süreçlerin anlaşılması, etnik gruplar arasındaki çatışmaların ve radikalleşme eğilimlerinin önlenmesi ve yönetilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

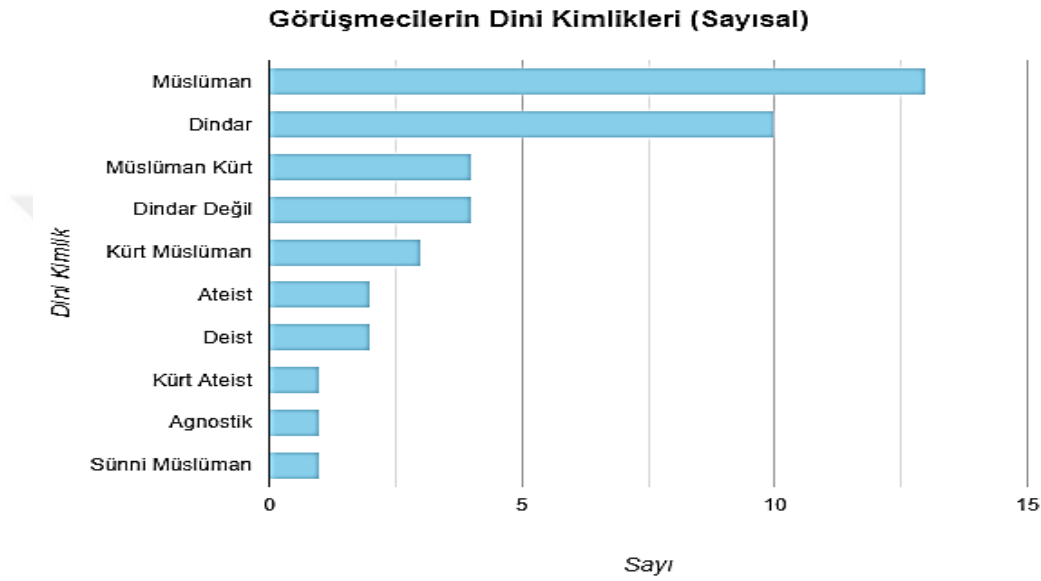
3.2.5. Radikalleşmenin Manevi Ruhü: Din, İnanç ve Kimlik

Şekil 23. Din, İnanç ve Kimlik Temalı Kelime Bulutu

Yapılan saha çalışmaları kapsamında görüşmecilere; “*Dini olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız, dini vecibelerinizi ve pratiklerinizi yerine getiriyor musunuz? Türkiye’de dinin toplum üzerindeki etkisini nasıl buluyorsunuz? Ayrıca sizce din, günümüzde geleneksel olarak kültürel düzeyde mi var olmalı yoksa etnik kimliğinizin bir parçası şeklinde yaşanmalı, ideolojinizde dinin yerini nasıl görüyorsunuz? Din, etnik kimlik oluşturma sürecinde nasıl bir rol oynar? Dinî inançlarınız ve pratikleriniz, etnik kimliğinizi etkiler mi? Dinî topluluklarınız veya ritüelleriniz, etnik kimlik oluşturma sürecinizde nasıl bir öneme sahiptir? Dinî referansların etnik radikalleşme üzerindeki etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce din Kürtlerin ulusal yapılanmaları konusunda engelleyici midir, destekleyici midir?*” şeklinde bir dizi soru yöneltilerek etnik kimliğin inşası ve radikalleşme durumlarını tespit edebilmek adına görüşmecilerin hangi durumlarda “Din, İnanç ve Kimlik ile Bağ Kurma” çabası içerisinde oldukları, “Radikalleşmenin Manevi Ruhü: Din, İnanç ve Kimlik” başlığı altında ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun yansısı Kürtlerin radikalleşme süreçlerinde mezhep ve tarikat bağlantılarının etkili olup olmadığı irdelenmeye çalışılacaktır. Elden edilen bilgiler doğrultusunda katılımcıların çoğunluğu Türkiye’de dinin toplum üzerinde hala çok etkili olduğunu, bu etkiyi daha çok dini motifli siyasetçi ve cemaatlerin kendi çıkarları doğrultusunda kullandıklarını beyan etmişlerdir. Etnik radikallik düzeyi yüksek olan katılımcıların çoğunluğu dinin kültürel olarak yaşanması gerektiğini vurgulamışlardır. Muhafazakârlık düzeyi yüksek olan katılımcıların da geneli etnik kimliğin dinin bir parçası olduğunu bu bakımdan dinin etnik kimliği muhafaza ettiğini belirtmişlerdir. Bu kesimin dini pratik ve ritüelleri daha çok yerine getirdiği de ifadelerinden anlaşılmıştır.

Ayrıca dini referansların kimi zaman halkı politize eden bir özelliğe sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Kürt etnik kimliği baskın olan katılımcıların çoğunluğu Kürt ulusal yapılanması sürecinde dini bir engel olarak gördükleri tespit edilmiştir. Yukarıdaki kelime bulutu sorulan sorular doğrultusunda görüşmecilerce en çok tekrarlanan kelimelerden oluşmaktadır. Maxquda programı ile yapılan sözcük analizinde görüşmecilerin en çok “Din, İnanç ve Kimlik” ile ilgili kullandıkları sözcüklerin sırasıyla “din, dini, etnik, kültürel, İslam” gibi sözcükler olmuştur.

Şekil 24. Katılımcı Grubu Dini Kimlik Tanımlamaları Dağılımları

Saha çalışmamıza katılan görüşmecilerin kendileri ile ilgili dini tanımlamalarının dağılımı şu şekildedir: Müslüman (13), dindar (10), Müslüman Kürt (4), Kürt Müslüman (4), Sünni Müslüman (1), deist (2), dindar değil (2), agnostik (1), ateist (2), Kürt ateist (1), cevap yok (1). Verilen cevaplardan da anlaşılacağı üzere katılımcıların büyük bir kısmının kendisini Müslüman (32) olarak tanımladığı görülmektedir. Mülakat sürecinde kendisini Kürt Müslüman olarak tanımlayan görüşmeciler dikkatimi çekmiş böyle bir tanımlamanın nedeni özellikle kendilerine sorulmuştur. Alınan geri dönüşten anlaşıldığı üzere bu görüşmecilerin tarihsel etnik kimlikleri ile sıkı bir bağ kurdukları ve onlarda Kürtlüğün İslamiyet’ten önce var olduğu düşüncesinin olduğu görülmüştür. Bu nedenle Kürt kimliğini dini kimliğe göre önceledikleri görülmüştür. Aşağıdaki görüşler iki farklı yaklaşımın çıktısı olarak ifade edilebilir.

“... eğer dindar bir insan olsaydım da yine de etnik kimliğim dinimin önüne geçerdi diye düşünüyorum (Liberte, 37, E)

“Bir Müslüman Kürt insanı olarak görüyorum kendimi. Din etnik kimliğin üstünde olup farklı gruplarla kaynaşmamızı sağlar. (Baver, 37, E)”

Türkiye’de dinin toplum üzerindeki etkisi, tarihsel, sosyolojik ve kültürel birçok faktörün bir araya gelmesiyle oldukça karmaşık ve çok yönlü bir yapıya sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşüyle birlikte başlayan modernleşme sürecinde din, devlet ile toplum arasındaki ilişkide önemli bir rol oynamıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte laiklik ilkesinin benimsenmesi, dinin kamusal alandan uzaklaştırılmasına yönelik önemli adımlar atılmasına neden olmuştur. Ancak, toplumun derinliklerinde dinin etkisi her zaman güçlü bir şekilde hissedilmiştir. Özellikle kırsal kesimlerde ve geleneksel değerlere bağlı topluluklarda din, bireylerin yaşam biçimlerini, değer yargılarını ve sosyal ilişkilerini şekillendiren önemli bir faktör olmaya devam etmektedir.

“İslam devletlerinde dinin toplum üzerindeki etkisi çok büyüktür. Özellikle siyasi anlamda daha dindar gözüken siyasetçilerin halk tarafından daha değerli görüldüğü gözlemlenmektedir (Roza, 34, K).”

“Dinin Türkiye’de toplum üzerinde inanılmaz etkisi vardır. Hangi kuruma bakarsanız gerek mezhep gerek tarikat gerekse bir cemaatten yararlandığını görürsünüz. Bu bakımdan İslamiyet’e karşı tarikat ve cemaat yapılarından dolayı insanlarda bir çelişkiye neden olmaktadır. Dogmatik olan bir din yapısı cemaat ve tarikatların elinde araçsallaştırılıyor bu da sanki farklı bir din varmış gibi algıya neden oluyor (Farac, 47, E)”

“Türkiye’de dinin toplum üzerindeki etkisi yadsınamayacak kadar gerçek hatta kültürden daha fazla etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü din insanların zaafının olduğu bir olgudur, insanlar dinle çok çabuk kandırılabilir ve dinin yönlendirici gücünü kendi çıkarları için kullandığı için bazı kitlelerce oldukça tehlikeli olabilir (Dilo, 31, K)”

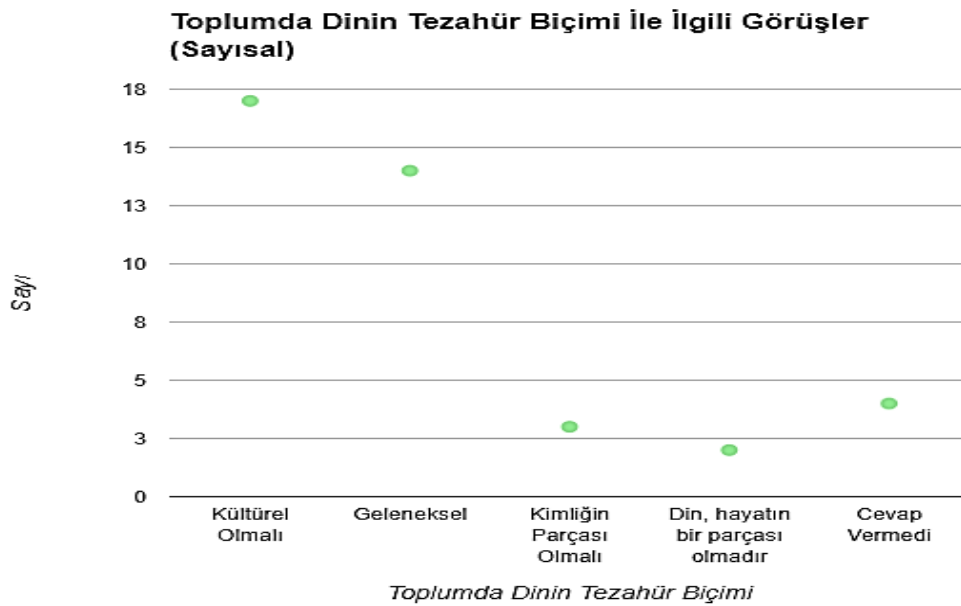
“Cumhuriyetin kuruluşunda seküler bir toplum yaratma felsefesi olsa da Türk toplumunda bunun tam olarak gerçekleştiği söylenemez. Belli grubun bu felsefede olduğu ve ona göre yaşadığı mevcuttur. Lakin büyük bir kısmının dini hassasiyetleri çok dikkat ettiği kendi hayatlarında dinin emir ve yasaklarına uygun yaşadığı gerçeğini kimse inkâr edemez. Böyle olunca dinin Türk toplumu üzerinde büyük bir etkisi vardır ve özellikle siyasi söylemlerde çok da görülmektedir. Seçim maratonunda siyasi figürlerin konuşmalarında sıkça dini argümanlar kullandıkları çoğu zamanlarda dini yapı ya da cemaatlerle poz verdiklerini biliyoruz. Marx’ın “Din Toplumun Afyonudur”

sözü elbette ki siyasiler için kullanılması gereken bir argümandır ve kullanılmaktadır.

Dinin her türlü çıkarılma amaçları için kullanılmasına karşıyım (Haymatlos, 44, E)”

Bu görüşler, dinin Türkiye'deki toplumsal yapıyı ve bireylerin yaşamlarını derinden etkilediğini ve bu etkinin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde karmaşık bir yapı sergilediğini göstermektedir. Din, bazı gruplar tarafından kendi çıkarları için kullanılabilir ve bu durum toplumsal çelişkilere yol açabilmektedir. Burada belki de son dönemlerin de etkisi ile dinin siyasetçiler tarafından da etkin bir şekilde kullanıldığı ve bu kullanımın toplumun çeşitli kesimlerinde farklı algılara neden olduğu gözlemlenmiştir.

Din, günümüzde geleneksel olarak kültürel düzeyde mi var olmalı yoksa etnik kimliğin bir parçası şeklinde mi yaşanmalı sorusu, din ve kimlik arasındaki ilişkiyi anlamak için önemli bir tartışma konusudur. Kültürel düzeyde din, toplumun ortak değerlerini, normlarını ve ritüellerini belirleyen bir unsur olarak görülürken, etnik kimliğin bir parçası olarak din, bir topluluğun kendisini diğerlerinden ayıran ve bir araya getiren temel unsurlardan biri olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, dinin bireysel ve toplumsal kimlik oluşumundaki rolü, tarihsel, coğrafi ve sosyolojik koşullara göre farklılık göstermektedir. Bu konuda görüşmecilerin de farklı yaklaşım tarzlarının olduğu görülmektedir. Genel olarak da bakıldığında görüşmecilerin üçte birinin (17) dinin kültürel düzeyde yaşanması gerektiğini beyan etmişlerdir.

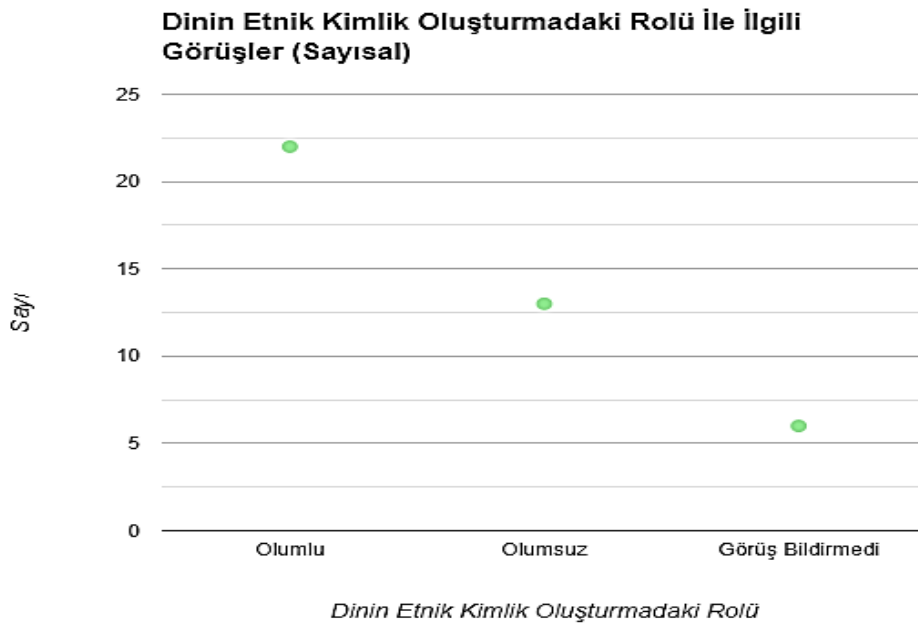

Şekil 25. Katılımcı Grubu Dini Tezahür Biçimleri Dağılımları

“Din dört duvar arasında yaşanmamalı bir hayat biçimi olarak devam ettirilmelidir. Hatta bunun için Efendimizin (s.a.v) hayatın her aşamasına aktarmamız için bize sünnetini miras bırakmıştır (Xalide,29, K).”

“Dinin kültürel bir şekilde yaşanması taraftarıyım din hayatın odağında olmamalı nihayetinde inanç bireysel bir husustur yaratıcı ve insan arasında bir olgudur (Farac, 47, E)”.

“Din geleneksel ve kültürel olarak değil etnik kimliğimizin bir parçası olmalı (Berivan, 27, K).”

Şekil 26. Katılımcı Grubu Din Etnik Kimlik İlişkisi Dağılımları

Din, etnik kimlik oluşturma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Din, ortak inançlar, değerler ve ritüeller aracılığıyla bir topluluğun üyeleri arasında güçlü bir aidiyet duygusu yaratır. Bu aidiyet duygusu, etnik kimliğin temel bileşenlerinden biridir. Ayrıca, din, bir topluluğun tarihsel belleğini, dilini, kültürünü ve geleneklerini koruyarak etnik kimliğin sürekliliğini sağlar. Kimi durumlarda bunun tam tersinin olabileceği de bilinmelidir. Bu bağlamda aşağıdaki görüşmecilerin ifadeleri her iki hususun da mümkün olabileceğini göstermektedir.

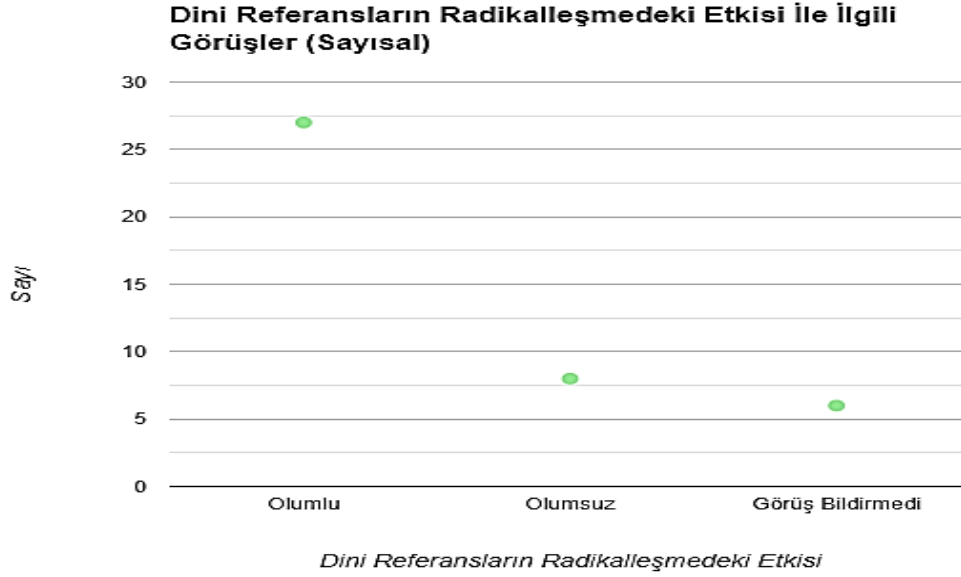
“Şahsi olarak bende çok etki yaratmadı. Yani ben özellikle liseden sonra hatta lisenin belki başına kadar dini bir takım şeylere biraz daha yakındım. Özellikle Kürt hareketi ile tanıştıktan sonra yani bırak katkı sunmayı çoğu yerde zarar verdiğini bile

düşünüyorum yani oradan kendini kurtarmayıp, o tutuculuktan kendini kurtarmayıp yerinde saymama çoğu zaman neden olmuştu. Ben tabii ki dini şöyle söyleyeyim hatta din, bizim kimliğimiz üzerinde çok şahsen dediğim gibi bir şey oluşturmadı ve olumlu bir katkısı olduğunu düşünmüyorum. Aksine yani ben şöyle söyleyeyim eğer biz Müslüman olmasaydık açık söyleyeyim yani Kürt toplumu Müslüman olmasaydı belki bugün diğer uluslar Ermeniler gibi, Rumlar gibi, Bulgarlar gibi çok daha rahat Osmanlı'dan ayrıldıktan sonra, Osmanlı dağıldıktan sonra kendi devletini kendi ulusunu çok rahat inşa edebilirdi. Yani bırak katkı sunmayı işte biz din kardeşiyiz mavrasi üzerinden gelen nokta deminden beridir anlattığım nokta yani varsın ama yoksun bana tabiisin noktası (Gernaz, 44, E).

“Hakiki manada din bana göre etnik kimliği koruyucu bir vasıf da üstlenir. Çünkü ayet ve hadisler ile sabittir ki etnik kökenin ret edilmesi ve bir insanın etnik kökeninden dolayı hor görülmesi, aşağılanması ya da o insana zulüm edilmesi yasaklanmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında aslında her etnik kökenin hak ve hukuku Allah tarafından korunmuştur. O zaman dine göre kimliği ret etmek değil o kimliğe sahip çıkmak asıl vazifemizdir. Güzellik, akıl gibi özellikler nasıl ki Allah'ın bir lütfu ise etnik köken de Allah'ın kuluna lütfudur. Kimsenin bu konuda Allah'a teşekki etme hakkı yoktur. Kedinin üstün ya da aşağı ırk görme hakkı da lüksü de yoktur. Türkiye'de inanç her ne kadar birçok konuda Türk'leri ve Kürt'leri birbirine yakınlaştırsa da (aynı peygamber, aynı kible ve Sünni olma vb.) birçok alanda da birbirinden ayırır. Özellikle Türk kesimde devletin resmi ideolojisine göre dayatılan bir din anlayışı varken Kürtler ise her ne kadar dini bilinç iyi seviyede olmasa bile daha müstakil bir din anlayışı vardır. Mezhep ayrılığı da farklılıkta önemli bir paya sahip. Devlet bu yüzden yıllarca Şafii kesime de Hanefiliği zorla kabul ettirme politikası güttü. Türkiye'de devletin diyanet kurumu aracılığıyla dayattığı/yerleştirmeye çalıştığı din anlayışı, Kürtler açısından etnik kimliği yok etme, törpüleme hatta asimile etme aracı olarak kullanılırken Türkler için ise koruyucu hatta Türk etnik kimliğini yücelten ve kutsayan bir vasıf taşıyor (Herekol Ezizan,39, E).

Gernaz, Kürt hareketi ile tanıştıktan sonra dinin Kürt kimliği üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ve hatta din kardeşliği söylemi üzerinden Kürt toplumunun uluslaşma sürecinde geri bırakıldığını vurgulamaktadır. Ona göre Kürt toplumu Müslüman olmasaydı, Ermeniler, Rumlar ve Bulgarlar gibi Osmanlı'dan ayrıldıktan sonra kendi devletini kurabileceklerdi. Buna karşılık, Herekol Ezizan, dinin etnik kimliği koruyucu bir vasıf üstlendiğini, etnik kökenin Allah tarafından korunmuş bir hak olduğunu ve bu hakka sahip çıkılması gerektiğini savunur. Ancak, Türkiye'de devletin resmi ideolojisi ile Kürtlere

dayatılan din anlayışının, Kürt etnik kimliğini yok etme aracı olarak kullanıldığını belirtirken, aynı din anlayışının Türk etnik kimliğini yücelttiğini ve koruduğunu ifade eder. Bu iki görüş, dinin etnik kimlik üzerindeki etkisinin karmaşıklığını ve dinin, farklı topluluklar için hem koruyucu hem de baskılayıcı bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

Şekil 27. Katılımcı Grubu Dini Referansların Radikalleşmeye Etki Dağılımlar

Dini referansların etnik radikalizm üzerindeki etkisi, karmaşık ve çok yönlü bir konudur. Bazı durumlarda, dini metinler ve öğretiler, şiddet ve nefretin meşrulaştırılması için yanlış yorumlanarak radikal ideolojilerin gelişmesine zemin hazırlayabilir. Ancak, dinin şiddeti teşvik ettiği iddiası, dinin karmaşıklığı ve çeşitliliği göz önüne alındığında oldukça basite indirgemeci bir yaklaşımdır. Buna rağmen kimi kişi veya grupların bunu araçsallaştırdığı da bilinen bir gerçektir.

“Din sayesinde kitleleri harekete geçirebiliyorsunuz. Örneğin cemaatlerin çokluğu ve bu cemaatlilerin yönettiği kitleleri istedikleri doğrultuda yönlendirmeleri bu etkinin bir örneğidir. Örneğin Marksist ve Lenist bir fikirle kurulmuş bir örgüt sırf kitle için çadırlarda sivil itaatsizlik adı altında çadırlarda Cuma namazı kıldırabiliyor. Din etnik kimliğimin bir parçası olabilir lakin cemaat tarzı örgütlemelerin sırf asimilasyonun bir şekli olarak etnik kimliğime zarar vermesini istemem. Şırnak’ta hendek dönemlerinde resmi olmayan bir camii imamı(şeyh) Şırnak’ta yapılan hendekleri peygamberimizin döneminde yapılan hendek savaşına benzeterek karşı tarafı müşrik olarak nitelendirerek halkı radikalleştirmiştir. (Hıfzullah, 38, E)”

“O dönemin dini kanaat önderlerinden biri (Şeyh Baki) bölgede yaşanan hendek olaylarını hutbelerde peygamberimizin döneminde yaşanan hendek olaylarıyla ilişkilendirip toplumu ve özellikle gençleri bu manada politize ederek dini siyasete alet etmekteydi. Darül harp olayını öne sürerek cumayı gitmeyen bir kesimin var olduğu da biliniyoruz, özellikle bunu radikal Kürtçüler yapmaktan çekinmiyor (Armanç, 57, E).”

“Dini referansların etnik kimlik oluşturmada etkisi oldukça fazladır. Din korkutma amaçlı veya toplumu dizayn etme amaçlı bir şekilde kullandığında insanların etnik radikalleşme ihtimalleri de artmaktadır. Kendini din âlimi olarak gören bazı şahıslar toplumu şekillendirmek için ya da toplumu başka bir topluluğa karşı öfkeliendirmek için dini sürekli kullanmışlardır. Bu durum da toplum üzerinde sürekli bir etki bırakmıştır buradaki âlimler genel olarak ‘zulme destek verenler zalimdir’ şeklinde fetvalar vermektedirler bu da etnik bir bilinç oluşturma da yönlendirici bir etkiye sahiptir (Demokrat, 42, E).”

“Ancak din sivil Cuma örneğinde olduğu gibi kullanılabilir. Toptan toplumun dini değerlerini ret etmemek gerekir. Dönüştürmek gerekir. Taziyelerde erkek ve kadınlar ayrı yerlerde toplanırdı. Mensubu olduğum parti kadınların erkeklerin olduğu taziye yerlerine giderek taziyede bulundu. Yok saymadı kendine ve ihtiyaçlarına göre şekillendirdi (Cemil, 44, E).”

Katılımcıların ifadeleri, dinin hem etnik kimlik inşasında bir araç olarak kullanıldığını hem de radikalizmi besleyen bir unsur haline geldiğini ortaya koymaktadır. Hıfzullah ve Armanç'ın anlatıları, dinin, özellikle hendek olayları sırasında, tarihsel ve dini referanslar üzerinden etnik çatışmayı meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Dinî figürlerin ve cemaat liderlerinin, peygamberimizin dönemi ile güncel olaylar arasında paralellik kurarak, toplumu mobilize etmeleri ve etnik radikalleşmeye zemin hazırlamaları, dinin etnik kimlik üzerinde nasıl bir güç aracı olarak işlev gördüğünü açığa çıkarmaktadır. Demokrat'ın vurguladığı gibi, dinin korkutma ve toplumu dizayn etme amacıyla kullanılması, etnik bilinç oluşturma sürecinde manipülatif bir etki yaratmaktadır. Aynı zamanda, Cemil'in ifadesi, dinin sadece bir ayrışma aracı değil, dönüştürülebilir ve yeniden şekillendirilebilir bir kimlik unsuru olarak da ele alınabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, etnik kimlik ve din arasındaki ilişki, hem bireylerin hem de toplulukların radikalleşme süreçlerini besleyen ve şekillendiren bir dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Din, etnik kimliği güçlendiren bir unsur olduğu kadar, toplumsal ve siyasi mobilizasyonu da sağlayan bir araç haline gelmektedir. Bu süreçte, dini referanslar ve söylemler, etnik kimliğin

radikalleşmesinde kritik bir rol oynarken, aynı zamanda kolektif kimliğin inşasında ve korunmasında da etkili olmaktadır.

Dini referansların etnik radikalizm üzerindeki etkisi, dini metinlerin ve figürlerin toplumsal bağlamda nasıl yorumlandığına ve kullanıldığına bağlıdır. Sosyolojik olarak ifade edilirse, dinin ve dini temsillerin toplumsal mobilizasyon, politikleşme, toplumsal kontrol ve dönüşüm süreçlerindeki rolü, etnik radikalizmi şekillendiren önemli bir faktördür.

Kürtlerde dinin etnik kimlik üzerinde büyük bir etkisi vardır. Kürt hareketinde din âlimlerin rolünü çok görmekteyiz. Übeydullah Nehri, Şeyh Said, Said'i Nursi, Melaye Ciziri, Şeyh Ahmede Hani gibi şahsiyetler tarihsel anlamda Kürt din bilginlerinin yeri Kürt tarihinde vardır. Gerçek anlamda din vazifesini yerine getirirse etnik kimlikle bağdaşan yönleri çoktur etnik kimlik sizin doğuştan gelen haklarınızı temsil eder. Din de bunu (doğal haklarınızı) destekler. Elinizde olmayan (ırk, aile, coğrafya, dil) özellik din korur normalde sizi ötekileştirmez. Üstünlük ancak takvadadır mesela arabın Arap olmayana üstünlüğü yoktur desturu bu açıdan önemlidir (Farac, 47, E)."

Din, Kürtlerin ulusal yapılanmaları konusunda hem engelleyici hem de destekleyici bir rol oynayabilir. Kürtlerin çoğunluğu Sünni Müslüman olmasına rağmen, Kürt kimliği dini bir kimlikten ziyade etnik ve kültürel bir kimlik olarak da görülmektedir. Ancak, bazı Kürt siyasi hareketler, dinin birleştirici gücünü kullanarak kitleleri mobilize etmeye çalışmışlardır. Öte yandan kimi görüşlere göre, ortak dini mensubiyet, Kürtlerin birlik olmasını engelleyen bir faktördür. Aşağıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, görüşmecilerin bu konuda farklı bakış açılarının olduğu görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra görüşmelerin genelinde bakıldığında Kürt kimliği konusunda daha radikal bir tutum sergileyen görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu; dinin Kürtlerin ulusal yapılanmaları konusunda engelleyici bir yönünün olduğunu ifade ettikleri tespit edilmiştir.

"Etnik radikalleşme ve etnik bilinç, ilk olarak medreselerde başladı ve buradan yayıldı. Şeyh Sait, Şeyh Ubeydullah Nehri, Şeyh Abdulsalam Barzani, Şeyh Mahmut Berzenci, Molla Mustafa Barzani gibi ilk ulusalcılar aynı zamanda birer dinî liderdi. Dolayısıyla din, ilk başlarda ulusal yapılanmanın inşasında daha çok destekleyiciydi diyebilirim. Kürtlerin mücadele ettikleri kesimlerin de aynı dinden olması, dinin kurtarıcı rolünü elinden aldı (Fanon, 38, E)."

“Din Kürtlerin ulusal yapılanmaları ve mücadelesinde hem destekleyici hem de engelleyici dönemleri vardır. Cumhuriyetin erken döneminde baş gösteren Kürt yapılanması ve mücadelelerinde dinin destekleyici ve olumlu etkisi olduğu görülüyor. Lakin 1980 sonrasında başlayan yapılanmalarda dinin engelleyici bir alan olarak grldğı ve dine farklı bir perspektiften bakıldığı da ortadadır. Önceleri dilim (etnik olarak) ve dinim benim için vazgeçilmezdir anlayışı hkimken sonrasında Marxsist-Leninist çizgide gelişen sol kökenli yapılarda dinin bu vazgeçilmez unsurlar arasında görülmediği hatta çıkarıldığı malumdur. Kürtler arasında bu ayırmadan dolayı farklı zamanlarda bilhassa 1990’lı yıllarda şiddet eylemlerinin yařandđı ve birbirlerine zarar verildiği de açıktır. Bu durum şiddet derecesinde olmasa da Kürtleri temsil ettikleri iddiasında olan siyasi parti ve yapılarda devam etmektedir (Haymatlos, 44, E).

“Kürtlerin ulusal yapılanma konusunda bu kadar geri kalması, ulusal yapılarını daha kurmamalarının bir ulus devlet olmamalarının en büyük nedenlerinden birisinin din olduğunu düşünüyorum. Fransız ihtilali ve I. Dünya Savaşı ile beraber ulusların kendi ulus devletlerini kurmak için çabaladıkları ancak o tarihlerde ortak din olgusu, halifelik makamının kurulması gibi kavramlarla din olgusu Kürtlerde ulus bilincinin önüne geçmiştir (Farac, 47, E).”

“Din Kürtlerin ruhsal bütünleşmesi açısından kesinlikle bir engel değildir.... yani din ulusal bütünlük için toplumu bir arada tutan bir harçtır bu açıdan dini bir avantaj olarak görmekteyim (Arma, 57, E).

Katılımcılardan Fanon, dinin Kürt ulusal bilincinin ilk tohumlarının atıldığı medreselerde merkezi bir rol oynadığını ve dinî liderlerin ulusalcılık hareketinin öncüsü olduklarını belirtmektedir. Ancak, dinin kurtarıcı rolünün, karşı tarafın da aynı dini paylaşıyor olması nedeniyle zamanla zayıfladığını ifade etmektedir. Haymatlos ise dinin Kürt ulusal hareketleri üzerindeki etkisinin zaman içinde değiştiğini, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde destekleyici bir unsur olan dinin, 1980 sonrasında sol ideolojilerin etkisiyle bir engel olarak görülmeye başladığını dile getirmektedir. Farac, Kürtlerin ulus-devlet kurma sürecinde geri kalmalarının en büyük sebeplerinden birinin, dinin ulusal bilinç önünde engelleyici bir rol oynaması olduğunu savunurken, Arma ise dini, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan bir harç olarak değerlendirerek, ulusal birlik açısından bir avantaj olarak görmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların ifadeleri, dinin Kürt etnik kimliği inşasında hem birleştirici hem de ayırıştırıcı bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Din, tarihsel olarak Kürtler arasında kolektif bir kimlik oluşturma sürecinde önemli bir unsur olarak yer almış,

ancak zamanla bu rolü farklı ideolojik ve siyasi dinamikler tarafından yeniden şekillendirilmiştir.

Her toplum, kendi varlık alanını yaratma çabası içindedir ve bu süreçte din, özel bir konumda bulunur (Berger - Luckman, 2008, 29). Bu bağlamda etnik kimlik oluşturma sürecinde dinin özel ve önemli bir konumunun olduğundan bahsedilebilir. Öyle ki din; etnik kimlik edinme sürecinde kimi zaman teşvik edici bir rol üstlenirken kimi zaman da engelleyici bir konuma sahiptir. Bu manada etnik kimlik edinme sürecinde ve Kürt kimliğinin oluşum ve gelişim aşamalarında dinin son derece kritik bir öneme sahip olduğu tarihsel bir gerçektir. Bu bağlamda Hıfzullah adlı görüşmecimizin beyanları; etnik kimlik oluşturmada dinin teşvik edici yönünü vurgularken; Spinoza adlı görüşmecimiz de engelleyici yönüne değinmektedir:

“Bağlı bulunduğum İslam dini güzel ahlak üzerine ve insanlığa önem veren bir değer üzerine kurulduğundan dolayı etnik kimliğime olumlu katkısı olduğunu düşünüyorum. Her ne kadar uygulamada görmesem de. Allah indinde en şerefli ve takvaca en ileri olanınızdır. Arap’ın Arap olamayana bir üstünlüğü yoktur. Arap olmayanında Arap üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Siyah derili olanın beyaz derili olanın üzerine bir üstünlüğü yoktur. Beyaz derinin de siyah üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük sadece takva iledir hadisi ve Hucurat süresi 13. Ayette geçen” Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkekler bir diğiden yarattık, tanışınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi bilmektedir, her şeyden haberdardır”. Gösteriyor ki İslam dini benim etnik kimliğime karşı değil aksine savunuyor (Hıfzullah, 38, E).”

“Dinler, belki basit tabirle, insanların yok oluş korkusunun sömürülerek etnik bir kimlik oluşturmaları için ortaya çıkan; o kimlikten olmayan herkesin daha alt bir kimliğe sahip olduğunu ve cezalandırılacağını öğütleyen propaganda araçlarıdır. Din, Kürt kimliğinin önüne geçtiği için şuan engelleyici bir rolde olduğunu düşünüyorum (Spinoza, 30, E)”

Kürt kimliği ve etnik terör arasındaki ilişkiyi anlamak için, bu iki kavramın birbirinden ayrı olarak ele alınması gerektiğini belirtmek önemlidir. Etnik kimlik, bireylerin kendilerini bir grupla özdeşleştirmeleri ve bu grupla aidiyet duygusu geliştirmeleri anlamına gelir. Etnik terör ise, genellikle bir etnik grubun politik, ekonomik veya sosyal haklarını elde etmek veya korumak amacıyla şiddet eylemlerine başvurması olarak tanımlanabilir (Byman, 1998, 152-166). Dindarlık ile etnik terör arasındaki ilişki konusunda yapılan bir çalışma, dindarlık ile terör örgütüne ve liderine güven arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu

çalışma, dindarlık arttıkça ayrımcılık algısının azaldığını ve ülkeye aidiyet duygusu ile beraber yaşama isteğinin güçlendiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, farklı etnik grupların bir arada yaşamasını mümkün kılan en önemli birleştirici faktörün aynı dine inanmak olduğu görülmüştür (Bilgiç, 2013, 114-117).

“Yaşadığım coğrafyada din bütün değerler ve ideolojik ötesi bir kavramdır. Bu kadar ayrıcalıklı ve diğer bütün değerlerden üstün olan din anlayışı hiçbir zaman etnik kimlik yapımız bu olgunun önüne geçmemiştir. Din söz konusu olduğunda bu coğrafyadaki pek çok diğer etnik gruplar gibi diğer bütün ideolojiler ve değerler bir kenara bırakılmıştır (Daren, 47, E).

Bilhassa toplumumuzda din olgusunun birleştirici ve yapıcı yönünün ağır basması etnik ayrımcı emellere sahip olan kimi grupların dikkatlerinden kaçmamaktadır. Bu bağın çözülmesi daha sonra meydana gelebilecek ayrışmanın yapı taşı niteliğindedir.

Daha önce tarihi kimi kaynaklar, MÖ 2000'li yıllardan itibaren Kürt ismine yakın halkların var olduğunu ifade etmişti. Bu kaynaklarda belirtildiğine göre, Kürtler, Hint-Avrupa kökenli Ari halklardan biridir. Kürtler, İslam'ı kabul edene kadar ataları Arilerden aldıkları geleneksel inançlarına bağlı kalmışlardır. Kürtlerin dini inançlarını belirlemek, kökenlerini belirlemekten daha zordur. Kürtçede yer alan bazı dinî terimler ve ifadeler, Kürt kültüründe yer alan bazı dinî ritüeller ve gelenekler, Kürtlerin İslam öncesi dönemde de çeşitli dinî inançlara sahip olduklarını göstermektedir. 20. yüzyılın başından itibaren, bir kısım milliyetçi Kürt aydını, Kürtlerin kökenini ve dini inançlarını yeniden tanımlamaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu aydınlar, Kürtlerin Medlerin atası olduğunu, Zerdüşt'ün Med/Kürt olduğunu, İslam'dan önce Kürtlerin Zerdüşti olduğunu ve Kürtlerin İslam öncesi dini olarak idealize edilen Yezidiliğin Zerdüştiliğe dayandığını iddia etmiştir (Izady, 2004, 245). Bu iddiaların merkezinde, oluşturulmak istenen yeni Kürt ulus kimliği için şanlı bir tarih ve kadim din yaratma düşüncesi bulunmaktadır. İddia sahipleri bu savlarının ispatı için bazı yazılı ve arkeolojik deliller ileri sürülmüştür. (Sular, 2020, 1458). Minorsky'e göre Kürtler, atalarının ilk dininin Mecusilik (Zerdüşt dininden olan) olduğuna inanmaktadırlar. Bunla beraber kimi Kürt aşiretlerin Hristiyan, kimilerinin Yezidi kimilerinin de zamanında putperest olduklarını ifade etmektedir (Minorsky, 1988, 69-71). Yine Wadie Jwaideh, Kürtçenin Kuzey lehçesi ile yazılmış, Hristiyanlığın ilk zamanlarına ışık tutan bir duanın başlangıç cümlesinin var olduğunu Minorsky'den şu şekilde aktarır:

“Saf olan aynı zamanda iyidir, saf olan aynı şekilde her şeyi bilendir, saf olan ölümsüzdür. Sen çarmıha bize duyduğun şefkat ve merhamet için çıktın” (Jwaideh, 2020, 54).

İslam’la tanışmalarından sonra Kürtlerin büyük çoğunluğunun İslam dinine geçtikleri ve mezhep olarak da Şafiiliği seçtikleri görülmektedir (Izady, 2004, 249). Kürtlerin inancına dair Şerefname’de şu bilgiler bulunmaktadır:

“Kürt topluluklarının çoğunluğu Sünni’dir ve İmam-ı Şafii -Allah’ın rahmeti üzerine olsun- mezhebine bağlıdır. İslam şeriatıyla hareket etmekte, yaratılmışların efendisi olan Hazreti Muhammed’in -onun ve büyük al ve ashabının üzerine salat ve selam olsun- sünnetine ve doğru yolu gösterici büyük halifelerin yoluna uymaya yönelmekte sağlam azimleri vardır. Bundan ötürü, bakarsın onlar, namaz, hac, zekât ve oruç gibi dinin esaslarını kendilerine öğreten İslam bilgilerinin sözlerine uyarlar; çünkü onların bu işlere büyük tutkusu ve sağlam bağlılığı vardır. Yalnız Musul ve Şam dolaylarında dolaşan Tasni, Xaldî (Haldi), Besyanî, Bohtî (bir kısmı), Mahmudî, Dımbilî gibi Kürt aşiretleri böyle değildir. Çünkü bunlar, Mervanî (Emevî) halifelerine ve zincirine bağlı olan Şeyh Adiyy bin Müsafir’in tabi ve müritlerinden olduklarını iddia eden Yezidilik mezhebine bağlı bulunmaktadır. Onların, özet olarak uydurma inançlarına göre, Musul dolaylarındaki Laleş dağında gömülü bulunan Şeyh Adiyy bin Müsafir, onların namaz ve orucunu yerine getirmeyi kendi üzerine almış ve kendilerini bu yükümlülükten kurtarmış; namaz ve orucu bırakmakla işledikleri günah karşılığında bir hesap vermeden ve ceza görmeden cennete girecekler. Onların zahirî bilginler ve İslam din bilginlerine karşı açık düşmanlıkları ve sert kinleri vardır.” (Han, 1971, 21-22)

Şerfname’deki bilgilerden de anlaşılacağı gibi genel olarak İslam dinine ve Şafii mezhebine mensup grupların yanında Yezidi olan kimi Kürtlerin olduğu ifade edilmiştir. Briunessen’e göre de tamamı Şafii ve Sünni olmasalar da Kürtlerin çoğunluğu Ortodoks Sünni ve Şafii mezhebındendir. Bunun yanında İran’da yaşayan Kürtlerin (Hanekin ve Kermanşah) büyük bir kısmı İran’ın resmi dini olan On İki İmam Şiiliğinin takipçisidir. Öte yandan kendilerini Alevi olarak ifade eden Kürtlerin mevcudiyetleri de bilinmektedir. Musul’un İran Irak sınırına yakın bölgelerinde yaşayan Yezidiler’ in yanında sayı olarak az da olsa bir kısım Süryani, Yahudi ve Hristiyan Kürt’ün bulunduğu bilinmektedir (Bruinessen, 2018, 43-47).

Gezici ise Kürt Tarihi adlı eserinde; Kürt Müslümanların büyük bir kısmının, (%85’inin) Sünni, geriye kalan kısmının (%15’lik) ise Şii ve Alevi olduğunu ifade eder.

Yazar, Türkiye ve Suriye’deki Kürt Müslümanların tamamının Sünni olduğu belirtilmiştir. Şii Kürtlerin ekseriyeti, Irak Kürdistanı’nın güneyindeki Hanekin bölgesi ile İran’ın Kirmanşah ve Horasan bölgelerinde yaşamaktadır. Kirmanşah ve Hewreman bölgelerinde, Şiilikten önemli ölçüde farklı olan ancak Türk Aleviliğine benzer Ehl-i Hak inancına sahip gruplar da bulunmaktadır. Gezici, Sünni Kürtlerin %80’inden fazlasının Şafii, geri kalanının ise Hanefi mezhebine bağlı olduğunu belirtmiştir (Gezici, 2013, 49).

Tarihsel süreç boyunca, Kürt halkı kendilerine dayatılan din ve kültürleri reddetmiş ve İslam’ı kademeli bir şekilde kabul etmiştir. Müslüman Araplarla ilk temasa geçen Kürtlerin Fars, Hilvan, Şehrazor, Cezire, Diyarbakır gibi yerlerde yaşayan aşiretler olduğu bilinmektedir. Bahsi geçen kademeli geçişin 13. Yüzyıla kadar da tam olarak gerçekleşmediği ifade edilmektedir (Jwaideh, 2020, 54). Ancak, İslam’ın kabulünden sonra bile, diğer birçok toplumda olduğu gibi Kürtlerin geleneksel inançları tamamen ortadan kalkmamıştır. Bazı Kürtler, Müslüman olmalarına rağmen, yeni inançlarını eski inançlarıyla ve coğrafyadaki diğer dinlerle birleştirerek Yezidilik, Ehl-i Hak ve kısmen Alevilik gibi yorum biçimlerini geliştirmişlerdir (Sular, 2020, 1473). Zaman içerisinde İslami unsurların etkisi ile yaşadıkları coğrafya ve bölgelere uygun olarak Kürtlerin çoğunun kendi yaşam ve toplumsal anlayışlarına uygun gördükleri ve ameli mezheplerden olan Şafii’liğe daha fazla tevessül ettikleri anlaşılmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığının 2014 yılında yaptığı “Türkiye’de Dini Hayat” adlı çalışmasında ülkemizde yaşayan kişilerin ameli mezheplerine mensup olanların sayısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Buna göre kendilerini % 99 oranında Müslüman olarak ifade edenlerin %77,5’i Hanefi, % 11,1’i Şafii ve %11,4’ü de diğer mezheplere mensuptur (Subaşı, 2014, 8). Bu bağlamda ülkemizde de Kürtler arasında görülen inanış biçimleri genel olarak benzerlik taşımaktadır. 2011 yılında Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi’nin Salih Akyürek başkanlığında Doğu ve Güneydoğu’da bulunan 19 ilde yaptığı kapsamlı saha araştırması sonucunda bölgede yaşayan 12.912.561 kişinin %55,59’u Kürtlerden oluşurken Zazaların oranı % 6,73’tür. Bu itibarla 7.178,887 kişinin Kürt, 869.083 kişinin ise Zaza olduğu tespit edilmiştir. Kürtlerin 5.457,390 (% 76,02) kişisi Şafii mezhebindeyken; 1.618,121 (% 22,54)’i Hanefi, 103.376 (% 1,44)’sı Alevidir. Zazaların ise; 536.455 (% 61,72)’i Şafii iken 183.622 (%21,12)’si Hanefi ve 149.006 (%17,14)’ünün Alevi olduğu tespit edilmiştir (Akyürek, 2011, 3-4).

Dini muhafazakârlık, bir dinin geleneksel öğretilerine ve uygulamalarına bağlı kalma eğilimidir (Erdoğan, 2004, 5-9). Bu anlayış, toplumun dini ve ahlaki değerlere dayalı olarak biçimlendirilmesini savunan bir yaklaşımdır. Bu, Allah'ın yaratılışına ve insanlar için belirlediği yolların korunmasını içerir. Ayrıca, materyalist ve pozitivist eğitim anlayışının reddedilmesini ve yerine daha dini ve ahlaki bir eğitim anlayışının benimsenmesini savunur. Bu tür bir muhafazakârlık, dini ve ahlaki değerlere dayalı bir toplum yapısının oluşturulmasını hedefler. Bu eğilim, genellikle dini mezhepler ve onun bir alt şeması olan ve daha sonra ortaya çıkan tarikatlar tarafından şekillendirilir. Dini mezhepler ve tarikatlar, bir dinin temel öğretileri ve uygulamaları konusunda farklı yorumlar geliştirmektedir (Köni - Torun, 2013, 183). Bu yorum farklılıkları, mezhepler ve tarikat yapıları arasında muhafazakârlık-reformizm ekseninde bir ayrışmaya neden olabilmektedir. Muhafazakâr mezhepler, dinin geleneksel öğretilerine ve uygulamalarına daha bağlıdır. Bu mezhepler, dinin kutsal metinlerini ve geleneklerini değişmez olarak kabul eder. Ayrıca, dini yorumda daha katı ve geleneksel bir yaklaşım benimsemektedir. Reformist mezhepler ise, dinin geleneksel öğretilerine ve uygulamalarına daha esnek bir yaklaşım sergiler. Bu mezhepler, dinin kutsal metinlerini ve geleneklerini yorumlamaya açıktır. Ayrıca, dini yorumda daha liberal ve modern bir yaklaşım benimsemektedir. Dini muhafazakârlığın mezhepsel boyutunu etkileyen faktörler şunlardır:

- ❖ Dinin kutsal metinleri ve gelenekleri: Bir dinin kutsal metinleri ve gelenekleri, dinin muhafazakârlık-reformizm ekseninde konumlandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır.
- ❖ Dinin tarihi gelişimi: Bir dinin tarihi gelişimi, o dinin muhafazakârlık-reformizm ekseninde konumlandırılmasında etkili olabilmektedir.
- ❖ Dinin toplumsal ve kültürel bağlamı: Bir dinin toplumsal ve kültürel bağlamı, o dinin muhafazakârlık-reformizm ekseninde konumlandırılmasında rol oynayabilmektedir (Bryan, 2004).

İnsanlar, farklı diller, ten renkleri, karakter özellikleri ve algı seviyeleriyle; çeşitli milletler, soylar veya kabilelere ait olarak yaratılmışlardır. Akıl yetisiyle donatılmışlar ve doğru yolu bulmaları için vahiy ile rehberlik edilmiştir. Dünyanın farklı bölgelerinde ve zaman dilimlerinde yaşayan insanların varlık, sosyal yaşam ve dini inançları, bu doğal farklılıklara bağlı olarak çeşitlilik göstermiştir (Üçer, 2017, 136). Mezhep de bu yaşanan bu farklılıkların dini boyutu olarak adlandırılabilir. Dini muhafazakârlığın mezhepsel boyutu,

dini çeşitliliği ve din-toplum ilişkilerini anlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu boyut, farklı mezheplerin ve tarikatların dini öğreti ve uygulamalarına dair anlayışımızı zenginleştirmemize yardımcı olmaktadır. Buna paralel olarak İslam tarihinde mezheplerin ve tarikatların, nasıl ve hangi şekilde tezahür ettiklerini, ne manaya geldiğini bilmekte fayda vardır.

Akaiite El-Eş'ari mezhebine mensup olan Kürtler (Kürdi, 2014, 72-73), ameli olarak İslam'ın Şafii mezhebine bağlı olan en büyük etnik gruptur (Tan, 2011, 43). Şafilik, İslami hukukun yorumunda daha muhafazakâr bir yaklaşıma sahiptir. Bu bağlamda Şafii ekolünün, geleneksel katı toplumcu özelliği ve nakli öncesinden dolayı daha Ortodoks bir çizgide yer aldığı ifade edilebilir (İmıl, 2019, 131). Bu nedenle, Kürtlerde dini muhafazakârlığın mezhepsel boyutunun, Şafililiğin etkisiyle şekillenmeye başladığı ifade edilebilir. Kürtlerin Şafililiğe yönelmesinde tarihsel-coğrafi ve sosyo-ekonomik faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Tarihsel ve coğrafi olarak bakıldığında, Kürtlerin yaşadığı bölgelerde Şafilik, İslam'ın en yaygın mezhebi olmuştur. Bu nedenle, Kürtler İslam'la tanıştıkları zaman Şafililiği daha kolay benimsemişlerdir. Sosyo-ekonomik olarak ise, Kürtlerin yaşadığı bölgelerin kırsal ve dağlık olması, Şafililiğin muhafazakâr yaklaşımının bu bölgelerde daha yaygın kabul görmesini sağlayan bir etmen olabileceğine kanaat getirilmektedir.

Kürtlerde dini muhafazakârlığın Şafilikle bağlantısı, çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi misalen, Kürtlerin çoğunluğu, İslami hukukun Şafii yorumuna göre ayin ve ibadetlerini yerine getirmektedir. Ayrıca, yine Kürtlerin büyük bir kısmı, Şafililiğin geleneksel dini öğretilerine ve geleneklerine bağlıdır. Bu öğretiler ve gelenekler, genellikle dini muhafazakârlığı da teşvik etmektedir. Mezhepsel muhafazakârlık, çoğunlukla belirli bir toplumun sosyal, kültürel ve politik dinamikleriyle etkileşim içindedir. Bu bağlamda Kürtlerde dini ve mezhepsel muhafazakârlık, Kürt toplumunun da önemli bir özelliği olma niteliğindedir. Ayrıyeten muhafazakârlık olgusu, Kürtlerin siyasi ve toplumsal yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Kürtlerde dini muhafazakârlık, ileri bölümlerde görüleceği gibi Kürt milliyetçiliğinin ve radikalleşmesinin gelişiminde de etkili olmuştur. Çeşitli dönemlerde meydana gelen ayaklanmalara liderlik eden kişilerin dini bir konum ve hüviyetlerinin olduğu görülmektedir. Ayrıca, Kürtlerde dini muhafazakârlık, Kürt kadınlarının toplumsal konumunu da etkilemektedir. Bu iki unsur Kürt ulusu inşa etme sürecinde radikal etnik grupların hedefinde olup onlara göre Kürtlerin ulusal bütünleşmelerini engellemektedir.

Bu konuda PKK terör örgütü lideri Öcalan bu tür yapılanmalara karşı net ve olumsuz bir tavır sergiler ve milli bilinç yerine ümmet bilincini toplumda yaydıkları için mezhepçiliği ortaçağ zihniyetiyle bağdaştırarak bir sömürge aracı şeklinde lanse etmektedir:

“Ortaçağdan kalan ve sömürgecilik altında ömrü zoraki olarak uzatılan bir kurum da, dincilik ve mezhepçiliktir. Ortaçağda Arap egemenliği altında gelişen, milli bilinç yerine ümmet bilincini aşıl原因 Müslümanlık dini, bölündüğü mezhepler aracılığıyla, Kürt halkını derinden parçalamıştır. Osmanlı Türk egemenliği altında da İranlılara karşı siyasi istismar konusu haline getirilen mezhepçilik, günümüze kadar halkımızı bölme ve birbirine karşı kullanma işlevini sürdürmüştür. Halkımızı çağdaş düşüncelere karşı kapalı tutan, sömürgeci ve feodal-komprador düzeni savunmaya hizmet eden, ortaçağ kalıntısı din ve dine dayanan mezhepçilik, ulusal kurtuluş mücadelesi önünde bir engeldir” (Öcalan, 1993, 107).

Genel olarak Kürtlerde dini muhafazakârlığın Şafiilikle bağlantısı, aşağıdaki şekillerde özetlenebilir:

- ❖ Kürtlerin yaşadığı bölgelerin tarihsel ve sosyo-ekonomik koşulları, Şafiiğin Kürtlerde yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur.
- ❖ Kürtlerin çoğunluğu, İslami hukukun Şafii yorumuna göre ayin ve ibadetlerini yerine getirmektedir.
- ❖ Kürtlerin büyük bir kısmı, Şafiiğin geleneksel dini öğretilerine ve geleneklerine bağlıdır.
- ❖ Bu öğretiler ve gelenekler, genellikle dini muhafazakârlığı teşvik etmektedir.
- ❖ Kürtlerde dini muhafazakârlık, Kürt toplumunun önemli bir özelliğidir.
- ❖ Bu muhafazakârlık, Kürtlerin siyasi ve toplumsal yaşamında önemli bir rol oynamaktadır.

İslami geleneğin önemli bir kolu olan ve toplum üzerinde dini manada etkili olan tarikatlar ise toplumsal hayatın önemli bir vechesi konumundadır. Tarikat kavramı; takip edilen metot, yol anlamına gelen ve tasavvufta Allah'ın inayetini ve hoşnutluğunu elde etmek için onu görüyormuşçasına ibadet etme bilincine kavuşmak adına girilen ve kendine has kaideleri olan yol, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in emirlerini ilahi aşkla harmanlayarak coşkulu bir biçimde yaşama yolu ve kişi veya kişilerin İslam'ın emir ve yasaklarını gözeterek kâmil bir mürşidin liderliğinde Allah'ın rızasını kazanmak ve Hz.

Muhammed'in ahlakı ışığında yapılan manevi yolculuk (Serinsu, 2009, 350-351) şeklinde tanımlanabilir.

Tarikatların tarihi gelişimine bakıldığında, tarikatların farklı dönemlerde farklı şekillerde ortaya çıktığı görülmektedir. İlk dönemlerde tarikatlar, daha çok zikir ve tasavvuf üzerine odaklanmaktaydı. Daha sonraki dönemlerde ise, tarikatlar, toplumda önemli bir rol oynamaya başlamış ve sosyal ve kültürel alanda da önemli etkilerde bulunmuştur. Hem dini hem de toplumsal manada önemli iki gösterge arasında olan mezhep ve tarikat kavramları Kürtlerin dini ve sosyal yapılarını anlamlandırabilmek ve üzerinde toplumsal bir analiz yapabilmek için önemli iki unsurdur.

Ortadoğu'nun en hareketli ve çok kültürlü bölgesinde yaşayan Kürtler, İslam'ı kabul ettikten sonra dinî kurumların toplumsal hayatta etkin hale getirilmesi için büyük bir çaba içerisine girmişlerdir. Cami, medrese ve tekkelerle devam eden ilmî ve ahlaki gelişim sürecine diğer Müslüman toplumlarla beraber önemli katkılarda bulunmuşlardır. Tasavvufun kurumsallaşmasıyla beraber ortaya çıkan tarikatların en kolay yayıldığı toplumlardan biri Kürt toplumudur. Bu kozmopolit yapının bir sonucu olarak Sünnî tarikatlar kadar heterodoks hareketler de Kürtler arasında yayılma imkânı bulmuştur. Bu nedenle Kadiriyye, Sühreverdiyye, Halvetiyye, Şâziliyye ve Nakşibendiyye gibi Sünnî tarikatların yanında Yezidiyye ve Kakaiyye gibi heterodoks yapıların da Kürt toplumunda yer edindiği görülmektedir (Kavak, 2020, 1196).

Etnik kimlik oluşturma sürecinde mezhep ve tarikatların rolü, Kürt toplumunda önemli bir sosyolojik olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kürtlerin tarihsel ve sosyo-ekonomik koşulları, İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte dini muhafazakârlığın Şafiilik mezhebi üzerinden şekillenmesine yol açmıştır. Mezhepler ve tarikatlar, Kürt kimliğinin inşasında yalnızca dini birer yapı olmaktan öte, sosyal ve kültürel bağların güçlendirilmesinde kritik roller üstlenmişlerdir. Bu bağlamda, Kürtlerin çoğunluğunun Şafiiliğe bağlı olması, geleneksel dini öğretilerin ve pratiklerin toplumsal dayanışmayı ve birlikteliği pekiştirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda, Kürtlerin yaşadığı coğrafyada Kadiriyye, Nakşibendiyye gibi Sünnî tarikatların yanı sıra Yezidiyye ve Kakaiyye gibi heterodoks yapıların varlığı, Kürt toplumunun dini ve kültürel çeşitliliğini ortaya koymakta ve bu çeşitlilik, etnik kimlik inşasında dinin ve mezheplerin ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla, Kürtlerin dini muhafazakârlıkları ve mezhepsel aidiyetleri, etnik kimliklerinin inşasında

merkezi bir rol oynarken, bu aidiyetler aynı zamanda toplumsal dayanışmanın ve kültürel sürekliliğin de temelini oluşturmaktadır.

“Din Kürtlerin ruhsal bütünleşmesi açısından kesinlikle bir engel değildir. Mir Muhammed’in danışmanı dönemin politik çatışmalar sürecinde dini kanaat önderlerinin verdiği padişahın askerlerine silah tutmak caiz değildir fetvasına istinaden silah bırakmış ve çatışmalardan vazgeçmişlerdir. Bu da Kürtlerin dine ve dini yapılara önem vermelerinden kaynaklanmaktadır. 1843-1846 yılları arasında Bedirhan Bey tarafından Nesturîler yönelik Hakkâri Beyi ile beraber bir baskın düzenlenmiştir. Tanzimat’tan sonra Avrupa tarafından dayatılan etnik özgürlüklerden kaynaklı bir destekle Nesturîler iki seyidi öldürmüştür ve bölgedeki insanlara zulüm etmişlerdir. Öldürülen seyyidin kanlı elbiseleri Bedirhan Bey’in Kasrı’na getirilir seyyitlerin katledildiği haberi kendisine verilir. Bu durumun siyasi sonuçlarının olacağının farkına varan Bedirhan Bey Nesturîler’e baskın yaparsam saltanatımda olacağım yok eğer yapmasam da ahiretinden olacağım diyerek Nesturîle’e bu yaptıklarından dolayı baskına gitme kararı verir ve dolayısıyla ahiretini seçtiğini belirtir (Armanç, 57, E).”

“Bizim millet birinin Arapça konuştuğunu görse onlara küfür ediyor olsa bile ona tabi olur örneğin buradaki Batuhan aşiretlerinden olanlara bu şeyhtir dense ki değilse de gidip onun ayakkabısını bile öperler. Örneğin Şırnak’ın civarında zamanında Bağdat şeyhine vakfedilen arsalar ve meyve bahçelerine kimse yanaşmaz meyveler bahçelerde çürüse bile kimse koparmaya cesaret edemezdi. Hendek zamanında bir şeyh vardı burada, hendekleri Peygamber zamanındaki hendeklere benzeterek gençleri politize ediyordu (Sekvan, 56, E).”

Katılımcıların ifadeleri, Kürtlerin kolektif kimlik inşasında dinin ve inanç sistemlerinin oynadığı kritik rolü göstermektedir. Katılımcılar, aşiret yapılarının, Şafilik mezhebinin, tarikatların ve seyyitliğin, Kürt kimliğinin şekillenmesinde merkezi bir yere sahip olduğunu ifade etmektedirler. Bu unsurlar, hem dini hem de etnik kimliklerin bir arada harmanlanarak toplumsal yapının devamını sağlamaktadır. Bedirhan Bey’in Nesturîlere yönelik baskını örneğinde olduğu gibi, dini değerlerin siyasi kararlar üzerindeki etkisi, etnik kimliğin korunması ve güçlendirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Mir Muhammed’in danışmanının fetvası ise, dini otoritelerin toplumsal barışı sağlama kapasitesini ve bu gücün çatışmalardan kaçınmak için nasıl bir araç olarak kullanılabileceğini ortaya koymaktadır. Anektotta anlatılanlardan yola çıkarak o dönemin önemli siyasi figürlerinden biri olan Bedirhan Bey’in seyyitlerin kanına karşılık ahiretinden değil de makamından vazgeçmesi dine verilen önemin önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Şafilik mezhebine ve tarikatlara

olan bağıllık, Kürt toplumunda dini liderlerin otoritesini pekiştirmekte, bu otorite ise etnik kimlik inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Sekvan'ın örneğinde olduğu gibi, dini söylemler, siyasi hareketlere meşruiyet kazandırarak gençlerin radikalleşme süreçlerinde etkili olabilmektedir. Kürt toplumunun dini inançlarına verdiği önem, bu inançların etnik kimliğin bir parçası haline gelmesine neden olmaktadır.

Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında etnik kimlik inşasında dinin, sembol, ritüel ve etnik kimliklerin de önemli olduğu anlaşılmaktadır. Kürtlerin dini muhafazakârlıkları ve tutumları süreç içerisinde öteki unsurlara bir bağ oluşturma ve toplumsal bir dayanışma duygudaşlığı meydana getirdiği gibi bu birliktelik ırki özelliklerin üzerinde tutmuştur.

Değerlendirme

Çalışmamızın bu kısmında kolektif etnik kimlik oluşturma çabaları ve metodolojilerinin bir ögesi olan “Din ve İnanç”, olgusu sosyal inşacılık ve sosyal kimlik teorileri perspektifinden incelenmiştir. Etnik radikalleşme süreçlerinde " Din ve İnanç " kavramının rolü, kimlik inşası ve toplumsal dinamikler bağlamında derinlemesine analiz edilmeye çalışılmış bu kavram “Radikalleşmenin Manevi Ruh: Din, İnanç ve Kimlik” söz öbeği ile kavramsallaştırılmıştır. Elde edilen bulgular ve katılımcı grubundan edinilen bilgiler ışığında, bu ayrımın etnik kimliklerin radikalleşmesinde ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesinde temel bir mekanizma olduğunu, etnik kimlik edinme sürecinde “Din ve İnanç” unsurunun kimi yönüyle paradoksal olarak radikalleşme eğilimlerini arttırdığını göstermektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde, etnik kimlikleri ele alış biçiminden yol çıktığımızda etnik kimliği ön plana alan ve dini kimliğini ön plana alan kişilerin belirgin bir biçimde farklılaştığı tespit edilmiştir. Kendini muhafazakâr Kürt olarak tanımlayan görüşmecilerde etnik kimlik oluşturmada din etkili bir unsurken; seküler Kürtlerde engelleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki durum da nihayetinde Kürt kimliğinin pekişmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Din ve inanç, etnik grupların kimliklerini şekillendirmede ve güçlendirmede kritik bir rol oynarken çalışmamızın da önemli bir unsurunu teşkil etmektedir. Etnik kimlik oluşturma süreçlerinde, din ve inanç sıklıkla ortak bir referans noktası olarak kullanılır ve grup üyeleri arasında güçlü bir bağ kurulmasına katkıda bulunur. Ancak, sosyal inşacılık teorisi çerçevesinde, din ve inanç olgusunun nasıl sosyal olarak yapılandırıldığını ve grup kimliğinin nasıl şekillendirildiğini anlamak önemlidir. Bu açıdan

bakıldığında; Sosyal İnşacılık Teorisi, din ve inancın toplumsal etkileşimler, kültürel normlar, dil, söylem ve kurumsallaşma yoluyla sosyal olarak yapılandırıldığını savunur. Dinî ritüeller ve ibadetler, ortak anlam ve semboller yaratarak bireylerin inançlarını şekillendirir. Kültürel normlar ve değerler, dinî öğretilerin nasıl yorumlanıp uygulandığını belirlerken, dil ve söylem dinî kavramların nesiller boyunca aktarılmasını sağlar. Dinî kurumlar ise inanç ve pratiklerin düzenlenmesinde kritik rol oynar.

Grup kimliği, biz ve onlar ayrımı, ortak ritüeller, tarih, mitler ve sosyal normlar aracılığıyla şekillenir; bu unsurlar grup üyeleri arasında bağ ve dayanışma yaratır, aidiyet duygusunu pekiştirir ve sosyal düzeni belirler. Böylece din ve inanç, bireylerin ve toplulukların kimliklerini sürekli olarak yeniden inşa etmelerine olanak tanır. Yapılan çalışmada katılımcı grubumuzdaki bireylerin çoğunluğu din ve inanç meselesinde dinin etnik kimlik oluşumunu desteklediği, dini esasların doğuştan gelen haklar üzerinde bir güvence yarattığını ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bunun yanında kimi katılımcılar da ümmet anlayışı adı altında Kürtlerin sömürüldüğünü, Kürtler arasında ulusal bütünlüğün bu nedenle sağlanamadığını vurguladıkları görülmüştür. Bunların yanı sıra Doğu’da yaygın bir biçimde faaliyet gösteren ve eğitim öğretim dili olarak Arapçanın yanında Kürtçe eğitim veren medrese kültüründen dolayı da dilin korunduğu belirtilmiştir.

Etnik radikalleşme bağlamında, din ve inanç sıklıkla grup üyelerinin kimliklerini koruma ve güçlendirme çabalarının merkezinde yer alır. Bu süreç, dışarıdan gelen tehdit algıları veya ayrımcılık deneyimleri sonucunda daha radikal ve ayrıştırıcı bir söyleme doğru evrilebilir. Din veya inançla harmanlanan ideolojilerin daha sert ve stabil olduğu bilinmektedir. Özellikle, din ve inanç sembollerinin ve ritüellerinin kullanımı, grup üyeleri arasında birlik ve dayanışma duygusunu güçlendirirken, dış gruplara karşı da farklılaşma ve ötekileştirme süreçlerini tetikleyebilir. Birçok görüşmecenin ifadesine dayanarak yapılan tespit; hendek olaylarını Peygamber dönemindeki Hendek Savaşıyla özdeşleştiren ve bu yönüyle kişileri terörize eden bir şeyhin bu tarihi olayları sembol olarak kullanması kişilerin radikalleşmesine zemin hazırlamıştır.

Sosyal kimlik kuramları, bireylerin kendi kimliklerini grup üyeliği üzerinden tanımladıklarını ve bu tanımlamanın grup içi ilişkiler ve dış gruplarla etkileşimler yoluyla şekillendiğini öne sürer. Bu bağlamda, din ve inanç, etnik grup üyeleri arasında ortak bir kimlik duygusu oluştururken, aynı zamanda grup dışı bireyleri ve gruplarını da belirli kimlik özellikleri üzerinden tanımlamaya yönlendirir.

Etnik radikalleşme süreçlerinde din ve inanç kavramları, kimlik inşası ve sosyal kimlik kuramı bağlamında belirleyici bir rol oynamaktadır. Din, bir topluluğun kültürel ve sosyal yapısının temel taşlarından biridir ve toplumsal dayanışma ile aidiyet duygusunu pekiştirir. Kürt toplumunda olduğu gibi, etnik gruplar din ve inançları üzerinden kimliklerini inşa ederken, bu unsurlar aynı zamanda radikalleşme süreçlerinde de etkili olmaktadır. Sosyal kimlik kuramı, bireylerin kendilerini sosyal gruplarla tanımlayarak bir "biz" bilinci oluşturduğunu ve bu bilincin dış gruplara karşı sınırları belirlediğini öne sürer. Bu bağlamda, Kürtlerin Şafiilik mezhebine bağlılığı ve tarihsel süreçte yaşadıkları dini dönüşümler, etnik kimliklerini güçlendiren ve radikalleşmeye zemin hazırlayan dinamikler arasında yer alır. Dinin ve inancın radikalleşme sürecindeki rolü, sadece birleştirici bir unsur olarak değil, aynı zamanda mevcut sosyal ve politik yapıya karşı bir direniş aracı olarak da görülmektedir. Bu nedenle, etnik kimlik inşasında din ve inanç unsurları, radikal hareketlerin manevi ruhunu besleyen ve toplumsal dönüşümleri yönlendiren önemli faktörlerdir.

Görüşmecilerin kullandığı bazı kavramlardan yola çıkarak bir kısım değerlendirmelerde bulunmak çalışmanın niteliği açısından önem arz etmektedir. Katılımcıların ifadeleri gösteriyor ki; din yalnızca bireysel bir inanç sistemi olmasının ötesinde, toplumsal bir yapının ayrılmaz bir parçası olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda; Daren'in "din ideolojik ötesi bir kavramdır" ifadesi, dini, etnik kimliğin derin yapısal öğeleriyle iç içe geçmiş bir olgu olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, dinin toplumsal bağlamda ideolojik sınırlamaların ötesine geçerek, kimliğin temel bir bileşeni haline geldiğini göstermektedir. Armanç'ın "din ulusal bütünlük için toplumu bir arada tutan bir harçtır" ifadesi, dinin kolektif kimlik inşasında birleştirici ve düzenleyici bir işlev gördüğünü vurgularken, Haymatlos'un "dilim ve dinim benim için vazgeçilmezim" ifadesi, bireylerin etnik ve dini kimliklerini birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Herekol Ezizan'ın "etnik kimliği koruyucu din" kavramı, dinin topluluk içindeki kimlik koruma mekanizmalarının bir parçası olarak işlev gördüğünü, dolayısıyla etnik kimliğin sürdürülmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Fanon'un "etnik bilinç ve medreseler" vurgusu, medreselerin etnik kimlik bilincinin inşasında nasıl bir eğitim ve ideolojik araç olarak kullanıldığını ortaya koyarken, Dilo'nun "insanların zaafı din" ifadesi, dinin toplumsal ve bireysel zayıflıkları manipüle edilebilecek bir araç olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Bu bağlamda, din ve etnik kimlik arasındaki ilişki, toplumsal yapıyı şekillendiren dinamiklerin anlaşılması açısından kritik bir önem taşımaktadır.

"Radikalleşmenin Manevi Ruhü: Din, İnanç ve Kimlik" başlığında yer alan bilgi ve katılımcıların yorumlarından yola çıkarak, sosyolojik bir perspektif ile katılımcı tipolojilerini tipleştirebilir ve sınıflandırabilirim. Bu tipleştirme, katılımcıların din, inanç ve kimlik ile ilgili yaklaşımlarına ve bu yaklaşımların radikalleşme üzerindeki etkilerine odaklanır.

Dini Muhafazakârlar: Bu grup, dinin etnik kimlik inşasında koruyucu ve birleştirici bir rol oynadığını savunur. Dini vecibeler ve pratikler, bu katılımcılar için hayati önem taşır ve etnik kimliklerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Dini muhafazakârlar, dinin toplumda önemli bir rol oynadığını ve dinin etnik kimliği koruyucu bir güç olarak işlev gördüğünü ifade ederler.

- ❖ Örnek Katılımcı Görüşü: Herekol Ezizan, “Hakiki manada din bana göre etnik kimliği koruyucu bir vasıf da üstlenir. Çünkü ayet ve hadisler ile sabittir ki etnik kökenin ret edilmesi ve bir insanın etnik kökeninden dolayı hor görülmesi, aşağılanması ya da o insana zulüm edilmesi yasaklanmıştır.”

Etnik Öncelikçiler: Bu grup, etnik kimliği dinin önünde tutar ve dinin, etnik kimliğin inşası üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceğini düşünür. Etnik öncelikçiler, dini kimliğin ulusal bilinçlenmeyi engellediğini savunarak, etnik radikalleşmenin önünde bir engel olarak görürler.

- ❖ Örnek Katılımcı Görüşü: Gernaz, “Eğer biz Müslüman olmasaydık, açık söyleyeyim yani Kürt toplumu Müslüman olmasaydı belki bugün diğer uluslar Ermeniler gibi, Rumlar gibi, Bulgarlar gibi çok daha rahat Osmanlı’dan ayrıldıktan sonra, Osmanlı dağıldıktan sonra kendi devletini kendi ulusunu çok rahat inşa edebilirdi.”

Dini Politize Edenler: Bu grup, dinin politik bir araç olarak kullanılmasını eleştirir ve dinin, etnik radikalleşme sürecinde bir araçsallaştırma unsuru haline geldiğini ifade eder. Bu katılımcılar, dini referansların ve liderlerin, radikalleşme süreçlerini hızlandırmada nasıl kullanıldığını vurgularlar.

- ❖ Örnek Katılımcı Görüşü: Farac, “Dinin Türkiye’de toplum üzerindeki etkisi yadsınamayacak kadar gerçek, hatta kültürden daha fazla etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü din insanların zaafının olduğu bir olgudur, insanlar dinle çok

abuk kandırılabilir ve dinin yönlendirici gücünü kendi çıkarları için kullandığı için bazı kitlelerce oldukça tehlikeli olabilir.”

Din ve Etnik Kimliği İ İçe Görenler: Bu grup, din ve etnik kimliğin birbirini tamamladığını ve bu iki unsurun bir araya gelerek kimlik inşasını güçlendirdiğini savunur. Bu katılımcılar, dinin ve etnik kimliğin bir bütün olarak görülmesi gerektiğini, çünkü her ikisinin de kimlik inşasında hayati bir rol oynadığını ifade ederler.

- ❖ rnek Katılımcı Görüşü: Berivan, “Din geleneksel ve kültürel olarak değil, etnik kimliğimizin bir parçası olmalı.”

Dini Referansları Radikalleşme İçin Kullananlar: Bu grup, dini referansları ve dini liderleri, etnik radikalleşme süreçlerini meşrulaştırmak ve hızlandırmak için kullanan bir tutuma sahiptir. Dini referanslar, etnik kimlik inşasında ve radikalleşme süreçlerinde kilit rol oynar.

- ❖ rnek Katılımcı Görüşü: Hıfzullah, “Din sayesinde kitleleri harekete geçirebiliyorsunuz. [...] Şırnak’ta hendek dönemlerinde resmi olmayan bir camii imamı (şeyh) Şırnak’ta yapılan hendekleri peygamberimizin döneminde yapılan hendek savaşına benzeterek karşı tarafı müşrik olarak nitelendirerek halkı radikalleştirmiştir.”

Verilen verilerden hareketle katılımcıların yaşı, cinsiyet, eğitim düzeyi, parti yelikleri, kendilerini tanımlamaları, din anlayışları ve etnik kimlik dağılımları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar çeşitli yönlerden ele alınabilir. Bu analiz, katılımcıların demografik ve sosyal özelliklerinin etnik kimlik, din ve radikalleşme konularında nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Benzerlikler:

- ❖ Etnik Kimlik ve Din İlişkisi: Çoğu katılımcı, etnik kimliğin inşasında dinin önemli bir rol oynadığını kabul etmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı, dinin etnik kimliklerini destekleyen bir unsur olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, dinin toplumsal kimlik inşasında güçlü bir bağlayıcı unsur olduğunu göstermektedir.

Etnik kimliklerini koruma ve güçlendirme amacıyla dini pratikleri ve ritüelleri uygulayan katılımcılar, dinin etnik kimliklerini daha da sağlamlaştırdığını ifade etmektedir.

Özellikle Kürt kimliğine sahip olan katılımcılar, dinin etnik kimlik üzerindeki etkisini önemseyen ortak bir tutuma sahiptir.

❖ **Dinin Toplumsal Etkisi:** Katılımcılar arasında Türkiye’de dinin toplum üzerindeki etkisi konusunda genel bir fikir birliği bulunmaktadır. Din, toplumun büyük bir bölümünde hem kültürel hem de siyasi alanda güçlü bir etkiye sahiptir. Katılımcıların çoğu, bu etkinin siyasetçiler ve dini cemaatler tarafından araçsallaştırıldığını düşünmektedir.

❖ **Radikalleşme Eğilimleri:** Katılımcılar arasında, dini referansların radikalleşme süreçlerinde etkili olabileceği konusunda ortak bir farkındalık vardır. Dinî referansların, toplulukları radikalleştirmek için kullanılabileceği, bu nedenle dini öğretilerin yanlış yorumlanmasının toplumsal çelişkilere yol açabileceği görüşü yaygındır.

Farklılıklar:

❖ **Yaş ve Din Anlayışı:** Yaş, katılımcıların dini anlayışlarını ve dinin etnik kimlik üzerindeki etkisini nasıl gördüklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Daha genç katılımcılar, dinin kültürel ve toplumsal boyutunu daha esnek ve modern bir yaklaşımla değerlendirirken, daha yaşlı katılımcılar dini daha geleneksel ve muhafazakâr bir çerçevede ele almaktadır. Genç katılımcılar arasında, dinin kültürel bir unsur olarak yaşanması gerektiğini savunanların sayısı daha fazlayken, yaşlı katılımcılar dinin toplumsal düzeni korumada ve etnik kimliği desteklemede önemli bir rol oynadığını düşünmektedir.

❖ **Cinsiyet ve Dinî Pratikler:** Cinsiyet, dini pratiklere ve dini kimlik inşasına bakış açısını etkileyen bir faktördür. Kadın katılımcılar, dinin bireysel bir inanç olarak yaşanması gerektiğini daha sık ifade ederken, erkek katılımcılar arasında dinin toplumsal düzeyde daha etkin bir rol oynaması gerektiğini savunanlar vardır. Özellikle muhafazakâr kadın katılımcılar, dini pratiklerin günlük yaşamın bir parçası olarak görülmesi gerektiğini belirtirken, bazı kadın katılımcılar dinin bireysel bir deneyim olarak kalması gerektiğini savunmaktadır.

- ❖ Eğitim Düzeyi ve Dini Bilinç: Eğitim düzeyi, dini bilinç ve dinin toplumsal rolü hakkındaki görüşleri önemli ölçüde farklılaştırmaktadır. Yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılar, dinin toplumsal etkilerini daha eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirirken, düşük eğitim düzeyine sahip katılımcılar dini daha muhafazakâr bir perspektiften ele almaktadır. Eğitim düzeyi yüksek olan katılımcılar, dinin toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğini ve siyasi manipülasyon aracı olarak nasıl kullanıldığını daha iyi analiz edebilmektedir.
- ❖ Parti Üyelikleri ve İdeolojik Yaklaşımlar: Katılımcıların siyasi parti üyelikleri, dinin etnik kimlik üzerindeki rolünü nasıl gördüklerini doğrudan etkilemektedir. Belirli siyasi partilere üye olan katılımcılar, dinin etnik kimlik inşasındaki rolünü ya destekleyici ya da engelleyici bir unsur olarak yorumlamaktadır. Örneğin, sol ideolojiye yakın partilere üye olan katılımcılar, dinin etnik kimlik inşasında engelleyici bir rol oynadığını ve dinin toplumsal ilerlemeyi yavaşlattığını savunurken, daha muhafazakâr partilere yakın katılımcılar dinin etnik kimlik üzerinde koruyucu bir etkisi olduğunu savunmaktadır.
- ❖ Etnik Kimlik Dağılımı ve Din: Etnik kimlik dağılımı, dinin etnik kimlik inşasındaki rolünü nasıl değerlendirdiği konusunda belirleyici bir faktördür. Kürt kimliğine sahip katılımcılar, dinin Kürt kimliğini koruma ve güçlendirme açısından farklı roller üstlendiğini belirtmektedir. Bazı Kürt katılımcılar, dinin etnik kimliklerinin önünde bir engel oluşturduğunu ve ulusal bilinçlenmeyi geciktirdiğini savunurken, diğerleri dinin etnik kimliği koruyucu ve birleştirici bir rol oynadığını savunmaktadır.

Verilen bilgilerden yola çıkarak, din ve etnik radikalleşme arasındaki ilişkiyi katılımcıların görüşlerine dayandırarak analiz edebiliriz. Katılımcıların ifadeleri, dinin etnik kimlik inşası ve radikalleşme üzerindeki rolünün oldukça karmaşık ve çok yönlü olduğunu göstermektedir.

Koruyucu ve Destekleyici Rol: Bazı katılımcılar, dinin etnik kimliğin korunması ve güçlendirilmesi açısından önemli bir rol oynadığını savunmuştur. Özellikle muhafazakâr katılımcılar, dinin etnik kimlikle iç içe geçtiğini ve bu sayede kimliğin devamlılığını sağladığını belirtmişlerdir.

- ❖ Herekol Ezizan : “Hakiki manada din bana göre etnik kimliği koruyucu bir vasıf da üstlenir. Çünkü ayet ve hadisler ile sabittir ki etnik kökenin ret edilmesi ve bir insanın

etnik kökeninden dolayı hor görülmesi, aşağılanması ya da o insana zulüm edilmesi yasaklanmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında aslında her etnik kökenin hak ve hukuku Allah tarafından korunmuştur. O zaman dine göre kimliği ret etmek değil o kimliğe sahip çıkmak asıl vazifemizdir.” Bu ifade, dinin etnik kimliği koruyucu bir unsur olarak görüldüğünü ve radikalleşme sürecinde dinin etnik dayanışmayı pekiştirdiğini gösterir.

Engelleyici Rol: Bazı katılımcılar ise dinin, etnik kimlik inşası ve radikalleşme süreçlerinde engelleyici bir rol oynadığını belirtmiştir. Bu katılımcılar, dinin Kürt kimliği üzerindeki etkisini eleştirerek, dini kimliğin ulusal bilinçlenmeyi engellediğini savunmuşlardır.

- ❖ Gernaz : “Eğer biz Müslüman olmasaydık, açık söyleyeyim yani Kürt toplumu Müslüman olmasaydı belki bugün diğer uluslar Ermeniler gibi, Rumlar gibi, Bulgarlar gibi çok daha rahat Osmanlı’dan ayrıldıktan sonra, Osmanlı dağıldıktan sonra kendi devletini kendi ulusunu çok rahat inşa edebilirdi.” Bu ifade, dinin etnik kimlik inşasında bir engel olarak görüldüğünü ve din kardeşliği söylemi üzerinden Kürt toplumunun ulusal kimlik oluşturma sürecinde geri bırakıldığını ifade eder.

Dini Referansların Radikalleşme Üzerindeki Etkisi: Katılımcıların bazıları, dini referansların radikal gruplar tarafından araçsallaştırıldığını ve bu durumun etnik radikalleşme süreçlerini hızlandırdığını belirtmiştir.

- ❖ Hıfzullah: “Din sayesinde kitleleri harekete geçirebiliyorsunuz. Örneğin cemaatlerin çokluğu ve bu cemaatlıların yönettiği kitleleri istedikleri doğrultuda yönlendirmeleri bu etkinin bir örneğidir. [...] Şırnak’ta hendek dönemlerinde resmi olmayan bir camii imamı (şeyh) Şırnak’ta yapılan hendekleri peygamberimizin döneminde yapılan hendek savaşına benzeterek karşı tarafı müşrik olarak nitelendirerek halkı radikalleştirmiştir.” Bu ifade, dini liderlerin ve referansların radikalleşme sürecinde nasıl kullanılabileceğini ve bu durumun etnik radikalizmi nasıl tetikleyebileceğini gösterir.

Dinin Politize Edilmesi: Bazı katılımcılar, dinin politik bir araç olarak kullanılmasının etnik radikalleşmeye katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Dinin politize edilmesi, etnik kimlik ve radikalleşme süreçlerinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

- ❖ Farac (47, E): “Dinin Türkiye’de toplum üzerindeki etkisi yadsınamayacak kadar gerçek, hatta kültürden daha fazla etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü din insanların zaafının olduğu bir olgudur, insanlar dinle çok çabuk kandırılabilir ve dinin yönlendirici gücünü kendi çıkarları için kullandığı için bazı kitlelerce oldukça tehlikeli olabiliyor.” Bu ifade, dinin toplum üzerindeki etkisinin manipülatif bir şekilde kullanılabileceğini ve bu durumun etnik radikalleşme süreçlerini nasıl etkileyebileceğini ortaya koyar.

8 şehirde 1473 genç ile yüz yüze görüşülerek yapılan anket çalışması kapsamında İngiltere Büyükelçiliği ve Henrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği’nin maddi desteği ile desteklenen ve YADA Vakfı, Kürt Çalışmaları Derneği ve Rawest Araştırma tarafından “Kürt Gençler ’20 Benzerlikler Farklar Değişimler” adlı bir araştırma raporu hazırlanmıştır. Bu rapor kapsamında; Kürt gençlerinin etnik kimlik inşası, dindarlık ve sekülerleşme süreçlerinin etkileşimi, Türkiye’deki sosyal ve siyasal dinamiklerle yakından bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Araştırmalar, Kürt gençlerinin dindarlık seviyesinin genel Türkiye ortalamasına yakın olduğunu, dolayısıyla etnik kimliklerini oluştururken dini inançların belirleyici bir rol oynamadığını göstermektedir. Bu gençler, hem Kürt kimliklerini hem de Müslüman kimliklerini eşzamanlı olarak vurgularken, bu iki kimlik arasında bir denge kurma eğilimindedirler. Ancak, HDP’li gençler arasında gözlemlenen yüksek dinden uzaklaşma oranı ve sekülerleşme sürecinin hızlanması, bu grubun siyasal ideolojilerle ilişkili olarak dini inançlardan uzaklaştığını göstermektedir. Dindarlık seviyesinin düşmesi, bireysel ve ailevi baskılar, değişen sosyal çevreler ve dinin kamusal alandaki temsili gibi faktörlerle ilişkilidir. Ayrıca, dini cemaatlerin ve politik yapıların, Kürt gençlerinin dini duygularını şekillendiren ve dinden uzaklaşmalarına neden olan etmenler olarak rol oynamaktadır. AK Parti’nin İslami temsili ve politikalarının, Kürt gençlerinin dini bağlılıklarını olumsuz yönde etkilediği ve bu durumun etnik kimlik inşası sürecinde önemli bir değişim yarattığı görülmektedir. Bu bağlamda, Kürt gençlerinin dini ve etnik kimlikleri arasındaki etkileşim, toplumsal ve siyasal faktörlerin şekillendirdiği dinamik bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Çalışma sadece gençleri kapsadığından çalışma grubumuzu tam olarak yansıtmasa da radikalleşme ile sekülerlik arasında elde edilen bilgiler çalışmamızla örtüşmektedir.

Araştırmamızın anlatıları, din ve inanç olgusunun etnik radikalleşme süreçlerinde nasıl işlediğini ve grup kimliğinin nasıl şekillendiğini açıklığa kavuşturmuştur. Din ve inanç, etnik grupların kolektif kimliklerini güçlendirme ve grup üyeleri arasında bir bağ oluşturma

sürecinde önemli bir role sahiptir. Ancak, bu süreçlerin zamanla radikalize olabileceği ve gruplar arasında gerilimlere yol açabileceği de göz ardı edilmemelidir. Din ve inanç olgusu, etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve sosyal kimlik kuramları bağlamında, grup kimliğinin güçlenmesine ve grup üyeleri arasında birlik duygusunun pekiştirilmesine neden olurken, aynı zamanda gruplar arasında potansiyel ayrışma ve çatışma risklerini de beraberinde getirebilmektedir.

3.2.6. Etnik Kimlik İnşasının Karanlık Yüzü: “Öldürelim Otorite Olalım”

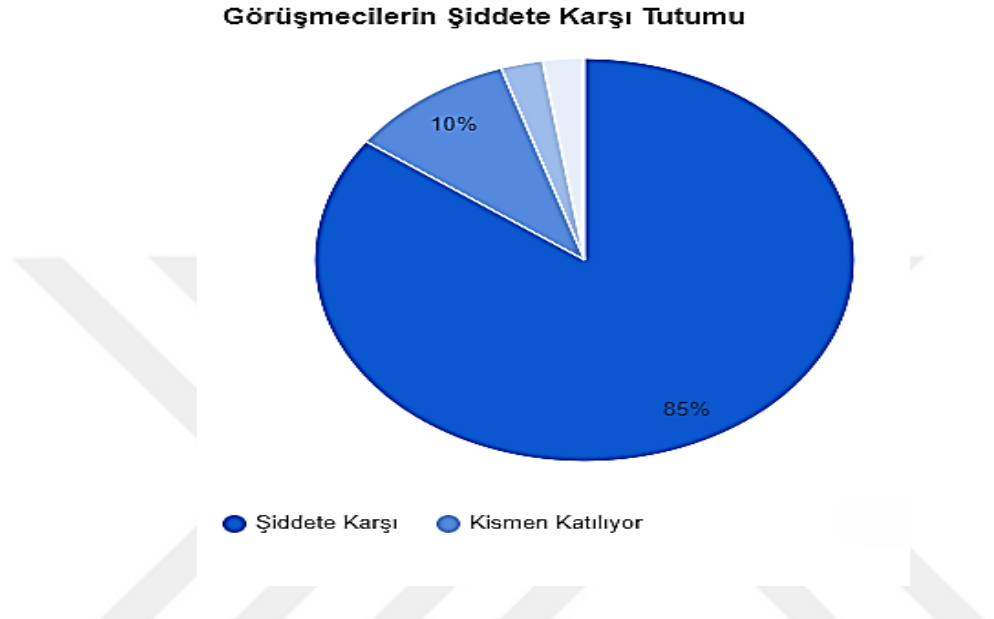

Şekil 28. Şiddete Başvurma ve Korku Uyandırma Temalı Kelime Bulutu

Yapılan saha çalışmaları kapsamında görüşmecilere; “*Etnik kimlikle ilişkilendirilen şiddet olaylarını veya tehditleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu olaylar sizi nasıl etkiler? Şiddetin etnik kimlik oluşturma sürecindeki rolü hakkında ne düşünüyorsunuz? Şiddet, toplumda nasıl bir atmosfer yaratır? Sizce etnik unsurlar taşıyan yapılanmaların kimi zaman başvurduğu şiddet eylemlerinin meşru yönleri var mıdır?*” şeklinde bir dizi soru yöneltilerek etnik kimliğin inşası ve radikalleşme durumlarını tespit edebilmek adına görüşmecilerin “Şiddete Başvurma ve Korku Uyandırma” konusundaki görüşlerine başvurulmuştur. Bu konu “Etnik Kimlik İnşasının Karanlık Yüzü: “Öldürelim Otorite Olalım” başlığı altında yeniden kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmaya katılan hiçbir görüşmecimizin şiddeti olumlamaması önem arz eden bir konudur. Bunun yanında kimi görüşmecilerin şiddeti tasvip etmeseler de etkiye tepki olarak yorumladığı tespit edilmiştir. Bütüncül bir açıdan bakıldığında ise görüşmecilerin genele yakını PKK terör örgütünün yürüttüğü şiddet tabanlı mücadeleye karşı durdukları gözlemlenmiştir. Yukarıdaki kelime bulutu sorulan sorular doğrultusunda görüşmecilerce en çok tekrarlanan kelimelerden oluşmaktadır.

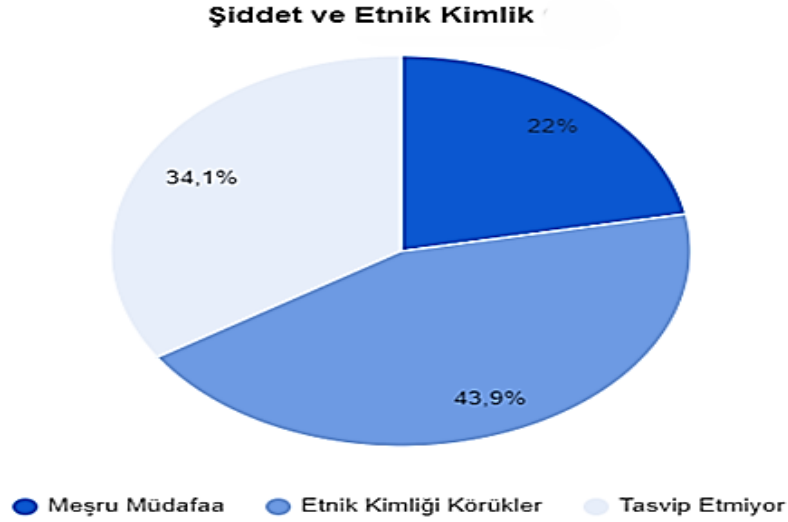
Maxquda programı ile yapılan sözcük analizinde görüşmecilerin en çok “Şiddete Başvurma ve Korku Uyandırma” ile ilgili kullandıkları sözcüklerin sırasıyla “şiddet, meşru, etnik, PKK, kimlik” gibi sözcükler olduğu tespit edilmiştir.

- ❖ Görüşmecilerin büyük çoğunluğu (34) şiddete karşı olduğunu ve şiddeti olumlamadığını belirtirken, 4 kişi şiddeti kısmen, 1 kişi de onayladığını belirtmiştir.

Şekil 29. Katılımcı Grubu Şiddete Karşı Tutum Düzeyi Dağılımları

- ❖ Şiddet ve Etnik kimlik ilişkisi açısından değerlendirildiğinde; 9 kişi şiddetin meşru müdafaa olduğu görüşündedir. Şiddete karşı olanlar (18) ise karşı taraftan yapılan şiddetin, karşı etnik kimliği de körükleyeceği görüşündeler. 14 kişi de ucunda ölüm olan hiçbir şiddetin tasvip edilemeyeceğini beyan etmişlerdir.

Şekil 30. Katılımcı Grubu Şiddete ve Etnik İlişkisi Dağılımları

Şiddet, her canlı türünün gündelik yaşamında sıkça gözlemlenebilen bir davranış veya davranış biçimine girme girişimidir. Şiddetin farklı boyutları bulunmakla birlikte, bilim dalları bu olguyu kendi perspektiflerinden inceleyerek çözüm üretme çabası içerisinde. Tıptan psikolojiye, siyasetten sosyolojiye, sanattan iletişime kadar pek çok disiplin, şiddet olgusunu ele alarak bu konuda çözümler geliştirmeye çalışmaktadır (Bayram, 2020, 338). Kimi zaman çözüme kavuşamayan bu tür sorunlar belirli örgütlerin sömürme girişimleri ile toplumsal travmalara neden olarak şiddeti körükleyici bir atmosfere neden olmaktadır. Aşağıdaki görüşmecinin ifadeleri de bu durumu destekler nitelikte olup, her şeyden habersiz bahçede oturan dedesinin bir terör eylemi sonucunda vefat etmesi toplumda yaşanan şiddet olaylarını bizzat deneyimlediği, etnik kimlik oluşturma sürecinde onu olumsuz etkilediği ve bu durumun kendisi üzerinde derin bir travmaya neden olduğu anlaşılmaktadır.

“Bu şiddet durumlarını tamamen gereksiz ve kul hakkı olarak görüyorum. Hiçbir örgütün veya yapılanmanın insan yaşamına son verme gibi bir hakkı yoktur. Maalesef ki birçok olay ölümlerle sonuçlanmaktadır. Kürtlerin başka etnik kökenli insanlara yapacağı zulümler beni etkilemektedir. İnsana yapılan hiçbir şiddet ve zulmün savunulabilir bir tarafı yoktur. Şiddet etnik kimlik oluşturma sürecinde olumsuz olarak beni etkilemiştir. PKK gibi örgütlerin en başta silahlanma kavramı çerçevesinde insan yaşamını görmezden geldiğini düşünmem nedeniyle hiçbir zaman meşru görmedim. Örneğin polis aracı geçişi sırasında PKK tarafından yapılan bir patlamada toplamda 4 sivil ölmüştür ve bu sivillerden biride benim dedemdi. Bahçede oturan dedemin hiçbir suçu yokken evinin önünde sözde bir direniş eylemi olan patlamayla vefat etmesi benim

ergenlik dönemi travmalarından biridir. Bu yapılan eylemlerin etnik kökenlerle bağdaştırılması oldukça yanlıştır. Esas olan insan yaşamına saygıdır (Armin, 28, K)”.

Etnik temelli aşırı örgütler, radikalleşmenin şiddet içeren boyutunda yer almakta ve bu açıdan bakıldığında, radikalleşmenin bir sonucu gibi görülebilmektedirler. Bu örgütler, ortaya çıkan yeni hassasiyetleri istismar etme yoluna giderek, aynı zamanda radikalleşmenin bir aracı haline gelmektedirler. Dolayısıyla, bu tipolojiye sahip radikal örgütler, hem radikalleşmenin bir amacı hem de aracı olarak değerlendirilebilir. Teorik olarak, radikalleşme süreci, bir grubun hissettiği yoksunluklarla başlamaktadır. Bu yoksunlukların gerçekten var olması gerekmez; hedef kitlenin mağdur olduklarına dair algı onlar için yeterlidir. Siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gibi çeşitli alanlarda hissedilen yoksunluklar, hassas kitlelerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Ancak bireyler veya gruplar, durumlarını karşılaştırabilecekleri referans noktaları bulduklarında mağduriyetlerini fark ederler. Tüm bu hususlar mağdur grupların şiddete yönelmesi için yeterli değildir; çünkü hak ettiğini düşündüğü bir şeye ulaşamayan herkes hemen direnişe geçmez veya şiddet eylemlerine başvurmaz. Bu durumda, hareketi başlatacak öncü bir grubun varlığı gereklidir. Bu öncü grup, hissedilen mağduriyeti ideolojik bir çerçeveye otoriteye karşı şiddete dönüştürür. Eğer hassas kitle ile otorite arasında yaşanan olaylar varsa, bu durumlar da istismarın pekiştirilmesi için kullanılır. Çünkü hareketi bastırmak amacıyla alınan her türlü şiddet içeren önlem, istismar edilen kitlenin daha da yalnızlaşmasına ve radikalleşmesine neden olur (Demir, 2017, 35). Bu bağlamda şiddet; kitleleri yıldırma, gücü kendinde göstermek ve düşman olarak lanse edilen grubu istedik yönde etkilemek için kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Şiddet her türlü bir korku aracıdır. Kişi veya grupları istedik bir yöne çekme amacı güder bu da kitleleri belirli bir yöne çekmektedir. Şiddetin her türüsüne kişisel olarak karşı olmakla beraber şiddet bana göre medeniyetin düşmanıdır. Bu devirde şiddet salt bir yıkım aracı ve insanlara zarar veren bir unsurdur. Hiçbir kimlik veya yapılanma şiddetle uzun vadede bir kazanım elde etmez. Şiddetin meşru hiçbir yönü bulunmamaktadır çünkü PKK’nın uyguladığı şiddet biçimi meşrutiyetten ziyade kendi varlığını dayatma ve hâkimiyetini devam ettirme toplumu sindirme ve kendine biat ettirme üzerinde kurgulanmıştır (Farac, 47, E).”

“Şahsen bu süreçte kullanılan şiddet ve yöntemleri tasvip etmediğim yöntemlerdir. Devletin ve karşı mercilerin yarattığı şiddet atmosferi etnik kimlik konusunu destekler nitelikte. Türklük kavramı Kürtleri kapsayan bir kavram değildir. Teorik olarak

Türklüğü bir üst kimlik olarak savunanlar ki bu görüş anayasada tanımlanan görüştür. Anayasa'daki tanımların diğer etnik grupları dışladığını ve onlara politika olarak bugüne kadar, "Siz yoksunuz." dendiği için geçmişteki sıkıntılar çıktığını söyleyebiliriz. Bu durum da PKK gibi yapılanmaların ortaya zemin hazırlanmıştır (Felat, 42, E)."

"Siyasi oluşumlar şiddeti etnik kimliğe indirgeyerek savaş hazırlığı yapar. Birbirini hiç tanımamış insanların birbirini öldürme noktasına getirmenin tek yolu budur. PKK manifestosu gereği bir savaştır. Ancak ben savaşların meşru bir tarafı olduğunu düşünmüyorum. İnsan canını kurtarmak için insan canı almak sonu gelmez bir paradokstur (Spinoza, 30, E)"

Radikalleşme süreci, mağduriyet algısı ve bu algının ideolojik çerçevede bir yönüyle şiddet eylemlerine dönüşmesiyle karakterize edilir. Bu bağlamda, Farac, Felat, ve Spinoza'nın ifadeleri, radikal etnik kimliğin sosyal inşasında şiddetin oynadığı rolü vurgulamaktadır. Etnik kimlik üzerinden şekillenen şiddet, bir yandan radikalizmin beslendiği bir zemin oluştururken, diğer yandan bu radikalizmin yayılmasına ve derinleşmesine neden olan bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu durum, bir kısır döngüyü ortaya çıkarmakta ve toplumsal barışı tehdit etmektedir. Bu görüşler, radikalleşmenin hem bir amaç hem de bir araç olarak kullanıldığını, mağduriyet algısı ve şiddetin ideolojik çerçevede birleşerek radikal etnik kimliğin sosyal inşasında kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Kitleler arasında şiddet ve korku uyandırmak için örgütler daima bir "öteki"ye ihtiyaç duymaktadırlar. Bir çatışmanın başlaması için öncelikle karşıt bir tarafın varlığı gereklidir. Kime karşı savaşılacağına belirlenmesi, yani hedeflerin tanımlanması şarttır. Çünkü savunmayı meşru kılan unsur, düşman ya da daha doğru bir ifadeyle dost-düşman ayrımıdır. Bu ayrım, "biz" ve "onlar" şeklindedir ve burada "biz" kavramı kritik ve önceliklidir. "Biz," her zaman haklı ve haklılığı temsil eden taraftır. Haklı bir örgütlenme oluşturmanın ilk adımı, düşmanlara yönelik bir nefret dili geliştirmek ve buna karşılık olarak sevgiyle kucaklayan bir "biz" imajı yaratmaktır. Haksızlığa karşı çıkan "biz," öteki yani düşman grubu şiddet kullanarak bastırmaya çalışır (Kınsün, 2021, 196-197). Her ne kadar insan doğasına ters gibi görünse de şiddetin kitleleri domine etme anlamında etkili bir ajan olduğu bilinmektedir. Yeteri kadar referans bulunması durumunda bizi'in öteki'ye karşı acımasız bir kalkışmaya yönelmesi oldukça yüksek bir olasılıktır.

“Ulusal medyada Müslüman kimliği, yerelde ise Kürt kimliğimiz maalesef ki birçok olumsuzluklar ile anılmaktadır. Kürtlerin asırlardır haklı var olma savaşı bastırılmakta ve engellenmektedir. Bu da zaman zaman şiddet olaylarını ve çatışmaları beraberinde getirmektedir. Fakat şiddet ve kaos hiçbir zaman çözüm olmadığı gibi gelecekte de çözüm olmayacaktır. Bu kaos ortamı tüm Müslüman Kürt halkı için olumsuz yaftalamalara sebep olduğu gibi toplumda derin bir ayrımcılığa sebep olmaktadır. Gerçek manada Kürt halkını temsil eden ve değerlerine sahip çıkan yapılanmaların olması elzemdir. Şiddet hiçbir zaman meşru olamaz ve çözümün bir parçası da olamaz, fakat zulme rıza zulümdür desturu ile karşı çıkmalar ve başkaldırmalar yerinde olan tepkilerdir (Mavi, 32, K).”

“Etnik kimlikle ilişkilendirilen şiddet olayları ve tehditlerin amacı insanları baskılayıp kendi etnik kimliklerinden uzaklaştırmaktır. Bunu yapanların temel amaçlarının Kürtleri basit bir başıbozuk grup olarak göstererek dünya milletleriyle bağıni koparmaktır. Eğer inkâr edilen ve yok edilmeye çalışılan bir etnik kimlik varsa baskı kuran devletlere karşı şiddete başvurmak silahlı mücadele vermek bir haktır. Ama bu hakkı kullanırken çok dikkatli olunması gerekiyor çünkü silah ve şiddet sesini duyurmak için araçken manipüle edilerek amacın önüne geçebilir. PKK’nın şuan ki durumu da böyle artık hâkim gücün kontrolünde manipülatif bir güce dönüşmüştür. PKK için şiddet bir araç olması gerekirken şuan da amacın çok önüne geçmiş bulunmaktadır (Miheme, 36, E).”

“Ayrıştırıcı ve ırkçı olarak değerlendiriyorum. Bu gibi olaylar da “biz ve onlar” dememe neden oluyor. Şiddet; aslını inkâr etme, yaşadığı ülkeye ait olmama hissiyatı yaratıyor, kışkırtma, aynı vatan içinde kardeşlik ilişkilerini zayıflatma, huzursuzluk, birlik be beraberliği zedelemeye, dış güçlerin içte yaşatmak istedikleri kaosa sebep oluyor... Bunun yanında sorunların yasal yollarla halledilmesini tasvip ederim çünkü şiddet en son tercih edilecek nokta olmalıdır (Mickey, 38,K).”

Etnik kimlik üzerinden şekillenen şiddet, "biz" ve "onlar" ayrımını derinleştirerek toplumsal bir yarılmaya neden olmaktadır. Şiddet, başlangıçta meşru bir amaç için kullanılıyor gibi görünse de, zamanla kendi dinamikleri içinde gelişerek amacın önüne geçebilmektedir. Bu nedenle, şiddetin çözüm değil, sorun olduğu elde edilen verilerden de anlaşılmaktadır. Son dönemde ülkemizde şiddetin önlenmesi ve toplumsal barışın ve huzurun tesil edilmesi için bir çözüm süreci başlatılmış ve bu süreç halk nezdinde büyük tartışmalara neden olmuştur.

“Yakın tarihte bir Kürt sorunu meselesini çözme arayışlarına girildi. Çok fazla sayıda insanın hayatını kaybetmesi insanların büyük travma geçirmesi toplumdaki büyük huzursuzluklardan sonra bu barış süreci insanlara büyük bir umut ışığı olmuştur. Bu süreçte her ne kadar samimi ve içten insanlar olsa da maalesef halkın bu barış umudunu kötüye kullanan düşünceler ve ideolojik oluşumlar da vardı. Bu süreç bittikten sonra sorunu ajitasyon haline getirip çıkar elde eden bütün oluşumlara derin bir öfke duyulmuş oldu (Daren, 47, E).”

“Somut şeyler olmalı yoksa siz biz kardeşiz ve etle tırnağız, bilmem işte tavuklar karıştı... Bunlar artık laf yani ciddi anlamda bu tür yaklaşımlar bir arada tekrardan yaşamayı sorgulatabilir olumlu anlamda, ileriye dönük noktada. Ha biz bu şanslı çözüm sürecinde gerçekten yakaladık biz buna çok inandık ve ola da bilirdi ama Türkiye’deki bazı yapılar, gücü elinde bulunduran yapılar, iktidarını kaybettiğini düşünen yapı işte AKP’nin kendisi başka derin odaklarla ittifakını değiştirerek bambaşka bir noktaya getirdi ülkeyi. Hatırlayalım çözüm sürecinde bize bile hani 1 doların 1 lira olduğunu bildiğimiz dönemler. Ekonomisi düzelir, ne bileyim o barıştan kaynaklı her türlü huzur hakikaten söz konusu ama ne zaman ki ret ve inkâr tekrardan devreye girer o zaman ülkede gerçekten hani olumlu duyguları bırakın olumlu hiçbir şey olmamaya başlar (Gernaz, 44, E).”

“Yakın zamanda çözüm süreci adı verilen dönemin toplumsal atmosferine baktığımız zaman kimse bir Kürtten veya Kürtçe’den rahatsızlık duymazdı. İki ay içinde her şey tamamen değişti. Demek ki bizi yöneten güçler bunu başarabiliyor. Sadece bunu istemek yeterli (Şano, 33, E).”

Çözüm sürecine ilişkin görüşmecilerin aktardığı deneyimler, sürecin toplumda yarattığı umut, hayal kırıklığı ve derin öfke gibi duygusal tepkilerin sosyolojik açıdan nasıl şekillendiğini anlamak açısından önemlidir. İlk görüşmeci olan Daren’in (47, E) ifadesi, barış sürecinin başlangıcında toplumda büyük bir umut ışığı yandığını, ancak bu sürecin sonrasında ortaya çıkan ideolojik oluşumların halkın bu umudunu kötüye kullandığını ve bunun sonucunda toplumsal öfkenin derinleştiğini vurgulamaktadır. Bu görüş, çözüm sürecinin, şiddet ve travmalarla dolu bir geçmişin ardından toplumda barışa duyulan ihtiyacı ve beklentiye ne denli artırdığını, ancak sürecin başarısızlığıyla birlikte bu beklentinin nasıl bir hayal kırıklığına dönüştüğünü göstermektedir. Gernaz’ın görüşü ise, çözüm sürecinin toplumsal barış için bir fırsat sunduğunu, ancak sürecin, siyasi iktidarın gücü elinde tutma kaygısı ve ittifak değişiklikleri nedeniyle rayından çıktığını belirtmektedir. Bu ifade, çözüm sürecinin başlangıcında ekonomik ve toplumsal iyileşmeye dair umutların ne denli yüksek

olduğunu, ancak sürecin kesintiye uğramasıyla birlikte toplumsal barışın yerini tekrar ret ve inkâr politikalarına bıraktığını vurgulamaktadır. Bu durum, toplumsal güvenin zedelendiğini ve olumlu duyguların yerini derin bir hayal kırıklığına ve güvensizliğe bıraktığını ortaya koymaktadır. Şano'nun ifadesi ise, çözüm süreci döneminde toplumun genelinde Kürt kimliğine ve Kürtçe diline yönelik bir rahatsızlık olmadığını, ancak sürecin sona ermesiyle birlikte bu durumun hızla değiştiğini belirtmektedir. Bu durum, devlet ve siyasi yapıların toplum üzerindeki etkisinin ne denli güçlü olduğunu ve toplumsal algıların bu yapıların politikalarına göre şekillendiğini göstermektedir. Şano'nun ifadesi, sürecin başında toplumsal huzurun ve karşılıklı kabulün mümkün olduğunu, ancak bu huzurun sürdürülebilir olması için devletin kararlı bir duruş sergilemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu görüşler birlikte ele alındığında, çözüm sürecinin başlangıcında toplumda geniş bir umut ve barış beklentisi olduğu, ancak sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasının toplumda derin bir hayal kırıklığı, öfke ve güvensizlik yarattığı anlaşılmaktadır. Sosyolojik açıdan bu durum, toplumsal barış süreçlerinin başarıya ulaşabilmesi için sadece siyasi liderlerin değil, aynı zamanda toplumun geniş kesimlerinin de sürece dâhil edilmesi ve bu sürecin samimiyetle yürütülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çözüm sürecinin başarısızlığı, toplumun barışa olan inancını zedelemiş ve toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmiştir. Toplumun bu süreçten edindiği deneyim, gelecekte benzer süreçlerin nasıl daha başarılı bir şekilde yönetilmesi gerektiği konusunda önemli dersler sunmaktadır.

Modern zamanlarda kitlesel savaşlar niteliksel ve yöntemsel olarak ciddi değişikliklere uğramış, savaşlar yerini daha dar kapsamlı ve bölgesel özelliklere sahip devrimlere bırakmıştır. Devrim, özünde mağduriyet, tarihsel acılar, ezilmişlik, özgürlük ve haklılık temellerine dayandığında şiddet biz'ce meşru kabul edilir ve bu durum toplumsal manada tehlikeli ve ciddi durumlar meydana getirir (Kınsün, 2021, 196). Aşağıdaki görüşmecinin ifadeleri de yaşanan mağduriyetlerin kimi zaman şiddet dışında başka bir seçenek olmadan hallolmayacağını iddia etmektedir:

İki tarafın (devlet ve örgüt) aşırı iç içe girmesi flu alanlara sebebiyet vermiş ve eylemlerin samimiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Malcolm X “Tekmelenenler şarkı söylemez.” der. Sartre, Cezayirlilere “Özgürlüğünüz, ancak bizim cesetlerimizin üzerinde yükselir.” telkininde bulunur. Bazen şiddet ve ölüm dışında çıkar yol kalmıyor. Ki devlet de Kürtleri ve mücadelelerini terörize etmek için özel bir çaba içindedir. Böylece devlet “muarızını kötü gösterme” ile yaptığı insan hakkı ihlallerini de

rasyonalize etmektedir. Şiddet olaylarını tasvip ettiğim durumlar oluyor. Zizek “Bir yerde şiddet eylemleri baş göstermişse, söz ile ifade edilemeyen durumlar vardır.” der. Hatta “şartların eşit olduğu bir savaş” olsun isterdim. Bu adalete giden yolu açardı (Fanon,38, E).”

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda PKK terör örgütü, Orta Doğu coğrafyasında etnik unsurlar taşıyan ayrılıkçı radikal gruplarının önemli örneklerinden birisi olarak gösterilebilir. Türkiye’de Kürt etnik ayrılıkçıların şiddet motifli radikalleşme örneği olarak ortaya çıkan örgüt, şiddet ve korku uyandırma politikalarını etkin olduğu bölgede fütursuzca uygulamaktan geri kalmamıştır. Bu fütursuzluğun yanı sıra devlet içerisinde bulunan kimi yanlı kişilerin de çıkarları doğrultusunda şiddeti körüklediği ve buradan nemalandığı görüşmecilerin genel ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu şiddet sarmalının mağdurlarının bu ülkenin öz sermayesi olan vatandaşlarımız ve özellikle de gençlerimiz olması ayrı bir sorundur. Etnik kimliği kullanarak insanları sömüren ve şiddet nesnesi haline getiren her türlü yapılanmalar toplumsal barış ve düzenin sağlanması adına kısa vadede bertaraf edilmesi gereken önemli hususların başında gelmektedir.

“Şiddet şiddeti doğurur. Etki tepki meselesi... Bugün İsrail’in kullandığı şiddet çözüm olmayacağı gibi yarınlar için daha büyük sorunlar yaratır. Türkiye’deki şiddet etnik kimlikler arası uçurumun derinleşmesine her iki tarafta da radikalleşmenin giderek artmasına zemin hazırlamaktadır. Şiddeti olayları her insanı bilinç ve psikolojik durumuna göre az ya da çok etkiler ama şu bir gerçek ki herkes bundan payını alır. Kürt meselesi ile ilgili fiziki ve psikolojik her çeşit şiddet Kürtlerin sinir uçlarına dokunmaktır. PKK’nın da gerçekleştirdiği şiddet olayları Türk kesimde Kürtlere karşı nefretin en temel sebeplerindendir. Kastamonu, Sakarya, Trabzon, Afyon gibi illerde Kürt işçilere yapılan saldırılar bunun göstergesidir. Bu nefret o kadar artmış ki Kürt kıyafeti giyen adamı Antalya’da kendi komşuları linç edip Atatürk büstünü öptürdüler. Nefretin dozu bu kadar yüksek... Zannediyorum bu nefret karşılıklı şiddet olayları artıkça buna paralel olarak artacaktır. Ama görünen o ki şiddete uğrayan Kürt, kimliğine daha çok sarılıyor ve bu konuda daha da radikalleşiyor. PKK gibi yapılanmaların baş vurduğu şiddet yine devletin ya da iktidarların şiddet eylemlerinin sonucudur. PKK, 1990’lardan itibaren gerçek amacından sapmış devletin derin güçleri ile çalışan bir güç haline gelmiştir. Temel amacı Kürtleri ile ilgili hak-hukuk girişimlerini terörize etmek ve devletin bu girişimlere karşı hukuksuz eylemlerini meşrulaştırma zemini oluşturmaktır. Hendek olayları bunun en açık örneğidir. Devlet örgütü kullanarak/bahane ederek Kürtlerin en doğal haklarını(anadilde eğitim gibi) vermekten

kaçınarak asimilasyon için zaman kazanmaktadır. Nitekim örgütü sebep göstererek köy boşaltma eylemleri de asimilasyon programını hızlandırma niyetiyle yapılmıştır (Herekol Ezizan, 39, E).”

Dünya geneline bakıldığında toplumsal sorunların her zaman şiddetle çözülmeyen örnekleri de bulunmaktadır. Şiddetin yıkıcı etkisi kısa vadede etnik unsurların bir kimlik etrafında toplanmasını sağlasa da uzun vadede baskı yapan üst kimliklerin de baskıya maruz kalan alt kimliklerin de böylesi durumlardan karlı çıkması mümkün değildir.

“Ezelden beri etki tepki doğurur şiarı doğrudur. Her yasak kendi isyancısını doğurur söylemi bildiğimiz bir gerçek. Lakin etnik kimliğin önündeki engeller yasaklamalar ve daha nice olumsuz durumlar şiddet eylemlerinin yapılmasını haklı gösterir mi dersiniz ben buna katılmıyorum. Çünkü hak aramanın şiddet eylemleri dışında kalan yolları da vardır. Bunun en açık ve örnek alınması gereken örneği Gandhi’dir. Gandhi ülkesini şiddet dışı mücadele yöntemiyle İngiliz sömürgesinden kurtararak özgürleştirdiğini hepimiz biliyoruz. Ayrıca bunun bir diğer örneği de Mandela’nın Güney Afrika’sıdır. Onun için etnik kimlik temelli yapılan şiddet olaylarını ve şiddet içeren karşı koyma yöntemlerini de reddediyorum. Bu olaylar beni olumsuz etkiliyor ve tasvip etmiyorum. Etnik kimlik oluşturma sürecinde olumlu katkısı olduğu kanısında değilim. Uzun süre mücadelenin devam etmesi durumunda uygulanan yöntemlerin amaçlarından sapacağını da düşünüyorum ki ülkemizde yaşanan olaylar bunu gösteriyor. Şiddet toplumda kutuplaşmalara, ayrışmalara sebep olur. Uzun süren şiddet en insani ve anayasal olan hakların aranmasını bile hoş karşılanmayan durumlar olarak görülmesine sebep olur. PKK’nın devletin güvenlik güçleri ile yürüttüğü düşük yoğunluklu çatışmaları farklı anlamlarda değerlendirilebilir lakin sivil alanda kimi zaman başvurduğu şiddet eylemlerinin hiçbir şekilde meşru bir tarafı yoktur ve bundan dolayı çoğu ülke tarafından terör örgütü olarak görülmektedir (Haymatlos, 44, E)”

Gazeteci İsmet İmset, PKK terör örgütünün stratejisini ve buna bağlı taktiklerini “PKK-Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)” kitabında şu beş başlıkta toplamaktadır:

- 1- Bölgede bir güç gösterisinde bulunmak,
- 2- Halkı örgüte destek olmak için terörize etmek,
- 3- Sivil hedefleri öncelikli görmek,
- 4- Yeni kadrolar yetiştirmek,
- 5- Yeni yerel destekçileri ile saldırılar düzenlemek.

İmset, özellikle sivil hedeflerin artmasındaki nedenleri ise şu 3 başlıkta toplamıştı:

- 1- Türk ordusuna ulaşan istihbaratın kesilmesi,
- 2- Devletle yerel iş birliğinin engellenmesi,
- 3- Zorlu coğrafi ortamda yaşamak için gerekli lojistik kanalların açılması (İmset, 1993).

Bu bağlamda 1987 yılında Mardin'in Ömerli ilçesine bağlı Pınarcık Köyü 'ünde yapılan silahlı saldırıda çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan otuz kişinin öldürülmesi sonucunda; PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın sarf ettiği "öldürelim otorite olalım" cümlesi, (Cemal, 2011, 83) etnik kimlik inşasının karanlık yüzü bağlamında şiddet ve korku uyandırma olgusuna önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu manada şiddet, radikal örgütlerin hedef gözetmeksizin amaçlarını gerçekleştirmek adına başvurdukları önemli bir yöntemdir. Bu yöntem kolektif kimlik inşasında muhatapları radikalleştirici bir etkiye de sahiptir.

Değerlendirme

Çalışmamızın bu kısmında kolektif etnik kimlik oluşturma çabaları ve metodolojilerinin bir ögesi olan "Şiddete Başvurma ve Korku Uyandırma", olgusu sosyal inşacılık ve sosyal kimlik teorileri perspektifinden incelenmiştir. Etnik radikalleşme süreçlerinde " Şiddete Başvurma ve Korku Uyandırma " kavramının rolü, kimlik inşası ve toplumsal dinamikler bağlamında derinlemesine analiz edilmeye çalışılmış bu kavram "Kimlik İnşasının Karanlık Yüzü: "Öldürelim Otorite Olalım" söz öbeği ile kavramsallaştırılmıştır. Elde edilen bilgiler ve katılımcı grubundan edinilen görüşler ışığında, bu ayrımın etnik kimliklerin radikalleşmesinde ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesinde temel bir mekanizma olduğunu, etnik kimlik edinme sürecinde "Şiddete Başvurma ve Korku Uyandırma" unsurunun etki tepki hususu dışında hiçbir görüşmeci tarafından tasvip edilmediği, PKK terör örgütünün şiddet eylemlerinin meşru görülmediği, tüm bunların yanında zamanında devlet içerisinde bulunan kimi unsurların güttüğü yanlış politikalar sonucunda meydana gelmiş kimi şiddet olaylarına karşı durmanın meşru müdafaa olarak algılandığı ve bu yönüyle "Şiddete Başvurma ve Korku Uyandırma" mevzusunun radikalleşme eğilimlerini arttırdığı tespit edilmiştir.

Çalışmamızda ele aldığımız bağlamda, etnik kimlik oluşturma ve radikalleşmenin sosyal süreçlerini anlamak için şiddetin ve toplum içinde korku uyandırmanın rolünü kritik bir şekilde değerlendirdik. Etnik grupların şiddete başvurma ve korku uyandırma stratejileri,

sosyal kimliklerini güçlendirmek ve dış gruplarla olan sınırlarını belirlemek için sıklıkla kullanılan araçlardır. Bu fenomeni sosyal inşacılık ve sosyal kimlik kuramları bağlamında ele alarak, şiddetin etnik kimliklerin şekillenmesinde bir araç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Öyle ki; sosyal inşacılık kuramına göre, gerçeklik sosyal olarak inşa edilir ve toplumsal normlar, değerler ve kimlikler bu süreçte oluşturulur. Etnik kimlikler de bu inşa sürecinin bir parçasıdır ve genellikle tarihsel, kültürel ve politik dinamiklerin etkisi altında şekillenir. Şiddet ve korku, bu süreçte hem dışsal hem de içsel faktörler olarak işlev görmektedir. Bulgularımızda görüşmecilerin sadece birkaçı üst kimlikten gelen şiddete karşı meşru müdafaayı hak olarak görürken geri kalanının tamamına yakını şiddetin her türlüşünü tasvip etmediklerini beyan etmişlerdir. Bu bağlamda çalışma sahamızı yansıtan katılımcı grubumuzun etnik kimliğe olan sadakatının yanı sıra şiddet ve şiddet olaylarına karşı tepkisel oldukları tespit edilmiştir.

Sosyal kimlik kuramı, bireylerin kendilerini belirli gruplarla tanımlama ve bu gruplara aidiyet hissetme eğiliminde olduklarını öne sürer. Bu kimliklerin oluşumu, gruplar arası farklılıkların vurgulanması ve grup içi bağlılığın artırılmasıyla pekiştirilir. Şiddet, burada bir araç olarak kullanılarak grup sınırlarını belirginleştirir ve "biz" ile "onlar" arasındaki ayrımı keskinleştirir. Özellikle etnik gruplar arasındaki çatışmalarda şiddet, bir yandan bir tehdit olarak dış grubu hedef alırken, diğer yandan iç gruba yönelik birleştirici bir etki yaratır. Bu durum, grup üyelerinin kendi kimliklerine daha sıkı sarılmalarına ve dış grubu düşman olarak algılamalarına neden olur. Etnik radikal bir terör örgütü olan PKK'nın uzun yıllar bölgede bu stratejiyi kullandığı bilinen bir gerçekliktir. Örgütün tüm çabalarına rağmen halk nezdinde ve katılımcı grubumuz özelinde bu çabanın çok da karşılık görmediği tersine şiddete ve şiddet olaylarına karşı tepkisel bir tutum geliştirdiği tespit edilmiştir.

Şiddet ve korku, kolektif kimlik oluşturma sürecinde propaganda ve ideolojik söylemlerle desteklenir. Tarihsel travmalar, mağduriyet anlatıları ve kahramanlık hikâyeleri, etnik kimliklerin inşasında kullanılan güçlü araçlardır. Bu anlatılar, bir yandan grubun geçmişteki acılarını ve mücadelelerini yüceltirken, diğer yandan grup üyelerine ortak bir kader ve amaç duygusu aşılar. Bu şekilde, şiddet ve korku, hem bireysel hem de kolektif düzeyde etnik kimliklerin şekillenmesinde merkezi bir rol oynar. Bu tür durumlardan istifade etmek isteyen siyasi yapılanmalar ve radikal örgütler bilhassa Uludere, Hendek, köy boşaltmaları gibi konuları sürekli gündemde tutarak üst kimlikten kaynaklı bir korku atmosferi uyandırmayı amaçlamaktadırlar. Böylelikle örgütler; şiddet ve korku yoluyla grup

sınırlarını belirginleştirmekte, grup içi bağlılığı artırmakta ve dış gruba karşı düşmanlığı pekiştirmektedir. Malum olduğu üzere bu süreçler, etnik kimliklerin inşa edilmesi ve korunmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Katılımcıların dile getirdiği kavramlar, şiddetin ve korkunun, etnik kimliklerin radikalleşmesi ve toplumsal dinamiklerin şekillenmesinde nasıl kullanıldığını ve bu süreçlerin tarihsel olarak nasıl kök saldıgını gösterir. Felat'ın “Siz yoksunuz” ifadesi, etnik kimliğin yok sayılması ve sistematik olarak baskılanmasının bireyler üzerinde yarattığı derin varoluşsal krizi yansıtır. Bu kriz, toplulukların kimliklerini savunma ve varlıklarını ispatlama arayışlarını şiddet yoluyla ifade etmelerine neden olur. Bu tür dışlanma ve inkar, yalnızca bireylerin değil, bütün bir topluluğun şiddete başvurma potansiyelini artırır, çünkü bu durum, toplumsal varoluşun tehdit altında olduğuna dair kolektif bir korku üretir. Spinoza'nın “can kurtarmak için can alma paradoksu” kavramı, şiddetin meşrulaştırılmasında karşılaşılan etik ikilemleri işaret eder. Bu paradoks, baskı altındaki toplulukların kendilerini koruma adına şiddete başvurmalarını, bu süreçte kendi varlıklarını sürdürmenin tek yolu olarak görmelerini açıklar. Tarihsel olarak, bu tür savunma refleksleri, korku ve hayatta kalma mücadelesi ile pekiştirilmiş, etnik çatışmaların şiddet döngüsüne dönüşmesine neden olmuştur. Mavi'nin “zulme rıza zulümdür” ifadesi, şiddetin yalnızca fiziksel bir tepki değil, aynı zamanda etik bir zorunluluk olarak görülmesini sağlar. Bu bakış açısı, tarihsel olarak zulme karşı direnişin meşruiyetini pekiştirir ve bu direnişin şiddetle ifade bulmasını kaçınılmaz hale getirir. Böylece, zulme karşı çıkmanın bir sorumluluk olarak algılandığı toplumlarda, şiddet, adalet arayışının doğal bir uzantısı olarak görülür. Fanon'un “şartların eşit olduğu bir savaş” kavramı, tarihsel olarak şiddetin eşit olmayan güçler arasında nasıl bir denge unsuru olarak algılandığını gösterir. Baskıcı güçlere karşı mücadelede, şiddet, ezilenlerin ellerinde eşitliği sağlamak için kullandıkları bir araç haline gelir. Bu durum, şiddetin yalnızca bir sonuç değil, aynı zamanda bir strateji olarak toplumsal mücadelelerin merkezine yerleştiğini ifade eder. Herekol Ezizan'ın “şiddete uğrayan Kürt, kimliğine daha çok sarılıyor, radikalleşiyor” ifadesi, şiddetin etnik kimliğin radikalleşmesinde nasıl bir katalizör rolü oynadığını gösterir. Tarihsel olarak şiddete maruz kalmak, etnik kimliğin daha da güçlenmesine ve radikal bir biçimde savunulmasına neden olur. Bu süreçte, şiddet hem bir dış tehdit hem de içsel bir dayanışma aracı olarak işlev görür, böylece radikalleşme süreci derinleşir. Haymatlos'un “her yasak kendi isyancısını doğurur” kavramı ise, yasakların ve baskıların kaçınılmaz olarak isyanı ve şiddeti doğurduğunu vurgular. Bu sosyolojik bakış açısı, baskı politikalarının tarihsel olarak nasıl şiddetle

sonuçlandığını ve bu şiddetin etnik kimlik inşasında nasıl bir araç haline geldiğini açıklar. Yasaklar, baskılar ve şiddet, toplumsal direnç ve isyan hareketlerinin tetikleyicisi olur; bu da radikalizmin temelini oluşturan bir korku kültürünü beslemektedir.

Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, parti üyelikleri, kendilerini tanımlamaları, din anlayışları ve etnik kimlik dağılımları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, bu bireylerin toplumsal ve siyasi tutumlarını, şiddet ve etnik kimlik inşasına yönelik yaklaşımlarını şekillendiren önemli unsurlardır. Bu unsurların her biri, katılımcıların radikalleşme, şiddet, din ve etnik kimlik konularındaki tutumlarını etkileyen çeşitli sosyolojik faktörlere işaret eder. Aşağıda bu unsurlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durulmuştur.

Yaş Faktörü:

- ❖ Benzerlikler: Farklı yaş gruplarındaki katılımcılar arasında, etnik kimlik ve dinin önemine ilişkin benzer görüşler mevcuttur. Özellikle daha genç ve orta yaş grubundaki katılımcılar, etnik kimliğin korunması gerektiği konusunda hemfikirdir. Genç katılımcılar arasında şiddeti kesin olarak reddedenlerin sayısı, orta yaş grubundakilere göre daha fazladır. Bu durum, gençlerin daha idealist ve barışçıl bir yaklaşıma sahip olduklarını göstermektedir.
- ❖ Farklılıklar: Yaşlı katılımcılar, özellikle geçmişte yaşanan şiddet olaylarına tanıklık etmiş olanlar, şiddeti zorunlu bir araç olarak görebilirken, genç katılımcılar genellikle şiddeti reddetme eğilimindedir. Bu durum, yaşlı katılımcıların tarihsel deneyimlerinin ve travmalarının etkisini göstermektedir. Orta yaş grubundaki katılımcılar, özellikle politik süreçlere daha fazla katılım gösterenler, şiddeti meşru müdafaa olarak görebilmektedir. Bu, yaşla birlikte radikalleşmenin daha pragmatik bir hale gelebileceğini işaret eder.

Cinsiyet Faktörü

- ❖ Benzerlikler: Hem erkek hem de kadın katılımcılar arasında, şiddetin meşru bir çözüm aracı olmadığı konusunda genel bir uzlaşma mevcuttur. Bu, cinsiyetler arasındaki temel insani değerlere olan ortak bağlılığı göstermektedir.
- ❖ Farklılıklar: Kadın katılımcılar, şiddetin toplumsal barışa verdiği zararlar konusunda daha duyarlı olup, şiddeti daha sık bir şekilde reddetme eğilimindedirler. Bu, kadınların toplumsal huzur ve barışa olan öncelikli önemini vurgular. Erkek

katılımcılar, özellikle siyasi aktivizmde yer alanlar, şiddetin bazı durumlarda kaçınılmaz bir araç olarak kullanılabileceğini savunabilmektedirler. Bu durum, erkeklerin sosyo-politik çatışmalarda daha aktif roller üstlenme eğiliminde olabileceğini gösterir.

Eğitim Düzeyi:

- ❖ Benzerlikler: Eğitim düzeyi yüksek olan katılımcılar, genellikle şiddeti reddeden ve barışçıl çözüm yollarını tercih eden bir yaklaşıma sahiptirler. Bu, eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte şiddete yönelik olumsuz tutumun arttığını göstermektedir. Eğitimli katılımcılar arasında, dinin toplumsal hayatta daha kültürel bir unsur olarak var olması gerektiği yönünde bir eğilim vardır. Bu, seküler bir bakış açısının eğitimle birlikte güçlendiğini işaret eder.
- ❖ Farklılıklar: Daha düşük eğitim seviyesine sahip katılımcılar arasında, şiddetin meşruiyetine yönelik daha fazla destek görülebilir. Bu durum, eğitim seviyesinin şiddet içeren radikal görüşleri azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu gösterir. Eğitimli katılımcılar, etnik kimliğin dinin bir parçası olarak yaşanması gerektiğine dair daha az eğilim gösterirken, düşük eğitimli katılımcılar bu görüşü daha fazla savunabilmektedirler. Bu, eğitimin, bireylerin din ve etnik kimlik arasındaki ilişkiyi nasıl algıladıklarını etkilediğini göstermektedir.

Parti Üyelikleri:

- ❖ Benzerlikler: Farklı siyasi partilere üye olan katılımcılar arasında, etnik kimliğin korunması gerektiğine dair genel bir kabul mevcuttur. Bu, etnik kimliğin politik bağlılıkların ötesinde bir önem taşıdığını gösterir.
- ❖ Farklılıklar: Muhafazakâr partilere üye olan katılımcılar, dini değerleri ve şiddete karşı daha sert tutumları savunma eğilimindedir. Bu, muhafazakâr ideolojinin din ve şiddet konusundaki daha katı duruşunu yansıtır. Sol görüşlü partilere üye olan katılımcılar ise, şiddeti genellikle meşru bir araç olarak görmezler ve etnik kimliğin din ile iç içe olmasından ziyade, seküler bir kimlik inşasını savunurlar.

Kendilerini Tanımlamaları:

- ❖ Benzerlikler: Katılımcıların büyük bir kısmı, kendilerini etnik kimlikleri üzerinden tanımlamakta ve bu kimliğin korunması gerektiğine inanmakta birleşmektedir. Bu, etnik kimliğin toplumsal birleştirici bir unsur olarak kabul edildiğini gösterir.
- ❖ Farklılıklar: Kendisini daha çok dini kimliği üzerinden tanımlayan katılımcılar, etnik kimliğin dinle iç içe geçmesi gerektiğini savunurken, seküler kimliği öne çıkaran katılımcılar bu duruma karşı çıkarak etnik kimliği dinin dışında bir olgu olarak görme eğilimindedirler. Bu, kimlik tanımlarının, bireylerin etnik kimlik ve din arasındaki ilişkiyi nasıl algıladığını belirleyen önemli bir faktör olduğunu gösterir.

Din Anlayışları:

- ❖ Benzerlikler: Katılımcıların çoğunluğu, dinin toplumsal yaşamda önemli bir rol oynadığını kabul eder. Din, etnik kimliğin bir parçası olarak algılanabilir ve bu da dinin toplumda güçlü bir şekilde var olmaya devam ettiğini gösterir.
- ❖ Farklılıklar: Katılımcıların önemli bir kısmı dinin Kürt ulusal yapılanmasında engelleyici bir unsur olarak çalıştığını beyan etmişlerdir.

"Etnik Kimlik İnşasının Karanlık Yüzü: 'Öldürelim Otorite Olalım'" başlığında yer alan bilgi ve katılımcıların yorumlarından yola çıkarak, sosyolojik bir perspektifle tipleştirme ve sınıflandırma yapabilirim. Bu sınıflandırma, etnik kimlik inşası süreçlerinde şiddetin rolüne dair katılımcıların yaklaşımlarını ve bu yaklaşımların radikalleşme üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik olacaktır.

Şiddeti Kesin Olarak Reddedenler: Bu grup, şiddeti her koşulda reddeder ve şiddetin hiçbir durumda meşru olamayacağını savunur. Onlara göre, şiddet, toplumsal barışa zarar veren, insanları radikalleştiren ve etnik kimlikler arasındaki çatışmaları derinleştiren bir unsurdur. Bu katılımcılar, şiddetin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yıkıcı sonuçlara yol açtığını vurgularlar.

- ❖ Örnek Katılımcı Görüşü: Haymatlos, "Şiddet toplumda kutuplaşmalara, ayrışmalara sebep olur. Uzun süren şiddet en insani ve anayasal olan hakların aranmasını bile hoş karşılanmayan durumlar olarak görülmesine sebep olur."

Şiddeti Meşru Müdafaa Olarak Görenler: Bu grup, şiddeti tasvip etmese de bazı durumlarda meşru müdafaa olarak değerlendirir. Bu katılımcılar, baskı altında kalan etnik grupların kendilerini savunmak için şiddete başvurma hakkına sahip olabileceğini savunur. Ancak, bu hakkın kullanımı sırasında dikkatli olunması gerektiğini vurgularlar, zira şiddetin manipüle edilerek amacından sapma riski taşıdığını ifade ederler.

- ❖ Örnek Katılımcı Görüşü: Miheme, “Eğer inkâr edilen ve yok edilmeye çalışılan bir etnik kimlik varsa baskı kuran devletlere karşı şiddete başvurmak silahlı mücadele vermek bir haktır. Ama bu hakkı kullanırken çok dikkatli olunması gerekiyor çünkü silah ve şiddet sesini duyurmak için araçken manipüle edilerek amacın önüne geçebilir.”

Şiddeti Zorunlu Bir Araç Olarak Görenler: Bu grup, şiddeti zorunlu bir araç olarak görür ve belirli koşullar altında şiddetin kaçınılmaz olduğuna inanır. Onlara göre, radikal etnik kimlik inşası sürecinde şiddet, baskıya karşı bir direniş aracı olarak kullanılabilir. Bu katılımcılar, şiddeti meşru kılan koşulları tartışır ve bu koşullar altında şiddetin haklı olabileceğini savunurlar.

- ❖ Örnek Katılımcı Görüşü: Fanon, “Bazen şiddet ve ölüm dışında çıkar yol kalmıyor. Ki devlet de Kürtleri ve mücadelelerini terörize etmek için özel bir çaba içindedir. Böylece devlet ‘muarızını kötü gösterme’ ile yaptığı insan hakkı ihlallerini de rasyonalize etmektedir.”

Şiddetin Korku Uyandırma ve Baskı Aracı Olduğunu Savunanlar: Bu grup, şiddeti temel bir baskı ve korku yaratma aracı olarak gören bir perspektife sahiptir. Şiddetin, toplumsal gruplar arasında derin yarılmalara neden olduğunu ve bu yarılmaların radikalleşmeyi teşvik ettiğini savunurlar. Şiddet, bu katılımcılar için, otoriteyi sarsmak ve gücü elde etmek için kullanılan bir araçtır, ancak bunun uzun vadeli toplumsal sonuçları olumsuzdur.

- ❖ Örnek Katılımcı Görüşü: Spinoza, “Şiddet; aslını inkâr etme, yaşadığı ülkeye ait olmama hissiyatı yaratıyor, kışkırtma, aynı vatan içinde kardeşlik ilişkilerini zayıflatma, huzursuzluk, birlik ve beraberliği zedelemeye, dış güçlerin içte yaşatmak istedikleri kaosa sebep oluyor.”

Şiddeti Devlet Baskısına Karşı Direniş Olarak Yorumlayanlar: Bu grup, şiddeti devletin baskıcı politikalarına karşı bir direniş aracı olarak yorumlar. Onlara göre, devletin baskısı ve şiddet uygulamaları, etnik grupların radikalleşmesine ve karşı şiddet eylemlerine başvurmasına neden olur. Bu katılımcılar, devletin şiddeti meşrulaştırmak için karşı tarafın şiddetini kullandığını ve bunun radikalleşmeyi daha da derinleştirdiğini savunur.

- ❖ Örnek Katılımcı Görüşü: Herekol Ezizan, “PKK, 1990’lardan itibaren gerçek amacından sapmış devletin derin güçleri ile çalışan bir güç haline gelmiştir. Temel amacı Kürtler ile ilgili hak-hukuk girişimlerini terörize etmek ve devletin bu girişimlere karşı hukuksuz eylemlerini meşrulaştırma zemini oluşturmaktır.”

Özerk Şener’in “Şiddet Temelli Sosyal Hareketlerden Terörizmin Örgütlenme Biçimleri: PKK Örneği” adlı yüksek lisans tezinden hareketle, PKK terör örgütünün şiddet ve korku uyandırma stratejileri, etnik radikalleşmenin sosyal inşasında önemli bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. PKK terör örgütü, silahlı propaganda ve yüksek düzeydeki politik şiddet yoluyla bölgede bir korku hipnozu yaratarak, hedef kitlesine yeniden inşa ettiği gerçeği kabul ettirmeyi başarmıştır. Bu strateji, örgütün sadece düşmanlarını pasifize etmekle kalmadığını, aynı zamanda üyelerini ve sempatizanlarını dönüştürmek ve aktive etmek amacıyla da şiddeti kullandığını göstermektedir. Şiddet, burada bir araç olmanın ötesine geçerek, hem örgüt üyelerinin hem de sempatizanlarının hayatlarını kontrol altına alan, onları sürekli bir korku ve itaat içinde tutan bir mekanizma haline gelmiştir. Bu durum, şiddetin ve korkunun, etnik kimliklerin radikalleşmesinde ve sosyal inşasında elde ettiğimiz bilgilerin paralelinde önemli bir rol oynadığını açıkça ortaya koymaktadır; her iki çalışmada da şiddetin, sadece bir dışsal baskı aracı değil, aynı zamanda içsel bir kontrol ve kimlik inşası aracı olarak da işlev gördüğü tespit edilmiştir.

Etnik kimlik inşasında din olgusu, tarihsel ve kültürel bağlamlarda önemli bir rol oynar ve bu süreçte şiddete başvurma ile korku uyandırma gibi unsurların meşrulaştırılmasında kritik bir etkisi olabilir. Din, toplumsal yapının temel bir bileşeni olarak, bireylerin ve grupların kimliklerini tanımlamalarında merkezi bir unsur haline gelir. Etnik kimliklerin dini kimliklerle iç içe geçtiği durumlarda, dini söylemler ve ritüeller, şiddetin ve korkunun meşrulaştırılmasına katkıda bulunabilir. Bu bağlamda, dini referanslar ve mitler, bir yandan topluluğun varoluşsal tehditlere karşı direnişini motive ederken, diğer yandan şiddeti kutsal bir mücadele olarak sunabilir. Özellikle tarihsel travmaların ve mağduriyet anlatılarının dini bir çerçevede yeniden üretildiği durumlarda, şiddet bir yandan dini bir görev veya adalet

arayışı olarak rasyonalize edilirken, diğer yandan bu süreç etnik kimliklerin radikalleşmesine ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesine neden olabilir. Böylelikle, dinin etnik kimlik inşasındaki rolü, sadece birleştirici bir unsur olmanın ötesinde, aynı zamanda şiddet ve korku stratejilerinin destekleyicisi olarak da karşımıza çıkabilmektedir.

Şiddetin etnik radikalleşmeyi nasıl tetiklediği ve pekiştirdiği konusunda yapılan araştırmalar, bireylerin ve grupların kimliklerini güçlendirmek ve savunmak için hangi mekanizmaları kullandıklarını göstermiştir. Bu bağlamda, etnik kimlik oluşturma sürecindeki şiddetin, grup içi dayanışmayı artırdığı ancak aynı zamanda dış gruplarla gerilimi tırmadığı görülmüştür. Dolayısıyla, şiddetin etnik radikalleşmeyi besleyen ve yaygınlaştıran bir faktör olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Sonuç olarak, çalışmamız etnik radikalleşmenin sosyal inşasını anlamak için şiddet ve korku uyandırmanın rolünü vurgulamıştır. Şiddetin, etnik kimliklerin oluşumunda ve grupların sosyal sınırlarını belirlemede kritik bir rol oynadığını ve bu süreçte sosyal kimlik teorilerinin önemli bir perspektif sunduğunu belirtmek önemlidir.

3.2.7. Programlanmış Zihinler: Propagandanın Gücü

Şekil 31. Propaganda ve Manipülasyon Temalı Kelime Bulutu

Yapılan saha çalışmaları kapsamında görüşmecilere; “Etnik kimlikle ilişkilendirilen propaganda ve manipülasyon çabalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu tür söylemler veya olaylar sizi nasıl etkiler ve propagandanın etnik kimlik oluşturma sürecindeki rolü hakkında

ne düşünüyorsunuz? Propaganda, toplumda nasıl bir etki yaratır?” şeklinde bir dizi soru yöneltilerek etnik kimliğin inşası ve radikalleşme durumlarını tespit edebilmek adına katılımcıların “Propaganda ve Manipülasyon” konusundaki görüşlerine başvurulmuştur. Bu konu “Programlanmış Zihinler: Propagandanın Gücü” başlığı altında yeniden kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmaya katılan görüşmecimizin neredeyse çoğunluğu (38) propagandanın etnik kimlik üzerinde etkili olduğunu, toplumda belli bir misyonu olan kişi veya grupların sıkça başvurduğu bir teknik olduğunu ve toplumdaki belirli kişiler üzerinde etkili bir ajan olarak işlev gördüğünü beyan etmişlerdir. Bu durumlar da etnik radikalleşmenin sosyal inşasında kullanılan propaganda ve manipülasyonun etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Maxquda programı ile yapılan sözcük analizinde görüşmecilerin en çok “Propaganda ve Manipülasyon” ile ilgili kullandıkları sözcüklerin sırasıyla “propaganda, Kürt, etnik, siyasi, kimlik” gibi sözcükler olduğu tespit edilmiştir.

"Freudian Theory and the Pattern of Fascist Propaganda" adlı çalışmasında, faşist propagandanın ikna edici gücünü ve kitleleri nasıl kontrol altına aldığını Freudyen psikoloji çerçevesinden inceleyen Adorno, faşist propagandanın, insanların bilinçdışındaki arzularını ve korkularını sömürerek onların rasyonel düşünme yetilerini felç ettiğini ve kitlelerde itaat ve kör bağlılık ürettiğini savunmaktadır. Ona göre, faşist propaganda, otoriter ve irrasyonel amaçlar için kullanılır ve bu amaçlar rasyonel inançlarla değil, bireyin “arkaik mirasının” uyanmasını sağlayarak elde edilir. Bu propaganda, kitlelerin liderleriyle ve liderlerinin belirlediği istikamet doğrultusunda “kimlik” kurmasına dayanmaktadır (Adorno, 1951, 120-130). Her ne kadar Adorno bu teorisini, faşist propaganda üzerinden kurgulama yoluna gittiye de propagandanın doğası gereği tüm örgüt ve örgütsel organizasyonlara liderlik eden beyin takımları, medya kuruluşları, dini temsiller gibi yapılar, yukarıda da ifade edildiği gibi insanların bilinçaltlarındaki hassasiyetlerine hitap ederek onların bilinçdışı hareket etmelerini sağlar. Bu faaliyetlerle kişi veya gruplar, Kitleleri, manipüle ederek mantıksız davranışlara yöneltmeye çalışır, onları ülkülerine inandırma ve kontrol altına alma çabası içerisine girerek istedikleri istikamete doğru sevk etmeye ve yönlendirmeye çalışmaktadırlar.

“Eğer kişi çok donanımlı bir değil ise çok sorgulamayan ve düşünmeyen biri ise etnik kimlik ilgili propaganda ve manipülasyondan çok çabuk etkilenip duygusal davranıp rahatlıkla etkilenip bu söylemlerin etrafında toplanabiliyorlar. Siyasi amaçları doğrultusunda rahatlıkla sevk ve idare edilebilir. Çünkü etnik kimlik duygusal bir aidiyet oluşturmaktadır. Hepimiz zaman zaman buna kapılmışız (Rüzgar, 38, E).”

“Etnik kimlikle yapılan propagandalar şahıs veya örgütlerin menfaatlerini içermektedir. Maalesef ki bu ayrıştırmaya dayalı bu manipölasyon ve propagandalar ölkemizde çoğunlukla bulunmaktadır. Yapılan propagandalar neticesinde şiddet eğilimli bir nesilin yetişmesine neden olmaktadır. Son yıllarda azalmış olsa da geçmiş zamanlardan beri gençlerin Kürt direniş i adı altında dağlara çıkarılıp yabancı devletlere hizmet eden örgütlerin bünyesinde harcanması da çok kötü bir durumdur (Armin, 28, K).”

“Kimlik şekillenmesinden, siyasi mücadelede siyasi mücadelenin sonucunu etkili ve düzenli ajitasyon ve propaganda belirler. İdeolojik başarıda oldukça önemli bir kilit rol oynar. Sözlü propagandanın etkili olması geçmişte toplumun tam olarak oturmamış olmasından kaynaklanıyor. Örgütün kullandığı en önemli propaganda argümanlarından bir tanesi her aileden bir şehit olmalı ki bağıllık devam etsin şeklindeydi (Armanç, 57, E).”

Yukarıda verilen teorik çerçeveyi, görüşmecilerin ifadeleriyle sentezlediğimizde, benzer bir dinamiğin etnik kimliğin radikal inşasında da geçerli olduğunu görmekteyiz. Rüzgar'ın ifadesi, etnik kimlikle ilgili propaganda ve manipölasyonun bireylerin duygusal aidiyetlerini hedef alarak onları kolayca etkileyip yönlendirebildiğini ve siyasi amaçlar doğrultusunda sevk ve idare edilebileceğini vurgularken bu durumun, Adorno'nun bireyin rasyonel düşüncesinin felç edilmesi teziyle örtüştüğü görölmektedir. Armin, etnik kimlik propagandasının şiddet eğilimli bir nesil yetiştirdiğine ve ayrıştırmaya dayalı manipölasyonların toplumda derin yaralar açtığına dikkat çekmekte, Armanç ise siyasi mücadelede propaganda ve ajitasyonun belirleyici rolüne işaret etmektedir. Bu ifadeler, Adorno'nun belirttiği gibi, propagandanın bireyleri irrasyonel ve otoriter amaçlar doğrultusunda yönlendirdiğini ve kitlelerde kimlik oluşturduğunu doğrulamaktadır. Bu bağlamda, etnik kimliğin radikal inşasında propaganda, bireylerin bilinçdışı hassasiyetlerini hedef alarak onların düşüncelerini ve davranışlarını manipüle etmekte ve bu süreçte radikalleşme ve şiddet eğilimleri beslenmektedir.

Çalışmada, faşist propagandanın temel unsurları şu şekilde analiz edilmektedir:

- ❖ Tek lider miti: Faşist lider, güçlü ve hatasız bir baba figürü olarak sunulur. Bu, insanların kendi zayıflıklarından ve yetersizlik duygularından kaçmasına ve lidere tam bir bağıllık geliştirmesine yol açar.

- ❖ Günah keçisi bulma: Faşist rejim, toplumdaki tüm sorunlardan belirli bir grup insanı sorumlu tutarak halkın öfkesini ve nefretini yönlendirir. Bu, kolektif bir kimlik duygusu ve "biz" ve "onlar" ayrımı yaratır.
- ❖ Tekrar ve basitlik: Faşist propaganda, basit sloganlar ve imgeler kullanarak mesajını tekrar tekrar iletir. Bu, mesajın akılda kalmasını ve sorgulanmadan kabul edilmesini sağlar.
- ❖ Duygusal manipölasyon: Faşist propaganda, korku, öfke ve gurur gibi duyguları uyandırmak için kullanılır. Bu duygular, rasyonel düşünmeyi gölgede bırakır ve itaati teşvik eder (Adorno, 1951, 118-134; Adorno, 2020).

Dönemin en etkili isimlerinden ve Nazi yönetiminin propaganda bakanı olan Goebbels, propaganda mesajlarının sürekli yinelenmesi gerektiği, aralıksız ajitasyon faaliyeti ile dinleyicinin algılama gücünü köreltildiği mantıkla hareket etmekteydi. Goebbels, verimliliği dogmatizmden, çıkarıcılığı ise ilkelerden daha fazla önemsemektedir.

“Eğer bir yalanı yeterince uzun, yeterince gürültülü ve yeterince sık söylerseniz, insanlar inanır. İnsanları, bir yalana inandırmanın sırrı, yalanı sürekli tekrar etmektir. Sadece tekrar, tekar ve tekrar söyleyin (Doob, 2023).”

“Halkın umuda ihtiyacı var ve bunu en yüksek sesle bağırان kişiye bağrına basmaya hazır. Propaganda halkın umutlarını diri tutmak için etkili bir yoldur (Spinoza, 30, E).”

Kolektif kimlik oluşturma sürecinde propagandanın çok etkili olduğu daha önce belirtilmişti. Etnik kimlik meydana getirmek için neredeyse her örgüt yapısı sahip olduğu ideolojik fikirleri taraftarlarına ve militan kadrolarına propaganda vasıtasıyla aktarmaktadır. Gernaz adlı görüşmecenin ifadeleri bu konuyu açıklayıcı bir niteliktedir ve örgütsel propagandanın etkililiği ile işleyiş mantığı hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır:

“Propaganda olmazsa olmaz. Kendini nasıl tanıtacak? Kürt hareketi, örgüt yapısı kendini nasıl tanıtacak tabii ki propaganda yapar, tabii ki anlatarak, tabii ki hikâyeler, zaferler, tabii ki karşılaştığımız zülüm bunların hepsini bir şekilde anlatarak toplumu bir anlamda o uykudan uyandırmaya çalışacaktır. Propaganda olmazsa olmaz bugün tüm sistemler bu yola başvuruyor yani bu birilerinin duygusunu düşüncesini suiistimal etmek değil, kullanmak değil bu bence dediğim gibi çünkü bununla şöyle bir şey yapmıyoruz gidelim bütün Türkleri dövelim, bir gidelim bütün ötekileri dövelim, gidelim bizden farklı olan herkesin canına okuyalım şeklinde değil. Tam tersi biz buyuz, biz varız, var olmaya çalışıyoruz bunun mücadelesini veriyoruz. Bu şekilde hani

propaganda var propaganda var aslında açıkçası söylemek gerekirse. Biri kendini korumak, kendini var etmek üzerine inşa edilen bir propaganda çabası bir diğeri karşı tarafın özellikle faşist yapılanmanın yaratmış olduğu her gün gününbirlik an be an yaratmış olduğu propaganda var. O propagandanın da ne olduğunu biliyoruz, görüyoruz yani. Bu diğeri dediğim gibi ötekinin kesinlikle yok sayılması üzerinden yaratılan propaganda (Gernaz, 44, E).”

Son zamanlarda oldukça fazla gelişim gösteren kitle iletişim araçları ve teknolojileri bu tür örgütlerin propaganda yöntemlerinin de gelişmesine ve çeşitlenmesine neden olmuştur. Aşağıdaki görüşmecinin ifadeleri bu durumu destekler niteliktedir:

“Günümüzde toplumu yönlendiren ya da çeşitli psikolojik yöntemlerle baskı altında tutan en etkili yöntemlerden biri de propaganda ve manipülasyondur. Daha önce TV ve gazeteler aracılığıyla uygulanan bu yöntem şimdi sosyal medya platformları ile yapılmaktadır. Çok da etkili bir yöntem olduğunu düşünüyorum. Bugün küçük bir video ile bir etnik kimlik ile ilgili olumlu bir izlenim yaratıldığı gibi çok kötü bir izlenim de oluşturulabiliyor. İnsanlar sosyal medya üzerinden kendi kimliklerine saldırı olduğunda psikolojik olarak savunmaya geçiyor. Bu etki onu kendi etnik kimliği ile ilgili bilgi edinmeye de zorluyor çoğu zaman. Çünkü sığındığı kendi öz benliğini yaralayan sosyal medya söylemlerine karşı bir öz savunma geliştirmesi lazım (Herekol Ezizan, 39, E).”

Bu açılardan değerlendirildiğinde örgütlerin etnik kimlik edindirme süreçlerini şu şekilde ifade edebiliriz:

- ❖ Büyük grup içinde, gerçek ya da hayali bir mağduriyet veya adaletsizliğe karşı ortak bir duygu oluşturmak,
- ❖ Geçmişte yaşanmış belirli bir travmayı veya ortak bir travmayı yeniden şekillendirmek,
- ❖ Geçmişteki bir düşmanın imajını, ülke içindeki ya da dışındaki değersizleştirilmiş bir muhalif grubun imajı ile birleştiren bir zaman kayması yaratmak,
- ❖ Muhalif grubu değersizleştirmek ve insanlıktan çıkarmak,
- ❖ Muhalif grubun liderini mutlak bir “kurtarıcı” olarak sunmak,
- ❖ Büyük grubun kimliğini bireysel kimlikten daha önemli hale getirmek için aile yaşamına, ev hayatına ve eğitime müdahale etmek ve diğer araçları kullanmak,
- ❖ Genellikle yeniden canlandırılan belirli bir travma ile bağlantılı bir hak etme ideolojisi ile “biz olma” duygusunu güçlendirmek,

- ❖ Fiziksel sınırlarla ilgili bir takıntı yoluyla büyük grubun psikolojik sınırlarına dair bir kaygı ifade etmek,
- ❖ Hak etme ideolojisini intikam eylemlerine dönüştürerek kitlesel cinayetlerin yolunu açmak (Korkmaz, 2021, 34)

Saha çalışmasından elde edilen veriler ışığında, etnik kimliğin radikal inşasında propaganda ve manipülasyon faaliyetlerinin oynadığı kritik rol incelenmiştir. Elde edilen bilgiler, etnik kimlikle ilgili propaganda ve manipülasyonun bireylerin duygusal aidiyetlerini hedef alarak, rasyonel düşünme yeteneklerini felç ettiğini ve onları kolayca yönlendirebildiğini göstermektedir. Bu durum, bireylerde kimlik inşa sürecini hızlandırmakta ve radikalize olma eğilimini artırmaktadır. Saha çalışmasında görüşülen katılımcıların ifadeleri, propagandanın şiddet eğilimlerini beslediği, ayırtırmaya dayalı manipülasyonların toplumda derin yaralar açtığı ve siyasi mücadelelerde belirleyici bir rol oynadığı yönündedir. Bu bilgiler, propagandanın bireyleri irrasyonel ve otoriter amaçlar doğrultusunda yönlendirdiğini ve kitlelerde kimlik oluşturduğunu doğrulamaktadır. Sosyal medya gibi kitle iletişim araçlarının da gelişmesiyle birlikte, propaganda daha etkili hale gelmiş ve bireylerin zihinlerini şekillendirme konusunda daha güçlü bir araç haline gelmiştir. Sonuç olarak, etnik kimliğin radikal inşasında propaganda, bireylerin bilinçdışı hassasiyetlerini hedef alarak onların düşüncelerini ve davranışlarını manipüle etmekte ve bu süreçte radikalleşme ve şiddet eğilimlerini beslenmektedir.

Değerlendirme

Çalışmamızın bu kısmında kolektif etnik kimlik oluşturma çabaları ve metodolojilerinin bir ögesi olan “Propaganda ve Manipülasyon”, kavramları sosyal inşacılık ve sosyal kimlik teorileri perspektifinden incelenmiştir. Etnik radikalleşme süreçlerinde " Propaganda ve Manipülasyon " kavramının rolü, kimlik inşası ve toplumsal dinamikler bağlamında derinlemesine analiz edilmeye çalışılmış bu kavram “Programlanmış Zihinler: Propagandanın Gücü” ifadesiyle ile kavramsallaştırılmıştır. Elde edilen bilgiler ve katılımcı grubundan edinilen anlatılar ışığında, bu ayrımın etnik kimliklerin radikalleşmesinde ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesinde temel bir mekanizma olduğunu, radikal etnik kimlik inşa sürecinde “Propaganda ve Manipülasyon” faaliyetlerinin tesirli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca görüşmecilerin ifadelerinden hareketle; toplumda özellikle okumamış kimseler üzerinde bu tür faaliyetlerin etkili olduğu, toplumda sıkça örneklerine rastlanıldığı,

belirli kesimlerin siyasi ve örgütsel hedefleri için bu yöntemlere başvurduğu, bu konuda sosyal medyanın da son zamanlarda oldukça etkin olduğu anlaşılmıştır.

Etnik radikalleşme süreçlerinde propaganda olgusunun sosyal inşacılık teorisi ve sosyal kimlik kuramları çerçevesinde nasıl anlaşılması gerektiğine dair önemli bir ışık tutmaktadır. Sosyal inşacılık, toplumsal gerçekliklerin bireyler ve gruplar arasındaki etkileşimler yoluyla oluşturulduğunu savunur. Bu bağlamda, propaganda, belirli bir grup tarafından paylaşılan kimlik ve değerlerin inşasında etkin bir rol oynar. Sosyal kimlik kuramı ise bireylerin kendilerini belirli sosyal grupların üyeleri olarak tanımladıklarını ve bu grupların değerleri ve normlarına göre davrandıklarını ileri sürer. Propaganda, bu grupların kimliklerini pekiştirmek, belirli bir ideolojiyi yaymak, etnik grupların kimliklerini şekillendirmek ve diğer grupları ötekileştirme süreçlerinde etkili bir araç olarak işlev görmektedir. Sosyal inşacılık teorisi, bu süreçleri anlamak için bize güçlü bir analitik çerçeve sunar; zira propaganda ve benzeri iletişim stratejileri, belirli etnik kimlikleri vurgulayarak veya diğerlerini düşmanlaştırarak gruplar arasında ayrımı derinleştirebilir.

Araştırmamız, propaganda olgusunun etnik radikalleşme süreçlerinde nasıl işlediğini ve etnik kimliklerin nasıl inşa edildiğini göstermektedir. Özellikle, medyanın dijitalleşmesi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, propagandanın etkisi daha da artmıştır. Bu teknolojiler, etnik grupların algılarını ve kimliklerini şekillendirmede kritik bir rol oynamaktadır.

Kürt nüfusunun yoğun olduğu çalışma alanımızda; etnik kimlik ve aidiyet duygusu, tarihsel ve toplumsal dinamikler çerçevesinde sürekli bir dönüşüm ve yeniden inşa süreci yaşanmaktadır. Propaganda, bu süreçte, hem devlet hem de devlet dışı aktörler tarafından kullanılarak, etnik kimliklerin şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Devlet tarafından yürütülen propaganda faaliyetleri, genellikle ulusal birlik ve bütünlüğü vurgulayan bir söylem üzerinden şekillenmekte olup; bu söylem, ulus devlet modelinin pratiklerine uygun olarak üst kimliği ön plana çıkararak alt kimliklerin bu ulusal kimlik altında birleşmesini teşvik etmektedir. Asimilasyon düzeyine geldiğinde veya böyle algılandığında katılımcı grubundaki kişilerde bu duruma karşı şiddet içermeyen tepkiler ve öfkelenmeler olduğu gözlemlenmiştir.

Öte yandan, bir takım STK'lar, siyasi oluşumlar ve PKK terör örgütü gibi devlet dışı aktörler tarafından yürütülen propaganda, Kürt kimliğini ve ulusal bilinci güçlendirmeyi

hedefleyerek üst kimliğin hegemonyasını sarsma ve muhatap gördüğü kitleyi radikalleştirme gibi stratejiler benimsemektedirler. Bu propaganda, genellikle Kürtlerin tarihsel olarak maruz kaldığı baskılar, kültürel haklarının tanınması gerekliliği ve bağımsızlık ya da özerklik talepleri etrafında şekillenir ve böylece Kürtlerin ortak bir kimlik etrafında birleşmesini ve bu kimliğin korunması için mücadele edilmesini teşvik eder. Araştırmamızda bu tür durumlara mahal vermeme adına Kürt kimliğine dair hakların anayasal güvence altına alınması talepleri dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda her ne kadar tüm çalışma alanının görüşlerini yansıtmıyor olsa da katılımcı grubundaki kişilerin büyük bir kısmında özerklik veya ayrılık fikirlerinin ağır basmadığı tespit edilmiştir.

Propaganda, sosyal kimlik kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bireylerin kendilerini belirli bir grubun üyesi olarak tanımlamalarını ve bu grup normlarına uygun davranmalarını sağlar. Bölgede yaşanan kişiler, devletin ve devlet dışı aktörlerin propagandaları aracılığıyla, ya Türk kimliğini benimsemeye ya da Kürt kimliğini daha güçlü bir şekilde sahiplenmeye yönlendirilirler. Bu süreç, etki tepki kanununa uygun olarak; kitlelerde etnik kimliklerin şekillenmesinde ve radikalleşme eğilimlerinin ortaya çıkmasında belirleyici olmaktadır.

Katılımcıların ifadeleri, etnik radikalleşmenin sosyal inşasında propaganda ve manipülasyonun nasıl kullanıldığını anlamamız açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Gernaz'ın "toplumu bir anlamda uykudan uyandırmaya çalışma" ifadesi, propagandanın ve manipülasyonun, toplumsal bilinç ve uyum düzeyini değiştirerek bireyleri ve grupları harekete geçirme amacı taşıdığını belirtir. Bu yaklaşım, toplumsal uyanışı bir araç olarak kullanarak bireylerin mevcut durumlarını sorgulamaları ve kolektif eyleme geçmeleri için teşvik edilmesini ifade eder. Spinoza'nın "halkın umuda ihtiyacı var" sözü, manipülasyonun duygusal ve psikolojik ihtiyaçları hedef aldığını ve bu ihtiyaçların, bireylerin toplumsal yapıya olan bağlılıklarını güçlendirmek için nasıl kullanıldığını gösterir. Bu bağlamda, umut duygusu, manipülatif stratejilerin temel bir unsuru olarak, bireylerin ve toplulukların ideolojik ve etnik bağlılıklarını sürdürmelerine yönelik bir motivasyon aracı olarak işlev görür. Armanç'ın "her aileden bir şehit olmalı ki bağlılık devam etsin" ifadesi ise, şehitlik ve fedakarlık temalarının, propaganda ve manipülasyonun bir parçası olarak kullanıldığını ve bu stratejilerin etnik bağlılık ve radikalleşme süreçlerini nasıl etkilediğini vurgular. Bu strateji, bireylerin ve ailelerin ulusal ve etnik aidiyetlerini, fedakarlık ve kahramanlık

üzerinden pekiştirmeyi amaçlar. Propagandanın etnik kimlik inşası ve radikalleşme süreçlerindeki rolü, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, siyasi parti üyelikleri ve kişisel kimlik tanımlamaları gibi çeşitli faktörler ışığında incelenerek, bu etkenlerin propaganda ve manipülasyon üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde analiz etmemiz faydalı olacaktır.

Yaş Faktörü

- ❖ Benzerlikler: Tüm yaş gruplarında, propagandanın etkili bir araç olduğu ve bireylerin etnik kimliklerini şekillendirmede önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir. Propagandanın, özellikle gençler üzerinde güçlü bir etkisi olduğu konusunda geniş bir uzlaşma mevcuttur. Yaşlı katılımcılar, geçmiş deneyimlerine dayanarak propagandanın nasıl kullanıldığını ve toplumu nasıl etkilediğini daha iyi analiz edebilmektedirler. Bu, yaş faktörünün propagandanın etkilerini anlamada belirleyici olduğunu gösterir.
- ❖ Farklılıklar: Genç katılımcılar, propagandanın sosyal medya gibi modern iletişim araçları üzerinden hızlı ve etkili bir şekilde yayıldığını vurgularken, yaşlı katılımcılar daha çok geleneksel medya (televizyon, radyo) üzerinden yapılan propagandaların etkisinden bahsetmektedir. Bu, nesiller arası medya kullanımındaki farklılıkların propaganda algısını nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Yaşlı katılımcılar, propaganda ve manipülasyonun uzun vadede toplumda yarattığı etkileri (örneğin, toplumda yarattığı derin ayrışmalar) daha fazla vurgularken, gençler genellikle bu etkilerin kısa vadeli sonuçlarına odaklanmaktadır.

Cinsiyet Faktörü:

- ❖ Benzerlikler: Hem erkek hem de kadın katılımcılar, propagandanın duygusal manipülasyonla bireyleri etkilemede etkili olduğunu kabul etmektedir. Cinsiyetler arasında, propagandanın bireylerin kimlik algılarını nasıl şekillendirdiği konusunda genel bir uzlaşma mevcuttur. Cinsiyet fark etmeksizin, katılımcılar propagandanın toplumu ayrıştıran ve radikalleştiren bir araç olarak kullanıldığını inanmakta birleşmektedirler.
- ❖ Farklılıklar: Kadın katılımcılar, propagandanın özellikle şiddet eğilimli gruplar tarafından nasıl kullanıldığını daha fazla vurgulama eğilimindedir. Bu, kadınların toplumsal barışa olan öncelikli önemini ve şiddet içeren propagandalara karşı daha duyarlı olduklarını gösterir. Erkek katılımcılar ise, propagandanın siyasi mücadelelerdeki rolüne ve bu süreçte nasıl bir araç olarak kullanıldığını daha fazla

odaklanmaktadır. Bu, erkeklerin siyasi çatışmalara daha fazla ilgi duyduğunu ve propaganda aracılığıyla bu çatışmalarda nasıl bir pozisyon aldığını yansıtır.

Eğitim Düzeyi:

- ❖ Benzerlikler: Eğitimli katılımcılar, propagandanın etkilerini daha eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirme eğilimindedirler. Eğitim seviyesi arttıkça, propagandanın bireylerin düşüncelerini nasıl manipüle ettiğine dair farkındalık artmaktadır. Eğitimli ve eğitim düzeyi düşük olan katılımcılar arasında, propagandanın etnik kimlik üzerinde güçlü bir etkisi olduğu konusunda geniş bir kabul vardır.
- ❖ Farklılıklar: Eğitim düzeyi yüksek katılımcılar, propagandanın etkilerini daha çok eleştirel bir çerçevede değerlendirirken, düşük eğitim seviyesine sahip katılımcılar, propagandayı daha fazla içselleştirebilir ve bu tür söylemleri daha kolay kabul edebilirler. Bu, eğitim seviyesinin bireylerin propaganda ve manipülasyona karşı dirençlerini nasıl etkilediğini gösterir. Eğitim düzeyi yüksek katılımcılar, propaganda ve manipülasyonun toplumsal sonuçlarına (örneğin, toplumsal ayrışma) daha fazla odaklanırken, eğitim düzeyi düşük katılımcılar, bu etkileri bireysel düzeyde (örneğin, kişisel kimlik ve aidiyet duygusu) daha fazla vurgulama eğilimindedirler.

Parti Üyelikleri:

- ❖ Benzerlikler: Farklı siyasi parti üyeleri arasında, propaganda ve manipülasyonun siyasi mücadelede önemli bir araç olduğu konusunda genel bir kabul vardır. Bu, propagandanın siyasi hareketler için vazgeçilmez bir araç olarak görüldüğünü gösterir. Parti üyeliği fark etmeksizin, katılımcılar propagandanın etnik kimlik inşasında nasıl kullanıldığını ve bu süreçte bireylerin nasıl manipüle edildiğini kabul etmektedirler.
- ❖ Farklılıklar: Muhafazakâr partilere üye olan katılımcılar, propagandanın toplumda birliği sağlama ve milli kimliği güçlendirme aracı olarak kullanılabileceğini savunurken, sol görüşlü katılımcılar, propagandanın ayrıştırıcı ve toplumsal kutuplaşmayı artırıcı etkilerine daha fazla vurgu yapmaktadırlar. Bu, siyasi ideolojilerin propagandayı nasıl algıladığını ve bu algının etnik kimlik inşası üzerindeki etkisini göstermektedir. Sol görüşlü katılımcılar, propagandanın etnik kimlik inşasında kullanılan bir araç olarak nasıl manipülatif ve baskıcı olabileceğini vurgularken, muhafazakâr katılımcılar daha çok propagandanın toplumsal dayanışmayı nasıl artırabileceğine odaklanmaktadır.

Kendilerini Tanımlamaları:

- ❖ Benzerlikler: Katılımcılar, etnik kimliklerini propaganda ve manipölasyona karşı bir savunma aracı olarak kullanma eğilimindedirler. Bu, etnik kimliğin bireyler için güçlü bir aidiyet duygusu yarattığını ve bu kimliği koruma ihtiyacının propaganda tarafından istismar edilebileceğini göstermektedir. Kendilerini etnik kimlikleri üzerinden tanımlayan katılımcılar, propaganda ve manipölasyonun bu kimliği şekillendirme ve pekiştirme süreçlerinde önemli bir rol oynadığı konusunda birleşmektedir.
- ❖ Farklılıklar: Dini kimliğini ön plana çıkaran katılımcılar, propagandayı daha çok dini değerlerin korunması açısından yaklaşmışlardır.

Propagandanın etnik kimlik inşası ve radikalleşme süreçlerinde oynadığı rolü, çeşitli tipoloji ve sınıflandırmalar ışığında incelemek, bu manipölasyon stratejilerinin bireylerin ve grupların kimlik algıları üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir şekilde değerlendirmek konumuz açısından önem arz etmektedir.

- ❖ Bilinçli Eleştiriciler: Bu grup, propagandanın etkilerini farkında olan ve onu eleştirel bir bakış açısıyla değerlendiren bireylerden oluşur. Bu katılımcılar, propagandanın toplumda nasıl manipölatif bir araç olarak kullanıldığını ve bireylerin duygusal hassasiyetlerini hedef alarak kimlik inşasında nasıl etkili olduğunu analiz ederler. Rüzgar (38, E) gibi katılımcılar, propaganda ve manipölasyonun, yeterince sorgulayıcı olmayan bireyler üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu ve bu bireylerin duygusal aidiyetleri üzerinden kolayca manipüle edilebileceğini vurgular. Bu grup, propagandanın sadece siyasi amaçlar için değil, aynı zamanda etnik kimliğin radikalleştirilmesi için nasıl kullanıldığını anlamaya çalışır.
- ❖ Mağduriyet Temelli Kimlik Savunucuları: Bu grup, propagandayı, geçmişte yaşanmış travmalar ve adaletsizlikler üzerinden kendi kimliklerini savunmak ve güçlendirmek için bir araç olarak gören bireylerden oluşur. Gernaz (44, E) gibi katılımcılar, propagandanın, bir halkın tarihsel zülüm ve mağduriyetlerini anlatma ve bu yolla toplumu bir araya getirme çabası olduğunu savunurlar. Bu grup, propaganda aracılığıyla kendi kimliklerini koruma ve varlıklarını sürdürme çabasında olan bireyleri temsil eder. Onlar için propaganda, hem geçmişteki acıların unutulmamasını sağlamak hem de gelecekteki mücadelelerin meşruiyetini oluşturmak adına vazgeçilmez bir araçtır.

- ❖ İdeolojik Yönlendirilmişler: Bu grup, propagandayı ideolojik mücadelenin bir parçası olarak gören ve bu doğrultuda şekillenen bireylerden oluşur. Armanç (57, E) gibi katılımcılar, propaganda ve ajitasyonun, siyasi mücadelede başarıyı sağlamak için kilit bir rol oynadığını belirtirler. Bu bireyler, propaganda sayesinde ideolojik bağlılıkların güçlendiğini ve her aileden bir şehit vererek bu bağlılığın devam etmesi gerektiğine inanır. Onlar için propaganda, siyasi ve ideolojik mücadelelerin vazgeçilmez bir aracıdır ve bu aracı kullanarak kitleleri harekete geçirme çabası içerisinde olduklarıdır.
- ❖ Eleştirel Güvensizler: Bu grup, propagandaya karşı genel bir güvensizlik duyan ve propagandanın toplumu bölmek ve manipüle etmek için kullanıldığını inanan bireylerden oluşur. Herekol Ezizan (39, E) gibi katılımcılar, modern kitle iletişim araçlarının propagandayı daha etkili ve tehlikeli hale getirdiğini, sosyal medya gibi platformlar aracılığıyla bireylerin kimliklerine saldırıldığını ve bunun sonucunda psikolojik savunma mekanizmalarının geliştiğini savunur. Bu grup, propagandanın sadece manipülatif bir araç olarak kullanıldığını ve bu aracın toplumsal uyumu tehdit ettiğini düşünmektedir.
- ❖ Şiddet Eğilimli Manipüle Edilmişler: Bu grup, propagandanın etkisi altında radikalleşen ve şiddet eğilimleri gösteren bireylerden oluşur. Armin (28, K) gibi katılımcılar, propagandanın şiddet eğilimli bir nesil yetiştirdiğini ve bu eğilimlerin toplumu derinden yaraladığını belirtirler. Bu bireyler, propagandanın etkisiyle radikalleşen ve bu radikalizmin bir sonucu olarak şiddete başvuran gruplar arasında yer alırlar. Onlar için propaganda, şiddeti meşrulaştıran ve radikal ideolojilerin yayılmasını sağlayan bir araç olarak görülmektedir.

Bu tipleştirme ve sınıflandırma, propagandanın etnik kimlik inşasında ve radikalleşme süreçlerinde nasıl bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. Sosyolojik açıdan, propaganda, bireylerin kimliklerini şekillendirme ve bu kimlikler üzerinden toplumsal mobilizasyon sağlama amacıyla kullanılan güçlü bir araçtır. Propaganda, bireylerin bilinçdışı hassasiyetlerine hitap ederek onların rasyonel düşünme yetilerini felç eder ve onları belirli bir ideolojik çerçevede hareket etmeye yönlendirir. Bu süreçte, propaganda, toplumsal kutuplaşmayı artırır ve radikalleşme eğilimlerini besler.

Din, toplumsal kimliklerin inşasında ve sürdürülmesinde merkezi bir rol oynar; dolayısıyla, propaganda ve manipülasyon bu sürecin dinamiklerini etkileme kapasitesine sahiptir. Propaganda, dini temalar ve semboller aracılığıyla kimlikleri pekiştirme veya

dönüştürme amacı güdebilir. Bu bağlamda, propaganda, dinî aidiyetleri ve inançları, belirli ideolojik hedeflere hizmet edecek şekilde şekillendirmek için kullanılabilir. Örneğin, radikal gruplar, dini öğeleri manipüle ederek, toplumsal gruplar arasında ayrışma ve radikalleşme süreçlerini hızlandırabilirler. Dinî temalar, toplumsal bilinç ve aidiyet duygusunu güçlendirmek için kullanılabilir; bu, propaganda ve manipülasyonun etkisini artırabilir. Sosyal inşacılık teorisi bu noktada önemli bir çerçeve sunar; zira din, toplumsal gerçekliklerin ve kimliklerin inşasında temel bir yapı taşı olarak kabul edilir. Dinî ideolojiler ve ritüeller, kimlik inşasında önemli bir rol oynar ve propaganda bu dinî yapıların nasıl algılandığını ve benimsendiğini etkileyebilir. Ayrıca, dinî kimlikler, etnik kimliklerin inşasında da kritik bir rol oynayabilir. Dinî değerler, toplumsal aidiyetleri belirlemede ve kolektif kimliklerin oluşumunda önemli bir faktör olabilir. Propaganda ve manipülasyon, bu dinî değerlerin ve inançların nasıl algılandığını, savunulduğunu veya dönüştürüldüğünü şekillendirebilir. Örneğin, dini figürler ve anlatılar, propaganda tarafından belirli ideolojilerin yayılması ve toplumsal kutuplaşmanın derinleştirilmesi amacıyla kullanılabilir.

Erol Yıldız'ın "Gençlik, Radikalleşme ve Terörizm: PKK Örneği" adlı yüksek lisans tezinde, örgüte ait propaganda ve manipülasyon yöntemleri üzerine önemli bulgular yer almaktadır. Bu bağlamda, tezde PKK terör örgütünün nasıl propaganda stratejileri kullanarak gençleri radikalleştirdiği ve bu süreçte manipülasyon teknikleri uyguladığı detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. PKK terör örgütünün propaganda faaliyetleri, genellikle milliyetçi ve anti-emperyalist söylemlerle gençleri etkileyerek, onları örgütün ideolojik hedeflerine yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, bizim ele aldığımız propaganda ve manipülasyon konuları ile Yıldız'ın tezindeki bulgular arasında benzerlikler bulunmaktadır. Her iki yaklaşımda da propaganda, toplumsal grupların kimliklerini güçlendirmek ve radikalleşmelerini teşvik etmek amacıyla dini ve ideolojik öğeleri kullanma eğilimindedir. Yıldız'ın tezinde vurgulanan, PKK'nın gençler üzerindeki etkisi ve bu süreçte kullanılan propaganda stratejileri, etnik kimliklerin radikalleşmesi açısından benzer bir mekanizmayı işaret etmektedir. Özellikle, PKK terör örgütünün propaganda faaliyetlerinin, toplumsal kimliklerin radikalleşmesi ve radikal ideolojilerin benimsenmesi üzerindeki etkileri, bizim konumuzdaki propaganda ve manipülasyon stratejileri ile paralellik göstermektedir. Her iki yaklaşımda da, propaganda ve manipülasyonun etnik kimliklerin oluşumunda ve radikalleşme süreçlerinde önemli bir oynadığı tespit edilmiştir.

Çalışmamızın anlatıları, propaganda ve iletişim stratejilerinin etnik kimlik oluşumunda ve radikalleşme süreçlerinde nasıl kullanıldığını derinlemesine anlamamıza yardımcı olmaktadır. Propaganda, bir grup kimliğini güçlendirirken diğerlerini düşmanlaştırarak toplumsal gerilimleri artırabilir. Bu noktada, sosyal inşacılık teorisi, propaganda fenomenini etkili bir şekilde analiz etmek ve sosyal kimliklerin nasıl oluşturulduğunu anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

3.2.8. Modern Dünyanın Etkin Etnik Kimlik Silahı: Sosyal Medya

Şekil 32. Sosyal Medya Temalı Kelime Bulutu

Yapılan saha çalışmaları kapsamında görüşmecilere; “*Sosyal medya ve diğer iletişim araçlarının etnik kimlik oluşturma sürecinizdeki rolü nedir? Bu tür medya araçları sizi nasıl etkiler, düzenli olarak takip ettiğiniz bir medya organı var mıdır? Medyada veya sosyal medyada etnik kimlikle ilgili temsilleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu temsiller sizin etnik kimlik algınızı nasıl etkiler ve bu temsillerin tam olarak sizin etnik kimliğinizi yansıttığını düşünüyor musunuz? TRT'nin Kürtçe yayın yapan kanalları hakkında ne düşünüyorsunuz?*” şeklinde bir dizi soru yöneltilerek etnik kimliğin inşası ve radikalleşme durumlarını tespit edebilmek adına katılımcıların “Sosyal Medya” hakkındaki görüşlerine başvurulmuştur. Bu konu “Modern Dünyanın Etkin Etnik Kimlik Silahı: Sosyal Medya ” başlığı altında yeniden kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmaya katılan görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu (38 kişi) sosyal medyanın etnik kimlik üzerinde etkili olduğunu belirtmiş, hatta toplumda belirli bir konuma sahip kişiler veya gruplar üzerinde tesirli ve yönlendirici olduğunu vurgulamıştır. Katılımcılar, sosyal medyadaki temsillerin etnik kimliği tam olarak

yansıtmadığını ve yeterli donanımına sahip olmadığını ifade etmiştir. TRT'nin Kürtçe yayın yapması genel olarak olumlu karşılanmış ve bir kazanım olarak görülmüş olsa da, bazı katılımcılar bu yayınların taraflı olduğunu belirtmiştir. Özellikle radikal eğilimleri yüksek olan katılımcılar, TRT'nin Kürtçe yayınlarını tamamen güdümlü olarak değerlendirmiştir. Bu durumlar da etnik radikalleşmenin sosyal inşasında kullanılan sosyal medyanın etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Maxquda programı ile yapılan sözcük analizinde görüşmecilerin en çok konu ile ilgili kullandıkları sözcüklerin sırasıyla “sosyal, medya, etnik, takip, ajitasyon” gibi sözcükler olduğu tespit edilmiştir.

Günümüz dünyasının en etkin aktarım aygıtları, bilimsel ilerlemelerin paralelinde gelişen inovatif teknolojik iletişim araçları ve yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda son zamanlarda sosyal medya, içerisine yazılı ve görsel unsurları da dâhil ederek baş döndürücü bir ivmelenme yakalamıştır. Her türlü organizasyonun kitlelere ulaşmak ve kitleleri etkilemek için kullandığı bu mecra; kültür aktarımı, taraftar toplama, ideoloji yayma, eğitim faaliyeti yürütme, bilgi edinme, eğlenme, kimlik oluşturma, sanal cemaatler meydana getirme, ideolojik ve dini propaganda yapma, kitleleri ajite etme gibi sayısız alana kaynaklık edebilmektedir.

“Günümüzde sosyal medya her konuda olduğu gibi etnik kimlerin kendini ifade etmesi için de muazzam bir alan. Sınırlar, sansürler olmadan dünyanın her yerinde bulunan insanlarla iletişim kurup yardımlaşma dayanışma her türlü bilgi belge paylaşımı yapılabiliyor bu sosyal, tarihi veya güncel bilgilerle insanlarda aidiyet duygusu oluşturarak kimlik inşasına ya da var olan kimliğin güçlenmesini sağlamaktadır (Miheme, 36, E).”

“Hızla gelişen teknoloji sayesinde insanların bilinçlenmesi ve örgütlenmesi daha kısa sürede gerçekleşmektedir. Bu etnik gruplar için de geçerli olan bir yargıdır. Örneğin yaşadığımız coğrafyada kitle iletişim araçlarının az olduğu dönemlerde insanların kendi kimlikleri hakkında az bir bilgiye sahipti. Kendi tarihini, kültürünü, gelenekleri ve görenekleri hakkında yetersiz bilgiye sahipti. Ama sosyal medya veya haberleşme sayesinde etnik kimlikler daha derli toplu daha kısa sürede toplumu etkilemesi hâkim olmuştur. Özellikle son zamanlarda sosyal medya sayesinde birbirinden hızlı bir şekilde haberleşen etnik toplumlar daha dinamik bir birliktelik, sağlam ve avantajlı duruma geçmişlerdir (Daren,47,E).”

“Sosyal medyanın etnik kimlik oluşturmada rolünün yadsınamayacak kadar çok olduğunu düşünüyorum. Örneğin Kürtçe şarkılar, Kürt giyimi, Kürt tarihi ile ilgili

sosyal medya kanalları sayesinde insanlar gerçek kimliklerinin ne olduğunu anlayabiliyor. Bir örgütün yıllarca yapamadığını sosyal medya yapabiliyor. Bu tür araçlar beni olumlu etkiliyor (Hıfzullah, 38,E).”

Etnik kimliklerin inşasında ve radikalleşmesinde önemli bir rol oynayan sosyal medya, etnik grupların tarihlerini, kültürlerini ve kimliklerini daha geniş kitlelere tanıtabilmesi için oldukça etkili bir platformdur. Görüşmecilerin ifadeleri, sosyal medyanın etnik kimliklerin güçlendirilmesinde ve bilinçlenmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Miheme'nin vurguladığı gibi, sosyal medya, insanların aidiyet duygusunu pekiştirerek kimlik inşasına katkıda bulunurken; Daren ise, sosyal medyanın etnik grupların örgütlenmesini hızlandığını ve bu grupların daha dinamik ve avantajlı bir konuma gelmesini sağladığını belirtmektedir. Hıfzullah da, sosyal medyanın Kürt kültürü ve kimliğinin tanıtımında büyük bir rol oynadığını, hatta bu mecraların örgütlerin yapamadığını başararak bireylerin kimliklerini keşfetmelerine yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Bu yorumlar, sosyal medyanın etnik kimliklerin inşasında ve radikalleşmesinde kritik bir araç olduğunu ve bu araçların etnik gruplar üzerinde güçlü bir etki yaratma adına etkili bir silah olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki hususlardan hareketle; diğer tüm örgütler gibi etnik radikal örgütlerin de sosyal medyanın her türlü olanaklarından yararlandığı bilinmektedir. Kolektif kimlik oluşturma metodolojilerinden biri olan sosyal medya unsurlarını kullanan örgütler, kitleleri bilinçlendirme, ajite etme, propagandaları etrafında toplama, yönlendirme, örgütlenme gibi yöntemlerle hedef kitlede bir kimlik teşekkül etme teşebbüsünde bulunabilmektedirler.

“Sosyal medya en önemli silahtır. Guruplar sayesinde insanlar kısa bir sürede bir araya gelebiliyorlar. Çok önemli bir etkisi olduğunu düşünüyorum. Bir konuda verilecek tepki için organize olma kolaylaşıyor (Cemil, 44, E)”

“Sosyal medyanın etnik kimlik üzerinde çok etkili olduğunu düşünüyorum mesela herhangi bir olay manipüle edilebiliyor insanlar organize edilebiliyor. Bir miting veya bir gösteri yapılacağı zaman bir tweet atılması yeri geldiğinde yeterli olabilir. Örgütsel yapılar ve kurumlar bunu çok aktif olarak kullanıyorlar. Mesela PKK militanlarınca çekilmiş bir klip (dağda) bir genci dağa çıkmaya özendirebiliyor. Bu tür klip ve programlar özellikle gençlere sanki her şey güllük gülistanlık gibi bir imaj veriyor, bu da onları haliyle çok etkiliyor onların dağa çıkmalarını özendiriyor (Farac, 47, E).”

“Sosyal medyanın rolünün çok çok fazla olduğunu düşünüyorum. Milliyet, T 24, Nerina azat, BBC News, Rudaw Türkçe gibi kanalları ve sosyal medya hesaplarını takip ediyorum. Mesela dönemin şartlarında gençlerin dağa çıkmalarının en büyük nedenlerinden bir tanesi Med ve Sterk Tv gibi örgüte bağlı kanalların sürekli eğlence, halay vb. etkinliklere yer vererek sanki dağda devamlı bu tür şeyler yapılıyor gibi bir algı yaratarak gençleri bu manada kandırmak olmuştur. Hendek olaylarından sonra tüm bu kanalları kapattım bir daha da izlemiyorum (Armanç, 57, E).

Görüşmecilerin ifadeleri, sosyal medyanın etnik radikal örgütler tarafından nasıl kullanıldığını ve bu kullanımın etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Farac ve Cemil, sosyal medyanın örgütsel propaganda ve gençleri dağa çekme konusundaki etkisini vurgularken, sosyal medyanın bir olayın manipüle edilmesi ve kitlelerin organize edilmesinde ne kadar etkili olduğuna dikkat çekmektedir. Armanç ise, örgüte bağlı kanalların gençleri eğlence ve sosyal etkinliklerle kandırarak dağa çekme stratejilerini anlatmaktadır. Her iki görüşmeci de, sosyal medyanın güçlü bir mobilizasyon aracı olarak nasıl kullanılabildiğini ve bu mecraların bireylerin radikalleşmesine nasıl katkıda bulunduğunu açıklamaktadır. Sosyal medya, etnik radikal örgütlerin kolektif kimlik oluşturma, propagandalarını yayma, kitleleri ajite etme ve örgütleme gibi faaliyetlerini kolaylaştırarak hedef kitle üzerinde güçlü bir etki yaratmaktadır. Bu durum, etnik kimliklerin sosyal medyada nasıl şekillendirildiği ve radikalleştirildiği konusunda önemli sosyolojik kanıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal etki yaratma konusunda gündem belirlemek için çeşitli kuramlardan bahsedilebilir. Bunlar; “Gündem Belirleme Kuramı ve Yetiştirme Kuramları” şeklinde sıralanabilir. Gündem Belirleme Kuramı, medyanın izleyiciler için hangi konuların önemli olduğunu belirlemede kritik bir rol oynadığını öne sürer. Bu kurama göre, medya, izleyicilerin hangi konular üzerinde düşünmesi gerektiğini şekillendirir. Medya, gündemi belirlerken belirli konulara ağırlık verip bu konuları izleyicinin dikkatine sunar, diğer konuları ise göz ardı eder. Bu süreç, medyanın hangi konuların iletilerinde hangi ağırlıkta yer alacağına ve hangilerinin yer almayacağına karar vermesiyle gerçekleşir (Maral, 2014, 107).

“Basın tarihine baktığımızda basının olayları belli bir dönemden sonra basın temel ilkelerine aykırı bir şekilde servis etmeye başladığını görmekteyiz. Bu keskin dönüşün 2.dünya savaşı yıllarına denk geldiğini hemen akabinde Vietnam savaşında ABD lehine güçlü bir ivme kazandığı bellidir. Bu dönüşümün elbette ki suni farklı sebepleri ve ya da özgül amaçları vardır ve uzun bir mevzudur. Basının ve medyanın (Dijital)günümüz

bilgi ve teknoloji toplumunda ne kadar önemli olduğunu biliyoruz. Yönetimsel anlamında da 4.güç mahiyetinde olduğu da apaçık ortadadır. L. Althusser medya dâhil bütün kurumların devletin ideolojik aygıtları olduğunu ve bunları kullandığını söyler. İletişim literatüründe basının gücü olarak var olan söylem günümüzde gücün basını olarak yer değiştirmiştir ki medya patronlarının fantezilerini gerçekleştirme alanına dönüştüğü gerçeği su götürmez bir durumdur. Medya günümüz için en etkili silahtır. Çünkü Hitlerin propaganda bakanı Goebbels'ten beri bütün güçler medyayı kendi amaçları için bir propaganda aracı, toplumu ikna etme, kamuoyuyla toplumdan rıza alma, psikolojik üstünlük sağlama ve daha fazla amaçlar için kullanmaktadır. Devletlerin ilk medya organlarının ideolojik amaçlar ve resmi ideolojiyi topluma ulaştırmak için kullanıldığı da bilinen bir gerçektir. Bir şeyi ne kadar çok tekrar edersen o kadar çok gerçek olur hayali söylemi medyada verilenlerin geçekte vücut bulmuş halidir. Toplum belli olay ve durumlar üzerinden kırılgan bir yapıya dönüşüyor. Bunu bilen güçler medya üzerinden harekete geçiyorlar. Amaçlarına göre psikolojik üstünlük kazanma ya da toplumu olumlu olumsuz amaçları için zinde tutma faaliyetlerini yürütüyorlar. Toplumu istedikleri yönde harekete geçirmek için olaylar farklı söylemlerle farklı şekillerde sunulur. Verilmek istenen mesajlara duygu sömürüsü, ajitasyon, öfke patlaması yaratma, bedende-duyguda ve eylemde travmatik yaralar açmak için yoğunlaştırılmış anlamlar yüklenir ve etkili bir dil kullanılır. Bu durum bütün toplumu etkilediği gibi beni de etkiler lakin iletişim mezunu olduğum için bende yanlış yapacak etkiler yaratmamaktadır (Haymatlos, 44, E)".

"Yapılan yayınların çoğu kimliğimi aşağılamak ve gericilik politikası ile yapıyor. Bu gericilik politikası ile yayınların bilinçli yapıldığını düşünüyorum. Bu bilinçli bu yayınları izlediğimde öfke duyuyorum ve içimde bir nefret yeşeriyor (Ronahi, 34, K)"

Görüşmeciler, medyanın özellikle çatışma ve kriz dönemlerinde ideolojik amaçlarla kullanıldığını, belirli etnik gruplara yönelik olumsuz stereotipleri güçlendirdiğini, bu gruplar arasında düşmanlık duygularını körüklediğini ve böylece radikalleşme sürecine zemin hazırladığını, toplumu manipüle etmek için duygusal ve psikolojik manipülasyon tekniklerine başvurduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, etnik radikalleşmenin hızlanmasına ve derinleşmesine neden olabilmektedir. Medyanın, belirli bir etnik grubu sürekli olarak suçlayıcı bir dil ile ele alması, bu gruptaki bireylerin kendilerini dışlanmış ve ötekileştirilmiş hissetmelerine neden olabilmekte ve bunun sonucunda bu bireyler radikal ideolojilere yönelebilmektedir.

Anlaşılabacağı üzere; etnik kimlik oluşturma bağlamında, medya, belirli etnik gruplar hakkında hangi bilgilerin öne çıkarılacağını ve hangilerinin arka planda kalacağını belirleyerek bu grupların toplumda nasıl algılanacağını büyük ölçüde etkiler. Medya, bir etnik grubu olumlu veya olumsuz bir ışık altında sunarak, bu grubun toplumda nasıl değerlendirileceğini şekillendirir. Örneğin, bir etnik grubun kültürel zenginliklerini ve başarılarını vurgulamak, o grubun toplumda daha olumlu algılanmasına yardımcı olabilir. Bunun aksine, aynı grubu sürekli olarak çatışma veya suç bağlamında sunmak, olumsuz bir algı yaratabilir. Medyanın bu seçici bilgi sunumu, etnik kimliklerin inşasında ve yeniden şekillendirilmesinde kritik bir rol oynar. Medya, toplumun belirli bir etnik gruba yönelik algısını ve tutumlarını belirlemede güçlü bir araçtır. Bu nedenle, medyanın gündem belirleme gücünün farkında olmak ve bu süreçleri eleştirel bir şekilde değerlendirmek, daha adil ve dengeli bir etnik kimlik temsiline katkıda bulunabilir. Buradan hareketle son zamanlarda devletin paradigmalarında da önemli değişikliklerin yaşandığı görülmektedir. TRT eliyle yapılan Kürtçe yayınlar bu değişen paradigmanın en önemli göstergelerinden biridir. TRT'nin Kürtçe yayın yapan kanalları, Türkiye'nin çok kültürlü yapısının ve devletin Kürt kimliğine yönelik yaklaşımının değiştiğine dair önemli bir emaredir. Kürtçenin resmi bir yayın dili olarak tanınması, uzun yıllar boyunca marjinalize edilen bir etnik grubun kamusal alanda temsil edilmesi açısından kritik bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu durum, Etnik radikalleşmenin sosyal inşası bağlamında değerlendirildiğinde, devletin bu alandaki katı politikalarından vazgeçerek daha esnek bir politika izlemeye başladığını ve entegrasyon politikalarını benimsediğini göstermektedir. TRT'nin Kürtçe yayınları, Kürt kimliğinin medyada görünürlüğünü artırarak, etnik kimlik ve kültürel haklar konusunda daha kapsayıcı bir kamu söyleminin oluşmasına katkı sağladığı düşünülmektedir. Devletin bu açılımına katılımcıların büyük bir kısmı olumlu yaklaşırken kimi katılımcıların TRT Kurdi'nin güdümlü yayın yaptığını ve yetersiz kaldığını beyan ettikleri tespit edilmiştir. Aşağıdaki görüşmecilerin TRT hakkındaki beyanları yukarıdaki bakış açılarını yansıtırma açısından önemli doneler olarak karşımıza çıkmaktadır. İlginç bir şekilde görüşmecilerin olumlu bir gelişme olarak yansıttıkları bu hususta en çok ama'lı, fakat'lı, ancak'lı ve rağmen'li şartlı cümle kurdukları bölüm bu bölüm olmuştur.

“TRT'nin Kürtçe yayın yapan kanalları Kürtleri ve Kürtçe dilini kabul ettiklerini gösterdiği için değerlidir. Bir zamanlar evinde Kürtçe müzik kaseti olduğu için yargılanan insanlar varken bugün böyle bir gelişmenin olması umut verici (Dilo, 31, K).”

“TRT kürdi kanalın Kürtler açısından çok önemli bir kazanımdır. Devlet eliyle olmasını ayrıca önemserim. Bu kanaldaki yayınlar ve yapımlar Kürt anneannelerini, kültürünü ve tarihini ve kimliğini gösterecek şekilde yapıldı. Bu kanal sayesinde Kürtlere bir cesaret verildi ve değer biçildi. Bu adım sayesinde Kürtlerin önemli ölçüde yaşadıkları eziklik psikoloji de ortadan bir nebze kalktı. Diline kültürüne rahatlıkla kavuşma şansı buldu. Bu kazanıma da PKK tepkisel yaklaştı. Dalga geçer gibi farklı isimler yakıştırma çalışıldı. Kürt tarihi ve kültürü ile ilgili bir arşiv olması da ayrıca önemlidir bu oluşumu sonuna kadar destekliyorum (Farac, 47, E)”

“TRT Kurdi’nin çok iyi bir adım olduğunu ama yetersiz olduğunu düşünüyorum. TRT Kurdi sayesinde çoğu Kürt bu kadar çok beyaz yakalı Kürt olduğunu, yurt dışı olmak üzere iç Anadolu kentlerinde bu kadar Kürt nüfusunun olduğunu, dilimizin kültürümüzün ayıp olmadığını aksine övünecek bir şey olduğunu anladı (Hıfzullah, 38, E).”

“Evet, Kürtçenin yasaklı olduğu zamanlardan ülkenin en büyük medya kuruluşunda kendini ifade etme sürecine gelmiş bulunmaktayız. Bu güzel bir gelişme. TRT bu kararı bölgesel barış ve bölgedeki insanın devlete olan aidaat duygular açısından büyük önem arz etmektedir. Fakat toplumdaki eleştiri şu yöndedir: TRT’nin sadece devlet ideolojisi eksensiz yayın yaptığı ve bölgede geçmişten bugüne kadar üzücü olayları tarafsız bir şekilde yansıtmadığını özellikle muhalefet olan bölgedeki cenahı hiç ekrana taşımadığını hatta sadece “Devletin Kürdü” olarak kabul edilen insanlara yer verdiğine dair eleştiriler de yapılmaktadır (Daren, 47, E).”

“TRT’nin Kürtçe kanal açmasının olumlu etkileri daha çok sivil hayatta oldu. Devletin yirmi dört saat yayın yaptığı bir dile karşı devlet bürokrasisi, çok az da olsa yumuşadı. Ama kanalın içeriği ve üslubunu olumlu bulmuyorum. Denk gelince “Devlet artık anladığımız dilden hakaret ediyor.” diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Kanal, bir ırkçı haber manipülatörü görevi görüyor (Fanon, 38, E).”

TRT Kurdi'nin Kürtçe yayın yapması, devletin Kürt kimliği ve diline yönelik bir kabul ve tanıma adımı olarak görülmektedir. Bu gelişme, geçmişte Kürtçe kullanımının yasaklandığı bir dönemde yargılanan bireylerin göz önüne alındığında, önemli bir toplumsal dönüşüm ve kültürel yenilenme olarak değerlendirilebilir. Görüşmelerde ifade edilen olumlu yorumlar, TRT Kurdi'nin Kürt kültürünü ve kimliğini görünür kılma işlevini, bu bağlamda Kürtlerin toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirdiğini ve kültürel hakların genişlemesini desteklediğini belirtmektedir. Farac, kanalın Kürtlerin eziklik psikolojisini azaltma ve kültürel kimliği teşvik etme rolünü vurgularken, Hıfzullah, kanalın Kürt nüfusunun ve

dilinin değerini topluma yansıtma yönündeki katkısını ön plana çıkarmaktadır. Öte yandan, Daren ve Fanon gibi eleştirmenler, TRT Kurdi'nin devlet ideolojisine hizmet eden bir araç olarak işlev gördüğünü ve dolayısıyla toplumsal eleştirileri yeterince kapsamadığını belirtmektedir. Daren, kanalın muhalefet görüşlerine ve tarihten gelen travmalara yeterli yer vermediğini ifade ederken, Fanon, kanalın içeriğinin ırkçı ve manipülatif olduğunu vurgulamaktadır. Bu eleştiriler, TRT Kurdi'nin Kürt kimliğinin medyada temsili açısından devlet politikalarının belirleyici rolünü ve bu temsillerin toplumsal güç dinamikleriyle nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Toplumun belirli bir düzeyde etkilemeyi amaçlayan ve sistematik tekrarlarla belli görüşlerin dayatılmasına dayanan kimi kuramların varlığı bilinmektedir. Bu manada toplumsal yapıların ve kolektif kimliklerin oluşumunda kitle iletişim araçlarının etkisini derinlemesine analiz eden önemli teorik çerçevelerden biri olan Yetiştirme Kuramı örnek verilebilir. Bu kuram, Kültürel Göstergeler Projesi kapsamında geliştirilmiş bir kuram olup, kitle iletişim araçlarından özellikle televizyon, internet ve görsel basının toplumdaki sosyal ve kültürel rolünü vurgulayan bir çerçeve sunar. Kuram, yayın organlarının sürekli ve tekrar eden içerikleriyle izleyicilerin dünya görüşlerini, değerlerini ve inançlarını nasıl şekillendirdiğini açıklamaya çalışır (Taylan, 2011, 357). Bu kuramdan hareketle kitle iletişim araçlarının kolektif etnik kimlik oluşturma sürecinde etkili bir silah olduğu anlaşılmaktadır. Bu kurama göre, kitle iletişim araçları; izleyicileri, maruz kaldıkları sürekli ve tekrarlayan medya içerikleri aracılığıyla dünyaya dair algılarını ve inançlarını şekillendirmekte; sunduğu imgeler ve hikâyeler, izleyicilerin etnik kimlikler hakkındaki algılarını da derinlemesine etkilemektedir.

“Sosyal medya şuan manipölasyon merkezidir. Özellikle sorgulamayan bir hedef kitlesi seçip diledikleri gibi propaganda metasına dönüştürüyorlar (Spinoza, 30, E).”

“Öğrendiğimiz çoğu şey arkadaş grupları ve aile içi etkileşimle öğrendik. Ancak günümüz kuşaklarına baktığımızda sosyal medyanın onlar üzerinde büyük bir etkisinin olduğunu söyleyebilirim. Hatta daha da ileri giderek bu medya ile onların ruhlarını da satın alabileceğimiz söyleyebilirim (Felat, 44, E).”

“Günümüz sosyal medya anlayışı artık bir psikolojik savaş sürecinin başlangıcı ve ya sürdürücüsüdür diyebiliriz (Barış, 34, E).”

“Günümüz insanı sosyal medyanın etkisinde yaşamını sürdürüyor dolayısı ile kitap okumaktan çok sosyal medya üzerinden dolaşıma sokulan içeriklerden etkileniyor. Bir

görsel bir video bile bazen insanı etnik kimliği coşturmada etkilidir. Bunun sürekli olduğu düşünüldüğünde sosyal medyanın etnik kimliği besleme rolü büyüktür (Arkadaş İsmet, 46, E.)”

Kitle iletişim araçları, etnik grupların temsillerini şekillendirerek, izleyicilerin bu gruplara yönelik tutumlarını ve düşüncelerini biçimlendirir. Örneğin, belirli etnik grupların sürekli olarak negatif rollerle ilişkilendirilmesi, izleyicilerin bu grupları tehditkâr veya değersiz olarak algılamasına neden olabilir. Bunun aksine, olumlu temsiller ve başarı hikâyeleri, izleyicilerin etnik gruplara yönelik olumlu tutumlar geliştirmesine katkıda bulunabilir.

“Temsiller bizi yani Kürtleri çok da önemsemediklerini düşünüyorum onlar bizi sadece malzeme olarak kullanıyor Kürtler onlar için bir aparat konumundadır ve bu şekilde kullanılıyorlar (Armanç, 57, E).”

“Medyada veya sosyal medyada etnik kimlikle ilgili temsilleri genellikle radikal buluyorum. Bu temsiller çoğunlukla ya bir partinin ya da bir örgütün holiganı gibi hareket ediyor. Ancak her ne kadar sınırlı medya kullanıcı isem de ister istemez gizil öğrenme ile de olsa bu temsillerin bizi etkilediğini düşünüyorum. Medyadaki temsiller temsil ettiği etnik kimliği ne kadar güzel temsil ederse kişide o kimliğe ait duygular o derece güçlenir. Ancak kötü bir temsiliyet aynı derecede de kişi ile kimliği arasındaki bağı da o derece zayıflatır sahiplenme azalır. Aydın Aydın’a baktığım zaman keşke Kürt olmasaydım diyorum ama ismini burada zikredemeyeceğim birçok kişiyi düşününce de Kürt olmak ile gurur duyabiliyorum. Ama genel anlamda tam olarak etnik kimliğimi yansıtan temsillerin olduğunu düşünmüyorum (Herekol Ezizan, 39, E).”

“Medyada bazı kişiliklerin etnik kimlikle ilgili temsilcileri var bunların gerçekten çok ciddi anlamda etnik kimliğe katkı sağlayan insanlar olduğunu düşünüyorum. Bu etnik temsillerin bazılarının benim kimliğimi tam olarak yansıttığını düşünüyorum hatta bazılarının benden çok daha fazla Kürt ve Kürtçe’ye katkı sağladığını düşünüyorum. Bu yüzden bu tarz insanlara denk geldiğim sürece bakıp onlardan bir şeyler öğrenmeye çalışıyorum.”

Armanç ve Herekol Ezizan gibi katılımcıların görüşleri, kitle iletişim araçlarının, özellikle de sosyal medyanın, etnik kimliklerin inşası ve radikalleşme süreçleri üzerindeki derin etkilerini ortaya koymaktadır. Her iki katılımcı da medyadaki temsillerin, etnik gruplara yönelik algıları şekillendirmede ve bireylerin kimlik duygusunu etkilemede önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Armanç'ın "Kürtlerin sadece malzeme olarak

kullanıldığı" ve "bir aparat konumunda olduğu" şeklindeki değerlendirmesi, medyanın etnik grupları sıklıkla stereotipik ve indirgeyici bir şekilde temsil ederek, marjinalize etme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu durum, etnik gruplar arasında hoşnutsuzluk ve dışlanma duygularını körükleyerek, potansiyel olarak radikalleşmeye zemin hazırlayabilmektedir. Herekol Ezizan ise medyadaki temsillerin, bireylerin etnik kimliklerine yönelik duygularını hem güçlendirebileceğini hem de zayıflatabileceğini belirtmektedir. Medyadaki olumlu temsiller, bireylerin kendi kimlikleriyle daha fazla özdeşleşmelerine ve gurur duymalarına katkı sağlarken, negatif temsiller ise kimlik ile aidiyet duygusu arasındaki bağı zayıflatabilmektedir. Genel olarak bakıldığında, sosyal medyadaki etnik temsiller, bireylerin kimlik algılarını şekillendiren araçlardan biridir. Negatif ve stereotipik temsiller, etnik gruplar arasında ayrımcılığı ve düşmanlığı körükleyerek, radikalleşme sürecini tetikleyebilmektedirler.

Yetiştirme Kuramının öne sürdüğü gibi, kitle iletişim araçlarının toplumdaki sosyal ve kültürel rolü, izleyicilerin etnik kimliklerle ilgili stereotipleri ve önyargıları nasıl benimsediğini anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Bu araçların yaygın ve sürekli etkisi, bireylerin dünya görüşlerini şekillendirirken, etnik kimliklerin inşasında ve yeniden tanımlanmasında da önemli bir rol oynamaktadırlar.

Çalışmamızın bu bölümünde; sosyal medyanın etnik kimliklerin inşası ve radikalleşmesi üzerindeki etkileri ele alınmıştır. yapılan değerlendirmeler sonucunda, sosyal medyanın etnik grupların örgütlenmesini hızlandığı, kimlik bilincini güçlendirdiği ve kültürel mirasın yaygınlaşmasını sağladığı yönündeki olumlu etkilerinin yanı sıra, manipülasyon, propaganda ve radikalleşme gibi olumsuz yönlerini de ortaya koymuştur. Aynı zamanda sosyal medyanın etnik kimliklerin temsilde belirleyici bir rol oynadığı görülmüştür. Medya, etnik gruplara yönelik algıları şekillendiren, stereotipleri güçlendiren veya zayıflatan bir araç olarak işlev görmektedir. Özellikle çatışma dönemlerinde, medya ideolojik amaçlarla kullanılarak etnik gruplar arasında düşmanlık ve nefret duygularını körükleyebilmektedir. TRT'nin Kürtçe yayınlarının başlaması gibi devlet politikalarındaki değişimler, etnik kimliklerin medyadaki temsili üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Ancak katılımcıların değerlendirmelerine göre, bu yayınların içeriği ve üslubu konusunda hala eleştiriler bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise sosyal medyanın etnik kimliklerin inşasında ve radikalleşmesinde güçlü bir araç olduğu anlaşılmıştır.

Değerlendirme

Çalışmamızın bu kısmında kolektif etnik kimlik oluşturma çabaları ve metodolojilerinin bir ögesi olan “Sosyal Medya”, olgusu sosyal inşacılık ve sosyal kimlik teorileri perspektifinden incelenmiştir. Etnik radikalleşme süreçlerinde "Sosyal Medya" kavramının rolü, kimlik inşası ve toplumsal dinamikler bağlamında derinlemesine analiz edilmeye çalışılmış bu kavram “Modern Dünyanın Etkin Etnik Kimlik Silahı: Sosyal Medya” ifadesiyle ile kavramsallaştırılmıştır. Elde edilen bilgiler ve katılımcı grubundan edinilen anlatılar ışığında, bu olgunun etnik kimliklerin radikalleşmesinde ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesinde temel bir mekanizma olduğunu, radikal etnik kimlik inşa sürecinde “Sosyal Medya” kanalıyla yapılan faaliyetlerin tesirli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca görüşmecilerin ifadelerinden hareketle; toplumda özellikle belirli kesimlerde sosyal medya araçlarının oldukça etkili olduğu, ajitasyon ve manipülasyon yapmanın en pratik ve etkili yolu olduğu, toplumun önemli temsilcilerinin siyasi ve örgütsel hedefleri için sosyal medyaya araçlarına etkin bir şekilde başvurduğu, devlet eliyle yapılan açılımların kısmen olumlu ama yeterli görülmediği anlaşılmıştır.

Sosyal medyanın ve yazılı/görsel yayınların etnik radikalleşme üzerindeki sosyal inşa süreçlerine nasıl katkı sağladığını anlamak çalışmamızın konusu bakımından diğer önemli bir ögedir. Bulgularımız, bu iletişim araçlarının etnik kimliklerin şekillenmesinde ve güçlenmesinde oynadığı önemli rolü ortaya koymaktadır.

Özellikle gençler arasında popüler olan sosyal medya platformları, etnik kimliklerin görünürlüğünü artırmakta ve bu kimliklerin yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır. Televizyon kanalları ve internet siteleri, etnik kimliklerin korunması ve güçlendirilmesi için sürekli olarak içerikler üretmekte ve bu içerikler, toplumsal bellekte olumlu veya olumsuz bir şekilde yer edinmektedir.

Sosyal inşacılık kuramına göre, kimlikler sabit ve değişmez değil, toplumsal etkileşimler ve söylemler aracılığıyla sürekli olarak yeniden inşa edilirler. Bu bağlamda, sosyal medya ve yazılı görsel basın, etnik kimliklerin inşası ve yeniden tanımlanması konusunda önemli bir role sahiptir. Sosyal medya platformları, bireylerin ve toplulukların kendi kimliklerini ifade etmeleri, paylaşmaları ve destek bulmaları için bireylere geniş bir alan sağlamaktadır. Bu platformlarda, günümüz teknolojik araçların hızla artması ve erişimlerinin kolaylaşması nedeniyle etnik kimliklere dair söylemler, görseller ve hikâyeler

hızla yayılmakta ve geniş kitleler tarafından tüketilmektedir. Böylece, sosyal medya aracılığıyla oluşturulan etnik kimlikler ve sanal cemaatler, toplumsal bir gerçeklik olarak kabul görmekte ve güçlenmektedir. Çalışmamızda ulaşılan sonuçlara göre de sosyal medyanın son zamanlarda kitlelerin kendi etnik kimlikleri hakkında bilgiye erişimde vazgeçilmez bir mecra olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık sosyal medyanın özgür bir platform olması, sıkı denetimlere tabi tutulması nedeniyle kimi kasıtlı grupların nefret söylemleri barından ve toplumun hassasiyetlerini körükleyen paylaşımlar yaptığı bunun da katılımcı grubumuzda son derece rahatsızlık uyandırdığı tespit edilmiştir.

Sosyal kimlik kuramı ise bireylerin, kendilerini belirli sosyal grupların üyeleri olarak tanımladıklarında ortaya çıkan süreçleri açıklar. Bu kurama göre, bireyler, sosyal kimliklerini korumak ve güçlendirmek için grup içi dayanışma ve grup dışı ayrımcılık gibi davranışlarda bulunurlar. Sosyal medya ve yazılı görsel basın, bu süreçleri pekiştirir ve hızlandırır. Çalışma alanımız özelinde, sosyal medya ve yazılı görsel basının, Kürt kimliğinin inşasında ve korunmasında önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Şırnak gibi etnik gerilimlerin yüksek olduğu bölgelerde, sosyal medya platformları ve yerel basın, etnik kimliklerin güçlendirilmesi ve radikalleşme süreçlerinin hızlanması açısından kritik bir işlev görür. Bu tür durumlarda ayrıştırıcı ve nefret söylemlerine neden olan hesapların sıkı takibi veya bunlara uygulanacak cezai müeyyideler toplumsal bütünleşme ve huzuru için oldukça önem arz etmektedir. Sosyal medya temsillerinin de bu konuda önemli figürler olduğu ama etnik kimlik oluşturma sürecinde çok da yetkin olmadıkları tespit edilmiştir.

Sosyal inşacılık ve sosyal kimlik kuramları çerçevesinde, çalışmamız, sosyal medyanın etnik kimlikleri güçlendirmedeki rolünü vurgulamaktadır. Dijital platformlar, kullanıcılar arasında etkileşim ve aidiyet duygularını pekiştirerek, toplumsal grupların kendilerini tanımlama biçimlerini etkileyebilir. Bu süreç, etnik kimliklerin yeniden yapılandırılmasında ve bazen de etnik ayrımcılığın derinleşmesinde bir faktör olabilir. Bu bağlamda devlet eliyle yayın hayatına başlayan TRT Kurdi kanalı ile ilgili görüşmecilerin büyük bir kısmının olumlu görüş belirttiği, toplumsal bütünleşme adına iyi adım atıldığı ama bu sürecin anayasal güvence altına alınarak daha etkin adımlar atılabileceği vurgulanmıştır.

Katılımcıların ifadeleri üzerinden değerlendirildiğinde, sosyal medyanın toplumsal dinamikler üzerindeki etkileri oldukça belirginleşmektedir. Buna göre, sosyal medyanın yalnızca bilgi yayma aracı olarak değil, aynı zamanda ideolojik bir savaş aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Hıfzullah'ın "bir örgütün yıllarca yapamadığını sosyal

medya yapabiliyor" ifadesi, sosyal medyanın radikalleşme süreçlerinde geleneksel iletişim araçlarının ötesinde bir etkiye sahip olduğunu vurgular. Bu, sosyal medyanın hızla yayılabilen ve etkili bir propaganda aracı olarak işlev gördüğünü ifade eder. Cemil'in "sosyal medya en önemli silahtır" görüşü de bu etkinin altını çizen bir diğer ifadedir. Sosyal medyanın "silah" olarak tanımlanması, bu platformların radikal gruplar tarafından toplumsal algıları şekillendirmek ve kitleleri mobilize etmek için kullanıldığını gösterir. Armanç'ın "gençlerin dağa çıkmalarının en büyük nedenlerinden bir tanesi Med ve Sterk TV gibi örgüte bağlı kanallar" ifadesi ise sosyal medyanın ve dijital medya kanallarının gençlerin radikalleşme süreçlerinde oynadığı rolü açıkça belirtir. Bu, medyanın radikal örgütler tarafından propaganda amacıyla nasıl kullanıldığını ve gençlerin bu propagandadan nasıl etkilendiğini gösterir. Daren'in "Devletin Kürdü" ve Fanon'un "devlet artık anladığımız dilden hakaret ediyor" ifadeleri ise sosyal medyanın, devlet politikalarını ve toplumsal algıları nasıl şekillendirdiğine dair önemli bir bağlam sunar. Sosyal medyada yayılan devlet karşıtı veya devlet tarafından yapılan hakaret içerikli paylaşımlar, etnik grupların devletle olan ilişkisini ve toplumsal kimliklerini nasıl algıladıklarını etkiler. Bu ifadeler, devletin sosyal medyadaki temsilinin etnik gruplar üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin radikalleşme süreçleriyle nasıl ilişkilendirilebileceğini incelemek için önemlidir.

Sosyal medya ve Yaş, Cinsiyet, Eğitim Düzeyi, Parti Üyelikleri, Kendini Tanımlama, Din Anlayışları ve Etnik Kimlik Dağılımları Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar:

Benzerlikler:

- ❖ Sosyal Medyanın Etkisi: Tüm yaş gruplarındaki katılımcılar, sosyal medyanın etnik kimlik inşasında ve radikalleşmesinde güçlü bir araç olduğunu belirtmiştir. Hem genç hem de orta yaşlı katılımcılar, sosyal medyanın etnik kimlik bilincini güçlendirdiğini ve örgütlenme süreçlerini hızlandırdığını vurgulamaktadır. Cinsiyet fark etmeksizin, katılımcılar sosyal medyanın hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğunu, kimlik bilincini artırdığı gibi manipülasyon ve radikalleşmeye de yol açabileceğini kabul etmektedir.
- ❖ Kolektif Kimlik ve Propaganda: Eğitim düzeyi ne olursa olsun, katılımcılar arasında propaganda ve manipülasyonun etnik kimlik inşasında etkili olduğu konusunda genel bir kabul vardır. Özellikle daha yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılar, bu süreci daha eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirirken, daha düşük eğitim düzeyine sahip

katılımcılar ise daha duygusal bir bakış açısıyla bu etkileri tartışmaktadır. Din anlayışları açısından bakıldığında, hem seküler hem de dini inançları güçlü olan katılımcılar, sosyal medyanın etnik kimlik üzerindeki etkilerini benzer şekilde değerlendirmektedir. Sosyal medya, dini ve etnik kimliklerin kesişiminde önemli bir rol oynamaktadır.

- ❖ TRT Kürtçe Yayınlarının Değerlendirilmesi: Çoğu katılımcı, TRT'nin Kürtçe yayınlarının başlamasını olumlu bir adım olarak görmekte, ancak bu yayınların tarafsızlığı konusunda şüpheler dile getirilmektedir. Parti üyelikleri ne olursa olsun, katılımcılar bu konuda benzer eleştirilerde bulunmaktadır. Bu durum, katılımcılar arasında devletin medya politikalarına yönelik genel bir güvensizliğin mevcut olduğunu göstermektedir.

Farklılıklar:

- ❖ Yaş ve Medya Kullanımı: Genç katılımcılar (özellikle 30 yaş altı), sosyal medyanın kimlik inşası üzerindeki etkisini daha güçlü bir şekilde vurgularken, daha yaşlı katılımcılar (40 yaş üstü) bu etkiyi daha eleştirel bir bakış açısıyla ele almakta ve geleneksel medyanın etkisini daha fazla önemsemektedir. Genç katılımcılar, sosyal medyanın örgütlenme ve mobilizasyon süreçlerinde daha etkili olduğunu düşünürken, yaşça daha büyük katılımcılar, sosyal medyanın daha çok manipülasyon ve dezenformasyon kaynağı olduğuna inanmaktadır.
- ❖ Cinsiyet ve Sosyal Medya Algısı: Kadın katılımcılar, sosyal medyanın kimlik inşasında oynadığı rolde daha çok bireysel ve sosyal bağlantılara önem verirken, erkek katılımcılar daha çok örgütsel ve kolektif hareketlere odaklanmaktadır. Kadınlar, sosyal medyanın bireysel kimliklerini ifade etme ve güçlendirme aracı olarak görülmesi eğilimindeyken, erkekler bunu daha çok bir propaganda ve ajitasyon aracı olarak değerlendirmektedir.
- ❖ Eğitim Düzeyi ve Propaganda Algısı: Daha yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılar, propaganda ve manipülasyon süreçlerini daha eleştirel bir şekilde değerlendirirken, daha düşük eğitim düzeyine sahip katılımcılar bu süreçlerin etkisini daha doğrudan ve kişisel bir perspektiften ele almaktadır. Yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılar, medya içeriklerinin ideolojik ve politik bağlamlarına daha fazla dikkat ederken, düşük

eğitim düzeyine sahip katılımcılar daha çok bu içeriklerin doğrudan etkilerine odaklanmaktadır.

- ❖ Parti Üyelikleri ve TRT Değerlendirmesi: Farklı siyasi partilere mensup katılımcılar, TRT Kürtçe yayınlarına farklı perspektiflerden yaklaşmaktadır. Muhalif parti üyeleri, bu yayınların devlet kontrolünde olduğuna ve taraflı olduğuna inanırken, iktidar partisine mensup katılımcılar, bu yayınları devletin çok kültürlü yapısını destekleyen bir adım olarak görme eğilimindedir.
- ❖ Etnik Kimlik ve Sosyal Medya: Etnik kimlikleri Kürt olan katılımcılar, sosyal medyanın kendi kimliklerini ifade etme ve güçlendirme açısından kritik bir rol oynadığını belirtirken, farklı etnik kimliklere sahip katılımcılar bu durumu daha çok bir toplumsal kutuplaşma ve radikalleşme aracı olarak değerlendirmektedir. Bu, etnik kimliğin sosyal medya üzerindeki temsiliyetinin bireylerin kimlik algıları üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

Katılımcıların sosyal medyaya ilişkin yorumlarını tiplendirmek ve sınıflandırmak, sosyal medyanın etnik kimliklerin inşası ve radikalleşmesi üzerindeki etkilerini daha net anlamamıza yardımcı olacaktır. Katılımcıların sosyal medyaya ilişkin yorumlarının tiplendirilmiş sınıflandırması ve bu sınıflandırmalara ilişkin yorumlar:

Sosyal Medyanın Etnik Kimlik Üzerinde Olumlu Rolünü Vurgulayanlar

- ❖ Örnek: "Günümüzde sosyal medya her konuda olduğu gibi etnik kimliklerin kendini ifade etmesi için de muazzam bir alan. Sınırlar sansürler olmadan dünyanın her yerinde bulunan insanlarla iletişim kurup yardımlaşma, dayanışma, her türlü bilgi belge paylaşımı yapılabiliyor. Bu, sosyal, tarihi veya güncel bilgilerle insanlarda aidiyet duygusu oluşturarak kimlik inşasına ya da var olan kimliğin güçlenmesini sağlamaktadır" (Miheme, 36, E).

Bu grup, sosyal medyanın etnik kimliklerin inşasında ve güçlendirilmesinde önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Sosyal medyanın, kimliklerin ifade edilmesi ve kültürel mirasın paylaşılması için özgür bir alan sunduğunu, bu sayede aidiyet duygusunun pekiştirildiğini düşünmektedirler. Bu katılımcılar, sosyal medyayı, etnik kimliklerin olumlu bir şekilde temsil edilmesini ve yayılmasını sağlayan bir platform olarak görmektedirler.

Sosyal Medyanın Örgütlenme ve Bilinçlenme Sürecine Katkısını Vurgulayanlar

- ❖ Örnek: "Hızla gelişen teknoloji sayesinde insanların bilinçlenmesi ve örgütlenmesi daha kısa sürede gerçekleşmektedir. Bu etnik gruplar için de geçerli olan bir yargıdır. Sosyal medya veya haberleşme sayesinde etnik kimlikler daha derli toplu, daha kısa sürede toplumu etkilemesi hâkim olmuştur" (Daren, 47, E).

Bu sınıf, sosyal medyanın etnik grupların örgütlenmesini hızlandığını ve bu grupların daha dinamik ve güçlü bir yapıya kavuşmasını sağladığını vurgulamaktadır. Bu katılımcılar, sosyal medyanın bilinçlenme süreçlerini hızlandığı ve etnik grupların kendi kimliklerine dair bilgileri daha hızlı ve etkili bir şekilde yayabildiğini düşünmektedirler. Sosyal medya, bu bağlamda, toplumsal değişim ve etnik dayanışma için önemli bir araç olarak görülmektedir.

Sosyal Medyanın Manipülasyon ve Radikalleşme Sürecindeki Etkilerini Vurgulayanlar

- ❖ Örnek: "Sosyal medyanın etnik kimlik üzerinde çok etkili olduğunu düşünüyorum. Mesela herhangi bir olay manipüle edilebiliyor, insanlar organize edilebiliyor. Bir miting veya bir gösteri yapılacağı zaman bir tweet atılması yeri geldiğinde yeterli olabilir" (Farac, 47, E).

Bu grup, sosyal medyanın manipülasyon ve radikalleşme süreçlerinde nasıl kullanıldığını vurgulamaktadır. Katılımcılar, sosyal medyanın olayları çarpıtma, toplumu ajite etme ve radikalleşmeye teşvik etme gibi olumsuz yönlerine dikkat çekmektedir. Özellikle gençlerin sosyal medya aracılığıyla manipüle edilerek radikal gruplara katılmaları konusunda endişe dile getirilmektedir. Bu katılımcılar, sosyal medyanın güçlü bir mobilizasyon ve propaganda aracı olarak kullanılmasından dolayı potansiyel tehlikelerini vurgulamaktadırlar.

Sosyal Medyanın Psikolojik Savaş Aracı Olarak Kullanıldığını Düşünenler

- ❖ Örnek: "Günümüz sosyal medya anlayışı artık bir psikolojik savaş sürecinin başlangıcı ve ya sürdürücüsüdür diyebiliriz" (Barış, 34, E).

Bu grup, sosyal medyanın bir psikolojik savaş aracı olarak kullanıldığını düşünmektedir. Katılımcılar, sosyal medyanın toplum üzerinde psikolojik baskı yaratma,

kitleleri manipüle etme ve toplumsal travmalar yaratma kapasitesine sahip olduğunu belirtmektedirler. Bu bakış açısına göre, sosyal medya, bireylerin ve grupların psikolojik olarak yönlendirilmesi ve toplumsal çatışmaların körüklenmesi için kullanılmaktadır. Bu nedenle, sosyal medyanın kontrolsüz kullanımının toplum üzerinde yıkıcı etkileri olabileceği vurgulanmaktadır.

Sosyal Medyanın Etnik Kimlikleri Stereotipleştirdiğini ve Ayrımcılığı Derinleştirdiğini Düşünenler

- ❖ Örnek: "Temsiller bizi, yani Kürtleri çok da önemsemediklerini düşünüyorum. Onlar bizi sadece malzeme olarak kullanıyor. Kürtler onlar için bir aparat konumundadır ve bu şekilde kullanılıyorlar" (Armanç, 57, E).

Bu sınıf, sosyal medyanın ve genel olarak medyanın etnik kimlikleri stereotipleştirdiğini ve ayrımcılığı derinleştirdiğini savunmaktadır. Katılımcılar, medyanın etnik grupları genellikle olumsuz rollerle ilişkilendirdiğini, bu durumun da toplumda önyargıları ve ayrımcılığı körüklediğini ifade etmektedirler. Sosyal medya temsillerinin, etnik gruplar arasında ayrımcılığı artıran ve radikalleşmeyi tetikleyen bir unsur olarak işlev gördüğünü düşünmektedirler.

Katılımcıların Kürtçe TV'ye ilişkin yorumlarını tipik örnekler üzerinden sınıflandırmak ve bu sınıflandırmaları yorumlamak, farklı bakış açılarını daha net ortaya koymamıza yardımcı olabilir. Bu yorumların tiptleştirilmiş sınıflandırması şu şekilde yapılabilir:

Olumlu ve Destekleyici Yaklaşım

- ❖ Örnek: "TRT'nin Kürtçe yayın yapan kanalları Kürtleri ve Kürtçe dilini kabul ettiklerini gösterdiği için değerlidir. Bir zamanlar evinde Kürtçe müzik kaseti olduğu için yargılanan insanlar varken bugün böyle bir gelişmenin olması umut verici" (Dilo, 31, K).

Bu yaklaşım, devletin Kürtçe yayın yapmasını kültürel ve politik bir kazanım olarak görenler tarafından temsil edilmektedir. Katılımcılar, bu yayınların Kürt kimliğinin kabulü ve tanınması açısından önemli bir adım olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, bu tür yayınların Kürtçe dilinin ve kültürünün kamu alanında daha görünür olmasını sağladığını vurgulamaktadırlar.

Olumlu Ancak Eleştirel Yaklaşım

- ❖ Örnek: "TRT Kurdi'nin çok iyi bir adım olduğunu ama yetersiz olduğunu düşünüyorum. TRT Kurdi sayesinde çoğu Kürt bu kadar çok beyaz yakalı Kürt olduğunu, yurt dışı olmak üzere iç Anadolu kentlerinde bu kadar Kürt nüfusunun olduğunu, dilimizin kültürümüzün ayıp olmadığını aksine övünecek bir şey olduğunu anladı" (Hıfzullah, 38, E).

Bu sınıf, Kürtçe yayınları genel olarak olumlu bir gelişme olarak gören ancak bu yayınların içeriği ve niteliği konusunda eleştiriler getirenlerden oluşmaktadır. Katılımcılar, yayınların Kürt kültürünün tanıtımında önemli rol oynadığını kabul ederken, bu yayınların yeterince derinlemesine ve kapsayıcı olmadığını düşünmektedirler. Eleştiriler, yayınların yalnızca belirli kesimlere hitap ettiği veya devlet ideolojisine uygun içerik sunduğu yönündedir.

Şüpheli ve Eleştirel Yaklaşım

- ❖ Örnek: "TRT'nin sadece devlet ideolojisi eksenli yayın yaptığı ve bölgede geçmişten bugüne kadar üzücü olayları tarafsız bir şekilde yansıtmadığını özellikle muhalefet olan bölgedeki cenahı hiç ekrana taşımadığını hatta sadece 'Devletin Kürdü' olarak kabul edilen insanlara yer verdiğine dair eleştiriler de yapılmaktadır" (Daren, 47, E).

Bu kategori, TRT'nin Kürtçe yayınlarını devletin kontrolü altında, güdümlü ve taraflı bulan katılımcılar tarafından temsil edilmektedir. Bu katılımcılar, yayınların Kürt halkının gerçek kültürel ve politik durumunu yansıtmadığını, aksine devletin resmi söylemine uygun bir şekilde şekillendirildiğini öne sürmektedir. Bu görüşler, devletin Kürt kimliği üzerindeki baskısının medya aracılığıyla devam ettiği düşüncesine dayanmaktadır.

Tamamen Eleştirel ve Reddedici Yaklaşım

- ❖ Örnek: "Kanalın içeriği ve üslubunu olumlu bulmuyorum. Denk gelince 'Devlet artık anladığımız dilden hakaret ediyor.' diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Kanal, bir ırkçı haber manipülatörü görevi görüyor" (Fanon, 38, E).

Bu sınıf, TRT'nin Kürtçe yayınlarını tamamen reddeden, bu yayınları Kürt halkına yönelik bir aşağılama aracı olarak gören katılımcılardan oluşmaktadır. Bu yaklaşım, devletin bu yayınları Kürt kimliğini zayıflatmak ve kendi ideolojik amaçlarına hizmet etmek için

kullandığı inancını taşımaktadır. Bu katılımcılar, Kürt kimliğinin bu tür yayınlar aracılığıyla manipüle edildiğine ve marjinalize edildiğine inanmaktadır.

Din, bireylerin ve toplumların kimliklerini anlamlandırmalarında ve toplumsal aidiyetlerini pekiştirmelerinde temel bir unsur olabilir. Özellikle sosyal medya platformları, dini temsillerin ve söylemlerin geniş kitlelere hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlar, bu da etnik kimliklerin oluşumunu ve sürdürülmesini desteklerken, aynı zamanda bu kimliklerin radikal biçimlerde ifade edilmesine zemin hazırlayabilir. Sosyal medya, dini içeriklerin ve sembollerin yayılmasını hızlandırarak, bu içeriklerin toplumlar üzerindeki etkisini artırır. Örneğin, Kürt toplumları arasında sosyal medyada paylaşılan dini içerikler, bu topluluğun kimliğini güçlendirebilir ve aidiyet duygusunu pekiştirebilir. Bununla birlikte, radikal gruplar dini öğretileri ve sembolleri, kendi ideolojik ajandalarını yaymak ve toplumları mobilize etmek amacıyla kullanabilirler. Sosyal medya, bu tür radikal içeriklerin hızla yayılmasına ve gençlerin bu içeriklerden etkilenmesine olanak tanır. Ayrıca, devletin sosyal medya üzerindeki dini temsilleri ve politikaları, toplumların devletle olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin radikalleşme süreçleri üzerindeki etkilerini şekillendirebilir. Bu bağlamda, devletin dini politikaları ve sosyal medyada yayılan dini temsiller, etnik kimliklerin ve toplumsal dinamiklerin nasıl şekillendiğini etkiler.

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları merkezi tarafından desteklenen ve Talha Köse ve İpek Coşkun tarafından yürütülen geniş çaplı bir saha araştırması olan “Türkiye’de Üniversiteler ve Radikalleşme” adlı çalışmada da sosyal medyanın radikalleşme üzerindeki etkilerinin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Nitekim çalışmada terörist grupların propagandalarını daha çok sosyal medya araçları üzerinden yapması, online ortamlarda adam toplamaları, internetin radikal ve aşırı terör grupları için önemli bir alan açtığını göstermektedir. Araştırmada radikal öğrencilerin şiddeti meşru gören ifadelerini daha çok sosyal medya üzerinden temellendirdikleri görülmüştür. Sosyal medyanın birçok öğrencinin şiddete dair yaklaşımlarını şekillendirdiği tespitinde bulunulmuş olup saha araştırmasında hem sosyal hem de geleneksel medyanın öğrencileri radikalleştirme konusunda etkili olduğu gözlenmiştir. Ele aldığımız çalışmada görüşmecilerimizin önemli bir kısmı sosyal medyanın etnik radikal kimlik oluşturmada önemli bir ajan olduğunu belirttikleri tespit edilmiştir.

Özellikle, çalışmamız, sosyal medyanın etnik gruplar arasında kutuplaşma ve çatışmaları artırabileceği uyarısında bulunmaktadır. Görsel ve yazılı medyanın sunduğu içerikler, etnik ayrılıkları vurgulayabilir ve toplumun farklı kesimlerinin birbirlerine karşı

önyargılarını güçlendirebilir. Bu durum, sosyal medyanın sadece birleştirici değil, aynı zamanda ayrıştırıcı bir araç olarak işlev görebileceğini göstermektedir.

3.2.9. Etnik Kimliğin Sosyal İnşasının Mikro ve Makro Yuvası: “Aile ve Aşiret”

Şekil 33. Aile ve Aşiret Temalı Kelime Bulutu

Yapılan saha çalışmaları kapsamında görüşmecilere; “*Etnik kimlik oluşturma sürecinde aile sizin için ne ifade ediyor? Geleneksel aile yapısı Kürt hareketinin önünde bir engel midir?*” şeklinde iki soru yöneltilerek etnik kimliğin inşası ve radikalleşme durumlarını tespit edebilmek adına katılımcıların “Aile ve Aşiret” hakkındaki görüşlerine başvurulmuştur. Bu konu “Etnik Kimliğin Sosyal İnşasının Mikro ve Makro Yuvası: “Aile ve Aşiret” başlığı altında yeniden kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmaya katılan görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu (36) ailenin etnik kimlik inşası üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar, etnik kimliğin ilk inşa yuvası olarak aile kurumuna işaret etmişlerdir. Kimlik aktarımının ilk temelini atıldığı aile kurumunun Kürt hareketi önünde kimi zaman bir engel teşkil ettiği kimi zaman da teşvik edici olduğu teamülü katılımcılarca ağır basmıştır. Her ne kadar aile kavramı etnik radikalleşme ve kolektif kimlik oluşturma metodolojilerinin bir ögesi olarak sayılmasa da yapılan saha çalışmalarında bu kavrama sıklıkla değinildiği tespit edilmiştir. Bu durumlar da etnik radikalleşmenin sosyal inşasında aile ve aşiret kavramının etkili bir ajan olduğunu göstermektedir. Maxquda programı ile yapılan sözcük analizinde görüşmecilerin en çok konu ile ilgili kullandıkları sözcüklerin sırasıyla “aile, Kürt, etnik, kimlik, geleneksel” gibi sözcükler olduğu tespit edilmiştir.

Aile, insanlığın var olduğu ilk andan itibaren mevcut olan ve toplumun temel yapı taşı olarak kabul edilen en eski kurumdur. Ekonomik faaliyetlerden siyasi tartışmalara, eğitimden ahlaki değerlere kadar, toplumun işleyişini sağlayan tüm temel süreçler, ilk olarak aile içinde öğrenilir ve deneyimlenir. Bu nedenle, aile sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumun da temelini oluşturur (Demir, 2021, 771). Fanon adlı görüşmecinin tespiti ailenin bu rolünü etkili bir şekilde özetlemektedir:

“Aile, kültürel kodları korumada toplumun DNA’sı görevindedir (Fanon, 38, E)”

Zaman içinde çeşitli formlara bürünerek yapısal ve biçimsel değişimler geçirmiş olsa da 21. yüzyılda da önemini korumaya devam etmiş; biyolojik, sosyolojik, ekonomik ve politik pek çok tartışmanın odağı olmuştur. Popüler yaklaşım, ailenin ne olduğu veya en azından ne olabileceği ile ilgilidir. Aile, sadece biyolojik bağlarla değil, aynı zamanda duygusal, kültürel ve sosyal bağlarla da şekillenir (Hallaç - Öz, 2014, 142). Aile kavramı toplumun nirengi noktası ve en küçük ama sosyal inşa anlamında en etkili yapısı olması açısından sosyal bilimlerin alanının önemli fonksiyonel kurumlarından biridir. Her yerde ve her toplumda görülmesi, bünyesinde asli ve genel biyolojik ve sosyolojik ihtiyaçların karşılanabilmesi, özgül ve temel sosyal işlevleri yerine getirebilmesi açısından aile, tüm sosyal kitleler açısından evrensel bir kurum olarak tarif edilebilir (Ecevit, 2012, 9). Bu bağlamda, aile kavramı sürekli olarak yeniden tanımlanmakta ve farklı toplumlar ve dönemlerde farklı anlamlar taşımaktadır. Aile, insanların bir araya gelerek dayanışma, sevgi, koruma ve destek sağladığı bir birimdir. Aynı zamanda aile, bireylerin kimliklerini oluşturduğu ve toplumsal normlarla etkileşimde bulunduğu bir alan olarak da önemlidir.

“Kürt coğrafyasında aile çok önemli bir yere sahiptir. Hatta modern çağın dayattığı çekirdek aile veya bireysel hayatı kabullenebilmiş değildir. Benim de düşüncem tam olarak bu noktada. Aile önemlidir. Bunun avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. Etnik kimlik, ırk (biyolojik kan bağı), aile, coğrafya bunların birbiriyle sıkı bir ilişki içinde olduğunu düşünüyorum. Bir Kürt ailesinde doğdum, bir Kürt mahallesinde büyüdüm ve bir Kürt şehrinde yaşıyorum. Tüm bunları bir kenara itip etnik kimliğin farklı bir şekilde cereyan etmesi çok da olası gelmiyor bana. (Şano, 33, E).”

“Önceki soruda belirttiğim gibi eğitim hayatım boyunca etnik kimliğimle ilgili bir bilgi birikimim olmadığı için etnik kimlik oluşturma sürecinde aile en önemli yol gösterici kaynak olmaktadır. Örneğin annem gündelik yaşamında yöresel Kürt kıyafetleri giymektedir ve bu durum kültürel bağ kurma yönünde benim için önemlidir. Kalabalık

Kürt aile yapısı bireylerin kişisel eğitimlerinin anne ve babanın yeterli ilgiyi verememesi çocukların değişik ayrıştırıcı unsurların kurbanı olmasına neden olmaktadır. Kendimde 12 kardeşli bir aile yapısına sahip biri olarak çok çocuklu aile yapısına sahip Kürtlerin eğitim olanaklarını kısıtlamaktadır. Bu durumda bireyler etnik kimlik oluşturma sürecinde kalabalık Kürt hareketine ayak uydurmakta ve kişisel görüşlerin kalabalık toplumda yozlaşmasına neden olmaktadır (Armin, 28, K).

Şano ve Armin'in ifadeleri, Kürt coğrafyasında ailenin etnik kimlik oluşumundaki merkezi rolünü vurgulayan, klasik sosyolojik aile ve kimlik teorileriyle uyumlu bir perspektif sunmaktadır. Her iki görüşmeci de, ailenin biyolojik, kültürel ve sosyal bağları bir arada tutan, etnik kimliğin şekillenmesinde belirleyici bir kurum olduğunu belirtmektedir. Şano, ailenin etnik kimlik, ırk, coğrafya gibi kavramlarla olan sıkı ilişkisini vurgularken, Armin ise ailenin gündelik yaşam pratikleri (örneğin yöresel kıyafetler) aracılığıyla kültürel bağların kurulmasındaki önemini belirtmektedir.

Çocuğun dünyaya geldikten sonra sosyalleşmeye başladığı informal bir kurum olan aile, etnik kimlik ediniminin ilk olarak filizlendiği önemli mikro bir sosyal yapıdır. Aşiretler ise bu küçük sosyal birimlerin belirli ortak özellikler taşıyan, kan ve akrabalık bağları ile oluşmuş makro sosyal yapılardır. Buradan hareketle ailelerin ve aile üyelerinin sahip olduğu etnik mirası aile bireylerine doğrudan veya dolaylı olarak aktarması sonucunda ailevi bir etnik sosyalleşme süreci başlamaktadır.

“Kimliğimi ilk öğrendiğim yer ailemdir. Aile kültürün, tarihin, birlikte yaşamayı ve mücadele etmeyi ifade etmektedir (Barış, 34, E).”

“Etnik kimlik oluşturma sürecinde ailenin çok büyük rolü vardır. Her alanda olduğu gibi etnik kimlik oluşturma konusunda da ailenin ilk temel okul olduğunu düşünüyorum ve etnik kimlik ya da benlik oluşturma konusunda asıl unsur ailedir. Aile etnik kimlik oluşturma sürecinde kim olduğu, hangi gruba dâhil olması gerektiği konusunda kişiye ilk bilgileri verdiği için kişi kendini güvenlik konusunda daha rahat hisseder. Ailenin kişiye kazandırdığı etnik kimlik kodlarıyla kişi yaşar ve yaşamını bu kodlara uygun düzenler. Olası bir etnik kimlik saldırısı olursa kendini bu kodlar üzerinden savunur. Bir nevi bu kodlar kişinin var olma şifresini oluşturur (Haymatlos, 44, E).”

“Aile kişinin sosyalleştiği ilk ortam olması itibarıyla bireyin kimlik edinmesinde en etkili olan kurumdur. Benim de Kürtlük bilinci oluşmasında ailenin etkisi oldu asker

kaçakları ve askerlerin baskısı hikâyeleriyle doluydu ailenin anıları bu bende tarihe merak sarmama ve Kürt kimliğini araştırmamada etkili oldu (Miheme,36, E).”

Barış, Haymatlos ve Miheme'nin ifadeleri, ailenin etnik kimlik oluşumunda temel bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Aile, kültürel mirasın, tarihin ve birlikte yaşama becerilerinin aktarıldığı ilk ve en önemli sosyal çevre olarak görülmektedir. Özellikle Haymatlos'un belirttiği gibi, aile, bireylere kimliklerini ve ait oldukları grubu tanıtarak güvenlik duygusu kazandırır. Bu sayede bireyler, etnik kimliklerine dair bir içselleştirme yapar ve bu kimliği yaşamlarının merkezine alırlar. Miheme ise, aile anıları ve tarihsel anlatıların etnik kimlik oluşumunda önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir. Bu anlatılar, bireylerde merak uyandırarak etnik kimliklerini daha derinlemesine araştırma isteği yaratabilmektedir. Bu görüşler, ailenin etnik kimliğin sosyal öğrenme sürecindeki merkezi rolünü göstermektedir. Aile, bireylere etnik kimliğin nasıl yaşanacağını, nasıl ifade edileceğini ve nasıl korunacağını öğreten bir okul gibidir. Bu süreçte, aile bireyleri, etnik kimliklerine dair belirli bir "kod" veya "şifre" edinirler. Bu kodlar, bireylerin kimliklerini ifade etmelerini, etnik kimliklerine yönelik saldırılara karşı kendilerini savunmalarını sağlamaktadır.

Aileler, sadece bir barınma ve beslenme yeri olmanın ötesinde, kültürel kimliğin ve etnik kökenin aktarımında da hayati rol oynamaktadır. Bu aktarım, yukarıda değinildiği gibi ailevi etnik sosyalleşme olarak adlandırılmakta ve nesilden nesile doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Doğrudan aktarım yönteminde, aile büyükleri ve ebeveynler, hikayeler anlatarak, gelenekleri yaşatarak ve dili kullanarak ve deneyimlerini aktararak çocuklara etnik kökenlerini öğretmektedirler. Dolaylı aktarım ise daha gizli ve örtük bir şekilde gerçekleşmektedir. Aile üyelerinin günlük davranışları, tutumları ve inançları, farkında olmadan da olsa çocuklara etnik kimliklerini hakkında gizil bir aktarım sağlamaktadır. Bu bakımdan Aile; toplumsal yeniden insanın çekirdeği olduğu için bu aktarım süreci oldukça önemlidir. Aileler, sadece gelenekleri ve değerleri aktarmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal normları ve kuralları da aktararak çocukların toplumda yer edinmelerine yardımcı olmaktadır (Bayad, 2015, 25-27). Felat adlı görüşmecinin aktardığı bilgiler bu hususları destekler niteliktedir:

“Etnik kimliğinin oluşma sürecinde en büyük katkıyı ailemden aldığımı söyleyebilirim. Ev içinde konuşma dilinin Kürtçe olması aile büyüklerimden duyduğum Kürtçe masal ve hikâyeler, sohbetler o bilincin oluşmasında büyük katkıları olmuştur. Modern aile

yapısı dedikleri yeniçağda aile bireyi kendi örf ve âdetinden uzak, toplumsal hayattan kopuk, sosyal medya dili ile büyümeye çalışması etnik kimliğini tam olarak öğrenmeden yaşamasına neden olmakta hatta bu yaşam tarzının demode olduğunu düşünen bireyler yetişmekte. Dolayısıyla geleneksel aile yapısının etnik kimliğin oluşması sürecinde daha uygun olduğunu düşünüyorum (Felat, 42, E).”

Aile, etnik kimlik edinmede önemli bir rol oynadığı gibi etnik kimlik edinme sürecinde bireyler üzerinde birtakım işlevleri yerine getirir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kimlik edindirme manasında fonksiyonel bir yapıya sahip olan aile (Mohanty vd., 2006, 154-170); bireye *kültürel aktarım aracı* (etnik kimliği kuşaktan kuşağa aktarır; dil, gelenekler, yemekler, giyim tarzı ve diğer kültürel öğeler aile içinde paylaşılır ve bu da etnik kimliğin sürdürülmesine katkı sağlar) olmakta, *sosyal bağlar oluşturup aidiyet duygusu* (bireyin etnik grubuna aidiyet duygusu geliştirmesine yardımcı olur; aile üyeleri arasındaki ilişkiler, etnik kimliğin bir parçası olarak algılanır ve bu bağlar bireyin kimlik oluşturmaya katkıda bulunur) vermekte, *destekleyici ve güvenli bir ortam* (bireyin etnik kimliğiyle ilgili sorunlarla başa çıkmasına yardımcı olur; aile üyeleri, benzer deneyimleri paylaşır ve bu da bireyin etnik kimliğiyle ilgili güvenlik ve destek hissi oluşturur) sağlamakta, *eğitim bilinçlenmelerinde* (etnik kimlikle ilgili bilgi ve değerleri aktarır, bireyin etnik kimliği hakkında bilinçlenmesine ve anlam kazanmasına yardımcı olur) etkin rol almakta ve *onlara toplumsal normlar sunup rol model* (toplumsal normları ve etnik kimlikle ilgili rol modellerini sunar; aile içindeki davranışlar ve değerler, bireyin etnik kimliğini şekillendirir) olmaktadır (Cox - Ephross, 1998)

“Ailemiz dinimizi etkilediği gibi etnik kimliğimiz üzerinde de etkisi var. Onlar bizi nasıl yetiştirdiyse bakışımız o yöndedir. Dilimiz zaten etnik kimliğimizin temel unsuru olduğu için anadil burada en önemli faktördür. Onu da ailemizden alıyoruz (Cemil, 44, E).”

“Aslında aile, etnik kimliğin ilk libasını giydiği ve şekil bulduğu yerdir. Ama kemale ermesi kişinin eğitimi ilgili bir durumdur. Kürtlerdeki geleneksel aile bütünsel olarak baktığımızda aynı zamanda etnik kimliğin zahiri alametleri olan dil ve kültürün koruyucusu olduğu da görülür (Herekol Ezizan, 39, E).”

“Ailelerin en büyük fonksiyonu şüphesiz koruma içgüdüsüdür. Bu nedenle coğrafyamızda yaşanan bütün bu olumsuzluklara karşı ailemiz her zaman beladan uzak kalma içgüdüsü ile hareket eder. Nitekim okumam için büyük fedakârlık yapıldı ve okuyup eğitimci olmam sağlandı. Coğrafyadaki bu kadar olumsuzluklara rağmen bana

göre bu çok büyük bir başarıdır. Bu konuda minnettarım. Ama haksızlıklar ne kadar çok olsa da coğrafyamızda ailemiz etnik kimlik hassasiyeti ile bizi yetiştirdi ve etkin kimlik hassasiyeti sayesinde de dilimiz kültürümüz gelenek göreneklerimiz hala ayakta durmaktadır. Böylece zamanla şu kanıya vardım, her ne kadar coğrafyadaki üzücü durumlardan uzak dursa da ailemiz bir yandan da etkin kimlik hassasiyeti ile belki de yozlaşmaya karşı bir direnç düşüncesi ile büyütüldüğünü farkına vardım (Daren,47, E).”

“Etnik kimlik oluşturma açısından aile son derece önemlidir. Kürt kültürünün geleceği taşınmasında, etnik kimliğin oluşmasında aile çok önemlidir olmadığı zaman insanın örf ve adetlerinden, etnik kimliğinden uzaklaşır. Aile bireyin toplumun bir parçası olmasında çok etkilidir (Demokrat, 42, E).”

“Geleneksel Kürt ailesi esasında Kürtlüğü temsil eden bir yapıdır. Bu aile tarzı olmasaydı Kürt diye bir kimlik de olmazdı. Yüzyıllardır tüm baskılara rağmen aile Kürt kimliğini korumuş ve bugüne kadar taşımıştır. Örneğin bölgemizde aile içinde Türkçe konuşulması ayıp karşılanır. Bu durum çok somut bir şekilde vardı. Gelenekçi yaşam tarzı farkında olmasak da Kürt dilini ve kimliğini korumuştur (Farac, 47, E)

Aile, bireyin etnik kimlik edinme sürecinde merkezi bir rol oynar ve çeşitli işlevler üstlenir. Bu işlevler, kültürel aktarım aracı olarak etnik kimliğin kuşaktan kuşağa iletilmesini sağlamak, sosyal bağlar oluşturup aidiyet duygusu kazandırmak, güvenli ve destekleyici bir ortam sunmak, eğitim ve bilinçlenmede etkin rol oynamak ve toplumsal normları ve rol modellerini sunmaktır. Görüşmecilerin ifadeleri de bu işlevleri doğrulamaktadır. Cemil'in vurguladığı gibi, aile anadilin ve dolayısıyla etnik kimliğin temel taşıyıcısıdır. Herekol Ezizan, aileyi etnik kimliğin şekillendiği yer olarak tanımlarken, Daren, ailesinin eğitim ve koruma içgüdüsü sayesinde etnik kimliğini koruduğunu belirtir. Demokrat, aileyi etnik kimliğin taşıyıcısı olarak görürken, Farac, geleneksel Kürt ailesinin Kürt dilini ve kimliğini koruduğunu ifade eder. Bu ifadeler, ailelerin etnik kimlik üzerinde oynadığı kritik rolü ve bu rolün bireylerin kimlik ediniminde ne denli belirleyici olduğunu açıkça göstermektedir.

Bilinçli bir toplumsal örgütlenmeyi işaret eden topluluk veya cemiyet hayatı, ilkel topluluklardan daha kompleks topluluklara doğru sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre farklı biçim ve formlar almaktadır. Bu itibarla en gelişmiş toplumsal örgütlenme biçimi millet kavramı ile ifade edilebilir. Modern dünyada sıkça görülen bu tür örgütlenme biçimleri arasında hala varlığını sürdüren millet altı örgütlenme modelleri de mevcuttur. Her ne kadar eskisi kadar önemli bir konumda olmasa bile günümüz toplumunda hala varlığını devam ettiren “aşiret yapılanması” millet altı örgütlenme kıstaslarına uyan bir yapıdır (Uluç,

2010, 37). Arapça kökenli bir kelime olan aşiret kavramı, kabile ve kabile altı küçük toplulukları da içine alan genel bir yapıya sahiptir. Bu kavram ekseriyetle göçebe unsurlar için kullanılmaktadır. Konargöçer ve Yörük şeklinde ifade edilen bu topluluklar büyüklüklerine göre boy (kabile, taife), aşiret, cemaat, oymak, mahalle ve oba şeklinde tasnif edilmektedir (Gülenç, 2021, 105).

Kolektif bir bilinç ve örgütlenmenin meydana gelmesi için bireylerin ortak hedef, güdü, değer vb. unsurlara sahip olmaları gerekmektedir. Her topluluğun kendisine has belirli örgütlenme biçimleri mevcuttur. Bu örgütlenmenin temelinde ise yukarıda da bahsi geçen ve genel olarak kavramlaştırıldığımızda karşımıza ortak kültür mefhumu çıkmaktadır. Kültürün etkisi ile gruplar halinde örgütlenen kişiler, grup ilişkilerini toplum sözleşmesine benzeyen bir anlaşma veya geleneksel kanun ve törelerle düzenlemek durumundadır. Sistematik olarak örgütlenebilen grupların diğerlerine nazaran dışsal etken ve tehlikelere karşı varlıklarını daha uzun bir müddet devam ettirebilmeleri kuvvetle muhtemeldir (Uluç, 2010, 39). Bir dayanışma modeli olan aşiretleri meydana getiren kültürün yanında dil, soy ve yaşanan bölge gibi unsurlar da önem arz etmektedir. Aşiretlerde meydana gelen bu doğal birliktelik duygusunun temelinde ortak bir geçmişe sahip olma tahayyülü mevcuttur. Bu bağlamda ortak bir geçmişe sahip olan farklı akraba grupları da bu oluşumun önemli bir parçaları arasında sayılabilir (McDowall, 2004, 37-38). “Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler” adlı eserinde Ziya Gökalp, aşiretleri birbiri içerisinde bulunan zümrelere benzetmekte fakat bu zümrelerin ne mülki ne de mesleki olduğunu ifade etmektedir. Bu tür zümreleri Gökalp, “etnik zümre” olarak tanımlamaktadır. Hem aileye hem de siyasi bir topluluğa benzedikleri için ise “ailevi siyasi zümreler” ifadesini tercih etmiştir. Ona göre bu zümreler, genellikle gerçek veya hayali bir akrabalığa dayanmakta olup; aşiretleri şu şekilde bir tasnif yoluna gitmektedir:

“Aşiretler, merkez ağırlığa sahip olan zümre esas olmak üzere tasnif edilmiştir. Bir aşirette merkez ağırlık seciyede ise ona semaiye aşireti denir... Merkez ağırlık batında ise ona batın aşireti denir... Merkez ağırlık amadede ise ona amere aşireti denir... İki evvelki sınıflarda anason esas iken, bu tipte babasoy hâkimdir. Merkez ağırlık kabileden ise buna kabile aşiretleri denir. Arap ve Kürt aşiretleri bu tipe mensuptur” (Gökalp, 2011, 27-28)

Ayrıca çalışmasında Gökalp, bu grupları büyükten küçüğe doğru göre şu şekilde sırlamakta ve bu grupları altı farklı kavramla ifade etmektedir:

1. Kavim, Şa'blerden mürekkep: Ethnie
2. Şa'b, Kabilelerden mürekkep: Peuplade
3. Kabile, Amarelerden mürekkep: Confederation
4. Amare, Batınlardan mürekkep: Tribu
5. Batın, Semiyelerden mürekkep: Phratrie
6. Semiye, Talisemiyelerden mürekkep: Clan (Gökalp, 2011, 26)

Toplumsal örgütlenme biçimini basitten karmaşığa doğru bir sırlama yöntemi izleyerek tasnif etme yoluna giden Durkheim'e göre ise toplumun en küçük yapı birimi "horde"lerden oluşmaktadır. Hordelerin birleşmesiyle "klanlar", klanların birleşmesi ile de "aşiretler", onların birleşmesi ile de "halk birlikleri" oluşmuştur (Durkheim, 2019). Genel olarak bakıldığında ortak ihtiyaç, korunma, barınma, akrabalık, kan bağı, çıkar ilişkisi ve diğer birçok unsurdan hareketle kolektif bir bilinç etrafında toplanan toplulukların örgütlenme biçimlerinden bir tanesi de aşiret yapılanmasıdır. İyi günde ve kötü günde ortak bir paydada buluşabilen bu insan grupları hala toplumsal manda bir güç unsuru niteliği taşımaktadır. Bu temsiliyeti günümüzde devam ettiren grupların başında ise Kürtler gelmektedir. Aşağıdaki görüşmeciler bu konuda aşiretlerin Kürt kimliğinin korunması ve bugüne kadar aktarılması mevzusunu şu şekilde vurgulamışlardır:

"Kürtleri bugüne taşıyanlar esas olarak aşiret ve ailelerdir (Armanç, 57, E)"

"Geleneksel aile yapısının Kürt hareketine zarardan ziyade yarar sağladığını düşünenlerdenim. Kürtler devleti olmayan bir toplum olduğundan dolayı geçmişten beri geleneksel aile yapısı hatta aşiret sayesinde asimile olmamışlardır (Hıfzullah, 38, E)."

"...Kürtleri ayakta tutan şey şuan bile geniş aile ve aşiret bağlarıdır (Miheme, 36, E)"

Görüşmecilerin ifadeleri, Kürt toplumunun geniş aile ve aşiret yapılarının, etnik kimliklerini korumada ne denli etkili olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, Armanç'ın belirttiği gibi, "Kürtleri bugüne taşıyanlar esas olarak aşiret ve ailelerdir," ifadesi, bu yapının Kürtlerin tarihsel sürekliliğini sağladığını ve toplumsal dayanışmalarını güçlendirdiğini ortaya koyar. Hıfzullah'ın görüşü ise, "Geleneksel aile yapısının Kürt hareketine zarardan ziyade yarar sağladığını düşünüyorum. Kürtler devleti olmayan bir toplum olduğundan dolayı geçmişten beri geleneksel aile yapısı hatta aşiret sayesinde asimile olmamışlardır,"

şeklindedir ve bu durumun, geniş aile ve aşiret bağlarının Kürtlerin etnik kimliğinin korunmasındaki rolünü gösterir. Miheme'nin belirttiği gibi, "Kürtleri ayakta tutan şey şuan bile geniş aile ve aşiret bağlarıdır," ifadesi, bu yapının hala günümüzde de Kürt toplumunun sosyal ve kültürel sürekliliğinde önemli bir rol oynadığını gösterir. Bu görüşler, dini normlar ve geleneklerin, Kürt toplumunun ailevi ve aşiret yapılarında köklendiğini ve bu yapının, etnik kimliğin korunmasında önemli bir unsur olduğunu yansıtmaktadır.

Fleming Jr., "Kürtlerin Etnografyası Hakkında bir Çalışma" adlı tezinde Kürt toplumsal öğütlenmesine dair yaptığı bir dizi tespitlerde bulunmuş ve bilhassa örgütlenme modelinde akraba bağlarına vurgu yapmıştır. Ona göre Kürt bölgesi belirli bir kültürel birliğe sahip olmasına rağmen, politik organizasyon önemli ölçüde bölgesel çeşitlilik göstermektedir. Fleming, Kürtlerin kendileri tarafından tanınan iki temel organizasyon tipi olduğunu iddia etmektedir. Bunlar, kabile tipi ve feodal tip olarak adlandırılmaktadır. Kabile tipi organizasyon, soy ilkesine dayanır ve özerk olarak Kürt'tür. Feodal tip organizasyon ise yerleşim gruplarına dayalıdır ve soyu göz ardı eder. Kürtler, yakın aile içi evlilik yaparlar ve her soy veya soy parçası büyük ölçüde endogamiktir. Bu, soy grubunda sürekli dallanma eğilimi ve yeni bağımsız endogamik alt bölümlerin kurulmasına yol açar. Akrabalık veya diğer bağlar, daha büyük grupları bir arada tutmaz. Kürt soyu endogamik olduğu için alışılmadık olsa da, soy kavramı Kürt durumunun analizi için uygulanabilir. Ana soyunun doğrudan politik anlamı olmadığı için, Kürt soy grubunun politik önemi endogamik evlilik modeli tarafından değiştirilmez (Jr. M. Fleming, 1981, 53). Güçlü ve sağlam akrabalık bağları kültür aktarımı ve etnik özelliklerin yeni nesile ulaştırılması konusunda işlevsel bir özellik taşımaktadır. Etnik kimlik inşasında bu bağlar bireyde kimliksel bir bilinç meydana getirmekte, mensubu olduğu grubun karakteristiğini yansıtmaktadır. Bu bağlamda kimi görüşmeciler aşiret yapılanmasını Kürt ulusal yapılanması önünde bir engel olarak görmektedirler:

"Engel olan şey ise bir aşiret reisinin karşı pozisyon aldığı aşiretin toplu tavır alma durumudur. Burada devlet nüfuzlu kişileri etkisi altına almaya çalışır. Yani nüfuzlu bir kişi üzerinden başka bireylerin toplu olarak yönlendirme ihtimali Kürt hareketinin önünde engel olarak görülmüştür (Arkadaş İsmet, 46, E)."

"Geleneksel aile kültürümüz kültürel anlamda diriliği korusa da ulus bilinci konusunda çok zarar verdiğini düşünüyorum. Çünkü Kürtlerde aile (aşiret) çoğu zaman Kürt olmaktan önce gelmiştir (Şano, 33, E)."

“Etnik kimlik oluşturma sürecinde ailenin önemi büyüktür. Bölgemizde geleneksel aile yapısı itibari ile aşiret sisteminin olmasının olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Aşiret sisteminde tüm gücün bir kişide olması, kişinin çıkarları doğrultusunda aşireti farklı yönlere kanalize edebilmektedir. Bu doğrultuda aşiret veya aile büyüklerinin bilgili, tecrbeli kendini bilen kişilerden olması aileyi veya aşireti doğru yönde ilerletecektir. Bölgemizde aşiret veya aile büyüğünün kararı ile tüm aile veya aşiret koruculuk sistemini kabul etmesine, kabul etmeyenlerin ailelerinin veya aşiretlerinin dağılmasına sebep olmuştur (Doğa01, 50, E).”

Izady, Kürtlerin aşiret temelli yapısına farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Ona göre Kürtlerin toplumsal örgütlenmesinin en temel özelliği aşiret yapısı, aile ve soy bağlarına dayanmasıdır. Bu bağlamda Izady, Kürtlerin, antik zamanlardan bu yana klanlar şeklinde örgütlenmiş bir toplum olduğunu iddia etmektedir. Ancak, bu klan ilişkisi, ekonomik, işlevsel veya etkin bir ittifak değildir. Aksine, soy ve akrabalık temelinde kurulan bir toplumsal kurum ve ittifak blokudur. Izady'ye göre, Kürtlerin soy ve akrabalık bağlarına verdiği önemin bir sonucu olarak, Kürtler ve Çinliler, muhtemelen tarihte soyadı kullanan en eski uluslardır. Kürtçe ve ince ‘de kullanılan soyadları, kişinin bağlı olduğu klan veya ailenin isimlerini temsil eder (Izady, 2004, 333). Büyüklük ve i örgütlenme biçimleri açısından oldukça fazla bir çeşitliliğe sahip olan Kürt aşiret yapısının temelini ortak soy, aile içi evlilikler, gruplar arısı ittifak ve hasımlıklar gibi ortak ideolojiler oluşturmaktadır (Bruinessen, 2013, 173).

Kürt toplumu, yüzyıllardır süren örf ve adetlere dayanan aşiret temelli bir yapıya sahiptir. Bu yapıda, toplumsal ilişkiler geleneksel kurallar tarafından belirlenmekte, bu kurallar ayrıca aşiret üyelerinin ortak çıkarları ve değerlerini de yansıtmaktadır. Aşiret liderleri ise bu kuralların yorumlayıcısı ve uygulayıcısı olarak görev yapmaktadırlar. Liderlerin otoritesi, geleneksel kaidelere ve aşiret üyelerinin kişisel bağlılıklarına dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Kürt toplumu, Max Weber'in yaptığı ideal sınıflandırma biçimlerinden geleneksel otorite tipinin içkin olduğu toplum kategorisine dâhil edebilir. Bünyesinde geleneksel otorite tipinin özelliklerini barındıran Kürt toplumunun aşiret temelli yapısı özetle şu özelliklere sahiptir:

- ❖ Toplumsal ilişkiler, geleneksel kurallar tarafından belirlenir.
- ❖ Liderlerin otoritesi, geleneksel kurallara dayanır.
- ❖ Liderler, aşiret üyelerinin ortak çıkarlarını ve değerlerini temsil eder (Uluç, 2010, 39).

Aşiret üyeleri arasındaki hiyerarşik bağ saygı ve sadakat temelli bir bağ olup, aşiret liderini öncelemektedir. Bu durum çok iyi eğitim almış Kürt elitleri arasında da geçerliliğini korumaktadır. Aşiretin küçüğüne büyüğüne bakılmaksızın aşiret liderleri üyeleri tarafından yüksek bir sevgi, sağlam bir sadakat ve sıkı bir saygı ile karşılanırlar. Öyle ki günümüzde bu durum bölgede etkin olan siyasi otoritelerin de dikkatini çekmekte bilhassa seçimlerde bu liderlerin görüşlerine danışılmadan hareket edilmemektedir. Modern devletlerde dahi, ulusal çaptaki politika yapan siyasiler yerel bölgenin oylarını almak ve orada yaşayanların güvenini kazanmak için bu yerel politik elitlerle bir şekilde ilişki kurmak zorundadırlar (İzady, 2004, 336). Liberte'nin bu konudaki değerlendirmeleri, İzady'nin yaptığı tespitlerle ciddi bir uyum göstermektedir. Özellikle Şırnak'ta gerçekleştirilen yerel ve genel seçimlerde bu etki oldukça belirgindir ve günümüzde hala devam etmektedir. Günümüz dünyasında bu tür gelenekçi yapıların hala çok belirgin olduğu bilinmektedir. Bölgemizin zaman olarak modern bir çağda olduğu, fakat mental olarak bu moderniteyi hala yakalayamadığı görülmektedir.

“Aileye bağlılık kısmı özellikle Kürtler arasında çok yaygın olan bir durumdur hatta aşiretlere bağlılık bile çok yüksek oranda görülen bir durumdur. Fakat bu aile yapısı herhangi bir harekete engel değildir. Doğru kanalize edilirse bence çok ciddi bir şekilde katkı da verilebilir. Tabii ki etnik kimliğin oluşmasında aileye Kürt hareketinin devamı ve Kürt hareketine bir destek olarak kitlesel bir desteğinin olması bir aileden bir kişinin veya iki kişinin gitmesinden daha fazla katkı sağlar. Kitlesel olarak eğer bir aşireti hareketin içine çekerseniz bütün aile fertlerinin hepsi bir anda o hareketin bir parçası olur, dolayısıyla bu çok daha büyük bir güç katar yani bireyleri teker teker ailesinden ayırıp işte hareketin içine dâhil etmek biraz hareketi kısıtlayan bir durum bence (Liberte, 37, E).”

Kürtlerin modern zamanlarda dahi devam ettirdiği bu örgütlenme biçimi kimlik inşasının da devamı için hayati bir önem taşımaktadır. Nitekim mikro düzeyde aile makro düzeyde aşiret, kimliğin gelecek kuşaklara taşıyan en önemli iki örgütlenme modelidir.

Değerlendirme

Çalışmamızın bu kısmında kolektif etnik kimlik oluşturma çabaları ve metodolojilerinin bir ögesi sayılmayan “Aile ve Aşiret”, olgusu sosyal inşacılık ve sosyal kimlik teorileri perspektifinden incelenmiştir. Etnik radikalleşme süreçlerinde "Aile ve Aşiret" kavramının rolü, kimlik inşası ve toplumsal dinamikler bağlamında derinlemesine

analiz edilmeye çalışılmış bu kavram “Etnik Kimliğin Sosyal İnşasının Mikro ve Makro Yuvası: “Aile ve Aşiret” ifadesiyle ile kavramsallaştırılmıştır. Elde edilen bilgiler ve katılımcı grubundan edinilen anlatılar ışığında, bu olgunun etnik kimliklerin radikalleşmesinde ve toplumsal anlamda temel bir mekanizma olduğunu, radikal etnik kimlik inşa sürecinde “Aile ve Aşiret” yapılarının kişiler üzerinde tesirli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca görüşmecilerin ifadelerinden hareketle; aile değerlerinin ve aile ait kavramların bölgemizde hala önem arz ettiği, toplumun büyük bir kesiminde aile kavramının oldukça etkili olduğu, ailenin etnik kimliğin inşa ve öğrenilmesinde temel bir kurum olarak vazife gördüğü, bu yapının Kürt ulusal hareketi için bazen engelleyici bazen de destekleyici olduğu anlaşılmıştır.

Her ne kadar mikro olarak aile, makro olarak da aşiret kavramları etnik radikalleşmenin sosyal inşası sürecinde kolektif kimlik modellemesinde bulunmasa bile çalışmamızda çalışma sahamızın kendine has yapısından ve bireylerin ilk sosyalleşme alanları olmasından dolayı bu kavramlara da yer verilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Etnik kimliklerin oluşumu ve güçlenmesinde özelde aile genelde de aşiretin merkezi rolü olduğu bilinmektedir. Aile, sosyal inşacılık ve sosyal kimlik kuramları bağlamında, bireylerin etnik kimliklerini nasıl algıladıkları, benimsedikleri ve ifade ettikleri konusunda kritik bir etkiye sahiptir. Aile içindeki sosyal ilişkiler, kültürel aktarımlar ve değerler, bireylerin etnik gruplarına aidiyet duygularını güçlendirir ve kimliklerinin şekillenmesinde belirleyici bir faktördür. Katılımcı grubumuzdan elde edilen bilgiler doğrultusunda, kolektif kimlik oluşturma sürecinde, mikro düzeyde ailenin ve makro düzeyde aşiret olgularının etkili olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sahamızı oluşturan Şırnak’ta aile ve aşiret yapılarının, etnik kimliklerin şekillenmesinde kritik bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır.

Mikro düzeyde, aile, bireyin ilk sosyalizasyon sürecini yaşadığı yerdir. Aile içinde, dil, kültürel normlar, değerler ve gelenekler gibi etnik kimliği belirleyen unsurlar aktarılmakta; bu süreçte, aile üyeleri arasındaki etkileşimler ve paylaşılan deneyimler, bireyin kendini belirli bir etnik kimliğe ait hissetmesini sağlamaktadır. Örneğin, Kürt kimliği, aile içinde konuşulan dil, kutlanan bayramlar, anlatılan hikâyeler ve sahip olunan değerler aracılığıyla genç nesillere aktarılmaktadır. Öyle ki radikal örgütlerin aile ve aşiret yapıları aşındırıcı faaliyet ve amaçlarına rağmen katılımcı grubumuzdaki bireylerin özellikle aile mefhumuna son derece önem atfettikleri tespit edilmiştir. Görüşmeciler geleneksel Kürt aile yapısının çözülmesini etnik kimliğin çözülmesiyle eşdeğer

görmüşlerdir. Bu görüş, Kürt kültürünün ve geleneklerinin aile yapısıyla ne kadar yakından bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda görüşmecilerin büyük bir kısmı radikal örgütlerin aksine geleneksel aile yapısının Kürt ulusal bütünleşmesine bir engel teşkil etmediğini belirtmişlerdir.

Makro düzeyde ise aşiret, Şırnak gibi bölgelerde önemli bir toplumsal yapıdır. Aşiret, geniş bir akrabalık ağına sahip olup, bireyler arasındaki dayanışma ve yardımlaşmayı teşvik eder. Sosyal inşacılık kuramı bağlamında, aşiretler, üyelerine güçlü bir aidiyet duygusu kazandıran ve etnik kimliği pekiştiren toplumsal kurumlar olarak karşımıza çıkar. Aşiret toplantıları, düğünler, cenazeler ve diğer sosyal etkinlikler, aşiret üyelerinin bir araya gelerek kimliklerini yeniden üretmelerine olanak tanır. Bu bağlamda, aşiret, bireylerin kendilerini Kürt kimliği içinde tanımlamalarını ve bu kimliği sahiplenmelerini sağlayan bir platform sunar. Çalışmamızda aşiret gibi daha genel komünlerin özellikle dil ve kültürel asimilasyonlara karşı bir korunak görevi gördüğü sonucuna varılmıştır.

Sosyal kimlik kuramına göre, bireyler, aidiyet hissettikleri gruplar aracılığıyla kendilerini tanımlamaktadırlar. Bu manada Şırnak'ta aile ve aşiret, bireylerin sosyal kimliklerini oluştururken başvurdukları temel referans noktalarıdır. Aile, bireyin ilk aidiyet duygusunu kazandığı yer iken, aşiret, bu aidiyet duygusunu geniş bir toplumsal bağlamda pekiştirir. Bu süreçte, aile ve aşiret, etnik kimliklerin inşasında ve korunmasında önemli araçlar olarak işlev görmektedir.

Etnik radikalleşme süreçlerinde ailenin rolü de önemlidir. Aile içindeki sosyal dinamikler ve etnik kimliklerin ifade edilmesi biçimi, radikalizasyon süreçlerinde belirleyici olabilmektedir. Örneğin, aile içindeki aidiyet duygusu güçlü bir şekilde vurgulanır ve dışarıdan gelen etkilerle karşılaşıldığında, bireyler etnik kimliklerini daha radikal bir şekilde savunabilirler. Bu durum, aile bağlarının etnik kimliklerin güçlenmesinde ve radikalizasyon süreçlerinin yönlendirilmesinde ne kadar kritik olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların ifadeleri, aile ve aşiret yapılarına dayalı kimlik oluşum süreçlerinin sosyolojik bağlamını ortaya koymaktadır. Barış'ın “kimliğin ilk öğrenildiği yer” ifadesi, aile ve aşiretlerin bireylerin kimlik gelişimindeki birincil kaynaklar olarak işlev gördüğünü belirtir. Bu bağlamda, aile içindeki sosyalizasyon süreçlerinin kimlik inşasındaki merkezi rolü, bireylerin sosyal gerçeklikleriyle etkileşimde bulundukları ilk çevreyi işaret eder. Cemil'in “biz nasıl yetiştirildiysek bakışımız o yöndedir” açıklaması, bireylerin dünya

görüşlerinin aile içindeki norm ve değerlerle şekillendiğini ve bu sosyalizasyonun kalıplaşmış kimlik algılarına katkıda bulunduğunu gösterir. Herekol Ezizan'ın “aile etnik kimliğin ilk libasını giyildiği yer” sözü, aile yapılarının bireylerin etnik kimliklerinin ilk kez yapılandırıldığı ve bu kimliklerin ilk kıyafetlerinin giyildiği bir zemin olarak işlev gördüğünü belirtir. Farac'ın “aile içinde Türkçe konuşulması ayıp karşılanır” ifadesi, dilin ve kültürel normların etnik kimlik üzerindeki etkilerini ve bu normların bireyler arasında kimlik farklılıklarını nasıl pekiştirdiğini ortaya koyar. Armanç'ın “Kürtleri bugüne taşıyanlar esas olarak aşiret ve ailelerdir” ve Şano'nun “Kürtlerde aile (aşiret) çoğu zaman Kürt olmaktan önce gelmiştir” ifadeleri, aşiret ve ailelerin etnik kimliklerin korunmasında ve devamında oynadığı hayati rolü vurgular. Bu ifadeler, toplumsal yapının etnik kimlik üzerindeki etkilerini ve bu yapıların radikalleşme süreçlerindeki katkılarını anlamak için önemli bir sosyolojik perspektif sunar.

Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, siyasi parti üyelikleri, kendilerini tanımlamaları, din anlayışları ve etnik kimlik dağılımları ile aile ve aşiret (aşiret) arasındaki ilişkiyi analiz etmek için, bu değişkenlerin kesişim noktalarını ve bunların katılımcıların aile ve aşiretin etnik kimlik inşasındaki rolüne dair perspektiflerini incelemek önemlidir.

Yaş ve Nesil Farklılıkları

- ❖ Yaşlı Katılımcılar: Yaşlı katılımcılar, geleneksel aile ve aşiret yapısının etnik kimliği koruma konusundaki rolünü vurgulama eğilimindedir. Bu kurumları kültürel sürekliliğin sağlanması ve asimilasyona karşı direnişin temel taşları olarak görürler. Örneğin, Armanç (57, E) ve Farac (47, E) gibi katılımcılar, aile ve aşiretin Kürt kimliğini nesiller boyunca korumadaki önemine dikkat çekerler.
- ❖ Genç Katılımcılar: Genç katılımcılar, örneğin Armin (28, K) ve Felat (42, E), ailenin önemini kabul ederken, modernitenin karşısında geleneksel yapının sınırlamalarını daha eleştirel bir şekilde ele alabilirler. Ailenin etnik kimlik inşasındaki olumlu rolünü kabul etmekle birlikte, eğitim ve daha geniş toplumsal etkiler gibi modern unsurların bu değerleri zayıflatabileceğini de ifade edebilirler.

Cinsiyet Farklılıkları

- ❖ Erkekler: Erkek katılımcılar, Barış (34, E) ve Haymatlos (44, E) gibi, ailenin ve aşiretin koruyucu ve kimlik oluşturuocu rolünü vurgulama eğilimindedir. Aileyi, etnik kimliğin ilk kez şekillendiği kurum olarak çerçeveselendirir ve bunu daha geniş toplumsal roller ve sorumluluklarla ilişkilendirirler.
- ❖ Kadınlar: Verilerde cinsiyet açısından belirgin farklılıklar belirtilmemiş olsa da, kadınların aile içindeki kültürel uygulamaların (dil, giyim, günlük yaşam) aktarımına dair perspektifleri vurgulama olasılığı yüksektir. Kadınların bakış açıları, özellikle aile ve aşiret içindeki güç ve kontrol dinamikleri üzerinde etkili olabilir.

Eğitim Düzeyi

- ❖ Yüksek Eğitimli Katılımcılar: Yüksek eğitim düzeyine sahip katılımcılar, örneğin Miheme (36, E), geleneksel yapıların rolünü daha eleştirel bir bakış açısıyla ele alabilirler. Bu katılımcılar, aile ve aşiretin rolünü sosyolojik bir perspektiften analiz ederek, bu yapıların etnik kimlik inşasındaki önemini kabul etmekle birlikte modernite karşısındaki zorluklarını da ortaya koyabilirler.
- ❖ Daha Az Eğitimli Katılımcılar: Eğitim düzeyi düşük olan katılımcılar, aile ve aşiretin geleneksel rollerini eleştiriden uzak bir şekilde vurgulama eğiliminde olabilirler. Bu katılımcılar, bu yapıların etnik kimliği koruma konusundaki önemine odaklanabilir ve bu yapıların modern toplumda karşılaştığı zorlukları daha az vurgulayabilirler.

Siyasi Parti Üyeliği

- ❖ Kürt Hareketlerine Üye Olanlar: Kürt siyasi hareketlerine mensup katılımcılar, aile ve aşireti hem bir güç kaynağı hem de Kürt ulusal hedefleri önünde bir engel olarak görebilirler. Örneğin, Şano (33, E) bu yapıların etnik kimliği korurken, aynı zamanda Kürt ulusal bilincinin gelişimini engelleyebileceğini belirtir.
- ❖ Üyelik Dışı Katılımcılar: Herhangi bir siyasi harekete üye olmayan katılımcılar, aile ve aşireti daha apolitik birimler olarak görebilirler. Bu katılımcılar, aile ve aşireti kültürel koruma aracı olarak değerlendirirken, siyasi mobilizasyonla daha az ilişkilendirebilirler.

Kendini Tanımlama ve Etnik Kimlik

- ❖ **Güçlü Etnik Kimlik Tanımlaması:** Güçlü Kürt kimliği tanımına sahip katılımcılar, örneğin Miheme (36, E), aile ve aşiretin bu kimliği koruma ve sürdürme konusundaki rolünü vurgularlar. Bu katılımcılar, bu yapıların Kürtlüğün tanımlayıcı kültürel ve dilsel pratiklerinin taşınmasında nasıl birincil araçlar olduğunu belirtebilirler.
- ❖ **Zayıf veya Belirsiz Etnik Kimlik Tanımlaması:** Etnik kimliğini daha zayıf ya da belirsiz bir şekilde tanımlayan katılımcılar, aile ve aşireti aşırı muhafazakar veya değişime dirençli olarak eleştirebilirler. Bu katılımcılar, kimlik konusunda daha bireyselci bir yaklaşım benimseyerek, daha geniş toplumsal normlarla entegrasyona vurgu yapabilirler.

Din Anlayışı

- ❖ **Muhafazakar Dini Görüşlere Sahip Katılımcılar:** Muhafazakar dini görüşlere sahip katılımcılar, aile ve aşireti hem etnik hem de dini kimliğin korunması açısından merkezi yapılar olarak görebilirler. Bu katılımcılar, bu kurumların dini pratikleri öğretme ve sürdürme konusundaki rollerine vurgu yapabilirler.
- ❖ **Daha Seküler Katılımcılar:** Daha seküler görüşlere sahip katılımcılar, aile ve aşiretin kültürel boyutuna odaklanabilir ve bu yapıların geleneksel normları modern, seküler değerlerle çatışabilecek şekilde dayatmasını eleştirebilirler.

Etnik Kimliğin Sosyal İnşasının Mikro ve Makro Yuvası: “Aile ve Aşiret” - Tipleştirme ve Sınıflandırma kapsamında şu şekilde bir tasnif yapılabilir:

Ailenin Etnik Kimlik Üzerindeki Rolüne Yönelik Yaklaşımlar

- ❖ **Aileyi Etnik Kimliğin Temel İnşa Alanı Olarak Görenler:** Bu grup, aileyi etnik kimlik oluşumunun ilk ve en önemli merkezi olarak değerlendirir. Aile, bireylerin kimliklerini şekillendiren, değerler ve kültürel kodların aktarıldığı birincil sosyalizasyon alanıdır. Bu görüş, ailenin biyolojik, kültürel ve sosyal bağların korunmasında kritik bir rol oynadığını vurgular.
- ❖ "Aile, kültürel kodları korumada toplumun DNA'sı görevindedir." (Fanon, 38, E)
- ❖ "Etnik kimlik oluşturma sürecinde ailenin çok büyük rolü vardır. Her alanda olduğu gibi etnik kimlik oluşturma konusunda da ailenin ilk temel okul olduğunu düşünüyorum." (Haymatlos, 44, E)

- ❖ "Aile kişinin sosyalleştiği ilk ortam olması itibarıyla bireyin kimlik edinmesinde en etkili olan kurumdur." (Miheme, 36, E)
- ❖ Aileyi Geleneksel Kimliğin Koruyucusu ve Devam Ettiricisi Olarak Görenler: Bu grup, ailenin geleneksel kültür ve kimliğin korunmasında ve aktarılmasında oynadığı rolü vurgular. Aile, bireylerin kimliklerini güçlendiren ve nesiller arası kültürel devamlılığı sağlayan bir kurum olarak görülür. Geleneksel aile yapısı, etnik kimliğin yaşatılmasında önemli bir unsur olarak kabul edilir.
- ❖ "Kürt coğrafyasında aile çok önemli bir yere sahiptir. Hatta modern çağın dayattığı çekirdek aile veya bireysel hayatı kabullenebilmiş değildir." (Şano, 33, E)
- ❖ "Etnik kimliğinin oluşma sürecinde en büyük katkıyı ailemden aldığımı söyleyebilirim. Ev içinde konuşma dilinin Kürtçe olması aile büyüklerimden duyduğum Kürtçe masal ve hikâyeler, sohbetler o bilincin oluşmasında büyük katkıları olmuştur." (Felat, 42, E)
- ❖ Aileyi Etnik Radikalleşme ve Kolektif Kimlik Oluşumunda Bir Engel Olarak Görenler: Bu grup, geleneksel aile yapısının bireylerin bireysel kimlik gelişiminde ve modern toplumsal hareketlere katılımında bir engel olabileceğini savunur. Ailenin aşırı korumacı veya geleneksel yapısının, bireylerin daha geniş sosyal hareketlere katılımını sınırlayabileceği düşünülür.
- ❖ "Kalabalık Kürt aile yapısı, bireylerin kişisel eğitimlerinin anne ve babanın yeterli ilgiyi verememesi nedeniyle çocukların değişik ayrıştırıcı unsurların kurbanı olmasına neden olmaktadır." (Armin, 28, K)
- ❖ "Geleneksel aile kültürümüz kültürel anlamda diriliği korusa da ulus bilinci konusunda çok zarar verdiğini düşünüyorum. Çünkü Kürtlerde aile (aşiret) çoğu zaman Kürt olmaktan önce gelmiştir." (Şano, 33, E)

Aşiretin Etnik Kimlik Üzerindeki Rolüne Yönelik Yaklaşımlar

- ❖ Aşireti Etnik Kimliğin Koruyucusu Olarak Görenler: Bu grup, aşireti etnik kimliğin korunmasında ve devam ettirilmesinde merkezi bir kurum olarak görür. Aşiret, toplumsal dayanışmayı, kültürel değerlerin aktarımını ve kimliğin kolektif bilincini güçlendiren bir yapı olarak kabul edilir.
- ❖ "Kürtleri bugüne taşıyanlar esas olarak aşiret ve ailelerdir." (Armanç, 57, E)
- ❖ "Geleneksel aile yapısının Kürt hareketine zarardan ziyade yarar sağladığını düşünenlerdenim." (Hıfzullah, 38, E)

- ❖ Aşireti Kolektif Hareketlere Katılımda Bir Güç Unsuru Olarak Görenler:
- ❖ Bu grup, aşiretin bireylerin kolektif hareketlere katılımını kolaylaştıran bir güç unsuru olduğunu savunur. Aşiretin bütünsel yapısı, toplumsal dayanışmayı artırarak, kolektif hareketlerde daha etkin bir rol oynanmasını sağlar.
- ❖ "Kitlesel olarak eğer bir aşireti hareketin içine çekerseniz, bütün aile fertlerinin hepsi bir anda o hareketin bir parçası olur, dolayısıyla bu çok daha büyük bir güç katar." (Liberte, 37, E)
- ❖ Aşireti Modernleşme ve Ulusal Hareketlerde Bir Engel Olarak Görenler: Bu grup, aşiretin modernleşme ve ulusal hareketlerin önünde bir engel olduğunu savunur. Aşiret yapısı, bireylerin daha geniş ulusal kimliklere katılımını sınırlayabilir ve geleneksel otoritelerin baskısı altında kalmasına yol açabilir.
- ❖ "Geleneksel aile yapısı, ulus bilinci konusunda zarar verdiğini düşünüyorum. Çünkü Kürtlerde aile (aşiret) çoğu zaman Kürt olmaktan önce gelmiştir." (Şano, 33, E)
- ❖ "Aşiret sisteminde tüm gücün bir kişide olması, kişinin çıkarları doğrultusunda aşireti farklı yönlerle kanallize edebilmektedir." (Doğa01, 50, E)

Ferhat Kentel'in "Türkiye'de Bir Arada Yaşarız: Kutuplaşan Toplumda Bir Arada Yaşama Kapasitesi" adlı çalışması ile bizim ele aldığımız saha çalışmaları sosyolojik bir çerçevede ele aldığımızda, her iki çalışma da ailenin ve sosyalizasyon süreçlerinin etnik kimlik gelişimindeki rolünün olumlu olduğu tespit edilmiştir. Kentel, ailenin çocukların etnik kimliklerinin oluşumunda belirleyici bir etken olduğunu, kültürel ve etnik değerlerin aile içindeki sosyalizasyon süreçleri aracılığıyla aktarıldığını belirtirken, toplumsal kutuplaşmanın bu kimlikler üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Benzer şekilde, bizim çalışmamız da aile ve aşiret bağlarının etnik kimliklerin ilk biçimlendiricileri olarak işlev gördüğünü ve bu bağların, özellikle çalışma sahamızda radikalleşme süreçlerine nasıl katkıda bulunduğunu ele almaktadır. Kentel'in raporu, toplumsal uyum ve bir arada yaşama kapasitesine odaklanırken, bizim fenomenolojik yöntemle ele aldığımız çalışmamız, aile içi sosyalizasyonun etnik kimliklerin radikalleşmeye zemin hazırladığını detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Her iki çalışma da, kimlik oluşum süreçlerinin toplumsal dinamiklerle etkileşimde bulunduğunu ve bu süreçlerin etnik kutuplaşma ve radikalleşme üzerindeki etkilerini anlamak için sosyolojik bir temel sağladığını göstermektedir.

Aile, bireylerin etnik kimliklerini ve dini inançlarını ilk kez öğrendikleri, bu kimlikleri ve inançları içselleştirdikleri en temel sosyal birimdir. Bu süreçte, aile içindeki dini pratikler

ve değerler, bireyin kimlik algısının şekillenmesinde belirleyici rol oynar. Örneğin, ırnak gibi bölgelerde, dini pratiklerin aile içinde güçlü bir şekilde yaşatılması, bireylerin hem dini hem de etnik kimliklerini pekiştirmektedir. Bu da, bireyin aidiyet duygusunu ve grup kimliğini glendirek, bu kimliklerin dışsal tehditlere karşı savunulmasını ve radikalleşme eğilimlerini artırabilmektedir. Makro düzeyde ise aşiret yapıları, geniş bir akrabalık ağı içinde bireyler arası dayanışmayı, yardımlaşmayı ve kolektif kimlik inşasını teşvik eden toplumsal kurumlar olarak öne çıkar. Aşiretler, dini ve etnik kimliklerin bir arada inşa edildiği, pekiştirildiği ve toplumsal olarak yeniden üretildiği alanlar olarak işlev görür. Aşiret bağları, dini ritüeller ve diğer toplumsal etkinlikler, bireylerin kendilerini bir aşiret ve bu aşirete ait etnik ve dini kimlikler içinde tanımlamalarını sağlar. Bu yapı, bireyin dini ve etnik kimliğinin radikalleşme süreçlerinde bir arada işlediğini ve bu süreçlerin toplumsal dinamiklerle etkileşime girdiğini anlamak için önemlidir. Bir yandan, din, bireylerin aidiyet duygusunu aile bağları üzerinden pekiştirerek etnik kimlikleri güçlendirirken, diğer yandan dini kimliğin etnik kimlikle bütünleşmesi, radikalleşme eğilimlerini artırabilir. Özellikle dini söylemler, etnik kimliğin radikalize edilmesinde bir araç olarak kullanılabilir ve bu süreçte aile ve aşiret yapıları, dini ve etnik kimliklerin birleşimini destekleyen bir zemin hazırlayabilir.

Özetle, kolektif kimlik oluşturma sürecinde, mikro düzeyde aile ve makro düzeyde aşiret olguları, sosyal inşacılık ve sosyal kimlik kuramları bağlamında etnik kimliklerin şekillenmesinde temel araçlar olarak göze çarpmaktadır. Aile, bireyin ilk sosyalizasyon sürecinde bireye etnik kimliği aktarırken, aşiret, bu kimliği geniş bir toplumsal aę içinde pekiştiren ve sürdüren bir yapı sunmaktadır. Bu dinamikler, bireylerin kendilerini belirli bir etnik kimliğe ait hissetmelerine, sosyal veya siyasal olaylar karşısında kimi zaman radikalleşmelerine ve ayrıca bu kimliği sahiplenip yceltmelerine neden olabilmektedir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tarihsel ölçekten bakıldığında küçük bir zaman dilimini kapsayan ve 1789 yılında başlayıp takribi on yıl süren Fransız Devrimi'nin milliyetçilik rüzgârları çok uluslu imparatorluklar üzerinde adeta bir fırtınaya dönüşerek bu tür imparatorlukların dağılmalarına neden olmuştur. Ulus devletlerin doğmasına vesile olan bu süreç 18. yüzyılda küçükten büyüğe birçok etnik kitlede ulusal bir bilincin filizlenmesine zemin hazırlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte 1990'larda etnik çatışmalar yeniden alevlenerek, imparatorluk kalıntılarının etnik kimliklerle canlanma potansiyelinin hala mevcudiyetini koruduğu gözler önüne serilmiştir. Bu gelişmelerin neticesinde; bölgesel anlaşmazlıklar ve tarihi sorunlar etnik ayrılıkları derinleştirmiş ve toplumlarda meydana gelen küçük tetikleyiciler bile ulus devletler açısından büyük tehditlere dönüşebilmiştir. Bu gelişmeler toplum bilimlerinde çalışma yapan araştırmacıların da ilgisine mazhar olmuştur. Nitekim bahsi geçen bu karmaşık dönüşümü anlamak için etnik çalışmalara olan ilgi artarak devam etmiştir. Etnik radikalleşmenin sosyal inşasının din ile ilişkisinin ülkemizin kendine has nitelikler barından Şırnak ili özelinde irdelenmesi bu ilginin bir tezahürüdür.

Dayanaklarının, bileşenlerinin karmaşık olması ve kendine has özellikler taşıması nedeniyle etnisite kavramının sınırlarının farklı açılardan ele alınması ehemmiyet taşımaktadır. Bu nedenle genellemelere dayalı klasik ideolojik yaklaşımlar, uluslararası ölçekte mikro dinamikleri açıklamada yetersiz kalmaktadır. Heterojen toplumsal yapı ve oluşumlardan kaynaklı etnik kökenli anlaşmazlıklar ve çatışmalar her yerde aynı şekilde seyretmemektedir. Farklı kitlelerde farklı sonuçlara yol açabilen bu durum, yapılan çalışmaların kendine has ve özgün olmasını sağlamaktadır. Ülkemiz nezdinde ele alındığında etnisiteye dayalı hususlar ile ulusal kimlik edinme süreçlerinde ülkemizin de şahsına münhasır özellikler taşıdığı görülmektedir. Büyük bir imparatorluk mirasçısı olarak ülkemizin etnik çeşitliliği bu özelliklerin en belirgin olanlarından. Cumhuriyetin kurulması ile beraber ulus devlet modeli üzerine inşa edilen ve yeni devletin çatısı altında toplanan etnik unsurlar, süre gelen zamandan günümüze kadar hassas bir denge üzerinde varlıklarını devam ettirmiştir. Güçlü devlet modelinde etnik unsurlar bir zenginlik göstergesi olarak görülürken; zayıf olan dönemlerde ulus devletler açısından nitelikli bir tehdide dönüşebilmektedir. Bu bağlamda etnik bir kimliğin gelişimi sürecinde tarihsel arka planın da son derece önemli olduğu unutulmamalıdır. Radikal Kürt milliyetçiliğinin ve etnik kimlik

inşasının temellerinin oluşum aşamalarını daha iyi anlayabilmek için konuyu genel hatları ile etno-sembolist bir yaklaşımla tarihsel kökenlere atıfla ele almak faydalı olacaktır.

1514 yılında Çaldıran Savaşı'nda Safeviler'e karşı kazandığı zaferin ardından Osmanlı İmparatorluğu, Kürt aşiretlerini de içine alan geniş bir coğrafyayı egemenliği altına almıştır. Bu durum, dini birlik ve Osmanlı Devleti tarafından Kürt beylerine tanınan imtiyazlar sayesinde ilk etapta önemli bir sorun yaşanmadan gerçekleşmiştir. Kürt aşiretlerinin desteği, Sasaniler'in siyasi ve dini nüfuzunu kırmak ve onlara karşı bir sınır hattı kurmak isteyen Yavuz Sultan Selim için de oldukça önem arz etmekteydi. Ancak 19. yüzyılda II. Mahmut döneminde başlayan merkeziyetçi reformlar, Kürt feodallerinin ayrıcalıklarını ellerinden alarak bölgede gerilimlere yol açmıştır. Bu reformlar, Osmanlı'daki yenilik hareketlerinin de bir parçası olmakla beraber, Kürt beylerinin siyasi ve ekonomik gücünü zayıflatmayı amaçlamaktaydı. Her ne kadar daha önceleri bölgeye vali ve memurlar gönderildiyse de Osmanlı yönetimi diğer birçok bölgede olduğu gibi esasen Kürt beylerinin önderliğindeki feodal yapılara dayanmaktaydı. Bu sözde bağlılık sisteminde Kürt beyleri nispeten özgür bir şekilde yönetim icra ediyorlardı. Fakat merkeziyetçi reformlar ile birlikte bu durum ortadan kalkmış ve Kürt beyleri siyasi ve mali açıdan büyük bir güç kaybına uğramışlardır. Yaşanan bu gelişmeler, Kürt beylerinin hoşnutsuzluğuna ve isyanlara yol açarak Kürtlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki konumunu olumsuz etkilemiştir. Bu durum, 20. yüzyılda Kürt milliyetçiliğinin yükselmesine, bölgede yeni siyasi taleplerin ortaya çıkmasına ve oluşan yönetsel boşluklara dini nitelikli kişilerin yerleşmesine zemin hazırlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Kürt bölgelerinde yaşanan ayaklanmalar, karmaşık sosyo-politik etkenlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu isyanları, salt artan milliyetçilik akımlarının bir sonucu olarak yorumlamak indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. Zira bu kalkışmalar, daha ziyade devlete ve resmi ideolojiye karşı bir tepki olarak değerlendirilmelidir. Bu isyanların liderleri, Bedirhan Beyler, Babanzadeler, Cemilpaşazadeler ve Şeyh Said gibi isimler, Kürt kimliğini ve haklarını savunmuş olsalar da öncelikli hedefleri bağımsızlık olmamıştır. Onlar, merkezi yönetimin dayattığı dini, siyasi ve sosyo-ekonomik düzenin yarattığı haksızlıklara ve eşitsizliklere karşı mücadele etmekteydiler. Bu bağlamda, Kürtlerin siyasi talepleri daha çok özerklik ve daha fazla temsil üzerine kuruluydu. Bu isyanların Kürt milliyetçiliği üzerinde önemli bir etkisi olduğu gerçeği de yadsınamaz. Kürt liderlerin kimlik vurgusu ve hak talepleri, Kürtlerin ortak bir bilinç geliştirmesine ve milliyetçi duyguların güçlenmesini

sağlamıştır. Ancak bu isyanları milliyetçilik ekseninde tek bir çerçeveye oturtmak, karmaşık sosyo-politik dinamikleri göz ardı etmek anlamına gelir. Kürt isyanlarının kökenini anlamak için, sadece milliyetçilik olgusuna değil; sömürgecilik, toprak ağalığı, vergilendirme politikaları gibi diğer etkenlere de bakmak gerekir. Bu isyanlar, Kürtlerin dini, siyasi ve kültürel kimliklerini koruma arzusunun yanı sıra daha adil ve eşitlikçi bir toplum talebini de yansıtmaktadır.

Ulus devlet modeli üzerine inşa edilmesi planlanan yeni Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu olacak Mustafa Kemal, Cumhuriyet ilan edilmeden önce 1920 yılında I. Mebussan Meclisi'nde milletvekillerine etnik kimlikleri bir tarafa bırakıp İslam dini temmeli bir hitapta bulunmuştur.⁹

Yeni kurulan meclisin çok renkli ve çok kültürlü çatısı altında bir araya gelen mebusların en önemli ortak özellikleri İslam dinine mensubiyetleridir. Osmanlı toplum yapısının siyasi birliktelik tahayyüllüne uygun olan bu yapıdan beklenen en önemli husus ise hudud-u milli içerisinde kalan topraklarda bir ulus olmalarıdır. İslam dini ile harmanlanan, İslam temelinde motive edilen ve ulustan ziyade ümmetçiliği önceleyen anlayış, Cumhuriyetin kurulması ile birlikte ciddi bir paradigma değişikliğine giderek Türk ulus kimliğini öne çıkaran yeni bir anlayış ve üst kimlik vurgusu ile tarih sahnesine çıkmıştır. Bu dönemden itibaren Türklük kavramı etno-seküler bir mahiyet kazanarak Türk ulus inşasının en önemli argümanı haline gelmiştir. Dönemin politika koyucuları; soy, ırk, kan birliği gibi biyolojik unsurları dil birliği ile birleştirerek 1930'lu yıllarda homojen bir Türk nüfusu meydana getirebilmek için uygulayacakları geniş çaplı iskân politikalarına zemin hazırlamışlardır. Meydana getirilmek istenen bu ideopolitik dönüşümler, çeşitli mecralarda uygulanmaya çalışılmış, bunun neticesinde diğer etnik unsurların reddine dayanan bir seferberlik başlatılmıştır. "İskân Politikaları" neticesinde meydana getirilmesi planlanan demografik değişiklikler, Kürtlerin esasında Türk olduğuna dair tezler sunan "Doğu İlleri ve Varto Tarihi" adlı eser, insanların Türkçe konuşmasını teşvik etmek için tertiplenen "Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası", İsmet İnönü'nün doğu illerini kapsayan ve bizzat katıldığı gezi sonucunda kaleme almış olduğu "Şark Raporu", Ziya Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları" ve "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tespitler" adlı eserler ile Dersim ve Zilan

⁹ "Efendiler, meselenin bir daha tekerrür etmemesi ricasıyla bir iki noktayı arz etmek isterim: Burada maksut olan ve Meclis-i alinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı İslamiye' dir... Bu mecmuayı teşkil eden her bir unsur-u İslam, bizim kardeşimiz ve menafı tamamıyla müşterek olan vatandaşımızdır." (Arasan vd., 1997, 74-75)

(Zeylan) Deresi harekâtları dönemin hâkim politikalarını simgeleyen unsurlar ve olaylar olarak göze çarpmaktadır. Ulus devlet inşası sürecine evirilen yeni oluşumda Kürtlerin varlığı ve konumu en önemli tartışma konularının başında gelmiştir. Bu bağlamda önceleri asli bir unsur olarak kabul edilen ancak daha sonraları azınlık muamelesi gören ve aynı zamanda din kardeşi olan Kürtler bahsi geçen dönemde karşılaştıkları muameleler sonucunda derin travmalar yaşamışlardır.

Kürtlerin azınlık mı asli unsur mu olduğu meselesi geçmişten gelen sosyopolitik bir dilemmadır. Bu dilemmanın en belirgin izlerini 1920 yılında imzalan Sevr Antlaşması ile 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'nda görmek mümkündür. Sevr Antlaşması'nda bağımsız bir şekilde gündeme gelen Kürt ve Kürdistan meselesi, Lozan'da gayri ciddi bir tavırla zayıf bir şekilde dile getirilmiştir. Din birliği ile harmanlanmış asli bir unsur olarak lanse edilen Kürt meselesine, Batı'nın özellikle (Musul ve Kerkük'ü işgal etme, bölgede nüfuz sağlama vb.) o dönemdeki çıkarları doğrultusunda üst düzeyde duyarsız kaldığı görülmüştür. Bu durum, Türk ulusal kimlik inşası konusunda yeni Cumhuriyet'in ateşli kurmaylarına planlarını gerçekleştirme konusunda ciddi bir cesaret vermiştir. İnönü'nün doğu ve güneydoğuya yaptığı geziler sonrasında hazırladığı Şark (Kürt) Raporu, bu durumu destekler niteliktedir. Aşama aşama hayata geçirilen bu raporun ilkeleri, Türkiye'de sınırları içerisinde yaşayan iki kadim halk arasındaki en büyük kırılma noktası olmuştur. Şark Raporu'nda, özellikle Lozan'da konuşulan ve mesele haline gelen konular (dil, din ve soy azınlığı), ulus-devlet esasları doğrultusunda bir an önce çözülmesi gereken konular olarak ele alınmıştır.

Ulus-devlet olma yolunda ilerleyen genç Cumhuriyet'in siyasetmedarları, "devrim ilk olarak kendi çocuklarını yer" ilkesine uygun olarak, din kardeşleri ve asli unsur olarak lanse ettikleri Kürtleri, günümüze kadar süregelen derin travmalara neden olan bir döngünün içine sokmuşlardır. Yüzyıllardır ümmet hamuru ile yoğrulan bir topluluğun, ulus-devlete evirilme çabası içinde olan bir millete dönüşme hikâyesinde, Türkler belki de doğal bir refleksle kendilerine karşı olabilecek tüm olumsuz ihtimalleri hararetli bir biçimde bertaraf etmeye çalışmışlardır.

1938'den 1945'e kadar Kürt kökenli hareketler Cumhuriyet yasalarının baskısı altında sessizliğe gömülmüştür. 1945'te çok partili sisteme geçişle birlikte bu hareketler kısmen rahatlatma yaşanmış ve 1960'lar ile 1970'lerde radikal ve popülist bir sosyalizm ideolojisi benimsenerek Kürtler arasında etkili bir söylem biçimine dönüşmüştür. Ancak 1970'ler ve

1980'lerdeki askeri darbeler, Kürt hareketini yeniden kesintiye uğratmış ve bu dönemde Kürt hareketi daha çok pasif bir varlık sergilemiştir. Askeri darbe döneminde çıkarılan ve dönemin öne çıkan birçok aydın ve sivil toplum temsilcilerinin cezaevine gönderilmesine neden olan süreçler, Kürt kimliğinin paradoksal bir şekilde gelişmesine ve inşasına neden olmuştur. Bu yönüyle cezaevleri siyasal bilgiler fakültelerinin informal bir karşılığı şekline dönüşmüş, daha sonraları Kürt hareketinin radikal veçhe bürünmesine ön ayak olacak şahsiyetlerin yetişmesine zemin hazırlamıştır. O dönem için işlenen konuların başında; örgütlenme biçimleri, Kürt tarihi, PKK tarihi, uluslararası politika ve güç mücadeleleri gibi konular gelmektedir. Cezaevleri ayrıca kalabalık tutukluların örgütlü kalmalarını, kadrolar üzerinde kontrolü sürdürmeleri ve hatta destek tabanlarını genişletmelerini sağlayan ve kolaylaştıran bir duruma zemin hazırlamaktaydı. Bu bakımdan ayrılıkçı Kürt hareketi açısından cezaevleri etnik radikalleşmenin sosyal inşasının belki de en önemli kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yine askeri rejim sırasında (1983-1991) çıkarılan 2932 Sayılı Özel Kanun ile toplumda “ötekinin yaratılması” adına derin ayrışmalara neden olan kimi uygulamaların etnik radikalleşmenin Kürtler arasında sosyal inşasını hızlandırdığı ifade edilebilir. Mevcut kanunun kimi maddeleri, etnik farklılıkları topyekün yok sayan ve ötekinin öfkesini körükleyen bir mahiyette hazırlanmıştır.¹⁰

Hem resmi alanlarda hem de kamusal alanlarda Kürtlüğe ve Kürt kimliğine dair bütün emareler ortadan kaldırılmaya çalışılmış, zaman içerisinde yönetici güçlerin Türkiye’de bir Kürt sorunu olduğu tasavvuru neredeyse tamamen unutulmuştur. Kürt kimliğine yönelik baskı ve yasakların hâkim olduğu kaotik ortamlar, PKK terör örgütünün büyümesi ve değişik halk kesimlerinden destek alması için verimli bir zemin hazırlamıştır. Bu tür durumlara maruz kalan Kürt grupları, ötekileşmiş ve marjinalleşmiştir. Bu durum onların, ortak bir kimlik etrafında birleşmelerini ve örgütlenmelerini kolaylaştırmıştır. Dönemin yasa koyucuları ve uygulayıcılarının hatalı politikaları, Kürt kimliğini bastırmaya çalışırken yine paradoksal bir şekilde PKK terör örgütünün güçlenmesine neden olmuştur. Yasaklar ve

-
- ¹⁰ Etnik kimliğin minimal düzeyde dışa vurumlarının engellenmesine yönelik anayasal ve yasal düzenlemeler kapsamında; Kürtçe sözcüğünün kullanılması, Kürtçenin öğretilmesi ve konuşulması yani kısaca Kürtçenin bütün kullanımları yasaklanmıştır.
 - Resmi olarak varlıkları kabul edilmemesine rağmen, Kürt ulusalcıların 1960-70 anayasasıyla beraber örgütlü gruplar oluşturmaları, süreli yayınlar çıkarmaları, kitap yayınlamaları ve yerel temsilcilerin ortaya çıkması yasaklanmıştır.
 - Çocuklara Kürtçe isim vermek, Kürtçe türkü söylemek ve devlet dairelerinde Kürtçe konuşmak gibi kültürel kimliğin ifadeleri olan en basit unsurlar bile suç unsuru kabul edilmiştir (Türkçeden Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun, 1983).

baskılar, Kürtlerin kimliklerine daha da sıkı sarılmalarına ve örgütlü bir şekilde direnmelerine yol açmıştır.

Belirtilen durumlar neticesinde 1980'lerden itibaren PKK terör örgütünün yükselişiyle birlikte Kürt hareketi yeni bir boyut kazanmıştır. O dönem için Marksist-seküler bir çizgi benimseyen PKK, diğer tüm Kürt gruplarını geride bırakarak/bertaraf ederek önemli bir potansiyele ve etkiye sahip olmuştur. Daha önceki Kürt hareketlerinde milliyetçilik ve sosyalizm ideolojileri, geleneksel otoritenin meşruiyetini pekiştirmek amacıyla kullanılmaktayken; PKK ve liderleri, büyük ölçüde geleneksel yönetici sınıflardan oluşan tüm seleflerinden farklı bir yapıya sahip olmuştur. PKK, ilk zamanlarda geleneksel otoriteye karşı duran ve Kürt kimliğini Marksist bir çerçevede savunan bir hareket olarak ön plana çıkmıştır. Kürtlerin geleneksel ümmetçi anlayışa yakın durmaları ve en son olarak Lozan'da azınlık meselesine din odaklı bir yaklaşımla yaklaşılması, sonraki zamanlarda ortaya çıkan Kürt etnik milliyetçi unsurların dine karşı olan tutumlarını ciddi manada etkilemiştir. Kürtlerin ulus olma yolunda din unsurunun engelleyici bir faktör olduğu kabulü, günümüzde hâlâ tartışılan bir konu olarak gündemdedir. PKK terör örgütünün belki de seküler-Marksist bir çizgi benimsemesinin en büyük nedenlerinden bazıları yukarıda bahsi geçen bu hususlardan kaynaklanmaktadır.

Yukarıda değinilen gelişmeler ışığında bakıldığında; Fransız Devrimi'nden sonra dünyaya yayılan milliyetçilik dalgaları neticesinde birçok etnik grup belirli haklar ve statüler elde ederken, Kürtlerin bu fırsatları bir şekilde değerlendirememeleri, onların alt bilinçlerinde derin travmalara neden olmuştur. Kürtler, hevesleri sürekli kursaklarında bırakılmış, kendilerine verilen sözlerin hiçbirini yerine getirilmemiş, dışlanmış ve ötelenmiş, istenmeyen bir üvey evlat psikolojisine bürünmüştür. Ayrıca Kürtler, Batılı ve dış güçler nezdinde sürekli elde tutulması gereken, gerektiğinde kullanılmak üzere heybede tutulan bir araç mahiyetinde olmuştur. Bu nedenle, Kürtlerin kaderlerini Batılı güçlerin eline bırakmaları veya onlara güvenmeleri tarihsel boyutta trajik olacaktır. Yaşanan tüm bu durumlar etno-sembolist bir perspektiften değerlendirildiğinde, makro ölçekte Kürtlerin, mikro ölçekte ise katılımcı grubumuzdaki bireylerin radikalleşme sürecinin sosyal inşasının tarihsel temelleri olarak da kabul edilebilir.

Etnik unsurlar arasında dengenin bozulması, baskın kimliklerce ötekilere bilinçli veya bilinçsiz olarak mağduriyetler yaşatılması, ekonomik ve siyasi kayırmalara maruz bırakılması, bir grubun diğerine üstün tutulup ötekinin göz ardı edilmesi, temel haklardan

yoksun bırakılması gibi nedenler, etkilenen kitlelerde doğal bir savunma mekanizması oluşturarak kitlelerin radikalleşmesine ve bazen de şiddete başvurmalarına zemin hazırlamaktadır. Bu tür travmatik durumlar ilk başta aidiyet duygusunu zedeleyerek toplumsal bütünlüğün devamlılığını sekteye uğratmakta farklı etnik kimlikler arasında benmerkezci bir tavır geliştirerek özgeci bir kimliğinin inşasının yanında “biz” olgusunun inşasını da hızlandırmaktadır. Sosyal kimliklerin inşası ve grup içi aidiyet duygularının gelişmesi, toplumların temel yapı taşlarından biridir. Bu süreçte, "biz" ve "onlar" ayrımı, grup kimliklerinin oluşmasında ve sınırlarının belirlenmesinde önemli rol oynar. Bu bakımdan “biz”in olduğu yerde “öteki”nin olmaması mümkün değildir. Fakat bu ayrımın keskinleştiği ve köklü aidiyetlerin olduğu durumlarda, "biz"i kutsayan ve yücelten, "öteki"yi ise dışlayan, kötüleyen hatta yok sayan veya yok etmek isteyen bireysel ve toplumsal davranış dinamikleri ortaya çıkabilir. Şiddetin temelini oluşturan bu özgeci kibir ve ötekini yok etme arzusu, zaman içerisinde uygun konjonktürleri bularak siyasal ve sistematik bir hale dönüşme potansiyeline sahiptir. Bu durum da terör ve radikalleşme gibi yıkıcı olguların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, "biz" ve "öteki" ayrımının köklüleştiği ve öz benlikse kibrin beslendiği ortamlar, şiddet ve radikalleşmenin filizlenmesine uygun bir ortam oluşturur. Bu tür ortamlarda, bireysel ve toplumsal kimlik algıları kutuplaşır, "biz" grubu yüceltilirken "onlar" grubu dışlanır ve nefret objesi haline getirilir. Bu nefret ve dışlama, zamanla şiddete ve saldırganlığa dönüşebilir. Bu süreçte kolektif kimlik edinme süreçleri devreye giren kişi sosyal öğrenme vasıtasıyla kimlik inşa sürecine başlar. Radikalleşme teorilerinden yola çıkarak Sosyal Kimlik Kuramı ve Sosyal İnşacılık modeli baz alınarak yapılan saha çalışmalarımızda; “Öfke”, “Biz ve Onlar Ayrımı”, “Ajitasyon”, “Tarihsel Bağ Kurma”, “Din ve İnanç”, “Şiddete Başvurma”, “Propaganda”, “Sosyal Medya”nın yanında “Aile” kavramının da kimlik inşa etme sürecinde önemli bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Bağlamdan kopmadan kolektif kimlik inşasının unsurlarını, çalışmamızda elde edilen bilgiler doğrultusunda özetlemenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Görüşmelerde, katılımcılara etnik kimlikleriyle ilgili hangi durumlarda öfke hissettikleri, bu öfkenin hangi olaylar veya etkileşimler sonucunda ortaya çıktığı ve toplumda veya medyada öfke uyandıran söylemlerin var olup olmadığı sorulmuştur. Görüşmecilerin en çok öfkelendikleri durumlar arasında yok sayılma, aşağılanma, reddedilme, nefret söylemleri, dil tahammülsüzlükleri ve bölücü/terörist olarak görülme gibi konular yer almaktadır. Ayrıca katılımcıların büyük bir kısmı toplumda ve medyada öfke

uyandıran söylemlerin mevcut olduğunu belirtmiştir. Barrett'in duyguların sosyal gerçeklikler olduğunu ve kültürel, sosyal ve bireysel etkileşimlerden şekillendiğini öne süren yaklaşımıyla uyumlu olarak bu çalışmada da duyguların bireysel deneyimlerden ibaret olmayıp sosyal etkileşimler ve kültürel faktörler tarafından şekillendirildiği görülmüştür. Toplumda meydana gelen “öfke ve nefret” duyguları, “Sosyal Alerjik Reaksiyon: Öfke Odaklı Toplumsal Hassasiyetler ve Semptomlar” ifadesi ile kavramsallaştırılmıştır. Sosyal alerjik reaksiyon, rahatsız edici bulunan davranışlara karşı kitlelerin verdiği olumsuz duygusal tepkiler olarak tanımlanmakta ve bu tepkiler toplumun belirli kesimlerinde yoğunlaşarak radikalleşmeye neden olabilmektedir. Toplumsal alerjenlerin varlığı, topluma yön veren siyasetçiler, yöneticiler ve toplum mühendisleri tarafından körüklenmekte ve etnik kimliklerin sosyal inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Ötekileştirici söylemler ve tutumlar, bireylerin kimlik mücadelesi sürecinde öfke, nefret ve radikalleşme duygularını pekiştirmektedir. Bu bağlamda, etnik kimliğin inşasında öfke önemli bir motivasyon kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır.

Saha araştırmamızda, etnik kimliğin sosyal inşasını ve radikalleşme eğilimlerini anlamak amacıyla katılımcılara yöneltilen sorular aracılığıyla “biz ve onlar” ayrımının toplumsal ve bireysel yaşantı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Toplumda meydana gelen “biz ve onlar ayrımı”, “Karşılıklı Stereotipleştirme Hevesi: Biz ve Onlar Ayrımı” ifadesi ile kavramsallaştırılmıştır. Görüşmelerde katılımcılara etnik kimliklerini diğer gruplardan ayıran unsurlar, bu ayrımın yaşamlarına etkileri ve diğer etnik gruplara dair düşünce ve duyguları hakkında sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler, katılımcıların etnik kimliklerini dil, kültür, kıyafet, gelenek, aile bağları ve misafirperverlik gibi faktörlerle tanımladığını ve “biz ve onlar” ayrımının toplumsal algıda köklü bir yer tuttuğunu göstermektedir. Katılımcıların yarısı diğer etnik gruplar hakkında olumlu görüş belirtirken, önemli bir kısmı karşılıklı kabul durumunda olumlu düşünceler ifade etmiştir. Etnik radikalizme eğilimli bireyler ise diğer gruplara karşı nötr bir tutum sergilemiştir. Toplumsal ayrımın varlığına dair ifadeler, katılımcıların çoğunluğunda belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu bulgular, etnik kimliğin inşasında ve radikalleşmede “biz ve onlar” ayrımının rolünü vurgulamakta ve karşılıklı stereotipleştirme eğilimlerini ortaya koymaktadır.

Etnik kimliklerin radikalleşmesi ve sosyal inşası sürecinde ajitasyon ve manipülasyonun rolü sosyal inşacılık ve sosyal kimlik teorileri çerçevesinde analiz edilmiştir. Toplumda meydana gelen “ajite edici ve manipülatif” durumlar, “Duyguların

Duygu ile Sömürülmesi: Ajitasyon ve Manipölasyon” ifadesi ile kavramsallaştırılmıştır. Yapılan saha araştırmaları ve mülakatlar, etnik kimliklerin inşasında ajitasyonun ve manipölasyonun nasıl bir etki yarattığını, bu süreçlerin bireylerin ve toplulukların duygusal dünyalarını nasıl şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Görüşmeciler, toplumda ve medyada yer alan ajite edici olayların ve söylemlerin, etnik kimlik oluşumunda önemli bir etkisi olduğunu ve bu olayların kişisel ve toplumsal düzeyde derin etkiler yarattığını belirtmişlerdir. Ajitasyon, toplumsal ve politik harekete teşvik etmek amacıyla duygusal manipölasyon tekniklerinin kullanılması olarak tanımlanabilir ve etnik kimliklerin kolektif olarak şekillendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Elde edilen veriler, ajitasyonun etnik kimliklerin daha belirgin ve keskin bir şekilde oluşmasına neden olduğunu, tarihsel travmalar ve kolektif acılar üzerinden grup bilincinin güçlendirildiğini göstermektedir. Ayrıca medya ve siyasi yapıların ajitasyon stratejilerini kullanarak etnik kimliklerin inşasında önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir.

Tarihsel bağların etnik kimlik üzerindeki etkileri vurgulanan bölüm başlığımız “Toplumsal Hafızanın Etnik Kimlik Yansımaları: Tarihsel Bağ Kurma” şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Görüşmecilere yöneltilen sorular, tarihsel bilgiye sahip olmanın etnik kimlik oluşturma sürecindeki rolünü ve bu bilginin radikalleşmeye nasıl etki ettiğini anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma sonuçları, görüşmecilerin büyük bir kısmının tarihsel geçmiş hakkında bilgi sahibi olduğunu ve bu bilginin etnik kimlik oluşturmada belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Tarihsel bağ kurma süreci arttıkça, etnik kimlik konusunda daha radikal tutumların ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Bu durum, tarihsel bilincin etnik kimliğin radikalleşmesi üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca tarihsel bağların güçlendirilmesi ve alternatif tarih kaynaklarının kullanılması, bireylerin kimliklerini pekiştirmede önemli bir rol oynamaktadır. Resmi tarih anlatılarının eksiklikleri ve baskılar, katılımcılar arasında alternatif tarih araştırmalarını teşvik etmekte ve bu da radikal düşünceleri tetikleyebilmektedir. Etnik kimlik oluşturma süreci, tarihsel bağların ve resmi ideolojilerin etkileşimleriyle şekillenmekte ve bu durum, sosyolojik açıdan etnik radikalleşmenin dinamiklerini anlamada önemli bir imkan sunmaktadır.

Din ve inanç unsurlarının etnik kimlik oluşturma ve radikalleşme süreçlerindeki rolü detaylı bir şekilde ele alınmış konu başlığımız “Radikalleşmenin Manevi Ruhu: Din, İnanç ve Kimlik” şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Görüşmecilere yöneltilen sorular, dinin etnik kimlik üzerindeki etkilerini ve radikalleşme süreçlerindeki etkilerini anlamak amacıyla

kapsamlı bir veri seti sağlamıştır. Katılımcılar, Türkiye’de dinin toplum üzerindeki etkisinin güçlü olduğunu ve bu etkinin genellikle dini motifli siyasetçiler ve cemaatler tarafından yönlendirildiğini ifade etmişlerdir. Etnik radikalleşme eğilimi yüksek olan katılımcılar, dinin kültürel bir öge olarak yaşanması gerektiğini vurgularken, dini pratiklerin etnik kimliklerini korumada önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Dini referanslar, toplumsal politizasyon ve ulusal hareketlerin şekillenmesinde belirleyici bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Çalışma, dini ve kültürel kimliklerin etnik kimlik inşası ve radikalleşme süreçlerindeki etkileşimini analiz ederken, dinin bu süreçleri nasıl pekiştirebileceğini ve toplumsal kutuplaşmaları derinleştirebileceğini göstermiştir. Özellikle, dini sembollerin, geleneksel uygulamaların, ritüllerin ve temsillerin etnik kimlikleri güçlendirmede ve grup üyeleri arasında dayanışmayı artırmada kritik bir rol oynadığı, ancak aynı zamanda dış gruplara karşı ayrıştırıcı bir etkide bulunabileceği tespit edilmiştir. Bu bağlamda, din ve inancın etnik kimliklerin inşasında ve radikalleşme süreçlerinde araştırma sahamızdaki katılımcılardan elde edilen bilgiler doğrultusunda hem birleştirici hem de ayrıştırıcı bir güç olarak işlev gördüğü tespit edilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde, etnik kimlik inşası ve radikalleşmenin sosyal süreçlerini anlamak amacıyla, şiddet ve korku uyandırmanın rolü derinlemesine incelenmiştir. Konu başlığımız, “Etnik Kimlik İnşasının Karanlık Yüzü: “Öldürelim Otorite Olalım” şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Görüşmeciler, etnik kimlikle ilişkili şiddet olaylarını genellikle olumsuz değerlendirmiş ve bu tür şiddet eylemlerini meşru görmediklerini ifade etmişlerdir. Ancak bazı görüşmeciler şiddeti, etkiler karşısında doğal bir tepki olarak yorumlayarak bu durumu rasyonelize etmeye çalışmış ve şiddetin toplumsal kutuplaşmayı artırdığına dikkat çekmişlerdir. PKK terör örgütünün şiddet eylemlerinin geniş çapta eleştirildiği, şiddetin etnik kimlik oluşturma sürecinde olumsuz bir etkisi olduğu ve bu durumun toplumsal barışa zarar verdiği gözlemlenmiştir. Şiddetin, radikal örgütler tarafından hem bir amaç hem de bir araç olarak kullanıldığı, etnik kimliklerin radikalleşmesine zemin hazırladığı ve toplumsal ayrışmayı derinleştirdiği sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda, şiddet ve korku uyandırmanın, etnik kimliklerin sosyal inşasında kritik bir rol oynadığı, ancak uzun vadede bu yaklaşımların barış ve toplumsal uyum açısından yıkıcı sonuçlar doğurduğu tespit edilmiştir.

Etnik radikalist kimliklerin inşasında propaganda ve manipölasyonun rolü, sosyal inşacılık ve sosyal kimlik teorileri perspektifinden ele alınmış ve konu “Programlanmış Zihinler: Propagandanın Gücü” başlığı altında yeniden kavramsallaştırılmıştır. Elde edilen

bilgiler, propaganda ve manipölasyonun etnik kimlik oluşumunda önemli bir mekanizma olduğunu ve bireylerin duygusal aidiyetlerini hedef alarak rasyonel düşünme kapasitelerini felç ettiğini göstermektedir. Bu süreç, radikalleşme eğilimlerini artırmakta ve toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmektedir. Görüşmecilerin ifadeleri, propaganda ve manipölasyonun, etnik kimliklerin şekillenmesinde ve şiddet eğilimlerinin beslenmesinde etkili araçlar olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Sosyal medyanın gelişmesiyle birlikte bu etkilerin daha da güçlendiği ve propaganda stratejilerinin bireylerin zihinlerini şekillendirmede daha güçlü bir araç haline geldiği gözlemlenmiştir. Sonuç olarak etnik radikalist kimliklerin inşasında propaganda, bilinçdışı hassasiyetleri hedef alarak bireylerin düşünce ve davranışlarını manipüle etmekte ve bu süreçte radikalleşme ve şiddet eğilimlerini beslemektedir.

“Modern Dünyanın Etkin Etnik Kimlik Silahı: Sosyal Medya” olarak kavramsallaştırılan çalışmamızın bu bölümünde sosyal medyanın etnik kimlik oluşturma ve radikalleşme süreçlerindeki rolü, günümüz dijital çağında dikkat çeken bir fenomen olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu, sosyal medyanın etnik kimlik oluşumunda etkili olduğunu ve toplumdaki belirli kişilerin veya grupların yönlendirilmesinde rol oynadığını ifade etmiştir. Bu bağlamda sosyal medya, etnik kimlikleri güçlendirme ve bilinçlenmeyi artırma konusunda önemli bir platform olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Kürt kültürünün ve kimliğinin sosyal medya aracılığıyla tanıtılması, bireylerin kimliklerini keşfetmelerine yardımcı olmuş ve bu süreci hızlandırmıştır. Ancak TRT'nin Kürtçe yayınları hakkında yapılan değerlendirmeler karışık bir tablo çizmektedir. Bazı katılımcılar bu yayınları olumlu bir adım olarak görürken, diğerkleri yayınların taraflı ve yetersiz olduğunu belirtmiştir. Sosyal medya, etnik radikal örgütler tarafından kitleleri organize etme, propaganda yapma ve radikalleşme süreçlerini hızlandırma amacıyla etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda, sosyal medyanın etnik kimliklerin sosyal inşasında ve radikalleşme süreçlerinde önemli bir rol oynadığı, medyanın etnik temsiller üzerindeki seçici ve yönlendirici etkilerinin derinlemesine incelenmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Çalışmamızın bu bölümü, etnik kimliğin sosyal inşası sürecinde aile ve aşiret yapılarının, kimlik inşa sürecinde nasıl etki gösterdiğini ortaya koymaktadır. Başlığımız bu bölümde “Etnik Kimliğin Sosyal İnşasının Mikro ve Makro Yuvası: “Aile ve Aşiret” biçiminde kavramsallaştırılmıştır. Araştırmada, katılımcılara aile ve aşiretin etnik kimlik

oluşturma üzerindeki etkileri sorgulanmış ve elde edilen veriler ışığında, aile kurumunun etnik kimliğin ilk inşa alanı olarak kabul edildiği vurgulanmıştır. Katılımcıların çoğunluğu, ailenin hem etnik kimliğin korunmasında hem de radikalleşme süreçlerinde kritik bir rol oynadığını belirtmiştir. Aile, etnik kimliğin oluşturulmasında ve sürdürülmesinde birincil bir sosyal birim olarak işlev görürken, aşiret yapılarının da bu sürece önemli katkılar sağladığı ifade edilmiştir. Aile ve aşiret, etnik kimliğin nesilden nesile aktarımında ve toplumsal normların belirlenmesinde temel işlevler üstlenmektedir. Aile içindeki kültürel ve dilsel öğelerin yanı sıra geleneksel aile yapısının etnik kimliğin korunmasına sağladığı katkılar ve bunun radikalleşme süreçlerine etkisi üzerinde de durulmuştur. Katılımcılar, geleneksel aile yapısının Kürt kimliğinin sürekliliğini sağladığını ve modernleşme sürecinin bu yapının etnik kimlik üzerindeki koruyucu rolünü zayıflattığını belirtmişlerdir. Aile, bireylerin kimliklerini şekillendiren ve toplumsal bağları güçlendiren bir yapı olarak, etnik kimliğin sosyal inşasında merkezi bir rol oynamaktadır.

Çalışmamız, etnik radikalleşme sürecinin çok boyutlu doğasını vurgulayan bir dizi sosyolojik ve akademik bulgu sunmaktadır. Bu bulgular, etnik radikalleşmenin çeşitli sosyokültürel, siyasi, ekonomik ve dini faktörlerin bir araya gelerek şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, radikalleşme süreçlerini anlamak için farklı modellerden elde edilen verilerle kıyaslama yapıldığında, Fathali Moghaddam'ın kademeli (merdiven) radikalleşme modeli çalışmamızla en yüksek benzerliği gösteren modeldir. Moghaddam'ın modeli, radikalleşmenin bireysel bir süreç olarak nasıl aşama aşama ilerlediğini ve her bir aşamanın nasıl etkili olduğunu açıklamakta etkin bir çerçeve sunmaktadır. Bu model, radikalleşme merdivenindeki her basamağın, bireylerin radikal eylemlere yönelme olasılığını nasıl artırdığını ve bu sürecin sosyokültürel ve duygusal etkenlerle nasıl şekillendiğini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Çalışmamızda öne çıkan sosyokültürel yapılar, öfke, dini etkiler, “biz” ve “onlar” ayrımı gibi unsurlar, bireylerin radikalleşme merdiveninde nasıl ilerlediğini ve bu ilerlemenin hangi sosyal dinamiklerden etkilendiğini anlamamıza katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, Borum'un dört aşamalı modeli ve Wiktorowicz'in sosyal-bilişsel modeli ile kıyaslandığında, öfkenin ve dini inançların radikalleşme sürecindeki belirleyici rolü bu modellerle de örtüşmektedir. McCauley ve Moskalkenko'nun üç seviyeli modeli grup dinamiklerini ve kitle seviyesindeki etkileri ele alırken, Heinke-Persson'un gençlik radikalleşmesi modeli genç bireylerin kimlik arayışını ve sosyal etkilerini vurgulamaktadır. Ancak çalışmamızın verileri ve bulguları, Moghaddam'ın kademeli radikalleşme modelinin kapsamlı açıklamalarıyla güçlü bir şekilde

örtüşmektedir. Bu model, radikalleşme sürecinde karşılaşılan aşamaları ve etkenleri derinlemesine inceleyerek sosyolojik bir bağlamda bireylerin radikal eğilimlerinin nasıl şekillendiğine dair değerli bir anlayış sunmaktadır.

Kolektif kimlik inşa bağlamında çalışmanın problemi etnik radikalist eğilime sahip bireylerin oluşturduğu sosyal habitatta, bireylerin dini yaşantı ve algılarının hangi düzeyde etkilendiği, sosyal alanın inşasında nasıl bir etkisi olduğu ve sosyal alanın inşasında karşılaşılan kültürel, dini, siyasi ve ekonomik araçların hangi düzeyde etkili olduğu sorusu olarak belirlenmişti. Yapılan saha çalışmalarında elde edilen veriler doğrultusunda aşağıdaki alt problemlerimizin ne denli gerçekleştiği açıklanamaya çalışılacaktır:

Çalışmamızın sonucunda, etnik radikalist eğilimlerin sosyal inşasında çeşitli sosyokültürel, siyasi, ekonomik ve dini etkenlerin oynadığı rolün ne denli kritik olduğu gözlemlenmiştir. Şırnak'taki sosyokültürel yapıların etnik radikalleşmeyi desteklediği, radikal grupların bu yapılardan faydalandığı ve sosyokültürel ortamın radikalleşmeye zemin hazırladığı verilerle doğrulanmıştır. Siyasi ideolojiler ve propagandanın, radikalleşmeyi teşvik eden önemli araçlar olduğu; Şırnak'taki siyasi atmosferin de bu süreci güçlendirdiği saptanmıştır. Beklenildiği gibi ekonomik yoksulluk ve eşitsizliğin katılımcı grubumuz üzerinde radikalleşmeyi teşvik edici bir etkisi tespit edilememiştir; ancak öfkenin, etnik kimliklerin radikalleşmesinde ve bireylerin radikal gruplara yönelmesinde belirleyici bir duygusal etken olduğu gözlemlenmiştir. “biz” ve “onlar” ayrımının, etnik kimlik inşasında ve radikalleşmede hayati bir rol oynadığı ve ajitasyonun bu süreci destekleyen etkili bir araç olduğu doğrulanmıştır. Tarihsel bağlar ve dini inançların, etnik kimliklerin inşasında önemli stratejiler olarak kullanıldığı ve radikal grupların bu unsurları kimlikleri güçlendirmek için etkin bir şekilde kullandığı belirlenmiştir. Şiddet ve korku uyandırmanın, etnik kimliklerin sosyal inşasında kritik bir rol oynadığı; ancak bu yöntemlerin uzun vadede toplumsal barış ve uyumu zedeleyici etkileri olduğu görülmüştür. Propaganda ve manipülasyonun, sosyal medya aracılığıyla radikalleşmeyi artırıcı etkileri, bu süreçlerde önemli bir mekanizma olarak işlev gördüğü anlaşılmıştır. Son olarak, aile ve aşiret yapılarının etnik kimliğin sosyal inşasında mikro ve makro düzeyde önemli bir rol oynadığı, verilerle desteklenmiştir. Bu bilgiler, etnik radikalizmin sosyal inşasında çeşitli faktörlerin nasıl etkileştiğini ve bu süreçlerin bireylerin dini yaşantı ve algılarına nasıl yansıdığını ortaya koymaktadır.

Yaptığımız saha çalışmasında etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve dini deneyimlerle ilişkisi üzerine Şırnak örneği bağlamında gerçekleştirilen saha çalışmalarında elde edilen

bilgiler, Türkiye'deki etnik kimliklerin oluşumunda toplumsal travmaların etkisinin derinlemesine analiz edilmesine olanak tanımaktadır. Görüşmecilere yöneltilen sorular, bireylerin kendi etnik kimlikleriyle ilgili olarak algıladıkları tarihsel ve toplumsal travmaların mevcut olup olmadığını sorgulamakta ve bu travmaların, Türkiye'deki etnik gruplar arasındaki ilişkilerde nasıl bir rol oynadığını anlamaya çalışmaktadır. Etnik kimliklerin bir yönüyle toplumsal travmalarla şekillendiği düşüncesi, sosyal kimlik teorisi çerçevesinde ele alındığında, bu tür travmaların 'biz' ve 'onlar' ayrımını keskinleştirdiği ve bu ayrımın etnik radikalleşmeye zemin hazırladığı görülmektedir. Türkiye'de yaşayan farklı etnik gruplar arasında travmatik olayların mirası, gruplar arası güven eksikliğine, ötekileştirme süreçlerine ve nihayetinde radikalleşmeye neden olabilmektedir. Bu bağlamda etnik kimliğin inşasında tarihsel olayların ve bu olayların günümüzdeki yansımalarının nasıl algılandığı, etnik radikalleşmenin anlaşılması için kritik bir öneme sahiptir.

Diğer yandan, görüşmecilere yöneltilen “Türkiye’de bizi birbirimize bağlayan en önemli unsurlar nelerdir?” ve “Bizi birbirimizden ayıran en önemli unsurlar nelerdir?” soruları, toplumsal bütünleşme ve ayrışma dinamiklerinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Toplumu bir arada tutan unsurlar, ortak değerler, kültürel bağlar, dil ve din gibi paylaşılan unsurlar olabilirken; ayrıştırıcı unsurlar ise dil farklılıkları, etnik aidiyetler, ekonomik eşitsizlikler ve siyasi temsildeki dengesizlikler olarak öne çıkmaktadır. Bu unsurların sosyolojik analizi, Türkiye’deki etnik gruplar arasındaki uyum veya uyumsuzluk süreçlerinin kökenlerini ortaya koymakta, bu süreçlerin etnik radikalleşmeye nasıl yol açabileceğine dair ipuçları sunmaktadır.

Son olarak, “Bir aradallığın devamı için olması gereken hayati konular neler olabilir?” ve “İktidarın veya gücü elinde bulunduranların, özgürlük ve toplumsal düzeni temin edecek veya demokrasiyi güçlendirecek araçları neler olabilir?” soruları, etnik radikalleşmenin önlenmesinde devletin ve toplumsal kurumların rolünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Gücü elinde bulunduranların, özgürlüklerin korunması, adaletin sağlanması, ekonomik kaynakların adil dağılımı ve kültürel hakların tanınması gibi unsurları destekleyici politikalar geliştirmesi, toplumsal uyumu güçlendirebilir ve radikalleşme riskini azaltabilir. Aynı zamanda bu tür politikaların demokratik süreçlerle desteklenmesi, farklı etnik grupların kendilerini sistem içinde temsil edilmiş hissetmelerini sağlayarak radikal etnik kimliklerin gelişimini engelleyebilir. Teorik bilgilerin pratikte nasıl uygulandığını ve toplumun bu süreçlere nasıl tepki verdiğini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Uygulamalı sosyoloji, toplumsal sorunların çözümüne yönelik pratik çözümler geliştirmeyi amaçlar; bu nedenle, saha çalışmasında elde edilen veriler, doğrudan politika önerileri geliştirilmesine ve sosyal müdahale stratejilerinin şekillendirilmesine hizmet edebilir.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve din ilişkisi bağlamında, yapılan saha çalışmaları sırasında görüşmecilere yöneltilen “*Etnik kimliğinize dair Türkiye’de toplumsal travmaların var olduğunu düşünüyor musunuz veya varsa nelerdir?*” sorusuna verilen yanıtlar, toplumsal düzen ve demokrasiyi güçlendirmek ve etnik radikalleşmenin önlenmesi adına yapılan çalışmalara ışık tutacak önemli bilgiler sunmaktadır. Görüşmecilerin cevapları, geniş bir yelpazede, Türkiye'deki etnik radikalleşmenin tarihsel ve güncel sebeplerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, etnik radikalleşmenin önlenmesi için toplumsal travmaların doğru anlaşılması ve çözüm yollarının bu doğrultuda geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda görüşmeciler, 1990'lı yıllarda yaşanan çatışmalar, faili meçhul cinayetler, köy boşaltmaları, dil ve kültüre yönelik baskılar, asimilasyon politikaları ve 2016'da yaşanan hendek olayları gibi tarihsel olayları, Kürt kimliğine yönelik sistematik travmaların temel belirleyicileri olarak tanımlamaktadır. Bu olaylar, etnik kimliğin inkârı, dil tabanlı baskılar, ötekileştirme ve dışlanma deneyimleri üzerinden şekillenen bir kimlik inşasının merkezinde yer almaktadır. Devletin ideolojik müdahaleleri ve sosyal medyada yaygınlaşan nefret söylemleri, toplumda derinleşen duygusal ve sosyal ayrışmaları daha da pekiştirmiş, bu da etnik radikalizasyon süreçlerini besleyen bir dinamik haline gelmiştir. Belirli kesimlerin bu travmalardan nemalanmaması için saha çalışmamızın verileri doğrultusunda şu sosyolojik çözümler önerilebilir:

- ❖ Eğitim ve Farkındalık Programları: Etnik ve kültürel farklılıklara saygıyı teşvik eden, ötekileştirme ve ayrımcılığı önleyici eğitim programları hayata geçirilmelidir. Eğitim sisteminde, farklı etnik kimliklerin tarihsel, kültürel ve sosyal katkılarının vurgulanması, kimlikler arası empatiyi ve anlayışı artırabilir.
- ❖ Dil ve Kültürel Hakların Tanınması: Etnik grupların ana dilde eğitim hakkı ve kültürel ifadelerini özgürce yaşama hakkı tanınmalı ve korunmalıdır. Dilsel ve kültürel hakların tanınması, kimlik inkârının ve asimilasyon politikalarının etkisini azaltarak, etnik grupların kendilerini toplumsal bir bütünün parçası olarak görmelerini sağlayabilir.

- ❖ **Adaletin Sağlanması ve Hak İhlallerinin Giderilmesi:** Geçmişte yaşanan hak ihlalleri ve travmatik olayların adil bir şekilde ele alınması, sorumluların hesap vermesi ve mağdurlara tazminat sağlanması gerekmektedir. Bu tür adalet süreçleri, toplumsal hafızanın iyileştirilmesine katkıda bulunarak, radikalleşmeye zemin hazırlayan mağduriyet duygusunu azaltabilir.
- ❖ **Katılımcı ve Temsil Yeteneği Güçlü Bir Demokrasi:** Etnik grupların karar alma süreçlerine etkin katılımını sağlayan, temsil yeteneği güçlü bir demokratik sistem oluşturulmalıdır. Bu sistem, etnik grupların taleplerini barışçıl yollarla dile getirebileceği bir ortam sağlayarak, radikal eylemlere yönelimleri azaltabilir.
- ❖ **Sivil Toplumun Güçlendirilmesi:** Sivil toplum kuruluşlarının etnik gruplar arasında diyalog, uzlaşma ve barışı teşvik eden projeleri desteklenmelidir. Sivil toplumun güçlendirilmesi, etnik gruplar arası güven inşasını kolaylaştırarak, radikalleşmeyi önleyici bir rol üstlenebilir.
- ❖ **Nefret Söylemleri ve Ayrımcılıkla Mücadele:** Medya ve sosyal medya platformlarında nefret söylemi ve ayrımcılıkla etkin bir şekilde mücadele edilmelidir. Yasal düzenlemeler ve toplumsal farkındalık kampanyalarıyla, nefret söylemleri ve ayrıştırıcı retorikler azaltılabilir, bu da etnik gruplar arasındaki gerilimi hafifletebilir.
- ❖ **Ekonomik ve Sosyal Eşitlik:** Etnik gruplar arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin giderilmesi, radikalizasyona zemin hazırlayan yapısal faktörlerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olabilir. Kalkınma programları ve pozitif ayrımcılık politikalarıyla, dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal statülerinin iyileştirilmesi sağlanmalıdır.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve din ilişkisi bağlamında yapılan bu saha çalışmasında, görüşmecilere yöneltilen “*Sizce Türkiye’de bizi birbirimize bağlayan en önemli unsurlar nelerdir?*” sorusuna verilen yanıtlar, toplumsal düzen ve demokrasiyi güçlendirmek ile etnik radikalleşmenin önlenmesi ve toplumsal uzlaşmayı teşvik etme adına önemli veriler sunmaktadır. Görüşmecilerin ifadelerinde öne çıkan unsurlar arasında din, karşılıklı kabul, tarihsel birliktelik, ortak vatan, ümmet anlayışı, kader birliği, coğrafya, kültürel benzerlikler ve ekonomik ilişkiler yer almaktadır. Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı gibi tarihsel olaylar, akrabalık bağları, ortak geçmiş ve geleneksel bağlar da vurgulanan diğer önemli unsurlar arasındadır. Bu unsurlar, toplumsal bağları güçlendiren ve birlikte yaşamayı

mümkün kılan temel öğeler olarak görülmektedir. Toplumsal hoşgörü ve saygının yanı sıra doğal afetler ve salgınlar gibi zorluklarla başa çıkmada ortak hareket etme kapasitesi de toplumsal birlikteliği pekiştiren faktörler olarak belirtilmiştir. Bu verilerle toplumsal uzlaşmayı arttırılmasını ve etnik radikalleşmenin önlenmesini hedefleyen çalışmalara ışık tutması umulmaktadır. Bu verilerden yola çıkarak, toplumsal düzeni güçlendirmek ve etnik radikalleşmeyi önlemek için bazı sosyolojik öneriler sunulabilir:

- ❖ Ortak Tarih ve Din Üzerine Eğitim Programları Geliştirilmesi: Türkiye’deki etnik grupların ortak tarihsel ve dini bağlarını vurgulayan eğitim programları, öğrenciler arasında tarihsel birliktelik bilincini güçlendirebilir. Özellikle Çanakkale Savaşı, Malazgirt Meydan Muharebesi gibi ortak zaferlerin hikâyeleri ve dini dayanışma örnekleri, bu tür bir eğitimde yer alabilir.
- ❖ Kültürel Paylaşım ve Kaynaşma Etkinlikleri: Farklı etnik grupların kültürel zenginliklerini paylaşabilecekleri festivaller, sergiler ve etkinlikler düzenlenerek kültürel benzerlikler ve geleneksel bağlar güçlendirilebilir. Ortak folklor, müzik, dans gibi kültürel unsurlar bu etkinliklerde ön plana çıkarılabilir.
- ❖ Din Temelli Diyalog Platformları: Din, görüşmeciler tarafından en önemli bağlayıcı unsurlardan biri olarak gösteriliyor. Din temelli diyalog platformları oluşturularak, etnik gruplar arasında dini değerler üzerinden diyalog ve karşılıklı kabul teşvik edilebilir. Bu platformlar, özellikle hoşgörü ve saygıyı ön planda tutarak, farklı etnik grupların dinî anlayışlarını birbirine daha iyi anlatabileceği ortamlar yaratabilir.
- ❖ Ortak Vatan ve Coğrafya Bilincinin Güçlendirilmesi: Türkiye’nin ortak coğrafyası ve vatan anlayışı, radikalleşmenin önlenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Bu doğrultuda, toplumsal birliktelik bilincini artırmak için vatan sevgisini ve ortak coğrafya bilincini pekiştiren kamusal kampanyalar düzenlenebilir.
- ❖ Ekonomik İşbirliği ve Ortak Çıkarların Vurgulanması: Din ve ekonomik çıkarlar, tarihsel birliktelik ve ekonomik korkular gibi faktörler, toplumdaki bağları güçlendirebilir. Bu doğrultuda, farklı etnik grupların ekonomik işbirliği yapabileceği ve karşılıklı çıkarlar doğrultusunda birlikte hareket edebileceği projeler teşvik edilmelidir.

- ❖ Akrabalık Bağlarının ve Geleneksel Bağların Vurgulanması: Akrabalık bağları, tarihsel birliktelik ve geleneksel bağlar gibi unsurlar, toplumsal birlikteliği güçlendiren unsurlar olarak ön plana çıkıyor. Bu bağların daha da güçlenmesi için, aileler arası ilişkilerin teşvik edilmesi, evlilikler yoluyla kültürel entegrasyonun artırılması gibi yöntemler geliştirilebilir.
- ❖ Hastalık, Salgın ve Doğal Afetlerde Ortak Dayanışma: Salgın hastalıklar, doğal afetler gibi kriz anlarında toplumun birlikteliği ve dayanışma ruhu önemlidir. Bu tür durumlarda etnik gruplar arası yardımlaşma ve dayanışma örneklerinin teşvik edilmesi, toplumsal bağları daha da güçlendirebilir.
- ❖ Medyanın Pozitif Rolü: Medya, etnik gruplar arasındaki birlikteliği güçlendirmede kritik bir rol oynar. Medyada, tarihsel birliktelik, din ve ortak değerler vurgulanarak, toplumsal bütünlük bilincini artırıcı içerikler üretilmelidir.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve din ilişkisi bağlamında yapılan bu saha çalışmasında, görüşmecilere yöneltilen “*Sizce Türkiye’de bizi birbirimizden ayıran en önemli unsurlar nelerdir?*” sorusuna verilen yanıtlar, toplumsal ayrışma ile ilgili önemli ipuçları sunmaktadır. Görüşmecilerin ifadeleri, inkâr ve asimilasyon politikaları, üst kimliğin alt kimliği küçük ve öteki görmesi, nefret söylemleri, çatışmalar ve şiddet olayları gibi unsurların toplumsal ayrışmayı derinleştirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca baskın etnik grubun kendini üstün görmesi, ayrımcılık, medya ve siyasilerin nefret söylemleri, etnik ötekileştirilme ve dile karşı tahammülsüzlük gibi etkenler, toplumdaki gerilimi artıran faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu unsurlar, etnik radikalleşmenin temel sebepleri olarak değerlendirilmekte ve bu doğrultuda çözüm yollarının geliştirilmesi gerekmektedir. Toplumsal uzlaşmayı teşvik etmek için adalet duygusunun yeniden tesis edilmesi, ayrımcılığın ve ötekileştirmenin önlenmesi, etnik kimliklerin kültürel olarak desteklenmesi ve bu kimliklere saygı gösterilmesi önem arz etmektedir. Bu verilerin bu konularda inceleme yapacak araştırmacılara ve politika yapıcılara yol gösterecek nitelikte olduğu düşünülmekte olup toplumsal barış ve demokrasinin güçlendirilmesi adına yapılacak çalışmalara katkı sağlaması adına ayrıca şu sosyolojik önerilerde bulunulabilir:

Kapsayıcı Kimlik Politikalarının Benimsenmesi

- ❖ Kapsayıcı bir kimlik politikası benimsenmesi, üst kimliğin alt kimlikleri dışlamadan kapsayıcı bir şekilde tanımlanmasını sağlayabilir. Bu, özellikle etnik gruplar arasında ötekileştirme ve ayrımcılığı önlemenin önemli bir adım olabilir.
- ❖ Toplumsal sözleşmelerin, tüm etnik grupların kültürel haklarını tanıyan ve bu hakları garanti altına alan mevcut anayasal düzenlemelerin işler hale getirilmesi önem arz etmektedir.

Eğitim Sisteminde Kapsayıcılık

- ❖ Eğitim sisteminin, kültürel çeşitliliği kucaklayacak şekilde yeniden yapılandırılması önemli olabilir. Farklılıklara saygı gösteren, bu çeşitliliği bir zenginlik olarak gören bir eğitim anlayışı, toplumsal bütünleşmeyi destekleyebilir.
- ❖ Aynı zamanda, ders kitapları ve müfredat, etnik ve kültürel çeşitliliği yansıtan içeriklerle zenginleştirilebilir.

Medya ve Siyasette Nefret Söylemlerine Karşı Mücadele

- ❖ Medya ve siyasette yer alan nefret söylemleri ve ayrıştırıcı dilin önlenmesi için yasal düzenlemeler daha güçlü hale getirilebilir, bu tür davranışlarda bulunanlara ağır cezai müddedeler uygulanabilir.
- ❖ Ayrıca, medya kuruluşlarının, etnik gruplar arası hoşgörü ve diyalog kültürünü teşvik eden programlara yer vermesi teşvik edilmelidir. Bu, medya aracılığıyla topluma yayılabilecek negatif stereotiplerin ve önyargıların azaltılmasına yardımcı olur.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Güçlendirilmesi

- ❖ Sivil toplum kuruluşları, etnik gruplar arasında diyalog, hoşgörü ve anlayışın gelişmesine katkı sağlayacak projeler geliştirebilir. Bu kuruluşlar, özellikle çatışma sonrası toplumlarda uzlaşi ve barış süreçlerini destekleyebilir.
- ❖ Toplumun farklı kesimlerinin bir araya gelmesini sağlayan, diyalog ve uzlaşi odaklı faaliyetler desteklenebilir ve yaygınlaştırılabilir.

Kapsayıcı Sosyal Politikalar

- ❖ Toplumun tüm kesimlerini kapsayan sosyal politikalar geliştirilmelidir. Bu politikalar, ayrımcılığa maruz kalan grupların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını güvence altına alacak şekilde düzenlenebilir.
- ❖ Dezavantajlı grupların ekonomik olarak güçlenmesi ve sosyal haklarının iyileştirilmesi, toplumsal huzurun sağlanmasına katkıda bulunabilir.

Adalet ve İnsan Hakları Mekanizmalarının Güçlendirilmesi

- ❖ Adalet sisteminin, tüm vatandaşlara eşit ve adil bir şekilde hizmet sunması, geçmişte yaşanan hukuksuzlukların üstesinden gelinmesi için önemlidir. Suçların cezasız kalmaması, toplumda adalet duygusunu güçlendirebilir.
- ❖ İnsan hakları ihlallerine karşı sıfır tolerans politikası benimsenmeli, bu tür ihlallerin etkin bir şekilde izlenmesi ve cezalandırılması sağlanabilir.

Şiddet Çözümü ve Toplumsal Uzlaşma İnşası Programları

- ❖ Toplumda var olan sorunların çözülmesi ve şiddetin önlenmesi için uzlaşma inşası programları geliştirilebilir ve uygulanabilir. Bu programlar, toplumsal uzlaşmayı ve birlikte yaşama kültürünü teşvik edebilir.
- ❖ Aynı zamanda, geçmişte yaşanan şiddet olaylarının etkilerini ortadan kaldırmak için, mağdurlar rehabilitasyon programlarına alınabilir ve uzlaşma süreçlerinde onlara aktif olarak görev verilebilir.

Görüşmecilerimize yöneltilen; “Bir aradalığın devamı için olması gereken hayati konular neler olabilir, iktidarın veya gücü elinde bulunduranların, özgürlük ve toplumsal düzeni temin edecek veya demokrasiyi güçlendirecek araçları neler olabilir?” sorusuna verilen her bir görüşmecinin cevaplarını içermektedir. Ağırlıklı olarak; doğuştan gelen haklara saygı, hukukun üstünlüğü, eşitlik ve anayasal güvenceler gibi evrensel insan haklarına dayalı yaklaşımların yanı sıra, din kardeşliğinin ön planda tutulması, farklılıkların zenginlik olarak görülmesi ve barışçıl çözüm önerileri etrafında şekillenen bir dizi görüşün olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda, etnik kimliklerin korunması, ekonomik refah ve işsizlikle mücadele gibi somut adımların, toplumun farklı kesimleri arasında diyalogu ve iş

birliğini teşvik edebileceği beyan edilmiştir. Bu çerçevede, etnik radikalleşmenin önlenmesi için bütüncül, kapsayıcı ve adil bir toplum yapısının inşa edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Din kardeşliğinin önemi ve çatışma yerine barışçıl yaklaşımların benimsenmesi, farklı etnik grupların bir arada yaşama kültürünü geliştirebileceği ve bunun toplumsal barışı sağlayabileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda bir kısım sosyolojik önerileride bulunulabilir:

Kapsayıcı Vatandaşlık Politikaları

- ❖ **Anayasal Güvence:** Anayasa ile güvence altına alınan; herkesin eşit, özgür ve adil bir yaşam hakkının güçlü bir şekilde uygulanması, etnik gruplar arasında güveni artıracak ve radikalleşmenin önüne geçecektir.

Adalet ve Hukukun Üstünlüğü

- ❖ **Adalet Sisteminin Güçlendirilmesi:** Türkiye’de adaletin, tüm vatandaşlar için eşit ve tarafsız bir şekilde işlemesi sağlanmalıdır. Etnik ayrımcılığın önüne geçmek için hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı bir sistem kurulmalı ve hak ihlalleri konusunda hesap verebilirlik sağlanmalıdır.
- ❖ **Nefret Söylemine Karşı Mücadele:** Nefret söylemi ve ayrımcılıkla mücadele etmek, toplumsal düzenin ve barışın korunması için hayati önem taşır. Bu tür söylemleri engelleyecek yasal düzenlemeler ve toplumsal farkındalık kampanyaları geliştirilmelidir.

Eğitim ve Kültürel Bilinç

- ❖ **Kültürel Çeşitliliğe Saygı:** Eğitim sistemi, farklı etnik ve kültürel kimliklerin zenginliğini öne çıkaracak şekilde yeniden düzenlenmelidir.

Sosyal ve Ekonomik Eşitlik

- ❖ **Bölgesel Kalkınma ve İstihdam:** Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ekonomik kalkınmayı teşvik eden yatırımlar daha fazla yapılmalı ve genç nüfusun istihdamı sağlanmalıdır. Bu durum, radikalleşme riskini azaltabilir ve bölgesel eşitsizlikleri bir nebze de olsa giderebilir.

Dini ve Kültürel Dayanışma

- ❖ **Din Kardeşliğinin Vurgulanması:** Din kardeşliği, Türkiye’de toplumsal birleştirici bir unsur olarak kullanılabilir.
- ❖ **Bilimsel ve Dini Yaklaşımların Birleşmesi:** İslam çatısı altında, bilimsel ve dini değerlerin birleşmesi, toplumsal bir aradalığın devamını sağlayabilir. Dinî değerlerin ortak bir payda olarak kullanılması, etnik farklılıkların üstesinden gelinmesine yardımcı olabilir.

Toplumsal Diyalog ve Bütünleşme

- ❖ **Diyalog ve Uzlaşma Süreçleri:** Türkiye’de toplumun farklı kesimleri arasında diyalog kanalları açılmalı ve sürdürülebilir uzlaşma süreçleri başlatılmalıdır. Bu süreçlerde, yerel halkın katılımı sağlanmalı ve onların hassasiyetleri dikkate alınmalıdır.
- ❖ **Bütünleşme İnşası Programları:** Yerel düzeyde bütünleşme inşası programları geliştirilerek, etnik çatışmaların önüne geçilebilir. Bu programlar, toplumsal uzlaşmayı teşvik edecek faaliyetleri içermelidir.

Medya ve Propaganda

- ❖ **Medyanın Sorumlu Kullanımı:** Medya, toplumsal barışın sağlanması için güçlü bir araç olarak kullanılmalıdır. Kutuplaştırıcı söylemlerden kaçınılmalı, diyalog ve uzlaşmayı teşvik eden içerikler üretilmelidir.
- ❖ **Propaganda Faaliyetlerinin Azaltılması:** Medya organlarının, propaganda faaliyetleri sınırlandırılarak, toplumsal barışı ve güveni pekiştirecek içeriklere odaklanmalıdır.

Yönetimde Şeffaflık ve Katılımcılık

- ❖ Katılımcı Yönetim: Yönetimde şeffaflık ve hesap verebilirlik artırılmalı, halkın katılımı teşvik edilmelidir. Bu, toplumsal güveni artıracak ve yönetim ile halk arasında daha güçlü bir bağ kurulmasını sağlayacaktır.
- ❖ Demokratik Kurumların Güçlendirilmesi: Türkiye’de demokratik kurumların güçlendirilmesi, toplumsal barışın devamı için hayati önem taşır. Bu, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve demokratik ilkelerin korunmasını sağlayacaktır.

Saha çalışmamıza dâhil olan katılımcıların verdiği bilgiler doğrultusunda din sosyoloji perspektifinden bakıldığında araştırma sonucunda ortaya çıkan üç farklı tipolojiden bahsedilebilir:

- ❖ *Etnik-Kültürel Koruyucular:* Bu grup, etnik kimliklerini koruma ve güçlendirme konusunda yoğun bir çaba gösteren katılımcılardan oluşur. Onlar için din, etnik kimliklerinin ayrılmaz bir parçasıdır, ancak dinin kimliklerinin diğer unsurlarına karşı baskın bir rol oynamasını reddederler. Farac ve Cemil gibi katılımcılar, dil, kültür ve geleneklerin korunmasını vurgularken, dini sadece bu unsurları destekleyen bir araç olarak görürler. Sosyolojik olarak bu tip, genellikle geleneksel aile yapıları içinde büyüyen, etnik kimliğin güçlü olduğu ve dini pratiklerin etnik kültürle iç içe geçtiği ortamlarda yetişen bireylerden oluşur.
- ❖ *Etnik-Dini Sentezciler:* Bu tip, etnik kimlik ve dini inançları bir bütün olarak gören ve bu iki unsuru sentezleyerek kimliklerini inşa eden katılımcıları içerir. Haymatlos ve Miheme gibi katılımcılar, etnik kimliklerini dini inançları ile harmanlayarak radikalleşmeye yönelik bir eğilim gösterirler. Din, burada etnik kimliği pekiştiren ve ona anlam katan bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bu tip, sosyolojik olarak genellikle etnik ve dini kimliklerin güçlü bir şekilde iç içe geçtiği, dinsel cemaatlerin etkili olduğu ve etnik kimliğin dini bir motivasyonla desteklendiği toplumsal çevrelerde gelişir.
- ❖ *Etnik-Din Ayrımcıları:* Bu grup, etnik kimlik ve dini inançları birbirinden ayıran, bu iki unsuru birbiriyle çatışma halinde gören katılımcılardan oluşur. Liberte ve Arkadaş İsmet gibi katılımcılar, dini inançların etnik radikalleşmeye engel olabileceği veya etnik hareketin önünde bir set oluşturabileceği düşüncesindedirler. Dini, etnik kimliğin bir parçası olarak görmekle birlikte, bu iki unsurun birbirine karıştırılmaması gerektiğini savunurlar. Bu tip, sosyolojik olarak, dini farklı yorumlayan, daha laik ve seküler bir anlayışa sahip bireylerin bulunduğu, etnik kimliğin dini kimlikten ayrı bir kategori olarak düşünüldüğü çevrelerde gelişir.

Etnik radikalleşmenin sosyal inşası ve dini deneyimlerle ilişkisi: Şırnak örneği adlı çalışmamızda elde edilen bilgilerden hareketle radikalleşme konusunda iki tür radikal tipoloji ortaya çıkarılmıştır. Bu tipolojiler, “etkin radikaller” ve “edilgen radikaller” radikalleşme şeklinde kavramsallaştırılmıştır.

Tablo 17. Radikalleşme Tipolojisi

Faktörler	Etkin Radikalleşme	Faktörler	Edilgen Radikalleşme
Aile	+	Aile	+
Sosyal Çevre	+	Sosyal Çevre	+
Yönelme/Tercih	+	Yönelme/Tercih	+
Eğitim	+	Eğitim	+
Tarihsel Bağ Kurma	+	Tarihsel Bağ Kurma	Nötr
İstendik Bilinçlenme	+	İstendik Bilinçlenme	Nötr
Olumsuz Deneyimler	+	Olumsuz Deneyimler	+
Politize Olma	+	Politize Olma	-
Şiddetti Olumlama	+	Şiddetti Olumlama	-
Kimliğe Sarılma	+	Kimliğe Sarılma	Nötr
Tarafını Belli Etme	+	Tarafını Belli Etme	+
Etnik Temelli Sosyal Medya Kanallarının Takibi	+	Etnik Temelli Sosyal Medya Kanallarının Takibi	Nötr
Fikir Beyan Etmekten Çekilmeme	+	Fikir Beyan Etmekten Çekilmeme	+
Dini Saikleri Kullanma	+	Dini Saikleri Kullanma	-
Siyasi Tercihlerde Kararlılık	+	Siyasi Tercihlerde Kararlılık	Nötr
Aktif Siyasete Katılım	+	Aktif Siyasete Katılım	-
Silahlı Eylemlere Katılım	+	Silahlı Eylemlere Katılım	-

5. KAYNAKÇA

- Abercrombie, Nicholas vd. *The Penguin Dictionary of Sociology*. England: Penguin Books, 2006.
- Adorno, Theodor W. “Freudian Theory and The Patern of Fascist Propaganda”. *Political Sociology and Critique of Politics*, 118-137.
- Adorno, Theodor W. *Yeni Sağ Radikalizmin Vehçeleri ve Geçmişin İşlenmesi Ne Demektir?* İstanbul: Metis Yayınları, 1. Baskı., 2020.
- Akman, Şefik Taylan. “Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri”. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (2011), 80-109.
- Aksu, Hüseyin. “Şırnak’ta Seçmen Tercihi: 1991-2018 Arası Genel Seçimlerinde Süreklilik ve Değişim”. *Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Boyutları ile Şırnak*. 267-283. Çanakkale: Paradigma Yayınları, 2021.
- Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Akyürek, Salih. *Kürtler ve Zazalar ne Düşünüyor? Ortak Değerler ve Sembollere Bakış*. Araştırma. İstanbul: BİLGESAM, 2011. BİLGESAM.
- Akyüz, Niyazi - Çapcıoğlu, İhsan. *Din Sosyolojisi: El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Alexander, Yonah - Güzel, Cemal. *Silinen yüzler karşısında terör*. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002.
- Alpman, Polat S. “Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 21/2 (2018), 1-28.
- Kur’ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Anıl Öztop, Fatma. “Devlet İçi Etnik Çatışmaların Çıkış Nedenleri: İspanya’daki Bask Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme”. *PESA International Journal of Social Studies* 1 (2015).
- Arasan, Nimet vd. *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1997.
- Ashforth, Blake E. - Mael, Fred. “Social Identity Theory and the Organization”. *The Academy of Management Review* 14/1 (1989), 20-39.

- Aslan, Halil Kürşat. “Aşırı Sağın Yükselişi: Resme Küresel Perspektiften Bakmak”. *Muhafazakar Düşünce* 14/53 (2018), 47-70.
- Aydoğan Ünal, Betül. “Türkiye’deki Seçmen Tercihlerinin Coğrafi Kümeleme Analizi: 24 Haziran 2018 Seçimleri”. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute* 39 (2020), 21-32.
- Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akademi, 13. Baskı., 2013.
- Baltacı, Ali. “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?” *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (24 Aralık 2019), 426-438. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Bandura, Albert. *Aggression: A Social Learning Analysis*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall, 1973.
- Barrett, Lisa Feldman. *How Emotions Are Made: The Secret Life Of The Brain*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2017.
- Barrett, Lisa Feldman. “The Future of Psychology: Connecting Mind to Brain”. *Perspectives on Psychological Science* 4/4 (Temmuz 2009), 326-339. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01134.x>
- Bartlett, Jamie. *Radikaller:Dünyayı Değiştirmeye Çalışanların İçyüzü*. çev. Esengül Ayyıldız. İstanbul: Mundi Yayıncılık, 1.Baskı., 2020.
- Bartlett, Jamie - Miller, Carl. “The Edge of Violence: Towards Telling the Difference Between Violent and Non-Violent Radicalization”. *Terrorism and Political Violence* 24/1 (Ocak 2012), 1-21. <https://doi.org/10.1080/09546553.2011.594923>
- Baumrind, Diana. “Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior”. *Child Development* 37/4 (Aralık 1966), 887. <https://doi.org/10.2307/1126611>
- Bayad, Aydın. *Türkiyeli Kürtlerin Etnik Kimlik Statülerinde Yaşanan Farklılaşmanın Değer Aktarım Süreçleriyle Olan İlişkisinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Bayram, Yavuz. “Alanyazından Örneklerle Medya-Şiddet İlişkisine Dair Düşünceler”. *TİHEK Şiddetin Önlenmesi Özel Sayı* 4-5 (2020), 337-350.
- Baysal, Uğur. *PKK’nın Ayrılıkçı Siyası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018.
- Baz, İbrahim. “Yeryüzüne İkinci Adım: Tufan, Cudi Dağı ve Çevresi”. 2. *Uluslararası Nuh Tufanı ve Cudi Dağı Sempozyumu*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2021.

- Berger, L. Peter - Luckman, Thomas. *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi incelemeesi*. çev. Saygın Saygın Öğütle. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2008.
- Berger, L. Peter - Luckman, Thomas. *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi Modern İnsanın Yönelimi*. çev. Mustafa Derviş Dereli. Ankara: Heretik Yayınları, 2015.
- Berger, L. Peter - Luckman, Thomas. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Penguin Books, 1991.
- Bilgiç, M. Sadi. “Dindarlığın Birlikte Yaşam Algıları, Kurumlara Olan Güven ve Etnik Terör ile İlişkisi Bağlamında Ülke Güvenliğine Etkisi”. *Polis Bilimleri Dergisi* 15/3 (2013), 95-123.
- Bilgiç, Mehmet Sadi. *Türkiye’de Kürt Sorununun Bazı Alt Parametrelerine İlişkin Algıların Analizi*. Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Terörizm Ve Sınırşan Suçlar Programı, Doktora Tezi, 2011.
- Borum, Randy. “Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research”. *Journal of Strategic Security* 4/4 (Aralık 2011), 37-62. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.2>
- Bruinessen, Martin van. *Ağa, Şeyh, Devlet*. çev. Banu Yalkut. İstanbul: İletişim Yayınları, 10. Baskı., 2018.
- Bruinessen, Martin van. *Aşiretler ve İktidar: Ortadoğu’da Etnisite ve Milliyetçilik*. çev. Ömer Ögünç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı., 2013.
- Bryan, Wilson. *Dini Mezhepler: Sosyolojik Bir Araştırma*. çev. Ali İhsan Yitik - A. Bülent Ünal. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Bulmer, Martin - John Solomos (ed.). *Ethnic and Racial Studies Today*. London ; New York: Routledge, 1999.
- Burr, Vivien. *Sosyal İnşacılık*. çev. Sibel A. Arkonaç. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Baskı., 2012.
- Byman, Daniel. “The Logic of Ethnic Terrorism”. *Studies in Conflict & Terrorism* 21/2 (Ocak 1998), 149-169. <https://doi.org/10.1080/10576109808436060>
- Calhoun, Craig J. (ed.). *Social Theory and the Politics of Identity*. Oxford: Blackwell, Digit. print. version., 2003.
- Cemal, Hasan. *Kürtler*. İstanbul: Doğan Kitap, 2011.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 3. Basım, 1999.

- Ceylan, Tuncay. "Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 89-104.
- Chancer, Lynn S. - Watkins, Beverly X. *Gender, Race, and Class: An Overview*. Malden, MA: Blackwell, 2006.
- Collier, Paul - Hoeffler, Anke. "Greed and Grievance in Civil War". *Oxford Economic Papers* 56/4 (22 Haziran 2004), 563-595. <https://doi.org/10.1093/oep/gpf064>
- Coşkun, Ali. "Din ve Kimlik". *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2003), 5-23.
- Cox, Carole B. - Ephross, Paul H. "Ethnicity and Families". *Ethnicity and Social Work Practice*. United Kingdom: Oxford University Press, 1998. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195099317.001.0001>
- Creswell, John W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications, 3. Basım, 2009.
- Çakan, Varis. "Rohingya Müslümanları Ve Arakan Soykırımı". *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2018).
- Çelik, Oktay. "Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (01 Aralık 2015), 99-122.
- Çetinkaya, Y. Doğan. *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Dainel, H. HEINKE - Mareike, PERSSON. "Youth Specific Factors in Radicalization". *Defence Against Terrorism Review* 8 (2016), 53-66.
- Dalbay, R. Saim - Avcı, Nazmi. "Kimlik İnşasına İlişkin Temel Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'ye Yansımaları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 23/1 (2018), 17-39.
- Demir, Cenker Korhan. "Etnik Ayrılıkçı Radikalleşme: PKK". *Ortadoğu Analiz* 9/80 (2017), 35-37.
- Demir, Zekiye. "Değişen Toplumlarda Ailenin Değişmeyen Özellikleri". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 21/2 (25 Aralık 2021), 770-791. <https://doi.org/10.30627/cuilah.940820>
- Demirtaş, H. Andaç. "Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar". *İletişim Araştırmaları* 1 (2003), 123-144.
- Dittmer, John - Weisbrot, Robert. "The Movement as History". *Reviews in American History* 18/4 (1990), 562-567. <https://doi.org/10.2307/2703055>

- Doğan, Adem. “Politik Psikolojide Seçilmiş Travma Ve Seçilmiş Zafer: Resim Sanati Bağlamında Türk Ve Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Beğenileri Üzerine Bir Araştırma”. *The Journal of Social Sciences* 50/50 (2021), 47-65. <https://doi.org/10.29228/SOBIDER.46996>
- Doğan, Kasım. *Cumhuriyet Dönemi Kimlik İnşası*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Doob, Leonard W. *Goebbels'in Propaganda İlkeleri*. çev. Ünsal Oksay. İstanbul: Arya Yayınları, 2023.
- Durkheim, Emile. *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. çev. Yasin Aktay - Kenan Çapık. İstanbul: Ataç Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Durkheim, Emile vd. *Intihar: Bir Toplumbilim İncelemesi*. İstanbul: Pozitif, 2013.
- Ecevit, Yıldız. “Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar”. *Kadın Araştırmaları Dergisi* 1 (2012), 9-34.
- Eisenberg, Nancy. *The caring child*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1992.
- Ensaroğlu, Yılmaz - Kurban, Dilek. *Kürtler Ne Kadar Haklı? Türkiye'nin Batısı Kürt Sorununa Bakıyor*. Tesev Demokratikleşme Programı Siyasa Raporları Serisi. Kürt Sorunu 3. İstanbul: TESEV, 2011. TESEV, Open WorldCat.
- Erbil, Mert. “Stereotipleştirme ve Kişileştirme”, 2018.
- Erdoğan, Mustafa. “Muhafazakârlık: Ana Temalar”. *Hacettepe Üniversitesi İİBF Fakültesi Dergisi*.
- Ergül, Erhan. *Kürdistan İşçi Partisi (PKK) Terör Örgütü: Etnik Terörün Fikri Yapısı, Anatomisi Ve Şiddet Stratejileri*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Erkal, Mustafa E. *Sosyoloji: toplumbilimi*. İstanbul: Der Yayınevi, İlâveli 6. baskı., 1995.
- Erkmen, Serhat. “Radikaleleşme Tartışmalarına Giriş”. *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. ed. Osman Şen. 3-21. Yayın / Nobel Uluslararası ilişkiler, no. 3402 sy 155. Ankara: Nobel, 1. basım., 2021.
- European Commission. Directorate General for Migration and Home Affairs. *High-Level Commission Expert Group on Radicalisation (HLCEG-R): Final Report*. LU: Publications Office, 2019. <https://data.europa.eu/doi/10.2837/050920>
- Everett, S. Lee. “A Theory of Migration: Demography”. *Population Association of America* 3/1 (1966), 47-57.

- Fırat, Mehmet Şerif. *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2.Baskı., 1966.
- Filiz, Uğur. *Sseçmen Davranışlarını Etkileyen Sosyo-psikolojik Faktörler: Pamukkale Üniversitesi Örneği*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Flesher Fominaya, Cristina. “Collective Identity in Social Movements: Central Concepts and Debates: Collective Identity in Social Movements”. *Sociology Compass* 4/6 (Haziran 2010), 393-404. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2010.00287.x>
- Frantz, Fnon. *Fanon Kitabı Seçme Yazılar*. çev. Utku Özmakas. Ankara: Dipnot Yayınları, 2017.
- Geertz, Clifford. “Primordial and Civic Ties”. *Nationalism*. ed. Anthony D. Smith - John Hutchinson. 29-34. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Gezici, Aytekin. *Kürt Tarihi*. Ankara: Tutku Yayınevi, 2013.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Gilligan, Carol. *In a different voice: psychological theory and women's development*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1993.
- Göce, Zülküf. *Türkiye’de Terör Ve Terör Örgütlerinin Sürekliliğine Sebep Olan Faktörler: PKK Örneği*. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Gökalp, Ziya. *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 3. Basım., 2011.
- Gönenç, İsmail. “İrk, Etnisite ve Din”. *Din Sosyolojisi El Kitabı*. ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapcioğlu. 743-761. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Guba, Egon G. - Lincoln, Yvonna S. *Effective evaluation*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1st ed., 1981.
- Gunn, Adrew - Demirden, Ahmet. *Radikalleşmenin Önlenmesi & Terörizm Olgusu*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2019.
- Gülenç, Ahmet. *Osmanlı’dan Cumhuriyete Şırnak Tarihi*. Mardin: Şırnak Belediyesi Yayınları, 2021.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 6. baskı., 2005.
- Güngör, Özcan (ed.). *Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem, Teknik ve Etiğe Giriş*. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Baskı., 2018.

- Güngör, Özcan. “Sosyal Değişme: Tanım, Süreç ve Kavramlar”. *Sosyolojik Açıdan Din ve Toplumsal Değişme*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2021.
- Hallaç, Saliha - Öz, Fatma. “Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış”. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler* 6/3 (2014), 1. <https://doi.org/10.5455/cap.20130625102321>
- Han, Şeref. *Şerefname Kürt Tarihi*. çev. Mehmet Emin Bozarsaln. İstanbul: Ant Yayınları, 1971.
- Harwood, Jake. “Social Identity Theory”. *The International Encyclopedia of Media Psychology*. ed. Jan Bulck. 1-7. Arizona: Wiley, 1. Basım, 2020. <https://doi.org/10.1002/9781119011071.iemp0153>
- Herman, Judith Lewis. *Trauma And Recovery: The Aftermath of Violence - From Domestic Abuse to Political Terror*. New York: BasicBooks, Rev. ed., 1997.
- Heywood, Andrew. *Siyasî ideolojiler: Bir Giriş*. Ankara: Adres Yayınları, 9. Baskı., 2010.
- Hobbes, Thomas. *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. çev. Semih Lim. İstanbul: KYK Yayınları, 6. Baskı., 2007.
- Hoffer, Eric. *Kesin İnançlılar-The True Believer*. çev. Erkıl Günur. İstanbul: Olvido, 16. Baskı., 2021.
- Horgan, Jhon. “From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives from Psychology Radicalization into Terrorism”. *American Academy of Political and Social Science* 618 (2008), 80-94.
- Hüseyini, İbrahim. *Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Boyutları ile Şırnak*. Çanakkale: Paradigma Yayınları, 2021.
- İmıl, Muhittin. *PKK ve Din: Ulus İnşa Sürecinde PKK ve Din İlişkisi*. Ankara: Nobel, 1. Basım., 2019.
- İmıl, Muhittin. *Ulus İnşa Sürecinde PKK ve Din İlişkisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- İmset, İsmet G. *PKK: Ayrılıkçı Şiddetin 20. Yılı (1973 - 1992)*. Ankara: Turkish Daily News Yayınları, 6. baskı., 1993.
- Izady, Mehrdad R. *Kürtler: Bir El Kitabı*. çev. Cemal Atila. İstanbul: Doz, 1. Baskı., 2004.
- James, Khalil - Zeuthen, Marine. *Countering Violent Extremism and Risk Reducion: A Guide to Programme Design and Evaluaion*. Whitehall Report. United Kingdom: Royal United Services Insitute, 2016. Royal United Services Insitute.

- Janoski, Thomas (ed.). *The handbook of political sociology: states, civil societies, and globalization*. New York: Cambridge, 2005.
- Jr. M. Fleming, Glenn M. *An Ethnographic Study of the Kurdish People*. California: Loma Linda, 1981.
- Jwaideh, Wadie. *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi*. ed. Nevzat Kırac. çev. İsmail Çekem - Alper Duman. İstanbul: İletisim, 10. Baskı., 2020.
- Kaçar, Gamze. “İnşacılık (Constructivism)”. *TuicAkademi.org*. 2014. Erişim 02 Nisan 2024. <https://www.tuicakademi.org/insacilik/>
- Karabay, Erkan. *Parti, Cami, Cemevi: Kürt Siyasi Hareketin Dinle Kurduğu Dönüştürücü İlişki*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Karamanidou, Lena. “Violence Against Migrants in Greece: Beyond the Golden Dawn”. *Ethnic and Racial Studies* 39/11 (2016), 2002-2021. <https://doi.org/10.1080/01419870.2015.1124124>
- Karayaman, Saffet. “Negatif Örgütsel Davranış olarak Ajitasyon”. *İşletme ve İktisadi Bilimler ve Teori*, 313-322.
- Kavak, Abdulcebbar. “XIX. Yüzyılda Kürtler Arasında Hâlidiliğin Yayılmasına Kadirî Ailelerin Yaklaşımı”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 12/4 (2020), 1183-1200.
- Keskingören, Tuğrul. *Sosyolojik Açıdan Etniklik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Khosrokhavar, Farhad. *Radicalization: Why Some People Choose the Path of Violence*. New York: The New Press, 2017.
- Kınsün, Abdalbaki. *Kürt Solunda Kutsalın İnşası*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.
- Kilp, Alar. “Religion in The Construction of the Cultural ‘Self’ and ‘Other’”. *ENDC Proceedings* 14 (2011), 197-222.
- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Kiser, Edgar - Bauldry, Shawn. “Rational-Choice Theories in Political Sociology”. *The handbook of political sociology: states, civil societies, and globalization*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2005.

- Kohlberg, Lawrence. "Moral Development and Identification". *Teachers College Record: The Voice of Scholarship in Education* 64/9 (1963), 277-332.
<https://doi.org/10.1177/016146816306400907>
- Komisyon. *Dini Terimler Sözlüğü*. Ankara: MEB Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, 2009.
<https://sozluk.gov.tr/>
- KONDA. *Toplumsal Yapı Araştırması 2006*. Biz Kimiz? İstanbul: KONDA, 2006. KONDA.
- Korkmaz, Serdar Canalp. *Terör Örgütü Pkk'nin Propagandasında Kimlik İnşası: Serxwebun Dergisi Örneği, 1982-2019*. Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Ve Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2021.
- Köni, Hakan - Torun, İshak. "Muhafazakârlık Olgusu Ve Amerika-Türkiye Örneklerinde Dini Muhafazakârlık". *Muhafazakâr Düşünce* 38 (2013).
- Köse, Talha - Coşkun, İpek. *Türkiye'de Üniversiteler ve Radikalleşme*. Ankara: Seta, 1. Baskı., 2019.
- Kundan Kumar, Thakur. "British Colonial Exploitation of India and Globalization". *Proceedings of the Indian History Congress* 74 (2013), 405-415.
- Kurubaş, Erol. "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki". *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 44 (2008), 11-42.
- Kurum, Mehmet - Avcı, Engin. "Radikalizm ve Aşırıçılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 14/28 (12 Aralık 2018), 37-90.
<https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtrj.495754>
- Kürdi, Molla Ali. *Kürd ve Kürdistan*. çev. Burhanuddin Aldiyai - M. Hadi Erdem. İstanbul: Seyda Yayınları, 2014.
- Le Bon, Gustave. *Kitleler Psikolojisi- Psychology of Crowds*. çev. Ayşegül Yetik. İstanbul: Beyazıt, 2016.
- Leach, C. Wayne vd. "Ethnicity and Identity Politics". *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict, Volumes 1/3* (2008), 758-768.
- Limon, Selda vd. "Yönetim Literatüründe Stereotip (Kalıpyargı) Kavramı: Ulusal Ve Uluslararası Alandaki Yönetim Araştırmaları Üzerine Bir İnceleme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 10/23 (28 Şubat 2019), 195-211.
<https://doi.org/10.21076/vizyoner.482558>
- Maral, Taylan. *Türkiye'de Kürt Kimliğinin Kültürel Bağlamda İncelenmesi ve Siyasallaşma Süreci*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay - Derya Kömürçü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Baskı., 2005.
- Marx, Karl - Engels, Friedrich. *Komünist Manifesto*. çev. Celal Üster - Nur Deriş. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2. Baskı., 2018.
- McAdam, Doug vd. (ed.). *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*. Cambridge University Press, 1. Basım, 1996. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803987>
- McCauley, Clark - Moskaleiko, Sophia. “Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism”. *Terrorism and Political Violence* 20/3 (Temmuz 2008), 415-433. <https://doi.org/10.1080/09546550802073367>
- McDowall, David. *Modern Kürt Tarihi*. çev. Neşenur Domaniç. İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2004.
- McLaughlin, Paul. *Radicalism: A Philosophical Study*. New York: Palgrave Macmillan, 2012.
- Mete, MAhmut. *Kitle Psikolojisi Bağlamında Terör Faaliyetlerinin Psikopolitik Analizi: PKK Örneği*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Miller, Alice. *The Drama of the Gifted Child: The Search for the True Self*. New York, N.Y: BasicBooks, Completely rev. and Updated., 2007.
- Miller, Courtney Waite. “Social Allergens”. *The International Encyclopedia of Interpersonal Communication*. 1-9. Wiley, 1. Basım, 2015. <https://doi.org/10.1002/9781118540190.wbeic190>
- Minorsky, Vladimir. *Kürtler*. Köln: Weşanen Helepçe, 1988.
- Mohanty, Jayashree vd. “Family Cultural Socialization, Ethnic Identity, and Self-Esteem: Web-Based Survey of International Adult Adoptees”. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work* 15/3-4 (04 Nisan 2006), 153-172. https://doi.org/10.1300/J051v15n03_07
- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal araştırma yöntemleri: nitel ve nicelik yaklaşımlar*. çev. Sedef Özge. İstanbul: Yayın Odası Yayınları, 2008.
- Neumann, Peter R. “The Trouble With Radicalization”. *International Affairs* 89/4 (Temmuz 2013), 873-893. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12049>
- Nikitin, Basil. *Kürtler Sosyolojik ve Tarihi Bir İnceleme*. İstanbul: Deng Yayınları, 2013.

- Noble, Helen - Smith, Joanna. "Issues of Validity and Reliability in Qualitative Research". *Evidence Based Nursing* 18/2 (Nisan 2015), 34-35. <https://doi.org/10.1136/eb-2015-102054>
- Onay, Abdulkerim. *Türkiye’de Kürt Ayaklanmaları ve Kürt Ulusçuluğunun Oluşum ve Gelişimine Etkileri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- Oran, Baskın. *Türkiyeli Kürtler Üzerine Yazılar*. Cağaloğlu, İstanbul: İletişim, 1. baskı., 2010.
- Öcalan, Abdullah. *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)*. Köln: Weşanen Serxwebun 24, 5. Baskı., 1993.
- Öktem, Ülker. "Fenomenoloji ve Edmund Husserl’de Apaçıklık (Evidenz) Problemi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 27-55. https://doi.org/10.1501/Dtcfder_0000001150
- Özen, Hayriye. "Toplumsal Hareketlerin ‘Siyasal’ Rolü: Rasyonalist Yaklaşımların Eleştirel Bir Değerlendirmesi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 68/3 (2013), 37-61.
- Özet, İrfan. *Fatih Başakşehir: Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. baskı., 2019.
- Panaitova, Pelageya Nikolaevna - Solovev, Artem Pavlovich. "Key Trends in the Transformation of Religious Consciousness in the Digital Society". *Online Journal of Communication and Media Technologies* 9/4 (2019). <https://doi.org/10.29333/ojcm/6277>
- Parker, Ian. *Revolutionary Keywords For a New Left*. England: Zero Books, 2018.
- P.Schmid, Peter. *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. Research Paper. Netherlands: The International Centre for Counter-Terrorism (ICCT) – The Hague, 2013. The International Centre for Counter-Terrorism (ICCT) – The Hague.
- Ravenstein, E. G. "The Laws of Migration". *Journal of the Royal Statistical Society* 52/2 (1889), 241. <https://doi.org/10.2307/2979333>
- Ritzer, George. *Küresel Dünya*. çev. Melih Pekdemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Rothman, Stanley - Lichter, S. Robert. *Roots of radicalism: Jews, Christians, and the Left*. New Brunswick, N.J., U.S.A: Transaction Publishers, 1996.
- Rousseau, Jean-Jacques. *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı (ve Temelleri Üzerine Konuşma)*. çev. Rasih Nuri İleri. İstanbul: Say Yayınları, 2010.

- Russell, Nestar John Charles. "Milgram's Obedience To Authority Experiments: Origins And Early Evolution". *British Journal of Social Psychology* 50/1 (Mart 2011), 140-162. <https://doi.org/10.1348/014466610X492205>
- Sadykova, Guzel. *Örgütsel Güven Oluşturmada Manipülasyon Tekniklerinin Etkisi: Türkiye Tataristan Karşılaştırması*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Schmid, Alex P. (ed.). *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. London New York: Routledge, Taylor & Francis Group, First published in paperback., 2013.
- Selçuk, Senem Sönmez. *Küresel Dönüşümün Kimlik Boyutu: "Öteki"nin İnşası*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011.
- Semiz, Burhan. *PKK Terör Örgütünün Din Algısı*. Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Semiz, Burhan. *PKK ve KCK'nın Din Stratejisi: İdeoloji- Algı-Çatışma*. İstanbul: KaraKutu, 1. Baskı., 2013.
- Serinsu, Ahmet Nedim (ed.). *Dini Terimler Sözlüğü: (İmam-Hatip ve Anadolu İmam-Hatip lisesi öğrencileri için)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2009.
- Smith, Anthony D. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell, 2008.
- Snow, David A. (ed.). *The Blackwell Companion to Social Movements*. Malden, Mass.: Blackwell, Nachdr., 2011.
- Subaşı, Necdet. *Türkiye'de Dini Hayat Araştırması*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.
- Sular, Mehmet Emin. "Zerdüştilik Ve Yezidilik Bağlamında Kürtlerin İnançlarının Kökeni Problemi". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)* 12/4 (2020), 1458-1475. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.745544>
- Şahin, Erkan. *Türkiye'de Terörün Toplumsal Hayata Psikolojik Ve Sosyal Yönden Etkisi: PKK Örneği*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Şen, Ercan. *Etnik Gruplarda Sosyal Kimlik ve Algılanan Ayrımcılık: Türk ve Kürt Etnik Grupları Üzerine Bir Çalışma*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Şen, Osman (ed.). *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. Ankara: Nobel Akademik, 1. Basım., 2021.

- Taijfel, Hneri - Turner, John C. "The Social Identity Theory of Intergroup Behavior". *Political Psychology* 16 (1986), 277-293.
- Tan, Altan. *Değişen Ortadoğu'da Kürtler*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2011.
- Tanyi, Perpetua vd. "Ethnic Agitations And Threat Of Secession İn Nigeria: What Can Social Workers Do?" *Journal of Social Work in Developing Societies* 2/3 (2021), 29-45.
- Taydaş, Onur. "Seçmenlerin Oy Tercihlerinin Belirlenmesinde Etkili Faktörler ve Aday İmajının Bu Süreçteki Etkisi: 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri Sivas Örneği". *Erciyes İletişim Dergisi* 8/1 (29 Ocak 2021), 129-152. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.789797>
- Taylan, H.Hüseyin. "Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 26 (2011), 356-367.
- Teğin, Nimet. *Pkk Terör Örgütünden Ayrılanlar Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Tekin, Mustafa. *Din Sosyolojisi*. ed. Talip Küçükcan. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 3. Baskı., 2013.
- Telci, Hilmi. *Terör Örgütlerinin Algı Yönetimi Faaliyetleri: PKK Örneği*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Tilly, Charles. *Toplumsal Hareketler: 1768-2004*. çev. Orhan Düz. İstanbul: Babil Yayınları, Birinci basım., 2008.
- Toktay, Yakup - Kırık, Ali Murat. "Sosyal Medyada Dezenformasyon, Manipülasyon ve Propaganda Etkisi: Zeytin Dalı Harekatı Örneği". *Sosyal Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar* 2. ed. Hasan Babacan. 493-518. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- Tombuloğlu, Mustafa. "'Seçilmiş Travma' Kavramının Düşündürdükleri". *Yörtürk Kültür ve Sanat Dergisi*. <https://yorukturkmenvakfi.com/secilmis-travma-kavraminin-dusundurdukleri.html>
- Top, Mehmet (ed.). *Şırnak Kültür Envanteri*. Şırnak: Şırnak Valiliği, 2009.
- Topal Demiroğlu, Elif. "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 2/1 (30 Mart 2014), 133-144. <https://doi.org/10.14782/SBD.201416304>
- Turner, Bryan S. *Din ve Modern Toplum*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 1. Basım, 2017.

- Turner, Bryan S. “Sivil Din”. çev. Yasin Aktay. *Din sosyolojisi*. ed. M. Emin Köktaş. Vadi yayınları Toplum dizisi, 92 21. Ankara: Vadi Yayınları, 2. basım., 1998.
- Turner, Bryan S. (ed.). *The Cambridge Dictionary of Sociology*. Cambridge [England] ; New York: Cambridge University Press, 2006.
- Uluç, A.Vahap. “Kürtler’de Sosyal ve Siyasal Örgütlenme: Aşiret”. *Muakaddime* 2 (2010).
- Uslu, Latife. “Terörüm Sosyolojik Arka Planı”. *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreçleri ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Örnekleri*. ed. Osman Şen. 49-80. Ankara: Nobel Akademik, 2021.
- Uslu, Latife. *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*. ed. Osman Şen. Ankara: Nobel Yayıncılık, 1. Baskı., 2021.
- Üçer, Cenksu. “Mezhep Olgusu ve Mezhepçilik Ekseninde İhtilaf Ahlakı”. *Diyanet İlmi Dergisi* 53/3 (2017), 135-162.
- Ülken, Hilmi Ziya. Ankara: MEB Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, 1969.
- Ürer, Levent. *Ulusal ve Uluslararası Düzeylerde Etnik Gruplar ve Devlet*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 1995.
- Van der Kolk, Bessel A. *The Body Keeps the Score: Brain, Mind and Body in the Healing of Trauma*. New York, NY: Penguin Books, 2015.
- Verkaik, Robert. *Jihadi John: The Making Of a Terrorist*. London: Oneworld, 2016.
- Volkan, Vamık D. *Körü Körüne İnanç: Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri*. çev. Özgür. Karaçam. İstanbul: Okuyan Us, 2005.
- Volkan, Vamik D. “Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large-Group Identity”. *Group Analysis* 34/1 (Mart 2001), 79-97. <https://doi.org/10.1177/05333160122077730>
- Vygotskij, Lev Semenoviç - Cole, Michael. *Mind In Society: The Development Of Higher Psychological Processes*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, Nachdr., 2012.
- Weinberg, Darin. *Contemporary Social Constructionism: Key Themes*. Philadelphia: Temple University Press, 2015.
- Wiktorowicz, Quintan. “Joining The Cause: Al-Muhajiroun And Radical Islam”. *Department of International Studies*, 29.

- Yalçın, Hacer. “Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/Özel Sayı 2 (2022), 213-232. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227345>
- Yanık, Celalettin. “Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi”. *Kaygı Yayınları* 20 (2013), 225-230.
- Yaralıoğlu, Yusuf. “Yükselen Tehlike ‘Mikro milliyetçilik’”. *AND Center* (blog), 2018. <https://andcenter.org/tr/genel/yukselen-tehlike-mikro-milliyetcilik/>
- Yaşa, A. Gökhan. *Dini Referanslı Radikalleşme Örüntüleri: Suriye Örneği*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yayak, Aslı. “Etnik Kimlik Algısının Dört Boyutu”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/2 (30 Haziran 2018), 778-788. <https://doi.org/10.15869/itobiad.346514>
- Yaziji, Michael - Doh, Jonathan P. “The Role of Ideological Radicalism and Resource Homogeneity in Social Movement Organization Campaigns against Corporations”. *Organization Studies* 34/5-6 (01 Mayıs 2013), 755-780. <https://doi.org/10.1177/0170840613479235>
- Yıldız, Erol. *Gençlik, Radikalleşme Ve Terörizm: PKK Örneği*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yılmaz, Abdullah - Yılmaz, Emel. “Sosyal Alerjenler ve Kişilerarası İletişim Arasındaki İlişki: Kuramsal Bir Değerlendirme”. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 37 (2022), 55-79. <https://doi.org/10.31123/akil.1079546>
- Zenginoğlu, Samet. *Kimlik Tartışmaları Ekseninde Türkiye’de Türkçülük Ve Kürtçülük Akımları*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- “deradicalization”. Erişim 29 Nisan 2022. <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/deradicalization>
- Güvenlik Terimleri Sözlüğü*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2017.
- “Kimlik Ne Demek TDK Sözlük Anlamı”. Erişim 12 Haziran 2023. <https://sozluk.gov.tr/>
- Lexico Dictionaries | English*. United Kingdom: Lexico, 2013. <https://www.lexico.com/definition/radical>
- Radikalleşme Bağlamında Yabancı Savaşçıların Evrimi*. Ankara: Ortadoğu Araştırma Merkezi, Nisan 2019.

“T.C. Şırnak Valiliği Resmi İnternet Sitesi”. Erişim 09 Haziran 2023. <http://www.sirnak.gov.tr/>

“TÜİK - Veri Portalı”. Erişim 09 Haziran 2023. <https://data.tuik.gov.tr/>

Türkçeden Başka Dillerle yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun, Türkçeden Başka Dillerle yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun. 2932 *Sayılı Özel Kanun* 2932 (19 Ekim 1983).

“Types of Radicalization - info-radical.org”. Erişim 07 Haziran 2023. <https://info-radical.org/en/types-of-radicalization/>

“YSK Web Portal”. Erişim 10 Haziran 2023. <https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>

6. EKLER

EK 1: Proje Onay Belgesi

**ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ (AYBÜ)
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU
PROJE ONAY BELGESİ**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İİF Sosyal Bilimler Enstitüsü Fakültesi/Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri bölümü Prof. Dr. Özcan Güngör'ün öğrencisi İsmail ZEYREK'in, "**Etnik Radikalleşmenin Sosyal İnşası ve Din İlişkisi: Şırnak Örneği**" adlı araştırması değerlendirilmiştir. araştırması değerlendirilmiştir.

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.

Proje etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.

AYBÜ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU KARARI (Etik Kurul tarafından doldurulacaktır)	
Araştırma kodu (Yıl – Araştırma sıra no)	2024-365
Başvuru formunun Etik Kurula ulaştığı tarih	04.04.2024
Etik Kurul Karar toplantı tarihi ve karar no	24.04.2024 / 04-365
Yer	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Esenboğa Külliyesi
Katılımcılar	Formda imzası bulunan üyelerimiz toplantıya katılmıştır.

KURUL BASKANI VE ÜYELER:

Prof. Dr. Zafer ÇELİK	Başkan [
Prof. Dr. Suat ERDEM	Üye [
Doç. Dr. Bahar İNKAYA	Üye [
Doç. Dr. Bayram SİNKAYA	Üye]
Doç. Dr. Hakan DULKADİROĞLU	Üye
Doç. Dr. Halime Şenay GÜZEL	Üye
Doç. Dr. Keziban Büşra KAYNAK EKİCİ	Üye
Dr. Öğr. Üyesi Asuman ÇUKUR	Üye
Dr. Öğr. Üyesi Esin KIVRAK KÖROĞLU	Üye
Dr. Öğr. Üyesi İrem ŞENGÜL	Üye
Dr. Öğr. Üyesi İpek METE	Üye

EK 2: Katılımcı Görüşme Formu

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalında “**Etnik Radikalleşmenin Sosyal İnşası ve Din İlişkisi: Şırnak Örneği**” başlıklı bir doktora tez çalışması yürütmekteyim. Bu araştırma kapsamında sizden ‘Radikalleşme ve Etnik Kimliğin Sosyal İnşası’ ile alakalı tecrübelerinizle ilgili bilgi almak istiyorum. Görüşme sırasında ses kayıt cihazı kullanacağım. Görüşme sırasında kayda alınmasını istemediğiniz yerde ses kayıt cihazını kapatacağım. Araştırma süresince vereceğiniz bilgiler gizli kalacaktır. Araştırma verileri yazıya geçirilirken isminiz yerine sizin için belirlenen kod isimler kullanılacaktır. Vereceğiniz bilgilerle çalışmaya sunacağınız katkı için teşekkür ederiz.

Görüşme Tarihi:

Görüşme Yeri:

Cinsiyeti:

İkamet Süresi:

Medeni durumu:

Kod İsim:

Mensup Olduğu Parti:

1. Daha önce herhangi bir siyasi partiye üyeliğiniz oldu mu, bu gibi yapıların içinde aktif rol aldınız mı?
2. Kendinizi etnik kimlik açısından nasıl tanımlarsınız, etnik kimliğiniz sizin için ne kadar önemli ve günlük yaşamınızda etnik kimliğinizin rolü nedir?
3. Son zamanlarda etnik kimliğinizle ilgili yaşadığınız herhangi bir deneyim var mı?
4. Etnik kimliklerle ilgili endişeleriniz nelerdir, Türkiye’de etnik kimliklerin gelecekteki durumu hakkındaki görüşleriniz nedir?
5. Etnik kimliğinizle ilgili olarak hangi durumlarda öfke hissedersiniz? Bu öfke duyguları hangi olaylar veya etkileşimler sonucunda ortaya çıkar? Toplumda veya medyada öfke uyandıran söylemlerin var olduğunu düşünüyor musunuz?
6. Kendi etnik grubunuzu diğer gruplardan ayıran özellikler nelerdir? Bu ayrımın toplumsal ve bireysel yaşamınız üzerindeki etkileri nedir?

7. Diğer etnik gruplar hakkındaki düşünceleriniz ve duygularınız nelerdir? Bu düşüncelerinizi nasıl ifade edersiniz, biz ve onlar diye bir ayırımdan söz edebilir misiniz?
8. Toplumda veya medyada ajitasyon yapan söylemler veya olaylar hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu söylemler veya olaylar sizi nasıl etkiler? Siyasi mücadeleniz boyunca hatırladığınız ve sizi derinden etkileyen bir olay olduğu mu?
9. Ajitasyonun etnik kimlik oluşturma sürecindeki rolü hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce siyasi örgüt ve yapılanmaların sergiledikleri ajitasyon, toplumda nasıl bir etki yaratıyor?
10. Kendi etnik grubunuzun tarihsel geçmişi hakkında ne kadar bilgi sahibisiniz? Bu bilgi, etnik kimlik oluşturma sürecinizde nasıl bir rol oynar? Ayrıca, tarihsel bağların etnik radikalleşme üzerindeki etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizin de etnik kimliğinizle ilgili olarak tarihsel bağlar kurma çabalarınız var mı? Bu bağlar size nasıl bir kimlik duygusu veriyor?
11. Etnik kimlik oluşturma sürecinde aile sizin için ne ifade ediyor? Geleneksel aile yapısı Kürt hareketinin önünde bir engel midir?
12. Dini olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız, dini vecibelerinizi ve pratiklerinizi yerine getiriyor musunuz? Türkiye’de dinin toplum üzerindeki etkisini nasıl buluyorsunuz? Ayrıca sizce din, günümüzde geleneksel olarak kültürel düzeyde mi var olmalı yoksa etnik kimliğinizin bir parçası şeklinde yaşanmalı, ideolojinizde dinin yerini nasıl görüyorsunuz?
13. Din, etnik kimlik oluşturma sürecinde nasıl bir rol oynar? Dinî inançlarınız ve pratikleriniz, etnik kimliğinizi etkiler mi? Dinî topluluklarınız veya ritüelleriniz, etnik kimlik oluşturma sürecinizde nasıl bir öneme sahiptir?
14. Dinî referansların etnik radikalleşme üzerindeki etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce din Kürtlerin ulusal yapılanmaları konusunda engelleyici midir, destekleyici midir?
15. Etnik kimlikle ilişkilendirilen şiddet olaylarını veya tehditleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu olaylar sizi nasıl etkiler? Şiddetin etnik kimlik oluşturma sürecindeki rolü hakkında ne düşünüyorsunuz? Şiddet, toplumda nasıl bir atmosfer yaratır? Sizce etnik unsurlar taşıyan yapılanmaların kimi zaman başvurduğu şiddet eylemlerinin meşru yönleri var mıdır?

16. Etnik kimlikle ilişkilendirilen propaganda ve manipölasyon çabalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu tür söylemler veya olaylar sizi nasıl etkiler ve Propagandanın etnik kimlik oluşturma sürecindeki rolü hakkında ne düşünüyorsunuz? Propaganda, toplumda nasıl bir etki yaratır?
17. Sosyal medya ve diğer iletişim araçlarının etnik kimlik oluşturma sürecinizdeki rolü nedir? Bu tür medya araçları sizi nasıl etkiler, düzenli olarak takip ettiğiniz bir medya organı var mıdır?
18. Medyada veya sosyal medyada etnik kimlikle ilgili temsilleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu temsiller sizin etnik kimlik algınızı nasıl etkiler ve bu temsillerin tam olarak sizin etnik kimliğinizi yansıttığını düşünüyor musunuz? TRT'nin Kürtçe yayın yapan kanalları hakkında ne düşünüyorsunuz?
19. Etnik kimliğinize dair Türkiye'de toplumsal travmaların var olduğunu düşünüyor musunuz veya varsa nelerdir?
20. Sizce Türkiye'de bizi birbirimize bağlayan ve birbirimizden uzaklaştıran en önemli unsurlar nelerdir? Bir aradalığın devamı için olması gereken hayati konular neler olabilir? İktidarın veya gücü elinde bulunduranların, özgürlük ve toplumsal düzeni temin edecek veya demokrasiyi güçlendirecek araçları neler olabilir?

EK 3: Saha Araştırması Katılımcı Profili

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Öğrenim Durumu	Siyasi Parti Üyeliği	Etnik Kimlik Tanımlaması
Arkadaş İsmet	46	Erkek	Yüksek Lisans	Yok	Kürt Muhafazakâr
Armanç	57	Erkek	Ön Lisans	Var	Milliyetçi Kürt
Armin	28	Kadın	Lisans	Yok	Kürt Kökenli
Barış	34	Erkek	Lisans	Yok	Kürt
Baver	37	Erkek	Lisans	Var	Kürt
Berivan	27	Kadın	Lisans	Var	Karma
Cemil	44	Erkek	Lise	Yok	Kürt Kökenli
Daren	47	Erkek	Lisans	Yok	Kürt
Demokrat	42	Erkek	Ön Lisans	Var	Kürt
Derman	40	Erkek	Lisans	Yok	Kürt
Devran	36	Erkek	Lisans	Yok	Kürt
Doğa01	50	Erkek	Lisans	Yok	Kürt
Düz İnsan	36	Erkek	Lisans	Yok	Kürt
Fanon	38	Erkek	Yüksek Lisans	Yok	Kürt
Farac	47	Erkek	Lisans	Yok	Milliyetçi Kürt
Felat	42	Erkek	Lisans	Yok	Muhafazakâr Kürt
Gernaz	44	Erkek	Lisans	Var	Kürt
Haymatlos	44	Erkek	Lisans	Yok	Muhafazakar Kürt
Herekol Ezizan	39	Erkek	Lisans	Yok	Müslüman Kürt
Hıfzullah	38	Erkek	Lisans	Yok	Kürt
Liberte	37	Erkek	Lisans	Yok	Radikal Kürt
Mamoste	42	Erkek	Lisans	Yok	Kürt
Menesa	35	Kadın	Yüksek Lisans	Yok	Kürt
Miheme	36	Erkek	Lisans	Yok	Kürt
Pito	28	Erkek	Ön Lisans	Yok	Hümanist Kürt
Ramo	37	Erkek	Lisans	Yok	Kültürel Kürt Milliyetçisi
Rüzgâr	38	Erkek	Lisans	Yok	Kürt
Sekvan	56	Erkek	Lise	Var	Kürt
Spinoza	30	Erkek	Lisans	Var	Kürt
Şano	33	Erkek	Lisans	Yok	Kürt
Kırlangıç	27	Kadın	Lisans	Yok	Kürt
Mavi	32	Kadın	Lisans	Yok	Müslüman Kürt
Xalide	29	Kadın	Lisans	Yok	Kürt
Alina	22	Kadın	Lise	Yok	Kürt
Dilo	31	Kadın	Lisans	Yok	Müslüman Kürt
Coni	33	Kadın	Lisans	Yok	Müslüman Kürt
Mickey	38	Kadın	Lisans	Yok	Müslüman Kürt
Rojin	29	Kadın	Lisans	Yok	Cevap Yok
Roza	30	Kadın	Lisans	Yok	Cevap Yok
Çelik	29	Kadın	Lisans	Yok	Kürt
Ronahi	34	Kadın	Lisans	Yok	Kürt